

DOKTORSKI STUDIJ
POVIJEST

Marino Martinčević

**PATRIMONIJ I EKONOMSKO DJELOVANJE POREČKOG
KAPTOLA U 17. I 18. STOLJEĆU**

Doktorski rad

Mentor: prof. dr. sc. Mirjana Matijević Sokol, *professor emeritus*

Zagreb, veljača 2025.

Doktorski studij:

Povijest

Marino Martinčević

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da je moj doktorski rad:

Patrimonij i ekonomsko djelovanje Porečkog kaptola u 17. i 18. stoljeću / Patrimony and the Economic Role of the Poreč Chapter of Canons During the 17th and 18th Centuries

izrađen pod mentorstvom/komentorstvom:

prof. dr. sc. Mirjane Matijević Sokol, professor emeritus

i obranjen:

(napisati datum i mjesto obrane doktorskog rada)

isključivo rezultat mog vlastitog i samostalnog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i objavljenoj literaturi, a dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da niti jedan dio doktorskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranog rada te niti jedan dio doktorskog rada ne narušava ičija autorska prava.

Izjavljujem da niti jedan dio doktorskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi u Republici Hrvatskoj i inozemstvu.

U Zagrebu, _____

(vlastoručni potpis)

Doktorski studij:

Povijest

Marino Martinčević

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
Z A G R E B
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
Z A G R A B I A

IZJAVA O ISTOVJETNOSTI SADRŽAJA DOKTORSKOG RADA

kojom izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da je sadržaj mojeg doktorskog rada:

Patrimonij i ekonomsko djelovanje Porečkog kaptola u 17. i 18. stoljeću / Patrimony and the Economic Role of the Poreč Chapter of Canons During the 17th and 18th Centuries

izrađen pod mentorstvom/komentorstvom:

prof. dr. sc. Mirjane Matijević Sokol, professor emeritus

i obranjen:

(napisati datum i mjesto obrane doktorskog rada)

koji dostavljam u elektroničkoj verziji u PDF inačici na CD-u/DVD-u, istovjetan tiskanoj verziji mog doktorskog rada (koji dostavljam u dva (2) tiskana primjerka, tvrdi uvez).

U Zagrebu, _____

(vlastoručni potpis)

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Naslov doktorskog rada	Patrimonij i ekonomsko djelovanje Porečkog kaptola u 17. i 18. stoljeću
Autor	Marino Martinčević
Mentor Komentor/komentor 2	prof. dr. sc. Mirjana Matijević Sokol, professor emeritus
Ključne riječi	Porečki katedralni kaptol, Porečka biskupija, 17. stoljeće, 18. stoljeće
Povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada	1. doc. dr. sc. Valentina Janković Barbarić, predsjednica 2. prof. dr. sc. Marko Trogrlić, član 3. dr. sc. Elvis Orbanić, viši znanstveni suradnik, član
Povjerenstvo za obranu doktorskog rada	1. _____, predsjednik 2. _____, član 3. _____, član 4. _____, član 5. _____, član
Ustanova koja je dodijelila akademski stupanj doktora znanosti	HRVATSKO KATOLIČKO SVEUČILIŠTE
Doktorski studij	<i>Povijest</i>
Mjesto	Zagreb
Država obrane	Republika Hrvatska
Znanstveno područje	Humanističke znanosti
Znanstveno polje	Povijest
Znanstvena grana (<i>ako ima</i>)	Hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest
Vrsta studija	Sveučilišni
Razina studija	Poslijediplomska
Akademski stupanj	Doktor znanosti
Kratica akademskog stupnja	dr. sc.
Vrsta rada	Doktorski rad
Jezik pisanja doktorskog rada	Hrvatski jezik
Jezik na kojem je doktorski rad obranjen	
Datum obrane doktorskog rada	

BASIC DOKUMENTATION CARD

Thesis Title	Patrimony and the Economic Role of the Poreč Chapter of Canons During the 17th and 18th Centuries
Author	Marino Martinčević
Mentor Co-mentor/ Co-mentor 2	Mirjana Matijević Sokol, PhD, professor emeritus
Key words	<i>Poreč cathedral chapter, Diocese of Poreč, 17th century, 18th century</i>
Thesis Evaluation Committee	1. Assistant Professor Valentina Janković Barbarić, PhD, president 2. Full Professor Marko Trogljić, PhD, member 3. Senior Research Associate Elvis Orbanić, PhD, member
Thesis Defense Committee	1. _____, president 2. _____, member 3. _____, member 4. _____, member 5. _____, member
The Institution Awarding the Academic Degree	CATHOLIC UNIVERSITY OF CROATIA
Doctoral Study	<i>History</i>
Location	Zagreb
Country of Defense	Republic of Croatia
Scientific Area	Humanities
Scientific Field	History
Scientific Branch (<i>if any</i>)	Early Modern History
Type of Study	University
Level of Study	Postgraduate
Academic Degree	PhD Degree
Abbreviated Academic Degree Title	PhD
Type of Thesis	Postgraduate Thesis
Language of Thesis (written)	Croatian
Language of Thesis (defenced)	
Date of Thesis Defense	

SAŽETAK

Porečki je katedralni kaptol crkvena institucija dugoga trajanja. Od 1222. do 1828. godine ne doživljava značajne strukturalne promjene. Kriza koja pogađa Porečku komunu, napose u 17. stoljeću, odrazit će se i na život zajednice porečkih kanonika. U istom se razdoblju odvijaju procesi implementacije odredbi Tridentskog koncila u život partikularnih Crkvi, koji će u potpunosti zaživjeti tek u 18. stoljeću. Problem s kojim će se porečki kanonici suočiti je pitanje plaćanje desetina. Naime, novi doseljenici u Porečki distrikt odbijali su plaćati to davanje Porečkim kanonicima. Tim više je to bio izazov za kanonike jer je desetina predstavljala najvažniji izvor prihoda kanoničkih prebendi. Spor je napokon riješen polovicom 17. stoljeća. U razdoblju 17. i 18. stoljeća dolazi do promjene u obujmu nefinancijske (prvenstveno nekretnina) i financijske imovine Porečkog kaptola ponajviše zahvaljujući oporučnim legatima. U 18. stoljeću dolazi do sveukupne, moralne i materijalne obnove Stolnog kaptola Porečke biskupije. Za razlike od prethodnih razdoblja svi su kanonikati bili popunjeni, dok je vrijednost kanoničke prebende višestruko porasla. Sve je to utjecalo da porečki kanonikat postane željena crkvena služba. Povećanje prihoda u navedenom je stoljeću omogućilo Porečkim kanonicima značajnija ulaganja u nekretnine, osobito popravak kanoničke kuće.

Ključne riječi: Porečki katedralni kaptol, Porečka biskupija, 17. stoljeća, 18. stoljeće

ZAHVALA

Kroz proces pisanja ove doktorske disertacije posebnu zahvalnost dugujem osobama koje je potrebno posebice i poimence spomenuti. Prije svega svojim roditeljima. Nadalje, zahvalnost dugujem mentorici prof. dr. sc. Mirjani Matijević Sokol, *professor emeritus*. Za sveukupnu podršku zahvaljujem dr. sc. Elvisu Orbaniću. Prilikom istraživanja arhivske građe u arhivu Župnog ureda Poreč na iznimnoj susretljivosti zahvaljujem mons. Milanu Zgrabliću, sadašnjem Zadarskom nadbiskupu, tadašnjem kanoniku Stolnog kaptola Porečke biskupije i porečkom župniku, kapelanu vlč. Janezu Barboriču, sadašnjem župniku vlč. Mladenu Pranjiću i kapelanu vlč. Bošku Čatlaku. Zahvaljujem ravnateljici i kolegama u Zavičajnom muzeju Poreštine, a naročito kolegici Eleni Poropat Pustijanac. Za utrošeno vrijeme na čitanje ovoga rada i za neprocjenjive komentare i sugestije zahvaljujem dr. sc. Marku Medvedu i dr. sc. Zoranu Ladiću. Naposljetku, zahvalnost dugujem i svim djelatnicima domaćih i inozemnih arhivskih ustanova u kojima se čuva konzultirano gradivo, a i svima onima koji su mi na bilo koji način izrazili podršku u bilo kojoj fazi izrade ovoga rada a nisu ovdje poimence spomenuti.

SADRŽAJ

1. UVOD - CILJEVI I HIPOTEZE, METODOLOŠKI PRISTUP	1
2. PREGLED HISTORIOGRAFIJE I IZVORA.....	5
2.1. Kaptoli unutar europske i domaće historiografije.....	5
2.2. Historiografske spoznaje o Porečkom kaptolu.....	10
2.3. Izvori.....	21
3. SVIJET KAPTOLA I KANONIKA	26
3.1. Kaptol.....	26
3.2. Kanonici.....	28
3.3. Vremenita dobra.....	30
3.4. Odredbe Tridentskog koncila o kaptolima.....	31
4. EGZOGENI I ENDOGENI ČIMBENICI EKONOMSKOG RAZVOJA POREČKOG KAPTOLA U 17. I 18. STOLJEĆU.....	34
4.1. Egzogeni okolišni čimbenici.....	35
4.1.1. Pedološki i klimatski uvjeti.....	35
4.1.2. Bolesti.....	38
4.2. Egzogeni antropogeni čimbenici.....	42
4.2.1. Požari.....	42
4.2.2. Agrarne tehnika i obrada	42
4.2.3. Pljačke, prijevara i ratna djelovanja.....	43
4.2.4. Porezni sustav Mletačke republike i Porečki kaptol.....	44
4.2.5. Pitanje plaćanja komunalnih davanja.....	47
4.3. Računovodstvo Porečkih kanonika.....	51
4.3.1. Upravljanje imovinom – nesigurni legat grofa Becicha	57
5. USTROJ POREČKOG KAPTOLA.....	60
5.1. Stabilnost strukture.....	60
5.2. <i>Priuilegium antiquum Capituli Parentini</i>	61
5.3. Normiranje Porečkog kaptola.....	67
5.4. Kanonici i dostojanstvenici Porečkog kaptola.....	72

5.4.1. Dostojanstvenici.....	79
5.4.1.1. Arhiprezbiter.....	80
5.4.1.2. Prihodi arhiprezbiterata.....	84
5.4.1.3. Arhiđakon.....	86
5.4.2. Skolastik, Teolog i Penitencijar.....	87
5.5. Izbor članova kaptola.....	90
5.6. Kanonici i niži katedralni kler.....	102
5.7. Obiteljske veze.....	105
5.8. Odlučivanje u kaptolu.....	108
5.9. Rezidencija.....	110
5.10. Službe unutar kaptola koje obavljaju kanonici.....	112
5.10.1. Kanevari i Prokuratorji.....	113
5.10.2. Sindici.....	117
5.10.3. Punktator.....	118
5.11. Ostale službe.....	119
5.11.1. Kancelari, notari i odvjetnici.....	119
5.11.2. Sakristani.....	120
5.11.3. Zvonari.....	121
5.11.4. Desetinari.....	123
5.11.5. Kaptolski agent.....	124
5.11.6. Ostalo osoblje.....	125
5.12. U katedrali i župi.....	125
5.13. Juspatronat nad župom Žbandaj.....	133
5.14. Kapelanije u Maju i Mugebi.....	135
6. KAPTOL I BISKUP.....	138
6.1. Utjecaj porečkih biskupa na život i djelovanje Porečkog stolnog kaptola u 17. i 18. stoljeću.....	138
6.1.1. Prvi postridentinski biskupi – Pietro Gritti i Cesare de Nores.....	139
6.1.2. Biskupi prve polovice 17. stoljeća.....	142
6.1.3. Biskup del Giudice – obnovitelj kaptola.....	145
6.1.4. Alessandro Adelasio – nastavljač djela biskupa del Giudicea.....	148
6.1.5. Biskupi prve polovice 18. stoljeća.....	152
6.1.6. Gaspare Negri i Francesco Polesini.....	154
6.2. Biskup u kaptolu.....	156

6.3. Kaptol i <i>sede vacante</i>	157
7. PRIHODI POREČKOGA KAPTOLA OD DESETINA	164
7.1. Desetina.....	164
7.2. Uloga desetine u kaptolskim prihodima – historiografske spoznaje.....	167
7.3. Zajednica porečkih kanonika i desetina.....	168
7.4. Područje, kulture, obveznici i omjer desetine u 17. i 18. stoljeću na porečkom području.....	175
7.5. Davanje desetina u zakup.....	186
7.6. Sporovi i sporazumi sa seoskim općinama.....	189
7.7. Spor oko desetina Funtane.....	201
7.7.1. Prijelaz vlasništva nad Funtanom u ruke Borisija i izvori sporenja.....	201
7.7.2. Porečki kaptol i desetine s područja Funtane.....	206
7.8. Spor oko desetina s drugim crkvenim ustanovama.....	211
8. PATRIMONIJ POREČKOG KAPTOLA	215
8.1. Stvaranje patrimonija.....	215
8.2. Gubitak prvobitnog patrimonija.....	220
8.3. Strategije upravljanja imovinom u 17. i 18. stoljeću.....	222
8.3.1. Stjecanje imovine.....	222
8.3.2. Otudivanje imovine.....	225
8.4. Promjene u obujmu imovine tijekom 17. i 18. stoljeća.....	226
8.4.1. Nekretnine.....	226
8.4.2. Financijska imovina	230
8.5. Porečki kaptol u kreditnoj trgovini.....	233
9. RASHODI	236
9.1. Prebende.....	236
9.2. Investicije u imovinu Porečkog kaptola.....	239
9.2.1. Obnova kanoničke kuće.....	239
9.2.2. Sakristija.....	243
9.2.3. Cisterna.....	244
9.2.4. Katedrala.....	245
9.3. Ostali rashodi.....	247
10. ZAKLJUČAK	250
11. SUMMARY	253
12. PRILOZI	264

13. IZVORI I LITERATURA.....	277
------------------------------	-----

1. UVOD - CILJEVI I HIPOTEZE, METODOLOŠKI PRISTUP

Kaptoli su poput ostalih crkvenih institucija i tijela stvarnosti dugoga trajanja, ustanove koje kroz svoju egzistenciju u vremenu doživljavaju različite promjene. U crkvenoj je historiografiji dugo vladalo mišljenje da ekonomsko djelovanje tih institucija ima tek drugorazrednu ulogu te stoga nije vrijedno proučavanja kao njihova primarna, duhovna djelatnost.¹ No, neovisno o tome suvremena historiografija je upozorila na važnost crkvenih institucija u gospodarskom i ekonomskom razvoju predmodernog društva. Ne treba smetnuti s uma da je ekonomska povijest crkvenih institucija nadasve složena stvarnost² u srednjovjekovnom i ranonovovjekovnom razdoblju, ponajviše zbog raznolikosti istih, kao i djelovanja unutar raznih ekonomskih sustava u kojima se isprepliću lokalni modeli s centraliziranim tendencijama u upravljanju imovinom.³ Kao protuteža takve neujednačenosti javlja se težnja za centralizacijom kroz sustave kontrole,⁴ a najizrazitije promjene u tom pogledu donijet će odredbe Tridentskog koncila (1545. – 1563.).⁵ Srednjovjekovni kaptoli su korporacije s naglašenim odrednicama autonomnosti u odnosu na biskupe i Rimsku kuriju (*Curia Romana*), što su mahom ostvarili tijekom 12. i 13. stoljeća.⁶ Slično je stanje i s Porečkim kaptolom koji kao korporativna zajednica u tom razdoblju razvija svoj identitet koji je uspio očuvati i kroz ranovovjekovno razdoblje. No, kriza koja je započela kao materijalna ubrzo će metastazirati u institucijsku krizu tijekom prve polovice 17. stoljeća te će u jednom trenutku Porečki kaptol spasti samo na dva kanonika. Ponovno jačanje identiteta kaptola kao ustanove započinje u 18. stoljeću kada porečki kanonici ponovno otkrivaju vlastitu srednjovjekovnu prošlost, privilegije i „zagubljeni“ identitet. Najeklatantniji primjer te tvrdnje bit će ponovno

¹ Van Dijck i De Maeyer 2012, 16.

² Kao najeklatantniji primjer navode se razlike u samoj strukturi prihoda i dobara te u njihovom upravljanju i sustavu kontrole između muških i ženskih redovničkih zajednica, čak i ako pripadaju istoj redovničkoj obitelji. S druge strane sustavi upravljanja dobrima redovnika i monaha pokazuju veću razinu uniformnosti u odnosu na dijecezanski kler, ubrajajući tu i kaptole i kanonike zbog zajedničkoga pravila koje slijede kao i zbog utjecaja Rimske kurije i pripadnosti kongregacijama, usp. Landi 2004, 7, 12; Landi 2005, 13-20.

³ Landi 1996, 26.

⁴ Kod nekih redova, ponajviše monaških, kao reakcija na pretjerano uplitanje lokalnih moćnika, bilo laičkih ili crkvenih u upravljanje imovinom opatija i samostana, a napose kao odgovor na negativne posljedice komende po iste, javljaju se u 15. stoljeću prve kongregacije. Prva benediktinska kongregacija je ona sv. Justine, a sama inicijativa krenula je od, reći će Fiorenzo Landi paradoksalno, komendatora opatije venecijanskoga plemića Lodovica Barba kada je od pape zatražio privilegiju izravnog izbora opata od strane samih monaha. Primjer L. Barba će slijediti i drugi samostani te će 1419. monastičke zajednice povezane s reformom Lodovica Barba biti priznate kao kongregacija s vlastitim sustavom uprave, godišnjim generalnim kapitulom, kao i sustavom kontrole nad samostanima kroz službu opata vizitatora usp. Landi 1996, 50-51.

⁵ Landi 1996, 29; Ribeiro da Silva 2016, 1369.

⁶ Jerković 2018, 2.

oživljavanje prava kanonika na izbor članova kaptola u 18. stoljeću, što ćemo razložiti u zasebnom poglavlju ovoga rada. Život zajednice kanonika nije bio lišen doticaja s okolinom. Jedan vid te interakcije se očituje i gospodarskom ulogom kaptola u predmodernoj ekonomiji. Stoga je osnovni je cilj ovoga rada utvrditi što se događa s patrimonijem, materijalnim dobrima Porečkog kaptola tijekom 17. i 18. stoljeća. Kakva je bilanca Porečkog kaptola? Povećava li se ili pak smanjuje imovina kaptola u navedenom razdoblju? Drugo pitanje koje se nameće je pitanje desetina. U historiografiji je poznato da su porečki biskup i kanonici tijekom prve polovice 17. stoljeća vodili sporove s novim doseljenicima porečkog distrikta upravo oko podavanja desetina. Što se s desetinama događa u drugoj polovici 17. i tijekom 18. stoljeća pitanje je koje još uvijek traži odgovor. Jesu li one još uvijek tako važan prihod? Jesu li kanonici poduzeli akcije koje bi dovele do diverzifikacije prihoda da bi smanjili ekonomsku fragilnost zajednice? S druge strane ostaje nam utvrditi kako porečki kanonici u 17. stoljeću, razdoblju kriza koje pogađaju istarski poluotok, odgovaraju na nove izazove. Jesu li oni u tome aktivni sudionici ili tek pasivni promatrači prepušteni na milost i nemilost općim ekonomskim tendencijama. Slijedeći premisu o uronjenosti sustava dobara dijecezanskoga klera i način njihova upravljanja, kao i lokalne ekonomske sustave i posljedično tome odraz razdoblja kriza i razdoblja konjunktura na niže razine, namjera je testirati hipotezu da ekonomski život porečkoga kaptola, promjena u obujmu njegove imovine slijedi opće trendove unutar porečke komune. Osim navedenoga, na temelju vizitacija porečke katedrale cilj nam je utvrditi na koji način i u kojoj mjeri biskupska vlast utječe na upravljanje Porečkoga kaptola, a u kojoj mjeri inicijativa, napose u upravljanju imovinom, dolazi od samih kanonika, odnosno na koji će način kanonici odgovoriti na ekonomske izazove u promatranom razdoblju. Nadalje, cilj je ovoga rada utvrditi strukturu prihoda porečkoga kaptola (desetine, prihodi od financijske i nefinancijske imovine) kao i udjele skupina prihoda u ukupnim prihodima te njihovo kretanje kroz 17. i 18. stoljeće. Naposljetku, na temelju svega navedenoga želimo provjeriti jesu li vidljive tendencije za maksimalizacijom dobiti,⁷ odnosno imaju li porečki kanonici tendencije prema boljem i svrsishodnijem iskorištavanju dobara ili se oslanjaju na rentu. Sve to upućuje na temeljno pitanje postoji li model upravljanja kaptolskom imovinom i prihodima ili se kaptolsko gospodarstvo odvija po inerciji.⁸ Jer, i nama se postavlja pitanje koje je u

⁷ U historiografiji se navodi da maksimalizacija dobiti zasigurno nije bio cilj redovničkih ustanova, već dobit koja bi omogućavala život maksimalnom broju članova redovničke ili monaške zajednice, a praksa investiranja dobara zbog postizanja veće dobiti javlja se rijetko (Van Dijck i De Maeyer 2012, 12). No, za razliku od redovničkih i monaških zajednica kanonici su imali neposrednu osobnu korist od povećanja prihoda koji se dijelio u prebende.

⁸ Za razliku od ekonomske aktivnosti redovničkih zajednica ekonomska aktivnost dijecezanskoga klera je slabo istražena, usp. Van Dijck i De Maeyer 2012, 16.

proučavanju kaptola sv. Apostola u Kölnu postavio Wolfgang Rosen, a to je postoji li neki ekonomski model u upravljanju imovinom i prihodima koji su razvili kanonici te je li u tome prevladavao rentijerski način razmišljanja ili je pak bila vidljiva aktivna zauzetost kanonika oko te problematike. Također, bit će od iznimne važnosti upoznati strukturu kaptola, jer naposljetku sva ekonomska aktivnost i gospodarenje imovinom služe jednom cilju – održavanju života institucije.

Izbor vremenskih odrednica ovoga rada, 17. i 18. stoljeće, ima svoje razloge. Jedan od važnijih je zacijelo sačuvanost izvora. Drugi razlog je djelovanje u specifičnim socio-ekonomskim uvjetima unutar Porečke biskupije i Porečke komune pod mletačkim vrhovništvom. Zato ćemo stati s godinom 1797. kao smislenom cjelinom budući da tada Republika sv. Marka nestaje s političke karte Europe. Porečki kaptol će u istom obliku postojati do 1828., odnosno bule Lava XII. *Locum Beati Petri*, makar će realnu transformaciju doživjeti tek kasnije. Ujedno je to razdoblje dubokih promjena u životu Katoličke crkve i svake pojedine biskupije izazvanih Tridentskim koncilom i katoličkom obnovom. Sve to određuje crkveno i društveno okruženje dvaju stoljeća u kojem djeluju Porečki kaptol i kanonici.

S obzirom na kvantitetu i kvalitetu izvora proučavanje patrimonija i ekonomskog djelovanja porečkog kaptola omogućuje primjenu različitih metoda historiografskoga istraživanja. Primjena kvantitativnih metoda u historiografiju ulazi potkraj 19. stoljeća, a od 30-ih godina 20. stoljeća postaje sve zastupljenija ponajviše zahvaljujući francuskoj socijalnoj historiografiji i uvođenjem statistike u povijesna istraživanja.⁹ Upravo će Marc Bloch smatrati da povjesničari trebaju statistiku smatrati najvažnijom pomoćnom povijesnom znanosti.¹⁰ Na svrsishodnost primjene statističkih metoda u obradi protostatističkih vrela kao što su desetinski popisi i o koristi takve metode u proučavanju poljoprivredne proizvodnje u ranonovjekovnoj Slavoniji upozorio je Milan Vrbanus.¹¹ Iako vrela serijalne naravi koje ćemo koristiti nisu u potpunosti istovjetna onima koje je koristio M. Vrbanus, možemo uočiti neke slične fenomene. Primjenom statističkih mjera centralne tendencije¹² bit će moguće utvrditi s većom preciznošću u odnosu na dosadašnje spoznaje o prihodima porečkih kanonika. Iako moramo biti oprezni u primjeni statističkih metoda u obradi protostatističkih vrela zbog

⁹ Vranješ-Šoljan 1982, 235-236.

¹⁰ Rosen, 2016, 65.

¹¹ Vrbanus 2010, 49-69.

¹² Mjere centralne tendencije su aritmetička sredina, medijan i mod te percentili i kvartili, usp. Feinstein i Thomas 2008, 42-47 i Vrbanus 2010, 41-43.

neujednačenosti zapisa podataka, na što je već upozoreno u historiografiji,¹³ primjenom istih mjera bit će moguće utvrditi kako se pojedini izvori prihoda mijenjaju kroz vrijeme.

Za razumijevanje ekonomskog aspekta sastavnica predmodernog društva nije dovoljna samo analiza serijalnih podataka. Na to upozorava i G. Le Bras kad govori o primjeni statistike u istraživanjima crkvene povijesti – ona daje samo prve indikacije.¹⁴ Za razumijevanje strategija, kao i shvaćanja o tome što za neku zajednicu znače prihodi i što ona želi učiniti s tim prihodima jednako je važno kritički analizirati narativne izvore, poput zapisnika sjednica kolegijalnih tijela, korespondencije s organima vlasti, sudske sporove zbog zaštite prava na prihode koji će omogućiti, uz kvantitativnu i kvalitativnu analizu podataka, uvid u ekonomski razvoj Porečkoga kaptola te upoznavanje silnica koje djeluju na isti, a napose kroz kvalitativnu analizu biskupskih vizitacija i drugih ne-statističkih vrela radi provjere u kolikoj mjeri i na koji način porečki biskupi utječu na ekonomski život i djelovanje porečkog kaptola. Veću ćemo pažnju posvetiti i nekim aspektima srednjovjekovne povijesti kaptola koji u historiografiji nisu bili dobro ili uopće obrađeni, iako nadilaze vremenske okvire ovoga rada. No, to je nužno jer u 18. stoljeću kada jača korporativni identitet porečki kanonici ponovno otkrivaju svoju prošlost, ne samo kao sjećanje već nadahnuće za djelovanje u danim okolnostima.

Naposljetku, ne treba zaboraviti i na mogućnost komparacije. Promatrajući razvitak jedne crkvene ustanove, korporativnoga tijela kroz dva stoljeća omogućuje uvid u mijene i izazove pred kojima se našla kaptolska zajednica, kao i u modalitete odgovora na te izazove. Komparacija sa sličim institucijama daje uvid u širu sliku i otkriva postoje li modeli upravljanja koji prelaze lokalne granice i imaju obilježja općenitih stremljenja.

¹³ Vrbanus 2010, 40.

¹⁴ Usp.: „La statistique ne nous offre que les premières indications. Il appartient à la psychologie et à l'histoire de rechercher les significations et les racines dans l'homme et dans les temps.“ Vidi: Le Bras 1956, 356.

2. PREGLED HISTORIOGRAFIJE I IZVORA

2.1. Kaptoli unutar europske i domaće historiografije

„Nedvojbeno je da su kanonici i nepoznati i slabo poznati suvremenom svijetu“ (*Incontestablement, les chanoines sont les méconnus et les „mal connus“ du monde contemporain*).¹⁵ Jedna je to od uvodnih rečenice monografije *Chapitres et chanoins de Guyenne aux XVIIe et XVIIIe siècles* Philippa Loupèsa, kapitalne studije francuske historiografije o kaptolima u ranonovovjekovnom razdoblju.¹⁶ Kanonici i kaptoli će štoviše po mišljenju autora biti „u historiografiji ponekad nevoljeni i zaboravljeni“ (*à la fois les mal aimés et les oubliés de l'historiographie*).¹⁷ Razloge nezainteresiranosti za kanonički svijet, koja je jednako prisutna među općom populacijom, ali i povjesničarskom strukom, Philippe Loupès naći će u promjeni društvenih okolnosti u suvremenoj Francuskoj, ponajviše kroz odnos Države i Crkve, ali i u samom unutarcrkvenom razvoju kada ta tijela nakon II. Vatikanskog sabora imaju manju, ponegdje samo puku ceremonijalnu ulogu.¹⁸ Na položaj kaptola i kanonika unutar interesa francuske historiografije osvrnut će se i Olivier Charles u uvodnim napomena studije o bretonskim kanonicima koje će na tragu Ph. Loupèsa nazvati *Introduction générale. Des hommes et des institutions bien mal connues*.¹⁹ O. Charles će studije o kaptolima i kanonicima podijeliti u tri razdoblja. Prvo razdoblje je „vrijeme učenjaka“ (*le temps des érudits*), razdoblje 19. i početka 20. stoljeća kada će se poviješću kaptola baviti neki od njihovih učenijih članova, prihvaćajući nostalgичne poglede na slavnu prošlost iz koje će se birati egzemplarni trenutci stare slave i znameniti pojedinci, pa i iz čisto utilitarističkih pobuda, kao primjer i nadahnuće u trenutku kada se Crkva osjeća ugroženom laicizmom Treće republike.²⁰ Drugo razdoblje, prema istom autoru, nastupa tijekom 50-ih godina 20. stoljeća kada i na crkvenu povijest sve veći utjecaj ima sociologija religije, napose studije Gabriela Le Brasa.²¹ Novi metodološki okvir bit će primjenjivan i u izučavanju kaptola, kada se napušta „hagiografski“ pristup, a kaptoli se promatraju u interakciji s društvenom okolinom. Pionirski rad u tom razdoblju bit će članak

¹⁵ Loupès 1985, 13.

¹⁶ Autor ističe da unatoč slabom razumijevanju svijeta kanonika, koji se činio pomalo zastarjelim i nečim što pripada davno završenim vremenima, neki izrazi proizašli iz tog miljea su ušli kao frazemi u francuski jezik te navodi primjere „avoir voix au chapitre“, „être un prébendé“, „chapitrer“, „couvrir d'une chape“ uz opasku „Parmi les Français utilisant ces locutions plus ou moins recherchées, rares sont ceux qui en connaissent l'étymologie ou l'origine historique“, usp. Loupès 1985, 13.

¹⁷ Loupès 1985, 15.

¹⁸ Loupès 1985, 14.

¹⁹ Charles 2004, 18/765.

²⁰ Charles 2004, 19-20/765.

²¹ Charles 2004, 20/765.

Michella Vovella „Un des plus grands chapitres de France à la fin de l’Ancien Régime : le chapitre cathédral de Chartres“.²² Posljednje razdoblje će obilježiti dvije studije koje će zacrtati put koji će slijediti budući francuski historiografi koji se budu bavili pitanjima kaptola. To su studija kaptola katedrale u Langresu Georges Viarda iz 1974. godine, još uvijek u formi neobjavljene doktorske disertacije, u kojoj autor analizira odnos katedralnoga kaptola i provedbe katoličke obnove nakon Tridentskog sabora u biskupiji te već spominjana monografija Philippa Loupèsu u kojoj autor pristupa kaptolu kroz prizmu totalne povijesti.²³ U tu skupinu danas možemo ubrojiti i monografiju Oliviera Charlesa *Chanoines de Bretagne. Carrières et cultures d'une élite cléricale au siècle des Lumières* u kojoj autor kroz analizu izdašnih povijesnih vrela ocrta na koji se način kaptoli na području Bretanje razvijaju u razdoblju prosvjetiteljstva. O. Charles je osvijetlio i neke druge aspekte katedralnih kaptola poput njihove uloge u vođenju biskupije za vrijeme sedisvakancije,²⁴ djelatnost kanonika povjesničara u 17. i 18. stoljeću,²⁵ ali i interesom kanonika za razvoj poljoprivrede.²⁶

Nerazmjer između stanja historiografske istraženosti kaptola u dvjema nacionalnim historiografijama – talijanskoj i njemačkoj – navelo je Emanuelea Curzela da se pozabavi pitanjem zašto ona njemačka kvantitativno prevladava talijansku.²⁷ Diskrepanciju između stanja historiografske istraženosti i dostupnih izvora o velikom i značajnom padovanskom katedralnom kaptolu, kao uostalom i drugim kaptolima u talijanskoj historiografije (izuzev nekoliko iznimaka) za razliku od njemačke historiografije gdje je stanje istraženosti značajno bolje zapaziti će i Matteo Melchiorre.²⁸ Neovisno o tome što je još od Marina Berenga prisutno mišljenje da su kaptoli neodvojive sastavnice života gradova, razvidan je nedostatak historiografske literature o istima, a pojedini autori kada u okviru crkvene povijesti govore o kaptolima ne referiraju se na recentniju literaturu od vremena F. Ughellija.²⁹ Prema mišljenju E. Curzela više je razloga takvom stanju stvari. Jedan od razloga su povijesne okolnosti. Na području Njemačkih zemalja postoji manji broj, ali zato prostorno prostranijih biskupija u

²² Charles 2004, 20-21/765.

²³ Charles 2004, 20-21/765; Loupès 1985, 244. Usp. „Non seulement le chanoine doit être étudié en tant qu'individu dans sa „carrière capitulaire“, mais également dans la courbe de toute sa vie: entre le jeunesse pré-capitulaire et la mort qui ne le frappe pas toujours au sein de la compagnie.“

²⁴ Charles 2016.

²⁵ Charles 2013.

²⁶ Charles 2008.

²⁷ Curzel 2003, 39. Sam naslov članka („Le quinte e il palcoscenico“) preuzet iz svijeta kazališta odražava autorov pogled na položaj kaptola kao objekta historiografskog istraživanja.

²⁸ Melchiorre 2010, 6-8.

²⁹ Curzel 2003, 40. Usp. „Quando devono trattare il ruolo dei capitoli cattedrali nelle diocesi e nelle città italiane, non fanno praticamente riferimento ad alcuna ricerca specifica, e si affidano ancora, ad esempio, all'edizione settecentesca dell'*Italia Sacra* di Ferdinando Ughelli.“

kojima su biskupi svoju svjetovnu vlast sačuvali do kraja srednjega vijeka pa čak i do početka 19. stoljeća, dok su biskupi na prostoru Apeninskoga poluotoka izgubili svjetovnu vlast još u razdoblju formiranja komuna.³⁰ S druge strane kaptoli su na njemačkom području uspjeli sačuvati pravo na izbor biskupa što ih je činilo značajnijim centrom moći negoli je to bilo na europskom jugu, gdje to pravo polako gube od 14. stoljeća.³¹ Takvo će stajalište o navedenoj problematici zastupati i Alessandro Cont, autor monografije o katedralnom kaptolu u Bergamu od 1708. do 1773.³² Druga dva razloga su historiografske prirode. Naime, od konca 18. stoljeća unutar samih kaptola se javila potreba za istraživanjem određenih povlastica, tako da su se sami kanonici posvetili prozopografskom istraživanju kao i istraživanju pravne povijesti institucije, što je početkom 20. stoljeća otvorilo vrata istraživanju odnosa plemstva i Crkve na području njemačkih zemalja.³³ Utjecaj su izvršila i visoka učilišta na kojima su od kraja 19. stoljeća počela istraživanja pojedinih kaptola stavljajući podjednak naglasak na prozopografiju kao i na pravno-institucionalni status.³⁴ Suvremena njemačka historiografija proširuje istraživačku domenu, od institucionalnih aspekata povijesti kaptola na druge teme iz života ovih ustanova, a predmet istraživanja postaju i ekonomski aspekti njihova djelovanja, kao i njihova uloga u socijalnom kontekstu na taj način da će E. Curzel ustvrditi da je njemačka historiografija došla na iste pozicije kao i talijanska historiografija jer naglasak više nije stavljala na pojedine katedralne kaptole kao svijet za sebe već na njihove odnose s društvom u cjelini, uz tu iznimku da su postojeće analitičke studije bile brana generalizirajućim i aproksimativnim ocjenama.³⁵ Iako prevladavaju studije koje se bave kaptolima u srednjovjekovnim razdobljima suvremena njemačka historiografija je iznjedrila i radove koji promatraju razvitak ovih tijela u ranonovovjekovlju. Među navedenima valja istaknuti studiju Wolfganga Rosena *Die Ökonomie des Kölner Stiftes St. Aposteln. Strukturen und Entwicklungen vom Mittelalter bis 1802* koja na minuciozan način obrađuje ekonomsku aktivnost ovoga kolegijalnoga tijela od kasnoga srednjega vijeka do 1802. godine. Pitanja oko odnosa mikro (kaptol) i makro razine (šire okružje) kao i pokušaj odgovora na pitanje postoji li određeni kaptolski gospodarski model³⁶ čine ovo djelo vrijednim metodološkim uzorom, pa i u proučavanju kaptola koji su živjeli u bitno drugačijim okolnostima, poput kaptola u našim primorskim biskupijama. No, ni stanje u talijanskoj historiografiji više nije tako crno što se tiče

³⁰ Curzel 2003, 41.

³¹ Curzel 2003, 41-42; Rosa 2015, 68/256.

³² Cont 2008, VII.

³³ Curzel 2003, 42.

³⁴ Curzel 2003, 43. Pregled najvažnije njemačke literature o kaptolima donosi Curzel 2003, 65.

³⁵ Curzel 2003, 50-51.

³⁶ Rosen 2016, 850-872.

kaptola. Vidljiva je izražena tendencija među autorima koji se bave kaptolima da istražuju njihovu srednjovjekovnu povijest, dok se tek rijetki autori bave i kaptolima u novovjekovlju. U izvrsnoj studiji kaptola katedrale u Trentu E. Curzel obrađuje razdoblje do 1458. godine,³⁷ dok će se u jednom recentnijem članku baviti i razvojem ovoga tijela do početka 19. stoljeća.³⁸ E. Marin će se pak baviti razvojem katedralnoga kaptola u Concordiji, biskupiji mletačke *Terraferme* u ranom novom vijeku.³⁹ Nikako ne treba iz vida izgubiti i domete drugih historiografija koje se dale svoj doprinos u proučavanju kaptola. Nezaobilazna je monografija *Bishop and chapter in twelfth-century England: a study of the mensa episcopalis* Everetta B. Crosbyja⁴⁰ koja istražuje ekonomske i političke relacije između biskupa i kanonika. Kaptoli su doživjeli u novije vrijeme i interes historiografija s Iberskog poluotoka, čije su spoznaje i metodološki dosezi gotovo nepoznati u hrvatskoj crkvenoj historiografiji. U prvom redu valja spomenuti interes za kaptole u portugalskoj historiografiji ponajviše kroz radove Huga Ribeira da Silve, koji se bavi kaptolima u postridentinskom razdoblju. Tema kojoj autor posvećuje najveću pažnju je odnos moći unutar portugalskih biskupija nakon tridentinskog razdoblja kroz prizma odnosa biskupa i kaptola.⁴¹ Ponajviše će se baviti katedralnim kaptolom Coimbre.⁴² H. Ribeiro da Silva će se baviti i ekonomskim aspektima djelovanja kaptola⁴³ te razvojem kanoničkih karijera.⁴⁴ Isti se autor bavio i institucionalnim razvojem katedralnog kaptola biskupije Rio de Janeiro,⁴⁵ kao i prvim katedralnim kaptolom dijeceze Kongo i Angola sa sjedištem u gradu Mbanza Congo u centralnoj Africi.⁴⁶ Jednak interes za kaptole u ranom novom vijeku javlja se i u španjolskoj historiografiji. Od recentnijih studija koje je iznjedrila ova nacionalna historiografija treba izdvojiti monografiju *El clero catedralicio en la España Moderna : Los miembros del Cabildo de la Catedral de Córdoba (1475-1808)* Antonija J. Díaza Rodrígueza,⁴⁷ u kojoj autor na tragu „totalne historije“, pristupa koje je u proučavanje ranonovnovjekovnih kaptola uveo Philippe Loupès, nastoji ocrtati institucionalnu povijest

³⁷ Curzel 2001.

³⁸ Curzel 2006, 149-170.

³⁹ Marin 2005.

⁴⁰ Crosby 1994.

⁴¹ Ribeiro da Silva 2012, 261-279; Ribeiro da Silva 2014, 79-101; Ribeiro da Silva 2016a, 1369-1400; Ribeiro da Silva 2016b, 480-516; Ribeiro da Silva 2018, 15-37.

⁴² Ribeiro da Silva 2010.

⁴³ Ribeiro da Silva 2006, 347-376.

⁴⁴ Ribeiro da Silva 2015, 28-47.

⁴⁵ Ribeiro da Silva 2016c, 77-107.

⁴⁶ Ribeiro da Silva 2021, 551-573.

⁴⁷ Díaz Rodríguez 2012.

katedralnoga kaptola u Cordobi, ali i ostale aspekte života katedralne zajednice kao i interakcija između kaptola i društvene okoline.

Leit-motiv nedovoljne obrađenosti nalazimo i u domaćoj historiografiji. Tako će Marko Jerković utvrditi da se „u hrvatskoj historiografiji nije razvila istraživačka škola koja bi sustavno obrađivala kaptole.“⁴⁸ Doista, možemo se složiti s tom tvrdnjom, makar je od vremena kada je ona izrečena vidljivo povećanje broja studija koje se bave raznim aspektima života i djelovanja ovih institucija. Kaptoli su hrvatskoj historiografiji bili zanimljivi zbog odrednice da su neki od njih imali status vjerodostojnoga mjesta (*locus credibilis*).⁴⁹ Takav su status uživali kaptoli sjeverne Hrvatske, no i kraljevskim povlasticama neki dalmatinski kaptoli poput Ninskog, Skradinskog, Splitskog, Zadarskog, Trogirskog, Šibenskog i Senjskog kaptola.⁵⁰ Najopsežniji pregled kaptola s obzirom na njihovu javnu funkciju vjerodostojnoga mjesta, ali i uzimajući u obzir i crkvene aspekte njihove prošlosti donosi Ante Gulin.⁵¹ Analizom isprava pojedinih kaptola bavili su se Mirjana Matijević Sokol,⁵² Mladen Ančić,⁵³ a objelodanjivanjem istih Damir Karbić, Maja Katušić i Ana Pisačić.⁵⁴ U drugu skupinu spadaju studije koje se bave juridičko-institucionalnim, ekonomskim i drugim aspektima stolnih i zbornih kaptola. Tu možemo uočiti nerazmjer između kvantitete studija koje se bave pojedinim kaptolima. Zasigurno je najveća historiografska produkcija o srednjovjekovnom Zagrebačkom kaptolu, među kojima valja izdvojiti studiju nastalu na temelju doktorske disertacije Marka Jerkovića koja se bavi prozopografskim istraživanjem zagrebačkih kanonika u 14. stoljeću.⁵⁵ Isti će autor razmotriti i stanje Zagrebačkog kaptola u posttridentinskom razdoblju.⁵⁶ Svojedobno je inventivna bila studija Radovana Gajera o posjedima Zagrebačkog kaptola u prvoj polovici 14. stoljeća.⁵⁷ Ekonomskim i institucionalnim aspektima djelovanja Zagrebačkoga kaptola, napose u 15. stoljeću, bavit će se Petra Vručina,⁵⁸ a u jednom će se članku baviti i gospodarskim djelovanjem Zagrebačkog kaptola nakon Sisačke bitke 1593.⁵⁹

⁴⁸ Jerković 2018, 15.

⁴⁹ Kaptoli kao vjerodostojna mjesta javljaju se najprije u Ugarskoj, a na području Hrvatske nakon 1200. godine. Zagrebačkom je kaptolu ta povlastica dodijeljena 1229. godine, usp. Matijević Sokol 2021, 410-411, a naročito bilj. 28.

⁵⁰ Gulin 2008, 9.

⁵¹ Gulin 2001; Gulin 2008.

⁵² Matijević Sokol 1994, 69-85.

⁵³ Ančić 1996, 53-95; Ančić 2005, 11-77.

⁵⁴ Karbić, Katušić i Pisačić 2007, 1-303.

⁵⁵ Jerković 2018.

⁵⁶ Jerković 2016, 157-171.

⁵⁷ Gajer 1978, 5-102.

⁵⁸ Jerković i Vručina 2017, 229-268; Vručina 2021a, 33-63; Vručina 2021b, 129-143, Vručina 2022, 249-280.

⁵⁹ Vručina 2019, 203-222.

Ista će autorica na Sveučilištu u Zadru 2023. godine obraniti doktorski rad „Gospodarski sustav zagrebačkog kaptola u 14. i 15. stoljeću“.⁶⁰ Uz Zagrebački, po stanju istraženosti valja istaknuti i Zadarski kaptol, čija je prošlost obrađena kako u srednjem vijeku⁶¹ tako i u ranonovovjekovnom razdoblju.⁶² Metropolitanski kaptol u Splitu je monografski obradio istaknuti crkveni povjesničar Ivan Ostojić.⁶³ Za poznavanje dalmatinskih kaptola i dodjelu nadarbina u kasnosrednjovjekovnom razdoblju nezaobilazna je studija Jadranke Neralić.⁶⁴ Jedini sustavno istraživani kaptol istarskih biskupija u ranom novom vijeku je Zborni kaptol sv. Eufemije u Rovinju koji je bio predmetom jednog magistarskog rada i doktorske disertacije te nekoliko članaka.⁶⁵ O stolnom kaptolu Pićanske biskupije također je objavljeno nekoliko priloga u kojima se raspravlja o strukturi i ustroju ovoga drevnoga kaptola,⁶⁶ ekonomskom stanju,⁶⁷ te objelodanjuju izvori nastali djelovanjem toga tijela.⁶⁸ Pulski i Novigradski stolni kaptoli nisu bili predmetom sustavnijeg istraživanja te su za poznavanje njihova ustroja i djelovanja u razdoblju ranonovovjekovlja nezaobilazni podatci koje donosi Ivan Grah,⁶⁹ a za pulske kaptol Mario Pavat.⁷⁰ Neke biografske podatke o pulskim kanonicima u navedenom razdoblju donosi i S. Bertoša,⁷¹ dok će oskudne podatke o pulskom kaptolu donijeti i B. Schiavuzzi.⁷² O dvigradskom kaptolu odnosno zbornom kaptolu sv. Sofije u Dvigradu osnovne podatke donosi B. Schiavuzzi.⁷³ Osnovne podatke o zbornim kaptolima Porečke biskupije donosi M. Pavat u svojoj nezaobilaznoj studiji o provođenju tridentinske reforme na području Porečke te Pulske biskupije.⁷⁴ Zbornim kaptolom u Balama i njegovom imovinom u 17. i 18. stoljeću bavio se Antonio Miculian.⁷⁵

2.2. Historiografske spoznaje o Porečkom kaptolu

⁶⁰ Vručina 2023.

⁶¹ Gulin 2011.

⁶² Dundović 2016; Dundović 2019; Dundović 2023a.

⁶³ Ostojić 1975.

⁶⁴ Neralić 2007.

⁶⁵ Teklić 2010; Teklić i Teklić 2011; Teklić i Teklić 2012; Teklić 2017.

⁶⁶ Martinčević i Orbanić 2023.

⁶⁷ Štoković 2012.

⁶⁸ Vorano 1997.

⁶⁹ Grah 1985; Grah 1986; Grah 1987; Grah 1988.

⁷⁰ Pavat 1960, 210-211.

⁷¹ Bertoša 2006.

⁷² Schiavuzzi 1924.

⁷³ Schiavuzzi 1919.

⁷⁴ Pavat 1960, 209-210.

⁷⁵ Miculian 1998, 429-478.

Porečki kaptol nije, u onoj mjeri u kojoj i drugi hrvatski srednjovjekovni kaptoli, bio predmetom većega historiografskoga zanimanja. Stolni kaptol katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Maura u Poreču pažnju je povjesničara zaokupljao samo u onoj mjeri u kojoj je bio obuhvaćen u razmatranju neke problematike crkvene ili opće povijesti, koja se na posredan ili neposredan način ticala i ovoga crkvenoga kolegijalnog tijela.⁷⁶ Stoga je vidljiv nedostatak studijâ koje bi se bavile juridičko-institucionalnim razvojem i djelovanjem ove stoljetne ustanove Porečke biskupije te je moguće samo iz fragmenata dati historiografski pregled nastanka, razvoja i djelovanja Porečkoga kaptola, kako u srednjovjekovlju tako i u razdoblju ranoga novog vijeka. Koji su uzroci takvome stanju, ne možemo u potpunosti izreći, jer je i arhivska građa bila dostupno istraživačima. Čini se da jednostavno tematika kaptola historiografiji nije bila zanimljiva kao druge tematike iz oblasti crkvene povijesti. Na ovome ćemo mjestu opširnije izložiti historiografske spoznaje o Porečkom kaptolu budući da predstavljaju polaznu točku za istraživanje razvoja i djelovanja ovoga tijela u posttridentinskom razdoblju u Porečkoj biskupiji.

Ferdinanda Ughellija možemo smatrati prvim autorom koji se bavio porečkom biskupijom i njenim crkvenim ustanovama u historiografskom smislu. Njegov je doprinos u poznavanju te stvarnosti vrijedan zbog korištenja izvora koje više ne možemo konzultirati, iako donosi i neke krive podatke. Navodi da je porečka biskupija drevna i sufraganska akvilejskom patrijarhu,⁷⁷ a slijedeći općeprihvaćene postavke njegova doba (17. stoljeće)⁷⁸ napominje da je katedralna crkva posvećena Blaženoj Djevici Mariji izgrađena u 10. stoljeću, uzimajući kao povijesno utemeljenu legendu o snoviđenju cara Otona i bulu o posveti porečke stolne crkve koja je u mnogočemu krivotvorina iz kasnijeg razdoblja. Prvi donosi podatak da u katedrali djeluje trinaest kanonika, od kojih su dva dostojanstvenika, arhidakon i arhiprezbiter, a osim te dvije časti spominje i kanonika skolastika.

Na Ughellijev se rad nadovezao Nicolò Coletti unoseći ispravke netočnih podataka i brojne dopune. Tako će navesti da je katedralu dao sagraditi biskup Eufrazije te da je mnogo ranije izgradnje od vremena cara Otona, iako će i on krivo datirati vrijeme prvoga porečkog

⁷⁶ Očigledan primjer toga je monografija Marija Pavata (Pavat 1960) koja promatra navedeno tijelo u kontekstu institucionalnih promjena u Porečkoj te Pulsskoj biskupiji izazvanih primjenom odredbi Tridentskoga koncila.

⁷⁷ Ughelli 1720, kol. 395.

⁷⁸ Prvo izdanje *Italia sacra* Ferdinanda Ughellija je tiskano u devet tomova u Rimu od 1644. do 1662. Drugo izdanje u deset tomova je u Veneciji tiskao Sebastiano Coletti od 1717. do 1722. Izdanje je popravio, dopunio i za tisak priredio Sebastianov nećak Nicolò Coletti, usp. Malena 2013.

biskupa Eufrazija 796. godinom.⁷⁹ Navodi da u katedralnoj crkvi službu vrše arhiprezbiter i 12 kanonika, što je naposljetku istovjetan podatak o trinaest kanonika prema Ughelliju te da na arhiprezbitera spada i dušobrižništvo cijele katedralne župe.⁸⁰ Spominje da je glavninu prihoda Porečkoga kaptola činila desetina, na što je polagao pravo temeljem Eufrazijeve povlastice.

Pozitivistička historiografija 18. stoljeća prva promatra, na kritički način, crkvenu povijest porečke biskupije i njezinih institucija. Biskup Gaspare Negri, učeni prelat, svoje *Memorie storiche della città e diocesi di Parenzo*, posvećuje „na korist i užitak vjernicima svoje biskupije“ (*ad uso e comodo de' diletti suoi diocesani*). To je djelo sačuvano u rukopisu, a svoju prvu ediciju je doživjelo više od stotinu godina nakon nastanka, 1886. u dva broja časopisa *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*.⁸¹ Biskup donosi podatak da je u kanoničkoj kući djelovalo sjemenište koje je ustanovio biskup Cesare de Nores, no tijekom narednih godina i stoljeća, zbog kojekakvih razloga bilo je preseljeno, najprije u Rovinj, potom u Svetvinčenat pa u Vrsar te naposljetku vraćeno u Poreč.⁸² Isto tako navodi da je katedralna župa djelovala na cijelom gradskom području.

Djelo biskupa Negrija, dok je još bilo u rukopisu poznato je i anonimnom autoru, kojega treba tražiti među članovima porečke kaptolske zajednice, neobjavljene rasprave o pravu stolnoga kaptola Porečke biskupije na izbor svojih članova.⁸³ Autor ispravno zaključuje da se ne zna kada je osnovan Porečki kaptol, ali da je veoma drevan. Nadalje, dodaje da je Kaptol postojao prije vremena biskupa Eufrazija, a taj zaključak temelji na tome jer se u Eufrazijevoj povlastici spominje ne samo kaptol već i njegova dva dostojanstva, arhiđakon i arhiprezbiter. Isti će autor navesti da je broj kanonika u prvotnom razdoblju bio nepoznat, ali da vjerojatno nije bio ograničen, do čega dolazi tek u vrijeme porečkoga biskupa Adalpera 1222. godine kada biva propisano da kaptol broji deset kanonika. Spominje da je porečka kanonička zajednica u srednjem vijeku imala povlasticu da sama bira svoje članove, ali je potkraj 15. stoljeća došlo do pojave papinskih provizija što je izazvalo sukobe među tadašnjim porečkim kanonicima i arhiprezbiterom. Posebno je vrijedna jer donosi prijepise isprava o izboru porečkih kanonika u 15. stoljeću.

⁷⁹ Ughelli 1720, kol. 397.

⁸⁰ Ughelli 1720, kol. 396.

⁸¹ Negri 1886, 142-181.

⁸² O sjemeništima u navedenom razdoblju najrecentnije Orbanić 2024, 153-155.

⁸³ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 1-8.

Pisac prve porečke povijesti sa znanstvenim pretenzijama, Bartolommeo Vergottin, donijet će spomen Porečkoga kaptola, kada govori o darovnici biskupa Eufrazija,⁸⁴ te podatke o nekolicini porečkih kanonika. Pozivat će se i na knjige desetina porečkoga Kaptola iz 14. stoljeća (*memorie delle riscossioni delle Decime spettanti al Capitolo*),⁸⁵ a koje nisu ostale sačuvane do današnjeg dana ili su zagubljene. Nadalje, spominje sporove porečkih biskupa i kaptola s novim doseljenicima, na što je u njegovo doba još postojalo živo sjećanje.⁸⁶ U zasebnom poglavlju posvećenom civilnoj i crkvenoj vlasti Poreča, na sustavniji će se način baviti porečkim biskupima i stolnim kaptolom, a više je poglavlja posvetio i prošlosti porečke biskupije te donosi kronološki pregled porečkih ordinarija od Eufrazija do svojega suvremenika Francesca Polesinija. Navodi da su porečki kanonici pomagali biskupu u brizi oko katedrale, kao i to da je kaptol bio sastavljen od deset kanonika, od čega dva dostojanstvenika, arhiđakona i arhiprezbitera, te da su uživali brojne privilegije.⁸⁷ Spominje i postojanje kanonika skolastika, za kojega navodi da se nazivao i *magister scholarum* te službu tezorijera (rizničara) koja je kasnije zamijenjena onom prokuratora.⁸⁸ Osim toga donosi prijepis Eufrazijevog privilegija, potvrdu istoga od biskupa Adalpera te prijepis potvrde povlastica porečkoga kaptola pape Honorija.⁸⁹ Bartolommeo Vergottin smatra da porečki kaptol kao institucija potječe iz 6. stoljeća. Neće zaboraviti spomenuti niti drevnu povlasticu koja mu je jamčila pravo biranja vlastitih članova.⁹⁰ Nadalje, smatra da je izgradnja kanoničke kuće namijenjene zajedničkom stanovanju bila inspirirana pravilom koje je Krodegang, biskup Metza, bio nametnuo svojim kanonicima, a koja u njegovo vrijeme služi kao žitnica i skladište kaptolskih prihoda od desetina u naravi.⁹¹ Osim toga, osvrnut će se i na prihode koje uživa Porečki kaptol, a koji se temelje na Eufrazijevom privilegiju.⁹² Nastojat će prikazati „veličinu“ porečkoga kaptola u prošlosti te obnovu koju je doživio za vrijeme biskupa Gaspara Negrija.⁹³ Bartolommeo Vergottin je svoju povijest obogatio i prijepisom nekoliko izvornih dokumenata iz kaptolskog arhiva, za što vjerojatno valja zahvaliti svome rođaku i porečkom arhiprezbiteru Antoniju Vergottinu.

⁸⁴ Vergottin 1796, 13.

⁸⁵ Vergottin 1796, 35.

⁸⁶ Vergottin 1796, 43.

⁸⁷ Vergottin 1796, 51.

⁸⁸ Vergottin 1796, 61.

⁸⁹ Vergottin 1796, 52-57.

⁹⁰ Vergottin 1796, 58.

⁹¹ Vergottin 1796, 59-60.

⁹² Vergottin 1796, 61.

⁹³ Vergottin 1796, 63; 82.

Porečki kaptol je kao tema zaintrigirao i Francesca Polesinija, koji nastavlja rad biskupa Negrija o crkvenoj i civilnoj prošlosti Poreča. U rukopisu naslovljenom *Memorie della Chiesa e Vescovato di Parenzo* koji se čuva unutar arhiva Porečkoga kaptola te u Državnom arhivu u Rijeci⁹⁴, povjesnicu za koju je izvornu građu sakupljao od 1810. do 1855., kako sam navodi, zastupa mišljenje da je tzv. Eufrazijev privilegij nepatvoreni dokument te da je njime osnovan kaptol, iako upozorava da je odvajanje dobara koje pripadaju katedrali, biskupu i kanonicima kasnijega datuma. No, Polesini će isto tako biti mišljenja da je crkvena organizacija postojala u Poreču još u doba sv. Marka i sv. Hermagore, te suprotno tada uvriježenom mišljenju, neće Eufrazija smatrati prvim biskupom Porečke biskupije, već samo prvim „poznatim porečkim biskupom“. Nije mogao zaobići ni biskupa Adalpera, koji je učinio najvažniju personalnu odluku u pogledu porečkoga Kaptola, a ta je da je ograničio broj kanonika na deset. Upravo će o njemu reći „ne samo da je taj pobožni pastir nastojao usustaviti život klera, već se brinuo i za crkveni dekor što je ponajviše vidljivo iz toga da je njegovom brigom obnovljen glavni oltar“ (*Non soltanto cercò questo zelante Pastore di sistemare il suo clero, ma fu utilissimo anche al materiale della Chiesa, come si vede per sua cura conservato e migliorato l'Altare maggiore*). Kao drugo važno razdoblje za organizaciju duhovnoga i materijalnoga života porečkoga klera navodi doba kada je porečkom biskupijom upravljao biskup Gratiadeus koji je 1310. godine sazvao dijecezansku sinodu te je sinodalnim konstitucijama regulirao život klera, napose katedralnoga i kolegijalnih kaptola. Zabranjeno je imenovanje kanonika supranumerarija i kanonika s aspektativama. Nadalje, sinodalnim je konstitucijama bilo zabranjeno da se prebende dijele na više osoba, dok su kanonici koji su bili na studiju bili primorani izabrati svoga vikara. F. Polesini donosi podatak da je 1315. godine porečki kaptol prepustio crkvi sv. Gervazija s posjedima biskupu te da je 1478. izgubio pravo izbora svojih kanonika.

Osnutka Porečkoga kaptola će se dotaknuti i Bernardo Benussi u svom radu posvećenom Eufrazijevom privilegiju. B. Benussi smatra da su kanonici mogli postojati u porečkoj prvostolnici u 6. stoljeću, te da je autentičan dio privilegija kojim se kaptolu dodjeljuju desetine, iako za neka druga darovanja, poput solana i mlinova, koja se spominju u Eufrazijevom privilegiju, napominje, mogu biti dvojbeni, odnosno, po njegovom mišljenju radi se o interpolacijama iz karolinškog razdoblja.⁹⁵ Bernardo Benussi će i u sintezi istarske srednjovjekovne povijesti ponoviti zaključke iz članka o Eufrazijevom privilegiju.⁹⁶ Iako

⁹⁴ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 9, *Memorie storiche sacre e profane della Chiesa e diocesi di Parenzo raccolte da Francescho marchese de Polesini, I fascicolo*, sv. 11, II fascicolo.

⁹⁵ Benussi 1892, 68-69.

⁹⁶ Benussi 1897, 191.

spominje i darovnicu biskupa Sidimpulda porečkim kanonicima,⁹⁷ ne upušta se u analizu djelovanja toga tijela u srednjovjekovlju.

Francesco Babudri, istraživač porečke crkvene povijesti, u više se navrata, no doduše samo fragmentarno, dotaknuo prošlosti ove važne crkvene institucije. Babudri, slijedeći mišljenje B. Benussija o Eufrazijevom privilegiju, smatra da porečki kaptol kao takav postoji već u 6. stoljeću.⁹⁸ Naglašava važnost povlastice biskupa Sigimbalda (Sidimpulda, Simpulda) iz 1015. godine kada dolazi do napretka porečkoga klera u „moralnom i intelektualnom smislu“.⁹⁹ Posebno naglašava uvođenje službi lektora i kantora čime se uzveličala liturgija u porečkoj katedrali.¹⁰⁰ Navest će da porečki kanonici slijede pravilo sv. Krodeganga o zajedničkom životu, da je 1224. utvrđen konačan broj prebendi odnosno kanonikata porečke stolne crkve – deset, a 1251. godine izgrađena kanonička kuća te zaključuje da je sve to pokazatelj ozbiljnosti i dobrih običaja ondašnjega porečkoga klera (*indizzi di buoni costumi e di serietà del clero parentino*).¹⁰¹ Mišljenja je da je obvezu rezidiranja kanonicima uveo biskup Pavaro 1487., a potvrdio papa Inocent VIII., dok djelovanje i život kaptola u novovjekovnom razdoblju gotovo neće ni spomenuti. Spomena vrijednim je smatrao samo kanonika Giovannija Antonija Panteru te podatak da je biskup Gaspare Negri dao porečkim kanonicima povlasticu nošenja mozzete ljubičaste boje.¹⁰² Sporadično se porečkoga kaptola dotiče i u članku o porečkim crkvama, gdje uostalom donosi i prijepis katastika porečkoga kaptola iz 1270. godine,¹⁰³ te u radu posvećenom porečkim biskupima.¹⁰⁴

Do sada najiscrpniji pregled života i djelovanja Porečkoga kaptola u razdoblju ranoga novoga vijeka, obilježenim Tridentskim koncilom (1545. – 1563.), na kojemu je zapamćenu ulogu imao i ondašnji porečki biskup P. Gritti,¹⁰⁵ dao je Mario Pavat, svećenik Porečke i Pulske biskupije u monografiji *La riforma Tridentina del Clero nelle Diocesi di Parenzo e Pola nei secoli XVI-XVII*, koja predstavlja njegovu doktorsku disertaciju obranjenu na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Kroz fondove Tajnoga vatikanskoga arhiva (*Archivium Secretum Vaticanum*), Arhiva Porečke i Pulske biskupije, Arhiva Kongregacije *De Propaganda fide* te Državnog arhiva u Veneciji (*Archivio di Stato di Venezia*) M. Pavat osvjetljava prilike u tim

⁹⁷ Benussi 1897, 244.

⁹⁸ Babudri 1910, 92.

⁹⁹ Babudri 1913, 230.

¹⁰⁰ Babudri 1910, 120-121.

¹⁰¹ Babudri 1910, 121.

¹⁰² Babudri 1910, 141.

¹⁰³ Babudri 1912, *passim*.

¹⁰⁴ Babudri 1909, 170-284.

¹⁰⁵ Pavat 1960, 86.

dvjema istarskim biskupijama u 16. i 17. stoljeću te procese provođenja odluka Tridentskoga sabora, odnosno katoličke obnove, na području njihove jurisdikcije. U tome se, neminovno morao dotaknuti i kaptola, kako stolnih (katedralnih) tako i zbornih (kolegijalnih).

M. Pavat smatra da Porečki kaptol, vjerojatno seže u 543. godinu.¹⁰⁶ Nadalje, napominje da je u „predeufrazijevo“ vrijeme u gradu postojao viši i niži kler te dvije časti: arhiđakonat i arhiprezbiterat, a tek je kasnije status kaptola bio juridički određen.¹⁰⁷ U povijesnom prikazu porečkoga Kaptola preskače nedovoljno izvorima potkrijepljena naredna stoljeća sve do 1222. godine kada biskup Adalper ograničava broj kanonikata i prebendi na deset, što će 1224. potvrditi Akvilejski patrijarh, a 1233. (sic!) godine papa Grgur IX.¹⁰⁸ Slijedeći važan događaj u prošlosti Porečkoga kaptola je sinoda koja je održana 1310. godine dok je porečki ordinarij bio biskup Gratiadeus. Prema sinodalnim odlukama izbor novih kanonika je isključivo pravo kaptola, što će prema M. Pavatu potrajati do sredine 16. stoljeća kada si ta prava počinje zauzimati Rimski Kurija.¹⁰⁹ U pregledu srednjovjekovne povijesti Porečkoga kaptola spominje i službe kustosa, „officiator“ (za što smatra da bi bilo usporedivo sa službom *Magister puerorum*), skolastika te kanonika teologa i pokorničara. Napominje da je u 15. stoljeću bilo 12 kanonika.¹¹⁰ No, ne referira se na izvor na kojemu potkrepljuje tu tvrdnju.¹¹¹ Kaptol je doživio promjene 1828. godine, kada su bulom *Locum Beati Petri* časti arhiprezbitera i arhiđakona zamijenjene onima prepozita i dekana.¹¹² Autor će napomenuti da se beneficij porečkoga kaptola sastojao u desetinama, što je bilo ustanovljeno još za utemeljenja samoga kaptola, te da su „u početku [kaptolski prihodi, op. M. M.] bili vrlo izdašni“, dok su u 16. i 17. stoljeću bili tako siromašni da nisu bili dostatni za uzdržavanje nekolicine kanonika.¹¹³ Nadalje napominje da je porečki kaptol kao i pulski zbog brige župne službe koja je bila povjerena kaptolu imao kanonika kurata.¹¹⁴ No ne napominje da je prva čast porečkoga kaptola bila arhiprezbiterat. Kolacija je pripadala samome kaptolu i biskupu, dok je kasnije prešla na Sv. Stolicu.¹¹⁵ Napomenut će da je u 16. i 17. stoljeću došlo uslijed opće dekadencije i pogoršanja vjerskoga i crkvenoga duha te će i kanonici sve manje sudjelovati u koru, rezidenciju će polako napuštati,

¹⁰⁶ Pavat 1960, 207.

¹⁰⁷ Pavat 1960, 207.

¹⁰⁸ Pavat 1960, 207.

¹⁰⁹ Pavat 1960, 208.

¹¹⁰ Pavat 1960, 208.

¹¹¹ Moguće je da je M. Pavat taj podatak preuzeo od N. Colettija ili od G.F. Tommasinija koji isto navodi podatak o 12 kanonika.

¹¹² Pavat 1960, 208.

¹¹³ Pavat 1960, 208.

¹¹⁴ Pavat 1960, 213.

¹¹⁵ Pavat 1960, 214.

kao i brigu za duše.¹¹⁶ Donosi podatak da su neki kanonici uz prebende uživali i beneficije nekih župa koji su bile bogatije od kanoničkih. Tridentaska će obnova dohvatiti i kaptole. Tako će u Porečkom kaptolu služba *punctator* biti uvedena za biskupa Del Giudicea tek 1655. godine. Dijecezanske su sinode 1650. i 1657. godine bile veoma precizne oko sudjelovanja u liturgiji.¹¹⁷ Upravo će u tom razdoblju više pažnje biti posvećeno i rezidenciji, kako i tome da se kanonike privoli da ne zanemaruju tu obvezu. U tom je razdoblju, kako napominje M. Pavat, problem bio i kumulacija beneficija.¹¹⁸

Vrijednost disertacije Marija Pavata je i u tome što autor razmatrajući stanje klera i crkvenih institucija u Porečkoj te u Pulsnoj biskupiji nakon Tridentinske obnove posebnu pažnju posvećuje i ekonomskoj osnovici djelovanja klera, a u tome posebno mjesto pripada crkvenoj desetini, kao posebnom interesu prije svega kaptola i kanonika.¹¹⁹ Desetina, a tu se ne radi o nužno aritmetički određenom pojmu, je dio prinosa koje su vjernici prema običaju i crkvenom zakunu dužni davati crkvi za održavanje kulta i uzdržavanje svećenstva. Navodi spomenicu (*memoriale*) kojom su se kanonici utekli biskupu Cesaru de Noresu 1592. u kojoj napominju da desetine čine jedine prihode osiromašenoga porečkoga kaptola. Upravo će desetine, navodi M. Pavat, biti uzrokom dugih i mučnih sporova tijekom 17. stoljeća, a tek će potkraj istoga nastupiti po kanonike bolji rasplet situacije.¹²⁰

Mirko Zjačić će se u svom radu posvećenom posjedovnim odnosima porečke crkve u srednjem vijeku tek površno dotaknuti porečkoga kaptola i kanonika te će gotovo u potpunosti biti usmjeren na biskupsku menzu. Spominje kanonika Jurja, koji se spominje u nekom sporu 1294. godine, kao porečkog kanonika i rovinjskog prepozita,¹²¹ te porečkoga arhiprezbitera Ungara koji oporučno daruje porečku biskupiju.¹²² Iako će naglasiti da je vjerodostojnost Eufrazijeveg privilegija u znanosti osporena, ispravno zaključuje da je on u srednjovjekovnom razdoblju bio izvor prava porečke Crkve.¹²³ M. Zjačić navodi, ne razmatrajući zasebno prihode biskupske menze i stolnoga kaptola, da su „svi oni koji su stanovali na području crkvenog zemljišta, imali kuće ili obrađivali zemljište“ sukladno odredbama Eufrazijeveg privilegija morali davati „porečkom biskupu četvrtinu (*quartas*) svih svojih prihoda, kako od vinograda

¹¹⁶ Pavat 1960, 214.

¹¹⁷ Pavat 1960, 219-220.

¹¹⁸ Pavat 1960, 221.

¹¹⁹ Pavat 1960, 262.

¹²⁰ Pavat 1960, 264-266.

¹²¹ Zjačić 1973, 45.

¹²² Zjačić 1973, 47-48.

¹²³ Zjačić 1973, 33; 49.

tako i od polja“, te porečkim kanonicima „desetinu (*decimam*) svih prihoda od zemlje i od priploda stoke“, „trećinu (*terciam partem*) svih prihoda od solana koje je crkva imala na otoku zvanom Briuona“, „trećinu (*terciam partem*) od ribolova koji je pripadao crkvi na obalama Lima“, te naposljetku „trećinu (*terciam partem*) svih prihoda od mlinova koje je crkva posjedovala na vodi zvanoj Gradule“.124 Osim toga, navesti će da se u prihode biskupske menze i kaptola valja ubrojiti i 12 gozba na godinu.125

Pažnju porečkom kaptolu posvećuje i Ante Gulin u monografiji *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*, iako doduše u manjoj mjeri iz jednostavnog razloga jer Porečki kaptol nije imao ulogu vjerodostojnog mjesta. U pregledu srednjovjekovne povijesti Porečkoga kaptola, na temelju objavljenih studija razmatra dva najvažnija pitanja, a to su utemeljenje i ustroj Kaptola te kaptolski prihodi. Na temelju historiografskih spoznaja koje su, kako će i sam primijetiti, prilično oskudne, zaključuje da ne možemo puno znati o „unutarnjem ustroju i djelatnosti porečkoga kaptola kao srednjovjekovne crkvene institucije.“126 A. Gulin smatra da se začetak stolnoga kaptola Porečke biskupije može promatrati u pojavi prvog njegovog dostojanstva – arhiprezbitera u 8. ili 9. stoljeću, te da se postupno oblikovao tijekom 12. i početkom 13. stoljeća.127 Nadalje navodi da se o strukturi porečkoga kaptola tijekom 13. stoljeća može stvoriti preciznija predodžba jer se iz više dokumenata dadu iščitati osnovne informacije o porečkim kanonicima te se u tom dijelu prvenstveno oslanja na rad M. Zjačića o posjedovnim odnosima Porečke biskupije. Navodi da se Kaptol sastojao od dviju časti, arhiđakona i arhiprezbitera, dok se treća čast, uobičajena u srednjovjekovnim kaptolima, ona primicerija ne spominje. Isključivo navodi da je prva čast pripadala arhiđakonu, a druga arhiprezbiteru, koje se spominju kasno, tek u 13. stoljeću. A. Gulin poseban odlomak poglavlja o Porečkom kaptolu posvećuje prihodima Kaptola. Navodi da je Porečki kaptol pravni temelj za svoje prihode (desetina od poljoprivrednih proizvoda, kao i priploda sitne stoke) imao u tzv. Eufrazijevom privilegiju iz 6. stoljeća, što je potvrdio akvilejski patrijarh 1222. godine.128 Osim navedenih, Kaptol je ubirao i prihode od plaćanja misa, pogreba, svijeća i drugoga.129 Budući da su temeljna tema Gulinova rada o kaptolima kaptoli kao vjerodostojna mjesta, zaključuje da Porečki kaptol nije imao taj

124 Zjačić 1973, 49-50.

125 Zjačić 1973, 50.

126 Gulin 2008, 355.

127 Gulin 2008, 356.

128 Zapravo se radi o 1224. godini.

129 Gulin 2008, 358.

status, jer je u Porečkoj komuni bio razvijen civilni notarijat, no da su neki članovi Kaptola obnašali dužnost notara.¹³⁰

Iako se bavio prvenstveno relacijama biskupa istarskih biskupija Svetoj stolici u ranonovovjekovnom razdoblju, Ivan Grah se u svome radu osvrnuo i na organizaciju samih biskupija, čime naravno nije mogao izbjeći i kaptole, neovisno o tome radi li se o stolnima (katedralnima) ili zbornima (kolegijalnima), budući da su ta tijela od iznimne važnosti unutar crkvene strukture. Porečkom se biskupijom u novovjekovnom razdoblju bavi u članku „Izvještaji porečkih biskupa Svetoj Stolici (1588. – 1775)“. Autor daje kronološkim redom pregled svih relacija porečkih biskupa Sv. Stolici te donosi njihov sadržaj. Tu nezaobilazno spominje i kaptole i kanonike, često i kao osobe koje su bile zadužene za dostavu relacija. Tako spominje da je prva dva izvještaja biskupa Cezara de Noresa u Rim odnio porečki kanonik i doktor obaju prava Tarkvinije Franzelin. Već u prvoj relaciji biskupa Cezara de Noresa dotiče se ekonomskoga stanja kaptola. Naime, navodi se da su na područje porečkoga agera naseljeni novi naseljenici (Morlaci) iz mletačkih stečevina pod osmanskom vlašću koji odbijaju plaćati crkvenu desetinu, „jedini prihod kaptola, pa kanonici žive u krajnjoj bijedi i polako se odriču kanonikata.“¹³¹ U strukturi kaptola I. Grah ponajprije slijedi mišljenje M. Pavata. Dvije su časti bili arhiđakon i arhiprezbiter te deset kanonika. Uz to, I. Grah će navesti da je u 15. stoljeću broj kanonika podignut na 12,¹³² pronalazeći uporište za tu tvrdnju u Pavatovom radu. I u opisu relaciji iz 1592. navesti će da kanonici prihode imaju iz desetine „koja je, zapravo, sva pripadala biskupu... a budući da pridošlice uskraćuju davanje desetine, kanonici su biskupu izručili kanonikate i razišli se u potragu za boljim uvjetima življenja.“¹³³ I u relaciji biskupa Lipomana će spomenuti da ju je sastavio Mantovanac (!) Aleksander de Nicolais,¹³⁴ te će se u relaciji navesti da Porečki kaptol ima dva digniteta i deset kanonikata, i da su mjesta, unatoč slabim prihodima popunjena.¹³⁵ Spominje da od drevnih vremena postoji deset kanoničkih prebenda kao donacija biskupa te da biskup uživa patronatsko pravo. Problem s neplaćanjem desetina od strane novoga stanovništva i dalje je ostao aktualan. Navodi se da je prva čast iza

¹³⁰ Gulin 2008, 358. U ovom historiografskom pregledu nisu uključeni radovi koji se tek djelomično dotiču kaptola i kanonika prilikom obrade nekih drugih problema porečke prošlosti, poput pojave notarijata. No, valja naglasiti da se kao prvi bilježnici porečke komune spominju neki đakon Hino 990. i arhiđakon Adam 1014. godine, usp. Klen 1968, 20 i Ladić 2018a, 9.

¹³¹ Grah 1983, 4.

¹³² Grah 1983, 4, bilj. 12.

¹³³ Grah 1983, 4.

¹³⁴ Radi se o tome da je A. de Nicolais bio porijeklom iz Motovuna, no zbog izuzetno zahtjevne i neujednačene inačice humanističkoga pisma lako dolazi do krivog čitanja.

¹³⁵ Grah 1983, 7.

biskupove ona arhiđakona, no da ne donosi nikakve dodatne prihode.¹³⁶ Iako na temelju vizitacija donosi razne podatke o kanonikatima i njihovoj potpunosti, neki navodi zahtijevaju dodatnu provjeru, a to je posebice brojka od 12 kanonikata, no čini se vjerojatnije da je do toga došlo zbog neuvrštavanja dva digniteta u ukupan broj kanonikata. S druge strane, I. Grah donosi važne podatke za upoznavanje života porečka biskupije u novovjekovnom razdoblju.

Najrecentnija studija koja se između ostaloga bavi i porečkim kaptolom je članak „The relationship between the bishop and the cathedral chapter in light of institutional changes in the communal era: Two examples from the Istrian Peninsula“ autorice Ane Jenko Kovačić. Autorica smatra donaciju biskupa Sidimpulda dokazom da postoji u Poreču zajednica klerika koja upravlja nekom imovinom,¹³⁷ dok će napomenuti da se prvi spomen kaptolskih časti nalazi u jednom dokumentu iz 1114. godine.¹³⁸ Nadalje, autorica nudi novi pogled na nastanak Eufrazijevog privilegija,¹³⁹ dok „obnovu“ tog privilegija kako i druge odredbe biskupa Adalpera koje se odnose na kaptol promatra kroz prizmu odnosa s nastajućom komunom.¹⁴⁰

Naposljetku, podatke o porečkom kaptolu, u manjoj mjeri, štire i većinom preuzete iz gore navedenih studija, donose i opći pregledi Crkve u Istri. Izdanje *Crkva u Istri* preuzima podatak da je „katedralni kaptol vodio župu od 543.“ godine,¹⁴¹ kao i to da se Kaptol 1600. godine odrekao desetina Funtane¹⁴² te da je župa Žbandaj prije osnutka 1595. godine bila kapelanija porečkog kaptola.¹⁴³ Iste podatke o osnutku porečkoga kaptola donosi i Ivan Milotić.¹⁴⁴

Temeljem pregleda dosadašnjih historiografskih spoznaja o Porečkom kaptolu, možemo jasno uvidjeti da je ta crkvena institucija porečke biskupije obrađena, neovisno o svojoj važnosti u životu biskupije kroz prošlost, samo fragmentarno, iako za nju postoji interes već od 18. stoljeća i prvih historiografskih pokušaja. S druge strane, vidljivo je da u spoznajama suvremena historiografija o porečkom kaptolu nije daleko odmakla od spoznaja koje je nudila historiografija 18. stoljeća. Iako je bilo nekih intuitivnih pokušaja razjašnjavanja pojedinih

¹³⁶ Grah 1983, 7.

¹³⁷ Jenko Kovačić 2022, 83.

¹³⁸ Jenko Kovačić 2022, 84.

¹³⁹ Jenko Kovačić, 87-88.

¹⁴⁰ Jenko Kovačić, 90.

¹⁴¹ Grah i Bartolić 1999, 120.

¹⁴² Grah i Bartolić 1999, 69.

¹⁴³ Grah i Bartolić 1999, 172.

¹⁴⁴ Milotić 2010, 312.

važnih aspekata života kaptola, poput odvajanja kaptolskih prihoda od biskupske menze kod F. Polesinija ta problematika nije sustavnije istraživana niti spoznajno produbljena sve do najnovijega doba. Stoga i pitanje poput osnutka Porečkoga kaptola zacijelo neće naći odgovarajući odgovor dokle god ga se promatra kao jedinstveni događaj, a ne kao stupnjeviti razvoj od prezbiterija do kaptola u pravom smislu riječi. Možemo reći da je slična situacija i s odvajanjem kaptolskih dobara od biskupske menze, što isto tako nije rasvijetljeno na adekvatan način. Iskorak u spoznajama o Kaptolu u novovjekovnom razdoblju je studija M. Pavata koja postaje nezaobilazno polazište za shvaćanje crkvenih prilika u Porečkoj biskupiji u posttridentinskom razdoblju. No, i njegova analiza života i djelovanja Porečkog kaptola u navedenom razdoblju zahtijeva ispravke i dopune. Pitanje strukture Porečkoga kaptola kao i njegovi utjecaji i uloga u ekonomskom životu Porečke komune, napose u ranom novom vijeku, još uvijek čekaju adekvatnu spoznaju na temelju obimne izvorne građe. Nadalje, kao glavni nedostatak dosadašnje literature o porečkom kaptolu, osim već spomenute fragmentarnosti, je taj da se prošlosti toga tijela pristupa samo kroz aspekt događajnice, često preuzimajući i ponavljajući iste dobro poznate podatke, dok bivaju zanemareni suvremeni trendovi u izučavanju problematike crkvene povijesti, napose dosezi strane historiografije u pogledu izučavanja kaptola gdje se zasigurno mogu naći metodološki uzori i primjeri.

2.3. Izvori

Porečki je kaptol institucija dugoga, višestoljetnog trajanja. Kroz to je razdoblje, svojim djelovanjem, stvaratelj obimne količine arhivskog gradiva koje se čuva u domaćim i stranim arhivima. Činjenica da djeluje sve do današnjih dana omogućila je da se najveći dio gradiva, posebice onaj koji obuhvaća razdoblje od 17. do 20. stoljeća čuva u povijesnom arhivu

Porečkog kaptola¹⁴⁵ u sklopu Arhiva Župnog ureda Poreč.¹⁴⁶ Gradivo arhiva Porečkog kaptola koristili su B. Vergottin u 18. stoljeću, F. Polesini u 19. stoljeću te F. Babudri početkom 20. stoljeća. Tijekom ljeta 1974. godine Jakov Jelinčić i Ivan Grah popisali su svo arhivsko gradivo koje se čuva u Župnom uredu Poreč, između ostaloga i arhivsku građu nastalu djelovanjem Porečkog kaptola.¹⁴⁷ Gradivo arhiva Porečkog kaptola u ovom ćemo radu citirati prema Popisu kojega su ga tom prilikom sastavili I. Grah i J. Jelinčić. Dio gradiva, vezan uz sudske sporove čuva se u Državnom arhivu u Veneciji, dio u Arhivu Porečke i Pulske biskupije u Poreču i Državnom arhivu u Rijeci te u Apostolskom arhivu u Vatikanu, nekadašnjem Tajnom vaticanskom arhivu, koje je i djelomično objelodanjeno u sklopu dva sveska edicije *Monumenta Croatica Vaticana*.¹⁴⁸ Od objavljenih izvora još valja spomenute Pisma i poruke istarskih rektora¹⁴⁹ objavljene u sklopu edicije *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* te djelo *De commentari storico geografici novigradskoga biskupa G. F. Tommasinija* koje daju uvid suvremenika u stanje porečkoga kaptola u doba najveće krize te institucije koje je po prvi puta objavljeno 1837., gotovo dva stoljeća nakon autorove smrti.¹⁵⁰

Gradivo nastalo djelovanjem kaptola stolne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Maura u Poreču nastalo djelovanjem toga tijela tijekom 17. i 18. stoljeća, koje će biti analizirano u ovome radu, možemo, prema njegovoj naravi podijeliti u više skupina.

¹⁴⁵ Razvoj kaptolskog arhiva plastično ocrtavaju biskupske vizitacije 17. i 18. stoljeća. Iz vizitacije biskupa G. B. del Giudicea iz 1646. godine saznajemo da Kaptol nije imao arhiv u kojem su se čuvali kaptolske isprave. Isto je stanje zabilježeno i u vizitaciji 1663. godine. Četiri godine nakon toga, u vizitaciji biskupa Petronio Caldana spominje se postojanje arhiva koji ima dva ključa. Prilikom vizitacije biskupa Grassija 1730. godine kanonik i arhiprezbiter M. de Rossi će napomenuti *non e luogho particolare che si possa chiamare con nome di archivio, ma vi è ben un armadio con due chiavi*. Jedan od dva ključa je bio kod arhiprezbitera, a drugi kod kaptolskog kancelara (usporedbe radi, Metropolitanski kaptol u Splitu 1606. ima škrinju u kojoj se čuvaju kaptolski spisi s tri ključa, od kojih jedan ključ ima arhiprezbiter, drugi primicerij, a treći kaptolski prokurator, usp. Ostojić 1975, 127). Taj se ormar nalazio u sakristiji. Isti će 1733. napomenuti da jedan ključ drži on, arhiprezbiter, a drugi arhiđakon, ali da su ih te godine dali kanonicima Brianteu i Valentiniju budući da su tada radili na sastavljanju knjige kaptolskih dobara i povlastica, usp. APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.5. Del Giudice I, 199r; 2.10. Del Giudice VI, 79v; 2.11. Caldana, 99r; 2.22. De Grassi III, 72r; 2.23. Mazzoleni I, 132.

¹⁴⁶ Dio gradiva je ostao nesačuvan do današnjih dana iz više razloga. Jedan od njih je opća kriza i nebriga porečkih kanonika tijekom 17. stoljeća, kada se Kaptol nalazi u dubokoj krizi. U izvorima se spominje i krađa gradiva iz arhiva. Veoma je znakovita i primjedba koja stoji zabilježena uz prijepise nekih dokumenata prilikom traženja Kaptola povrata prava na izbor kanonika ... *della mensa in un quinternetto, ebbero bella sorte di conservarsi e di non andare in perdizione come tutte le altre scritture del Capitolo* (podcrtao M. M.), usp. AsVe, Deputazione ad Pias Causas, 31. Capitoli ecclesiastici, Capitolo di Parenzo, 10v.

¹⁴⁷ Jelinčić 2018, 75-77.

¹⁴⁸ Barbarić, Kolanović, Lukinović i Marković 1996; Barbarić, Kolanović, Lukinović, Marković i Razum 2011.

¹⁴⁹ Bertoša 1979.

¹⁵⁰ Tommasini 1837.

U prvu skupinu spadaju zbirke diplomatskih izvora o najstarijoj povijesti kaptola. Najcjelovitija zbirka prijepisa najstarijih izvora je *Diplomi e Priuileggi del Capitolo della Cattedrale di Parenzo*, u kojoj su sakupljeni najvažnije isprave i povlastice Porečkoga kaptola a posebice one koje svjedoče o pravu istoga na ubiranje desetine. Ta je zbirka dokumenata nastala u 18. stoljeću i sadržajno obuhvaća prijepise najvažnijih isprava, počevši od Eufrazijevog privilegija datiranog u 543. godinu, a čija je autentičnost u historiografiji osporavana, ispravu kojom porečki biskup Adalper potvrđuje prava porečkoga kaptola te donosi konstitucije i druge isprave kojima se normira djelovanje porečkoga kaptola kao i najvažnije presude u sporovima oko desetina. Dio koji se odnosi na dokumente iz ranijeg razdoblja rabio je kao predložak Knjige biskupijskih prava (*Libri iurium episcopaliium*) Porečke biskupije, diplomatski kodeks kompiliran krajem 15. i početkom 16. stoljeća, dok je drugi dio kao predložak koristio dukale i ostale isprave nastalih djelovanjem tijela vlasti Mletačke Republike, od kojih su neki sačuvani i u izvorniku. Osim navedenoga izvora, u tu skupinu se mogu uključiti i izvori manjeg obujma nastali u prvoj polovici 18. stoljeća koji sadrže prijepise istovjetnih dokumenata ili skupina dokumenata iz praktičnih razloga dokazivanja kaptolskih prava i privilegija prvenstveno pred civilnim sudovima mletačke države.

Drugu skupinu izvora čine dokumenti nastali djelovanjem kaptola kao korporativne ustanove koji iznutra normiraju i uređuju djelovanje kaptola, a to su zapisnici kapitularnih sjednica koji su s velikim lakunama sačuvani za veći dio razdoblja 17. i cjelokupno 18. stoljeće. Izvori iz te skupine su većinom sačuvani uvezani u sveske, makar ponekad su sačuvani kao prijepisi. Za prvu polovicu 17. stoljeća zapisnici kapitula i računovodstveni spisi nisu se vodili u zasebnim svescima,¹⁵¹ dok su u potpunosti sačuvani zapisnici u dvije knjige kaptolskih sjednica od 1705. do 1745. godine i od 1745. do 1796. godine. Knjiga zapisnika kaptolskih sjednica od 1797. do 1831. čuva se u arhivu Porečke i Pulske biskupije. Kroz analizu sjednica može se steći uvid u najvažnije aspekte života kaptola kao i u strategije upravljanja imovinom kroz dva stoljeća. Za Ph. Loupès bit će to izvor za „totalnu povijest“ iz kojih postaje razvidan život kaptola u svim aspektima, od onih esencijalnih do beznačajnih.¹⁵² Iako nisu zanemarivi

¹⁵¹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 1r-8r, 149r, 278v, 279v. Stanje u drugoj polovici 17. stoljeća je još lošije, barem što se tiče sačuvanosti izvora iz tog razdoblja. Tako ćemo zapisnik jedne kaptolske sjednice naći među bilješkama o nazočnosti kanonika na korskoj službi (*libro puntador*). Sačuvani su zapisnici sjednica od 25. veljače 1666., 19. veljače 1693., 6. travnja 1695., 23. srpnja 1695, 5. travnja 1698. i 29. travnja 1698, usp. ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 5v-6r, 19r-21r, 23r, 28r, 31r. Sačuvan je i prijepis sjednice 6. svibnja 1666., usp. ŽU Poreč, AKP, 74. Varia. No, o mentalitetu tadašnjih kanonika jasan pokazatelj može biti i trganje listova iz liturgijskih rukopisnih kodeksa nastalih u ranijim stoljećima, rukopisa koji između ostaloga sadrže i prekrasne iluminacije, da bi poslužili kao korice za *vachette* u kojima se upisivane desetine priploda sitne stoke.

¹⁵² Loupès 1985, 499.

za ekonomsku povijest kaptola, oni su temeljni za prozopografska istraživanja, za poznavanje liturgijskog života i za analizu mentaliteta i svakodnevnog života kanonika.¹⁵³

Treća i obimom najveća skupina je skupina računskih spisa. Bartolommeo Vergottin krajem 18. stoljeća spominje knjige desetina porečkog kaptola iz 14. stoljeća, no one su danas ili zagubljene ili nisu sačuvane. Najstarija sačuvana knjiga desetina te prihoda i rashoda Porečkog kaptola odnosi se na 1465. godinu, iako je ona zbog jednog kasnijeg zapisa krivo datirana u 1468. godinu. Kaptolski izvori dobro dokumentiraju podatke o ubiranje desetina kroz gotovo cijelo razdoblje 17. i 18. stoljeća omogućujući kvantitativnu analizu podataka. Ne manje važan izvor su blagajnički dnevници koji omogućavaju upoznavanje kaptolskih prihoda i rashoda. To su izvori koji su nastali djelovanje kaptolskih prokuratora *pro tempore*, ali dijelom i drugih službenika poput ubirača desetina (*decimiere*). Redovno su uz podatke o prikupljenoj desetini zapisivani i podatci o distribucijama iz kapitularne mase pojedinim kanonikatima i prebendama. Iako su računске knjige relativno dobro sačuvane, jasno je uočljiv manjak katastika dobara, napose za razdoblje do posljednjeg desetljeća 17. stoljeća. Premda bi se na prvi pogled mogla nametnuti teza o nesačuvanosti te vrste povijesnih izvora, jedan zapis o stanju kaptola iz 1667. godine otkriva pravo stanje. Naime, kada Francesco Orlandini, tada porečki arhiđakon opisuje odnos kanonika prema materijalnim dobrima jasno naglašava da zapravo ne postoje nikakvi katastici dobara, a znanje o zakupima je jedino kod starijih kanonika te će njihovom smrću biti izgubljeno.

Četvrta skupina izvora koja će biti analizirana u ovom radu su sporovi koje su porečki kanonici vodili s raznim fizičkim i pravnim osobama. Iako je dijelom stvaratelj te građe Porečki kaptol kao korporativno tijelo za potrebu zaštite prava te institucije pred raznim instancama sudbene vlasti Mletačke Republike, dijelom je ta građa nastala djelovanjem sudova ali i protivnih strana u procesu. Među najdugotrajnije sporove valja izdvojiti spor s novim doseljenicima u Vabrigi, spor s franjevačkim samostanom u Poreču i samostanom sv. Mihovila nad Limom te spor s plemićima Borisi oko desetina Funtane.

Naposljetku, petu skupinu spisa čini spisi razne tematike, neuvezani i arhivski samo djelomično obrađeni, većinom nastali djelovanjem kaptola. Tu spada i najstariji sačuvani dokument unutar povijesnoga arhiva Porečkoga kaptola – Zaključci sjednica općinskoga vijeća

¹⁵³ Usp. „Non nègligeable pour l'étude de la gestion économique, ils sont fondamentaux pour la reconstruction des carrières canoniales, pour l'approche de la vie culturelle du sanctuaire et pour l'analyse des mentalités.“ vidi: Loupès 1985, 499.

Porečke komune iz 1396./1397.¹⁵⁴ Unutar se tih fondova nalaze razni dukali koji potvrđuju prava i povlastice kaptolskih prava, oporuke i prijepisi raznih spisa.

Uz navedene skupine izvora mahom kaptolske provenijencije za poznavanje općega stanja i djelovanja ove institucije kroz novovjekovno razdoblje nezaobilazni su izvori nastali djelovanjem porečkih biskupa. Tu u prvom redu mislimo na zapisnike biskupskih vizitacija koje se čuvaju u Arhivu Porečke i Pulske biskupije, koje su manjim dijelom i objavljeni, a izvrsno dokumentiraju život i djelovanje Porečkog kaptola i njegovih kanonika u navedenom razdoblju. Osim toga oni omogućuju uvid na koji način biskupi utječu na razvitak kaptola (u personalnom, materijalnom, liturgijskom i duhovnom smislu), odnosno koliko su kaptol i kanonici neovisni/ovisni o biskupskoj vlasti. Biskupske vizitacije porečke biskupije su najvećim dijelom neobjavljene, dok je dio vizitacije koji se odnosi na katedralnu župu u Poreču 1600. učinjene po biskupu Lippomanu objavio kao prigodnu ediciju povodom mlade mise Antonija Tosa Giovanni Pesante.¹⁵⁵ Kao vrijedan izvor za poznavanje djelovanja kaptola ne treba zanemariti ni bilježničke spise, nezaobilaznu građu za proučavanje ekonomskog života i djelovanja porečkih kapitularaca. Danas se ti izvori čuvaju u Državnom arhivu u Pazinu u fondu Bilježnici Poreča, dok se ovjerovljeni prijepisi dijela dokumenata čuvaju u Arhivu Župnog ureda Poreč.

¹⁵⁴ Martinčević 2021.

¹⁵⁵ Pesante 1894, 2.

3. SVIJET KAPTOLA I KANONIKA

3.1. Kaptol

Smatra se da su kaptoli nastali iz prezbiterija, zajednice svećenika koji su pomagali biskupu u vršenju njegove službe, odnosno bilo njegovo savjetodavno tijelo,¹⁵⁶ a ta se tradicija ogleda i u odredbama Tridentskoga koncila koji upravo naglašava savjetodavnu ulogu kanonika (*senatus Ecclesiae*).¹⁵⁷ Tijekom 4. i 5. stoljeća gradski je kler, posebice na Zapadu gdje je kler ranije počeo prihvaćati celibat, počeo živjeti pod istim krovom i upravom biskupa.¹⁵⁸ Prema historiografskim istraživanjima pojam „kaptol“ (*capitulum*) ne javlja se prije polovice 10. stoljeća makar zbor svećenika pri katedrali djeluje i u ranijim stoljećima,¹⁵⁹ dok će neki povjesničari smatrati da sam taj pojam kada se odnosi na zbor klerika nema specificirano značenje do pojave u pravim tekstovima u vrijeme papa Aleksandra III. u 12. stoljeću.¹⁶⁰ Pojam *canonicus* ne javlja se prije 6. stoljeća.¹⁶¹

Prema definiciji koje nude priručnici kanonskoga prava pojam *kaptol* (*kapitul*) ima dvojako značenje. Prvo je mjesto u kojem se sastaju klerici pojedine crkve (*locus in quo clerici alicuius ecclesie conveniunt in unum*), dok je drugo zbor odnosno kolegij klerika (*clericorum coetum seu collegium*).¹⁶² A iz samoga toga dolazi riječ *capitulum*, jer kanonici katedralnih crkava su *parvum caput*, što će reći da njima pripada vlast nakon biskupa, ili pak iz toga jer o svemu odlučuju *capitulatim*, odnosno zborovanjem.¹⁶³ Kaptol kanonika se općenito može definirati kao „zbor klerika osnovan da se obeskrijepi svečanija služba Božja u crkvi“¹⁶⁴ (*Clericorum collegium ideo institutum ut sollempniorem cultum Deo in ecclesia exhibeat*). U tom smislu kaptol čini

¹⁵⁶ Bouix 1852, 6; Gulin 2008, 13-14.

¹⁵⁷ Bouix 1852, 7. Isti autor će zastupati tezu istovjetnosti prezbiterija u antičko doba i kaptola kakvi se javljaju u narednom razdoblju, usp. Bouix 1852, 40-43.

¹⁵⁸ Belaj 1901, 229; Ostojić 1975, 11.

¹⁵⁹ Palese 2000, 15.

¹⁶⁰ Usp. „Indeed the word capitulum to describe the cathedral clergy appears to have had no precise meaning before it was used in legal texts in the time of Alexander III late in the twelfth century.“ Vidi: Crosby 1994, 15.

¹⁶¹ Loupès 1985, 23.

¹⁶² Cocchi 1925, 291; Dominique Boux preuzima definiciju kaptola prema kojoj „Capituli nomine intelligentur congregata universitas sive collegium clericorum, qui sub uno prelato, ut membra sub uno capite, degunt et cum eo unum corpus constituunt“. Isti će autor smatrati da je sam pojam kaptol kasnijeg porijekla još nepoznata u 9. stoljeću te napominje „vocem capitulum quatenus collegium canonicorum designantem valde antiquam non esse, cum non reperiat in conciliis Aquisgrane et Moguntiae noni saeculi in quibus tamen agitur de canonicis“, vidi: Boux 1852, 51.

¹⁶³ Cocchi 1925, 291. Mišljenje da etimološki riječe *capitulum* dolazi od načina odlučivanja naročito je bilo prihvaćeno kod starijih, ali se nalazi i kod recentnijih autora, usp. Boux 1852, 51; Neufeld 2003, 238.

¹⁶⁴ Usp. „Clericorum collegium ideo institutum ut sollempniorem cultum Deo in ecclesia exhibeat.“ Vidi: Cocchi 1925, 292-293.

zasebno tijelo (*corpus separatum*), ima vlastiti statut i konstitucije, vlastita dobra i službe, sindika i vlastiti pečat,¹⁶⁵ zasjeda i donosi odluke.¹⁶⁶

Katedralni se pak kaptol može definirati kao „zbor klerika osnovan da se obeskrijepi svečanija služba Božja u crkvi, i da biskupu, sukladno propisima svetih kanona, kao savjetodavno tijelo pomogne u njegovoj službi i da, za sedisvakancije, njegovu službu u upravljanju dijecezmom vrši.“¹⁶⁷ Iako se nazivaju katedralnima, uprava je nad katedralnom crkvom povjerena prvenstveno biskupu, kojemu je ona sjedište, katedra i tron (*sedes, cathedra et thronus*), a potom kanonicima kao biskupovu savjetu. Vladimir Mažuranić slijedi Du Cangeovo tumačenje pojma kaptol kao „naziv sora kanonika kod stolne crkve... kao vieća koje biskupu stoje uz bok“.¹⁶⁸ Bitna značajka kaptola je i ta da su oni korporativnoga uređenja.¹⁶⁹

Kaptoli se dijele po više osnova: po svrsi se dijele na katedralne (stolne) i kolegijalne (zborne);¹⁷⁰ po kleričkom statusu dijele se na sekularne i regularne, dok se prema broju dijele na zatvorene (*numerata*) koje imaju konačan broj kanonika i na one koje nisu zatvoreni (*non numerata*), odnosno mogu imati više ili manje članova ovisno o visini prihoda, prema ovisnosti dijele se na izuzete (*exempta*) i ne izuzete (*non exempta*), a prema tituli se dijele se na odlične (*insigne*) i preodlične (*perinsigne*), dok se u nekim starim kaptolima kanoničke prebende dijele na svećeničke, đakonske i podđakonske.¹⁷¹

Kaptoli nisu slobodna udruženja, već pravi i zakoniti zborovi ili kolektivne pravne osobe koje su od crkvenih vlasti ustanovljene te im je dana juridička osobnost, a njihovo je

¹⁶⁵ Porečki kaptol polovicom 17. stoljeća nije imao svoj pečat. O tome jasno govore biskupske vizitacije. Usp. APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.10. Del Giudice VI, 79v.

¹⁶⁶ Cocchi 1925, 293; Neralić 2007, 108.

¹⁶⁷ Usp. „Clericorum collegium ideo institutum ut sollemniosem cultum Deo in ecclesia exhibeat, et ut Episcopum, ad normam sacrorum canonum, tanquam eiusdem senatus et consilium, adiuvet, ac, sede vacante, eius vices suppleat in dioecesis regimine.“ Vidi: Cocchi 1925, 293. O istom usp. i Ostojić 1975, 14.

¹⁶⁸ Mažuranić 1975, 487.

¹⁶⁹ Gulin 2008, 13.

¹⁷⁰ Boux 1852, 54 o toj podjeli veli „Distiguntur in capitulum proprie dictum seu cathedrale ... et in capitulum improprie dictum seu collegiale, quod nempe in alia quam cathedrali ecclesia erectum fuit. Kao temeljnu razliku između ta dva kaptola naglasit će da canonici collegiarum nullam jurisdictionem episcopalem exercere habent mortuo episcopo, nec sunt de iure episcopi consilium nec senatus ecclesiae; sed instituti sunt tantummodo ad decorem cultus publici.“ Prema tome liturgijska služba je prvotna zadaća kolegijalnih kaptola dok je to kod katedralnih kaptola uprava biskupijom naročito za sedisvakancije (osam dana od ispražnjenja katedre stolni kaptol mora izabrati kapitularnoga vikara koji će upravljati biskupijom do preuzimanja biskupije od strane novoga ordinarija te biskupijskog ekonomu).

¹⁷¹ Cocchi 1925, 293-294.

podizanje, transformacija ili ukinuće pridržano Sv. Stolici.¹⁷² Pri svakom kaptolu trebaju djelovati dostojanstvenici i kanonici, a mogu imati i niže nadarbine (*beneficia minora*) koje nisu kanoničke, poput vikara, kapelana i mansionarija, s tim da niži nadarbenici nisu članovi kaptola.¹⁷³ Članovi kaptola trebaju uživati pravi beneficij, te se kanonikati bez pridruženog beneficija ne smiju ustanovljavati bez dopuštenja Svete Stolice.¹⁷⁴ Broj kanonika treba biti dovoljan da se vrši dolična služba u crkvi, a najmanje trojica te ako kasnije dođe da ostane samo jedan kanonik, kaptol ne prestaje s postojanjem.¹⁷⁵ U zatvorenim kaptolima broj kanonika je jednak broju prebendi, dok je u „ne-zatvorenim“ broj kanonika jednak onome što odredi biskup saslušavši kaptol, s tim da broj nadarbenika ne bude prevelik u odnosu na prihode koji trebaju biti dovoljni za dostojan život.¹⁷⁶

3.2. Kanonici

Pojam „kanonik“ u prošlosti je bio višestruko etimološki objašnjavan. U 17. stoljeću četiri su etimologije¹⁷⁷ međusobno konkurirale u objašnjenju toga pojma – smatralo se da ime dolazi od pravila (regula, kanon), prema katalogu odnosno svesku u koje se upisuje ime klerika neke crkve, prema godišnjem prihodu ili prema himnu ili odi od 30 strofa koja se pjevala u istočnim crkvama, a u kasnijem se razdoblju to značenje prenijelo na psalmodiju.¹⁷⁸ P. de Molinet uzima da pojam kanonik denotira osobu „koja živi po pravilima i regulama crkvene discipline, koja je upisana u matrikulu ili katalog službenika crkve u kojoj obavljaju svoju službu i koji od toga imaju pravo na određene prihode.“¹⁷⁹ U 18. će stoljeću istaknuti francuski crkveni pravnik Durand de Maillane smatrati da etimologiju toga pojma treba vezati uz pojmove pravila kao i određenoga prihoda.¹⁸⁰ Najizglednije je da sam pojam dolazi od pojma „pravilo“ (lat. regula, grč. Ὁ κανών), što se i najčešće javlja u kompendijima kanonskog

¹⁷² Cocchi 1925, 296.

¹⁷³ Cocchi 1925, 297; Ivan Ostojić (Ostojić 1975, 15) donosi zanimljivu opservaciju: „Ustanova kaptola je neizbježno razdvojila dijecezanski kler u dvije klase. Višom su smatrani kanonici, a svi ostali – pa i oni koji su bili dio katedralnoga klera kao mansionari, pjevači i slično – pripadali su nižoj klasi (clero inferioris ordinis ili clero inferiori). Zbog toga je u nekim krajevima svakog kanonika narod nazivao natpopom, a pokojni pisac arkipopom. Prema tome je pjesnik Kavanjin za kanonika skovao ime vrhupop, a za kaptol vrhupopovski skup.“

¹⁷⁴ Cocchi 1925, 297.

¹⁷⁵ Cocchi 1925, 297-298.

¹⁷⁶ Cocchi 1925, 298.

¹⁷⁷ Boux 1852, 57-58 kao utemeljena uzima samo prva dva etimološka objašnjenja pojma.

¹⁷⁸ Loupès 1985, 23.

¹⁷⁹ Loupès 1985, 23-24.

¹⁸⁰ Loupès 1985, 24.

prava.¹⁸¹ Vodeći se uzorom života Isusa Krista koji je živio *in communi* i *de communi* s apostolima, hiponski biskup sv. Augustin uvodi obvezu zajedničkog života svojim klericima.¹⁸² Tu su praksi uveli i drugi biskupi, poput sv. Euzebija u Vercelliju i sv. Martina u Toursu.¹⁸³ Zajednički život biskupa sa svojim svećenicima i đakonima, odnosno prezbiterijem, u kojem su dijelili spavaonicu i blagovaonicu, svojstven je razdoblju kasne antike i ranoga srednjega vijeka.¹⁸⁴ Takva je zajednica postojala i u Poreču najvjerojatnije i u doba biskupa Eufrazija iz koje se kasnije razvio stolni kaptol. Pojedini su biskupi sastavljali pravila za svoje klerike poput biskupa Metzsa Krodeganga u 8. stoljeću, a koja će kasnije postati predložak za organiziranje zajedničkoga života i u ostalim biskupijama, a klerici podložni pravilima u katedralnim crkvama počeli su se nazivati *canonici cathedrales*, a u ostalim crkvama *canonici collegiales*.¹⁸⁵ Tijekom 10. stoljeća dolazi do slabljenja crkvene discipline i napuštanja zajedničkoga života, a ono koji su uz zavjete prihvatili monastički život postali su regularni kanonici (*canonici regulares*), dok su ostali, koji nisu imali obvezu zajedničkoga života, već su živjeli zasebno ali činili s biskupom jedno tijelo, postali svjetovni kanonici (*canonici saeculares*).¹⁸⁶

Razlikuju se prava koja pripadaju kaptolu kao korporativnoj ustanovi od onih prava koja pripadaju kanonicima. Kanonici imaju pravo na mjesto i glas u kaptolu (*ius ad locum et votum in Capitulo*), pravo na mjesto u koru (*ius ad stallum in choro*), pravo na nadarbinu (*ius ad praebendam*), pravo prvenstva (*ius ad praecedentiam*) te pravo na koralnu odjeću i insignije (*ius ad vestem choralem et insignia*) kao što su roketa, mozzetta, cappa magna, prsten te numisma ili kapitularni križ.¹⁸⁷

Među kanonikatima se razlikuju časti (*dignitates*) i obični kanonikati. Dostojanstvenici se razlikuju od običnih kanonika jer su u početku vršili određenu vlast te u pravu prvenstva.¹⁸⁸ Dostojanstvenici su arhiđakon, arhiprezbiter, primicerij i skolastik. Njihov broj i stupnjevanje se razlikuju od kaptola do kaptola.¹⁸⁹

¹⁸¹ Cocchi 1925, 291.

¹⁸² Loupès 1985, 24.

¹⁸³ Cocchi 1925, 292.

¹⁸⁴ Ostojić 1975, 11; Neralić 2007, 107.

¹⁸⁵ Cocchi 1925, 292.

¹⁸⁶ Cocchi 1925, 292; Ostojić 1975, 11-12.

¹⁸⁷ Cocchi 1925, 311-312; Crnica 1945, 84-85.

¹⁸⁸ Cocchi 1925, 292.

¹⁸⁹ Cocchi 1925, 294-295.

U mnogim, napose našim primorskim stolnim kaptolima, prva čast pripada arhiđakonu. Ta se služba javlja već u 4. stoljeću, a naziv dolazi odatle jer je stajao na čelu đakona.¹⁹⁰ Arhiđakon je vodio skrb za siromahe i brinuo o milostinji,¹⁹¹ a tijekom vremena je i upravljao biskupskom menzom za odsustva ordinarija.¹⁹² U razdoblju ranog kršćanstva, primanjem reda prezbiterata prestala bi služba arhiđakona.¹⁹³

Arhiprezbiter je u ranoj Crkvi bio pomoćnik biskupov u liturgijskim obredima i pastoralnoj brizi.¹⁹⁴ Kasnije je arhiprezbiteru dodijeljena briga o unutarnjim stvarima kaptola.¹⁹⁵ Arhiprezbiter je obavljao sve pontifikalne liturgijske funkcije osim onih koje su zahtijevale biskupski red.¹⁹⁶ U nekim je kaptolima, poput porečkoga, arhiprezbiterat bilo prvo dostojanstvo. Primicerij je kaptolski dostojanstvenik čija je služba prvenstveno bila izobrazba đakona, subđakona i klerika nižih redova.¹⁹⁷ Najčešće je služba primicerija bila treća čast u kaptolu¹⁹⁸, no u nekim kaptolima, poput porečkoga nije postojala ta čast. Sam naziv dolazi od toga jer je bio upisan na prvo mjesto u voštanoj pločici (*primus in cera*).¹⁹⁹ U nekim je kaptolima postajala i čast magistra, koji se u izvorima javlja kao *magiscola* ili *scholasticus* koji je vodio kaptolsku školu.²⁰⁰ Vjerojatno je ta čast najmlađa po nastanku, budući da je obveza osnivanja kaptolske ili katedralne škole bila uvedena na trećem lateranskom koncilu 1179. godine.²⁰¹ Osim dostojanstvenika i običnih kanonika, u nekim su kaptolima postojale i one službe koje se nazivaju *personatus*.²⁰² To su službe dekana i priora,²⁰³ a ponekad se tu ubraja i služba primicerija.²⁰⁴ Uživali su pravo prvenstva, no nisu imali nikakve jurisdikcijske ovlasti.²⁰⁵

3.3. Vremenita dobra

¹⁹⁰ Ostojić 1975, 46; Neralić 2007, 108; Gulin 2008, 14.

¹⁹¹ Ostojić 1969, 410

¹⁹² Ostojić 1975, 47.

¹⁹³ Ostojić 1975, 47.

¹⁹⁴ Ostojić 1975, 61.

¹⁹⁵ Cocchi 1925, 294.

¹⁹⁶ Ostojić 1968, 413; Ostojić 1975, 61.

¹⁹⁷ Cocchi 1925, 294; Ostojić 1975, 67.

¹⁹⁸ Ostojić 1975, 67; Gulin 2008, 15.

¹⁹⁹ Ostojić 1975, 67; Gulin 2008, 15.

²⁰⁰ Cocchi 1925, 294; Ostojić 1975, 77.

²⁰¹ Gulin 2008, 16.

²⁰² Cocchi 1925, 294.

²⁰³ Cocchi 1925, 295.

²⁰⁴ Ostojić 1975, 68.

²⁰⁵ Cocchi 1925, 295.

Crkvene ustanove, da bi mogle u potpunosti vršiti svoju duhovnu službu, služe se vremenitim dobrima. Sv. Benedikt u svome pravilu upozorava subraću da odnos prema dobrima mora biti trezven i umjeren, bez prevelike škrtosti, ali ni rasipnosti, te se prema njima mora odnositi kao „prema posvećenim oltarskim predmetima“.²⁰⁶ Kalcedonski koncil 451. godine određuje da svaka partikularna Crkva mora imati ekonomu kojemu je osnovna zadaća briga o crkvenim vremenitim dobrima.²⁰⁷ Kaptol kao pravna osoba (*persona moralis*) može posjedovati vremenita dobra (*bona temporalia*).²⁰⁸ U prvotnoj je crkvi sva imovina činila jedinstvenu cjelinu, a u srednjim vijeku dolazi do odvajanja biskupske menze od posjeda ostalog klera.²⁰⁹ Zajednički posjed, odnosno svi izvori zajedničkih prihoda čine kapitularnu masu (*massa capitularis, massa communis*).²¹⁰

Prebenda (nadarbina) je pravo kanonika na godišnji prihod vezan uz korsku službu.²¹¹ U širem smislu prebende nisu isključivo pravo kanonika već pravo crkvene osobe na ubiranje prihoda neke stolne ili zborne crkve.²¹² Crkvene se nadarbine dijele na one koje su vezane uz neku dušobrižničku službu (*beneficia curata*) i one koje nisu (*beneficia sine cura*), te na velike i male nadarbine.²¹³ Nadarbenicima može biti dodijeljeno više nadarbina ako su one kompatibilne (ako ne traže primjerice rezidiranje). U nekim slučajevima nadarbenik na nekompatibilne nadarbine može imenovati svoga vikara. U tom slučaju mora brinuti o njegovom uzdržavanju.

Dnevne distribucije (koralne dnevnicе) su prihodi na koje kanonici ostvaruju pravo nazočnošću u korskim službama te su mogu smatrati vidom nagrade.²¹⁴ Taj je prihod prvi u svojoj biskupiji uveo Yves, biskup u Chartresu (1090. – 1116.) *ut negligentes canonicos faceret diligentes*.²¹⁵ Dnevne distribucije čine trećinu svih kaptolskih prihoda.²¹⁶ U Porečkom su kaptolu uvedene tek u 17. stoljeću, kao rezultat napora porečkih biskupa u provođenju tridentske reforme.

3.4. Odredbe Tridentskog koncila o kaptolima

²⁰⁶ Martinčević 2019, 43; Pranjić 1991, 271.

²⁰⁷ Pranjić 1991, 268.

²⁰⁸ Cocchi 1925, 299.

²⁰⁹ Ostojić 1975, 38.

²¹⁰ Ostojić 1975, 38.

²¹¹ Cocchi 1925, 299.

²¹² Neralić 2007, 109.

²¹³ Neralić 2007, 101-106.

²¹⁴ Cocchi 1925, 299.

²¹⁵ Cocchi 1925, 300.

²¹⁶ Cocchi 1925, 301.

Tridentski koncil nastoji obnoviti Crkvu *in capite et in membris* kroz piramidalnu hijerarhijsku shemu. Promjene koje donosi koncil duboko su promijenile Crkvu, na taj način da se može smatrati da je pokrenuo proces promjena koji će iz preobrazbe srednjovjekovne Crkve²¹⁷ učiniti modernu Crkvu, stoga ne čude ocjene da se radi o „epohalnom događaju novovjekovlja ili razdjelnicom predmodernog i modernog vremena“.²¹⁸ Vidljivo je to primjerice iz službe župnika, koja od srednjovjekovnoga „djelitelja sakramenata“ postaje služba „pastira duša“.²¹⁹ Uloga župe kao centralne točke zajednice, ojačana je pak uvođenje obveza vođenja matičnih knjiga krštenih i vjenčanih.²²⁰ No, osim župnika, Koncil je stvorio i novi model biskupa, prije svega kroz obvezu rezidencije, jer biskup je u biskupiji bio središnja osoba discipliniranja, odnosno pastoralne brige o svem kleru i svim dušama biskupije.²²¹ Pa iako će Koncil ponuditi sveobuhvatnu obnovu, ona će doživjeti sporu primjenu tako da će u praksi u većoj mjeri zaživjeti tek u 18. stoljeću.²²²

Promjene koje donosi Koncil nisu zaobišle ni kaptole. Tridentski je koncil uveo promjene na više razina, a o kaptolima je odlučivao na VI., XXIV. i XXV. sesiji. Tako će prema odredbama koncila za dodjeljivanje neke od časti (*dignitas*) dob biti ograničena na 25 godina (*Nemo... ad dignitates... promoveatur, nisi qui saltem XXV auae aetatis annum attingit*).²²³ Čast arhiđakona (najčešće prve časti) zahtijevala je od kandidata da, gdje je to moguće, ima stupanj magistra ili doktora teologije ili postignut licencijat iz kanonskog prava (*Arcidiaconi, qui oculi dicuntur Episcopi, sint in omnibus Ecclesiis, ubi fieri poterit, Magistri in Theologia seu Doctores, aut Licentiati in Jure Canonico*).²²⁴ Ostale časti u kaptolu mogle su biti dodjeljene klericima koji imaju najmanje 22 navršene godine, a svi oni kojima bi bile dodijeljene trebali su učiniti javnu ispovijest vjere u roku dva mjeseca od dodjele nadarbine (... *teneatur a die adeptae possessionis, ad minus intra duos menses, in manibus ipsius Episcopi... et etiam in Capitulo orthodoxae suae fidei publicam facere professionem, et in Romanae Ecclesiae oboedientia se permansuros spondeant, ac jurent*).²²⁵ Za dodjelu kanonikata kandidat je trebao imati više redove, odnosno subđakonat, đakonat ili prezbiterat. Kaptoli su trebali imati barem polovicu kanonika koji imaju red

²¹⁷ O općenitom stanju predtridentinske Crkve na Apeninskom poluotoku koje je usporedivo s vjerskim prilikama na istočnojadranskom prostoru dobru sintezu nudi Roberto Bizzocchi, usp. Bizzochi 1992, 3-44.

²¹⁸ Musa 2016, 18. Ocjenu učinka Tridentskog koncila nudi Musa 2016, 28-29.

²¹⁹ Greco 1992, 64-67, 69; Rosa 2015, 95/256.

²²⁰ Greco 1992, 70-71; Rosa 2015, 96/256.

²²¹ Donati 1992, 331-336.

²²² Charles 2004, 232/765; Rosa 2015, 97/256.

²²³ Pavat 1960, 216.

²²⁴ Pavat 1960, 216.

²²⁵ Pavat 1960, 216.

prezbiterata, a drugu polovicu su mogli činiti đakoni i subđakoni.²²⁶ Nadalje, Koncil je poticao da barem polovica kanonika u pojedinom kaptolu, neovisno o tome radi li se o stolnome ili zbornome, ima magisterij, doktorat i licencijat iz teologije odnosno kanonskog prava.²²⁷ Istodobno je nastojao suzbiti zlouporabu nerezidiranja propisavši da svaki kanonik ne smije biti odsutan više od tri mjeseca. Kanonicima je potvrđena obveza da *in personam* a ne preko zamjenika nazoče svim pontifikalnim slavljinama, kao i to da revno vrše korsku službu,²²⁸ a kanonicima je bilo zabranjeno da se bave odveć svjetovnim stvarima poput lova ili da posjećuju krčme.²²⁹ Biskupima je koncilskim odredbama naloženo da vizitiraju kaptole. Naposljetku, učvršćen je status kaptola u upravljanju biskupijom, te je propisano da u vremenu sedisvakancije osam dana od smrti biskupa mora između članova izabrati kapitularnoga vikara koji ima postignut doktorat ili licencijat iz kanonskoga prava.²³⁰

Tridentski je koncil kanonicima nametnuo četiri temeljne obveze: rezidenciju, moljenje časova u koru i sudjelovanje na konventualnoj misi, savjetodavnu ulogu biskupu i uprava biskupijom za sedisvakancije, na taj način utječući na identitet kanonika katedralnih kaptola. Makar je u nekim pogledima teško spoznati u kojoj su mjeri kanonici prihvatili novi identitet i uloge. Na jedan aspekt novoga identiteta i uloga će upozoriti francuski crkveni povjesničar B. Plongerom koji će se pitati u kojoj je mjeri kaptol bio savjetodavno tijelo, „senat“ biskupov u upravljanju dijecezom („mais dans quelle mesure le chapitre est-il le 'sénat' de l'évêque?“).²³¹

²²⁶ Pavat 1960, 217.

²²⁷ Pavat 1960, 217.

²²⁸ Pavat 1960, 217.

²²⁹ Pavat 1960, 217.

²³⁰ Pavat 1960, 218.

²³¹ Plongerom 1974, 113-114.

4. EGZOGENI I ENDOGENI ČIMBENICI EKONOMSKOG ŽIVOTA POREČKOG KAPTOLA U 17. I 18. STOLJEĆU

Wolfgang Rosen u proučavanju razvoja ekonomskih struktura kölnskog kaptola sv. Apostola zamjećuje da na ukupnu gospodarsku aktivnost utječu čimbenici koje će svrstati u dvije velike skupine: egzogene i endogene čimbenike. Endogeni su oni čimbenici na koje su sami kanonici mogli utjecati odnosno nisu bili izvan mogućnosti njihove kontrole, dok su egzogeni oni čimbenici koji su nadilazili samu instituciju i bili izvan mogućnosti utjecaja na njihovo odvijanje, dok su istodobno sami utjecali na ekonomske mogućnosti i položaj same institucije.²³² W. Rosen, nadalje, čini podjelu na egzogene prirodne čimbenike kao temeljne faktore, poput tla i sastava zemljišta, klimatskih i vremenskih uvjeta, poplava i pojave bolesti, neovisno o tome pogađaju li ljude ili životinje budući da će i jedne i druge imati snažan utjecaj na gospodarstvo²³³ i na egzogene antropogene čimbenike poput požara, pljački i ratova, fiskalnih sustava unutar kojih su djelovali kao i davanja koja su iz njih proizlazila, a nisu u svakom periodu imala jednak utjecaj na gospodarstvo institucije,²³⁴ priljeva kapitala odnosno donacija, čimbenik kojega W. Rosen neće smatrati u potpunosti egzogenim²³⁵ te utjecaja nadređenih instanci,²³⁶ kao i razvojnih etapa poljoprivredne tehnologije i tehnika u agrarnoj proizvodnji,²³⁷ promjene u gospodarskim uvjetima,²³⁸ cijene i inflacija,²³⁹ promjene u vrijednosti novca,²⁴⁰ ekonomsku misao ili teoriju u određenom vremenu²⁴¹ i krizna razdoblja većih razmjera poput kasnosrednjovjekovne krize.²⁴² Kao endogene čimbenike uzima praksu gospodarenja imovinom institucije, unutarnju organizacija kaptola, načine odlučivanja i vođenja knjigovodstva te pitanje osoblja.²⁴³ U narednim ćemo poglavljima prikazati svrhu i cilj, unutarnju organizaciju i načine odlučivanja, no i samo stanje kaptola i odgovora kanonika na različite izazove kao i razvoj identiteta Porečkih kanonika u 17. i 18. stoljeću, što će

²³² Rosen 2016, 77.

²³³ Rosen 2016, 78-83.

²³⁴ Rosen 2016, 83-87.

²³⁵ Rosen 2016, 87.

²³⁶ Rosen 2016, 88-89.

²³⁷ Rosen 2016, 94.

²³⁸ Rosen 2016, 95-97.

²³⁹ Rosen 2016, 97-99.

²⁴⁰ Rosen 2016, 99-101.

²⁴¹ W. Rosen pod tim smatra prvenstveno pitanje kakav su utjecaj, ukoliko je to moglo imati utjecaj pravila nekog reda ili druge crkvene ustanove na konkretne postupke koji se tiču gospodarstva. Paradigmatski uzima 57. glavu Pravila sv. Benedikta u kojoj se nalaže da se u određivanju cijene „ne smije ušuljati mana lakomosti, već će se uvijek nešto dati jeftinije nego što mogu dati svjetovnjaci, da se u svemu slavi Bog“, usp. Rosen 2016, 102-103.

²⁴² Rosen 2016, 104-111.

²⁴³ Rosen 2016, 111-114.

smatramo, imati utjecaj i na ekonomsko ponašanje odnosno prakse u gospodarenju u raspolaganju dobrima te utjecaj crkvenih struktura, prvenstveno porečkih biskupa u 17. i 18. stoljeću, na sam kaptol, prikazat ćemo na koji način egzogeni čimbenici djeluju na prihode porečkih kanonika. Naime, budući da važan udio u prihodima imaju upravo desetine koje imaju izraženu varijabilnost i ovise o mnogim, ponajviše okolišnim uvjetima nužno je istražiti na koji način navedeni čimbenici utječu na prihodovnu strukturu Porečkog kaptola.

4.1. Egzogeni okolišni čimbenici

4.1.1. Pedološki i klimatski uvjeti

Tlo je uz klimatske uvjete najvažniji čimbenik predmoderne poljoprivredne proizvodnje. Na području kojim se proteže prostrana porečka župa, području s kojega porečkim kanonicima pristiže desetina žitarica i vina te priploda sitne stoke prevladava crvenica niskog sadržaja humusa, fosfora i kalija, koja se zbog visokog sadržaja aluminijskog oksida smatra teškim tlom.²⁴⁴ Pogodnija je za uzgajanje vinove loze i masline negoli žitarica.²⁴⁵ Prema biskupu Tommasiniju, koji opisuje stanje polovicom 17. stoljeća, crvenica je najpogodnija za uzgoj maslina.²⁴⁶ Za uzgoj žitarica, prema istom autoru, najpovoljnije je područje Puljštine, Buzeta i Motovuna, dok su druga područja istarskog poluotoka manje pogodna.²⁴⁷ Prema nekim procjenama proizvodnja žitarica na području mletačke Istre od polovice 17. stoljeća do kraja Republike zadovoljavala je potrebe od četiri do šest ili sedam mjeseci u najpovoljnijim godinama.²⁴⁸ No ono što je bilo izuzetno nepovoljno za poljoprivrednu proizvodnju početkom 17. stoljeća u porečkom distriktu su velike površine neobrađenoga i zapuštenog zemljišta.²⁴⁹ Na to nas jasno upućuju izvori. Rašporski je kapetan Marc'Antonio Erizzo 12. srpnja 1604. dao u investituru Ivanu Sinožiću, novom stanovniku 40 kampa (oko 15,45 hektara) neobrađenog i kamenitog zemljišta obraslog trnjem na porečkom teritoriju u kontradi Montesani (današnje područje naselja Muntizana) s obvezom da 15 kampa iskrči i obradi, a ostatak, za kojega se izričito navodi da je teško obradiv, bude pašnjak.²⁵⁰ Još dvadesetih i tridesetih godina 17. stoljeća područje Poreštine obilovalo je neiskorištenim i zapuštenim zemljištem. Andrea Contarini, rašporski kapetan, je dao u investituru 12 albanskim obiteljima pod vodstvom Paola Succole 1500 padovanskih kampa (579,38 hektara),

²⁴⁴ Legović 1997, 18.

²⁴⁵ Vitolović 1971, 334-339.

²⁴⁶ Tommasini 1837, 17.

²⁴⁷ Tommasini 1837, 92; Iste opservacije donosi i Petronio 1968, 70.

²⁴⁸ Ivetić 2000, 104.

²⁴⁹ Vitolović 1971, 328.

²⁵⁰ ŽUP, AKP, 13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo, 90r.

obraslih u šumi, kamenitih i zaraslih kupinom na području *monte Gessenovaz* kako bi izgradili naselje i obrađivali zemlju.²⁵¹ Istu površinu neobrađenog zemljišta s istim obvezama dobili su 10 albanskih obitelji s područja Crne Gore (*dieci famiglie Albanesi di Monte Negro*) na području kontrade *Blagarizza* 2. veljače 1623.²⁵² Na području Dračevca je rašporski kapetan dao u investituru 220 kampa (84,98 hektara) neobrađenog zemljišta.²⁵³ Kada Ivan Litari, župan Fuškulina, 24. svibnja 1638. godine moli rašporskog kapetana za dodjelu jednog zemljišta veličine 900 *campi padovani* (347,63 hektara) napominje da se radi o neobrađenom, trnovitom i kamenitom terenu,²⁵⁴ te izlažu namjeru da ga privedu kulturi, a onaj dio koji nije prikladan za poljoprivrednu proizvodnju da bude pašnjak.²⁵⁵ Još 1641. na području Fuškulina postoji neobrađeno zemljište koje se daje u investituru. Tako je rašporski kapetan Zuanne Bondumier dao u investituru nekim stanovnicima Fuškulina „dva brdašca površine 79 kampa“ (30,51 ha) neobrađena, kamenita i obrasla trnjem.²⁵⁶

Klimatski uvjeti se spominju od suvremenika kao važan čimbenik koji utječe na poljoprivrednu proizvodnju. Za predmodernu agrarnu proizvodnju višestruko se istinitim pokazalo da *annus fructificat non tellus*.²⁵⁷ Prilikom apostolske vizitacije Agostina Valiera biskup Cesare de Nores izjavljuje da su „[prihodi, op. M. M.] kanoničkih prebendi nestalni budući da na prinose ovoga područja ponajviše utječu tuča i druge nepogode.“²⁵⁸ Iz drugih izvora mogu se rekonstruirati ona povoljna i manja povoljna vremenska razdoblja. U razdoblje od 1690. do 1695. te 1709. godine zabilježena je velika hladnoća koja je dovela do smrzavanja maslina.²⁵⁹ Dinamika izmjene sušnih i izrazito kišnih razdoblja bolje je dokumentirana u izvorima kaptolske provenijencije u drugoj polovici 18. stoljeća. Naime, gradski su se suci obraćali kaptolu da se organiziraju procesije *ad petendam pluviam* kada bi to bilo potrebno. U srpnju 1744. godine gradski suci Andrea Salamon i Michiel Zorzi Papadopoli došli su u sakristiju moliti kanonike da se održe procesije za kišu „zbog suše koje uništava polja“.²⁶⁰ Isto su to učinili i suci Benedeto Salamon i Giorgio Minotto 7. rujna 1744.²⁶¹ Sušan je bio i srpanj

²⁵¹ ŽUP, AKP, 13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo, 88v.

²⁵² ŽUP, AKP, 13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo, 96r-96v.

²⁵³ ŽUP, AKP, 13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo, 94r

²⁵⁴ ŽUP, AKP, 13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo, 88r-88v.

²⁵⁵ ŽUP, AKP, 13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo, 88r.

²⁵⁶ ŽUP, AKP, 13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo, 98r.

²⁵⁷ Landi 1996, 120.

²⁵⁸ AAV, Visitatio Parentina, 23r.

²⁵⁹ Uljančić 2019, 45.

²⁶⁰ Usp.: „... *qualli istarono di porger preci all' Altissimo Signore per la bramata pioggia stante la sicità che di presente distrugge la campagna.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 8v.

²⁶¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 8v.

naredne godine.²⁶² Čini se da je 1746. godine bila još izraženija suša. Prvi su put te godine gradski suci zatražili procesiju *ad petendam pluuiam* 2. lipnja.²⁶³ Ponovno su se pojavili 10. lipnja s istom molbom „zbog silne potrebe za kišom jer su polja zbog dugotrajne suše skoro uništena.“²⁶⁴ Da je situacija bila ozbiljna svjedoči i to da je već u lipnju, a potom i u srpnju za tri dana trajanja procesija, dozvolom biskupa bila izložena relikvija Sv. Križa.²⁶⁵ Naposljetku, gradski su suci pred kanonike došli s istom molbom 17. srpnja, nudeći i pokušaj teološkog objašnjenja dugotrajne suše kao zaslužene kazne za grijeh.²⁶⁶ Suša će se pojaviti i 1749. godine.²⁶⁷ Kao sušne se godine u literaturi, no ne i u izvorima kaptolske provenijencije, spominju i 1748. te 1750. godine.²⁶⁸ Godine 1755. su sušni bili proljetni mjeseci, budući da se procesije za kišu traže već u travnju.²⁶⁹ Suša se javlja i u srpnju 1757.,²⁷⁰ svibnju i lipnju 1761.,²⁷¹ u razdoblju od travnja do srpnja 1762.,²⁷² u travnju i kolovozu 1763.,²⁷³ srpnju 1764.,²⁷⁴ srpnju 1765.,²⁷⁵ od travnja do kolovoza 1766.,²⁷⁶ travnju i srpnju 1767.,²⁷⁷ travnju i srpnju 1768.,²⁷⁸ u razdoblju od svibnja do kolovoza 1769.,²⁷⁹ srpnju i kolovozu 1770.,²⁸⁰ svibnju 1771.,²⁸¹ lipnju i srpnju 1772.,²⁸² lipnju 1773.,²⁸³ srpnju i kolovozu 1774.,²⁸⁴ travnju i srpnju 1775.,²⁸⁵ srpnju i kolovozu 1776.,²⁸⁶ kolovozu 1777.,²⁸⁷ potom u razdoblju od svibnja do kolovoza 1778.,²⁸⁸

²⁶² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 12v.

²⁶³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 16r.

²⁶⁴ ŽU Poreč, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 16v.

²⁶⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 16r-16v.

²⁶⁶ Usp.: „... uedendo tuttauia la siccità distruggente la campagna, castigo inuero meritato per li nostri peccati.“

Vidi: ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 16v. O istome vidi i Tommasini 1837, 96.

²⁶⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 24v.

²⁶⁸ Uljančić-Vekić 2009, 93.

²⁶⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 51v.

²⁷⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 75r.

²⁷¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 91r-91v.

²⁷² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 94r.

²⁷³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 100r-100v.

²⁷⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 104r, 105r.

²⁷⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 107r.

²⁷⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 112v.

²⁷⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerendissimi capituli, 114r, 116r.

²⁷⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 122v. Te se godine spominje *grauissima siccità*.

²⁷⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 125r-125v.

²⁸⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 135r.

²⁸¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 139r.

²⁸² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 156r.

²⁸³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 179v.

²⁸⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 184r, 185v.

²⁸⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 189r, 191r.

²⁸⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 195v, 196r.

²⁸⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 201v, 202r.

²⁸⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 210r.

travnju i svibnju 1779.,²⁸⁹ svibnju 1785.,²⁹⁰ srpnju i kolovozu 1787.,²⁹¹ lipnju 1788.,²⁹² a kao sušan se spominje početak svibnja 1789.²⁹³ Osim suše, za poljoprivrednu su proizvodnju bila nepovoljna intenzivna kišna razdoblja. Takvo je stanje zabilježeno u studenom 1761.,²⁹⁴ prosincu 1764.,²⁹⁵ studenom 1765.,²⁹⁶ siječnju 1771.,²⁹⁷ siječnju 1772.²⁹⁸ Od ostalih vremenskih nepogoda koje se spominju u navedenom razdoblju valja istaknuti pojavu velikih hladnoća, primjerice 1690. i 1709. godine koja je uzrokovala smrzavanje maslina.²⁹⁹

4.1.2. Bolesti

Bolesti, koje su jednako pogađale i ljude i životinje,³⁰⁰ imale su snažan utjecaj na ekonomski razvoj, na jednak način na makro kao i na mikrorazini. Posebno se ističe utjecaj kužnih epidemija.³⁰¹ Na istarskom je poluotoku, naročito u 17. stoljeću, veći utjecaj imala malarija, zbog svoje stalne prisutnosti.³⁰² Epidemije kuge pogađaju područje Porečke komune od 14. stoljeća i do kraja 16. stoljeća a javljaju se ciklički.³⁰³ Posljednja velika epidemija kuge je

²⁸⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 210v-211r.

²⁹⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 234r.

²⁹¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 237v-238r.

²⁹² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 244r.

²⁹³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 245v-246r.

²⁹⁴ Usp.: „... per fare publiche preghiere all' Altissimo per ottenere dalla sua infinita misericordia la grazia della serenità dell'aria atteso il danno uniuersale che le continue pioggie inferiscono.“ Vidi: ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 92v.

²⁹⁵ Usp.: „... continua pioggia che da gran tempo cade devasta la campagna.“ Vidi: ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 105r.

²⁹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 107v.

²⁹⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 136r.

²⁹⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 150r.

²⁹⁹ Uljančić-Vekić 2009, 45, 93.

³⁰⁰ Istarski su poluotok u više navrata u 18. stoljeću pogodile epidemije bolesti koje su pogađale životinje napose goveda koje se u izvorima javljaju kao epizootia bovina. Najpoznatija je ona od 1711. do 1713. godine. Bolest se javljala i 1730., 1763., 1774. i 1775. te 1779., usp. Cigui 2015, 179-183. O tome koliko takva bolest može pogoditi neku gospodarsku cjelinu i koliko štetu joj može nanijeti najbolje svjedoči primjer koji donosi F. Landi. Naime, Ravennu 1715. godine pogađa epizootia bovina koja samostanu San Vitale di Classe odnosi 239 grla goveda (Landi 1996, 130). Ekonomska šteta kod ugibanja stoke nije bila samo komercijalna vrijednost životinja, već i potencijalna vrijednost rada koja se izgubila i zato je pravi značaj takvog gubitka teško procjenjiv, usp. Landi 1996, 136.

³⁰¹ Rosen 2016, 83.

³⁰² Schiavuzzi 1889, 330.

³⁰³ Pretpostavlja se da je prva epidemija kuge zahvatila Poreč, kao i cijelu Istru već 1347./48. godine, te u tom stoljeću još 1360./61. (uz epidemiju kuge ove godine povezan je pronalazak relikvija svetih Akolita i Projekta u porečkoj katedrali, čemu se pripisivao prestanak epidemije), dok su epidemije kuge koje 1380. i 1397. pogađaju Istarski poluotok moguće, ali ne i nužno, pogodile grad i njegov distrikt. Upitno je i to je li se kuga 1413. pojavila u Poreču, no pretpostavlja se da je 1427. godine pogodila sve komune na zapadnoj istarskoj obali od Kopra do Pule. Nešto više saznanja imamo o epidemijama u drugoj polovici 15. stoljeća. Godine 1456. se najprije javlja na području distrikta, kontradi sv. Kvirina (što je inače manje uobičajeni tijekom prostornog rasprostiranja bolesti, koja najprije pogađa prometno povezaniji grad, a potom se širi na ozemlje), u kući nekog ser Baldassina. Da bi se spriječila zaraza njegova je kuća spaljena s namještajem i svim uporabnim predmetima. No, to nije donijelo rezultata te

pogodila Poreč 1630./1631. godine.³⁰⁴ U stvaranju historiografskog imaginarija o posljedicama te epidemije kuge pridonijeli su i opisi novigradskoga biskupa G. F. Tommasinija o opustjelim gradovima u kojima je stanovništvo bilo decimirano, te nepouzdana podataka o smrtnosti, posebice u Poreču, koje donosi Pietro Kandler³⁰⁵, a koji se kasnije bili preuzimani u mnogim studijama o stanovništvu Poreča bez provjere autentičnosti podataka, čime se stvorila kriva predodžba o smrtnosti (udio umrlih u stanovništvu bi bio oko 70%) koju je u Poreču uzrokovala kužna epidemija 1630./31. godine.³⁰⁶

Je li moguće utvrditi utjecaj navedene epidemije kuge na prihode porečkih kanonika, bez uobičajenih generaliziranih zaključaka? Odgovor na to pitanje nameće se kroz analizu prihoda Porečkog kaptola u navedenom razdoblju, pa makar i kada nema eksplicitnog spomena kuge kao odlučujućeg čimbenika. Vrijednost prebendi tijekom razdoblja 1630. – 1634. najbolje pokazuje utjecaj krize uzrokovane epidemijom kuge koja se javlja u rujnu 1630.

se kuga proširila. U ožujku 1467. kuga se ponovno javlja u Porečkoj komuni. Prema izvorima, koji nažalost nisu sačuvani do današnjih dana, u gradu je vladao takav strah od kuge da su se, protivno odredbama Statuta, oporuke govorile notarima s prozora, bez nazočnosti svjedoka i gradskog suca. Do nedavno je podatak o kugi 1476. bio nepoznat u domaćoj historiografiji. Naime, autor hodočasničkoga putopisa vojvode Alberta je zapisao da su vojvoda i njegova pratnja bili upozoreni da ne pristaju u luku zbog pojave kuge. Bubonska kuga se ponovno javlja 1478., kada i porečki podestat N. Donato odlazi iz grada ostavljajući vlast gradskom sucu ser Petru de Andronicis. Godine 1483. se ponovno javlja epidemija, doduše kratkotrajna, da bi se pojavila već za pet godina, ali jačega intenziteta. Koliko je ova epidemija utjecala na psihološko i emocionalno stanje stanovnika porečke komune izazivajući sveopću bojazan svjedoči naredba arhiđakona i kapitularnoga vikara Porečke biskupije Ivana de Martinisa kojom naređuje porečkim kanonicima da ispovijedaju zaražene i umiruće. Epidemije kuge u narednom stoljeću su slabije dokumentirane. Zasigurno se javlja 1527. godine. Kuga 1553. zahvaća ponajprije koparsku komunu, gdje desetkuje stanovništvo i uzrokuje gospodarski pad grada, a potom se vjerojatno proširuje po cijeloj Istri. Usp. Kandler 1883, 20; Schiavuzzi 1888, 432-435; Benussi 1910, 180; Kužić 2013, 108.

³⁰⁴ Kuga se pojavila u Istanbulu 1627. godine, potom se javlja na području njemačkih zemalja te u Lyonu. Na Apeninskom se poluotoku najprije javlja u Lombardiji, koja će biti osobito teško pogođena. Potom dolazi na susjedno područje Mletačke Republike te se 1630. javlja u Veneciji, odakle će se u rujnu 1630. pomorskim putem brzo proširiti i na gradove i komune duž istočnojadranske obale, počevši od Kopra, pogađajući ponajprije žiteljstvo u obalnom pojasu. Epidemija će trajati do ljeta 1631. godine, dok će se u samome Koprju ponovno javiti i 1632., ali će ubrzo nestati. No, od te su pošasti pošteđeni gradovi poput Milja, Izole i Pirana, kao i Buzet i još neki dijelovi unutrašnjosti zbog slabije prometne povezanosti. Javlja se u Umagu, posjedu tršćanskoga biskupa i Lovrečici, posjedu novigradskoga biskupa, u koje su ih donijeli mletački mornari. Iz Lovrečice se kopnenim putem prenosi u obližnju Brtoniglu, gdje je, od posljedica kuge umrla 261 osoba (nešto malo više od polovice stanovnika). Potom se javlja i u Novigradu koji ostaje, prema tvrdnji P. Kandlera, na samo deset stanovnika. No, tu tvrdnju ne možemo smatrati u potpunosti pouzdanom. Prema nekim drugim izvorima, u Novigradu je ostalo oko 25 stanovnika. Kugom su pogođeni Poreč i Pula, dok Rovinj ostaje gotovo u potpunosti pošteđen sa samo pet smrtnih slučajeva uzrokovanih kugom. Usp. Kandler 1875, 60; Benussi 1888, 96; Schiavuzzi 1888, 442; Parentin 1974, 9, 11; Grafenauer 1993, 18; Bertoša 2007, 17. O negativnom djelovanju kuge 1629./1630. na ekonomske trendove na području mletačke Terraferme usp. Pergari 2004, 223.

³⁰⁵ Kandler 1875, 60

³⁰⁶ Cervani i De Franceschi 1973, 40; Škrobonja i Muzur 1996, 18.

godine, na poljoprivrednu proizvodnju grada³⁰⁷ i distrikta.³⁰⁸ Naime, dok je 1630. godine u pojedinu prebendu išlo 11 mezena pšenice, 1631. godine su išle samo 4 mezene, da bi se 1632. prihod vratio na vrijednost 11 mezena i naredne godine povećao na 12 mezena, dok za 1634. ne postoje podatci.³⁰⁹ Istu tendenciju pokazuju i ostale žitarice koje ulaze u prebendu. Najznakovitija za praćenje oporavka je distribucija vina. Naime, dok ona po pojedinoj prebendi 1630. iznosi 8 barila, 1631. iznosi 3 barila i 4 vjedara, a 1632. samo 1 baril.³¹⁰ Ako uzmemo u obzir značajno smanjenje proizvodnje vina, a posljedično tome i desetinu vina 1631. i 1632. godine te povećanje ukupno prikupljenih desetina pšenice 1632. godine možemo zaključiti da je zacijelo sam grad bio jače pogođen i duže je osjećao posljedice kuge. Naime, prema popisanim desetinama pšenice iz grada, najmanje je prikupljeno pšenice 1631. godine, tek 32 mezene, već naredne godine će doći do blagoga rasta na nešto malo manje od 39 mezena. S druge strane desetina pšenice koja ulazi u ukupnu masu 1632. pokazuje značajniji rast, negoli je to slučaj s gradskom pšenicom. Prema tome, proizvodnja u distriktu je već 1632. godine pokazivala znakove snažnijega oporavka, što će se u samome gradu vidjeti tek od 1633. godine. U tom je smislu znakovita desetina vina. Naime, većina vina koje je prikupljeno te se distribuiralo u prebendama dolazilo je od obveznika podavanja desetine iz grada, dok je manja količina dolazila iz distrikta. Ako taj podatak stavimo u kontekst proizvodnje pšenice, vidljivo je da one kulture kojih je desetina ponajviše prikupljane iz grada imaju slabiju proizvodnju,

³⁰⁷ Gradska će područja u većoj mjeri biti pogođena epidemijama, a jedan od razloga je veća gustoća naseljenosti, usp. Cipolla 2002, 195.

³⁰⁸ Za usporedbu, desetina 1601. godine se sastojala od desetina žitarica i vina te desetine priploda sitne stoke koje je evidentirana zasebno za grad i za distriktualce. Najvažnije desetine su one koje se dobivaju od pšenice i vina. Te je godine od pšenice primljeno na ime desetine 45 mezena pšenice samo od obveznika podavanja iz grada. Prilikom distribucije svakom je kanoniku (ako je uživao pravo na nadarbinu barem dvanaest mjeseci) dano 14 mezena i 2 starića pšenice, 22 mezene ječma, 6 mezena raži, 8 mezena pira, 1 mezena prosa i 6 mezena zobi te dva i pola starića grahorica. Uz to je svakom pripadalo i 20 barila vina. Te se godine kapitularna masa dijelila na 8 dijelova, odnosno sedam kako je navedeno, dok je jedan kanonik imao pravo na polovicu navedenih količina. Tim prihodima valja pridodati i 4 libre sira koliko je pripadalo svakom kanoniku i 95 lira i 16 solida od desetine sitne stoke. Te su godine i prihodi dobiveni od prodaje poljoprivrednih proizvoda koji su pripadali cjelokupnom Kaptolu iznosili 631 liru i 12 solida. Troškovi Kaptola te godine, koji su se sastojali u rashodima za sakupljanje desetine (najam kola, najam bačvi, popravak bačvi) i u troškovima da bi se osigurala naplata nenaplaćenih desetina, ukupno iznosili 441 liru i 4 solida. Prema procjeni arhiepiskopstva svaka je prebenda vrijedila oko 100 dukata. Godine 1611. kada je prema izvorima civilne provenijencije bila slaba ljetina koja se očitovala u prvoj polovici 1612. godine vidljiv je snažan utjecaj na pad vrijednosti prebende, kad u svaku cjelovitu nadarbinu ulazi samo 6 mezena pšenice. No, pad proizvodnje je vidljiv na cijelom području komune, kako u samome gradu tako i u distriktu. Vjerojatno su na tako male prinose najviše utjecali okolišni uvjeti, koji su te godine bili izrazito nepovoljni za uzgoj pšenice. Usp. ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601.-1634., 10r-11v, 15r-16v; APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.1. Lippomano, 6r; HR-DARI-283 Općina Poreč, kut. 2, 17. Zapisnici sjednica općeg Vijeća 1611. – 1658., 17r; Bertoša 1979, 178.

³⁰⁹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., fol. 233v, 242r, 258r, 269v, 273v.

³¹⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 234r, 243v, 258r, 269v, 275r.

odnosno na tom području dolazi do sporijeg oporavka od posljedica epidemije i gubitka stanovništva.³¹¹ U tome se kriza proizvodnje, uzrokovana demografskim čimbenicima 1630. – 1632. razlikuje od krize i velike nestašice pšenice 1611. godine, uzrokovane okolišnim uvjetima. Iako je kriza 1611. bila kratkotrajna i već 1612. se vidi povećanje proizvodnje, ona je jednako pogodila cijelo područje porečke komune. Kriza izazvana kugom, u većoj pogađa gradsko stanovništvo, te se desetina prikupljena u gradu, s padom proizvodnje smanjuje. Krizne godine obuhvaćaju i razdoblje od 1614. do 1619., s najvećim padom proizvodnje 1616. godine (usporediv s krizom 1611.), a i u 20-im godinama 17. stoljeća ne dolazi do onih prinosa i poljoprivredne proizvodnje s početka stoljeća. Tako će kanonici biskupu Leonardu Trittoniju, prilikom vizitacije 1622. godine izjaviti da ukupna vrijednost pojedine kanoničke nadarbine dosiže 50 ili 60 dukata,³¹² dok je samo prije dvadesetak godina ona bila dvostruko veća.

Ako usporedimo distribuciju desetina prikupljene pšenice, kao najvažniji poljoprivredni proizvod cjelokupne predmoderne poljoprivredne proizvodnje, u 15. stoljeću, odnosno 1468., kada Porečka komuna živi u prosperitetnom razdoblju, s desetinama tijekom prve polovice 17. stoljeća, uočiti ćemo značajan pad. Pa, dok će pojedinoj nadarbini 1468. godine pripasti 36 mezena pšenice,³¹³ početkom 17. stoljeća tek će se za najrodnijih godina dosizati polovica te količine, a tijekom krize 1631. godine se bilježi najniža vrijednost, samo četiri mezene. Nešto više od stoljeća poslije, 1769. godine, sami će porečki kanonici prilikom traženja povrata prava na izbor kanonika, kugu koja je tada bila pogodila Poreč smatrati, *verbis expressis*, uzrokom pada broja kanonika, odnosno spadanja kaptola na samo dva kanonika.³¹⁴

Stoga je opis stanja koje je zatekao novigradski biskup G. F. Tommasini prilikom posjeta Poreču 1646. godine, tek petnaest godina nakon posljednje velike krize uzrokovane epidemijom bubonske kuge, posljedica ne samo kuge 1630. – 1632. već sinergijskog učinka negativnih čimbenika koji pogađaju porečku komunu od kraja 15. stoljeća. Spominje lijepe kuće (gotičke palače izgrađene u 15. stoljeću) koje su „sada ruševine i bez stanara“ te „izazivaju užas onome tko posjeti grad“.³¹⁵ Kanonička kuća je u lošem stanju, navodi dalje biskup, a u gradu su samo dva kanonika, kojima oskudne kanoničke nadarbine ne omogućuju dostojan

³¹¹ U literaturi nalazimo i na mišljenja da je epidemija kuge 1630./1631. u većoj mjeri pogodila ruralna područja, usp. Zannini 1999, 579.

³¹² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, fol. 21r-22v, 23r.

³¹³ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 13r-15r.

³¹⁴ Usp.: „...*fu sospesa a un orrida peste, sicchè li canonici eransi ridotti in due.*“ Vidi: ASVe, Deputazione ad *pias causas*, 31. Capitoli ecclesiastici, Capitolo di Parenzo, 4r.

³¹⁵ Tommasini 1837, 347.

život.³¹⁶ Dok s jedne strane učeni novigradski biskup primjećuje da u porečkom distriktu, naseljenom novim stanovnicima postoje bogata naselja, zbog plodne zemlje koju obrađuju, isti odbijaju kaptolu dužne desetine, unatoč presudama koje su izborili kanonici. Biskup, zapravo primjećuje proces koji započinje od epidemije kuge. Dok je distrikt bio manje pogođen samom bolešću, što je omogućilo brži oporavak, grad proživljava razdoblje stagnacije i pada. Ekonomsko stanje Porečkoga kaptola je u tom smislu usporedivo sa stanjem grada. Prihodi od desetina, najznačajniji prihodi Kaptola (uostalom desetina je u gradu iznosila 8%, dok je u distriktu iznosila 5 ili 6%) vezani su uz poljoprivrednu proizvodnju stanovnika Poreča.

4.2. Egzogeni antropogeni čimbenici

4.2.1. Požari

Osim kiše i požari su imali negativan utjecaj na poljoprivrednu proizvodnju, makar je njihova dokumentiranost u izvorima lošija. Prema W. Rosenu požari se nalaze na razmeđi prirodnih i ljudskih čimbenika, budući da mogu biti uzrokovani na različite načine, prirodnim uzrocima (udar groma, velika vrućina) ili ljudskim djelovanjem (požari uslijed pljačke, uslijed krčenja).³¹⁷ Čini se da je požar opustošio dio maslina koje je kaptol imao na području Monmarago 1620. godine. Naime, u rashodima te godine otkrivamo da su kanonici platili iznos od 10 solada za procjenu opožarenih maslina na tom području.³¹⁸ O tome da je šteta bila veća možemo naslutiti iz zapisa rashoda naredne godine kada nisu okopavane masline na tom području.³¹⁹ Vatra je služila i za privođenje zapuštenih i zaraslih zemljišta kulturi.³²⁰

4.2.2. Agrarne tehnika i obrada tla

Uz okolišne uvjete usko su vezane agrarne tehnike i načini obrade tla. Prema Rosenovoj nomenklaturi spadaju u egzogene čimbenike ljudskog djelovanja („exogene anthropogene Faktoren“).³²¹ Iako se o 14. stoljeću, u europskom kontekstu, govori kao o stoljeću agrarne revolucije, dva naredna stoljeća obilježena su stagnacijom.³²² Na području istarskog poluotoka od 14. do 19. stoljeća neće biti velikih pomaka u načinu i tehnikama poljoprivredne

³¹⁶ Tommasini 1837, 375.

³¹⁷ Rosen 2016, 85.

³¹⁸ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 170r.

³¹⁹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 175r.

³²⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 7v.

³²¹ Rosen 2016, 94.

³²² Rosen 2016, 94.

proizvodnje.³²³ Čini se točna tvrdnja F. Landija da je predmoderna poljoprivredna proizvodnja više ovisila o prirodnoj fertilnosti tla nego o primijenjenim agrarnim tehnikama.³²⁴ O stanju u 17. stoljeću jasno svjedoči biskup Tommasini. Zemlja se ore plitko i loše i u tako pripremljenu zemlju siju žitarice, navodi učeni prelat.³²⁵ Za pšenicu se ore dva ili tri puta.³²⁶ Kod uzgoja vinove loze postoje dva načina, *vigna bassa*, niski nasad loze u obliku grma poznat od davnina te *vigna a piantada*, gdje se za podupiranje loze koriste kolci na kojega će se referirati kao na novouvedeni način uzgoja.³²⁷ Kaptolski izvori ta dva načina uzgoja opisuju samo kao *vigna* i *piantada*. Očigledno je dolazilo do razlike u kvaliteti grožđa i vina iz ta dva načina uzgoja budući da su desetinari morali zasebno voditi evidenciju o vinu od grožđa iz ta dva načina uzgoja.³²⁸ Vinogradi su se okopavali i orezivali.³²⁹ Veoma je čest bio način uzgoja poljoprivrednih kultura u konsocijaciji, primjerice vinove loze i masline.³³⁰ No, na prinose na području Porečke komune zasigurno je imala važan utjecaj, naročito početkom 17. stoljeća, i zapuštenost mnogih zemljišta, kojima je trebalo više godina melioracija da postignu optimalne prinose i na taj način utječu i na prihode porečkih kanonika koji se najviše ostvaruje od desetina.³³¹

4.2.3. Pljačke, prijekave i ratna djelovanja

Utjecaj pljački, prijekava i ratnih djelovanja na prihode porečkoga kaptola teško je aritmetički odrediti, iako se u izvorima nalazi na prisutnost tih uvjeta.³³² U najvećoj je mjeri to vidljivo u ratnim djelovanjima, čiji se utjecaj nigdje ne spominje *expressis verbis*, posebice tzv. Uskočki rat ili rat za Gradišku koji je na više razina oblikovao istarsku stvarnost početka 17. stoljeća.³³³ O tome na koji je način taj rat utjecao na smanjenje prihoda porečke biskupske menze eksplicitno svjedoči porečki biskup G. B. del Giudice u sporu oko penzija koje je bio dužan davati nekim rimskim kardinalima kada navodi da su, prema računovodstvenim knjigama Porečke biskupije, kao posljedica ratnih zbivanja, prihodi biskupije pali s oko 5.000

³²³ Vitolović 1971, 334; Ivetic 2000, 103.

³²⁴ Landi 1996, 159.

³²⁵ Tommasini 1837, 96; Petronio 1968, 73.

³²⁶ Tommasini 1837, 96.

³²⁷ Tommasini 1837, 96; Vitolović 1971, 335; Uljančić-Vekić 2009, 93.

³²⁸ ŽUP, AKP, 74. Varia, Obblighe dei decimari s.d.

³²⁹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 229v; Petronio 1968, 74; Vitolović 1971, 335; Uljančić-Vekić 2009, 93.

³³⁰ Ivetic 2000, 105.

³³¹ Još 1602. na području Funtane spominju se zemljišta koja treba raskrčiti, spaliti i privesti kulturi, usp. ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 7v.

³³² Landi 1996, 160; Rosen 2016, 84.

³³³ Bertoša 1975, 241-246.

dukata na oko 2.800 dukata godišnje.³³⁴ Taj biskup dolazi u Porečki biskupiju 1644., a posljednje ratne operacije su se odvijale 1618. godine. No, i s tim vremenskim odmakom još se osjećaju posljedice rata. U kojoj je mjeri i koliko imao utjecaj na prihode Porečkoga kaptola teško je utvrditi. Iako je vidljiv pad proizvodnje u tim godinama nije jasno u kojoj ga mjeri treba dovesti u korelaciju s ratnim zbivanjima.

U izvorima nailazimo i na prijevare. Primjerice 1748. godine zabilježen je slučaj da je desetinar prokuratoru dao lažne podatke o prinosima, budući da nije uopće pohodio područje za koje je bio nadležan.³³⁵ Neki pak nisu dopuštali kaptolskim prokuratorima da izmjere količinu prinosa žitarica i odrede mjeru desetine.³³⁶ Pogodni za prijevare su bili i omjeri desetine. Naime, stanovnici određenih područja su, sukladno sporazumima postignutim s kaptolom, za neka zemljišta bili dužni davati umanjenju desetinu. Istodobno, ako bi kupili zemljišta od prijašnjih vlasnika koji su bili obveznici desetine u većem omjeru, tzv. *terreni vecchi* kako se nazivaju u izvorima, trebali su plaćati desetinu u većem iznosu, odnosno kao i prijašnji posjednici. Zato kanonici inzistiraju da se prinosi s tih zemljišta odvojeno skladište. No, u kojoj mjeri je dolazilo do prijevara na taj način, zbog šutnje izvora, izmiče historiografskoj spoznaji.

4.2.4. Porezni sustav Mletačke Republike i Porečki kaptol

Papinska desetina je prihod apostolske komore koji su uplaćivali uživatelji nadarbine na temelju procjene prihoda koje je nadarbina nosila uvažavajući određeni prihodovni cenzus.³³⁷ Uplaćivane su pristojbe za one nadarbine koje su nosile prihod veći od 24 zlatna florena.³³⁸ Zbog ratova s Osmanlijama Mletačka je republika uspjela ishodomati 1463. da u državni blagajnu slije desetinu od crkvenih nadarbina na području njezina dominija.³³⁹ Na taj je način republika ostvarila prihod u visini 24.281 dukata na temelju popisa kojeg je učinila, a bazirao se na prijavama onih koji su bili obveznici toga podavanja.³⁴⁰ No, već 1464. godine kada umire Pio II., njegov nasljednik Pavao II. nije bio voljan nastaviti s praksom prethodnika, odnosno odbijao je priznati trajnu vrijednost povlastice svoga prethodnika, već je za svaki eventualni namet kleru Republika trebala tražiti papinu dozvolu.³⁴¹ No, ni Republika nije

³³⁴ ŽUP, AKP, 72. Varia, Carta scritta di propria mano di vescovo Del Giudice, 2r.

³³⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 21v-22r.

³³⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, str. 101-102.

³³⁷ Dundović 2023b, 590.

³³⁸ Neralić 2007, 93.

³³⁹ Del Torre 1989, 393; Dundović 2023b, 591.

³⁴⁰ Del Torre 1989, 396.

³⁴¹ Del Torre 1989, 396.

olako odustajala od novog prihoda te ju je uvodila, posebice u vremenima ratnih zbivanja, dok je papa redovno ekskomunicirao magistrate koji su se ubirali desetinu.³⁴² Vojni uspjesi Osmanlija u jesen 1466. utjecali su na papinu odluku da Mletačkoj Republici ponovno dopusti ubiranje papinske desetine, s tim da je uspio ishodovati da od toga davanja budu izuzete kuće u kojima su pripadnici klera stanovali te da se za pojedine ustanove smanje kontribucije.³⁴³ Republika će imati i u razdoblju do 1509. problema s naplatom navedene kontribucije budući da će sami klerici odbijati plaćati ili kasniti s plaćanjem, istodobno koristeći trenutke napetosti između Mletačke Republike i Papinske države kako bi izbjegli navedeni porez.³⁴⁴ Važan moment u pitanju desetine koju je Mletačka Republika nametala kleru je Cambraiska liga. Kako bi 1510. postigla separatan mir s papom Julijem II., da oslabi protivničku stranu, Venecija je odustala od pretenzija na Romagnu, od prava na imenovanje biskupa i od nametanja davanja kleru.³⁴⁵ No, već 1523. i 1527. ishodovala je od Adrijana VI. i Klementa VII., povlasticu da uvede porez kleru, iskoristeći stanje ratove s Osmanlijama i naročito 1527. stanje u kojem se našla Papinska država.³⁴⁶ Ključna godina u pitanju desetine je bila 1564. kada je Republika dobila dopuštenje od pape da učini novi popis dobra za koje su nadarbenici morali plaćati desetinu (tzv. *redesima*).³⁴⁷ No, osim navedenog 4. srpnja 1564. Senat je delegirao dvojicu svojih članova da nadgledaju izrade popisa i vode brigu o naplati davanja.³⁴⁸ Od 1586. ta će služba pod nazivom *Sovrintendenti alle decime del clero* postati stalna.³⁴⁹ Iako je između 1564. i 1773. teoretski trebalo biti ostvareno 418 desetina (dvije godišnje), uistinu ih je realizirano 358.³⁵⁰ Mletački je senat 28. siječnja 1769. naredio da se obavi nova *redesima*, sastavi popis beneficija koji bi bili oporezovani.³⁵¹ Naime, desetina je i u 18. stoljeću bila određivana prema popisu iz 1564. godine. No, u navedenom je razdoblju, prema nekim procjenama, došlo do stvaranja novih 1614 beneficija, što je povećanje od 30% u odnosu na beneficije iz 1564.³⁵² Temeljna je novost bila da su od tada podložni porezi bili i prihodi dobiveni od kapitala, stavljanje van zakona svih izuzetaka,³⁵³ oduzimanje ovlasti u sakupljanju desetine apostolskim

³⁴² Del Torre 1989, 396.

³⁴³ Del Torre 1989, 396.

³⁴⁴ Del Torre 1989, 398.

³⁴⁵ Del Torre 1989, 400-401.

³⁴⁶ Del Torre 1989, 402.

³⁴⁷ Del Torre 1989, 406; Maifreda 2004, 60.

³⁴⁸ Del Torre 1989, 407.

³⁴⁹ Del Torre 1989, 407. Od 1652. godine ta će magistratura imati tri člana.

³⁵⁰ Del Torre 1989, 409.

³⁵¹ Del Torre 1989, 412.

³⁵² Del Torre 1989, 411.

³⁵³ Izuzeti od plaćanje desetine su bili kardinali, jeruzalemski vitezovi, članovi Sv. Oficija, članovi Rote, članovi papine obitelji, djelomično monaški redovi, dok su prosjački redovi plaćali samo polovinu.

subkolektorima i uvođenje novog poreza tzv. *campatica*.³⁵⁴ Novi će popis desetina biti sastavljen 1773. godine.³⁵⁵ Od 1777. godine desetina se plaća u jednoj godišnjoj rati.

Tijekom 17. stoljeća Porečki je kaptol bio izuzet od plaćanja desetine zbog izuzetno lošeg materijalnog stanja. Dukalom od 3. rujna 1636. Porečki je kaptol, zbog „opće poznatog siromaštva“, kao i crkvinarstvo porečke katedrale (*fabbrica della Chiesa*), bratovštine sv. Maura i sv. Antuna u Poreču te župa i kolegijalni kaptol u Sv. Lovreču Pazenatičkom, izuzet od plaćanja crkvene desetine. Glavni razlog izuzeća je bilo smanjenje prihoda, odnosno za neke od navedenih da nisu bili obveznici.³⁵⁶ Na temelju toga izuzeća kaptol nije plaćao desetinu do 1779. godine. No, već te godine dolazi do kanonika saznanje da je i Porečki kaptol obveznik toga podavanja, mada sami kanonici te godine nisu znali koji će iznos trebati plaćati. Na, to će prilikom vizitacije biskupa F. Polesinija upozoriti arhiprezbiter Antonio Vergottin i arhiđakon Lucas Voinich.³⁵⁷

Nakon što je 1784. došlo do reorganizacije fonda za izvanredne troškove, sredstva iz legata Antiveri, 180 lira se više ne uplaćuju u taj fond već samo prihod od misa za duše u čistilištu, a što se počelo primjenjivati od 1785. godine.³⁵⁸ kanonici su od te godine, od tih sredstava izdvajali za desetinu koje se plaćala Magistaturi *delle decime del clero*. Tako je 19. kolovoza 1785. kanonik Albertini uplatio 758 lira i dva solda, vjerojatno za dvije rate.³⁵⁹ Desetina za 1786. je uplaćena u travnju i iznosila je 390 lira.³⁶⁰ Za narednu je godinu uplaćeno 390 lira i 14 solada.³⁶¹ Za 1788. godinu je uplaćeno 1. ožujka 389 lira. Godine 1789. je uplaćeno 48 srebrnih dukata i 12 groša (efektivna valuta) odnosno 388 lira.³⁶² Isti je iznos, 48 srebrnih dukata i 12 groša, uplaćen 1790.,³⁶³ 1791.,³⁶⁴ 1792.,³⁶⁵ 1793.,³⁶⁶ 1794.,³⁶⁷ 1795.,³⁶⁸ 1796.³⁶⁹ te

Dakle, najbogatiji dio klera je bio izuzet od plaćanja tako da je teret desetine ponajviše padao na sekularni kler, koji nije imao suviše velike prihode. Usp. Del Torre 1989, 413.

³⁵⁴ Del Torre 1989, 412.

³⁵⁵ Dundović 2023b, 593.

³⁵⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 68.

³⁵⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 47v, 49v.

³⁵⁸ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 24v, 26v.

³⁵⁹ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 27r.

³⁶⁰ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 27r.

³⁶¹ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 28r.

³⁶² ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 31r.

³⁶³ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 32r.

³⁶⁴ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 33r.

³⁶⁵ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 34r.

³⁶⁶ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 35r.

³⁶⁷ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 36r.

³⁶⁸ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 37r.

³⁶⁹ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 38r.

naposljetku 1797. godine.³⁷⁰ Osim nominalne vrijednosti desetine 48 srebrnih dukata i 12 groša kanonici su imali trošak razlike između tržišne i nominalne vrijednosti novca (*aggio di moneta*), koji je varirao, tako je 1786. i 1787. iznosio 22 lire,³⁷¹ 1788. 29 lira,³⁷² dok je u ostalim godinama iznosio 36 lira i osam solada, tj. 15 solada po dukatu,³⁷³ izuzev 1795. kada je iznosio 13 solada za dukat.³⁷⁴

4.2.5. Pitanje plaćanja komunalnih davanja

Porečki je kaptol u 17. i 18. stoljeću crkveno tijelo, koje osim svoje primarne uloge, ima i onu ekonomsku. Porečki kanonici stavljaju na tržište viškove prihoda svojih prebendi, a radi se o poljoprivrednim proizvodima dobivenih na račun desetine. Pšenica, vino, janjad i ostale žitarice postaju predmet trgovine.³⁷⁵ Jedina razlika između proizvoda koje na tržištu nude porečki kanonici i proizvoda ostalih stanovnika je da su prvi bili izuzeti od uobičajenih komunalnih davanja. Zaštitu svojih prava kanonici će morati tražiti pred koparskim kapetanom i podestatom već 1668. godine. Prema dekretu Agostina Barbariga, koparskog kapetana i podestata od 4. rujna 1668. porečki su kaptol i kanonici izuzeti od svih komunalnih davanja.³⁷⁶ Beneficiji su bili izuzeti od davanja pri prikupljanju plodova, ali i pri svakom daljnjem raspolaganju plodovima.³⁷⁷

Prijepori s gradskim vlastima zabilježeni su 1754. godine. Porečki je podestat Anzolo Corner 15. travnja 1754. godine objavio proglas prema kojemu sva sitna stoka, bez izuzetka one prikupljene na ime desetine, treba biti predana u javne mesnice (*beccarie pubbliche*) te se ne smije klati ni prodavati van označenih mjesta, odnosno javnih mesnica, uz prijetnju kazne po podestatovoj prosudbi i oduzimanju mesa.³⁷⁸ Ta je odluka pogodila porečke kanonike jer je dokidala stečena prava i običaje kaptola u raspolaganju desetinom priploda sitne stoke koja je

³⁷⁰ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 38r.

³⁷¹ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 27r, 28r.

³⁷² ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 29r.

³⁷³ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 31r, 32r, 33r, 34r, 35r, 37r, 38r.

³⁷⁴ ŽUP, AKP, 62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo, 36r.

³⁷⁵ Primjerice iz oporuka kanonika Alessandra Nicolaisa saznajemo da trgovao pšenicom s porečkim podestatom Giovannijem Francescom Balbijem koji mu je za 5 stara pšenice ostao dužan 93 lire i 10 solada. Vidi: ŽUP, AKP, 72. Varia, Oporuka Alessandra Nicolaisa 13. 10. 1601.

³⁷⁶ Usp. „*Che il detto capitolo e tutti quelli venerabili pretti fosero conservati e mantenuti nell'essenzione sempre goduta d'ogni e qualunque aggravio, angarie, regalie, contributi e dacio sopra l'entrate dei loro patrimoni e benefici ecclesiastici, cosi nell'introduzione, come nell'estrazione e esito delle medesime entrate.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 78.2. Per il vescovo e capitolo di Parenzo al taglio, 9.

³⁷⁷ ŽUP, AKP, 78.2. Per il vescovo e capitolo di Parenzo al taglio, 10.

³⁷⁸ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 44v; ŽUP, AKP, 8. Tri sveščića raznih spisa, 8.1. Desetina janjaca i kozlića, 1r-1v.

činila udio u prihodima kanoničkih prebendi.³⁷⁹ Stoga su na kaptolskoj sjednici održanoj 22. travnja kojoj je nazočio i porečki biskup jednoglasno odlučili ovlastiti kanonika teologa Paola Chiurca da zastupa kaptol u navedenoj stvari pred svim razinama sudske vlasti.³⁸⁰ Već 6. svibnja 1754. godine porečki su kanonici poduzeli pravne korake. Zastupani po kanoniku Chiurcu *canonici capitularis ecclesie cathedralis istius ciuitatis uti procuratoris et nomine istius Illustrissimi et Reuerendissimi episcopis et totius capituli* predali su tužbu pred koparskog kapetana – podestata Anzola Dolfina.³⁸¹ U tužbi navode da im se po podestatovoj odluci čini *grave damnum et preiudicium* budući da su povrijeđena drevna prava porečkoga kaptola.³⁸² Porečki kanonici, naime, u predstavci podnesenoj sudbenoj vlasti u Kopru naglašavaju da kaptol *ab immemorabili* posjeduje pravo na desetinu priploda sitne stoke (janjaca i kozlića) koju uživaju bez ikakvih nameta, a povlastica je porečkog kaptola da zakupnici iste desetine slobodno prodaju janjce i kozlice.³⁸³ Proglasom podestata Anzola Cornera od 15. travnja 1754. godine dolazi do uzurpacije starih povlastica. Čini se da su gradske vlasti htjele stati na kraj praksi koja je postojala među zakupnicima desetina, da prodaju više sitne stoke negoli su je dobili od desetine i na taj način ne plaćaju namete čime biva oštećena gradska blagajna.³⁸⁴ No, način na koji su gradske vlasti željele iskorijeniti tu praksu zadirao je u prava kaptola, bezrazložno tražeći, po sudu kanonika, da se takva sitna stoka prodaje u javnoj mesnici jer su podatci o prikupljenoj desetini, kako biskupa tako i kaptola javno provjerljivi.³⁸⁵ Koparski je podestat-kapetan u dopisu 5. svibnja porečkom podestatu³⁸⁶ naložio da ispita sakupljača desetine, te porečki podestat u dopisu datiranom 12. svibnja³⁸⁷ odgovara da je naložio rečenom da se u roku trideset dana pojavi pred njim. Dana 2. lipnja 1754. godine pred porečkog je podestata A. Cornera po nalogu koparskog podestata-kapetana pozvan Nicolo Pugnalin koji je obnašao dužnost ubirača daće (*aboccatore del dacio delle carni*).³⁸⁸ Spor će se privremeno okončati 1763. godine, kada 23. svibnja porečki podestat Giacomo Pietro Zorzi objavljuje proglas da se sva stoka mora zaklati i prodati u javnoj mesnici izuzev sitne stoke koje je dobivena na račun desetine.³⁸⁹ Već 1772. ponovno će se rasplamsati spor. Dana 5. svibnja 1772.

³⁷⁹ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 44r.

³⁸⁰ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 44r.

³⁸¹ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 47r.

³⁸² ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 47r.

³⁸³ ŽUP, AKP, 8. Tri sveščića raznih spisa, 8.1. Desetina janjaca i kozlića, 3r.

³⁸⁴ ŽUP, AKP, 8. Tri sveščića raznih spisa, 8.1. Desetina janjaca i kozlića, 3r.

³⁸⁵ ŽUP, AKP, 8. Tri sveščića raznih spisa, 8.1. Desetina janjaca i kozlića, 3v.

³⁸⁶ ŽUP, AKP, 8. Tri sveščića raznih spisa, 8.1. Desetina janjaca i kozlića, 4r.

³⁸⁷ ŽUP, AKP, 8. Tri sveščića raznih spisa, 8.1. Desetina janjaca i kozlića, 5r.

³⁸⁸ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 47r.

³⁸⁹ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 100v.

u sakristiji se pojavljuje Zuanne Nichili, koji je kupio određenu količinu janjaca od porečkih kanonika. Kada je pokušao prodati te janjce objesivši ih za zid kuće u kontradi sv. Margarite dva justicijara iz *Collegio dei Viveri* su mu zaplijenili janjce budući da nisu bili zaklani u javnoj klaonici, tvrdeći da se to odnosi i na janjce prikupljene od desetina.³⁹⁰ Već 8. svibnja arhiđakon Luca Voinich, prokurator, je prosvjedovao pred podestatom zbog navedenog čina.³⁹¹ Istog su dana kanonici tražili obranu svojih prava pred koparskim kapetanom-podestatom.³⁹²

O složenim odnosima s komunalnim službenicima među kojima se izričito navode suci, nadzornici mjera (*iusticiarii*) i ubirači daća (*daciari*) porečke komune svjedoči i zapisnik kaptolske sjednice održane 19. svibnja 1772. godine.³⁹³ Te su službenike kanonici optužili da nastoje arbitrarno, bez ikakav pravna temelja, podložiti prihode kanoničkih prebendi davanjima koji na njih ne spadaju po povlasticama i običajima od starine. Stoga su kanonici ovlastili Filippa Gregisa da zastupa kaptol i kanonike pred svim razinama sudske vlasti., kako se ne bi nanijela šteta kanoničkim prebendama, kako u sadašnjosti tako i u narednom razdoblju.³⁹⁴ Da se tu često radilo o proizvoljnim procjenama gradskih službenika svjedoči i slučaj kanonika Paola Chiurca. Naime, na kapitularnoj sjednici održanoj 13. kolovoza 1773. godine obavještava subraču kanonike da mu je Pietro Balsarini, iusticijar, u podrumu, procijenio bačvu vina i na nju stavio cedulju s cijenom od sedam solada po bokalu. Kako je o tome saznao dok je obavljao korsku službu po povratku je kući obavijestio iusticijara da se radi o vinu koje pripada njegovoj kanoničkoj prebendi te je sukladno tome oslobođeno procjene i ikakvih davanja po čemu mu je navedeni iusticijar rekao da nije bio upoznat s time te da slobodno makne cedulju.³⁹⁵

Kako je došlo 1772. godine do pritužbe biskupa i kanonika na Veliko vijeće Mletačke Republike naloženo je porečkom podestatu da utvrdi na temelju ispitivanja svjedoka imaju li porečki kanonici pravo na izuzeća na koja se pozivaju. Dana 9. lipnja 1774. je porečki podestat Giacomo Barozzi proveo istraživanje.³⁹⁶ Prvi je ispitan plemeniti građanin Giacomo pok. Francesca Corner, koji je izjavio da janjce koji po pravu desetine pripadaju biskupu i kaptolu, ako ih je netko zakupio ili otkupio nije obvezan voditi ih u javne mesnice već ih može prodavati po svojoj volji, napominjući da se sjeća da je pred desetak godina bilo proglašeno da

³⁹⁰ ŽUP, AKP, 78.2. Per il vescovo e capitolo di Parenzo al taglio, 21.

³⁹¹ ŽUP, AKP, 78.2. Per il vescovo e capitolo di Parenzo al taglio, 22-23.

³⁹² ŽUP, AKP, 78.2. Per il vescovo e capitolo di Parenzo al taglio, 25.

³⁹³ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 154r.

³⁹⁴ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 154v-155r.

³⁹⁵ ŽUP, AKP, Acta reuerendisimi capituli, 201v.

³⁹⁶ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

se takvi janjci trebaju voditi u javne mesnice, makar ta odredba nije bila poštovana.³⁹⁷ Na pitanje kako mu je to poznato odgovara da mu je poznato da se takvi janjci prodaju po gradu, a ne u javnoj mesnici te da je osobno nazočio kada su gradski iusticijari proglašavali da takvi janjci imaju biti prodavani u javnoj mesnici.³⁹⁸ Istoga dana je ispitan Antonio Candussio, starosti 55 godine, koji je potvrdio što je rekao i Giacomo Corner.³⁹⁹ Na pitanje na čemu temelji svoje svjedočanstvo odgovara da je trinaest godina zakupljivao jednu prebendu te da u tom razdoblju janjce nije prodavao u javnoj mesnici.⁴⁰⁰ Nakon njega svjedočanstvo o kaptolskim pravima je iznio Nadalin Morandini, stanovnik Porečke komune u dobi od 57 godina. Prema njegovu svjedočanstvu, janjci su se slobodno prodavali u gradu te ponekad u javnoj mesnici, ali iz slobodne volje prodavatelja, a ne iz razloga jer je na to bio primoran.⁴⁰¹ On sam je 17 godina zakupljivao jednu prebendu te je janjce prodavao po vlastitoj volji, makar ih je znao prodavati u javnoj mesnici.⁴⁰² Slično je potvrdio i Pietro Albanese, koji je kroz sedam godina od porečkih kanonika otkupljivao janjce iz prava desetina te nije bio obvezan prodavati ih u javnoj mesnici.⁴⁰³ Isto je potvrdio Domenico Monfalcon, u dobi od 72 godine.⁴⁰⁴ Alessio Maria Manzolin, u dobi od 74 godine, također izjavljuje da su janjci koji su biskupu i kanonicima pripadali po pravu na desetinska podavanja bili izuzeti od obveze prodaje u javnoj mesnici.⁴⁰⁵ Sam je potvrdio da prilikom kupnje janjaca za vlastite potrebe nije odlazio u javnu mesnicu već u kuće prodavatelja gdje su bili izloženi na prodaju.⁴⁰⁶ Isto je potvrdio i osamdesetogodišnjak Zorzi Salamon. I on je kao prethodni svjedok izjavio da kada je kupovao janjetinu za vlastite potrebe nije odlazio u javnu mesnicu već bi ih prodavatelji izložili na balkonima ili drugim dijelovima kuće.⁴⁰⁷ Naposljetku je ispitan Lorenzo Sferco pok. Martina koji je potvrdio da je viđao da se po gradu prodaju janjci van javnih mesnica, no nije znao odgovoriti jesu li to janjci skupljeni od desetina ili ne.⁴⁰⁸ Po završetku ispitivanja porečki je podestat prikupljena svjedočanstva poslao Vijeću četrdesetorice.⁴⁰⁹

³⁹⁷ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70. 1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

³⁹⁸ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

³⁹⁹ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰⁰ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰¹ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰² ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰³ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰⁴ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰⁵ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰⁶ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰⁷ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰⁸ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 9. 6. 1774.

⁴⁰⁹ ŽUP, AKP, 70. Varia, 70.1. Decime, contestazioni, diritti, 13. 6. 1774.

Osim navedenog slučaja s janjcima do sukoba porečkih kanonika i komunalnih vlasti dolazi i oko plaćanja davanja na prodaju vina. Naime, na kaptolskoj sjednici 23. prosinca 1755. godine kanonik Paolo Chiurco se požalio da mu je od strane iusticijara porečke komune Zuanne Benussija i Giacomina Cornera bila zapečaćena bačva iz koje je prodavao vino *ad spinam*.⁴¹⁰ Naime, to je vino potjecalo od desetina te je smatrao da vino u njoj nije trebalo biti izmjereno te nije ni tražio dozvolu za prodaju istoga. Stoga je u suglasju s biskupom zatražio od kaptola da se zatraži od porečkog podestata Antonija Marije da Mosto da navedena bačva bude otpečaćena te da nastavi prodavati vino koje potječe iz kanoničke prebende sukladno drevnim povlasticama porečkoga kaptola. Budući da sam akt o pljenidbi bačve nije bio službeno sastavljen i nije došao do podestata, iusticijar Benussi je otpečatio navedenu bačvu te usmeno izložio kanoniku Chiurcu da može prodavati vino, na veliko ili malo bez potrebe da zatraži dozvolu iusticijara.⁴¹¹ Spor s komunom i kanonicima oko prodaje vina ponovno će zaživjeti 1761. godine. Te je godine, naime, Porečko vijeće odlučilo uvesti reda u trgovinu vinom na malo (*ad spinam*) u gradu te su ograničili broj podruma koji su mogli prodavati vino.⁴¹² Ta je odluka izazvala protivljenje porečkih stanovnika.⁴¹³ Istodobno su protivljenje takvoj odluci izrazili porečki kanonici jer je na štetu „drevnom nezastarivom običaju, slobodi, povlasticama i prerogativima kanoničkih prebendi.“⁴¹⁴ Zaštitu svojih prava kanonici su tražili i na mletačkim sudovima.⁴¹⁵ Spor je riješen 1770. godine u korist kanonika.⁴¹⁶

Već 1786. godine dolazi do ponovnog pokušaja nametanja davanja na kaptolska dobra. Naime, 5. travnja 1786. godine *presidenti del fontico* obavještavaju kanonike da ne smiju prodavati pšenicu na veliko i malo. Na kaptolskoj je sjednici održanoj 21. svibnja 1786. godine odlučeno da se pošalje odgovor u pisanom obliku u kojem se navodi da pšenica koju prodaju kanonici Gozzi, Zuliani i Gregis potječe iz kanoničkih prebendi te da ne podliježe zabrani.⁴¹⁷

4.3. Računovodstvo Porečkih kanonika

Fiorenzo Landi u svojoj već klasičnoj studiji *Il Paradiso dei monaci* zapaža da je u historiografiji, ali i ekonomskim analizama nekih fenomena predindustrijske Europe pitanje

⁴¹⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerendisimi capituli, 67r.

⁴¹¹ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerendisimi capituli, 67r.

⁴¹² ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih procesa, 10.1. Per la vendita del vino a spina, 1r-1v.

⁴¹³ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih procesa, 10.1. Per la vendita del vino a spina, 2r-2v.

⁴¹⁴ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih procesa, 10.1. Per la vendita del vino a spina, 3r.

⁴¹⁵ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih procesa, 10.1. Per la vendita del vino a spina, 5r.

⁴¹⁶ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih procesa, 10.1. Per la vendita del vino a spina, 7r.

⁴¹⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerendisimi capituli, 236r.

računovodstva i računovodstvenih tehnika ostalo pomalo zapostavljeno.⁴¹⁸ Isti će autor naglasiti da je primjena računovodstvenih tehnika ujedno i pokazatelj stupnja organiziranosti proizvodnje, najčešće poljoprivredne, pojedine institucije, ali i pokazatelj kako se institucija nosi s izazovima upravljanja vlastitim dobrima i prihodima.⁴¹⁹ No, s druge strane i predmoderne računovodstvene tehnike, kao uostalom i sustav mjera, imaju značajku umanjene preciznosti i veće fleksibilnosti.⁴²⁰ Poznavanje računovodstvenih tehnika je bilo znanje koje je bilo vlastito ponajprije regularnom, a potom i sekularnom kleru.⁴²¹ Znanje koje se prenosilo unutar Crkve, a potom i na trgovce. No, kako će u historiografskoj literaturi biti istaknuto, poznavanje računovodstvenih tehnika bilo je temelj koji je omogućavao crkvenoj instituciji da vrši svoju misiju.⁴²² Naposljetku, računovodstvene su evidencije omogućavale zajednici racionalno odlučivanje o temeljnim stvarima kao što su popravak i održavanja zgrada, ali i što je najvažnije, određivanje optimalnoga broja članova određene zajednice ili institucije.⁴²³ Stoga se i proučavanje računovodstvenih spisa ne smije zadržati samo na formalnoj provjeri matematičke točnosti podataka, već da bi se razumio njihov pravi značaj treba uzeti u obzir svrhu djelovanja određene institucije kao i primjenu različitih ekonomskih strategija za postizanje temeljne svrhe ustanove.⁴²⁴

Čini se da su još potkraj 18. stoljeća bile očuvane knjige desetina Porečkog kaptola iz 14. stoljeća. To bi ujedno bio i spomen najstarijih računovodstvenih knjiga Porečkog kaptola. Možemo pretpostaviti, analogijom s očuvanom knjigom prihoda i rashoda iz polovice 15. stoljeća, da su se u nju bilježili prihodi u naravi od desetine, ali i drugi prihodi i rashodi te distribucije. Danas najstarija sačuvana računovodstvena knjiga Porečkog kaptola potječe iz 1465. godine (zbog jednog kasnijeg upisa krivo je datirana u 1468. godinu). Porečki su kanonici u jednu *vacchettu* upisivali sve prihode i rashode kaptola. No, i u tome se ogleda određena sistematičnost. Prvu veliku cjelinu čine prihodi od desetine žitarica i vina. Radi veće sistematičnosti obveznici desetine su popisani po četvrtima. Iz toga vidimo da je sama knjiga oštećena i manjkava budući da nedostaje podatak o tome koliko je pšenice prikupljeno na račun desetine od stanovnika gradske četvrti Marafor. Knjiga započinje evidencijom

⁴¹⁸ Landi 1996, 90; Oliveira i Brandão 2012, 267.

⁴¹⁹ Landi 1996, 90.

⁴²⁰ Landi 2001, 47.

⁴²¹ Di Pietra 2007, 13.

⁴²² Di Pietra i Magliacani 2007, 21.

⁴²³ Oliveira i Brandão 2012, 288.

⁴²⁴ Landi 2007, 146.

prikupljene desetine pšenice stanovnika gradske četvrti Portanova,⁴²⁵ zatim Pusterle⁴²⁶ i Predol.⁴²⁷ Mjerne jedinice su *mezena* i *starol*, a kanevar te godine je zasebno izračunao količine prikupljene po određenim četvrtima te naposljetku ukupnu količinu na taj način prikupljene pšenice.⁴²⁸ Ukupna količina je izražena u mjernoj jedinici *star* (1 star = 2 mezene). Potom, istom logikom, slijedi evidencija prikupljene desetine vina po četvrtima Predol,⁴²⁹ Pusterla,⁴³⁰ Marafor⁴³¹ i Portanova.⁴³² Količina je izražena u kongijima i zapisana je rimskim brojkama (na drugim mjestima prokurator uobičajeno koristi arapske brojke) te nije izračunata količina prikupljena po četvrtima niti ukupna količina vina dobivenog na račun desetine. Evidencije desetine ostalih vrsta žitarica nije tako minuciozno vođena, već su samo popisano obveznici i prikupljena količina.⁴³³ Zasebno su vođene evidencije o prikupljenom teratiku te o zakupima i najmovima.⁴³⁴ Evidencije o distribuciji dobara u pojedine desetine vođene su na način da prate vremenski tijek nastanka događaja,⁴³⁵ a isto tako i redovni troškovi kaptola (*spexe ordinarie fate per capitolo*).⁴³⁶ Što se tiče troškova, oni se ne vode samo načelom nastanka događaja, već su raspodijeljeni u zasebne skupine troškova koje se potom evidentiraju slijedom nastanka događaja. Osim već spomenutih redovnih troškova, tu su troškovi učinjeni prilikom procesija (*spexe fatte in processione*),⁴³⁷ te troškovi, a ponajviše se radi o hrani (*spexe di bocha*) prilikom distribucija desetina.⁴³⁸ Kanonici su zasebno bilježili izvanredne prihode te prihode od pjevane službe za pokojne (*officia mortuorum cantata*), koji su se dijelili među nazočnim kanonicima.⁴³⁹

Sličan način knjigovodstva nalazimo i početkom 17. stoljeća. Svi se prihodi, neovisno o tome radi li se o приходima u naturi ili novcu zapisuju u jednu knjigu, a u nju se zapisuju i distribucije. Desetine se zasebno vode po područjima i po kulturama no kanonici ne donose izračun ukupne količine desetine skupljene na pojedinom području niti donose vrijednost.⁴⁴⁰

⁴²⁵ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 3r.

⁴²⁶ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 4r.

⁴²⁷ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 5r.

⁴²⁸ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 5r.

⁴²⁹ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 6r-6v.

⁴³⁰ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 7r-7v.

⁴³¹ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 8r-8v.

⁴³² ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 9r-9v.

⁴³³ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 10r-11v.

⁴³⁴ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 11v-12r.

⁴³⁵ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 13r-15v.

⁴³⁶ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 16r-16v.

⁴³⁷ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 17r.

⁴³⁸ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 17r-17v.

⁴³⁹ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 19r-22v.

⁴⁴⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 12r i *passim*.

Unutar novčanih prihoda i rashoda bilježe se samo oni prihodi koje će kanonici utrošiti na troškove zajednice,⁴⁴¹ no ne i prihodi koji će se podijeliti u prebende. Naime, porečki su kanonici u tom razdoblju, u većini slučajeva, imali običaj sitnu stoku koja im je pripadala na ime desetine prodavati te tako zaraženi novac podijeliti na način da jednak dio pripadne svakoj prebendi.⁴⁴² No, taj prihod nije naveden među ostalim prihodima. Prihodi u naravi se vode po primitku. Tek od 1674. godine dolazi do promjene u načinu bilježenja prihoda od desetina.⁴⁴³ Naime, počinje se primjenjivati dvostruki način bilježenja primitaka. Napušta se skupno vođenje primitaka samo po područjima već će se to razgranati na način da se za svakog pojedinog obveznika s jedne strane upisuje vrijednost desetine koju je trebao podmiriti za svaku pojedinu kulturu, a s druge strane se kronološki bilježi realizacija naplate prihoda. To je bio odraz pojave većeg broja obveznika, posebice nakon rješavanja sporova u korist kaptola, ali i ujedno potrebe za sustavnijom kontrolom prihoda. Na isti će se način bilježiti i prihodi dobiveni od najмова i zakupa.

Na kaptolskoj sjednici održanoj 29. prosinca 1739. godine porečki su kapitularci odlučili da se osnuje fond u koji će svaki kanonik uplatiti 40 lira namjenskog novca za potrebe skladištenja prihoda u naravi dobivenih na ime desetine kojim će upravljati prokurator *pro tempore*, a naročito u vrijeme berbe.⁴⁴⁴ No, kako taj novac nije donosio nikakav prihod van navedenog vremena kanonici su na sjednici održanoj 23. studenoga 1745. odlučili da po završetku berbe prokurator vrati preostala sredstva kanonicima u pripadajućem omjeru,⁴⁴⁵ odnosno njegovim nasljednicima ako kanonik u međuvremenu premine.⁴⁴⁶ Ukoliko bi se javila potreba za novcem prilikom berbe na prokuratoru je da zatraži od svakoga kanonika razmjerni dio na što su kanonici bili dužni odgovoriti, a u slučaju da koji od kanonika ne bi sudjelovao u troškovima prokuratoru je ostavljeno pravo da proda dio njegove buduće prebende u visini toga iznosa.⁴⁴⁷ Kanonici su također odlučili da se da načiniti blagajna s dva ključa, od kojih bi jedan ključ čuvao arhiprezbiter, a drugi prokurator. Novac bi se pohranjivao u blagajnu za vrijeme trajanja berbe i prikupljanja desetine, a po isteku istoga ostatak bi bio vraćen, dok bi se blagajna koristila za pohranu drugih prihoda u vidu gotova novca. Ta je odluka pokazatelj svijesti porečkih kapitularaca o važnosti kontrole nad imovinom, u ovom slučaju gotovim

⁴⁴¹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 17v i *passim*.

⁴⁴² ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 11r i *passim*.

⁴⁴³ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674 – 1680, *passim*.

⁴⁴⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 14r.

⁴⁴⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 14r-14v.

⁴⁴⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 15r.

⁴⁴⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 14v.

novcem, kao rezultat nastojanja porečkih biskupa, a poslije i samih kapitularaca, za transparentnijim upravljanjem imovinom kao sredstvom koje podržava kanonike u obavljanju njihove temeljne funkcije.

Model upravljanja imovinom kojim se žele rasteretiti redovne prihode od izvanrednih troškova poput sudskih sporova vidljiv je iz kaptolske sjednice održane 13. kolovoza 1751. godine. Tada su porečki kanonici odlučili, da ne ugroze redovne prihode izvanrednim troškovima, osnovati fond isključivo za tu namjenu.⁴⁴⁸ Da bi se spriječilo nenamjensko trošenje sredstava iz novoosnovanoga fonda kanonici su odlučili i fizički odijeliti novac na način da su dali učiniti novu škrinju s dva ključa, od kojih će jedan biti pohranjen kod arhiprezbitera kao prvoga kaptolskog dostojanstvenika, a drugi kod arhiđakona.⁴⁴⁹ Nadalje, na sjednici je odlučeno koji će prihodi biti namijenjeni tom posebnom fondu, a to je 180 lira prihoda koje donosi mansionarija Antiuari, a koje su prethodno bile raspodijeljene u kanoničke prebende.⁴⁵⁰ Osim tih prihoda u fond za izvanredne troškove slijevali su se i prihodi od misa za duše u čistilištu, koje su se u prethodnom razdoblju jednako tako dijelili na deset kanoničkih prebendi.⁴⁵¹ Uz navedene „propisane“ prihode u fond za izvanredne troškove uključivali bi se i drugi izvanredni prihodi u gotovu novcu koji su se dijelili na prebende, kada bi to prilike zahtijevale.⁴⁵² Prihodovnu stranu navedenog fonda činili su i promjenjivi prihodi u naturi. Naime, iz svake bi se kanoničke prebende jednom godišnje izdvojile dvije barile vina koje su trebale biti prodane po najvišoj mogućoj cijeni, a ukoliko bi koji kanonik već dao u zakup svoju prebendu ili iz kojeg drugog razloga ne bi mogao odvojiti navedenu količinu, trebao bi u jednakoj mjeri, kao i ostali kanonici, doprinijeti gotovim novcem.⁴⁵³ Ukoliko bi došlo do smrti kanonika njegovi bi nasljednici trebali dobiti odgovarajući dio, odnosno uplatiti ukoliko bi bio dužnik. Naposljetku su arhiprezbiter i arhiđakon morali voditi bilješke o prihodima i rashodima navedenoga fonda.⁴⁵⁴ Novac iz toga fonda je utrošen prilikom spora s grofovima Borisi oko desetina u predjelu Molinderio koji je trajao od 1752. do 1755. godine, s franjevcima konventualcima oko ukopa pokojnika te s komunalnim službenicima u sporovima oko podavanja koji su započeli 1754. godine.⁴⁵⁵ No, osim sredstava utrošenih u skladu s prvotnom namjenom iz toga je fonda sveukupno „nenamjenski“ utrošeno 400 dukata, dijelom za orgulje,

⁴⁴⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 31r.

⁴⁴⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 31r.

⁴⁵⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 31v.

⁴⁵¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 31v.

⁴⁵² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 31r.

⁴⁵³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 31r.

⁴⁵⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 32r.

⁴⁵⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 169v.

a dijelom za mozzette i ostale insignije.⁴⁵⁶ Da bi taj fond bio ponovno likvidan kanonici su odlučili da se u njega uplaćuju prihodi koji se dobiju od služba i misa za duše u čistilištu, kao i prihodi koje donosi mansionarija Antivari, s tim da bi se nakon što se prikupi 500 dukata za taj fond podjela prihoda vršila sukladno ustaljenom običaju.⁴⁵⁷ Prema strukturi prihoda 1773. godine jasno je vidljivo iz kojih je izvora navedeni fond ostvarivao prihode: mansionarija Antivari sa 180 lira je činila 35,94% prihoda, dok je od misa za duše u čistilištu ostvareno 64,06% prihoda.⁴⁵⁸ Tijekom 1774. godine u fond je, osim prenesenog viška prihoda iz prethodne godine, uplaćeno 500 lira iz sredstava namijenjenih uobičajenom troškovima kaptola, 180 lira mansionarije Antivari i prihodi od misa za duše u čistilištu. Zbog troškova spora vođenog s komunom oko desetine janjaca ni ti prihodi nisu bili dostatni. Stoga je 20. prosinca biskupska menza uplatila 100 lira, a svaki kanonik po 30 lira, ukupno 300 lira.⁴⁵⁹ Te su godine ukupni prinosi toga fonda iznosi 2.945 lira i 14 solada, a rashodi 2.830 lira i 12 solada.⁴⁶⁰ Na taj način formiran poseban fond za izvanredne troškove nije imao dovoljno prihoda kako bi pokrio sve rashode nastale zbog sudskih procesa. To je primoralo kanonike da na sjednici 22. srpnja 1775. ponovno razmotre pitanje povećanja prihoda toga fonda, a da ne zadiru previše u ostale prihode kaptola. Rješenje su vidjeli u tome da se od ukupne količine vina dodatno izdvoji jedna bačva zapremine 25 barila, od čije bi se prodaje novac namijenio za tu svrhu.⁴⁶¹ To je ušlo u primjenu 1776. godine kada je za 25 barila vina prihodovano 325 lira.⁴⁶² Već te iste godine vidljivo je smanjenje sudskih troškova, koji iznose 559 lira i 6 solada, čime je fond ostvario višak od 855 lira i 15 solada.⁴⁶³ Višak prihoda se nije dijelio među kanonicima već se prenosio u narednu godinu.⁴⁶⁴ Jedino se u slučaju smrti kanonika njegovim nasljednicima dijelio deseti dio. To je učinjeno 23. svibnja 1782. nasljednicima kanonika Valentinija.⁴⁶⁵ Već 1781. zbog smanjenja troškova i visokih prihoda, nastalih prenošenjem višegodišnjih viškova, odustalo se od prodaje 25 barila vina, kao privremene mjere.⁴⁶⁶ Fond je rasformiran 27. svibnja 1804.⁴⁶⁷

⁴⁵⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 170r.

⁴⁵⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 170v.

⁴⁵⁸ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 11v.

⁴⁵⁹ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 13v.

⁴⁶⁰ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 16r.

⁴⁶¹ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 1r.

⁴⁶² ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 17v.

⁴⁶³ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 18r.

⁴⁶⁴ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 18v.

⁴⁶⁵ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 24r.

⁴⁶⁶ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 23v.

⁴⁶⁷ ŽUP, AKP, 62. Cassa del deposito del Capitolo di Parenzo 1773, 42r.

4.3.1. Upravljanje imovinom – nesigurni legat grofa Becicha

Upravljanje imovinom stavlja pred crkvene pravne osobe dužnost dobroga gospodara, koji će njome upravljati na razborit i učinkovit način. Porečki su se kanonici našli u prilici pokazati to načelo prilikom preuzimanja nabožne zaklade koju je grof Camillo Becich namijenio kaptolu u iznosu 7.669 lira,⁴⁶⁸ odnosno nešto malo više od 1.278 dukata, s obvezom trajnog plaćanja dijela kamate u iznosu od 3% porečkoj ubožnici.⁴⁶⁹ Upravo je to razdoblje kada porečki kanonici proživljavaju investicijski ciklus, te se prihvaćanje navedenog kapitala činilo kao mudra i nadasve svrsishodna odluka. Porečki se arhiprezbiter, doktor kanonskog prava Antonio Vergottin, u svoje ime i u ime cijele kanoničke zajednice obratio ordinariju Gasparu Negriju, sukladno kanonskom pravu, s molbom da dozvoli kaptolu da prihvati legat i obvezu.⁴⁷⁰ Istoga dana, 19. rujna 1755. godine biskup u pisanom odgovoru obavještava kaptol da je nakon pomnog razmatranja odobrio preuzimanje obveze s tim da se kopije isprava o prijenosu posjeda nad kapitalom te odluka kaptolske sjednice o prihvaćanju navedenoga legata pohrane u biskupijskoj kancelariji.⁴⁷¹

Imovina se zaklade sastojala u kapitalu vrijednosti 7.669 računovodstvenih lira koje je bio dan određenim porečkim stanovnicima u zakup a *liuello francabile*.⁴⁷² Trajanje ugovora je variralo od 3 do 10 godina uz ugovorenu kamatu u iznosu 4%, 5%, 5,5% i 6%.

Prema odredbi ostavitelja kamata u visini do 3% koja se ubirala od kapitala bila je namijenjena uzdržavanju ubožnice, i to na način da se u četiri mjeseca od prosinca do ožujka izdvaja 9 lira na mjesec, odnosno 36 lira s utanačenom svrhom nabavke drva za ogrjev.⁴⁷³ Isto tako, u zimskim mjesecima (studen, prosinac, siječanj i veljača) dva solda, a u ostalim jedan solad dnevno, odnosno ukupno 24 lire godišnje za nabavku ulja za svijeće.⁴⁷⁴ Ostatak od ukupnoga iznosa 230 lira i dva solda godišnje, odnosno 170 lira i dva solda trebao je biti raspoređen na dvanaest jednakih obroka (L 14:3:6) koji su se trebali utrošiti za skrb o bolesnicima, a ukoliko se u pojedinom mjesecu ne bi uspio utrošiti navedeni iznos, višak bi bio rezerviran u istu svrhu za one mjesece kada bi u ubožnici bilo više bolesnika. Računi oko

⁴⁶⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerenidissimi capituli, 59v. Kao razloge koji su ga naveli da navedene legate ostavi porečkom kaptolu grof Camillo Becich će navesti: „*Desiderando lo collonello conte Camillo Becich di mettere in pratica il consiglio euangelico* (podcrtao M. M.) et *aquietare la mia coscienza circa il proprio douere uerso li poueri* (podcrtao M. M.).

⁴⁶⁹ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 2r.

⁴⁷⁰ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 1r.

⁴⁷¹ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 1r-1v.

⁴⁷² ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 3r-3v.

⁴⁷³ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 2r.

⁴⁷⁴ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 2r.

upravljanja imovinom zaklade trebali su na Badnjak biti podneseni biskupu i dvojici sindika, a eventualni višak se trebao ravnomjerno podijeliti siromasima u ubožnici.⁴⁷⁵ Po isteku ugovora o zakupu, kaptol je mogao raspolagati sredstvima ili ih ostaviti po uvjetima koji su bili važeći.⁴⁷⁶ Od obveze uzdržavanja ubožnice bio je izuzet samo kapital čiju je kamatu kao *iure patrimonii* imao uživati porečki klerik Filippo Gregis. Radi se kamati na 1.200 lira koju su bili obvezni podmirivati nasljednici Mihaela Chiessarija te o 600 lira koje su držali supružnici Marc'Antonio i Marietta Mainenti što je davalo ukupni prihod od 84 lire godišnje.⁴⁷⁷ Kaptol je bio oslobođen te obveze dokle god se navedeni iznos isplaćivao Filippu Gregisu.⁴⁷⁸ Kanonici su mogli o odustati od navedene nadarbine te bi imovina u tom slučaju prešla na ubožnicu u Koprju.⁴⁷⁹ Kaptol je na kapitulu održanom 19. rujna 1755. prihvatio navedenu zakladu,⁴⁸⁰ a nakon odobrenja biskupa grof Camillo Becich je arhiprezbiteru u nazočnosti ostalih kanonika 20. rujna predao sve dokumente.⁴⁸¹

Da je kaptol izvršavao preuzete obveze vidljivo je iz evidencije o troškovima koje je za održavanje ubožnice učinio prokurator arhiprezbiter Antonio Vergottin u razdoblju od 5. siječnja 1756. do 30. lipnja 1658. godine.⁴⁸² Kaptol je za ogrjevna drva te ulje za rasvjetu potrošio u tom razdoblju ukupno 463 lire i 11 solada. Kanonici su se držali i odredbe o isplati 84 lire Filippu Gregisu o čemu svjedoče i priznanice o primljenom novcu potpisane od Filipova oca Giambattiste Gregisa.⁴⁸³ No, ono što je predstavljalo izazov za porečke kanonike u svezi navedenoga legata bile su poteškoće oko realizacije kamata. Kaptol je godišnje trebao prihodovati 403 lire i 8 solada. No, iz računovodstvenih evidencija proizlazi da realizacija tih prihoda nije bila u potpunosti ostvarena. Primjerice od nasljednika M. Chiessarija nije naplaćen nikakav prihod od kamata.⁴⁸⁴ Nasljednici Giacomina Dinellija su isplatili ratu za 1756. godinu tek naredne godine.⁴⁸⁵ Čak ni kanonik Fabretti nije bio revan u izvršavanju obveza

⁴⁷⁵ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 2v.

⁴⁷⁶ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 2v-3r.

⁴⁷⁷ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 3v.

⁴⁷⁸ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 4r.

⁴⁷⁹ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 4r.

⁴⁸⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 62v.

⁴⁸¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 63r.

⁴⁸² ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 14r-15v.

⁴⁸³ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 14A, 14B, 15v.

⁴⁸⁴ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 20v-21r.

⁴⁸⁵ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 22v-23r.

prema kaptolu.⁴⁸⁶ Iz navedenih je razloga kaptol uspio uprihoditi tek 568 lira i 12 solada u razdoblju od 1756. do 1758. godine.⁴⁸⁷ Te su okolnosti dovele do toga da za nekoliko godina pobožna želja grofa Becicha doživljava neslavnu propast. Na sjednici kaptola održanoj 26. lipnja 1758. kanonici su raspravljali o odreknuću od legata koji im je namijenio grof Becich zbog poteškoća oko realizacije kamate,⁴⁸⁸ a s obzirom na to da su morali dio kamate od 3% od ukupnog iznosa koristiti za potrebe ubožnice. Još veće neugodnosti po kaptol su nastale prilikom isteka ugovora i povrata cjelokupnog iznosa s zakupcem Dinnelijem. Vjerojatno je u svijesti kanoničke zajednice bilo duboko usađeno sjećanje na dugogodišnje sudske procese u obrani vlastitih prava te su u trenutku kada im je novac bio uvelike potreban, zbog investicijskih ulaganja, zaključili da im je bolje odustati od sredstava negoli se upuštati u dugotrajne i neizvjesne procese. Kanonik Chiurco je izabran da riješi stvar s grofom oko restitucije, a što je i učinjeno nakon dozvole biskupa.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 28v-29r.

⁴⁸⁷ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo, 12r.

⁴⁸⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 80v-81r.

⁴⁸⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 80r.

5. USTROJ POREČKOG KAPTOLA

5.1. Stabilnost strukture

Godine 1828. dolazi do reorganizacije crkvenih struktura na istočnojadranskoj obali. Bulom pape Lava XII. *Locum Beati Petri* od 20. lipnja 1828. godine ukidaju se male biskupije u Dalmaciji i Istri kao odgovor na pritisak i težnju za racionalizacijom od strane bečkih vlasti, dok se istodobno željela sačuvati pastoralnu efikasnost takvih biskupija.⁴⁹⁰ Istovremeno, proces reorganizacije zahvaća i Porečki kaptol kada biva smanjen broj kanonikata, ukidaju se stare časti arhiprezbitera i arhiđakona, a uvode one prepozita i dekana.⁴⁹¹ Koliko je ta promjena bila strana porečkim kanonicima jasno svjedoči nedatirano pismo, komentari na novi Statut, porečkog kanonika i povjesničara Giovannija Pesantea u kojem se jasno, s pejorativnim prizvukom, referira na „germanizaciju naslova dvaju digniteta“.⁴⁹² No, sama bula je zaživjela mnogo kasnije. Tako će *Scematismo dell'Imperiale regio litorale Austriaco-Illirico* za 1831. godinu navesti porečkoga arhiprezbitera Pietra Predonzanija i arhiđakona Vincenza Candussija.⁴⁹³ I nekoliko godina poslije, 1836. godine, još uvijek će se spominjati stara dostojanstva, čak i kad su nepopunjena kako je to bio slučaj s arhiđakonom te godine.⁴⁹⁴ Struktura porečkog kaptola će ostati u bitnome nepromijenjena od 1222. do 1828. godine. No, u tako dugom razdoblju brojne okolnosti, kako one na unutarcrkvenom tako i one na društvenom planu, doživjele su bitne promjene. One su na posredan ili neposredan način utjecale i na porečke kanonike. Struktura kaptola je bila temelj njegovog ekonomskog djelovanja. Sva ekonomska aktivnost Porečkoga kaptola usmjerena je prema jednom cilju – pružanju materijalne osnovice za djelovanje kaptola i kanonika unutar strukture propisane statutima i konstitucijama, na način da se osiguraju dvije najvažnije funkcije kaptola – održavanje liturgije u katedrali i pomoć biskupu u upravljanju biskupijom, a naročito upravljanje biskupijom u razdoblju sedisvakancije. Wolfgang Rosen u opsežnoj studiji o ekonomiji kölnskog kaptola sv. Apostola među endogenim (unutarnjim) čimbenicima ekonomskog razvoja i djelovanja posebnu pažnju posvećuje kaptolskom osoblju. Po njegovu mišljenju, strukturalni čimbenici kao vanjski čimbenici nisu uvijek odlučujući kriteriji ekonomskog kretanja.⁴⁹⁵ Štoviše, slijedit će mišljenje Alberta D'Haenensa koji u studiji o opatiji sv. Martina u Tournaiu, iznoseći eksplanatorne

⁴⁹⁰ Agostini 2002, 27-28.

⁴⁹¹ Orbanić 2010, 128.

⁴⁹² ŽUP, AKP, 108. Pismo Giovannija Pesantea, s.a., 1r.

⁴⁹³ *Scematismo* 1831, 138.

⁴⁹⁴ *Scematismo* 1836, 157.

⁴⁹⁵ Rosen 2016, 114.

modele kriza kroz koje prolaze crkvene ustanove naglašava da za „poznavanje njihovih uzroka, njihove naravi i učinaka, utvrdili smo da ne možemo uzeti u obzir samo ekonomske čimbenike već i duhovne te ljudske“⁴⁹⁶ te upozorava da „povjesničari-biografi i povjesničari ekonomisti, svjesno ili ne, zanemaruju proučavati interakcije između ekonomskih i socijalno-religioznih elemenata.“⁴⁹⁷ Iz toga razloga poznavanje strukture porečkoga kaptola, čije je održavanje bilo financirano iz patrimonija i drugih imovinski prava poput desetina, neophodno je za razumijevanje ekonomske djelatnosti ove ustanove u 17. i 18. stoljeću.

5.2. *Priiilegium antiquum Capituli Parentini*

U brojnim i sudbonosnim sporovima Porečkog kaptola oko desetina niti jedan dokument nije bio toliko navođen koliko Eufrazijev privilegij. Ta je isprava u 17. i 18. stoljeću bila smatrana autentičnim ishodištem kaptolskih prava. Stoga tvrdnja da je to temeljni dokument na kojem počivaju materijalna prava porečkih kanonika nije nimalo preuveličana. U svijesti porečkih kapitularaca to je *fundacijska listina* Porečkog kaptola. U kaptolskoj Knjizi privilegija, nastaloj u 18. stoljeću, ona će zauzeti prvo mjesto s dodanim naslovom *Priiilegium antiquum Capituli Parentini*. Sve do kraja 19. stoljeća bit će ta isprava smatrana „krsnim listom“ ove institucije, a u njezinu izvornost neće biti sumnje.⁴⁹⁸ No, od 19. stoljeća u historiografiji se javljaju dvojbe oko autentičnosti toga izvora.⁴⁹⁹ Iako je prvi koji je posumnjao u autentičnost isprave biti porečki kanonik, povjesničar i arheolog Giovanni Pesante,⁵⁰⁰ članak Bernarda Benussija bit će ishodištem propitivanja autentičnosti te isprave te će se ponuditi više rješenja u pogledu autentičnosti nekih njezinih dijelova. Bernardo Benussi će biti mišljenja da je dio isprave autentičan, a dio interpoliran u kasnijem razdoblju.⁵⁰¹ Paul Fridolin Kehr će odbaciti autentičnost Eufrazijeva privilegija, a autentičnim će smatrati samo popis biskupa koji se javljaju u ulozi potvrditelja isprave.⁵⁰² Najpotpuniji osvrt na Eufrazijev privilegij je onaj Fabija

⁴⁹⁶ Usp. „Pour connaître ses causes, sa nature et ses effets, nous nous sommes proposés de tenir compte non seulement du facteur économique mais aussi des facteurs spirituels et humains.“ Vidi: Rosen 2016, 114

⁴⁹⁷ Usp. „Quoi qu'il en soit, historiens-biographes ou historiens-économistes, tous ont omis sciemment ou non, d'étudier systématiquement les interactions de l'élément économique et de l'élément social-religieux.“ Vidi: Rosen 2016, 114.

⁴⁹⁸ Iako je njezina autentičnost u znanosti osporena još uvijek će se u literaturi naći podatke o osnutku porečkoga kaptola 543. godine.

⁴⁹⁹ Benussi 1892.

⁵⁰⁰ Babudri 1909, 192.

⁵⁰¹ Benussi 1892, 68-69.

⁵⁰² Usp. „Primum Parentinum antistitem alii s. Maurum, civitatis Parentine protectorem fuisse putant, alii Euphrasium illum schismaticum cuius carta pro clero Parentino edita et a triginta successoribus eius

Cusina u kojem se autor u većoj mjeri dotiče i kaptola zastupajući tezu da je u ispravi sačuvano više slojeva od kojih se jedan tiče razdiobe između biskupske i kaptolske menze.⁵⁰³ Mirko Zjačić će napomenuti da je vjerodostojnost te isprave u historiografskoj znanosti opovrgnuta. Onima koji uz oprez govore o Eufrazijevom privilegiju valja pribrojati i Giuseppea Cuscita.⁵⁰⁴ Najnoviji pogled na tu ispravu donosi Ana Jenko Kovačić koja odbacuje tezu da je nastala u 13. stoljeću, već vrijeme nastanka pomiče na kraj 12. stoljeća, odnosno 1194. godinu kao *terminus ante quem*.⁵⁰⁵

Bernardo Benussi pobija Kandlerovu tvrdnju da je sam dokument u svojoj materijalnoj pojavnosti postojao još krajem 18. stoljeća, jer je već 1222. bio *vetustate consumptum*, a u nekom sporu o vlasništvu nad Červarom 1293. godine uopće se ne spominje.⁵⁰⁶ Navodi da postoje tri kopije, dvije u prvoj te jedna u drugoj knjizi *Iurium mensae episcopalis parentinae*.⁵⁰⁷ U jednoj se kopiji Eufrazijevog privilegija, umjesto imena cara Konstantina koristi ime cara Flavijana. Upravo je spomen na cara Konstantina, naveo prve istraživače prošlosti porečke crkve na krivu dataciju Eufrazijeva upravljanja porečkom biskupijom, na temelju čega su ga stavljali u posljednje godine 8. stoljeća. To će učiniti i biskup Tommasini i opat Ughelli u 17. stoljeću, kao i stoljeće kasnije biskup Negri te Gian Rinaldo Carli.⁵⁰⁸ No, zbog političke situacije krajem 8. stoljeća, kada je vlast nad istarskim poluotokom već prešla iz bizantskih u franačke ruke, Benussi prihvaća Kandlerovo mišljenje da cara koji se spominje u darovnici treba poistovjetiti s Justinijanom.⁵⁰⁹

U pogledu desetina, koje se spominju u dokumentu, B. Benussi zastupa mišljenje da termin *populus parentinus* koji se navodi u darovnici valja poistovjetiti sa svim stanovnicima koji žive na području biskupije, a *habitantes in parentina civitate* s gradskom stanovništvom, te da se izrazom *quartas tam de vineis quam de agris* označuje tzv. *quarta decimarum* na koju je biskup imao pravo iz cijele dijeceze, dok se izrazom *decima tam de omnibus frugibus terrae quam de animalibus* ima označiti ona desetina koju su vjernici dužni podavati kleru svoje katedralne crkve.⁵¹⁰ No, primijetit će B. Benussi, ovo prvo shvaćanje desetina, može biti problematično

subscriptionibus propriis roborata sub nomine Monumentum Euphrasianum notissima et omnium monumentorum Histriae antiquissima celebratur. Sed opus impositoris est. Series tamen episcoporum qui subscripserunt genuina esse videtur." Vidi: Kehr 1925, 229-230.

⁵⁰³ Cusin 1942, 66-67.

⁵⁰⁴ Cuscito 1977, 259.

⁵⁰⁵ Jenko Kovačić 2022, 87-88.

⁵⁰⁶ Benussi 1892, 52.

⁵⁰⁷ Benussi 1892, 53.

⁵⁰⁸ Benussi 1892, 54-55.

⁵⁰⁹ Benussi 1892, 57.

⁵¹⁰ Benussi 1892, 63.

budući da će se u samom dokumentu navesti da je biskup Eufrazije obećao *aliam superpositam eis non imponat*, te stoga izraz *quartas tam de vineis quam de agris* treba shvatiti kao *quarta laica*, odnosno desetinu plodova koja pripada svjetovnom vladaru.⁵¹¹

Bernardo Benussi će smatrati da je dio Privilegija koji se odnosi na porečki kaptol autentičan, dok će darovanje solana na Brijunima, kao i trećinu limskih ribolovišta te mlinove na Gradulama smatrati moguće autentičnim, ali vjerojatnije, interpolacijom iz karolinškoga doba.⁵¹² Naposljetku će kao autentično uzeti da se zaista dogodilo zborovanje na kojemu su uz biskupa Eufrazija sudjelovali poslanici cara Justinijana te čitav porečki kler i puk da bi se utvrdili odnosi između porečke Crkve i stanovnika grada i cijele biskupije, da su stanovnici morali davati desetina žitarica, vina i životinja te moguće donaciju mlinova i solana te trećinu limskih ribolovišta, dok se sve ostale odredbe imaju smatrati interpolacijama iz 13. stoljeća.⁵¹³

Isto tako, pitanje kojim će se B. Benussi baviti, a proizlazi iz sadržaja Eufrazijevog privilegija, je pitanje biskupske vlasti nad cijelim područjem koje se naziva *territorium Sancti Mauri*. Smatra da je to toga stanja došlo postepenim razvojem, a ne izravno carskim darovnicama, te da je na području između Limskog kanala na jugu i rijeke Mirne na sjeveru formiran veliki prostor nad kojim su i civilnu jurisdikciju vršili porečki biskupi, kao i nad samim gradom Porečom, tvoreći tako *Territorium sancti Mauri*.⁵¹⁴

Iako F. Cusin u osnovi slijedi i razvija Benussijeve ideje, za razvitak institucije porečkog kaptola su njegova zapažanja posebno zanimljiva zbog razmatranja statusa Porečkog kaptola kao i odnosa kaptola i biskupa. Iako B. Benussi dopušta da su neke od privilegija koje su uživali porečki kanonici, prvenstveno misli na desetine, mogli uživati porečki kanonici u vrijeme biskupa Eufrazija, F. Cusin takvo tumačenje odbacuje.⁵¹⁵ Štoviše, smatra da je taj dio isprave rezultat kompilacije neke isprave iz razdoblja od 1050. do 1150. godine, budući da u tom razdoblju dolazi do organizacije prihoda „crkvenih redova“.⁵¹⁶ No, problem je što Cusin svoju tvrdnju ničim ne potkrepljuje, a ne referira se ni na darovnicu biskupa Sidimpulda porečkim kanonicima. Teško je povjerovati, iako ne ni nemoguće, da je takva darovnica kojom bi desetina pripale Porečkom kaptolu uopće izdana u razdoblju kako navodi Cusin, budući da

⁵¹¹ Benussi 1892, 64.

⁵¹² Benussi 1892, 68-69.

⁵¹³ Benussi 1892, 74-75.

⁵¹⁴ Benussi 1892, 76-81.

⁵¹⁵ Cusin 1942, 76.

⁵¹⁶ Usp. „Ma la prima parte possiamo riferirla al periodo tra il 1050 e 1150 che vede il processo di organizzazione degli ordini ecclesiastici accompagnati da provvedimenti volti a garantire una base economica stabile alla loro vita indipendente.“ Vidi: Cusin 1942, 76.

ni u kasnijim razdobljima, a ni u izvorima kaptolske provenijencije, nema ničega što bi na takvo nešto moglo ukazivati. S druge strane, darovnica biskupa Sidimpulda, koju Cusin ne spominje, je itekako prisutna u kanoničkoj svijesti kao darovnica izdana upravo porečkom kaptolu, iako se u njoj pojam „kaptol“ uopće ne spominje. Stoga bi prema mišljenju F. Cusina dio Eufrazijevog privilegija koji započinje riječima *parentini canonici precipue in cathedrali ecclesia* te završava donacijom kaptolu trećine mlinova na Gradulama (*terciam partem de molendinis que habemus in aquis que vocantur Gradule*) „možda“ bio iz druge polovice 11. stoljeća,⁵¹⁷ dok bi dio koji spominje *convivia* potjecao iz 13. stoljeća.⁵¹⁸

Neovisno o samoj autentičnosti isprave, u proučavanju prošlosti porečkoga kaptola Eufrazijev privilegij nije moguće zanemariti iz dva razloga – jer se u njemu po prvi puta spominju porečki kanonici i jer je stoljećima u kanoničkoj svijesti predstavljao ishodište imovinskih prava Porečkoga kaptola, odnosno regulirao je podavanje desetine koja je činila značajan, a po nekim svjedočanstvima i jedini prihod porečkih kapitularaca u pojedinim povijesnim razdobljima.⁵¹⁹ Osim toga, u tom se dokumentu spominju i dva kaptolska dostojanstva, ona arhiđakona i arhiprezbitera. No, oni se spominju u redosljedu koji nije uobičajen u kasnijim razdobljima: spomen arhiđakona prethodi arhiprezbiteru.⁵²⁰ Samo navođenje časti arhiđakona prije časti arhiprezbitera, što može upućivati na starinu, kada još nije bilo došlo do uspostave prvenstva arhiprezbiterata, posebice zato jer je izvor prava Porečkoga katedralnoga kaptola, te se čini nevjerojatnim da se, ukoliko bi taj dio kasnije nastao, ne bi bio „popravljen“ redosljed prvenstva. I sam mozaik u apsidi porečke katedrale svjedoči da je doista postojao neki arhiđakon Klaudije u vrijeme biskupa Eufrazija. Nema sumnje da je tada u Poreču djelovao katedralni kler koji je pomagao biskupu u vršenju pastoralna. No, spomen kaptola u toj ispravi iz kojega se daje naslutiti da se radi o već formiranom tijelu, s jasno izraženom juridičkom osobnošću, nije previše uvjerljiv. Malo je vjerojatno da je kaptol u smislu pravne osobe odvojene od biskupa postojao na razmeđu kasne antike i ranoga srednjega vijeka. To je pak svojstveno je razdoblju razvijenoga srednjega vijeka kada nastaje potvrda navedenoga privilegija po porečkomu biskupu Adalperu, jer je izvornik, kako se navodi, bio uništen zbog starosti.⁵²¹

⁵¹⁷ Cusin 1942, 83.

⁵¹⁸ Cusin 1942, 84.

⁵¹⁹ Grah 1983, 4.

⁵²⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 5.

⁵²¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 18.

Proces odvajanja biskupske i kaptolske menze koji je sudeći prema Eufrazijevom privilegiju tobože dovršen u 6. stoljeću, čini se da u Porečkoj biskupiji započinje 1014. godine. Darovnica biskupa Sidimpulda (Sigimbalda, Simpulda) je važan dokument za razumijevanje razvoja Porečkoga kaptola, iako u historiografiji o porečkom kaptolu njegova važnost nije u potpunosti uočena.⁵²² Veća je važnost pridana samom notar, porečkom arhiđakonu Adamu, sastavljaču isprave negoli sadržaju.⁵²³ Neovisno o tome, isprava je uvrštena u Zbirku temeljnih isprava Porečkoga kaptola s jasnom naznakom da se radi o donaciji kaptolu (*Donatio facta ab Episcopo Sidimpuldo piscarium post Episcopatum Capitulo Parentino*).⁵²⁴ Njezina važnost za razumijevanje razvoja proizlazi Porečkoga kaptola iz dva razloga. Prvo, jer je u njoj prvi spomen porečkoga arhiđakona, što svjedoči o organizaciji Kaptola.⁵²⁵ Drugo je to jer je ona izvorište procesa odvajanja kaptolskih prihoda od biskupske menze, te formiranja kaptola kao zasebnoga tijela, koje ima vlastita dobra kojima upravlja.⁵²⁶ A. Jenko Kovačić zastupa tezu da je u porečkoj katedrali tada postojala zajednica klerika koja je imala vlastitu imovinu.⁵²⁷ Iz navedenoga je dokumenta razvidno i da u Poreču tada postoji arhiđakon Adam, koji je ujedno i notar porečke komune. Iz samoga sadržaja isprave vidljivo je da je Adam posjedovao i dobro teološko obrazovanje. Osim toga, službe kantora⁵²⁸ i lektora⁵²⁹ treba gledati kao kanoničke službe, jer se one tada uvode da bi se uzveličalo liturgijsko slavlje, što je pak jedna od funkcija kaptola i kanonika pri katedralnim crkvama. Štoviše, jasno je to izraženo u ispravi riječima: „Stoga kantore i lektore postavi u crkvi koji da u vrijeme službe dnevne psalme u napjevu pjevaju tako da se duše nazočnog naroda uzdignu nebeskoj ljubavi, ne samo zbog uzvišenosti riječi već i skladnosti glasova.“⁵³⁰ Prema tome, kaptol se početkom 11. stoljeća sastoji od najmanje tri člana: arhiđakona, kantora i lektora.⁵³¹ No, osim formacije kaptola kao tijela koje ima važnu ulogu u liturgiji, upravo je u ovom dokumentu vidljiva pojava procesa formiranja dobara koja se odvajaju od biskupske menze i postaju vlastiti prihod kaptola i kanonika, što je

⁵²² Babudri 1913.

⁵²³ Arhiđakon Adam se spominje jer je bio *notarius ciuitatis Parentine*.

⁵²⁴ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 11.

⁵²⁵ Iako se arhiđakon spominje i u Eufrazijevom privilegiju, prvi spomen arhiđakona kao jedne od časti porečkoga kaptola nalazimo u ovoj darovnici. A. Jenko Kovačić smatra da se tek 1114. spominju časti unutar porečkog kaptola, usp. Jenko Kovačić 2022, 83-84.

⁵²⁶ O stvaranju kaptola kao autonomne korporacije usp. Marchal 1999, 805.

⁵²⁷ Jenko Kovačić 2022, 83.

⁵²⁸ Kantor se brinuo za liturgijsko pjevanje prilikom obavljanja oficija te je stoga morao imati dobro glazbeno obrazovanje, usp. Jerković 2018, 50.

⁵²⁹ Lektor se brinuo o liturgiji kao i o organizaciju poučavanja klerika. U nekim je kaptolima lektor bila jedna od časti te je imao i više zadaća, usp. Jerković 2018, 48-50.

⁵³⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 12.

⁵³¹ Iako pretpostavljeni, tako mali broj kanonika ne bi bio neuobičajen u tako ranom razdoblju. Postupno povećanje broja kanonika javlja se i u drugim biskupijama, usp. Jerković 2018, 43.

ujedno začetak procesa koji će biti dovršen u 13. stoljeću. Upravo iz toga razloga, biskup dodjeljuje nadarbenicima pravo na ribolovišta (s tim da je za sebe zadržao pravo ribolova uz korištenje šest mreža) u blizini crkve sv. Andrije,⁵³² unutar kompleksa Eufrazijeve bazilike.

Kaptol se spominje u dokumentu iz 1040. godine, odnosno presudi o desetinama između Porečkoga biskupa Engelmara i opata samostana sv. Mihovila nad Limom. Naime, biskup je tražio desetinu s područja opatije sv. Mihovila nad Limom, a što je opat samostana sv. Mihovila nad Limom nijekao.⁵³³ Spomen kaptola u ispravi dolazi iz riječi samoga biskupa koji tvrdi da sve desetine pripadaju biskupu i njegovu kaptolu (*omnes decime debent esse episcopi et capituli sui*).⁵³⁴ No, ta se isprava ne može sa sigurnošću uzeti kao autentična. Stoga zaključak o još uvijek nepodijeljenim prihodima biskupa i kaptola temeljem nje ne možemo sa sigurnošću prihvatiti. No, u dvjema ispravama, jednoj iz 1214. godine⁵³⁵ i drugoj iz 1225. godine,⁵³⁶ spominje se pravo na desetinu koje pripada isključivo porečkom biskupu, dok će u sporovima oko iste desetine s područja samostana sv. Mihovila nad Limom početkom 15. stoljeća pravo na desetinu tražiti ne više biskup nego Porečki kaptol,⁵³⁷ što je potvrda teze da do odvajanja kaptolskih prihoda od biskupske menze, kada se govori o desetinama, nije moglo doći u vrijeme nastanka Eufrazijevog privilegija već u potpunosti u 13. stoljeću.

Porečki se kanonici spominju u ispravi iz 1114. godine kojom porečki biskup Bertold daruje samostanu sv. Nikole u Lidu crkvu sv. Anastazija. U toj se ispravi izrijekom spominju arhiđakon Artuik, arhiprezbiter Andrija, svećenik Lav te Andrija *magister scholarum* i Andrija kustos, a isti su potpisani tim redosljedom na ispravi kao svjedoci.⁵³⁸ Upravo taj redosljed stvara pomutnju u pogledu strukture porečkoga kaptola, odnosno njegove prve časti. Zasigurno takav redosljed potpisnika nije plod slučajnosti. S druge strane, u dvjema ispravama iz 1174.⁵³⁹ i 1176. godine⁵⁴⁰ spomen arhiprezbitera prethodi spomenu arhiđakona. Kao svjedoke oko plaćanja određenih darova (*encenia*) porečkom biskupu od strane opata sv. Petra u Šumi i sv. Mihovila nad Limom porečki biskup Petar navodi svoje kanonike, arhiprezbitera Albina, arhiđakona Adalpera i kustosa Rantulfa.⁵⁴¹ Zasigurno je 1224. bilo

⁵³² ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 12.

⁵³³ Kandler 1986, 209.

⁵³⁴ Kandler 1986, 210.

⁵³⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 45.

⁵³⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 43.

⁵³⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 48.

⁵³⁸ Kandler 1986, 245-246.

⁵³⁹ Kandler 1986, 292.

⁵⁴⁰ Kandler 1986, 296.

⁵⁴¹ Kandler 1986, 292, 296. Isprava iz 1174. spominje *Adalramum archidiaconum*, no moguće je da je tu došlo po pogreške kod prepisivanja.

osigurano prvenstvo arhiepiskopu jer je pismo papa Honorija III. kojim se potvrđuju odredbe biskupa Adalpera, upućena na arhiepiskopu i ostali kler porečke biskupije.

U jednoj se ispravi iz 1158. godine spominje *magister scholarum* Albinus, u kojemu možemo vidjeti kanonika skolastika, kao što to čini i P. Kandler u registumu navedene isprave. Naime, porečki biskup Ubert (Obertus) dodjeljuje prihode crkve sv. Tome rečenom Albinu i nekim drugim porečkim građanima s tim da kroz šest narednih godine obnove navedenu građevinu.⁵⁴²

5.3. Normiranje Porečkog kaptola

Proces odvajanja kaptolske i biskupske menze i pojavljivanje kaptola kao juridičke osobe završit će u 13. stoljeću.⁵⁴³ U tom je smislu spomen kaptola u Eufrazijevom privilegiju svojevrsni anakronizam. Na to je intuitivno upozorio Francesco de Polesini, no on sam, a ni kasniji autori nisu ispravu promatrali u tom kontekstu. Osim kaptola kao tijela formirane pravne osobnosti, kao svojevrsnog anakronizma, u dokumentu se koriste dva izraza kojima se označavaju pripadnici kleričkoga staleža, *clerici maiores* i *clerici minores*.⁵⁴⁴ Stoga bi *clerici maiores* bili onaj kler koji živi u zajedništvu s biskupom te je ujedno i njegovo je savjetodavno tijelo (*senatus episcopi*). *Clerici maiores* će biti začetak onoga što će se u narednom razdoblju stoljećima razviti u kaptolsku zajednicu. Drugi izraz koje se koristi za gradsko svećenstvo je *confratres*.⁵⁴⁵ Naposljetku, iako je isprava bila često korištena od strane Porečkoga kaptola prilikom obrane materijalnih prava, čini se da je u samoj ispravi ponajviše interpoliran dio koji se tiče samoga kaptola. Nasuprot Eufrazijevom privilegiju koji je za porečke kanonike 17. i 18. stoljeća bio najvažnija isprava Kaptola, najvažniji srednjovjekovni dokument porečke kaptolske zajednice nesumnjivo je potvrda istog s dodanim odredbama biskupa Adalpera iz 1222. godine, u kojima se dadnu iščitati prve konstitucije katedralnoga kaptola Porečke biskupije. Biskup Adalper navodi razloge koji su ga potakli da porečkom kaptolu potvrdi Eufrazijev privilegij, a to da je istrošenost isprave koja je nastupila uslijed starosti (*vetustate consumpta*) što bi moglo uzrokovati da Porečki kaptol i porečka Crkva u kojoj stvari budu oštećeni.⁵⁴⁶

⁵⁴² Kandler 1986, 281.

⁵⁴³ O odvajanju biskupske i kaptolske menze kao dugotrajnom procesu usp. Crosby 1994, 393.

⁵⁴⁴ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 5.

⁵⁴⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 5.

⁵⁴⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 18.

Osim što je potvrđena Eufrazijeva povlastica, možemo pretpostaviti da su tada interpolirani i kasniji dodatci, posebice oni koji se tiču kaptolskih prihoda, budući da oni pokazuju procese koji se događaju u razvijenom srednjem vijeku, kada se i u drugim biskupijama uočava odvajanje kaptolskih prihoda od biskupske menze.⁵⁴⁷ U prilog toj tezi mogu ići i daljnje odredbe biskupa Adalpera koje pokazuje njegovo nastojanje da regulira život i djelovanje kaptola i kanonika. U tom slučaju, čini se očigledno da se i pitanje prihoda, koji su se počeli odvajati od menze još za biskupa Sidimpulda, nastojalo pravno regulirati.⁵⁴⁸

U razdoblju upravljanja biskupa Adalpera Porečkom biskupijom nastaju i prve konstitucije stolnoga kaptola katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Maura. Naime, dolazi do ograničenja broja kanonikata, odnosno prebendi na deset. Biskup je to učinio na samo traženje kanonika, iz čega je vidljivo da kanonici samostalno nastupaju u zaštitu svojih interesa. Žele ograničiti broj prebendi kako bi one postojeće pružale dovoljno sredstava za dostojan život.⁵⁴⁹ Očigledno da su resursi prihodovne strane bili ograničeni, što je moglo potaknuti kanonike da to zatraže. Iako nije nigdje izrijekom spomenuto, ne bi bio nevjerojatan zaključak da je Porečki kaptol u svojim počecima bio neograničen u broju kanonikata.⁵⁵⁰ Zaključivanje broja kanonika i prebendi može biti indikativno po tom pitanju. Isto tako, biskup je odlučio da će se kanonikati popunjavati po smrti određenoga nadarbenika, a to je učinio po savjetu i ovlasti papinskog sublegata Filipa, što nas može upućivati da je proces reguliranja statusa kanonika bio izazvan vanjskim poticajima. Osim ograničenja broja kanonika, vodeći se logikom dovoljnog broja za dostojno bogoslužje i broja ograničenog veličinom prihoda, biskup je uveo i obvezu rezidiranja za kanonike.⁵⁵¹ Tim je prvim konstitucijama biskup nastojao i regulirati materijalnu osnovicu Kaptola. Stoga je jasno njegovo potvrđivanje tzv. Eufrazijevog privilegija, ali isto tako i ponovno spominjanje prava na desetinu od svih stanovnika porečke komune.⁵⁵² Tim su konstitucijama regulirane i druge praktične stvari, primjerice raspodjela prebendi onih kanonika koji preminu nakon blagdana sv. Mihovila (29. rujna): jedna trećina ide za obnovu crkve, dok se dvije trećine, prema volji kaptola, daruju za spas duše pokojnoga

⁵⁴⁷ Crosby 1994, 15.

⁵⁴⁸ Crosby (Crosby 1994, 28) zastupa tezu da se odvajanja tih dviju menzi ne događa kroz jedan jedinstveni čin već se očituje kroz postepeni razvoj. Usp. „The separation of property did not consist in a single act... but it was rather a gradual development with a larger and more complicated history.“

⁵⁴⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 21.

⁵⁵⁰ Na bližem geografskom području takav bi slučaj bio sa stolnim kaptolom Pićanske biskupije sudeći po relacijama Svetoj Stolici biskupa Antonija Zare, usp. Martinčević i Orbančić 2023, 790.

⁵⁵¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 21.

⁵⁵² Usp. „Iterato prot in isto Priuilegio habetur confirmamus ipsis canonicis Parentinis omnes decimas de omnibus habitatoribus Parentine ciuitatis ubique terras uel vineas laborent.“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 21.

subrata.⁵⁵³ Ujedno je odlučeno da pravo dodjele arhiđakonata ne spada u izbor kaptola već na biskupa.⁵⁵⁴

Da bi ispravi dao pravnu važnost biskup je je pečatio svojim pečatom, a isto je to pri potvrdi učinio i akvilejski patrijarh Bertold.⁵⁵⁵ Kao svjedoci pravnoga čina spominju se đakon Ivan (*diaconus Ioannes*), koji je obnašao čast arhiprezbitera, đakon Dominik (*diaconus Dominicus*), kanonik kustos, te kanonik Ilija (*Elias eiusdem ecclesie canonicus*) koji je bio *magister scholarum*.

Najvažnija promjena koja je vidljiva u ovom razdoblju je samostalan nastup Porečkog kaptola. Naime, biskup Adalper navodi da je odluku o tome da u Porečkom kaptolu bude deset nadarbenika donio *ad petitionem capituli Parentini*, na traženje Porečkoga kaptola. U potvrdi akvilejskog patrijarha Bertolda nalazimo malo drugačiju formulaciju. Na traženje porečke Crkve, *ad petitionem Ecclesie Parentine*, potvrđuje privilegij Porečkog kaptola, *Priuilegium ipsius Capituli confirmamus*.⁵⁵⁶ Iako je formulacija iz potvrde patrijarha Bertolda moguće nejasna u pogledu toga tko traži potvrdu, potvrda broja kanonikata od strane pape Honorija III. odbacuje svaku sumnju o tome da kaptol djeluje samostalno.⁵⁵⁷ Naime, papina je bula upućena arhiprezbiteru i Kaptolu, *dilectis filiis archipresbytero et Capitulo Ecclesie Parentine*, što zapravo i odgovara tražiteljima potvrde broja kanonikata i prebendi. To nije biskup, već arhiprezbiter i Porečki kaptol. Jasno je to iz formulacije upućene arhiprezbiteru i kaptolu *Nos vestris precibus inclinati*.⁵⁵⁸ Kaptol se javlja kao tijelo odvojeno od biskupa koje samo zastupa

⁵⁵³ Usp. „*Iterato modo volumus, disponimus et ordinamus quod si canonico parentino obierit a festo sancti Michaelis usque ad alid festum tertia pars illius prebende ad restaurationem ecclesie detur, due partes consilio capituli dentur pro anima sua.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 21.

⁵⁵⁴ Usp. „*Item uolumus et precipimus quod Archidiaconus nichil disponat cum capitulo Parentino.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 21.

⁵⁵⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 21.

⁵⁵⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 20; da se u Bertoldovoj povrdi govori o Eufrazijevom privilegiju kao privilegiju Porečkog kaptola upozorava i Jenko Kovačić 2022, 88.

⁵⁵⁷ M. Pavat krivo datira potvrdu pape Honorija 1233. godinom, kao i potvrdu akvilejskog patrijarha 1224. godinom (Pavat 1960, 207). Naime, dokument je izdan u osmoj godini papina pontifikata što je bila 1223. godine. Da su porečki kanonici u 18. stoljeću znali točnu dataciju te isprave svjedoče i arhivski izvori, usp. ŽUP, AKP, 74. Varia, Informazione, 3v.

⁵⁵⁸ Usp. „*Honorius episcopus servus servorum Dei. Dilectis filiis archipresbytero et capitulo ecclesie Parentine salutem et apostolicam benedictionem. Annuere conseuit Sede Apostolica piis uotis et honestis petentium precibus fauorem beneuolum impartiri. Cum igitur venerabilis frater noster Adalper episcopus Parentinus inspectis Ecclesie nostre facultatibus diligenter denarium Canoniconum numerum instituerit in eadem, ac venerabilis frater noster Bertoldus patriarcha Aquileiensis dictum numerum postmodum confirmauit. Nos uestris precibus inclinati ipsum sicut est prouide constitutum nisi forte in tantum ipsius excreuerint facultates, quod pluribus possint sufficere, auctoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communicamus. Auctoritate tamen in omnibus Apostolice sedis salua, nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginas nostre Confirmationis infringere uel ei iusu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare presumpserit indignationem omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se nouerit incursum.*“

svoje interese. Prema tome početkom 13. stoljeća dovršen je proces prvobitnog normiranja porečkog kaptola. Kaptol nastupa samostalno kao tijelo odvojeno od biskupa, ima vlastitu imovinu i prihode kojima upravlja i konstitucije kojima je uređen unutarnji život institucije.

Na prvu polovicu 13. stoljeća može se gledati kao razdoblje procvata Porečkoga kaptola. Naime, dolazi do normiranja na širem području akvilejske crkvene pokrajine, te taj proces zahvaća i Porečku biskupiju.⁵⁵⁹ Osim što dolazi do autonomije kaptola u odnosu na biskupa, stvaranja patrimonija kaptola kojim kanonici samostalno upravljaju, čini se da dolazi i do jačanja zajedničkoga života kanonika. U prilog toj tvrdnji možemo reći da je 1251. godine uz porečke katedralu sagrađena kanonička kuća namijenjena zajedničkom obitavanju porečkih kanonika.⁵⁶⁰ U nekim se dokumentima, poput jedne isprave iz 1305. godine, kanonička kuća naziva i *canonica sancti Mauri*.⁵⁶¹ Vjerojatno je još u 14. stoljeću održan zajednički život kanonika, no čini se da je tijekom druge polovice 15. stoljeća ta praksa napuštena. Naime, u knjizi računa Porečkog kaptola spominje se prihod koje je ostvaren od najma kanoničke kuće što ga je plaćao arhiprezbiter.⁵⁶² No, krajem toga stoljeća kanonička je kuća bila u lošijem stanju. Naime, u pismu pape Inocenta VIII. porečkom biskupu 10. lipnja 1487. spominje se da je „dom kanonika rečene crkve, koji se Kanonika pučki naziva, propao zbog starosti i izgorio (*domus Canoniorum dicte ecclesie, Canonica vulgariter nuncupata collapsa vetustate et combusta*) te da se zbog nesigurnih i nedostatnih prihoda kanonika ne može obnoviti.⁵⁶³

Početkom 14. stoljeća dolazi do nove faze u normiranju Porečkog kaptola. Dana 20. studenoga 1310. godine⁵⁶⁴ održana je sinoda Porečke biskupije u crkvi sv. Andrije. Biskup Gratiadeus je sazvao sinodu u prvom redu da bi uredio život klera, popravio ga i na bolje obnovio.⁵⁶⁵ I tu biskup nastupa zajedno sa svojim kaptolom, očito računajući na njega kao okosnicu provođenja reformi. S druge strane, i ove sačuvane konstitucije ponajviše se tiču samih kanonika pa su i one donesene *de voluntate et consensu eorum*, tj. porečkih kanonika. O tome koliko je tadašnji kaptol imao popunjenih mjesta ne znamo. Poimenice se spominju

Datum Laterani III. Kal. Maii, Pontificatus nostro anno octauo.“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 22.

⁵⁵⁹ Marin 2005, 5.

⁵⁶⁰ Prelog 2007, 100.

⁵⁶¹ ŽUP, AKP, 78. Razni sporovi, 78.4. Per la Città di Parenzo ed Assuntori in giudizio, 38.

⁵⁶² ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 12r.

⁵⁶³ Theiner 1863, 525.

⁵⁶⁴ Pietro Kandler je objavio dva prijepisa navedene isprave, jedna je kako navodi iz „Archivio episcopale di Parenzo“, a druga je „da Manoscrito del signor Assessore Flego“, a koju mu je pribavio Carlo de Francesci. Ispravu koju je Kandler objavio krivo je datirao s 10. studenim budući da se govori o *die X exeunte Novembris* što je 20. studenoga.

⁵⁶⁵ Kandler 1986, 937.

arhiprezbiter Juraj, Nikola iz Umaga, kanonik i „vikar gospodina biskupa“, svećenici Pagano, Rajnerije i Antun te đakoni Karolino i Franjo, a da je osim navedenih bilo još članova porečkoga kaptola razvidno je iz izraza *cum plures non sint praesentes aut residentes Canonici Parentini*.⁵⁶⁶ Upravo su tri poglavlja konstitucija biskupa Gratiadeusa uređivale dodjelu kanonikata i nadarbina, a čije je stanje bilo potrebno urediti ponajviše zbog zloupotreba koje su se javljale. Zbog „sljepoće gramzivosti“ konstitucije porečkoga kaptola izdanim na sinodi 1310. godine zabranjuju da se neovisno o bilo kojem razlogu, zbog školovanja ili kojeg drugog valjanog razloga, čak i povlasticom Svete Stolice, ne smije niti može dodijeliti nadarbina porečke crkve u odsutnosti. Isto tako, propisano je da zbog održanja uzornog bogoslužja, porečki kanonik koji bi iz valjanoga razloga, kao što je školovanje, morao izbivati mora imenovati svoga prokuratora ili vikara.

Zabilježen je i slučaj da je inicijativa za normiranjem određenih aspekata unutarnjeg ustrojstva i djelovanja kaptola dolazila od pojedinih kanonika. Tako je porečki arhiprezbiter Giovanni Antonio Pantera⁵⁶⁷ nastojao urediti stanje u kojem su pojedini prijedlozi na kaptolskim sjednicama imali jednak broj glasova, što je u njegovom slučaju bio pokušaj odgovora na konkretnu situaciju kada su prilikom izbora novog kanonika dva kandidata dobila jednak broj glasova.⁵⁶⁸ G. A. Pantera je rješenje vidio u tomu da prilikom odlučivanja na kaptolskim sjednicama u slučaju jednakosti glasova odlučujući bude glas prve kaptolske časti, odnosno arhiprezbitera.⁵⁶⁹ Naposljetku, to nije zaživjelo jer je bilo osporeno od drugih kanonika ali i viših instanci.⁵⁷⁰ Takav način odlučivanja gdje je glas prve časti kaptola odlučujući na kapitulu nije nepoznat ranonovovjekovnim istarskim kaptolima. Tako konstitucije pićanskog kaptola iz 1691. propisuju da u slučaju jednakosti glasova odlučujući bude arhiđakonov glas, koji je u tom kaptolu prvo dostojanstvo.⁵⁷¹ Opisujući stanje Porečkog kaptola, njegove obveze i prihode 1667. godine kanonik Francesco Orlandini, koji će kasnije postati arhiđakon i naposljetku arhiprezbiter, ne donosi nikakav zaseban spomen kaptolskih konstitucija. Konstitucije Porečkog kaptola se spominje u jeku spora arhiprezbitera M. de Rossija i kaptola od 1709. do 1714. godine, no kako će biti zabilježeno u izvorima one nikad

⁵⁶⁶ Kandler 1986, 937.

⁵⁶⁷ O Giovaniju Antoniju Panteri najrecentnija je studija koja donosi dosad nepoznate podatke o ovom porečkom kanoniku i arhiprezbiteru, usp. Martinčević 2022.

⁵⁶⁸ ASV, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitolo ecclesiastici, 31.2. Capitolo di Parenzo, 18r.

⁵⁶⁹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 12.

⁵⁷⁰ Lodovico Beccareli, *in toto Venetiarum dominio cum potestate cardinalis legati de latere, legatus apostolicus* je slučaj riješio u korist Dominika de Stina, usp. ASV, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitolo ecclesiastici, 31.2. Capitolo di Parenzo, 19r.

⁵⁷¹ Martinčević i Orbanić 2023, 844.

nisu bile potvrđene od Svete Stolice.⁵⁷² Iako ne možemo sa sigurnošću utvrditi je li slijedeći spomen konstitucija povezan s navedenim sporom one se 1715. spominju kao otuđene. Naime, na sjednici kaptola održanoj 25. svibnja 1715. kanonici glasuju o pravilima koje određuju prava i dužnosti kaptolskih sindika.⁵⁷³ Na to su primorani „budući da je na veliku štetu ovoga preuzvišenoga Kaptola nestala knjiga drevnih kapitularnih pravila i naredbi gdje su također zabilježene i obveze namijenjene službi sindika“, a što je trebalo urediti da instituciji ne bi bila prouzročena još veća šteta.⁵⁷⁴ Na taj su način porečki kapitularci autonomno odlučivali o kaptolskim interesima. Na sličan način kao što su uredili prava i obveze sindika porečki će kanonici na sjednici održanoj 6. travnja 1772. godine urediti prava i obveze kaptolskih prokuratora.⁵⁷⁵ Porečki su se kanonici na normiranje odlučili kako bi jasnijim pravilima spriječili i iskorijenili zlouporabe koje su se tijekom godina malo pomalo uvodile na štetu kanoničke zajednice.⁵⁷⁶ Sami će se kanonici na sjednici održanoj 10. svibnja 1775. godine na prethodnu odluku referirati kao na „statutarnu odluku“ (*statuaria parte*).⁵⁷⁷

U relaciji koju će u Rim odaslati biskup Gaspare Negri 1748. napominje da kanonici imaju svoj statut.⁵⁷⁸ No prilikom vizitacije kaptola 1779. godine učinjene po biskupu Francescu Polesiniju kanonik Angelo Benussi će izjaviti da su drevne isprave i konstitucije nestale u razdoblju najveće krize kako grada Poreča tako i kaptola.⁵⁷⁹ Isto će potvrditi i kanonik Benedetto Albertini kada će prilikom vizitacije napomenuti da se u arhivu čuvaju isprave o kaptolskim pravima, ali da su statuti i konstitucije nestali.⁵⁸⁰

5.4. Kanonici i dostojanstvenici Porečkog kaptola

⁵⁷² ŽUP, AKP, 5. Lite per il arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 64r.

⁵⁷³ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 27r.

⁵⁷⁴ Usp. „*Essendo che e con grave danno di questo reverendissimo capitolo smarito il libro dell' antiche regole et ordini capitolari dove stanno anco registrate le facultà impostate alla carica de sindaci.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705-1743, 27r.

⁵⁷⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 151r.

⁵⁷⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 151v.

⁵⁷⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 189r.

⁵⁷⁸ Grah 1983, 43.

⁵⁷⁹ Usp. „... *ma mancano i documenti antichi e le costituzioni capitolari perse nella desolazione della città e nell' abbandono dei canonici.*“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 53v.

⁵⁸⁰ Usp. „*Vi e l' archivio custodito da due chiavi e din esso vi sono le ragioni del capitolo, ma non sono statuti ne costituzioni per esser state queste smarite nella desolazione della città e decadenza del capitolo.*“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 54r. Slično je stanje i sa zbornim kaptolom sv. Eufemije u Rovinju. Najstariji statuti nisu sačuvani, a sačuvane su tek pojedini dijelovi od 16. srpnja 1593. Kao i kod Porečkog kaptola odluke su se usuglašavale i pridodavale, usp. Teklić 2010, 48.

Od 1222. godine Porečki kaptol ima zatvoren broj članova. Sastoji se od deset kanonika od kojih svaki uživa odgovarajuću nadarbinu. O broju članova do te godine ne možemo mnogo reći. Iako su se u dosadašnjoj historiografiji javljale tvrdnje da se od 15. stoljeća broj članova stolnoga kaptola porečke katedrale povećao na 12, to nije potkrijepljeno izvorima. Vjerojatno su se kasniji radovi referirali na Ughellija i Colettija koji govore o kaptolu koji ima trinaest kanonikata, što je očigledna pogreška. Štoviše, smatramo da je do toga „viška“ članova došlo zbog pogrešnog pribrojavanja dostojanstava broju kanonika ne vodeći računa da su i sami dostojanstvenici bili ujedno i kanonici i kao takvi ulazili u konačnu brojku od deset kanonika s prebendom. Takvo stanje će biti i tijekom 17. i 18. stoljeća sve do reforme kaptola 1828. godine kada bivaju zamijenjena stara dostojanstva arhiprezbtera i arhiđakona prepozitom i dekanom, a broj kanonika će biti smanjen na šest.⁵⁸¹ S druge strane, iako je broj kanonika bio propisan, nisu svi kanonikati i prebende bili istovremeno i popunjeni, što je napose vidljivo tridesetih i četrdesetih godina 17. stoljeća kada će kroz nekoliko godina kaptol činiti samo dva kanonika. Razlog tomu valja tražiti prije svega u ekonomskim prilikama koje nisu omogućavale dostatne prihode za život te s druge strane nije bilo dovoljno interesa za kanonikat u porečkoj katedrali. Porečki su kanonici spomenicom (*Memoriale*) 1592. godine zbog nedostatnih primanja koja se ne mogu namiriti iz desetina izložili namjeru da izruče svoje kanonikate biskupu Cesaru de Noresu i potraže službe koje će im donositi za život dostatnije prihode. Kao potpisnici Spomenice javljaju se slijedeći kanonici: Antonio Miletta, Alessandro Nicolais, Giovanni Florio, Tarquinio Franzellini, Nicolao de Vido i Alessio Gallignani.⁵⁸² Iz toga proizlazi da je te godine bilo popunjeno šest od deset kanonikata porečkog kaptola. Dvojica od kanonika potpisnika Spomenice bit će aktivni 1601. godine – arhiprezbiter Antonio Miletta i kanonik Alessandro Nicolais koji će preminuti naredne godine.⁵⁸³ Ono što je vidljivo kod Porečkog kaptola u prvoj polovici 17. stoljeća je loša popunjenost njegovih kanonikata. U razdoblju od 1601. do 1634. godine najveća zabilježena popunjenost kaptola je 1602., 1603. i 1609. godine kada Porečki kaptol broji 8 članova.⁵⁸⁴ Sedam članova kaptola su zabilježena 1601., 1604., 1608., 1611., 1612., 1613, 1614., 1615. i 1622. godine.⁵⁸⁵ Šest je kanonika Porečki kaptol brojio 1607., 1610., 1619., 1620., 1621., 1628., 1629., 1630. i 1631. godine.⁵⁸⁶ U

⁵⁸¹ Pavat 1960, 208; Grah 1983, 4.

⁵⁸² ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III: Canonici di Parenzo contro nuovi abitanti, 26v.

⁵⁸³ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 15r, 21r.

⁵⁸⁴ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 21r, 24v, 25v, 30v, 32r, 37v, 94r, 95v, 104r, 108r.

⁵⁸⁵ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 15r, 44r, 48r, 82r, 88r, 121r, 133r, 141r, 143v, 147r, 148v, 149r, 181v, 183r.

⁵⁸⁶ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 77r, 80r, 111v-112r, 173v, 173r, 217v, 218v, 226v, 233v-234r, 242r.

promatranom razdoblju Kaptol imao popunjenu samo polovicu prebendi kroz čak 12 godina. Tako je zabilježeno da su samo petorica kanonika činila kaptol 1605., 1606., 1616., 1617., 1623., 1624., 1625., 1626., 1627., 1632., 1633. i 1634. godine.⁵⁸⁷ No, zabilježena je i manja popunjenost. Tako je 1618. Porečki kaptol imao samo 4 člana, kanonike Silvestra de Bonisa, Antonija Pinadellija, Mihovila Bunicha i Riccobona Riccobona.⁵⁸⁸ Da porečki kanonikati nisu bili prestižni zbog malih prihoda, što bi objasnilo i slabu popunjenost mjesta u Porečkom kaptolu, zorno je izneseno u izvješću o gospodarskom položaju svećenstva Porečke biskupije koje 16. srpnja 1610. godine odašilje rašporski kapetan Piero Bondumier. Prema Bondumieru procijenjeni prihod prebende porečkih kanonika je od 70 do 80 dukata godišnje, što se ponajviše pribavlja iz desetina.⁵⁸⁹ Istodobno se prihod pojedine prebende zbornog kaptola u Motovunu procjenjuje na 140 dukata, a prihodi župnika župa na motovunskom području od 40 do 50 dukata godišnje.⁵⁹⁰ Iako su po časti zaostajali za porečkim stolnim kaptolom, kanonikat i prebenda Motovunskoga zbornog kaptola bili su lukrativniji. Iz navedenoga izvješća proizlazi da je u Porečkom kaptolu bilo popunjeno sedam mjesta⁵⁹¹ u razdoblju pred najveću krizu ovoga stolnoga kaptola koja će nastupiti 30-ih i 40-ih godina 17. stoljeća. Osim navedenoga, rašporski kapetan Piero Bondumier zapaža da porečki kanonici ne posjeduju isprave o dodjeli kanonikata od pape niti o investuri od državnih vlasti već da prebende uživaju bez valjanih isprava.⁵⁹² Nedostatni prihodi su ponajviše zabrinjavali same porečke kanonike. Tako su prilikom vizitacije biskupa Lippomana 1600. godine zatražili redukciju broja kanonikata na osam, kako bi prebende imale izdašnije prihode.⁵⁹³ Kanonici navode da će svi biti primorani s „velikim nezadovoljstvom i boli“ napustiti „ovu jadnu crkvu“ i otići „iz ovog nesretnog grada.“⁵⁹⁴ Kanonici se predlagali da se prvo ukine prebenda koja je u tom trenutku bila nepopunjena a potom prva slijedeća koja će se isprazniti, a prihodi ukinutih

⁵⁸⁷ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 58v, 77r, 155r, 158r, 161v, 187r, 192r, 193v, 198v, 205r-206r, 210r, 258r, 264v, 269v-270r, 274v-275r.

⁵⁸⁸ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 164v.

⁵⁸⁹ Bertoša 1979, 79.

⁵⁹⁰ Bertoša 1979, 80.

⁵⁹¹ Bertoša 1979, 79.

⁵⁹² Bertoša 1979, 79. Naime kanonikat kao duhovni naslov je davala duhovna vlast, dok je dodjeljivanje prava na uživanje prebende pripadalo svjetovnoj vlasti.

⁵⁹³ Usp.: „... essendosi l'entrate delle nostre prebende canonicali per l'involutioni et usurpatione et innobedienze de Murlachi, sotto nome di nuoi abitanti, et per desolatione di questa città (dall'aria infetta) divenute tanto tenui et poche, che quasi si possono dire in tutto anichilate.“ Vidi: Pesante 1894, 19.

⁵⁹⁴ Usp.: „... noi tutti saremo sforzati et questo diciamo con grandissimo dispiaccer et dolor nostro lasciar queste povere prebende, abandonar questa misera chiesa et partir da questa infelice città come hanno fatto tanti altri...“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.1. Lippomano, 11r.

prebendi da se prisjedine kapitularnoj masi.⁵⁹⁵ Čak je i napisan dekret od strane biskupa o smanjenju broja kanonikata, no nikad nije stupio na snagu.⁵⁹⁶ Pa iako će normativni broj kanonikata kroz cijelo razdoblje 17. i 18. stoljeća biti nepromijenjen, potkraj 30-ih i početkom 40-ih godina 17. stoljeća kaptol spada samo na tri, odnosno dva kanonika. U molbi upućenoj mletačkom duždu 9. srpnja 1638. godine, kojom traže presudu u svoju korist oko desetina, kanonici navode da je porečkim klerom od davnina upravljao kaptol sastavljen od osam kanonika i dva digniteta, arhiprezbitera i arhiđakona te da su navedeni kanonici imali dostatne prihode za život, a izvor prihoda je bila isključivo desetina.⁵⁹⁷ No zbog osporavanja plaćanje desetine od strane stanovnika porečkog distrikta kaptol je spao na samo dva kanonika. Preostala dvojica porečkih kanonika izričito navode uzrok smanjenja broja kanonikata, a to je smanjenje prihoda.⁵⁹⁸ Samo tri mjeseca prije, 8. travnja, trojica će porečkih kanonika Riccobon Riccoboni, Giorgio (Zorzi) Francaz i Nicolò Danese poslati porečkom biskupu Ruggieru Trittoniju odreknuće od kanonikata zbog nedostatnih prihoda koje donose njihove prebende.⁵⁹⁹ No, po biskupovu sudu ne bi bilo „pravedno i razborito“ da katedrala ostane bez kanonika te nije dopustio traženo odreknuće čime bi porečki kaptol ostao bez ijednoga kanonika.⁶⁰⁰ Riccobon Riccoboni, koji se u izvorima spominje od 1601. kao klerik s nižim redovima (*zago*) i svoju crkvenu karijeru ostvaruje u okrilju porečke katedrale, preminuti će prije srpnja iste godine pa će porečki kaptol ostati samo na navedenoj dvojici kanonika, bez popunjenih digniteta. Takvo će stanje nepromijenjeno ostati i 1644. godine. Kada 24. veljače umire biskup Ruggiero Tritonio kaptol mora u roku osam dana izabrati kapitularnoga vikara. Iako je situacija sa samo dva kanonika mogla izazvati krizu u upravljanju biskupijom, ukoliko ne bi bili složni, to nije bio slučaj. Kanonik Zorzi Francaz je postao kapitularni vikar sa samo jednim pozitivnim glasom budući da je sam izložio svoju kandidaturu, a drugi ga je kanonik

⁵⁹⁵ Usp.: „...con supprimer almeno due di queste prebende canonicali... supprimendo prima quella che al presente vaca et susseguitamente la prima che vacara per qualsiasi modo. Et l'una et l'altra incorporare nella mensa capitolare.“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.1. Lippomano, 11v.

⁵⁹⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.1. Lippomano, 10r. Za smanjenje broja kanonikata potrebna je dozvola Svete Stolice, no iz izvora se ne može utvrditi je li u tom smislu nešto poduzeto.

⁵⁹⁷ Usp.: „Già molti e molti anni il Clero di Parenzo divotissimo a sua Serenità veniva regolato da numero di otto canonici et da dignità di Arcipretado e Archidiaconato, questi tutti servivano per la buona cura delle anime di quei popoli et havevano entrata sufficiente alla loro condicione da non latro (!) extrahibile se non dalla decima à che sono sottoposti a pagare li abitanti sotto quella giuristitione...“ Vidi: ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 5r.

⁵⁹⁸ Usp.: „Per la diminutione d'entrata si e anco diminuito il numero sopradetto, non essendovi altri al presente alla cura, che doi soli canonici et un curato...“ Vidi: ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 5r.

⁵⁹⁹ Usp.: „Li reuerendi signori don Riccobon Riccoboni, don Giorgio Francaz et don Nicolo Danese canonici et rapresentanti tutto il capitolo della Cathedrale chiesa di Parenzo et unitamente instarono annotarsi in questo officio come uolontariamente renuntino in mano di sua signoria Illustrissima e Reuerendissima li canonicati da loro posseduti nella sudetta Cathedrale esponendo non potersi con questi sostenerci per le poche rendite...“ Vidi: ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 27r.

⁶⁰⁰ ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 5r., 27v.

potvrdio.⁶⁰¹ Takvo je stanje porečkoga kaptola zatekao i Giacomo Filippo Tommasini, novigradski biskup kada je 1646. godine boravio u Poreču.⁶⁰² No, dolaskom biskupa Del Giudicea, u kojemu i suvremenik, biskup susjedne Novigradske biskupije, Giacomo Filippo Tommasini vidi obnovitelja porečke Crkve,⁶⁰³ dolazi do snažnijeg zamaha u obnovi porečkoga stolnog kaptola, kako u materijalnom tako i u personalnom smislu. Biskup Del Giudice u relacijama Sv. Stolici ukazuje na problematiku popunjenosti kanonikata Porečkog kaptola. Tako će u prvoj relaciji odaslanjoj u Rim 1647. godine navesti da je 1644. Kaptol brojao samo dva člana, no u drugoj relaciji poslanoj u Rim 1655. godine navodi da porečki kaptol ima popunjene sve kanonikate uključujući i dvije časti, arhiprezbitera i arhiđakona.⁶⁰⁴ Koliko će tako reducirani broj kanonika utjecati i na osnovnu zadaću kaptola u vršenju liturgijske službe razvidno je iz vizitacije Porečkog kaptola istoga biskupa 1649. godine. Tada će kapelan na biskupovo pitanje jesu li kanonici redovni u korskoj službi navesti da zbog maloga broja to nisu u mogućnosti, napose jer je jedan od dvojice zauzet podjelom sakramenata i drugim župnim obvezama, a drugi poslovima oko prikupljanja desetine.⁶⁰⁵ Prema popisu distribucija pojedinih prebendi do rujna 1655. godine zabilježeno je osam kanonika među kojima i dva dostojanstva (arhiprezbiter i arhiđakon te kanonici Francaggi, Danese, Leoni, Polinoro, Nigris, Briani).⁶⁰⁶ Već slijedeće godine popunjeni su svi kanonikati (arhiprezbiter, arhiđakon, Francaggi, Danese, Leoni, Polinoro, Nigris, Brianni, Zupponi, Consenti).⁶⁰⁷ Nepromijenjeno stanje, što se tiče popunjenosti zabilježeno je i 1657. godine, uz to da je kanonika Nigrisa naslijedio kanonik Rossini dok su ostali nadarbenici isti kao i prethodne godine.⁶⁰⁸ Porečki će kanonikati biti popunjeni i 1667. godine. To je razvidno iz svjedočanstva o stanju porečke katedrale i kaptola koje je napisao arhiđakon Francesco Orlandini. U njemu se spominju arhiprezbiter Raimondo Chieregini iz Chioggije te kanonici Fillipo Briani iz Nina,⁶⁰⁹ Giorgio Lanzon iz Vrsara, Francesco Orlandini iz Modene, Alvisio Corsini iz Rima za kojega se navodi

⁶⁰¹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, Memorie storiche, I fascicolo, 20v; ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 8v.

⁶⁰² Tommasini 1837, 375.

⁶⁰³ Tommasini 1837, 375-376.

⁶⁰⁴ Grah 1983, 18.

⁶⁰⁵ Usp.: „*Con quanto all'Ufficio non sempre si dice perche per il pover numero di canonici che son in tutto 3, uno impiegato alla cura, l'altro in qualche altro importante affare con rescoder le decime non si può totalmente concorrer alla sodisfazione intera del medesimo, quanto alle messe non si che vi sia disordine, procurandosi ogni giorno dir due messe conforme l'obbligo per la città.*“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, Del Giudice II, 6r. Iako je kapelan i sebe ubrojao među kanonike, tada su djelovala samo dva kanonika.

⁶⁰⁶ ŽUP, AKP, 60. Entrate capitolari e documenti dal 1655, 23r-23v.

⁶⁰⁷ ŽUP, AKP, 60. Entrate capitolari e documenti dal 1655, 32v-34r.

⁶⁰⁸ ŽUP, AKP, 60. Entrate capitolari e documenti dal 1655, 39r.

⁶⁰⁹ Filipo Briani se kao kanonik katedralnoga kaptola Ninske biskupije spominje 1642., 1646. i 1649. godine, usp. Ljubičić 2016, 47.

i da je odsutan, Bonaventura Pensi iz Chioggije, Giovanni Gennaro (Gennari), kanonik teolog također iz Chioggije, Matheo Paliaga iz Rovinja te Francesco Bonazza kao izabrani kanonik umjesto Marca Leonija iz Cenede.⁶¹⁰ Krajem 17. stoljeća i napose tijekom 18. stoljeća Porečki kaptol se ne susreće s personalnim problemima kao tijekom prve polovice 17. stoljeća. Svi kanonikati i prebende su redovito popunjeni, a kada dolazi do ispražnjenja pojedinih, zbog smrti ili kojeg drugog razloga, brzo budu provizijom dodijeljeni drugom kanoniku.

U kojoj je mjeri Porečki kaptol lokalna institucija? Prema istraživanjima A. Conta katedralni kaptol u Bergamu ima u razdoblju od 1708. do 1773. gotovo isključivo klerike koji potječu iz Bergama.⁶¹¹ U 15. stoljeću, do pojave papinskih rezervacija nailazimo na gotovo isključivo lokalne kanonike.⁶¹² Takvo ćemo stanje zateći i početkom 17. stoljeća. Već spomenuti Riccobon de Riccobonis primjer je klerika koji će cijelu svoju karijeru vezati uz porečku katedralu. U izvorima ga nalazimo od *zaga* (klerika s nižim redovima)⁶¹³ do kanonika i skolastika. No, kriza ove ustanove i njezina obnova polovicom stoljeća otvorit će mjesta strancima. Ne samo da kanonici neće biti iz Poreča, oni će biti podrijetlom izvan Porečke biskupije. U prvom redu će to biti dostojanstvenici poput arhiprezbitera ili pak kanonika teologa koji su trebali imati postignut stupanj doktorata. Čini se da je Porečka biskupija u navedenom razdoblju oskudijevala svećenstvom takvog profila. Tako će prvi kanonici teolozi biti Giacomo Salla, koji će kasnije postati i arhiđakon, a naposljetku 1658. odustati od kanonikata u porečkoj katedrali jer ne može ispuniti obvezu rezidencije. Potom će 1658. biti imenovan dvadesetsedmogodišnji Giacomo Morosini iz Venecije, no i on će ubrzo (1665.) zbog problema s inkvizicijom biti primoran napustiti tu službu.⁶¹⁴ Giovanni Maria Leoni i Sigismondo Leoni, arhiprezbiter koji za trajanja svog arhiprezbiterata nikad nije postigao stupanj doktorata, bit će iz Cenede. Raimondo Chieriggini, arhiprezbiter iz Chioggije, a arhiđakon Francesco Orlandini iz Modene. Iz Chioggije će potjecati kanonici Bonaventura Pensi i Giovanni Gennari, kanonik teolog. Aluise Corsini je rodom iz Rima, a Filippo Briani iz Nina. Te 1667. godine podrijetlom iz Porečke biskupije će biti samo tri kanonika, Giorgio Lanzon iz Vrsara, Mattio Paliaga iz Rovinja i Francesco Bonazza. Giuseppe Gasparini, kanonik teolog podrijetlom je iz Padove. Iz Bergama će biti Galeazzo Alessandri također kanonik teolog. No, takvo stanje nije vlastitost Porečke, već gotovo pravilo diljem biskupija mletačkog

⁶¹⁰ HR-DARI- 395, Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

⁶¹¹ Cont 2008, 4.

⁶¹² Martinčević 2024.

⁶¹³ Boerio 1993, 804.

⁶¹⁴ Pavat 1960, 175-176; Miculian 1983, 310; Miculian 1987, 150-154; Uljančić-Vekić 2007, 106-107.

dominija. Dok su unosniji beneficiji diljem venecijanske Terraferme bili gotovo rezervirani za klerike iz Venecije, oni iz biskupija s područja Terraferme ostvarivali su beneficije u Istri ili diljem Stato da Mar.⁶¹⁵ Stanje se u 18. stoljeću stubokom mijenja, naročito od polovice stoljeća. Primjerice, iz vizitacije biskupa V. M. Mazzolenija 1733. godine saznajemo da su četvorica kanonika stolnog kaptola podrijetlom s područja biskupije, od kojih dvojica iz samoga Poreča, te po jedan iz Umaga, Trevisa, Chioggije, Kopra, Bergama i Venecije.⁶¹⁶ I one službe koje zahtijevaju najviši stupanj obrazovanja bit će popunjene domaćim klerom.⁶¹⁷ Tako će Antonio Vergottin, s postignutim stupnjem doktorata biti najprije kanonik teolog, a potom arhiprezbiter. Giovanni Zuccato, potomak porečke plemićke obitelji bit će kanonik skolastik, a Luca Voinich arhiđakon. Giovannija Zuccata će u skolastikatu naslijediti Francesco Bonaluce Soardo, dok će kanonik teolog biti Paolo Chiurco također s postignutim stupnjem doktorata. Dodatni poticaj formiranju identiteta katedralnog kaptola kao korporacije lokalnog klera dala je mletačka vlast 1769. godine kada je Porečkom kaptolu vraćeno pravo na izbor kanonika.⁶¹⁸ Prema molbama upućenima na natječaj za popunu ispražnjenih kanonikata i prebendi vidljiva je prevalencija nižeg katedralnog klera, a udio kandidata izvan Porečke biskupije je zanemariv. Tako će se 20. veljače na natječaj za upražnjeni kanonikat i prebendu javiti kanonik stolnog kaptola sv. Tome Pulske biskupije Francesco Zanetti, koji neće biti izabran, ali i on je kako napominje u prijavi podrijetlom iz Porečke biskupije.⁶¹⁹ O stvaranju lokalne korporacije krajem 18. stoljeća zorno svjedoče i sami odabiri, jer porečki kanonici za subraću u kanonikatu biraju upravo predstavnike nižeg katedralnog svećenstva. No, lokalni karakter kaptola imao je jednu pozitivnu novost. Obdržavanje pravila rezidencije je prestalo biti problem. S druge

⁶¹⁵ Agostini 2002, 28-33.

⁶¹⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.23. Mazzoleni I, 59v, 61r, 62r, 63v, 66r, 67r, 69r.

⁶¹⁷ Philippe Loupès zapaža dvije skupine kanonika s obzirom na geografsko podrijetlo, to su „domaći“ kanonici koji čine većinu i kanonici podrijetla izvan biskupije u kojoj su članovi nekog stolnog ili zbornoga kaptola i čine značajnu manjinu te su često po podrijetlu iz udaljenijih krajeva od biskupije u kojoj drže kanonikat, usp. Loupès 1985, 231. Olivier Charles koji je monografski obradio kaptole Bretanje navodi da je geografsko podrijetlo moguće utvrditi za 80% kanonika navedene regije, s tim da se za kaptol u Vannesu to može utvrditi za 95% kanonika, dok se najniži postotak kanonika kojima se može utvrditi geografsko podrijetlo 50% u Saint-Pol-de-Léon i Quimper. Od 584 kanonika kojima se znao geografsko podrijetlo tri četvrtine potječu iz jedne od devet biskupija Bretanje. No, krajem 18. stoljeća udio Bretonaca među kanonicima lagano opada, makar ne ujednačeno u svim biskupijama. Isto autor uočava da kanonici koji nisu podrijetlom iz Bretanje, a koji imaju kanonikat u kaptolu jedne od bretonskih biskupija, potječu iz bližih dijeceza. Usp. Charles 2004, 82-83/765. Kada se pak radi o tome da kanonici uživaju kanonikat i prebendu u biskupiji iz koje potječu, no i tu se postotci razlikuju od biskupije do biskupije. Najmanji postotak oko 40% bilježe Nantes, Tréguier i Vannes. Saint-Pol-de-Léon, Quimper, Rennes i Saint-Brieuc bilježe između 53% i 60%, dok je najviši postotak kanonika podrijetlom iz biskupije u Saint-Malou, preko 70%, usp. Charles 2004, 84/765.

⁶¹⁸ O stanju glede toga pitanja u Zadarskom kaptolu usp. Dundović 2023a, 167.

⁶¹⁹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 106r.

strane, porečki kanonici nastoje ojačati svoj identitet, pa i kroz pravo izbora, ali i traženje prava koje im pripadaju u nošenju koralne odjeće, gdje opet inspiraciju nalaze u prošlosti kaptola.⁶²⁰

5.4.1. Dostojanstvenici

Constitutiones Aquisgranenses su predviđale da na čelu kaptola bude prepozit.⁶²¹ No, s obzirom na različit povijesni razvoj među kaptolima će biti vidljive i razlike u njihovim dostojanstvima, a napose u prvim častima koje su na čelu kaptola. Tako su se na čelu pojedinih kaptola, osim već navedenog prepozita, nalazili arhiprezbiter, arhiđakon i dekan.⁶²² Te su razlike vidljive i s obzirom na geografski položaj. Tako je u većini kaptola na Apeninskom poluotoku prva čast arhiđakon, na području njemačkih zemalja to je bio prepozit, u Francuskoj prepozit, dok je u Engleskoj to mjesto redovito bilo rezervirano za dekana.⁶²³ To je vidljivo i u kaptolima na području hrvatskih zemalja. Dok su biskupijama srednjovjekovne Slavonije prvo mjesto zauzimali prepoziti, u istočnojadranskim biskupijama to je pripadalo arhiđakonima. Stolni kaptol Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Maura u Poreču ima dvije časti – arhiprezbiterat i arhiđakonat koje se spominju u izvorima iz 17. i 18. stoljeća. Iako se u vizitaciji Augustina Valiera 1579. godine spominju tri časti u porečkom kaptolu: arhiprezbiterat, arhiđakonat i skolastikat,⁶²⁴ u relaciji koju će 1592. u Rim odaslati Cesare de Nores spominju se samo dvije časti, one arhiđakonata i arhiprezbiterata.⁶²⁵ I drugi porečki biskupi u relacijama Sv. Stolici tijekom 17. i 18. stoljeća spominju samo dvije časti, arhiprezbitera i arhiđakona. Kako je došlo do toga da je u kratkom vremenu porečki kaptol izgubio jedno dostojanstvo ne možemo sa sigurnošću utvrditi. Iako će su u 17. i 18. stoljeću spominjati i kanonik skolastik, primjerice 1743. godine Giovanni Zuccato⁶²⁶ i 1756. nakon njegove smrti Francesco Bonaluce,⁶²⁷ oni nipošto nisu ubrojani među dostojanstva porečkog kaptola. Ako promatramo biskupije na području istarskog poluotoka u 17. i 18. stoljeću (**Tablica 1**) najveći broj kanonika, njih 12 imaju stolni kaptol Koparske i Pulske biskupije, dok će najmanje imati stolni kaptol Novigradske i Pićanske biskupije, odnosno 4 kanonika. Stolni kaptol Koparske biskupije ima i najveći broj dostojanstvenika, a to su u tom kaptolu dekan, koji je prvo dostojanstvo, arhiđakon, skolastik i kustos. Pulski stolni kaptol ima dva dostojanstvenika, arhiđakona i skolastika, dok će

⁶²⁰ O sličnom stanju i u drugim biskupijama Mletačke republike u tom razdoblju usp. Cont 2008, 7.

⁶²¹ Curzel 2001, 317.

⁶²² Pavat 1960, 2013; Curzel 2001, 317.

⁶²³ Curzel 2001, 317.

⁶²⁴ AAV, *Visitatio Parentina*, 20r.

⁶²⁵ Grah 1983, 4.

⁶²⁶ ŽUP, AKP, 7. *Acta Reuerendissimi capituli*, 1r.

⁶²⁷ ŽUP, AKP, 7. *Acta Reuerendissimi capituli*, 1v.

Novigradski i Pićanski kaptol imati samo po jedno dostojanstvo. U Pićanskom je kaptolu to arhiđakon,⁶²⁸ dok je u Novigradskom dekan. Usporedba kanonikata i dostojanstava katedralnoga kaptola i zbornih kaptola porečke biskupije dana je u **Tablici 2**.

5.4.1.1. Arhiprezbiter

Iako je uobičajeno da u stolnim kaptolima prva čast bude arhiđakon, u Porečkoj biskupiji *prima dignitas post pontificalem* je arhiprezbiterat.⁶³⁰ Taj neuobičajen poredak dostojanstvenika u kaptolu nalazimo i u nekim katedralnim kaptolima Apeninskoga poluotoka. Slučaj je to u biskupijama Lucca, Modena, Milano, Comacchio, Ferrara, Senigallia, Cremona te u mletačkom dominiju Padova, Verona i Adria.⁶³¹ Arhiprezbiteri se javljaju u ranom srednjem vijeku kao biskupovi vikari *in spiritualibus*.⁶³²

U Porečkom je kaptolu arhiprezbiter, kao prva kaptolska čast, poglavar kaptola (*caput capituli, arciprete capo di questo capitolo e persona principale*) te na njega spada sazivanje kaptolskih sjednica.⁶³³ Arhiprezbiter ima dušobrižničku službu prostrane porečke župe,⁶³⁴ a osim navedenoga obavlja liturgijske funkcije koje inače obavlja biskup, naravno osim onih koje iziskuju red episkopata, kada biskup nije nazočan.⁶³⁵ Porečki je arhiprezbiter trebao imati stupanj doktorata.⁶³⁶ No, nisu svi porečki arhiprezbiteri imali taj stupanj. Naime, ukoliko bi netko težio toj časti porečkog kaptola mogao je zatražiti da u roku godinu dana od stjecanja časti postigne i odgovarajući stupanj. To je učinio i porečki kanonik i arhiprezbiter Sigismondo Leoni, no on nije nikad postigao stupanj doktorata, a svejedno je obnašao čast arhiprezbitera Porečkog kaptola.⁶³⁷ I arhiprezbiter Raimondo Chieriggini iz Chioggije u trenutku dodjele kanonikata i prebende nije imat postignut taj stupanj koji je morao postići u roku godine dana. To će sam izjaviti biskupu N. Petronio Caldana prilikom vizitacije kaptola 18. srpnja 1667.

⁶²⁸ Martinčević i Orbanić 2023, 791.

⁶²⁹ Neralić 2007, 109.

⁶³⁰ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

⁶³¹ Curzel 2001, 318, bilj. 273.

⁶³² Curzel 2001, 318.

⁶³³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 15r, 20r, 154r; APPB, PB, 2. Vizitacije 2.20. De Grassi I, 102r.

⁶³⁴ AAV, Visitatio Parentina, 23r; APPB, PB, 2. Vizitacije 2.20. De Grassi I 102r.; ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono 3v.

⁶³⁵ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4; ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 16r.

⁶³⁶ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

⁶³⁷ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 11r.

godine.⁶³⁸ Praksa s kraja 17. stoljeća pokazuje da su osim doktorata iz teologije porečki arhiprezbiteri mogli imati i magisterij iz teologije ili doktorat, odnosno licencijat iz kanonskog prava. To je vidljivo iz odgovora na molbu za stjecanje arhiprezbiterata Porečkog kaptola Nicola Querinija⁶³⁹ te iz bule od dodjeli kanonikata Giovanniju Scormignanu venecijanskom svećeniku i magistru teologije.⁶⁴⁰ Osim kanoničke prebende, koja je bila jednaka ostalima, arhiprezbiter je imao prihode u visini 20 dukata.⁶⁴¹ Pravo izbora arhiprezbitera je od početka bilo na kaptolu,⁶⁴² u 17. i 18. je stoljeću prvu čast Porečkog kaptola dodjeljivala Sveta Stolica⁶⁴³ sve do ponovne uspostave prava kaptola da bira svoje članove.⁶⁴⁴

Iako se arhiprezbiterat dodjeljivao isključivo porečkim kanonicima, 1709. godine je papinskom provizijom dodijeljen Matteu de Rossiju (de Rubeis) koji nije bio član Porečkog kaptola.⁶⁴⁵ Do toga je došlo iz razloga da je porečki arhiprezbiterat bio upražnjen duže vrijeme, a inzistiranje tada već ostarjelog biskupa Adelasija da jedan od porečkih kanonika zatraži dodjelu te časti nije imalo odjeka među kanonicima.⁶⁴⁶ Razlog nezainteresiranosti leži u obvezama dušobrižništva i niskim prihodom koji je porečki arhiprezbiterat donosio (*grande incomodo e patimenti e si pochissima rendita*).⁶⁴⁷ Dodjela arhiprezbiterata Mattiju de Rossiju izazavala je snažno protivljenje porečkog kaptola, te su kanonici pokrenuli spor protiv arhiprezbitera. Porečki su kanonici smatrali da su tim činom povrijeđena drevna prava Porečkog kaptola,⁶⁴⁸ te su na sjednici održanoj 20. kolovoza 1712. odlučili izabrati zastupnika

⁶³⁸ APPB, PB, 2. vizitacije 2.11. Petronio Caldana, 101v.

⁶³⁹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono 24r

⁶⁴⁰ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono 3r.

⁶⁴¹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

⁶⁴² Jasno je to vidljivo iz sačuvanih zapisnika sjednica iz početka 15. stoljeća, usp. HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliquia, 37.

⁶⁴³ Slično stanje da se prva čast dodjeljuje isključivo papinskom provizijom, a potom od 1770. odlukom mletačke vlade spada na sam kaptol zabilježeno je i u Splitskom metropolitanskom kaptolu, usp. Ostojić 1975, 177. Izbor arhidakona, prve časti Zadarskog kaptola bio je u 17. i 18. stoljeću pridržan Svetoj Stolici, usp. Dundović 2016, 256.

⁶⁴⁴ HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

⁶⁴⁵ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 1r.

⁶⁴⁶ Usp.: „...monsignor Adelasio doppo aver dato continui impulsi alli reverendissimi signori canonici accio intraprendendo alcuno di loro tale carica tanto necessaria che tutti ricussavano.“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.2. Scritture tra l'arciprete e capitulo, 26r.

⁶⁴⁷ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 32r.

⁶⁴⁸ Usp.: „Sono ben noti alli reverendissimi signori concanonici preiudicii che ha dovuto soffrire e tutta via sofre la giurisdictione di questo nostro Capitolo nell'incontre che D. Mattio de Rossi, semplice sacerdote ha incompetamente... occupato il posto della prima dignità dell'arcipretura di questa chiesa cattedrale che solo compete ad uno dei canonici, ne può sussistere fuori del gremio del nostro Capitolo come e ben noto ad ognugno di vostre signorie reverendissime che s'habbi fissato sopra la fondatione dell'antico nostro jus capitolare.“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 18r.

koji će zastupati kaptol pred venecijanskim sudovima.⁶⁴⁹ Izabran je arhiđakon Albertini. Arhiprezbiter de Rossi je bio 1709. uveden po tom istom arhiđakonu Albertiniju u posjed arhiprezbiterata po običaju kako se to inače činilo.⁶⁵⁰ Kanonici G. Alessandri, G. Bello, P. Briante, G. Zuccato i P. Filippin nisu pokazivali poštovanje prema arhiprezbiteru te su odbili sudjelovati u obredima i procesiji za blagdan Svijećnice 1710. tako da im je biskup Adelasio morao zaprijetiti suspenzijom *a divinis* i izopćenjem ukoliko bi ustrajali u takvom stavu prema arhiprezbiteru. Iako nije uživao potporu kanonika, arhiprezbiter de Rossi je uživao potporu komune i građana. Tako je pismo upućeno biskupu Adelasiju 25. veljače 1710. u korist arhiprezbitera potpisalo 112 porečkih građana,⁶⁵¹ a i gradski sudci Girolamo Corner i Marco Chioza će iznijeti pohvalan sud o arhiprezbiteru.⁶⁵² Naposljetku, 9. lipnja 1712. bit će upisan u red porečkih građana.⁶⁵³ Smrt biskupa Adelasija probudit će sukob između kaptola i arhiprezbitera, a naročito arhiđakona i arhiprezbitera oko prava na precedenciju, kada je arhiprezbiter „nasilno“ bio udaljen sa sprovoda biskupa Adelasija.⁶⁵⁴ To je došlo još više do izražaja prilikom svečanosti prvoga dolaska biskupa A. Vaire u Porečku biskupiju. Naime, biskupski ceremonijal nalaže da najviše dostojanstvo u kaptolu biskupu pruža križ koji je trebao poljubiti te pokadi biskupa.⁶⁵⁵ Oba dostojanstvenika su smatrala svoje dostojanstvo višim, budući da arhiprezbiter nije bio i kanonik.⁶⁵⁶ Naposljetku je spor unutar kaptola riješen 1714. kada je arhiprezbiteru dodijeljen i kanonikat te je svoju dužnost obnašao do smrti 1752. godine.

Promatrajući porečki arhiprezbiterat 17. i 18. stoljeća već se na prvi pogled uočava bitna razlika. Kroz čitavo 18. stoljeće tu su čast obnašala samo dvojica kanonika. Prvi je već spomenuti Matteo de Rossi (de Rubeis) čija je provizija dovela do napetosti unutar kaptola,

⁶⁴⁹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 19r.

⁶⁵⁰ Usp.: „... in eandem ecclesiam cathedralem se contulit et immisit ad reverendum dominum presbiterum Matheum de Rubeis in realem, actualem et corporalem possessionem archipresbiteratus supradicte ecclesie cathedralis iurium et pertinentiarum illi annexorum quorumcumque servatis omnibus solemnitatibus que in similibus fieri et servari solent, videlicet per osculum altaris, aspersionem acque benedictę, sonum campane, stalum in choro assignans in signum vere, realis, actualis et corporalis possessionis.“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 20v-21r.

⁶⁵¹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.2. Scritture tra l'arciprete e capitolo, 18r-19v.

⁶⁵² Usp.: „De Rossi è un soggetto esemplarissimo, d'ottimo animo, fama e costumi e che ha sempre atteso ed al presente ancora attende con le sue virtuose applicazioni e predicazioni a pascere con la Divina Parola le sue pecorelle.“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 34r.

⁶⁵³ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 26r.

⁶⁵⁴ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.2. Scritture tra l'arciprete e capitolo, 32v.

⁶⁵⁵ Usp.: „Il Cerimoniale dei vescovi dispone che il più degno del capitolo debba fare tal funzione dell'Ingresso porgendo al vescovo la croce ad abbaciare e dando incenso allo stesso vescovo.“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.2. Scritture tra l'arciprete e capitolo, 33v.

⁶⁵⁶ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.2. Scritture tra l'arciprete e capitolo, 1r.

budući da u trenutku kada je postao arhiprezbiter nije bio jedan od kanonika, pa iako je bio *prima dignitas* nije sudjelovao u životu tog kolegijalnoga tijela. To će se promijeniti tek 1714. godine kada mu je dodijeljen porečki kanonikat. Matteo de Rossi umire 1752., a porečki arhiprezbiter postaje Antonio Vergottin, doktor teologije, koji je do tada obnašao službu kanonika teologa.⁶⁵⁷ Porečki će arhiprezbiter biti do smrti 1798. godine.⁶⁵⁸

U 17. stoljeću stanje je kudikamo drugačije, a kaptol će u razdoblju od početka stoljeća do 1650. godine kroz razdoblje od 39 godina biti bez arhiprezbitera. Antonio Miletta, arhiprezbiter od 26. svibnja 1576. umire 1608. godine.⁶⁵⁹ U kratkom razdoblju, od 1614. do 1616. godine, arhiprezbiter će biti Pietro Bonmartino.⁶⁶⁰ U razdoblju od 1655. do 1657. godine kao porečki arhiprezbiter spominje se kanonik Valentinis.⁶⁶¹ Krajem 1657. godine, porečki arhiprezbiterat biva dodijeljen Sigismondu Leoniju iz Cenede, koji nikad nije postigao stupanj doktora.⁶⁶² Arhiprezbiter Leoni umire 1665., a 1667. se kao porečki arhiprezbiter spominje Raimondo Chierigini iz Chioggije, koji u trenutku dodjele nadarbine nije imao postignut stupanj doktorata.⁶⁶³ Slijedeći porečki arhiprezbiter je Francesco Orlandini iz Modene, koji je ostvario značajnu karijeru u Porečkoj biskupiji. Porečki mu je kanonikat bio dodijeljen 1665. godine,⁶⁶⁴ obnašao je dužnost prefekta sjemeništa u Vrsaru, dušobrižnika (*curato*) 1666. godine,⁶⁶⁵ kada nije bilo arhiprezbitera, potom arhiđakona te od 1673. do smrti 1681. bio je porečki arhiprezbiter.⁶⁶⁶ Od 1683. do 1692. godine kao arhiprezbiter se spominje Zuanne Scormignan.⁶⁶⁷ Godine 1697. se arhiđakon Francesco Bonazza spominje kao *proarciprete*, vjerojatno u smislu da je imao dušobrižničku službu.⁶⁶⁸ Godine 1699. arhiprezbiterat je dodijeljen Nicolou Queriniju, ali je on već 1700. odustao od arhiprezbiterata pa se dodjeljuje Jakovu Baldiniju, svećeniku koparske biskupije i doktoru obaju prava ali se i on ubrzo odrekao te časti.⁶⁶⁹

⁶⁵⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 35v.

⁶⁵⁸ APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 39r.

⁶⁵⁹ AAV, Visitatio Parentina, 25v; ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 11r, 15r-15v, 21r, 24v, 32r, 44r, 48r, 58v, 72r; Pesante 1894, 10.

⁶⁶⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 148r, 149r, 152v; 158v; Grah 1983, 10.

⁶⁶¹ ŽUP, AKP, 60. Entrate capitolari e documenti dal 1655, 31r.

⁶⁶² ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 11r.

⁶⁶³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Petronio Caldana, 101v.

⁶⁶⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Petronio Caldana, 99r.

⁶⁶⁵ HR-DAPA-189. MKK Poreč (1657-1692), 21r.

⁶⁶⁶ HR-DAPA-189. MKK Poreč (1657-1692), 27v, 34v; ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 2v.

⁶⁶⁷ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 2v-3r.

⁶⁶⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.15. Adelasio V/VI, 61r.

⁶⁶⁹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 10r.

5.4.1.2. Prihodi arhiprezbiterata

Dostojanstva Porečkog kaptola nisu imala nikakav dodatan prihod.⁶⁷⁰ Jedini dodatni prihod koji je ostvario porečki arhiprezbiter proizlazio je iz dušobrižničke službe. Kao naknadu (*honoranza*) za dušobrižništvo dobivao je 5 stara (10 mezena) pšenice i 6 barila vina.⁶⁷¹ Kasnije se iznos vina povećao na 10 barila.⁶⁷² Takvo stanje koje je zatekao A. Valier nije se mijenjalo kroz najveći dio 17. stoljeća. Uz svoju prebendu koja ga je pripadala kao kanonika i koja je ovisila o ljetini, dobivao je stalni prihod u navedenom omjeru. Do prvih većih promjena dolazi 1681. godine. Naime, te godine umire Francesco Orlandini, istaknuti člana Porečkog kaptola druge polovice 17. stoljeća. Oporukom od 10. svibnja 1681. ostavio je arhiprezbiteru, ili dušobrižniku (*curato*) *pro tempore* da uživa najam vrta u porečkoj kontradi *di Mure rotte*. Najam tog vrta je donosio 18 lira godišnje, a za njega je arhiprezbiter trebao davati 1 liru zakupa samostanu sv. Franje franjevacu konventualaca, te služiti 6 misa godišnje za ostavitelja.⁶⁷³ Arhiprezbiterat je od ostalih materijalnih prava na osnovu nefinancijske imovine dobivao 2 lire godišnje zakupa (*livello*) na račun zemljišta na kojem je sagrađena kuća nasljednika pukovnika Napadića, koje od davnina pripada arhiprezbiteratu (*d'antichissima ragione e proprietà dell'Arcipretura*).⁶⁷⁴

Početakom 18. stoljeća dolazi do ponovnog povećanja imovine kojom je raspolagao porečki arhiprezbiter. Tako je 18. srpnja 1711. godine Mile Radman, porečki stanovnik, potomak novih stanovnika koji se postigao bogatstvo i bio vlasnikom nekoliko kuća u Poreču, jednu od njih u trajno vlasništvo dao porečkom arhiprezbiteru Matteu de Rossiju i njegovim nasljednicima u arhiprezbiteratu uz obvezu služenja 40 misa godišnje.⁶⁷⁵ Mile Radman se obvezao brinuti za stanje kuće za njegova života, a porečki arhiprezbiter nije podnosio nikakav dodatni teret na vlasništvo navedene kuće.⁶⁷⁶ Kuća je bila zidana i pokrivena crijepom smještena u četvrti kod glavnih gradskih vrata (*nella contrada delle Porte maggiori di Terraferma*). Navedena je kuća (**Slika 1**) s istočne strane imala izlaz na ulicu, sa zapadne i južne strane graničila je s dvjema kućama navedenog Mile Radmana, dok je na sjeveru graničila s kućom nasljednika pok. Giacoma Zorzija.⁶⁷⁷ Iako je već za života M. Radmana arhiprezbiter uživao

⁶⁷⁰ AAV, Visitatio Parentina, 23r.

⁶⁷¹ AAV, Visitatio Parentina, 26v.

⁶⁷² ASVe, Sovarintendenti delle decime di clero, 353 Parenzo decima, 188.

⁶⁷³ ASVe, Sovarintendenti delle decime di clero, 300 Parenzo, 21; ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 121r.

⁶⁷⁴ ASVe, Sovarintendenti delle decime di clero, 300 Parenzo, 21.

⁶⁷⁵ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.2. Arcipretura, 1r-1v.

⁶⁷⁶ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.2. Arcipretura, 1v.

⁶⁷⁷ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.2. Arcipretura, 1r.

najam kuće, navedeni se Radman nije držao obećanih obveza brige o kući. Tako je porečki arhiprezbiter trebao putem gradskih vlasti već 1733. upozoriti M. Radmana na izvršenje obveza, a isto je učinio i 12. lipnja 1738., budući da je krov popustio, a Radman nije pokazao dovoljnu brigu u popravku već je samo podložio dvama „stupićima“ (*fece fare due soli puntelli ridicoli al detto colmo*), najmoprimci su odlučili napustiti kuću te arhiprezbiter poziva M. Radmana na izvršenje obveza.⁶⁷⁸ Navedenu je kuću arhiprezbiter de Rossi dao u najam Mihovilu Radmanu 13. siječnja 1740. godine za iznos od 48 lira koje je navedeni morao plaćati u dvije rate,⁶⁷⁹ te brinuti o stanju kuće, odnosno vršiti nužne popravke.⁶⁸⁰ Već 1767. godine ta kuća donosi 72 lire godišnje na ime najma.⁶⁸¹

Ukupni procijenjeni prihodi arhiprezbiterata su 1769. godine iznosili 265 lira, odnosno 44 dukata (1 dukat = 6 lira) i 1 liru. Najveći dio je dolazio od naknade (*honoranze*) za obavljanje župničke službe. Pet stara pšenice, po cijeni od 15 lira za star, donosilo je 75 lira, a 10 barila vina, po cijeni od 10 lira za barilu, 100 lira, što čini udio od 66,03% u ukupnim prihodima. Arhiprezbiter je imao obvezu služenja 46 misa za dva ostavitelja, jednu liru na ime zakupa (*livello*) te 132 lire koje je isplaćivao jednom svećeniku da obavlja poslova koji spadaju na župnika.⁶⁸² Taj iznos koji je zabilježen u drugoj polovici 18. stoljeća predstavlja značajan porast prihoda koje je od obavljanja službe župnika uživao arhiprezbiter. Na temelju podataka za 1601. godinu⁶⁸³ arhiprezbiter je za službu dobivao naknadu, uračunavajući zabilježene cijene pšenice i vina te godine,⁶⁸⁴ u iznosu nešto više od 27 dukata (1 dukat = 6 lira i 4 solda). Budući da je taj prihod bio u naravi njegova je vrijednost oscilirala ovisno o cijenama žitarica i vina. To je jasno vidljivo iz razmjerno dobro dokumentiranih podataka o distribucijama za razdoblje od 1601. do 1634. godine. No, te oscilacije nisu značajne da bi na veći način utjecale na prihode arhiprezbitera. Takvo je stanje bilo i polovicom 17. stoljeća. Kada Francesco Orlandini piše o stanju Porečkog kaptola 1667. godine navodi da arhiprezbiter ima prebendu (ne uključujući kanoničku prebendu) koja iznosi oko 20 dukata.⁶⁸⁵ Tek od 1681. godine dolazi do blagog povećanja zbog prihoda od 18 lira (oko tri dukata). Izraženo u postocima to povećanje iznosi 15%, a u ukupnim prihodima arhiprezbiterove prebende iznosi 13,04%. No od 1711. dolazi do

⁶⁷⁸ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.2. Arcipretura, 3r.

⁶⁷⁹ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.2. Arcipretura, 4r-4v.

⁶⁸⁰ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 39v.

⁶⁸¹ ASVe, Sovarintendenti delle decime di clero, 353 Parenzo, 187.

⁶⁸² ASVe, Sovarintendenti delle decime di clero, 353 Parenzo, 187.

⁶⁸³ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 15r, 16v.

⁶⁸⁴ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 17v, 18v.

⁶⁸⁵ HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

većeg povećanja prihoda, iako naplata istih nije bila uvijek zajamčena. Od 1748. od najma te kuće će arhiepzbiter uprihoditi 48 lira (8 dukata, 1 dukat = 6 lira), a od 1767. godine 72 lire ili 12 dukata.

5.4.1.3. Arhiđakon

Arhiđakon je drugo dostojanstvo Porečkog kaptola. Poput arhiepzbiterata i arhiđakonata se u 17. i 18. stoljeću dodjeljivao nekom iz redova porečkih kanonika, *ex gremio capituli*. No za razliku od arhiepzbiterata, to dostojanstvo, osim kanoničke prebende, nije donosilo nikakve dodatne prihode (*l'archidiacono non ha rendita alcuna*).⁶⁸⁶ Pravo na dodjelu arhiđakonata je spadalo na porečke biskupe kao što je bilo propisano konstitucijama biskupa Adalpera,⁶⁸⁷ no nakon povrata prava biranja i predstavljanja kanonika samome kaptolu 1769. godine i arhiđakona će birati kanonici te ga predstaviti biskupu da ga potvrdi. Prvi takav slučaj bit će zabilježen 11. svibnja 1796. godine.⁶⁸⁸

Tijekom 17. i 18. stoljeća u porečkom kaptolu djeluje više arhiđakona. U prvoj polovici 17. stoljeća, kao što je uostalom bio slučaj i s arhiepzbiterom, kroz duže razdoblje ta čast nije bila popunjena, dok će se u 18. stoljeću trajanje arhiđakonata značajno produžiti, što je u skladu s općim tendencijama dužine trajanja kanonikata u porečkom kaptolu u tom stoljeću. Kao kanonik i arhiđakon se do 1602. godine spominje izvjesni Giacomo Origo, no o njemu nam nije poznato previše.⁶⁸⁹ Nakon Giacoma Origa kao porečki se arhiđakon spominje Giacomo Salla (Sala) koji se 1658. odrekao porečkog kanonikata i arhiđakonata jer nije uspijevao obdržavati obvezu rezidencije.⁶⁹⁰ Iste godine arhiđakonata biva dodijeljen dotadašnjem tarskom župniku i bratu porečkog kanonika i biskupijskog kancelara Domenica, Gregoriju Giupponiju (Zupponiju).⁶⁹¹ Slijedeći u nizu arhiđakona je Francesco Orlandini, jedan od najistaknutijih članova porečkog kaptola u 17. stoljeću, rodom iz Modene. Arhiđakon će biti od 1668. do 1673. kada mu je dodijeljen arhiepzbiterat, prva čast porečkog kaptola.⁶⁹² Arhiđakonata je 1673. dodijeljen Francescu Bonazzi.⁶⁹³ On će biti arhiđakon do 1699. godine. U toj ga časti naslijeđuje

⁶⁸⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.15. Adelasio V/VI, 61r.

⁶⁸⁷ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

⁶⁸⁸ APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 1r-2v.

⁶⁸⁹ Pesante 1894, 11; ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. - 1631., 11r, 15r-15v; 21r, 24v.

⁶⁹⁰ Pavat 1960, 221.

⁶⁹¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.10. Del Giudice VI, 78r.

⁶⁹² ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. - 1634., 278v; HR-DAPA-189 MKK Poreč (1657. - 1692.), 27r.

⁶⁹³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.15. Adelasio V/VI, 61r.

Francesco Albertini, pripadnik ugledne porečke obitelji.⁶⁹⁴ Francesco Albertini je arhiđakon do 1743. godine. Arhiđakonat je 1743. dodijeljen Vincenzu Renieru.⁶⁹⁵ On umire 1753.⁶⁹⁶ te arhiđakonat biva dodijeljen porečkom kanoniku Luci Voinichu.⁶⁹⁷ On je jedan od dugovječnijih porečkih arhiđakona. Umire 1796. godine, a arhiđakonat je dodijeljen kanoniku Giovanniju Artusiju koji će obnašatelj časti biti do smrti 1815. godine.⁶⁹⁸

Porečki arhiđakon osim prihoda svoje kanoničke prebende nije imao drugih dohodaka tijekom cjelokupnog razdoblja 17. i 18. stoljeća, iako je u određenom trenutku bilo pokušaja da se to promijeni. Tako je oporučnim je legatom Elena Calihopola ostavila porečkom arhiđakonu *pro tempore* 200 lira s obvezom služenja deset misa godišnje. No, porečki se arhiđakon 3. studenoga 1701. odrekao prihoda i obveze, tako da su pripali kaptolu.⁶⁹⁹

5.4.2. Skolastik, teolog i penitencijar

Godine 1564. po prvi se puta spominje kanonik skolastik, dok će 1654., za biskupa del Giudicea, biti uvedene službe kanonika teologa i kanonika penitencijara.⁷⁰⁰ Isti će biskup uvesti i službu punktatora koji bilježi nazočnost na korskoj službi.⁷⁰¹ Dodjela kanonikata i prebende kanonika skolastika, penitencijara i teologa rezervirana je za porečkog biskupa.⁷⁰² Kanonik teolog je poput arhiprezbitera trebao imati postignut stupanj doktorata ili ga steći kroz godinu dana od dodjele kanonikata pod kaznom ništavnosti.⁷⁰³ Skolastik se brine o pjevanju u koru i drugim stvarima koje mu pripadaju.⁷⁰⁴ Kanonik teolog je trebao nedjeljom i svetkovinama propovijedati u katedrali.⁷⁰⁵ Kanonik teolog i skolastik za svoju službu nisu dobivali nikakav prihod već samo prebendu pripadajućeg kanonikata.⁷⁰⁶

⁶⁹⁴ O porečkoj obitelji Albertini usp. Radossi 1972, 210-248.

⁶⁹⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 1r.

⁶⁹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 39v

⁶⁹⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 40r.

⁶⁹⁸ APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 1r-2v.

⁶⁹⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 120r.

⁷⁰⁰ Pavat 1960, 208. Tridentски je sabor 1546. zatražio da se u kaptolima ustanovi prebenda za kanonika teologa, a 1563. prebenda za kanonika penitencijara, usp. Jerković 2016, 168.

⁷⁰¹ Pavat 1960, 314-315 donosi prijepis dekreta.

⁷⁰² HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4

⁷⁰³ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

⁷⁰⁴ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 5v.

⁷⁰⁵ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 7v.

⁷⁰⁶ Takvo je stanje zabilježeno i u nekim drugim istočnojadranskim katedralnim kaptolima, primjerice Trogiru. U aktima spora oko prihoda između kaptola i kanonika teologa Gasperinija priložena je potvrda Giovannija Borgoforte, ninskog biskupa, o stanju u Trogiru, njegovoj rodnoj biskupiji od 18. ožujka 1685. Usp. „*Per parola di verità fede facciamo et sinceramente attestiamo a qualounque come nella chiesa*

Prilikom apostolske vizitacije biskupa Valiera o skolastikatu se govori kao o jednoj od časti (digniteta) unutar kaptola. To je jasno potvrđeno iz više izvora. Tako će biskup Cesare de Nores navesti da pri katedrali službuje deset kanonika od kojih su tri digniteta.⁷⁰⁷ Budući da te časti nemaju nikakvu dodatnu prebendu, dodjeljuju se onima koji drže kanonikat u katedrali.⁷⁰⁸ Arhiprezbiter Miletta je još jasniji. U katedrali postoje tri časti, od kojih je prva arhiprezbiterat, druga arhiđakonat, a treća skolastikat.⁷⁰⁹ Da je bila opće poznata stvar da je skolastikat jedna od kaptolskih časti proizlazi iz riječi gradskog suca Andrije *de Blanchis*.⁷¹⁰ Kao skolastik se spominje Bernardo Pavano.⁷¹¹ No, već u prvoj relaciji *ad limina* biskupa Noresa skolastikat se više ne spominje kao jedna od kaptolskih časti, već se izrijeком navode samo arhiprezbiterat i arhiđakonat.⁷¹² U 17. stoljeću kao skolastici spominju Riccobon de Riccoboni,⁷¹³ Zorzi Francaz⁷¹⁴ i Filippo Briani⁷¹⁵ te u 18. stoljeću kanonici Giovanni Zuccato i Francesco Bonaluce Soardo kojemu je skolastikat dodijeljen 1756.⁷¹⁶

Prvi kanonik teolog porečke katedrale, kojemu je dodijeljen kanonikat 1654. je bio opat Iacobbo Sala, koji će kasnije postati i arhiđakon.⁷¹⁷ Godine 1658. kanonikom teologom porečke katedrale bit će imenovan Giacomo Morosini iz Venecije.⁷¹⁸ Kanonik teolog Morosini je bio pod istragom inkvizicije.⁷¹⁹ Kao kanonik teolog 1667. godine spominje se Giovanni Gennari iz Chioggije, doktor teologije.⁷²⁰ Godine 1673. papinskom provizijom kanonikat i prebendu

cathedrale di Traù, nostra patria, il canonico teologo che ha obbligo di leggere casi di coscienza non ha per tal operatione alium assegnamento o emolumento particolare, ma la sola prebenda tangente a detto canonicato, che rillieva ducati vinti in circa annui, inferiore alle rendite degl' altri canonici che sono di trenta, quaranta e cinquanta ducati annui respetivamente, e tanto sappiamo per la buona cognitione e certa scienza, che ne habbiamo come nativi dello stesso luoco che in prattica vedissimo et udissimo cosi essere." Vidi: ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 68r. Iz svjedočanstva je jasno, da je za razliku od Poreča, kanonik teolog u Trogiru imao manju prebendu od ostalih kanonika.

⁷⁰⁷ Usp.: „*Sunt in ecclesia cathedrali decem canonici, inter quos tres sunt dignitates, archidiaconatus, archipresbiteratus et scholasticatus.*“ Vidi: AAV, Visitatio Parentina, 20r-20v.

⁷⁰⁸ Usp.: „*In ea sunt decem canonici et tres dignitates, nempe archidiaconatus, archipresbiteratus et scholasticatus, que cum nullus habeant redditus solent aplicari ex canonicis.*“ Vidi: AAV, Visitatio Parentina, 23r.

⁷⁰⁹ Usp.: „*Le dignità sono la prima l'arciprete, la seconda l'archidiacono, la terza il scolastico, quanto alli canonici sono dieci.*“ Vidi: AAV, Visitatio Parentina, 26r.

⁷¹⁰ AAV, Visitatio Parentina, 37v.

⁷¹¹ AAV, Visitatio Parentina, 30r.

⁷¹² Grah 1983, 4.

⁷¹³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.3. R. Trittonio I, 7r.

⁷¹⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.10. Del Giudice VI, 196v.

⁷¹⁵ HR-DAPA-189, MKK Poreč (1657-1692), 47r.

⁷¹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta reverendissimi capituli, Av.

⁷¹⁷ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 11r.

⁷¹⁸ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 13r.

⁷¹⁹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 7v.

⁷²⁰ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

dobiva Giuseppe Gasparini, svećenik padovanske biskupije i magistar teologije.⁷²¹ Godine 1743. je kanonik teolog Antonio Vergottin, koji će kasnije postati arhiprezbiter.⁷²² Kao kanonici teolozi se u 18. stoljeću spominju Paolo Chiurcho⁷²³ i 1789. Vincenzo Candussio, obojica doktori svetog bogoslovlja.⁷²⁴

Služba penitencijara, u Porečkom kaptolu pridružena jednom kanonikatu, sukladno odredbama Tridentskog koncila bila je uvedena dekretom biskupa G. B. del Giudicea 7. svibnja 1654. godine.⁷²⁵ Prvi kanonici penitencijari se spominju 1659. godine i to su bili izvjesni Nigris i opat Rossini.⁷²⁶ No, kako je tijekom vremena (*quod postea temporum iniuria, attentis calamitatibus quae urbi agroque obvenere, penitus defecit*) došlo do zapostavljanja te službe, našao ju je biskup Polesini korisnim obnoviti.⁷²⁷ Naime, iz vizitacija, primjerice biskupa De Grassija 1730. godine, jasno je da nijednome od kanonika nije dodijeljena služba penitencijara, makar su i sami kanonici smatrali da bi bila od velike koristi (*non vi è penitentiaria, ma bene sarebbe cosa necessaria che vi fosse*).⁷²⁸ Biskup Polesini ju je ponovno uveo dekretom izdanim 2. kolovoza 1796. kada je odredio da prvima od toga trenutka slobodnim kanonikatu i prebendi bude pridodana služba penitencijara. Biskup je odredio da za obavljanje te službe treba imati postignut licencijat iz teologije ili kanonskog prava i najmanje navršениh 40 godina života.⁷²⁹ Dodjela nadarbine nije rezervirana za biskupa već ju mogu dodjeljivati biskup ili kaptol ovisno o mjesecima u kojima ta dva kolatora imaju pravo dodjele nadarbine. Ukoliko bi ga izabrao kaptol trebala je potvrda biskupa. Svim je kanonicima sakupljenima u biskupskoj palači obznanjena ustanova službe penitencijara 8. kolovoza 1796. Izbor kanonika penitencijara je spao na kaptol 1796. godine budući da su ostali upražnjeni kanonikat i prebenda smrću kanonika Andree Zulianija te je sukladno biskupovom dekretu tom kanonikatu i prebendi trebala biti pridružena služba penitencijara.⁷³⁰ Izabran je Vincenzo Gioseffi, no budući da je jedan od natjecatelja za kanonikat, vrsarski župnik Giovanni Caruzzi, osporavao valjanost

⁷²¹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 15r-16v.

⁷²² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 36r.

⁷²³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 45r.

⁷²⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 251r.

⁷²⁵ ŽUP, AKP, 72. Varia, Dekret biskupa Francesca Polesinija 2. 8. 1796.

⁷²⁶ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 11, Memorie storiche, III fascicolo 25r.

⁷²⁷ Usp.: „*Quocirca Nos opportune providere cupientes ne divinus cultus et salus animarum dentrimentum sentiat, prebendam canonicalem primam vaccaturam ini psa cathedrali ecclesia, tam pro decora ipsius, quam pro divini cultus in ea augmento.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 72. Varia, Dekret biskupa Francesca Polesinija 2. 8. 1796.

⁷²⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.22. De Grassi III, 78r.

⁷²⁹ ŽUP, AKP, 72. Varia, Dekret biskupa Francesca Polesinija 2. 8. 1796.

⁷³⁰ APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 11r.

izbora, provedeni je ponovno 15. prosinca 1796. s istim ishodom te Vincenzo Gioseffi, kao kanonik penitencijar bio potvrđen od biskupa te učinio ispovijest vjere 4. ožujka 1797.⁷³¹

5.5. Izbor članova kaptola

Izbor članova kaptola, dodjela kanonikata i prebendi, tijekom prošlosti je bilo složeno pitanje i izvorom rasprava među kanonistima. Po Krodegangovom pravilu i Aachenskim konstitucijama (*Constitutiones Aquisgranenses*) to pravo pripada biskupu, no u kasnijem razdoblju sve više prelazi na same članove kaptola, dok će pape jačati svoju poziciju u dodjeljivanju kanonikata naročito od vremena „avignonskog izgnanstva.“⁷³² Philippe Loupès navodi da je dodjeljivanje prebendi veoma raznoliko i da zapravo nema pravila, pritom se pozivajući na pravnika Duranda de Maillanea koji ističe da po tom pitanju nema općeg i jedinstvenog zakona.⁷³³ Kada je 1222. godine povlasticom biskupa Adalpera bio konačno utvrđen broj kanonikata i prebendi Porečkog kaptola, izričito navodeći da se njihov broj ne može niti smanjivati niti povećavati („Nadalje određujemo i naređujemo da u Porečkoj crkvi treba biti samo deset nadarbenika i da se broj nadarbenika ne povećava niti smanjuje“),⁷³⁴ istovremeno je utvrđeno da prilikom ispražnjenja pojedinog kanonikata na same kanonike spada izbor novih članova što je jasno formulirano riječima „ako koji od braće premine neka se drugi na njegovo mjesto izabere da ga nadomjesti“ (*sed si quis ex Fratribus obierit alius loco ipsius eligatur et substituatur*).⁷³⁵ Valja primijetiti da su prve konstitucije porečkog kaptola jedino preminuće vidjele kao valjan razlog ispražnjenja pojedinog kanonikata. Konstitucije Porečkog kaptola biskupa Adalpera potvrdili su akvilejski patrijarh Bertold⁷³⁶ te papa Honorije III,⁷³⁷ te je konačno utvrđen broj članova Porečkog kaptola što će ostati na snazi sve do 1828. godine, kada dolazi do reorganizacije ove ustanove na način da su stara dostojanstva zamijenjena novima, a broj kanonikata smanjen na šest. Stoga podatci koji se javljaju u historiografiji o 12 ili 13 kanonika⁷³⁸ nisu vjerodostojni niti utemeljeni na izvorima već su plod krivog interpretiranja broja kanonika i dostojanstvenika, odnosno ne uračunavanja dvaju

⁷³¹ APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 12v

⁷³² Curzel 2001, 219-228.

⁷³³ Loupès 1985, 209.

⁷³⁴ Usp.: „*Insuper statuimus et ordinamus quod in dicta ecclesia Parentina debeant esse decem prebendari tantum, nec numerus prebendariorum augeatur uel minuatur.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e Priuileggi, 20.

⁷³⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e Priuileggi, 20.

⁷³⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e Priuileggi, 21.

⁷³⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e Priuileggi, 22r.

⁷³⁸ Pavat 1960, 208; Grah 1983, 4.

dostojanstava u ukupan broj kanonika. Čini se da do normiranja početkom 13. stoljeća dolazi na širem području sufraganskih biskupija akvilejskom patrijarhu, kao što je to i slučaj u Tršćanskoj biskupiji. Pravo kaptola na izbor članova potvrđeno je te detaljnije razrađeno konstitucijama iz 1310. godine. Te su konstitucije porečkoga kaptola poznate i kao sinodalne konstitucije biskupa Gratiadeusa a bile su izdane u sklopu edicije *Codice diplomatico istriano* u kojem je Pietro Kandler izdao dva prijepisa tog izvora od kojih je jednoga izradio prema izvorniku iz biskupijskog arhiva u Poreču, dok je drugi prijepis sačinio Carlo De Franceschi prema, kako navodi, *manoscritto del signor assessore Flego*.⁷³⁹ U samom se izvoru jasno navodi da se radi o *Constitutiones quedam Capituli Parentini editae in Synodo dioecisana*,⁷⁴⁰ a pod tim su imenom i kao takve ostale u memoriji porečkih kanonika te su upravo na taj način kao *constitutiones capitulares* zabilježene i u izvorima porečkoga kaptola kasnijih razdoblja.⁷⁴¹ Tim su konstitucijama ukinute neke odredbe prethodnih konstitucija potvrđenih za biskupa Adalpera. Naime, ukinuta je odredba da nikome nije dopušteno, zbog studija ili kojeg drugog valjanog razloga, čak i uz potvrdu Svete Stolice, ući u posjed beneficija porečkog kaptola.⁷⁴² Druga odredba konstitucija se prirodno nastavlja na prvu i naslućuje potrebu partikularne porečke Crkve za obrazovanijim klerom. Ona, naime, propisuje da ukoliko bi koji porečki kanonik izbivao zbog studija ili kojeg drugog valjanog razloga može imenovati svoga prokuratora koji bi ga zamjenjivao u službi pri katedrali.⁷⁴³ No, treća se odredba u najvećoj mjeri bavi samim izborom kanonika. Zabranjen je izbor kanonika s aspektativom *ne quis mortem proximi assectare videatur*. Izbor se može učiniti tek kad se isprazni prebenda i to na taj način da je jednu prebendu zabranjeno dijeliti na dvojicu. Da izbor pada na sam kaptol vidljivo je i iz odredbe da na biskupa spada samo potvrda izbora. Za one koje bi postupali protivno navedenim odlukama predviđena je kazna suspenzije njihovih beneficija na rok od tri godine.⁷⁴⁴

Da je porečki kaptol konzumirao to svoje pravo svjedoče zapisnici kaptolskih sjednica na kojima se vršio izbor kanonika početkom 15. stoljeća. Sačuvan je sadržaj zapisnika o izboru četiriju kanonika iz 1418. godine. Tako je 9. lipnja 1418. godine izabran Dominik de Contisellis

⁷³⁹ Kandler 1986, 536 i 537. P. Kandler je krivo datirao prijepis primjerka iz biskupijskog arhiva 10. studenim 1310. Naime, radio se o tome da je dokument sastavljen *die X exeunte Novembris*. Iz čega jasno proizlazi da se radio o 20. studenom. Dokument pod rednim brojem 537. je ispravno datiran.

⁷⁴⁰ Kandler 1986, 537.

⁷⁴¹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 2.

⁷⁴² Kandler 1986, 536, 537; HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 2.

⁷⁴³ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 2.

⁷⁴⁴ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 2.

na slobodnu prebendu zbog smrti Petra pok. Marka iz Rovinja koji je bio porečki arhiđakon. U istoj je godini kad i arhiđakona Porečki kaptol izgubio i arhiprezbitera Mengona, a na ispražnjeni kanonikat i prebendu izabran je Petar pok. ser Fačine 23. srpnja 1418. Iste godine sačuvan je i zapisnik o izboru arhiprezbitera zbog smrti navedenog Mengona te još jednog kanonika.⁷⁴⁵ Upravo su ti zapisnici omogućili porečkim kanonicima u 18. stoljeću tvrditi da se radi o starom pravu kaptola na izbor svojih članova, napose se nadovezujući na izraz iz zapisnika: *habentes ius et potestatem eligendi in dicto Capitulo, adquos canonicos et capitulum tantum tam de iure quam de longa et antiqua consuetudine spectat et pertinet potestas.*⁷⁴⁶ Sam izbor se odvijao u kapeli sv. Andrije povezanoj s katedralom gdje se od davnina (*antiquitus*) vršio izbor novih kanonika. Sjednicu kaptola na kojoj se izabirao novi član, kao i sve kaptolske sjednice, sazivao je arhiprezbiter. Kada kaptol ne bi imao arhiprezbitera, kapitul bi sazivao najstariji kanonik, tj. kanonik s najdužim kanoničkim stažem.⁷⁴⁷ Svi kanonici bi na kapitul bili pozvani po prisegnutom kaptolskom glasniku. Kanonici bi se u zakazani dan, na zvuk velikoga zvona sastali u kapeli sv. Andrije kod oltara sv. Antuna. Arhiprezbiter bi prije samoga glasovanja naglasio da ako se koji kanonik nalazi pod crkvenim kaznama ekskomunikacije, suspenzije ili interdikta napusti kapelu kako ne bi bila dovedena u pitanje legalnost izbora novog kanonika.⁷⁴⁸ Potom bi uslijedili zaziv Duha Svetoga i litanije svih svetih te samo glasovanje na način da bi kanonici izabrali dvojicu skrutatora koji bi išli od kanonika do kanonika te potom zapisali glasove svakog kanonika koji bi naposljetku bili izneseni pred cijelom zajednicom.⁷⁴⁹

U istom će stoljeću biti posvjedočena i papinska provizija kao način dodjele porečkog kanonikata i odgovarajuće prebende. Tako je bulom od 11. listopada 1425. kanonikat dodijeljen Antonu Boldonu,⁷⁵⁰ a Nikoli Ivanovom 8. lipnja 1426. godine.⁷⁵¹ No, tu nije posve jasno radi li se o papinskoj rezervaciji, proviziji na upražnjene kanonikat i prebendu ili pak o potvrdi na neki drugi način stečenih kanonikata i prebende. Na tu je problematiku već upozoreno u historiografiji o kaptolima.⁷⁵² S druge strane iz nekih papinskih provizija jasno je vidljivo da je prethodni uživatelj prebende preminuo.⁷⁵³ Od kraja 70-ih godina 15. stoljeća do 1561. godine pojavljuju se tri kolatora: papa, biskup i kaptol. Iako se u historiografiji zastupa mišljenje da je

⁷⁴⁵ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 4-5.

⁷⁴⁶ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 5.

⁷⁴⁷ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 32.

⁷⁴⁸ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 27.

⁷⁴⁹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 27-28.

⁷⁵⁰ Barbarić, Kolanović, Lukinović, Marković i Razum 2011, 47.

⁷⁵¹ Barbarić, Kolanović, Lukinović, Marković i Razum 2011, 43, 50.

⁷⁵² Jerković 2018, 84.

⁷⁵³ Barbarić, Kolanović, Lukinović, Marković i Razum 2011, 134.

porečki kaptol izgubio pravo izbora svojih članova ta tvrdnja nije u potpunosti točna,⁷⁵⁴ jer kako ćemo kasnije pokazati čini se da je još 1561. kaptol birao svoje članove. Od 1561. do 1769. godine redovni će kolatori biti samo papa i porečki biskup. Čini se da je odlučujući slučaj kojim je započinjao proces u kojem je zajednica porečkih kanonika polako gubila pravo na izbor svojih članova slučaj iz 1478. godine kada je izvjesni Francesco Noxetto tražio da mu budu dodijeljeni kanonikat i prebenda porečke katedrale koji su ostali upražnjeni smrću kanonika Mihovila Bertogna. Svoj je zahtjev temeljio na papinskoj rezervaciji. No, budući da je u Porečkom kaptolu to doživjelo snažnu opoziciju, a kanonici su zaštitu svojih prava zatražili od državnih vlasti, koje su u sukobu s Rimom zauzeli stranu porečkih kanonika, te je navedeni F. Noxetto odustao od kanonikata u korist Pavla iz Motovuna.⁷⁵⁵ Istovremeno su porečki kanonici izabrali apostolskog protonotara Ivana della Siegu. Taj dvostruki izbor je bio i povod podjele unutar samog kaptola. Došlo je do podjele po tome pitanju između arhiprezbitera Justa Stimberga, izvršitelja papinske bule o dodjeli kanonikata i ostalih porečkih kanonika, budući da je arhiprezbiter smatrao valjanim dodjelu kanonikata i prebende Pavlu iz Motovuna. Dok je arhiprezbiter tražio zaštitu Rimske kurije, kanonici su tražili zaštitu državnih vlasti. Ivan della Siega je uspio isposlovati 14. travnja 1479. zaplijenu sporne prebende te pokrenuo spor s Pavlom iz Motovuna oko iste. Arhiprezbiter je, pak, kao prokurator Pavla iz Motovuna tražio zaštitu Rimske kurije.⁷⁵⁶ I jedna i druga viša instanca poduzela je korake, kroz zaštitu stranaka u sporu i zaštitu vlastitih interesa. Sve je to rezultiralo suspenzijom *a divinis* izrečenom porečkim kanonicima, dok su mletačke vlasti svojim proglasima priječile preuzimanje prebende. Zbog izrečenih suspenzija porečki su građani tri mjeseca bili bez liturgijskih službi. To je navelo porečko vijeće da pošalje poslanika pred mletačkog dužda te zatraži aktivniju ulogu vlasti u tom slučaju.⁷⁵⁷ Porečki kanonici istovremeno priječe arhiprezbitera u uživanju plodova svoje prebende, što je čini se i pravi razlog arhiprezbiterovog isposlovanja suspenzije *a divinis* svojoj subraći.⁷⁵⁸ Čini se da su i neki ugledniji porečki građani kao što je to bio bilježnik Cattarino de Artizonibus stali na stranu većine porečkih kanonika, budući da ga arhiprezbiter optužuje da nije objavio bulu o izopćenju porečkih kanonika što ju je ishodio u Rimu, dok se rečeni Cattarino branio da ju je dao na uvid kanoniku Mihovilu Pavanu, a potonji mu je nije vratio. Porečki je podestat kaznio bilježnika globom u iznosu 18 dukata.⁷⁵⁹ Na sjednici Vijeća

⁷⁵⁴ Usp.: „Da notare che dal 1479 Parenzo aveva perduto anche il diritto di elezione dei suoi capitolari.“ Vidi: Pavat 1960, 85.

⁷⁵⁵ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 6.

⁷⁵⁶ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 6.

⁷⁵⁷ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 6.

⁷⁵⁸ ŽUP, AKP, 74. Varia. Elezioni fatte in capitolo, Prijepis zapisnika Porečkog vijeća 6. 11. 1479.

⁷⁵⁹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 7.

porečke komune održanoj 6. studenoga 1479. dolazi do solidariziranja s kaptolskom zajednicom. Riječi *multae animae ut canes pereunt sine confessione, sacramenta ecclesiae propter suum defectum* [i.e. archipresbiteri, op. M. M.] *cum habeat ipse curam animarum*⁷⁶⁰ jasno optužuju arhiprezbitera za stanje u kojem su se našli porečki kaptol i župa. Porečki su vijećnici izabrali ser Baldasina, pok. ser Antonija, nećaka tada već pokojnog porečkog biskupa Ivana da otputuje u Veneciju i iznese slučaje pred duždom.⁷⁶¹ Da je ser Baldasin izvršio povjerenu mu zadaću svjedoči dukal upućen porečkom podestatu od 14. studenoga 1479. godine iz čijih se riječi mogu iščitati one porečkog vijeća: *molestisissima fuisse scandala et inconvientia suborta, causa et culpa istius potissimum inobedientis et temerarii archipresbiteri cum gravissima iactura animarum istorum fidelissimorum nostrorum et Missa et reliqua Divina Offitia non fiant* te je arhiprezbiter pozvan da sporove rješava pred mletačkim a ne stranim sudovima.⁷⁶² Kontroverzija oko dodjele kanonikata i prebende Porečkog kaptola završila je 14. prosinca 1479. kada je dukalom mletačkog dužda kao valjan prihvaćan izbor Ivana della Siega te je mogao ući u posjed prebende. Dukalom od 20. prosinca 1479. porečkom je podestatu naloženo da osigura navedenom kanoniku della Siega nesmetano uživanje prebende a porečkim kanonicima da vrše liturgijske službe neovisno o kazni ekskomunikacije.⁷⁶³ Kroz taj su dramatičan slučaj u Porečki kaptol uvedene papinske rezervacije.⁷⁶⁴ A to je bilo upravo ono što je bilo sporno za porečki kaptol. Naime, kanonici se nisu bunili protiv papinskih provizija već rezervacija, budući da je F. Noxetto upravo temeljem rezervacije dobio mjesto u Porečkom kaptolu. Da je tomu tako svjedoči i izraz iz dukala od 14. prosinca 1479. koji izričito spominje *ne huiusmodi spectatiuas admitteret*, tj. i mletačke vlasti nisu željele dodjelu kanonikata s aspektativom na

⁷⁶⁰ ŽUP, AKP, 74. Varia. Elezioni fatte in capitolo, Prijepis zapisnika Porečkog vijeća 6. 11. 1479.

⁷⁶¹ ŽUP, AKP, 74. Varia. Elezioni fatte in capitolo, Prijepis zapisnika Porečkog vijeća 6. 11. 1479.

⁷⁶² HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 8.

⁷⁶³ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 9.

⁷⁶⁴ Papinske provizije i rezervacije su dva usko povezana pojma. Papinske se provizije temelje na principu *plenitudo potestatis*. Prvi papa koji je počeo popunjavati ispražnjene nadarbine putem provizije je Inocent III. (1198. – 1216.), dok je toj instituciji pravne temelje dao papa Klement IV. (1264. – 1268.) apostolskom konstitucijom *Licet ecclesiarum*. Tom je konstitucijom pridržano Svetoj stolici pravo *reservatio generalis* nižih nadarbina neovisno o tome jesu li u tom trenutku bile ispražnjene ili će to tek postati. Papinske su rezervacije nastale iz prakse da se ukoliko ne dođe popunjavanja nadarbina od strane redovnog kolatora to pravo prijeđe na njegovog nadređenog, što je formulirano na 2. Lateranskom saboru 1179. godine i 4. Lateranskom saboru 1215. godine. Osim na navedeni način, pravo na papinsku rezervaciju se ostvarivalo i u nekim posebnim slučajevima (nadarbenik nije navršio kanonsku dob od 24 godine a da prethodno nije dobio dispenzu od dobi, nadarbenik nije zaređen unutar određenoga roka, nadarbenik je rođen u nezakonitoj vezi i sl.). U praksi se razlikuju dvije vrste papinskih provizija: direktne provizije, kod kojih je nadarbina ispražnjena i *gratiae expectativae*, kojom se providiraju nadarbine koje u datom trenutku nisu ispražnjene, no to će biti u budućnosti. Same papinske provizije su izazvale protivljenje kako od strane samih biskupa tako i od stranih svjetovnih vladara. Stoga su i porečki kanonici prilikom uvođenja provizija nadarbina porečkoga kaptola saveznika vidjeli u mletačkim državnim vlastima. Usp. Neralić 2007, 145-147, 182.

svom području. U jeku te kontroverze unutar porečkog kaptola oko dodjele kanonikata i prebende, 1. lipnja 1479. godine papinskom su provizijom dodijeljeni kanonikat i prebenda, ispražnjeni smrću kanonika Jakova pok. Bernarda šibenskom kleriku Jakovu de Obertisu.⁷⁶⁵ Preko svoga prokuratora preuzeo je prebendu za koju je ishodovao dukal mletačkog dužda, a porečki kanonici nisu izrazili nikakvo protivljenje dodjeli kanonikata i prebende.⁷⁶⁶

Od 1480. godine vidljiva je tendencija porečkih biskupa da sebi zadržavaju prava izbora kanonika i dodjele prebendi koja su spadala na kaptol. Kada je 1483. godine Jerolim de Rubeis, porečki kanonik izbivao zbog studija, tadašnji ga je porečki biskup Nikola Franco ukorio zbog nerezidiranja što je izazvalo negodovanje kaptolske zajednice zbog povrede kaptolskih prava.⁷⁶⁷ No, budući da biskup nije uzeo u obzir kaptolske zahtjeve te je kanonika de Rubeisa lišio beneficija, porečki su kapitularci zaštitu svojih prava zatražili pred državnim vlastima. Štoviše, iz dukala mletačkog dužda uočljivo je da je pravo porečkih kanonika na izbor svojih članova opće priznato.⁷⁶⁸ Godine 1484. je preminuo porečki kanonik i arhiđakon Nikola Milani te je papinskom provizijom porečki arhiđakon dodijeljen rapskom biskupu Alojziju Malombri, za što je ishodio dozvolu mletačkog dužda te je po prokuratoru ušao u posjed prebende.⁷⁶⁹ No, osim uplitanja papinske vlasti u dodjelu porečkih kanonikata nije nepoznato ni miješanje državnih vlasti u izbor kanonika. Tako su mletačke vlasti otvoreno optirale da se porečkom kanoniku Pietru Rizzu dodijeli arhiđakon, naglašavajući u dukalu izdanom 23. listopada 1483. da svaki drugi izbor neće smatrati valjanim za dodjelu navedene prebende.⁷⁷⁰ Osim navedenih pretenzija, zabilježen je i slučaj miješanja nuncija u Veneciji u izbor porečkih kanonika. Kada je 1501. preminuo Domenico Malacarne ostao je ispražnjen kanonikat i prebenda koji je zahvaljujući aktivnoj ulozi nuncija dodijeljen mletačkom plemiću Giovanniju Francescu Barbu koji je ishodio dukal te ušao u posjed prebende po prokuratoru.⁷⁷¹ Isti se nuncij umiješao i u dodjelu kanonikata i prebende porečkog kaptola 30. svibnja iste godine kada su ostali ispražnjeni kanonikat i prebenda smrću porečkog kanonika Sebastijana de Ramisa te su dodijeljeni mletačkom svećeniku Sebastianu Zampreschiju rektoru crkve sv. Martina u Monganu, u dijecezi Treviso.⁷⁷²

⁷⁶⁵ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 10; ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 11r.

⁷⁶⁶ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 10.

⁷⁶⁷ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 10.

⁷⁶⁸ ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 13r.

⁷⁶⁹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 10.

⁷⁷⁰ ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 12r.

⁷⁷¹ ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 14r.

⁷⁷² HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 11.

Početak 16. stoljeća porečki biskupi zadiru u prava kanonika u nastojanju da ih podvrgnu pod veći stupanj kontrole biskupske vlasti na način da nastoje ograničiti kanonike u postavljanju zamjenika i davanju u zakup prebendi, kao i slobodno raspolagati kanonikatima.⁷⁷³ To je bio povod kanonicima da zaštitu zatraže pred državnim vlastima te je dukalom od 22. veljače naloženo porečkom podestatu da upozori biskupa i njegova vikara da nije dopušteno na taj način uznemiravati kanonike.⁷⁷⁴ Čini se da su kanonici uspjeli u obrani svojih prava jer kada 1509. umire Jerolim de Rubeis kaptol bira Hermagoru, pok. Petra, porečkog građanina, za njegova nasljednika.⁷⁷⁵ Kaptol će to svoje pravo konzumirati i 14. prosinca 1551. godine kada zbog smrti Vincenza Malaute ostaju ispražnjeni kanonikat i prebenda. Kanonici će tada birati između dva kandidata: Bortolina Torella i Domenica de Stina. No, budući da se porečki kaptol sastojao od samo četiri kanonika, obojica su dobila jednak broj glasova. To je bio povod da porečki arhiprezbiter Giovanni Antonio Pantera uvede novinu u porečki kaptol, a to je da arhiprezbiterov glas, koji je prvo dostojanstvo porečkoga kaptola, bude u takvim slučajevima odlučujući glas.⁷⁷⁶ To si je pravo arhiprezbiter pribavio te je dao investituru Bartolinu. Taj je arhiprezbiterov postupak izazvao protivljenje drugih kanonika i Domenica de Stina te se potonji obratio nunciju u Veneciji koji je slučaj riješio u njegovu korist.⁷⁷⁷

Iako su od kraja 15. stoljeća porečki biskupi nastojali ograničiti prava kaptola u raspolaganju kanonikatima, tek je biskup Pietro Gritti sebi uzeo to pravo. Kada su ostali 1559. godine ispražnjeni kanonikat i prebenda smrću porečkog kanonika Giovannija Pulicena, biskup je imenovao 27. siječnja 1559. godine porečkim kanonikom Mihovila Pamperga iz Motovuna. Da je biskup to smatrao svojim nedvojbenim pravom jasno govori izraz rabljen u ispravi o imenovanju: *quorum collatio, prouisio et omnimoda dispositio ad Nos pleno iure spectare et pertinere dignoscuntur*.⁷⁷⁸ Čini se da je to posljednje razdoblje u kojemu postoje tri kolatora: papa, biskup i sam kaptol. Naime 1561. godine kanonici izabiru Alessandra Beraldija, tajnika biskupa Grittija za porečkog kanonika.⁷⁷⁹ Ubrzo će pravo kaptola na izbor svojih članova

⁷⁷³ ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 15r.

⁷⁷⁴ ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 16r.

⁷⁷⁵ ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 17r.

⁷⁷⁶ Ta je praksa poznata i u nekim drugim istarskim ranonovovjekovnim stolnim kaptolima. Tako se primjerice, u Konstitucijama Pićanskog kaptola, nastalim doduše 1691. godine, izričito navodi da u situacijama kada dolazi do parnog broja glasova o određenoj stvari, odlučujući je arhiđakonov glas, kome pripada prvo dostojanstvo Pićanskoga kaptola, usp. Martinčević i Orbanić 2023, 792.

⁷⁷⁷ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 12.; ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 19r.

⁷⁷⁸ ASVe, 134. Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 2. Capitolo di Parenzo, 20r.

⁷⁷⁹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 13.

zatrnuti, a to će pravo biti pridržano Svetoj Stolici i porečkim biskupima.⁷⁸⁰ Da je kaptol odustao od svoga prava kolacioniranja jasno je vidljivo jer ne postoje izvornici, zapisnici sjednica kaptola, na kojem se glasovalo o izboru novih članova sve do 1769. godine. Razlozi za takav postupak porečkih kanonika su jasni, jer upravo kroz 17. i početkom 18. stoljeće, ponajviše zbog nedovoljnih i nesigurnih primitaka, posljedično dolazi do slabljenja korporativnoga identiteta porečkih kapitulara, što dovodi do odustajanja od inzistiranja na kaptolskim pravima. S druge strane, materijalna je nesigurnost navela kanonike da se uže povežu s biskupskom vlašću, u kojoj su vidjeli prirodnog saveznika u potraživanju materijalnih prava, napose tijekom 17. stoljeća. Kako u 18. stoljeću dolazi do materijalnoga oporavka tako dolazi i do jačanja korporativnog identiteta porečkih kanonika, jačat će i svijest o povratku starih prava, a tako i prava izbora kanonika. Naravno, i mletačka je strana kolacioniranje koristila za utvrđivanje vlastitih pozicija prema Svetoj Stolici, s kojom je nakon objave bule *In Coena Domini* 1769. godine imala napete odnose.⁷⁸¹

Kao što smo već napomenuli, kanonikat i prebendu Porečkog kaptola u 17. i većem dijelu 18. stoljeća dodjeljivala su dva kolatora, papa i porečki biskup. O tome hoće li pojedini kanonikat biti dodijeljen od Svete Stolice ili porečkog biskupa ovisilo je o tome u kojem je mjesecu preminuo prethodni uživatelj kanonikata i prebende. To je uostalom uobičajen postupak zabilježen i u ostalim našim kaptolima. Iz toga su izuzeti bili arhiprezbiterat i arhidakonat koje su dodjeljivali papa, odnosno porečki biskup. Tako su Pietro Antonio Pinadelli 1611. godine⁷⁸² i Silvestro de Bonis 1613. godine porečki kanonikat dobili provizijom pape Pavla V.⁷⁸³ Inocent X. je 1651. dodijelio kanonikat Sigismondu Leoniju.⁷⁸⁴ Papa Aleksandar VII. je kanonikate dodijelio arhiprezbiteru Raimondu Chierigginiju 1667.⁷⁸⁵ i Zorziju Lanzonu 1662. godine.⁷⁸⁶ Provizijom pape Klementa IX. porečki su kanonikat 1667. dobili Mattio Paliaga⁷⁸⁷ i Francesco Bonazza.⁷⁸⁸ Klement X. je 1673. dodijelio porečki kanonikat padovanskom svećeniku Giuseppeu Gaspariniju.⁷⁸⁹ Inocent XI. je 1680. dodijelio kanonikat

⁷⁸⁰ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 14.

⁷⁸¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 124v.

⁷⁸² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 10v.

⁷⁸³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 21r.

⁷⁸⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.7. Del Giudice III, 49v.

⁷⁸⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Petronio Caldana, 101v.

⁷⁸⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.10. Del Giudice VI, 84r.

⁷⁸⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Petronio Caldana, 98r.

⁷⁸⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.15. Adelasio V/VI, 61r.

⁷⁸⁹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 15r-16v.

Mattiju Viscardiju⁷⁹⁰ i 1683. kanonikat i arhiprezbiterat Giovanniju Scormignanu.⁷⁹¹ Francescu Albertiniju je kanonikat 1689. dodijelio papa Aleksandar VIII.⁷⁹² Papinskom je provizijom Klementa XI. 1714. kanonikat stekao arhiprezbiter Mattio de Rubeis (de Rossi).⁷⁹³ Antonio Piasentini je kanonikat stekao provizijom Inocenta XIII. 1724. godine.⁷⁹⁴ Iste je godine provizijom Benedikta XIII. kanonikat stekao Vincenzo Renier.⁷⁹⁵ Giovanni Battista de Rossi stječe porečki kanonikat provizijom pape Benedikta XIV.⁷⁹⁶ Posljednja papinska provizija kanonikata porečkog stolnog kaptola u 18. stoljeću je ona Klementa XIII. učinjena u korist Giovannija Artusija 1766. godine.⁷⁹⁷

Riccobonu de Riccobonisu, koji je stasao u okrilju porečke katedrale od trenutka primanja nižih redova, kanonikat je 1616. godine dodijelio biskup Leonardo Trittonio.⁷⁹⁸ Isti je biskup dodijelio kanonikat Georgiju Barbichu 1619.⁷⁹⁹ i Nicolou Daneseu 1631. godine.⁸⁰⁰ Značajan broj kanonika je svoj kanonikat i prebendu dobio provizijom biskupa G. B. del Giudicea, što je u skladu s nastojanjem ovoga biskupa da obnovi Porečki kaptol koji se u trenutku njegova preuzimanja uprave nad biskupijom našao u brojčanoj krizi. Tako je biskup del Giudice dodijelio kanonikat i prebendu Marcu Palinoru 1653.,⁸⁰¹ Filippu Brianiju 1655.,⁸⁰² braći Domenicu (1656.)⁸⁰³ i Gregoriju (1658.) Zupponiju (Giupponiju),⁸⁰⁴ Alviseu Corsinu 1657.,⁸⁰⁵ kanoniku teologu Giacomu Morosiniju 1658.,⁸⁰⁶ Marcu Leoniju 1663.⁸⁰⁷ te Francescu Orlandiniju 1665.⁸⁰⁸ Giacomo Battaia 1707. kanonikat je dobio provizijom biskupa A. Adelasija.⁸⁰⁹ Provizijom biskupa Pietra Grassija do porečkog kanonikata su kanonikata došli

⁷⁹⁰ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.1. Arciprete – arcidiacono, 2v-3r.

⁷⁹¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.16. Adelasio VII, 35r.

⁷⁹² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.20. De Grassi I, 104v.

⁷⁹³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.20. De Grassi I, 102r.

⁷⁹⁴ ŽUP, 60. Atti Capitolari 1705-1743, 61r.

⁷⁹⁵ ŽUP, 60. Atti Capitolari 1705-1743, 62r.

⁷⁹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 69r.

⁷⁹⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 112r.

⁷⁹⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.3. R. Trittonio I, 7r.

⁷⁹⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 24r.

⁸⁰⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.5. Del Giudice I, 196v.

⁸⁰¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 48r.

⁸⁰² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 47v.

⁸⁰³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 47r.

⁸⁰⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice VI, 78r.

⁸⁰⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Petronio Caldana, 106r.

⁸⁰⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice VI, 78v.

⁸⁰⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice VI, 82r.

⁸⁰⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Petronio Caldana, 99r.

⁸⁰⁹ ŽUP, 60. Atti Capitolari 1705-1743, 6v.

Deodato Constantini 1720.,⁸¹⁰ Francesco Bonaluce Soardo 1724.⁸¹¹ te Alessandro Marcoleoni 1725. godine.⁸¹² Biskup Vittorio Maria Mazzoleni će kanonikat dodijeliti Luki Voinichu 1742. godine.⁸¹³ Provizijom biskupa Negrija kanonikat će dobiti 1752. kanonik teolog Paolo Chiurco,⁸¹⁴ Pietro Zorzi Papadopoli 1754.,⁸¹⁵ biskupov nećak Marco Gozzi 1756.⁸¹⁶ te naposljetku Andrea Zuliani 1763. godine.⁸¹⁷

Obnovom svijesti o pripadnosti kanoničkoj zajednici u drugoj polovici 18. stoljeća porečki su kanonici otkrivali povlastice koje je u prošlosti uživao kaptol, a koje su uslijed krize ove institucije u 17. stoljeću pale u zaborav. Jedna od tih prerogativa bila je i izbor članova kaptola. No, u tome nije porečki kaptol usamljen već to pravo počinju tražiti i drugi kaptoli venecijanske *Terraferme* i *Stato da Mar*. Kaptoli koji su među prvima zatražili obnovu prava na biranje vlastitih članova su oni u Bresciji, Vicenzi, Torcellu, Asolu i Rabu.⁸¹⁸ Oni su se obratili mletačkoj magistraturi *Deputazione ad Pias Causas*, a pravo na izbor kanonika i dodjelu prebendi potvrđeno im je dukulom od 5. kolovoza 1769. godine.⁸¹⁹ Na kaptolskoj sjednici 18. kolovoza 1769. godine porečki su kanonici odlučili, budući da su bili doznali da mletačke vlasti dopuštaju izbor članova onim kaptolima koji su u prošlosti uživali to pravo, da sami zatraže tu povlasticu za porečki kaptol.⁸²⁰ Na istoj su sjednici kanonici trebali odlučiti koga izabrati da predstavlja kaptol pred mletačkim vlastima. Iz zapisnika je vidljiva silna želja kanonika Artusija da o vlastitom trošku otputuje u Veneciju te zastupa kaptolska prava.⁸²¹ No, ostali kanonici nisu odveć benevolentno gledali na tu ponudu te je kanonik Valentini predložio da kaptol zastupa jedan od dvojice dostojanstvenika.⁸²² Naposljetku o tome nije glasovano taj dan već na sjednici 21. kolovoza⁸²³ te je izabran arhiđakon Luca Voinich.⁸²⁴ Sami kanonici su sastavili opsežan *Memoriale* u kojemu na temelju njima tada dostupne izvorne arhivske građe dokazuju da je Porečki kaptol uživao u prošlosti pravo izbora kanonika. Taj je predmet rješavala magistratura *Deputazione straordinaria ad pias causas*, a pitanje Porečkoga kaptola

⁸¹⁰ ŽUP, 60. Atti Capitolari 1705-1743, 50v.

⁸¹¹ ŽUP, 60. Atti Capitolari 1705-1743, 60v.

⁸¹² ŽUP, 60. Atti Capitolari 1705-1743, 64r.

⁸¹³ ŽUP, 60. Atti Capitolari 1705-1743, 122v.

⁸¹⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 36r.

⁸¹⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 42r.

⁸¹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 87r.

⁸¹⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 101r.

⁸¹⁸ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 13.

⁸¹⁹ Cont 2008, 111.

⁸²⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 125v.

⁸²¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 126r.

⁸²² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 126v.

⁸²³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 127r.

⁸²⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 128r.

razmatrano zajedno s kaptolima u Pagu, Bergamu, Bassanu i Caorleu.⁸²⁵ Predstavnicima te magistrature su 4. rujna 1769. pred mletačkim senatom izložili mišljenje da je porečki kaptol na temelju priloženih isprava bio redovnim kolatorom beneficija te da se ima tako smatrati i ubuduće.⁸²⁶ Zaključkom Senata (*Deliberazione dell'Eccelesantissimo Senato*) od 7. rujna 1769. godine naglašava se da dodjela beneficija na područjima pod mletačkom vlašću treba lišiti utjecaja vanjskih vlasti, te da njihova dodjela treba biti ostavljena „redovnim“ kolatorima.⁸²⁷ Štoviše, izvan snage su stavljene dodjele beneficija temeljene na papinskim rezervama.⁸²⁸ Naposljetku je 23. rujna 1769. potvrđeno pravo Porečkom kaptolu da bira svoje članove, uključujući i dva dostojanstva kroz osam mjeseci s tim da biskup ima pravo izbora kroz četiri mjeseca, a na biskupa spada potvrda svih izbora.⁸²⁹ Kaptol, kada je stekao ponovno uživanje prava na biranje svojih članova, ponovno otkriva svoju povijest. Ona ujedno postaje i normativna. To zorno svjedoči sam način izbora kanonika koje se očituje iz zapisnika. Svim ispravama su formulacijama i izričajem uzor zapisnici o izboru kanonika iz početka 15. stoljeća. To će se očitovati i u jeziku. Naime, prema sačuvanim zapisnicima kaptolskih sjednica iz 17. i 18. stoljeća oni su se vodili na mletačkoj inačici talijanskog jezika. S druge strane zapisnici sjednica na kojima su se izabirali kanonici vode se na latinskom jeziku. Uporaba istovjetnih formulaičnih izraza jasno svjedoči da su kanonici pred sobom imali zapisnike iz 15. stoljeća. Sve je to jasan znak ponovnog otkrivanja identiteta kaptolske zajednice koji se gradi u odnosu na povijest ove institucije.

Kanonici nisu dugo čekali da konzumiraju ponovno stečeno pravo izbora vlastitih članova. To se zbilo već u rujnu 1771. godine kada je trebalo popuniti kanonikat i prebendu koji su ostali ispražnjeni smrću kanonika Giuseppea Temanze.⁸³⁰ Kaptol se sastao na sjednici 23. studenoga iste godine te je odlučeno da se svi oni koji se žele natjecati za kanonikat i prebendu moraju javiti osobno pred kaptolskim kancelarom ili bilježnikom.⁸³¹ U navedenom su se roku javila šestorica svećenika, pripadnika nižeg klera koji su služili pri porečkoj stolnici, da bi se 2. prosinca 1771. godine ponovno sastao kaptol *expletis diuinis offitiis et missa de Spiritu Sancto decantata* te je za kanonika izabran Filippo Gregis koji je imao šest pozitivnih i jedan protivni glas, budući da nisu nazočila dva kanonika.⁸³² Naposljetku je sastavljena isprava o

⁸²⁵ *Scrittura della Deputazione straordinaria ad pias causas.*

⁸²⁶ *Scrittura della Deputazione straordinaria ad pias causas*, 159-160.

⁸²⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 129v.

⁸²⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 129r.

⁸²⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 129v.

⁸³⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 139v.

⁸³¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 141r.

⁸³² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 146v.

izboru te *littera presentationis ad curiam episcopalem*,⁸³³ a 23. siječnja 1772. je izabrani kanonik Filippo Gregis nakon potvrde biskupa pred cijelim kaptolom učinio ispovijest vjere sukladno odredbama Tridentskog koncila.⁸³⁴

Sačuvani su zapisnici o još šest izbora novih članova porečkog kaptola do 1796. godine. Tako je kaptol 19. listopada 1772. krenuo u izbor novog kanonika, a naposljetku je većinom glasova izabran Angelo Benussi.⁸³⁵ Već slijedeće godine kaptol je morao birati novog člana zbog smrti Giuseppea Fabrettija, a tom je prilikom izabran Benedikt Albertini.⁸³⁶ Dana 10. veljače 1782. godine pokrenut je postupak izbora novog kanonika zbog smrti Valentina Valentinija.⁸³⁷ Izabran je Antonio Alessandri.⁸³⁸ Potonji će biti kanonik do 1788. kada umire te 23. travnja kaptol počinje s postupkom izbora novog kanonika.⁸³⁹ Tada je za kanonika izabran Giovanni Zuccato.⁸⁴⁰ Kaptol je ponovno morao birati novog kanonika u svibnju 1789. godine zbog smrti kanonika Paola Chiurca koji je bio i biskupijski kancelar. Izabran je Vincenzo Candussio.⁸⁴¹ Tom je prilikom najmanje kandidata pokazalo zanimanje za kanonikat u porečkoj stolnici – javila su se samo trojica klerika – subđakon Andrea Minotto, Vincenzo Candussio i Giovanni Fabretti.⁸⁴² U srpnju iste godine preminuo je kanonik Angelo Benussi, a tom je prilikom na ispražnjene kanonikat i prebendu izabran Paolo Viezzoli.⁸⁴³ Na sjednici održanoj 11. svibnja 1796. kaptol je birao arhiđakona zbog smrti Luke Voinicha i tom je prilikom izabran kanonik Artusi.⁸⁴⁴ Slijedećeg je dana kaptol pristupio izboru novog kanonika zbog upražnjenog kanonikata, a izabran je i predstavljen biskupu Giovanni Battista Zotti.⁸⁴⁵ Posljednji je izbor za trajanja mletačke vladavine učinjen u prosincu 1796. kada je izabran kanonik penitencijar Vincenzo Gioseffi.⁸⁴⁶

Obveza je kanonika da u roku dva mjeseca od stjecanja kanonikata učini ispovijest vjere (*professio fidei*) u kaptolu, pod prijetnjom kazne da izgubi isti ukoliko to ne bi bilo učinjeno.⁸⁴⁷

⁸³³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 149r-149v.

⁸³⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 150r.

⁸³⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 158r-168r.

⁸³⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 172r-179r.

⁸³⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 218v.

⁸³⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 222v.

⁸³⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 240r.

⁸⁴⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 242v.

⁸⁴¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 251r.

⁸⁴² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 248r.

⁸⁴³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 256v.

⁸⁴⁴ APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 1r-2v.

⁸⁴⁵ APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 3r-5r.

⁸⁴⁶ APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 12v.

⁸⁴⁷ Pavat 1960, 216.

Čini se da polovicom 17. stoljeća nije posvećivana veća pažnja u obdržavanju ove odredbe. To proizlazi iz opisa stanja kaptola 1667. godine, kada kanonik Francesco Orlandini navodi da postoje kanonici koji to nisu nikada učinili.⁸⁴⁸ Prema zapisnicima kaptolskih sjednica u 18. stoljeću vidljivo je da se ta odredba Tridentskog koncila obdržavala.⁸⁴⁹

I u narednom razdoblju, kada dolazi do promjene političkih prilika, pravo na izbor kanonika i dodjelu prebendi stolnoga kaptola Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Maura u Poreču imat će porečki biskup kroz četiri mjeseca (ožujak, lipanj, rujan i prosinac), dok će ostalih osam mjeseci u godini to pravo spadati na kaptol.⁸⁵⁰ Osim toga, u porečkom kaptolu nisu postojali kanonikati koji su se dodjeljivali na osnovu juspatronata.⁸⁵¹

5.6. Kanonici i niži katedralni kler

Pri katedralnim je crkvama uz kanonike djelovao i niži kler koji nije bio dijelom kaptola.⁸⁵² Mahom su to bili kapelani i mansionari. Takvo je stanje bilo i pri porečkoj katedrali. No, za potrebe ovog istraživanja promatrat ćemo niži kler kroz prizmu interakcije s kaptolskom zajednicom. Prema zapisniku vizitacije biskupa Lippomana, a što potvrđuju i zapisi o distribuciji kapitularne mase, jedna se prebenda koja nije bila popunjena dijelila klericima.⁸⁵³ To možemo sa sigurnošću utvrditi za razdoblje od 1601. do 1634. godine. Čini se da početkom 17. stoljeća, razdoblju personalne krize nije bilo mnogo nižeg klera, kao uostalom ni kanonika. Domenico Zupponi, porečki kanonik 1656. godine na pitanje biskupa G. B. del Giudicea postoje li pri katedrali kapelani i mansionari odgovara da ne zna jer je kanonik samo četiri mjeseca.⁸⁵⁴ Odgovor je to koji upućuje na prilike i stanje klera porečke katedrale polovicom 17. stoljeća. No, obnovom cjelokupnom kaptola to će se obnoviti. Kada biskup Pietro de Grassi vizitira katedralu 1719. godine, osim kanonika, pri njoj djeluju još četiri svećenika, jedan đakon i četiri klerika.⁸⁵⁵ Još veći broj nalazimo 1775. godine kada će u porečkoj katedrali osim deset kanonika djelovati još deset svećenika, 3 đakona, jedan subđakon i jedan akolit. Svećenik Antonio Alessandri je bio kapelan porečkog podestata, kapelan bratovštine

⁸⁴⁸ HR-DARI- 395, Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 8.

⁸⁴⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 25v, 35v, 36r, 40r, 40v, 69r, 87r, 101r, 112r.

⁸⁵⁰ ŽUP, AKP, 70. Varia, Izvještaj o stanju kaptola 29. travnja 1806.

⁸⁵¹ ŽUP, AKP, 70. Varia, Izvještaj o stanju kaptola 29. travnja 1806.

⁸⁵² Usp. Ostojić 1975, 122; Jerković 2018, 64-67; Dundović 2023a, 166.

⁸⁵³ Pesante 1894, 11.

⁸⁵⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 47r.

⁸⁵⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.20. De Grassi I, 102r.

sv. Nikole i bio je zadužen za dušobrižničku službu u gradu (*curato di questa città*) kao pomoć, u tom slučaju, porečkom arhiepiskopu, Gasparo de Gregori je bio mansionar, Giuseppe Monfalcon sakristan, a Giovanni Battista Zotti cerimonijar, dok je Giacomo Petrovich iz Dvigrada bio kapelan Maja, Varvara i Červara.⁸⁵⁶

Odnos nižeg klera i kaptolske zajednice osobito je važan u pogledu vertikalne mobilnosti unutar kleričkog staleža Porečke biskupije. Naime, porečki su arhiepiskopat i arhiđakonat (makar i ne najlukrativnije) bile najviše časti biskupije otvorene lokalnom svećenstvu, budući da su na izbor biskupa utjecali drugi čimbenici. Mjesto *in stallo* porečke katedrale jamčilo je ugled, a od 18. stoljeća i pristojne prihode. Iz redova nižeg katedralnog klera članom porečkog kaptola je postao Zambatista Dominici.⁸⁵⁷ Godine 1614. se Riccobon Riccobon spominje kao *clerico*,⁸⁵⁸ a 1616. godine ga nalazimo kao porečkog kanonika.⁸⁵⁹ Sličan je napredak u karijeri ostvario i Francesco Moscarda koji se spominje kao kapelan 1624. i 1625.,⁸⁶⁰ dok će 1626. postati kanonikom.⁸⁶¹ I Nicolo Danese se 1628. spominje kao klerik,⁸⁶² a istom će biti dodijeljeni porečki kanonikat i prebenda 1631. godine.⁸⁶³ No, za analizu odnosa između katedralnog svećenstva i Kaptola u pogledu vertikalne mobilnosti unutar struktura porečke biskupije značajnije će biti razdoblje nakon 1769. i ponovno uživanje povlastice biranja kanonika od strane porečkog kaptola. Ponajviše jer se prilikom upražnjenja mjesta u koru provodio javni natječaj (*concorso al canonicato*), a prema sačuvanim prijavama možemo vidjeti i ambicije porečkog klera. Zacijelo je vraćanje prava na izbor kanonika kaptolu omogućilo lokalnom kleru lakše i brže te jeftinije stjecanje kanonikata i prebende. To je moglo pobuditi veći interes katedralnoga svećenstva za mjestom u koru.

Promatrajući molbe za porečki kanonikat nakon 1769. godine, odnosno kad kaptol ponovno ostvaruje prava redovitog kolacioniranja, možemo utvrditi strukturu, dob i društveni položaj kandidata. Naposljetku, može utvrditi iz kojega su miljea potjecali kanonici porečkog stolnog kaptola. Prema Tridentskom koncilu, kanonikat je mogao biti dodijeljen samo onom koji je zaređen u jedan od viših redova (subđakonat, đakonat i prezbiterat). No, od 57 pristiglih molbi samo je Andrea Minotto, koji molbu upućuje 27. svibnja 1789., imao red

⁸⁵⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 229r.

⁸⁵⁷ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 72r, 77r, 82r, 95v, 104r.

⁸⁵⁸ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 147r.

⁸⁵⁹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 164v.

⁸⁶⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 192r, 198v.

⁸⁶¹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 205r-206v.

⁸⁶² ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 217v.

⁸⁶³ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 242r.

subđakonata.⁸⁶⁴ Svi su ostali kandidati (od kojih se neki doduše javljaju i na više natječaja) imali red prezbiterata. Osim što su za porečki kanonikat i prebendu zainteresirani gotovo isključivo svećenici, karakteristika koja opisuje tu društvenu skupinu je da su prilikom javljanja na natječaj služili pri porečkoj katedrali. Tu se izdvajaju tek trojica kandidata, od kojih je jedan svećenik na službi u Rovinju, jedan župnik u Novoj Vasi, a posljednji kanonik katedralnog kaptola sv. Tome Pulske biskupije. Ujedno je to i jedini kandidat izvan Porečke biskupije koji je, u navedenom razdoblju, nastojao postići porečki kanonikat.⁸⁶⁵ Možemo uočiti da niti jedan kandidat zbornih kaptola Porečke biskupije ne nastoji postati članom katedralnog kaptola. Razlozi za to mogu biti mnogobrojni, a zasigurno su i jedan od razloga prihodi koji su bili manji nego u nekim zbornim kaptolima.

Iako su se karijere pojedinih porečkih kanonika započele u redovima nižeg katedralnog klera, odnos između tih dviju grupacija je u pojedinim razdobljima proživljavao napetosti. To je napose vidljivo od druge polovice 18. stoljeća kada dolazi do stratifikacije između svećenstva, a porečki kanonici zaista postaju „klerička aristokracija“ unutar biskupije. Jedna od odrednica kanoničkog identiteta bit će i odnos s nižim katedralnim klerom, napose u očuvanju privilegija i vidljivih znakova distinkcije između dviju skupina. Porečki kanonici sebe vide kao *primo e principale capo ecclesiastico di tutta la città e diocesi*.⁸⁶⁶ Kada je preminuo arhiprezbiter Matteo de Rossi njegov je nećak Biasio de Rossi želio zadržati klupu u sakristiji koji je koristio njegov stric za odlaganje koralne odjeće. No, kanonici nisu na to pristali, o čemu svjedoči zapisnik sjednice održane 13. veljače 1753 godine.⁸⁶⁷ S druge strane, molba svećenika koji se u pismu upućenom kaptolu 27. travnja 1754. definiraju kao *clero inferiore* odnosno *sacerdoti semplici* te traže dozvolu da svoju koralnu odjeću odlažu u sakristiji, privilegiranom mjestu porečkih kanonika, jer je nakon sudjelovanja u liturgijskim službama nemaju kamo odložiti, biva jednoglasno prihvaćena od strane kanonika.⁸⁶⁸ No, i u tome je vidljiva jasna distinkcija između dvije skupine. Niži kler traži da se u na dostojnom mjestu u sakristiji dade postaviti klupa na kojoj bi odlagali svoju koralnu odjeću, odvojeno od kanoničkih klupa. To još jače izražava izraz koji koriste u pismu upućenom kaptolu da sve to žele učiniti „bez ikakve zamislive štete pravima koja [kanonici, op. M. M.] imaju u vlastitoj sakristiji, niti ometanju u njihovim sastancima.“⁸⁶⁹ Štoviše, niže kler je suglasan s time da po smrti kojega od njih kaptol

⁸⁶⁴ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 92r.

⁸⁶⁵ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 106r.

⁸⁶⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 54r.

⁸⁶⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 36r.

⁸⁶⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 43r.

⁸⁶⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 43r.

raspolože onim dijelom klupe koji je potonji zauzimao.⁸⁷⁰ Potpisnici te molbe su Biasio Marichio, Andrea Zuliani, Dottor Artusi, Il Marelich, Antonio Alessandri, Giacomo Mutarello, Domenico Pesaro, Angelo Benussi, Giovanni Battista Piccoli i Pier Antonio Zanetti od kojih će neki u tijeku svoje karijere postati porečkim kanonicima.⁸⁷¹ Nesuglasice oko korištenja klupa ponovno će se javiti 1756. godine. Naime, 1755. godine umire kanonik Zuccato, te kao što je to bio slučaj de Rossi, njegov nećak Giovanni Zuccato želi koristiti za odlaganje koralne odjeće mjesto na klupi koji je koristio njegov stric kanonik istoga imena. No, na to nisu pristali kanonici, jer bi time bila povrijeđeni kaptolska prava i prerogative. S druge strane, ni Giovanni Zuccato neće popustiti te će on zaštitu tražiti na sudovima u Veneciji. Pa kada dobivaju pismo avogadora iz Venecije, kanonici će se okupiti na kapitolu 20. rujna 1756. godine kako bi izabrali jednoga od kanonika koji će kaptol u tom sporu zastupati.⁸⁷²

5.7. Obiteljske veze

Kaptolske zajednice diljem ranonovovjekovne Europe nisu uniformne institucije, već one u interakciji s društvenim okruženjem stvaraju određene obrasce.⁸⁷³ To se ogleda i u socijalnoj zatvorenosti ili otvorenosti kaptola. Naime, „zatvoreni“ kaptoli će pokazivati u većoj mjeri tendenciju nasljeđivanja kanonikata i prebendi unutar obitelji. Prema istraživanju Ph. Loupès za biskupiju Bordeaux jedan od trojice kanonika je imao nekog srodnika kanonika, jedan od četvorice je nosio prezime koje se pojavilo bar triput u dva stoljeća među članovima njegova kaptola, dok samo jedan od osmorice nosi prezime koje se pojavljuje u tom razdoblju četiri ili više puta.⁸⁷⁴ Takve slučajeve nalazimo i u Porečkom kaptolu. Primjerice, u 15. stoljeću među porečkim kanonicima nalazimo Dominika de Contisellis,⁸⁷⁵ Antuna de Contisellis⁸⁷⁶ i Bartolomeja de Contisellis.⁸⁷⁷ Početkom 17. stoljeća nalazimo dva kanonika nositelja istog prezimena koji su članovi porečkog kaptola u isto vrijeme. To su Fioretto (kanonik od 1608. do

⁸⁷⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 43r.

⁸⁷¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 43v.

⁸⁷² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 70v-71r.

⁸⁷³ Jerković 2018, 121.

⁸⁷⁴ Loupès 1985, 243.

⁸⁷⁵ HR-DAPA-8 Bilježnici Poreča, 1. Antun de Teodoris, 65r.

⁸⁷⁶ Ladić 2018b, 141.

⁸⁷⁷ HR-DARI 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 11, Memorie storiche, III fascicolo, 3r.

1612.)⁸⁷⁸ i Mattio Zanfabro (1608. – 1615.)⁸⁷⁹ makar je teško reći kakva je bila narav njihova rodbinskog odnosa. Među porečkim kanonicima nalazimo i braću Giupponi (Zupponi), Gregorija i Dominica. Oni su svakako obilježili polovicu 17. stoljeća, razdoblje u kojem su djelovali. Ta su dva porečka kanonika sinovi Francesca Zupponija, pazinskog trgovca. Svoje su školovanje započeli u Pazinu. Gregorio Giupponi je obnašao čast arhiđakona, dok je Domenico bio biskupijski kancelar. Crkvenu karijeru Domenica Giupponija možemo pratiti od 1653. Naime, u arhivu Porečkog kaptola čuva se prijepis isprave o investituri beneficija župe sv. Marije u Taru upravo njemu. S obzirom na to da je beneficij bio ispražnjen smrću posljednjeg uživatelja, Domenico Giupponi, tada već kanonik zbornoga kaptola sv. Sofije u Dvigradu, zatražio je od Sv. Stolice dodjelu navedene župe, što je i dobio 6. travnja 1652. po buli pape Inocenta X. Mletački dužd Francesco Molino je pak izdao dukul u korist rečenoga 15. studenoga 1653. čime je mogao nesmetano uživati plodove nadarbine.⁸⁸⁰ Posljednja dužnost koju je obavljao Gregorio Giupponi je bila ona kapitularnoga vikara. Naime, 4. srpnja 1666. hitcem iz arkebuze izvjesni Silvio Pigho je ubio arhiđakona Gregorija Giupponija. No, taj će kanonik svojim izdašnim oporučnim legatima zadužiti Porečki kaptol i doprinijeti poboljšanju ekonomskog položaja institucije. U 18. stoljeću nalazimo dva kanonika prezimena De Rossi (De Rubeis). To su Mattio de Rossi, porečki arhiprezbiter od 1709., a potom kanonik i arhiprezbiter od 1714. do 1752. godine te Giovanni Battista de Rossi, kanonik od 1756. do 1759. godine.⁸⁸¹ Pripadnik nižeg katedralnog svećenstva je bio i Biasio de Rossi, nećak M. de Rossija, no on nije ostvario kanoničku karijeru.⁸⁸² Tijekom 18. stoljeća nalazimo na dva pripadnika obitelji Albertini koji su bili porečki kanonici. Početkom stoljeća je aktivan arhiđakon Francesco Albertini, dok je Benedetto Albertini izabran za kanonika 1773. godine.⁸⁸³ Više je kanonika dala i obitelj Zucatto. Giovanni Zucatto je bio kanonik od 1705. do 1756., dok je drugi Giovanni Zucatto bio izabran za kanonika 1788. godine.⁸⁸⁴ Istoimenog kanonika, Ioannesa Zuccata nalazimo i u 1564. kao kanonika skolastika.⁸⁸⁵ Na isti način susrećemo dvojicu nositelja prezimena Baldini. Prvi je Giacomo Baldini koji arhiprezbiter početkom 18.

⁸⁷⁸ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 82r, 88r, 94r, 95v, 104r, 108r, 111v-112r, 121r, 133r.

⁸⁷⁹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 82r, 88r, 94r, 95v, 104r, 108r, 111v-112r, 121r, 133r, 141r, 143v, 147r, 148v, 149r, 152v.

⁸⁸⁰ ŽUP, AKP, 73. Varia, Dukul o investituri izdan Domenicu Giupponiju 15. 11. 1653.

⁸⁸¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 91.

⁸⁸² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 36r.

⁸⁸³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 179r.

⁸⁸⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 242v, 243v.

⁸⁸⁵ ŽUP, AKP, 74. Varia, Elezioni fatte in capitolo, 3r.

stoljeća,⁸⁸⁶ dok je Vincenzo Baldini porečki kanonik u istom stoljeću.⁸⁸⁷ U 18. je stoljeću zabilježen i slučaj izravne provizije kanonikata i prebende nećaku. Na taj je način Marco Gozzi dobio kanonikat i prebendu 1760. godine⁸⁸⁸ od ujaka biskupa Gaspara Negrija. No, obitelj koja je u 17. i 18. stoljeću dala tri kanonika Porečkog kaptola bila je obitelj Soardo. Član te obitelji spominje se kao porečki kanonik od 1627. do 1631. godine. Bernardo Soardo je bio porečki kanonik od 1705. do 1720., a Francesco Bonaluce Soardo od 1724. do 1762. godine. Obiteljske veze su uočljive i među kanonicima i pripadnicima nižeg katedralnog svećenstva. Osim već spomenutog slučaja De Rossi, i obitelj Filipin je dala nekoliko svećenika koji su služili pri porečkoj katedrali. To su kanonik Pietro Filippin i Michiel Filippin, klerik u porečkoj katedrali i od 1744. župnik u Žbandaju. Juspatronat nad tom župom je imao Porečki kaptol, a prilikom izbor Michiela Filippina osam mu je kanonika udijelilo pozitivne glasove, a dva negativne.⁸⁸⁹ Krajem 18. stoljeća i rovinjski je klerik Giovanni Filippin dvaput nastojao steći porečki kanonikat, no to nije ostvario.⁸⁹⁰ I drugi su kanonici nastojali osigurati bolji položaj svojih nećaka među katedralnim svećenstvom. Kada Gaspar de Gregori stric nije mogao više ispunjavati obveze iz mansionarije Lanzon koju je držao 58 godina uputio je molbu Kaptolu da se rečena mansionarija dodijeli Gasparu de Gregoriju nećaku.⁸⁹¹ I Gaspar de Gregori nećak je očekivao razvoj svoje kleričke karijere u katedralnom kaptolu, no to mu u više navrata nije pošlo za rukom. Prvi se put priliku za napredak vidio 1771. godine, u dobi od 58 godina i 45 godina služenja u porečkoj katedrali,⁸⁹² ponovno 1773.⁸⁹³ i 1782.⁸⁹⁴ pa 1788.⁸⁹⁵ i naposljetku 1789. godine.⁸⁹⁶

Iz iznesenog je vidljivo da su na stjecanje kanonikata Porečkog kaptola utjecale i obiteljske strategije. No, ako se gleda ukupnost dodjela nadarbina u 17. i 18. stoljeću jasno je da one nemaju presudnu ulogu. Razlozi tome su višestruke naravi. Philippe Loupès upozorava da je u kaptolima s većim brojem članova veća frekvencija kanonika pripadnika iste obitelji.⁸⁹⁷ Porečki je kaptol u tom slučaju manji kaptol. Čini se da je ipak loše materijalno

⁸⁸⁶ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.5. De Rossi 1709-1714, 25r.

⁸⁸⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 57v.

⁸⁸⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 87v.

⁸⁸⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 5r.

⁸⁹⁰ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 1r-2r, 115r.

⁸⁹¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 38r.

⁸⁹² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 145r.

⁸⁹³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 174v.

⁸⁹⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 222r.

⁸⁹⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 240r.

⁸⁹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 253r.

⁸⁹⁷ Loupès 1985, 243.

stanje kaptola u 17. stoljeću utjecalo na porečki kanonikati i prebende nisu bili suviše poželjni. O tome najbolje svjedoči i duga ispražnjenost prve časti ovoga kaptola, budući da je nosila male prihode i velike obveze jer je njoj bila sjedinjena i župnička služba, a tražila je i stupanj doktorata. No, i u drugoj polovici 18. stoljeća, kada dolazi do poboljšanja ekonomskog stanja porečkog kaptola, rovinjska će prepozitura nositi višestruko veće prihode od porečkog arhiepiskopata,⁸⁹⁸ čime će biti lukrativnija i poželjnija za klerike Porečke biskupije.

5.8. Odlučivanje u kaptolu

Kaptol je kao kolektivno tijelo odlučivao na sjednicama – kapitulima na kojima su sudjelovali svi kanonici te su o tijeku sjednica i samim ishodima odlučivanja sačinjavani zapisnici.⁸⁹⁹ Na sjednicama se odlučivalo o svim važnim pitanjima vezano uz život zajednice. Sazivanje sjednica je spadalo na arhiepiskopa kao prvu čast kaptola,⁹⁰⁰ a kada ne bi bilo arhiepiskopa sjednice bi u izvanrednim prilikama sazivao najstariji kanonik.⁹⁰¹ Zabilježeno je da u vremenu kada nije bilo arhiepiskopa sjednice sazivao i arhiđakon kao druga čast Porečkog kaptola.⁹⁰² Arhiđakon je sazivao sjednice kaptola u tijekom spora s arhiepiskopom de Rossijem budući da potonji nije bio član kaptola te tadašnji kanonici na njega nisu gledali kao na prvu čast na koju spada sazivanje sjednica.⁹⁰³ Sjednice su se održavale u sakristiji,⁹⁰⁴ nakon Večernje (*post Vesperas*).⁹⁰⁵ Prije izgradnje sakristije 1449. godine sjednice su se održavale

⁸⁹⁸ ASVe, Sovraintendenti alle decime del clero, 353. Parenzo decima, 188. Prepositura di Rovigno.

⁸⁹⁹ Ivan Ostojić će stoga razlikovati u kaptolu naredbodavnu vlast (kapitul) i izvršnu vlast (prokuratora), usp. Ostojić 1975, 122.

⁹⁰⁰ U kaptolima sjednice saziva prva čast, usp. Ostojić 1975, 122; Cont 2008, 94 bilj. 734; Martinčević i Orbančić 2023, 792. Ponekad i neki od kanonika mogu sazivati kapitule, poput prokuratora u Metropolitanskom kaptolu u Splitu, usp. Ostojić 1975, 123.

⁹⁰¹ Usp.: „*Idcirco venerabilis vir dominus presbiter Nicolaus quondam ser Luce, ut senior in dicto capitulo et persona principalis propter mortem dicti domini quondam archiepiscopi* (podcrtao M. M.), *ad quem dominum Nicolaum tamquam seniore ut supra solum in similibus et aliis negotiis necessariis spectat facere dictum capitulum congregare...*“ vidi: HR-DARI 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, Monumenta aliqua, 35.

⁹⁰² Usp.: „*Congregato questo reverendissimo Capitolo nel luogo solito della sagrestia capitolare premessa l'intimazione del campanaro d'ordine del reverendissimo monsignore archidiacono Albertini...*“ vidi: ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 2r.

⁹⁰³ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 22r.

⁹⁰⁴ Usp.: „*In sacristia et si trattano la creatione de procuratori, per riscuoter le entrate nostre che occorono a farsi et massime lo spoglio fatto da mons. Gritti della eletione de canonici che per priuileggi aspetta al capitolo nostro et monsignor reverendissimo nostro ci ha detto che ci vuol dare la elettion.*“ Vidi: AAV, Visitatio Parentina, 29v.

⁹⁰⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 97r. Takav je običaj bio Bergamu te u rimskim kaptolima, usp. Cont 2008, 94 bilj. 734.

u kapeli sv. Andrije⁹⁰⁶ kod oltara sv. Antuna.⁹⁰⁷ Na sjednicama su mogli sudjelovati kanonici koji nisu bili udareni nikakvim crkvenim kaznama. Tijekom biskupske vizitacije 1623. godine kanonik Antonio Pinadelli izjavljuje da se kapitul saziva često, a napose za blagdan sv. Andrije apostola kada se izabiru kanevari i na dan sv. Lucije (13. prosinca) kada se vrši podjela dobara među kanonicima.⁹⁰⁸ Prilikom vizitacije biskupa Del Giudicea 1663. godine na pitanje koliko se često sastaje kapitul kanonik i arhiđakon Gregorio Zupponi će odgovoriti da se sastaje dva ili tri puta godišnje.⁹⁰⁹ S druge će strane arhiđakon Albertini 1730. godine navesti da se kapitul saziva veoma rijetko.⁹¹⁰ Prema sačuvanim zapisnicima sjednica za 18. stoljeće može utvrditi učestalost sazivanja sjednica kapitula godišnje. Arhimetrički prosjek za razdoblje od 1705. do 1796. je 4,89 što je vrijednost bliska medijanu (5), odnosno u pola navedenih godina održavalo se do pet kapitula godišnje. Minimalno se održao jedan kapitul godišnje, a maksimalno 12, dok je najčešći broj sjednica (mod) bio 3 sjednice godišnje i to kroz 18 godina, a odmah za tim slijede godine s pet sjednica godišnje kakvih je bilo 16 u promatranom razdoblju. Kapitul se sazivao i na poticaj biskupa, a ponekad će i biskup odlučivati s ostalim kanonicima o stvarima koje se tiču kaptola.⁹¹¹ Na sjednici održanoj 1. siječnja 1668. godine kada su dvojica kandidata prilikom izbora prokuratora imala paritet glasova odlučujući je bio biskupov glas.⁹¹² Kada se glasovalo o predmetu koji se ticao kojega kanonika, primjerice o davanju u najam desetina kanoniku Paliagi 1669. godine tada dotični kanonik nije imao pravo glasa.⁹¹³ Osim kanonika, na kapitolu je sudjelovao i notar koji je sastavljao zapisnik,⁹¹⁴ no kasnije će tu ulogu preuzeti kaptolski kancelar, ponekad jedan od kanonika. Samo glasovanje se odvijalo balotacijom

⁹⁰⁶ U 18. stoljeću nalazimo da se najstarija sakristija nazivala svetog Andrije (*l'anticha sacrestia chiamata di San Andrea*), vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 7v.

⁹⁰⁷ Usp. „... in capella sancti Andree coram altare sancti Antonii ubi consuevit antiquitus Parentinum capitulum et canonici congregari pro electionibus et aliis negotiis dicte ecclesie seu capituli canonice celebrandis.“ Vidi: HR-DARI 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, Monumenta aliqua, 26.

⁹⁰⁸ Usp.: „Interogatus an capitulum fuit, et ubi, quoties et que ibi tractantur, respondit: Facimus sepe capitulum premito sono campane et presertim in festo sancti Andree apostoli quia tunc eligimus caniparii et in die sancte Lucie de mense decembris quod tempore fit ratio omnium tam fructuum, reddituum tam expensarum quod sibi capituli coram omnibus canonicis, vel coram maiore parte et coram notario ipsius capituli.“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 11r

⁹⁰⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.10. Del Giudice VI, 79v.

⁹¹⁰ Usp.: „Per gli affari del capitolo si raduna molto raro il capitolo.“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.22. De Grassi III., 75r.

⁹¹¹ O tome više vidi u poglavlju Biskup u kaptolu.

⁹¹² ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 278v.

⁹¹³ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 280r.

⁹¹⁴ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 6v i passim. Primjerice, na kapitolu održanom 19. listopada 1772. jedan od porečkih kanonika, Zuanne Fabretti predlaže da se prilikom izbora novih kanonika sastavljanje zapisnika i drugih isprava povjeri notaru laiku (*un notaio secolare*) umjesto biskupijskom kancelaru kanoniku Chiurchu koji i sam sudjeluje u izboru. Taj su prijedlog kanonici odbacili, vidi: ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 158r, 159r.

(*ballotazione*), što je bila zabilježena praksa i u drugim kaptolima istočnojadranskih biskupija ranonovovjekovnoga razdoblja.⁹¹⁵ Da bi odluka bila usvojena trebala je dobiti natpolovičnu većinu glasova. Kada kanonici nisu sudjelovali na kapitulu iz opravdanih razloga poput bolesti⁹¹⁶ ili odsustva zbog obavljanja poslova za kaptol, tada su arhiprezbiteru dostavljali ceduljicu sa svojim glasom. Kada su se jedanput godišnje birale službe prokuratora, sindika i punktatora na jednoga je od kanonika pripalo da predloži kandidata, a potom bi se glasovalo o svakom predloženom kandidatu koji je trebao dobiti natpolovičnu većinu pozitivnih glasova da bi bio izabran. Zbog toga je i glasovanje teklo u više krugova. Na sličan će način kaptol birati i nove kanonike kada mu 1769. biva vraćen *ius eligendi et presentandi*. Arhiprezbiter je kao poglavar Porečkoga kaptola, kada bi došlo do smrti pojedinoga kanonika, sazvaio kapitul na kojem se odlučilo da se oglasi natječaj za izbor kanonika koji bi bio izvršen na vratima crkve (**Slika 2**).⁹¹⁷ Potom bi zainteresirani klerici u roku osam dana dostavili svoju prijavu na natječaj.⁹¹⁸ Kada bi proces sakupljanja prijave bio zgotovljen u propisanom roku, kanonici bi se ponovno sastali na kapitulu na kojem bi balotacijom odlučivali o kandidatu, na način da su se izjašnjavali o svakom kandidatu pojedinačno te bi bio izabran onaj kandidat koji bi imao većinu pozitivnih glasova.⁹¹⁹ U slučaju jednakog broja pozitivnih i negativnih glasova, izvršila bi se nova balotacija tih kandidata. Naposljetku bi bila sastavljena isprava o izboru, a za izabranog kandidata se tražila potvrda od biskupa, dok je za dodjelu prebende trebala potvrda državnih vlasti.⁹²⁰ Po dobivenim potvrdama izabrani kandidat bi učinio javnu ispovijest vjere te bi postao punopravni član kaptola sa svim pripadajućim pravima i obvezama.⁹²¹

5.9. Rezidencija

Jedna od najistaknutijih kanoničkih obveza je bila rezidencija. Na njezino održavanje potiče i Tridentski koncil zabranjujući kanonicima da duže od tri mjeseca izbivaju iz mjesta u kojemu posjeduju kanonikat i prebendu.⁹²² Philippe Loupès navodi da postoje dvije vrste

⁹¹⁵ Ostojić 1975, 126.

⁹¹⁶ Neki su kanonici i prilagali liječničku potvrdu, usp. APPB, PB, A2 Acta capitularia 1796-1831, 6r.

⁹¹⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 140v.

⁹¹⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 142r-145v.

⁹¹⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 146v.

⁹²⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 148v-149v.

⁹²¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 150r.

⁹²² Pavat 1960, 217. Obveza rezidencije kanonika, u suvremenim izvorima nazivana i *residenza corale* ili *servitù* nije u posttridentiskom razdoblju smatrana, poput rezidencije koja je obvezivala biskupe i župnike, božanskoga ili naravnoga prava, budući da su jednostavni kanonikati bili *sine cura animarum*, već crkvenoga prava. No, unatoč tome, mnogi su je teolozi i kanonisti smatrali od iznimne važnosti da bi nepridržavanje te obveze smatrali teškim grijehom, usp. Cont 2008, 87.

„odsutnosti“, jedna je dugo odsustvo, od nekoliko tjedana ili mjeseci, koje može dovesti do značajnog gubitka prihoda ili pak i nadarbine, a drugo je kratkoročno odsustvo koje će kanonika lišiti tek dnevne distribucije.⁹²³ S problemom nerezidiranja kanonika se susreo biskup Pavaro 1478. godine. U buli Inocenta VIII. biskupu se daje dopuštenje da prihode kanonika koji ne poštuju rezidenciju i ogluš se na biskupov poziv da poštuju obvezu rezidencije prenamijeni za popravak katedrale i kanoničke kuće.⁹²⁴ Kao jedini valjan razlog odsustva smatra se boravak u Rimskoj kuriji ili studij.⁹²⁵ Prilikom apostolske vizitacije biskupa Valiera 1580. godine arhiprezbiter Antonio Miletta navodi da osam kanonika rezidira, dok su odsutni rapski biskup, koji je imao Porečki kanonikat te jedan kanonik zbog studija.⁹²⁶ Kada neki kanonik ne bi mogao ispuniti obvezu rezidencije od svojih bi prihoda platio klerika koji bi sudjelovao u liturgiji umjesto njega. Tako je 1601. klerik Blaž ostvario pravo na prihod četvrtine arhiđakonove prebende, budući da potonji nije rezidirao.⁹²⁷ Poštivanje rezidencije među porečkih kanonicima je nastojao ojačati biskup del Giudice 1655. godine. Naime, istim dekretom kojim je odredio da se iz kapitularne mase izdvoji trećina prihoda za dnevne distribucije i ustanovio službu punktatora odredio je i način na koji će kanonici koji ne rezidiraju biti lišeni prihoda. Kanonicima koji budu odsutni više od tri mjeseca, u prvoj godini njihova odsustva oduzet će se polovica prihoda, dok će se onima koji budu nastavili s takvom praksom oduzeti svi prihodi. Isti je biskup, na sinodi 1650. godine već nastojao urediti pitanje nazočnosti u liturgijskim službama.⁹²⁸ Tako je tom sinodalnom odredbom odlučeno da onaj koji ne bude u koru u koti do kraja drugog psalma Matutina ili posljednjega *Kyrie eleison* će se smatrati nenazočnim.⁹²⁹ Isto tako, propisane se kazne za odsutne. Onaj koji nije nazočan na Matutinu u ferijalnim danima kaznit će se s tri solda, tko nije nazočan na misi 4, na Pohvalama i Večernjoj 2 te na ostalim časovima 1 soldom, a ukoliko se radi o nedjeljama i svetkovinama za polovicu iznosa više.⁹³⁰ O tome jesu li postojale dnevne distribucije u Porečkom kaptolu i prije 1655. godine možemo naslutiti iz biskupske vizitacije Leonarda Trittonija 1623. godine. Naime, kanonik Antonio Pinadelli navodi da postoje dnevne distribucije, a na pitanje isplaćuju li se onima koji ne rezidiraju odgovara da se dijele između nazočnih koji služe u katedrali.⁹³¹ Nije jasno misli li tu kanonik Pinadelli na iste dnevne distribucije kao i biskup del Giudice u

⁹²³ Loupès 1985, 276.

⁹²⁴ Theiner 1863, 525.

⁹²⁵ Theiner 1863, 525.

⁹²⁶ AAV, Visitatio Parentina, 27v.

⁹²⁷ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634. , 16v.

⁹²⁸ Pavat 1960, 219.

⁹²⁹ Pavat 1960, 219.

⁹³⁰ Pavat 1960, 219.

⁹³¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2 L. Trittonio, 11r.

dekretu iz 1655. ili na to da se kanonicima koji izbjivaju duže vrijeme ne isplaćuje dio prihoda njihove prebende.

U Porečkom je kaptolu zabilježeno nekoliko slučajeva kada su biskupi morali intervenirati zbog nerezidencije. To je bio ponajviše slučaj tijekom polovice 17. stoljeća. Zašto upravo tada? Naime, polovinom 17. stoljeća dolazi do obnove aktivnosti porečkog kaptola, nakon stanja koje je zatekao biskup del Giudice 1644. kada je kaptol brojao samo dva kanonika, dodjelom kanonikata i prebendi svećenicima izvan Porečke biskupije. To je moglo imati utjecaj na to da se problem nerezidiranja javio upravo u tom razdoblju. Već će za biskupske vizitacije 1653. kanonik Sigismondo Leoni napomenuti da ne rezidiraju svi kanonici.⁹³² Zbog nerezidiranja je bio opomenut i spomenuti kanonik Leoni 1667. godine.⁹³³ Iste je godine, 25. srpnja 1667. biskup Nikola Petronio Caldana poslao *littera monitoria* porečkim kanonicima Bonaventuri Pensiju i Nikoli Gennariju zbog nerezidiranja dužeg od osam mjeseci što je bilo protivno odlukama Koncila kao i sinodalnim konstitucijama.⁹³⁴ Poziv na rezidenciju je bio oglašen dvaput na vratima katedrale, a biskup će to učiniti i po treći put te se kanonici u roku od 30 dana trebaju pojaviti u porečkoj katedrali ili dostaviti valjane razloge nerezidiranja, a u protivnom će biti lišeni kanonikata i prebende. Iako su se pravdali time da plaćaju kapelane koji vrše njihove obveze njihovi razlozi nisu uvaženi te su ostali bez kanonikata i prebende.⁹³⁵

Ponekad su i sami kanonici uvidjeli da ne mogu poštovati obvezu rezidencije. Porečki arhiđakon Iacobo Sala u pismu upućenom biskupu 3. rujna 1658. navodi da zbog „očuvanja zdravlja“ i „važnih poslova“ nije u mogućnosti rezidirati, a budući da je obveza rezidencije *de iure divino*, savjest mu nalaže da dâ ostavku.⁹³⁶ S druge su strani postojali i opravdani razlozi nerezidiranja.⁹³⁷ Studij, bolest, zastupanje interesa kaptola u Veneciji, Kopru ili pred Rašporskim kapetanom svakako su opravdavali odsustvo porečkih kanonika. Kanonik Morari je odsutan zbog studija u Padovi 1663. godine,⁹³⁸ dok je kanonik Domenico Zupponi, koji je i biskupski kancelar, odsutan jer većinu vremena zbog službe provodi u Vrsaru.⁹³⁹

5.10. Službe unutar kaptola koje obavljaju kanonici

⁹³² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.7. Del Giudice III, 49v.

⁹³³ Pavat 1960, 221.

⁹³⁴ ŽUP, AKP, 72. Varia, Dopis biskupa Petronio Caldana 25. 7. 1667.

⁹³⁵ Pavat 1960, 221.

⁹³⁶ Pavat 1960, 221.

⁹³⁷ Loupès 1985, 276.

⁹³⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.10. Del Giudice VI, 82r.

⁹³⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.10. Del Giudice VI, 78v.

5.10.1. Kanevari i prokuratorori

Massa comunis Porečkoga kaptola javlja se pod imenom *Caneva*. Stoga se i zastupnik te mase naziva *canevarius* ili *caniparius*.⁹⁴⁰ To je najvažnija služba u gospodarenju imovinom i prihodima koju može obavljati kanonik.⁹⁴¹ Ta će se služba u izvorima javljati i pod nazivom prokuratora (*procuratore di canonica, procuratore di campagna i procuratore compagno*). Dvojica kanevara ili prokuratora su se birali na kapitulu iz reda kanonika.⁹⁴² U 17. stoljeću kanevari su birani na dan sv. Andrije, 30. studenoga, i služba im je trajala godinu dana.⁹⁴³ Isti su prokuratorori mogli biti birani i više godina uzastopno. Tako se 1601. kao prokuratorori javljaju Nicolo Petronio i Antonio Praduerio koji će biti prokuratorori i 1602. te 1603. godine.⁹⁴⁴ Iz sačuvanih računovodstvenih knjiga prihoda i rashoda vidljivo je da se jedan prokurator bavio poslovima oko prikupljanja desetina, dok je drugi bilježio ostale prihode i rashode. Primjerice, od već navedenih kanonika Praduerija i Petronija, kanonik Praduerio je 1601. godine vodio evidencije novčanih prihoda i rashoda, a kanonik Petronio evidencije o prikupljenim desetinama, a naredne su godine zamijenili obveze.⁹⁴⁵ Osim toga, u iznimnim su situacijama kanonici mogli svoje poslove prokuratora povjeriti nekom kleriku koji nije morao biti jedan od kanonika, iako potonji ne bi bio prokurator. Takav se slučaj dogodio 1607. godine kada su prokuratorori bili Zuanne Tamburino te arhiprezbiter i generalni vikar Antonio Miletta (umire 1608. godine). Tada je za arhiprezbitera obveze koje su spadale na prokuratora obavljao porečki kapelan Zambattista Dominici.⁹⁴⁶ Prokuratorori su za svoj rad dobivali naknadu u naturi (*honoranza*), jedno janje, pet kongija vina i pet mezena pšenice svaki.⁹⁴⁷ Takvo je stanje bilo i polovicom istoga stoljeća kako saznajemo iz pera kanonika Francesca Orlandinija. Kaptol svake godine izabire dva kanonika koji se brinu o prikupljanju desetina, poslovima kaptola te naplati najmovi i drugih prihoda te o podjeli prebenda, a za svoj rad primaju naknadu.⁹⁴⁸ Čini

⁹⁴⁰ To je slučaj i u drugim kaptolima na području akvilejske crkvene pokrajine pa će tako jednak naziv koristiti i kanonici biskupije Concordia, usp. Marin 2005, 22.

⁹⁴¹ Ivan Ostojić će prokuratore nazvati izvršnim tijelom kaptola, usp. Ostojić 1975, 122.

⁹⁴² Na slična rješenja nalazimo i u biskupiji Concordia s tim da su prema konstitucijama toga stolnoga kaptola tu službu mogli, osim kanonika, obavljati i mansionari, usp. Marin 2005, 22. Te je poslove u rovinjskom zbornom kaptolu obavljao jedan kanonik *canipario*, usp. Teklić 2010, 51.

⁹⁴³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 11r. I kanonici splitskoga metropolitanskoga kaptola jednom godišnje su birali po dva prokuratora, usp. Ostojić 1975, 126.

⁹⁴⁴ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 11r, 21r, 32r..

⁹⁴⁵ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 16v-17r, 26v-27r.

⁹⁴⁶ Usp.: „*Intrade del reuerendo capitolo di Parenzo administrate per mi pre Zuane Tamburino e til signor Antonio Miletta vicario generale, canonici et procuratori, ma in loco suo ha seruito per la sua administration il reuerendo pre Zambattista Dominici al presente capelano nella chiesa di Parenzo, eletti al solito zorno di san Andrea per l'anno 1607 come di sopra.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 72r.

⁹⁴⁷ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 11v, 15r, 25v.

⁹⁴⁸ Usp.: „*Dal Capitolo si elegono ogni anno due canonici caneuari a qualli v'aspetta la riscossione delle decime, aggitar i negotii del capitolo e riceuer fitti e altre asspetanze al medesimo Capitolo, conseruar e distribuir le*

se da je tijekom najveće krize Porečkog kaptola došlo do mnogih zlouporaba i nemarnosti u obavljanju službe kanevara. Brojne primjere navodi kanonik Orlandini 1667. godine. Kanonici kanevari ne daju na uvid cjelokupnoj kaptolskoj zajednici evidencije o prikupljenim desetinama, приходима i rashodima kao što je bio običaj i obveza, ne vode bilješke o najmovima i zakupima kaptolskih zemljišta, plodovi koji pripadaju prebendama kanonika koji su odsutni skladište se na neadekvatan način.⁹⁴⁹

Tijekom druge polovice 17. stoljeća dolazi do obnavljanja svekolikog života Porečkoga kaptola. Snažan poticaj su tome dali porečki biskupi. Tako je biskup Alessandro Adelasio, osim što je sinodalnim konstitucijama 1675. godine regulirao na koji način stolni i zborni kaptoli u porečkoj biskupiji trebaju raspolagati imovinom i приходима, 31. ožujka 1691. godine odredio obveze kanevara, odnosno prokuratora Porečkoga kaptola. Iz odluke je biskupa Adelasija jasno da je ta jedna služba nazivana dvama nazivima. Tako je *Procuratore siue Caneuaro Principale* trebao u prikladnim vremenima obilaziti područje porečke komune te o prinosima voditi bilješke u zasebnoj bilježnici kako bi se odredila vrijednost desetine, no nije smio imati ključ kanoničke kuće, pod prijetnjom kazne od deset dukata za svaki put kad bi se prekršila ta odredba, u kojoj se skladištila prikupljena desetina.⁹⁵⁰ Ključ je trebao imati *Caneuaro Compagno* koji je trebao bilježiti ulaz svih desetina u naravi te voditi računa o pravilnoj i pravovremenoj raspodjeli istih.⁹⁵¹ Uvođenjem takvog načina uvodi se zapravo dvostruko provjera prihoda i smanjuje mogućnost za malverzacije, posebice stoga jer su obojica istekom jednogodišnjeg mandata trebali knjige u koje su bilježili desetine dati na uvid cijeloj kaptolskoj zajednici.⁹⁵² Biskup Adelasio je već 5. kolovoza 1691. dopunio navedenu odluku nalažući prokuratoru koji je bio zadužen za distribuciju prihoda u pojedine prebende, da dan prije raspodjele pozove kanonike da nazoče distribucijama.⁹⁵³ No, i sami kanonici su na sjednicama donosili odluke koje su se ticale obveze istih. Tako su na sjednici održanoj 7. travnja 1698. godine donijeli odluku kojom se obvezuje *caneuaro compagno* da svaki put kada polazi u polje zbog poslova koje obavlja za kaptol, dužan svaku večer kanevaru podnijeti

prebende essendo però riconosciuti colle sue primizie per le loro fatiche." Vidi: HR-DARI- 395, Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4-5.

⁹⁴⁹ HR-DARI- 395, Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 6.

⁹⁵⁰ ŽUP, AKP 74. Varia, Dekret biskupa Adelasija 31. 03. 1691.

⁹⁵¹ ŽUP, AKP, 74. Varia, Dekret biskupa Adelasija 31. 03. 1691.

⁹⁵² Način kontrole da se cjelokupnoj zajednici jednom godišnje daje izvješće o primicima i troškovima je uobičajen u kaptolskim zajednicama, usp. Marin 2005, 22.

⁹⁵³ ŽUP, AKP, 74. Varia, Dekret biskupa Adelasija 31. 03. 1691.

izvještaj o tome što je radio tijekom dana, pod prijetnjom gubitka dnevnice.⁹⁵⁴ Na sjednici 9. veljače 1699. jednoglasno odlučuju da se izaberu dvojica kanonika koji će pregledati knjige koje je vodio prokurator te mu pomoći u distribuciji svih prikupljenih prihoda u pojedine kanoničke prebende.⁹⁵⁵ Potom je odlučeno da onaj kanonik koje ne obavlja dobro svoju službu može biti lišen iste kao i dodatnog prihoda koje ona nosi (*honoranze*) čak i ako je tu službu obavljao veći dio godine.⁹⁵⁶ No, važnost ove sjednice leži u tome da pokazuje inicijativu kapitularaca da sami kreiraju statutarnu odluku, posebice u pogledu unutarnjeg ustrojstva, odnosno da se učini reforma službe prokuratora. Predloženo je da umjesto dva prokuratora bude izabran jedan prokurator te još četiri kanonika koji su trebali biti pomoć prokuratoru u sakupljanju desetina s teritorija porečke komune, s tim da onaj tko bi bio izabran ne bi se te službe mogao odreći pod prijetnjom kazne. No taj je prijedlog s četiri glasa za i šest protiv odbačen.⁹⁵⁷

Unatoč nastojanjima za reguliranjem unutarnjeg ustrojstva i svih službi u kaptolu dolazi do zlouporaba. Naime, već 19. rujna 1699. godine kanonici Nicolo Gabriel Sponza i Federico Raguzzi pred cijelim kaptolom iznose pritužbu na prokuratora Nicoloa Bicchiacchia koji u jeku berbe grožđa neopravdano izbiva boraveći u Veneciji.⁹⁵⁸ Osim toga, ključeve podruma je predao kanoniku Apoloniju koji se zbog svoje visoke dobi već bio zahvalio na svim službama, a pokazao je veliko nerazumijevanje za troškove koje je kaptol trebao podnijeti prilikom dopreme vina iz Maja i Nova Vasi, mjesta porečkog distrikta podložnih tom podavanju. Kanonici su većinskim dijelom prihvatili pritužbe te se glasovalo o izboru novoga prokuratora. No, iz tog dokumenta je vidljivo i neslaganje koje je vladalo unutar kanoničke zajednice i stvaranje klanova. Iako je kanonik Apolonio bio predmetom pritužbi, to nije spriječilo arhiđakona da ga predloži za službu prokuratora, no to je odbijeno s 4 glasa protiv prema 2 glasa za, a za prokuratora je s 5 glasova za izabran kanonik Alessandri.⁹⁵⁹

Tijekom većeg dijela 18. stoljeća, počevši od 1709. godine, porečki su kanonici prokurateure birali u ožujku ili travnju, s tim da im je mandat isto tako trajao godinu dana.⁹⁶⁰ Broj kanevara odnosno prokuratora je varirao. U 17. stoljeću se spominju dva prokuratora dok će se u 18. stoljeću uvesti i treći prokurator. Redovito su se birali i njihovi pomoćnici također

⁹⁵⁴ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, Zapisnik kaptolske sjednice 7.4.1698.

⁹⁵⁵ ŽUP, AKP, 74. Varia, Zapisnik kaptolske sjednice 9.2.1699.

⁹⁵⁶ ŽUP, AKP, 74. Varia, Zapisnik kaptolske sjednice 9.2.1699.

⁹⁵⁷ ŽUP, AKP, 74. Varia, Zapisnik kaptolske sjednice 9.2.1699.

⁹⁵⁸ ŽUP, AKP, 74. Varia, Zapisnik kaptolske sjednice 19.10.1699.

⁹⁵⁹ ŽUPoreč, AKP, 74. Varia, Zapisnik kaptolske sjednice 19.10.1699.

⁹⁶⁰ ŽUPoreč, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 10r.

iz redova kanonika, koji će se nazivati *canevaro (procuratore) compagno*. O takvome stanju zorno svjedoči zapis vizitacije biskupa Pietra de Grassija 1730. godine. Dva prokuratora, tzv. *procuratori di campagna* biraju se *ex gremio capituli* i njihova je zadaća voditi bilješke o kvaliteti i kvantiteti desetina u bilježnicama (*vacchette*) koje su potom morali predati trećem prokuratoru koji se nazivao *procuratore di canonica*, a koji je pak na temelju njihovim evidencija brinuo da se sveukupna desetina pravilno razdijeli u kanoničke prebende.⁹⁶¹

Tijekom vremena dolazilo je do zlouporaba u vršenju službe prokuratora te su porečki kanonici na kapitulu održanom 6. travnja 1772. godine donijeli konstitucije kojima su propisali prava i obveze prokuratora.⁹⁶² Prokurator *pro tempore* i njegov pomoćnik (*procuratore compagno*) iz redova porečkih kapitulara imali su pravo na naknadu (*honoranza*) zbog svoje službe u mjeri pet mezena pšenice, barilu vina i jednog janjca.⁹⁶³ No, zacijelo je dolazilo do samovoljnoga raspolaganja prihodima u naturi budući da prokuratorima bilo jasno zabranjeno da uzimaju ikoju količinu vina ili *scavezza*, osim u onoj mjeri koja ih pripada prilikom distribucije.⁹⁶⁴ Iz istoga je razloga pojačana dužnost prokuratora da prilikom podjele prebendi vode brigu o tome da obavijeste dva sindika koji će bdjeti nad time da se raspodjela vrši pravedno.⁹⁶⁵ Prokuratoru je izričito zabranjeno da raspolaže dobrima u naravi koja čine prihod pojedine prebende ili u su određena za naknadu.⁹⁶⁶ Slijedeća zlouporaba kojoj su kanonici željeli stati na kraj je bila raspolaganje kaptolskom imovinom, napose inventarom skladišta kao što su bačve i ostalo posuđe za pohranu. Prokuratorima je zabranjeno da je posuđuju čak i van vremena berbe. Iznimno, bilo ju je dopušteno posuditi pojedinim kanonicima uz suglasnost svih članova kaptola, a prokuratoru su morali sastaviti inventar sve imovine te ga priložiti svom nasljedniku u službi koji je morao potvrditi da inventar odgovara stvarnom stanju.⁹⁶⁷ Poučeni negativnim iskustvom s nekim desetinarima prokuratoru su morali nadgledati da je prijavljena količina poljoprivrednih dobara istinita.⁹⁶⁸ Prokuratoru su, osim toga morali brinuti da svaki kanonik dobije vedro vode iz cisterne, a isto tako da se voda ne rasipa, posebice u vrijeme berbe.⁹⁶⁹ U propisane zadaće prokuratora je pripadala i briga oko toga da kaptolski dužnici vraćaju svoje dugove, ne sustežući se, ukoliko bi bilo potrebno i od

⁹⁶¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.22. De Grassi III, 78r.

⁹⁶² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 151r.

⁹⁶³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 151v.

⁹⁶⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 151v.

⁹⁶⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 151v.

⁹⁶⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 152r.

⁹⁶⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 152r.

⁹⁶⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 152r.

⁹⁶⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 152r.

sudskoga progona.⁹⁷⁰ No, ako bi svojim nedjelovanjem izazvao štetu kaptolu samoga prokuratora bi kaptol teretio za dugove. Prokurator je morao nadgledati i radnike u podrumu i brinuti se o isplati njihove plaće kao i o prihodima koji su pripadali zvonarima.⁹⁷¹ Po isteku službe prokurator je morao sastaviti račun prihoda i rashoda koji je morao biti potvrđen od dvojice sindika te sve predati svome nasljedniku.⁹⁷²

Kaptoli su kroz prošlost vodili brojne sporove u zaštitu svojih prava na crkvenim ili laičkim sudištima.⁹⁷³ Budući da su prokurator i kaptola bila zauzeti brigom oko prihoda, na kapitulama su se, kada bi se pokazala potreba, birali prokurator (zastupnici) *ad lites* kojima su dane sve ovlasti u zastupanju kaptola.⁹⁷⁴ Prokurator *ad lites* su također birani iz redova kanonika. Prokurator za obavljanje određenih poslova u upravljanju imovinom su se isto tako ponekad birali, makar bi ti poslovi spadali uobičajeno na kaptolskog prokuratora. Tako je na sjednici održanoj 20. travnja 1717. kao prokurator za obavljanje posla prodaje jedne građevine (*per far un procuratore accio possa vender il casale nomine capituli*) izabran kanonik Ghisleni.⁹⁷⁵

5.10.2. Sindici

Čini se da je služba sindika⁹⁷⁶ uvedena u Porečki kaptol na sjednici održanoj 9. veljače 1699. godine kada se biraju dvojica kanonika koji su trebali pregledati računovodstvene knjige prokuratora. Porečki su kanonici na kapitulama održanom 25. svibnja 1725. godine donijeli nova pravila kojih su se trebali držati sindici.⁹⁷⁷ Ono što ih je nagnalo na taj čin nisu promijenjene okolnosti, već što je nestala „knjiga starih kaptolskih pravila“⁹⁷⁸ u kojoj su bila popisana pravila kojih su se morali pridržavati sindici. Sincima je novousvojenim pravilima bilo naloženo da budno prate rad prokuratora, te da posebno vode računa o tome da vlastite interese ne pretpostavljaju interesu kaptola.⁹⁷⁹ Iz ove odredbe jasno proizlazi da je u prošlosti dolazilo do zlouporaba budući da se kanonici na to jasno referiraju te su naglašavanjem istoga htjeli

⁹⁷⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 152v.

⁹⁷¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 152v-153r.

⁹⁷² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 153r.

⁹⁷³ O sporovima Metropolitanskoga kaptola u Splitu u razdoblju od kraja 15. do 18. stoljeća usp. Ostojić 1975, 150-161. Ponekad je dolazilo i do sporova između samih kanonika. Tako su se 1784. kanonici Artusi i Gregis sporili oko prava ne precedenciju, usp. ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 232r.

⁹⁷⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 87r, 155v, 200r-200v.

⁹⁷⁵ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 36r.

⁹⁷⁶ Kanonici Splitskoga metropolitanskog kaptola koji su obavljali iste poslove kao i sindici su se nazivali *revisores comptorum*. Mogla su tu službu biti izabran dvojica ili više kanonika, usp. Ostojić 1975, 126. Sličnu funkciju nailazimo i u Zadarskom kaptolu, usp. Dundović 2016, 218.

⁹⁷⁷ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27r.

⁹⁷⁸ Usp.: „*Essendo che e con graue danno di questo reuerendissimo capitolo smarrito il libro dell' antiche regole e ordini capitolari dove stanno anco registrate le facultà impartite alla carica de sindici.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27r.

⁹⁷⁹ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27r.

iskorijeniti loše upravljanje u budućnosti.⁹⁸⁰ Sindicima je dano pravo da kanonicima koji imaju dug prema kaptolu zaplijene naknade (*honoranze*) koje ih spadaju.⁹⁸¹ Nadalje, prokurator nije mogao isplaćivati naknade (*honoranze*) kanonicima ili drugim klericima bez nazočnosti sindika.⁹⁸² Prokuratoru nisu mogli izdavati vino iz kaptolskog podruma bez nazočnosti barem jednog sindika.⁹⁸³ Štoviše bez njihove nazočnosti nisu mogli izdavati iz podruma nikakvo oruđe.⁹⁸⁴ Sindici su se morali odazvati, a ukoliko bi bili spriječeni zbog bolesti ili kojeg drugog valjanog razloga izdavanju dobara iz podruma su trebali nazočiti neki od kanonika.⁹⁸⁵ *Procuratori di campagna* su u razdoblju bilježenja prinosa za sakupljanje desetina trebali svaku večer dostaviti sindicima na pregled dnevnu zabilježbu o prinosima⁹⁸⁶

5.10.3. Punktator

Tridentski koncil određuje da se u katedralnim crkvama gdje nisu postojale dnevne distribucije odvoji treći dio prihoda te da se taj dio podijeli kanonicima ovisno o njihovoj nazočnosti u koru.⁹⁸⁷ Porečki će biskup Giovanni Battista del Giudice 10. travnja 1655. godine donijeti dekret kojim se u Porečkoj biskupiji primjenjuje navedena odluka Tridentskog koncila.⁹⁸⁸ Sukladno navedenom dekretu za provedbu istoga bio je zadužen porečki arhiepiskop. Istodobno je ustanovljena služba punktatora koji je trebao bilježiti nazočnost kanonika u koru, a u njoj je pojedini kanonik trebao biti godinu dana.⁹⁸⁹ Kaptol je imao isključivo pravo na izbor punktatora.⁹⁹⁰ Punktator je po izboru polagao svečanu zakletvu. Biskup del Giudice je i u dekretu od 28. lipnja 1656. naglasio želju da se bilježene nazočnosti (*puntatura*) vrši s najvećom mogućom točnošću kako bi se pravilno rasporedio iznos koralnih dnevnica.⁹⁹¹ Sačuvane su bilježnice u kojima se bilježila *puntatura* (nazočnost u koru) od 1673. godine. Punktator se redovno biraio početkom godine, u siječnju te je u toj službi bio godinu

⁹⁸⁰ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27r.

⁹⁸¹ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27r.

⁹⁸² ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27r-27v.

⁹⁸³ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27v.

⁹⁸⁴ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27v.

⁹⁸⁵ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27v.

⁹⁸⁶ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 27v.

⁹⁸⁷ Pavat 1960, 314.

⁹⁸⁸ Pavat 1960, 314.

⁹⁸⁹ U Metropolitanskom kaptolu u Splitu bilježenje nazočnosti u koru spadalo je na prokurate, usp. Ostojić 1975, 127. U Pićanskom je kaptolu ta obveza spadala na arhiđakona kao prvu čast kaptola, usp. Martinčević i Orbanić 2023, 792-793.

⁹⁹⁰ Usp.: „*Parimenti ogn' anno e assolutamente dal capitolo, mai dal vescovo ... esser electo il canonico pontatore, il di cui officio è, dato però il giuramento solenne, di pontare tutti quelli che mancano alle hore canoniche, per le distributioni quotidiane.*“ Vidi: HR-DARI- 395, Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 9.

⁹⁹¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 10r.

dana. Od 1736. godine kanonici biraju punktatora na sjednicama koje se održavaju krajem studenog ili početkom prosinca.⁹⁹² Nisu bili rijetki slučajevi da su se kanonici odrekli te službe i prije isteka roka. To je učinio, primjerice kanonik G. Zuccato 11. listopada 1715.⁹⁹³ No, čini se da ta služba nije bila omiljena među kanonicima. Tako je 1717. punktator biran na četiri sjednice, od 6. do 13. siječnja budući da su predlagani i izabrani kandidati redom odustajali. Slično je bilo i 1744. godine.⁹⁹⁴ I u narednim će se godinama povremeno javiti isti problem. Tako je bilo na sjednici održanoj 14. prosinca 1781.,⁹⁹⁵ a slično se dogodilo i 1792. kada su svi redom izabrani na sjednici 19. studenoga odustajali⁹⁹⁶ te je punktator konačno izabran na sjednici održanoj 3. prosinca.⁹⁹⁷ Kada bi kanonik punktator bio duže odsutan iz opravdanih razloga, birao se vicepunktator.⁹⁹⁸ Ako bi kanonik bio duže odsutan iz neopravdanih razloga tada se birao novi punktator, kao što je to bio slučaj 1770. godine.⁹⁹⁹

Takvo je odbijanje i nevoljkost za obavljanje te službe leži i u tome da je trebalo izračunati točne iznose pšenice i vina kojih je svaki kanonik trebao biti lišen zbog nesudjelovanja u koru. Iz samog zapisnika sjednice proizlazi da je bilo malo onih vičnih računu koji bi te omjere mogli pravilno odrediti.¹⁰⁰⁰ Stoga su kanonici 1. travnja 1730. odlučili da će promijeniti model koralnih dnevnica. Naime uvodi se pravilo da će kanonici koji ne budu nazočni na časovima nadalje za svaki izostanak plaćati Prokuratoru *pro tempore* 1 solad, odnosno za cijeli dan osam solada.¹⁰⁰¹

5.11. Ostale službe

5.11.1. Kancelari, notari i odvjetnici

Porečka se kaptolska zajednica koristila uslugama notara i odvjetnika. Iako ih ne možemo nazvati kaptolskim službenicima *sensu stricto*, obavljali su važne funkcije na koje su bili birani. Tako je notar, osim što je sastavljao privatno-pravne isprave u kojima je jedna od strana bio i porečki kaptol, u nazočnosti cjelokupne kaptolske zajednice i ponekad biskupa svojim potpisom ovjerio vjerodostojnost kaptolskih računovodstvenih spisa jednom godišnje,

⁹⁹² ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 105r.

⁹⁹³ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 28v.

⁹⁹⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 9r-9v.

⁹⁹⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 217r.

⁹⁹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 264v

⁹⁹⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 266r.

⁹⁹⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 79v.

⁹⁹⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 131r.

¹⁰⁰⁰ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 78r.

¹⁰⁰¹ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 78r.

na dan sv. Lucije.¹⁰⁰² To će početkom 17. stoljeća činiti porečki bilježnik Mattio de Stratis.¹⁰⁰³ Ponekad su se preklapali poslovi koje su obavljao notar i kaptolski kancelar, kako je to bio slučaj s kanonikom Paolom Chiurchom. Naime, na sjednici održanoj 19. listopada 1772. kada se raspravljalo o izboru novog kanonika, kanonik Fabretti je postavio pitanje treba li se za poslove sastavljanja tih akata koristiti usluge sekularnog notara ili pak kanonika Chiurcha koji sudjeluje u glasanju i donošenju odluka. Budući da je kanonik Chiurcho uživao ugled i da na sjednici nisu sudjelovali dvojica kanonika odlučeno je da se o tom pitanju glasa narednog dana.¹⁰⁰⁴ Kanonik Chiurcho je uživao povjerenje kaptola te je ostao u toj službi, budući da su za njegovu smjenu bila samo dvojica kanonika.¹⁰⁰⁵ Godine 1789. umire kanonik Chiurco, a porečki kanonici na kapitulu održanom 22. svibnja odlučuju o izboru novog notara te izabiru laika Giorgija Salamona.¹⁰⁰⁶ Kao nagradu za svoj rad trebao je godišnje dobivati star pšenice i baril vina povrh naknade po sastavljenom aktu.¹⁰⁰⁷

Odvjetnici su zastupali interese kaptola pred laičkim sudovima.¹⁰⁰⁸ Na sjednici kaptola održanoj 27. studenoga 1755. kanonici su zbog preseljenja Giorgija Minotta u Kopar morali izabrati novog odvjetnika koji će zastupati Kaptol u sporovima pred laičkim sudovima (*foro laico*).¹⁰⁰⁹ Za odvjetnika je izabran MarcAntonio Mainenti, a u toj službi neće biti vremenski ograničen već će ju obavljati dok bude po volji kaptolu (*che durerà al beneplacito del Capitolo*).¹⁰¹⁰ Za svoj je rad trebao biti nagrađen jednim starom pšenice i jednom barilom vina godišnje povrh stvarnih troškova koji nastaju tijekom sudskih postupaka.¹⁰¹¹ Da su porečki kanonici bili zadovoljni MarcAntonijom Mainentijem svjedoči i to što je službu obavljao da smrti. Porečki će kanonici na sjednici 11. travnja 1763. odabrati Giovanija Francesca Benlevu za odvjetnika,¹⁰¹² koji će tu službu vršiti do 1778. godine, kada zbog mnogo obveza odustaje od nje te kanonici na sjednici 7. svibnja 1778. biraju novog odvjetnika.¹⁰¹³

5.11.2. Sakristani

¹⁰⁰² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 11r.

¹⁰⁰³ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 30v.

¹⁰⁰⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuverendissimi capituli, 158r.

¹⁰⁰⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuverendissimi capituli, 159r.

¹⁰⁰⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuverendissimi capituli, 246r.

¹⁰⁰⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuverendissimi capituli, 246r.

¹⁰⁰⁸ Metropolitanski je kaptol u Splitu u ranonovovjekovnom razdoblju imao ponekad stalne, a ponekad prigodne odvjetnike, većinom laike, ali ponekad i klerike. Usp. Ostojić 1975, 160. O odvjetnicima Zadarskog kaptola usp. Dundović 2016, 30-31.

¹⁰⁰⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 65r.

¹⁰¹⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 65r.

¹⁰¹¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 65r.

¹⁰¹² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 99r.

¹⁰¹³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 209v.

Briga porečkoga kaptola o katedrali i održavanju liturgijske službe obuhvaćala je i izbor sakristana i zvonara. Polovicom 18. stoljeća vidljiva je tendencija porečkih kanonika za uređenjem sveukupnog života i djelovanja kaptola. Ta novoiskazana revnost obuhvaća i uređivanje odnosa s pomoćnim osobljem – sakristanima i zvonarima. Na kaptolskoj sjednici održanoj 27. studenoga 1761. godine kanonici su odlučili utvrditi pravila kojih se trebao držati sakristan.¹⁰¹⁴ Povod tome je bilo nesavjesno vršenje sakristanske službe. Sakristan je trebao biti u sakristiji u prikladno vrijeme prije mise da bi stigao prirediti kaleže, misale i ostale liturgijske predmete i liturgijsku odjeću te pomoći svećenicima koji služe misu pri oblačenju. Trebao se brinuti o tome da liturgijska odjeća bude čista i oprana, kao i ampulice za vino i vodu. Osim toga, sakristan je morao voditi brigu da ne nedostaje hostija ni bijeloga vina za slavljenje misne žrtve, a trebao je naći i ministrante. Sakristan se birao na godinu dana. Službu sakristana su obavljali svećenici. Čini se da se pridržavanje pravila nije teklo onim smjerom kako su to priželjkivali kanonici. Tako je 7. lipnja 1764. ostavku na tu službu dao sakristan don Antonio Alessandri, što su kanonici rado prihvatili budući da su imali primjedbe na njegov rad¹⁰¹⁵ pa je na sjednici 9. lipnja za obavljanje te službe izabran don Giuseppe Monfalcon.¹⁰¹⁶

5.11.3. Zvonari

Na porečki je kaptol pripada izbor zvonara. Redovito se birao zvonar i njegov pomoćnik (*campanaro e suo compagno*). Kao i za ostale službe, izbor zvonara se vršio javnim natječajem. Kanonik Bonaluce Soardo će prilikom prve vizitacije Mazzolenija izjaviti da imaju dva zvonara koji se trebaju birati svake godine, no da se to ne čini.¹⁰¹⁷ Pravila kojih su se trebali držati zvonari, kao i njihove obveze, kanonici su donosili u više navrata. Zvonari su za svoj rad dobivali naknadu. Pravila za zvonare donesena su na kaptolskoj sjednici održanoj 8. srpnja 1664. godine, budući da tadašnji porečki kanonici nisu bili zadovoljni radom i brigom istih oko dužnih poslova.¹⁰¹⁸ Ta su pravila sadržavala šest odredbi. Prvom je određeno da zvonari moraju crkvu držati čistom, a naročito korske klupe i glavni oltar te voditi brigu o tome da sakristija bude pometena.¹⁰¹⁹ U drugoj je odredbi određeno da moraju zvoniti za male i velike časove, za procesije i u drugim prilikama kad je to potrebno.¹⁰²⁰ U trećoj je odredbi propisano da moraju pomoći prilikom podjele žitarica, vina i ostalih plodova skupljenih na ime desetina

¹⁰¹⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 92v-93r.

¹⁰¹⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 103v.

¹⁰¹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 104r.

¹⁰¹⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.23. Mazzoleni I, 62v.

¹⁰¹⁸ ŽUP, AKP, 73. Varia, Campanari e Regole, 1r.

¹⁰¹⁹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Campanari e Regole, 2r.

¹⁰²⁰ ŽUP, AKP, 73. Varia, Campanari e Regole, 2r.

kanonicima.¹⁰²¹ U četvrtoj je odredbi regulirana isplata naknade zvonarima u dvije rate, odnosno prva rata do kraja kolovoza i druga rata do kraja studenoga.¹⁰²² Za vrijeme blagdana i svetkovina trebali bi za vrijeme mise u prikladno vrijeme donijeti predslavitelju vatru na kojoj se trebao zapaliti tamjan za kađenje.¹⁰²³ Naposljetku, šestom je odredbom utvrđena obveza zvonara da operu škropionice i u njih stave novu blagoslovnu vodu koju je prethodno blagoslovio arhiprezbiter.¹⁰²⁴

Pitanje uređivanja obveza zvonara nije bilo tada konačno riješeno te je doživljavalo promjene u narednim razdobljima. Tako su, sa bi bolje uredili prava i ovlasti zvonara kanonici na sjednici održanoj 10. siječnja 1763. godine donijeli nova pravila za zvonare.¹⁰²⁵ Zvonar i njegov pomoćnik su morali zvoniti ujutro, u podne i navečer te prije svake korske službe. Morali su upaliti svijeće kada kanonici dolaze u kor te brinuti o ključevima crkve. Morali su zvoniti svakodnevno prije mise. Tijekom zimskim mjeseci bili su dužni naložiti peć u sakristiji. Ljeti su morali zvoniti za izrazito oblačna i olujna vremena. Osim navedenih dužnosti zvonar i njegov pomoćnik morali su brinuti o čistoći crkve, brisati prašinu s oltara, a jednom tjedno i pomesti crkvu te brinuti o blagoslovljenoj vodi. Trebali su i brinuti i o tome da u sakristiji bude uvijek vode. Isto tako morali su prirediti oltarnike na glavnom oltaru u skladu s liturgijskom bojom. Trebali su se brinuti za kadionicu, tamjan i ugljen na kojem je isti trebao biti zapaljen za liturgijskih slavlja, kako i nositi križ prilikom procesija. Osim navedenoga, po nalogu arhiprezbitera zvonar je morao obavijestiti kanonike kada se održavaju kaptolske sjednice, ali i o drugim stvarima primjerice kada se održavao oficij za mrtve ili pogreb. Za vrijeme berbe trebao je biti na ispomoć kanoniku prokuratoru te pomoći pri istovaru žitarica i vina u skladišta. Kada su se trebale koristile orgulje trebao je biti za mijehom ili pak naći drugu osobu koji bi to umjesto njega radila.

Na kaptolskoj sjednici održanoj 8. kolovoza 1776. godine raspravlja se o ponašanju dugogodišnjeg zvonara Pasqualea Millesija kojega se optužuje da ne pokazuje dovoljno poštovanja prema kanonicima te je izglasano da ga se udalji iz službe.¹⁰²⁶ No, već nakon četiri dana na kaptolskoj se sjednici ponovno odlučuje o Millesiju, koji obavještava kaptol da se pokajao zbog svoga ponašanja te moli da ga se zbog gladne djece ponovno primi u službu,¹⁰²⁷

¹⁰²¹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Campanari e Regole, 2r.

¹⁰²² ŽUP, AKP, 73. Varia, Campanari e Regole, 2v.

¹⁰²³ ŽUP, AKP, 73. Varia, Campanari e Regole, 2v.

¹⁰²⁴ ŽUP, AKP, 73. Varia, Campanari e Regole, 2v.

¹⁰²⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 95r-95v.

¹⁰²⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 195v-196r.

¹⁰²⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 196v.

što je kaptol i učinio na sjednici 20. kolovoza.¹⁰²⁸ No, o određenim trzavicama između kaptola i zvonara raspravlja se i na sjednici 20. siječnja 1780. godine, kojoj nazoči i biskup Polesini. Iako su i tada potvrđeni zvonar i njegov pomoćnik odlučeno je da im se napismeno dađu obveze koje trebaju izvršavati.¹⁰²⁹ Unatoč svemu, zvonar Pasquale Millesi je predstavljao problem porečkim kanonicima. Tako je na sjednici održanoj 21. svibnja 1783. godine arhiepzbiter izvijestio kanonike da se navedenom pokazalo previše dobrohotnosti što je naposljetku izazvalo sablazan među porečkim stanovnicima budući da je Millesi konstantno pokazivao manjak poštovanja prema arhiepzbiteru i ostalim kanonicima.¹⁰³⁰ Kanonici su odlučili da se Millesi otpusti iz službe i da mu se isplati naknada za vrijeme provedeno u službi od posljednjeg izbora te je naloženo drugom zvonaru Marzocchiju da ga obavijesti o ishodu glasovanja te da on njega zatraži da mu preda sve ključeve.¹⁰³¹ Na sjednici održanoj 30. svibnja izabran je novi zvonar Ettore d'Udine.¹⁰³²

5.11.4. Desetinari

Uz službu prokuratora neophodna za ubiranje desetina, najvažnijeg prihoda Porečkog kaptola bila je i ona desetinara (*decimiere*). Iako se ponekad spominje da su kanonici vršili tu službu,¹⁰³³ desetinari većinom nisu pripadali tijelu kaptola već su to bili radnici koji su za svoj rad dobivali naknadu. Desetinari su u vrijeme vršidbe žitarice trebali pohoditi majure gdje se ona vršila, voditi bilješku o količini i kvaliteti žitarica što je trebalo dati na uvid prokuratoru s napomenom tko ga je od obveznika podavanja desetine pozvao tom prilikom, a tko nije kako bi utvrdio količinu proizvedenih žitarica.¹⁰³⁴ Prilikom berbe desetinari je bio dužan voditi evidenciju o količini grožđa koja se prevozi kroz gradska vrata. O svemu tome morao je voditi evidenciju koja je morala sadržavati ime i prezime vlasnika grožđa, o kvaliteti istoga, o načinu uzgoja (*vigna* ili *piantada*), kao i o tome o kojoj se sorti radi, odnosno kako se u samom dokumentu navodi, radi li se o muškatu ili refošku te o mjestu gdje je grožđe ubrano.¹⁰³⁵ U

¹⁰²⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 197r.

¹⁰²⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 212r.

¹⁰³⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 227v.

¹⁰³¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 228r.

¹⁰³² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendisimi capituli, 228r-228v.

¹⁰³³ HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 6.

¹⁰³⁴ Usp.: „... sarà ricompenza de decimari intervenire personalmente sopra le are ove si tibia e al tempo della misurazione delle biade per iui descriuere la quantità e qualità delle medesime e farne nota distinta del procuratore di ese e dare raccolta qual nota dourà esibire al procuratore di capitolo di giorno in giorno significanda al medesimo con distinzione chi abbia auusato il decimaro ad interuenire alla misurazione e chi no.“ Vidi: ŽUP, AKP, 74. Varia, Obblighi dei decimatari.

¹⁰³⁵ Usp.: „Al tempo delle vindemie, auuisato il decimaro dal procuratore delle vigne del giorno e luogo ove intende vendemiare, esso decimaro dourà subito aperte le porte della città interuenire alla porta grande di terra ferma ed iui nel suo libro tenere nota distinta dell some, carri di uva che entranno in città notando con distinzione il nome

slučaju da bi bilo više desetnara prilikom berbe trebali su se rasporediti na dva ulaza u grad te bilježiti količinu grožđa.¹⁰³⁶ No, što se tiče prinosa kukuruza procjenu prinosa radi utvrđivanja desetine desetinari su vršili na samim oranicama.¹⁰³⁷

Kanonik Orlandini 1667. godine navodi zlouporabe i nemarno obavljanje službe od strane kanonika desetnara, budući da na udaljenija mjesta uopće nisu odlazili utvrditi veličinu prinosa da bi se odredila desetina, nisu vodili evidenciju o dugovanjima ili su određivali desetinu bez mjerenja stvarnih prinosa na temelju prethodnih godina.¹⁰³⁸ Da desetinari nisu uvijek biliorni u izvršavanju svojih dužnosti i na taj način oštećivali Porečki kaptol i u narednom stoljeću svjedoči slučaj koji se dogodio 1748. godine. Naime, na kapitularnoj sjednici održanoj 30. kolovoza iz službe je otpušten desetinari Giacomo Paglietti. On je bio optužen da je kao desetinari za Fuškulin prokuratoru dao lažne podatke o desetini optuživši grofa Z. Becicha i njegove radnike da nisu htjeli dati podatke o kvantiteti i kvaliteti žitarica. No, zapravo se radilo o tome da se Paglietti kao desetinari nije nikada ni pojavio u Fuškulinu da bi utvrdio visinu prinosa.¹⁰³⁹

Svaki je desetinari obilazio određeno područje. Tako se 1777. spominju desetinari za Novu Vas, Kosinožiće i Žbandaj, desetinari za Dračevac, potom za Varvare, Červar i Maj te naposljetku desetinari za Musalež, Fuškulin i Fratu.¹⁰⁴⁰ Desetinari su bili plaćanu u omjeru koji je bio uobičajen za desetinu na određenom području. Tako je desetinari u Žbandaju dobivao žitarice i vino u omjeru 5%, u Dračevcu žitarice 6%, Varvarima, Červaru, Maju, Musaležu i Fuškulinu 5%, a desetinari u Frati 8%.¹⁰⁴¹

5.11.5. Kaptolski agent

Sve dosad navedene službe, izuzev one desetnara, bile su striktno odijeljene na način da su ih mogli obavljati isključivo kanonici i službe koje su obavljali drugi klerici ili laici. Iako se služba kaptolskog agenta spominje i ranije, ona je 1727. godine u bitnom promijenjena, jer

e cognome de proprietario dell'uva, la qualità della medema se di vigna o piantada se moscato o refosco e da che luogho raccolta. È se capiterrano uve delle ville raccolte fuori de suburbii douerà anche di questo farne nota in libretto distinto con l'istesa particolarità." Vidi: ŽUP, AKP, 74. Varia, Obblighi dei decimatari.

¹⁰³⁶ Usp.: „Se sarà più di un decimaro destinato a tal effetto douranno in tal caso distribuirsi, vno alla porta grande di terra ferma e l'altro all'altra porta di terra vicino al mare." Vidi: ŽUP, AKP, 74. Varia, Obblighi dei decimatari.

¹⁰³⁷ Usp. „Per li formentoni douranno interuenire alle misurazioni ne campi come per il passato." Vidi: ŽUP, AKP, 74. Varia, Obblighi dei decimatari.

¹⁰³⁸ HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 6.

¹⁰³⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 21v-22r.

¹⁰⁴⁰ ŽUP, AKP, 21. Knjiga desetina 1774. – 1776., 576, 577.

¹⁰⁴¹ ŽUP, AKP, 21. Knjiga desetina 1774. – 1776., 576, 577, 578, 579.

su u tu službu mogli biti izabrani ne nužno kanonici, već i drugi pripadnici klera ili laici. Naime, na kapitulu 7. lipnja 1727. porečki su kanonici, potaknuti štetom koja se nanosi kaptolu pri procjeni i prikupljanju desetina, odlučili da se izabere sposoban i marljiv agent koji bi se starao o tome da se desetina procjenjuje i sakuplja na način da se ne oštećuju prava kaptola.¹⁰⁴² Rad agenta su nadgledali sindici. Kanonici su odlučili da agent za svoj posao ima dobivati godišnju nagradu u vrijednosti 55 dukata, na takav način da polovicu iznosa dobiva u novcu, a polovicu u naturi (žitarice, vino). Novac bi se osigurao na taj način da se od svake prebende (uključujući i onu koja pripada biskupu) uzme 5 dukata. Osim navedenog iznosa, agentu ne bi bili priznati drugi troškovi (primjerice troškovi najma konja i sl.). Ukoliko bi bilo potrebno, agent je mogao imati i pomoćnika. Ukoliko nitko od kanonika ne bi pristao na tu službu, tada je u tu službu bilo moguće izabrati i nekoga izvan redova Porečkih kanonika.¹⁰⁴³ Za prvog je agenta na sjednici održanoj 28. srpnja 1727. izabran kanonik Marcoleoni.¹⁰⁴⁴

5.11.6. Ostalo osoblje

Prikupljane desetina u naravi, najvažnijega izvora kaptolskih prihoda, zahtijevalo je angažman nadničara. Njihova su prava i obveze propisana na kaptolskoj sjednici održanoj 6. travnja 1772. Nadzor nad radom nadničara je spadao u djelokrug prokuratora. Tada je odlučeno da se nadničarima poveća dnevnicica s 30 solada (jedna i pol lira) na 2 lire.¹⁰⁴⁵ To je povećanje nadnice kompenziralo odustajanje od davanje dijela plaće u naravi, odnosno nadničari bi dobivali staro vino, što je na toj sjednici većinom glasova kanonika ukinuto. Vino koje je bilo preostalo u bačvama trebalo je biti prerađeno u ocat te ravnomjerno podijeljeno kanonicima. Osim nadničara dio poslova u podrumu su obavljali i zvonari te su za to dobivali naknadu u naravi.¹⁰⁴⁶ Na toj je sjednici odlučeno da za svoj rad imaju pravo na 10 barila *scavezza*, starić miješanih žitarica (*minestra*) te starić raži i starić kukuruza. Osim toga, prema odluci kaptola od 30. ožujka 1737. pripadalo im je staro vino koje je ostalo u bačvama.¹⁰⁴⁷

5.12. U katedrali i župi

¹⁰⁴² ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705-1743, 67v.

¹⁰⁴³ ŽUP, AKP, Atti capitolari 1705-1743, 67v.

¹⁰⁴⁴ ŽUP, AKP, Atti capitolari 1705-1743, 68r.

¹⁰⁴⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 152v.

¹⁰⁴⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 153r.

¹⁰⁴⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 153r.

Osnovna je svrha kaptola bila da se uzveliča Služba Božja u crkvi, a ponad toga katedralnog kaptola da bude savjet i senat biskupov, te da u vrijeme sedisvakancije upravlja biskupijom na način da izabire kapitularnoga vikara, ekonoma i kancelara.¹⁰⁴⁸ Psalmodija u koru, služenje konventualne mise i mise za ostavitelje i dobročinitelje činile su temelj kanoničkih obveza.¹⁰⁴⁹ U tom su smislu i porečki kanonici obavljali svoju službu. Antonio Miletti, arhiepiskop i generalni vikar, prilikom vizitacije kaptola izjavljuje da kanonici imaju obvezu dviju misa, prve i velike (konventualne) te časova, no nisu svi kanonici uvijek bili nazočni.¹⁰⁵⁰ Kada biskup Leonardo Trittonio 1622. vizitira katedralu kanonik Antonio Pinadelli navodi da svi kanonici pravilno i pobožno i u prikladno vrijeme mole časove.¹⁰⁵¹ Matutin mole o izlasku sunca, kako ljeti tako i zimi, osim u razdoblju od vigilijs Tijelova do Uznesenja BDM kada ga mole nakon Večernje.¹⁰⁵² Odmah nakon Matutina mole Prvi čas, a o trećoj uri (oko 9 sati ujutro), Treći, Šesti i Deveti sat. Večernju mole oko 9 sati navečer, a odmah poslije Večernje mole Povečerje.¹⁰⁵³ Kaptol je imao obvezu služenja dviju misa dnevno, tj. prvu misu odmah nakon Matutina i drugu, veliku ili konventualnu¹⁰⁵⁴ misu nakon Devetog časa.¹⁰⁵⁵ No, u pojedinim je razdobljima stanje bilo bitno drugačije od propisanih obveza. Tako je prilikom vizitacije 1649. godine biskup Del Giudice otkrio da kanonici ne mole u koru svaki dan časoslov. Kao razlog za to bit će naveden mali broj kanonika, od kojih je jedan zauzet poslom u župi, drugi pak poslom oko desetina te se ne uspijevaju svakodnevno nalaziti u koru.¹⁰⁵⁶ Obvezu slavljenja dviju misa dnevno ipak poštuju.¹⁰⁵⁷ Na to će se prilikom vizitacije potužiti i gradski sudac Francescho de Bianchi koji navodi da su kanonici nemarni u ispunjavanju svojih obveza, ne služe pjevane mise, a kada i služe mise to nije u prikladno vrijeme, a osobito ne mole Večernju i Povečerje te zaključuje da zaslužuju suspenziju *a divinis*.¹⁰⁵⁸ To je navelo biskupa da izda dekret kojim kanonicima nalaže da budu točni u moljenju sedam časova te da u pravo vrijeme služe mise, kao što im obveze nalažu pod prijetnjom *suspensio a divinis illico incurranda senza altra dichiarazione*.¹⁰⁵⁹ Unatoč naporima

¹⁰⁴⁸ Plonger 1974, 113-114; Loupès 1985, 57-63.

¹⁰⁴⁹ Marin 2005, 9.

¹⁰⁵⁰ Pesante 1894, 11.

¹⁰⁵¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2. 2. L. Trittonio, 11v.

¹⁰⁵² APPB, PB, 2. Vizitacije 2.2. L. Trittonio, 12r.

¹⁰⁵³ APPB, PB, 2. Vizitacije 2.2. L. Trittonio, 12r.

¹⁰⁵⁴ O načinu i obvezama kanonika i ostalih klerika prilikom služenja konventualne mise kod Zadarskog kaptola usp. Dundović 2016, 101, 104-105, 109.

¹⁰⁵⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije 2.2. L. Trittonio, 12r.

¹⁰⁵⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije 2.6. Del Giudice II, 6r.

¹⁰⁵⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije 2.6. Del Giudice II, 6r.

¹⁰⁵⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije 2.6. Del Giudice II, 9v.

¹⁰⁵⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije 2.6. Del Giudice II, 10r.

biskupa nepravilnosti prilikom moljenja časova neće biti brzo iskorijenjene.¹⁰⁶⁰ Jasno je to i iz vizitacije biskupa Mazzolenija, kada se kanonik skolastik Giovanni Zuccato žalio na nered prilikom korske službe. Neki kanonici uopće ne otvaraju usta, drugi prebrzo započinju, neki pričaju, a drugi pak čitaju pisma.¹⁰⁶¹

U prerogative katedralnih kaptola spadalo je i nošenje korske odjeće koje ih je razlikovalo od članova zbornih kaptola te ostalih svećenika i klerika.¹⁰⁶² Kanonici katedralnih kaptola su imali pravo na nošenje zanfarde ili almuzije, kratkog ogratača od krzna koji se nosio preko ramena.¹⁰⁶³ Zato će i porečki kanonici u zapisnicima kaptolskih sjednica bilježiti da su svi *canonici zanfardati e prebendati*.¹⁰⁶⁴ No, polovicom 17. stoljeća nisu svi porečki kanonici imali zanfardu. Jasno je to iz odredbe biskupa N. Petronija Caldane kojom se onim kanonicima koji nemaju zanfardu naređuje da ju u roku od mjesec dana moraju nabaviti, istodobno nalažući kanevaru da zaplijeni prihode onih kanonika koji nemaju zanfardu dok istu ne nabave.¹⁰⁶⁵ Godine 1755. na dan 27. lipnja pred tadašnjim porečkim biskupom mons. Gasparom de Negrijem, u prostoru biskupske palače, *in camera sue audientiae consueta* pojavili su se Antonio Vergotin, arhiprezbiter i Luca Voinich, arhiđakon, dostojanstvenici Porečkoga kaptola a uz njih i Giovanni Zuccato, kanonik skolastik, Iacobo Battaija, Francesco Bonaluce Soardo, Valentino Valentini, Giuseppe Fabretti, Vincenzo Baldini i Paolo Chiurco, kanonik teolog i doktor Pietro Zorzi Papadopoli, svi kanonici i ujedno cijeli stolni kaptol katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije da osobno uruče biskupu molbu da im se dopusti uporaba mozzetta crne boje. Kao prilog utemeljenosti svoje molbe priložili spis na talijanskom jeziku naslovljen *Dello Stato della Chiesa Cattedrale e Capitolo di Parenzo nell'anno 1667* kanonika Francesca Orlandinija.¹⁰⁶⁶ Na temelju toga spisa i jedne slike u kapeli sv. Katarine uz katedralnu crkvu koja prikazuje arhiprezbitera G. A. Panteru u mozzeti crne boje kanonici su tražili povlasticu da nose mozzetu.¹⁰⁶⁷ Nakon što je utvrdio stanje i proveo ispitivanje svjedoka koje se sjećaju slike iz tada već nepostojeće kapele sv. Katarine, biskup je 15. srpnja 1755. dopustio kanonicima da nose mozzetu crne boje ponad superpeliceja.¹⁰⁶⁸ Godine 1764., odnosno 1767., isti je biskup dopustio porečkim kanonicima da koriste flok na biretu, ovratnik i čarape

¹⁰⁶⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije 2.11. Petronio Caldana, 100v.

¹⁰⁶¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.23. Mazzoleni I, 141.

¹⁰⁶² ŽUP, AKP, 72. Varia, Pro Capitulo parentino in restitutionem mozzettae, 2r; Marin 2005, 11.

¹⁰⁶³ Ostojić 1975, 129; Dundović 2016, 90. Povlasticu nošenja almuzije su imali i neki zborni kaptoli. Rovinjski kaptol je tu povlasticu dobio 16. rujna 1761., usp. Teklić 2010, 46.

¹⁰⁶⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 34r.

¹⁰⁶⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Petronio Caldana, 7v.

¹⁰⁶⁶ ŽUP, AKP, 72. Varia, Pro Capitulo parentino in restitutionem mozzettae, 1r-1v.

¹⁰⁶⁷ ŽUP, AKP, 72. Varia, Pro Capitulo parentino in restitutionem mozzettae, 3r.

¹⁰⁶⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 59r.

ljubičaste boje.¹⁰⁶⁹ Dana 3. srpnja 1770. godine biskup će porečkim kanonicima dopustiti nošenje mozzete ljubičaste boje, rokete umjesto superpeliceja te *cappe magne* ljubičaste boje.¹⁰⁷⁰ Biskup još dopušta kanonicima nositi prsni križ s prikazom s jedne strane Blažene Djevice Marije kojoj je posvećena porečka katedrala, a s druge prezbitera¹⁰⁷¹ i mučenika sv. Maura, zaštitnika Porečke biskupije s tim da svojim oblikom bude učinjen po uzoru na križ kanonika metropolitanskoga kaptola u Udinama.¹⁰⁷² Osim biskupove odluke trebala je biti zatražena i potvrda venecijanskoga dužda, što je postignuto odlukom Senata od 18. siječnja 1772.,¹⁰⁷³ a 29. rujna iste godine blagoslovljena je nova koralna odjeća i srebrni pozlaćeni križevi.¹⁰⁷⁴

Pretpostavlja se da je crkvena organizacija u Poreču postojala još u trećem stoljeću kada je u gradu živio i djelovao prvi poznati porečki biskup i mučenik Mauro. Podatci o biskupiji u najranijem razdoblju njezina postanka su veoma oskudni te je više izvora sačuvano tek iz 6. stoljeća kada živi i djeluje biskup Eufrazije, kojega je P. Kandler u 19. stoljeću smatrao prvim porečkim biskupom, a samo utemeljenje biskupije je promatrano u kontekstu Justinijanove rekonkviste, što je već u drugoj polovici 19. stoljeća osporeno.¹⁰⁷⁵ Porečka je biskupija u komparaciji s ostalim biskupijama istočnojadranskog prostora bila prostrana.¹⁰⁷⁶ Obuhvaćala je područje pod mletačkom i habsburškom vlašću, što je predstavljalo pastoralni izazov porečkim biskupima, budući da im je kao mletačkim podanicima ponekad bio spriječen pohod dijelu biskupije pod zemaljskom vlašću Kuće Austrije.¹⁰⁷⁷ Na sjeveru je graničila s Novigradskom biskupijom, a granica je prolazila duž rijeke Mirne, na istoku s Pićanskom biskupijom, dok je na jugu graničila s Pulsom biskupijom. U Poreču je svoje sjedište imao stolni kaptol, dok su se u Rovinju, Motovunu, Sv. Lovreču Pazenatičkom, Dvigradu,¹⁰⁷⁸ Svetvinčentu i Balama nalazila sjedišta kolegijalnih kaptola u dijelu pod mletačkim vrhovništvom. Tri su se kolegijalna kaptola nalazila u austrijskom dijelu. Prema M. Pavatu u Pazinu je djelovao kolegijalni kaptol na čelu s prepozitom, makar je to u novijoj historiografiji

¹⁰⁶⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 133v, 134v.

¹⁰⁷⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 134r-134v.

¹⁰⁷¹ U tom je razdoblju sv. Mauro smatran svećenikom podrijetlom iz Afrike, a ne prvim biskupom Porečke biskupije, o toj problematici usp. Saxer 1984, Petrović 1996, Nežić 2000.

¹⁰⁷² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 134v.

¹⁰⁷³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 156v.

¹⁰⁷⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 156v; Istu je povlasticu Splitski metropolitanski kaptol dobio 1769. godine, usp. Ostojić 1975, 129.

¹⁰⁷⁵ Pavat 1960, 25.

¹⁰⁷⁶ Sami porečki kanonici u opisivanju biskupije koriste sintagmu „prostrana biskupija“ (*ampia diocesi*), usp. ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 133v.

¹⁰⁷⁷ Grah 1983, 36.

¹⁰⁷⁸ Kaptol se iz Dvigrada 1714. godine za biskupa A. Vaire preselio u Kanfanar, usp. Grah i Bartolić 1999, 82.

osporeno.¹⁰⁷⁹ Zborni kaptoli su osvjedočeno djelovali u Tinjanu te Žminju.¹⁰⁸⁰ Sjedišta župa¹⁰⁸¹ su se nalazila u Taru,¹⁰⁸² Vabrigi, Vrsaru,¹⁰⁸³ Rakotulama,¹⁰⁸⁴ Vižinadi,¹⁰⁸⁵ Višnjaju,¹⁰⁸⁶ Bačvi,¹⁰⁸⁷ Kaščerji,¹⁰⁸⁸ Kaldiru,¹⁰⁸⁹ Karojbi,¹⁰⁹⁰ Fuškulinu,¹⁰⁹¹ Funtani,¹⁰⁹² Motovunskim Novakima, Muntrilju, Novoj Vasi,¹⁰⁹³ Sv. Ivanu od Šterne,¹⁰⁹⁴ Labincima,¹⁰⁹⁵ Rovinjskom Selu,¹⁰⁹⁶ Baderni,¹⁰⁹⁷ Novoj Vasi, Žbandaju,¹⁰⁹⁸ Gradini te Sv. Petru u Šumi,¹⁰⁹⁹ Kringi,¹¹⁰⁰ Trvižu i Bermu. Porečki je arhiprezbiter bio vanjski vikar (*vicarius foraneus*) za župnike Tara, Sv. Lovreča Pazenatičkog, Vabriga, Vrsara, Frate, Žbandaja, Fuškulina i Funtane.¹¹⁰¹ U biskupiji je u 17. i 18. stoljeću djelovalo i nekoliko samostana, mada su se već nalazili u razdoblju zalaza. U samostanu sv. Mihovila nad Limom boravio je jedan ili pak ni jedan monah.¹¹⁰² U Poreču su djelovali samostan franjevaca konventualaca te bendiktinski samostan na otočiću Sv. Nikola.¹¹⁰³ U 18. će stoljeću kratko djelovati oratorijanci sv. Filipa Nerija, koje će naslijediti dominikanci.¹¹⁰⁴ Svi će ti samostani biti ukinuti 1806. godine. U Sv. Petru u Šumi djeluju

¹⁰⁷⁹ Orbanić 2024, 152.

¹⁰⁸⁰ Pavat 1960, 209-210; Orbanić 2024, 152.

¹⁰⁸¹ O župama Porečke biskupije početkom 17. stoljeća usp. Orbanić 2024, 158-161.

¹⁰⁸² Župa sv. Martina biskupa se prvi put spominje 1177. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 155.

¹⁰⁸³ Župa sv. Martina u Vrsaru se prvi put spominje 1177. godine, ali se pretpostavlja da je osnovana mnogo ranije, usp. Grah i Bartolić 1999, 168.

¹⁰⁸⁴ Župa sv. Roka osnovana 1580. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 131.

¹⁰⁸⁵ Župa sv. Jeronima se prvi put spominje 1177. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 162.

¹⁰⁸⁶ Župa sv. Kvirika i Julite osnovana oko 1600. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 161.

¹⁰⁸⁷ Župa sv. Jakova osnovana oko 1653. godine, usp. Grah, Bartolić 1999, 49.

¹⁰⁸⁸ Župa se spominje u povlastici pape Aleksandra III. Porečkom biskupu, usp. Grah i Bartolić 1999, 84.

¹⁰⁸⁹ Župa je osnovana 1550. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 81.

¹⁰⁹⁰ Župa Svih Svetih u Karojbi se spominje po prvi puta u 16. stoljeću, usp. Grah i Bartolić 1999, 84.

¹⁰⁹¹ Nije poznata godina osnutka župe, a vjerojatno je osnovana u 17. stoljeću, usp. Grah i Bartolić 1999, 70.

¹⁰⁹² Najstariji spomen župe sv. Bernarda je iz 1626. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 69.

¹⁰⁹³ Pretpostavlja se da je župa sv. Roka osnovana u 16. stoljeću, usp. Grah i Bartolić 1999, 109.

¹⁰⁹⁴ Župa sv. Ivana Krstitelja vjerojatno osnovana 1580. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 144.

¹⁰⁹⁵ Najstarije svjedočanstvo o postojanju župe sv. Ivana Krstitelja potječe iz 1586. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 95.

¹⁰⁹⁶ Župa je osnovana 1596. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 137.

¹⁰⁹⁷ Župa Rođenja Blažene Djevice Marije osnovana 1600. godine odvajanjem od Sv. Lovreča Pazenatičkoga, usp. Grah i Bartolić 1999, 49.

¹⁰⁹⁸ Župa sv. Ivana i Pavla osnovana 1595. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 172.

¹⁰⁹⁹ Nije poznata godina osnutka župe, usp. Grah i Bartolić 1999, 149.

¹¹⁰⁰ Župa sv. Petra i Pavla se prvi put spominje 1177. godine, usp. Grah i Bartolić 1999, 89.

¹¹⁰¹ HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 8-9.

¹¹⁰² Grah 1983, 20.

¹¹⁰³ Pavat 1960, 269.

¹¹⁰⁴ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 115r, 116r.

pavlini, a u Rovinju franjevci trećoreci kao i u Pazinu.¹¹⁰⁵ Franjevci opservanti djeluju i u Vižinadi te kratko vrijeme u Vrsaru.¹¹⁰⁶

U gradu Poreču djelovala je jedna župa kojom je upravljao arhiprezbiter.¹¹⁰⁷ Arhiprezbiter Matteo de Rossi će za vizitacije kaptola 1730. godine utvrditi da treba učiniti distinkciju između područja grada na kojemu *ius parochiale* spada na arhiprezbitera i područja gradskog distrikta na kojemu spada na kaptol (*Anche qui bisogna rispondere con distinzione perchè altro è il ius parochiale dell' arciprete, il quale è ristretto dentro i limiti della città, altro e quello di questo molto reuerendo capitolo che conclude diverse ville, nelle quali elegge il curato ossia il cappellano il molto reuerendo capitolo*).¹¹⁰⁸ U slučaju kada ne bi bila popunjena čast arhiprezbiterata tu je ulogu na sebe preuzeo jedan dušobrižnik (*curato*), koje je mogao ali nije morao ujedno biti i član kaptola.¹¹⁰⁹ Na arhiprezbitera i kaptol spada sva ona pastoralna briga koja inače pripada župniku, a to je prvenstveno podjela sakramenata i vođenje matičnih knjiga. Iako najstarije matične knjige nisu ostale sačuvane pretpostavlja se da su se one počele voditi već početkom 17. stoljeća.¹¹¹⁰ No, unatoč tome što se porečka župa nalazi u samom središtu biskupije, budući da u porečkoj katedrali stoluje biskup, matične knjige umrlih se nisu počele voditi ni dvadeset godina nakon uvođenja te obveze 1614. godine, o čemu zorno svjedoči zapisnik biskupske vizitacije 1634. godine.¹¹¹¹ I prilikom vizitacije 1639. godine isti će kanonik, Zorzi Francz, na pitanje vode li se matične knjige rođenih, vjenčanih, krizmanih i umrlih odgovoriti da se ne vodi sve od navedenog ali obećaje da će ih u budućnosti voditi.¹¹¹²

Porečki su kanonici dužni svakodnevno prikazati misu za sve žive i pokojne dobročinitelje kaptola. Jednom godišnje se kaptol trebao pobrinuti da se održi misa i večernja u filijalnim crkvama naročito o svetkovini svetca kojemu je posvećena. Osim toga, bratovštine Presvetog Sakramenta, sv. Maura, sv. Katarine, sv. Antuna opata i Blažene Djevice Marije od Anđela birale su kapelana iz redova porečkih kanonika koji je za bratovštinu trebao jednom mjesečno služiti misu, za što mu je pripadala godišnja nagrada od 14 lira.¹¹¹³

¹¹⁰⁵ Pavat 1960, 270-271, 286; Orbančić 2024, 156-158.

¹¹⁰⁶ Pavat 1960, 277.

¹¹⁰⁷ HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4; APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.20. De Grassi I, 102r.

¹¹⁰⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.22. De Grassi III, 69v.

¹¹⁰⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.3. R. Trittonio I, 6r.

¹¹¹⁰ Biskup Leonardo Trittonio 1622. naređuje da se nabavi bilježnica koja će poslužiti za knjigu krštenih, usp. APPB, 2. Porečka biskupija, 2.2. Knjiga prve vizitacije biskupa Leonarda Trittonija 1622-1623, 1v.

¹¹¹¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.3. R. Trittonio I, 6r.

¹¹¹² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.4. R. Trittonio II, 59r.

¹¹¹³ HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 8; Pesante 1894, 14.

Na kaptol je spadala, kao nositelja službe župnika i organizacija sprovoda. Da su se odluke koje se toga tiču donosile kolegijalno svjedoči i kaptolska sjednica na kojoj se odlučivalo o zamolbi da se neki pogreb zbog siromaštva pokojnika održi bez uobičajene naknade.¹¹¹⁴ Kanonici su se osjećali ugroženi u uživanju prava da cijeli kaptol bude nazočan na pokopu pokojnika 1755. godine. Naime, na kapitularnoj sjednici 20. svibnja 1755. godine kanonici su se našli pred slučajem da je prethodnog dana obitelj pok. MarcAntonija Filaretta, uglednog porečkog građanina, tražila da sprovodu nazoči samo župnik bez kaptola, a istodobno je tijelo bilo ispraćeno iz crkve sv. Mihovila do dominikanske crkve u nazočnosti redovnika obaju redova koji su imali svoje samostane u Poreču – franjevac konventualaca i dominikanaca.¹¹¹⁵ Povrh toga, u zvonik su protivno ikakvom pravu postavili svoje ljude koji su zvonili na način koji je protivan porečkim običajima.¹¹¹⁶ Kao odgovor na takvo zadiranje u prava kaptola porečki su kanonici izabrali za prokuratora *ad lites* kanonika Paola Chiurca kojemu je dana ovlast da zastupa kaptol u toj stvari pred kojegod sudskom instancom.¹¹¹⁷ Već 22. svibnja 1755. je kanonik Chiurco porečkom podestatu dao pisani iskazan o problemu. Naime, porečki je kaptol svoje pravo temeljio na običaju da se u svim crkvama u kojoj župničku službu vrše kolegijalni ili katedralni kaptol nije pozivalo redovnike, ako prije toga nije bio na pokop pozvan sav kaptol,¹¹¹⁸ kao i to da se nikada nije vršilo zvonjenje na način koji po časti pripada samo kada su nazočni kanonici, a ne samo redovnici, budući da je to bio znak i nižem kleru da sudjeluje.¹¹¹⁹ Osim toga, prilikom sprovoda rečenog MarcAntonija Filaretta nije se vodilo računa da ceremonija prođe u skladu s običajima.¹¹²⁰ Sa sadržajem optužbi je bio upoznat fra Giuseppe del Senno, gvardijan samostana sv. Franje franjevaca konventualaca te porečki dominikanci. Gvardijan je odbacio optužbe kanonika navodeći da su franjevci pod svojim znamenjem sudjelovali na pokopima, a to namjeravaju i ubuduće.¹¹²¹ Kako spor nije riješen pred porečkim podestatom, kanonici su se utekli na višu instancu. Dukulom od 26. kolovoza 1755. Vijeće deseterice je odlučilo da je prilikom pokopa u redovničkim crkvama potrebno da pokojnik bude najprije ispraćen u župnu crkvu, s pratnjom župnika i ostalog svjetovnog klera,

¹¹¹⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerendisimi capituli, 10r-10v.

¹¹¹⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerendisimi capituli, 53r

¹¹¹⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerendisimi capituli, 53v.

¹¹¹⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta reuerendisimi capituli, 53v-54r.

¹¹¹⁸ Sporovi oko *ius funerarium* između redovnika, prvenstveno franjevaca i kaptola zabilježeni su i u ostalim mjestima istočnojadranske obale u navedenom razdoblju, kao što su Split i Rovinj, usp. Ostojić 1975, 146; Teklić 2010, 107-108.

¹¹¹⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 54r.

¹¹²⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 54v.

¹¹²¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 55r-55v.

a potom u redovničku crkvu bez da u povorci sudjeluju redovnici,¹¹²² čime je potvrđeno pravo porečkoga kaptola u navedenom sporu.

U okviru župničkih ovlasti na kaptol je spadala i organizacija procesija. U porečkoj su se župi procesije organizirale prve nedjelje u mjesecu.¹¹²³ Te su se procesije održavale ujutro i kretale bi se po cijelom gradu, dok bi se istoga dana navečer na čast Blažene Djevice Marije od krunice održala procesija po crkvi. Na dan Velikog petka, navečer, održavana je svečana procesija s Presvetim Sakramentom u piksidi, duž gradskih ulica. Na toj je procesiji sudjelovao i porečki biskup. Osim stalnih procesija održavala su se procesije u vremenima potreba. Tako su česte bile procesije za kišu. Prilikom sušnih razdoblja dvojica bi se gradskih sudaca pojavila u sakristiji sa zamolbom da se održe procesije *ad petendam pluviam*. Te su se procesije održavale po ustaljenom ceremonijalu, a sudjelovali su i redovnici (franjevci, a kasnije i dominikanci). Procesije bi se održavale kroz tri dana, kada bi se izložio presveti sakrament za javno štovanje, potom bi se otpjevao himan *Pange lingua* te litanije svih svetih da bi se završilo s propisanim molitvama *ad petendam pluviam* i *ad fugendas tempestates*.¹¹²⁴ No, do spora oko toga tko treba voditi procesije dolazi 1755. godine. Naime, porečki suci Andrea Salamon i Alvise Sincich 18. svibnja 1755. godine obraćaju se biskupu G. Negriju sa zamolbom da naredi porečkim kanonicima da se održi procesija za kišu, na što biskup obavještava kanonike o namjerama gradskih sudaca dok njih upućuje da se u vezi toga pitanja, primjenjujući načelo supsidijarnosti, obrate kaptolu.¹¹²⁵ No, veći problem nastaje kada se ti isti suci za dva dana obraćaju franjevcima, što je izazvalo takav otpor kod kanonika da su se obratili na najvišu instancu, dužda, zbog evidentnog kršenja prava porečkog kaptola i drevnih običaja od strane predstavnika porečke komune.¹¹²⁶ No, iako 1755. dolazi do određenih sporenja između kaptola i redovnika te porečke komune, stvari su još 1752. godine izgledale puno idiličnije. Naime gvardijan samostana franjevac konventualaca sv. Franje fra Anton Marganić je od kaptola kao kompetentnoga tijela tražio dozvolu da se prilikom nabave novog kipa sv. Antuna za samostansku crkvu sv. Franje održi procesija s kipom porečkim ulicama, a koja bi se održavala i narednih godina 13. lipnja na svečev spomendan. Kaptol je na sjednici održanoj 6. siječnja 1752. godine prihvatio gvardijanovu zamolbu.¹¹²⁷

¹¹²² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 57r-57v.

¹¹²³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 12r; Pesante 1894, 12.

¹¹²⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 16v.

¹¹²⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 51v.

¹¹²⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 52r-52v.

¹¹²⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 32v.

5.13. Juspatronat nad župom Žbandaj

Porečki je kaptol imao pravo patronata nad župom u Žbandaju, naselju u porečkom distriktu, koja je bile nastanjena hrvatskim stanovništvom koje se bježeći pred osmanlijskom ugrozom nastanilo na tom području u sklopu mletačkih državnih kolonizacijskih napora u 16. i manjim dijelom početkom 17. stoljeća. Stoga su liturgijsku službu u toj župi vršili svećenici koji poznaju hrvatski jezik, koji se sukladno ondašnjim uzusima naziva ilirskim. Naime, Sporazumom od 27. rujna 1595. godine između Porečkog kaptola i stanovnika koji su se doselili na područje porečkog distrikta pod vodstvom Jure Filipina s područja zadarskog zaleđa koji su osvojili Osmanlije, te su osnovali naselje Žbandaj kojim se prvenstvo uređuje davanje desetine, uređuje se i pitanje dušobrižništva navedenih doseljenika. Biskup i kaptol su se obvezali providjeti jednog svećenika koji poznaje hrvatski jezik (*lingua schiaua*, kako ga naziva izvor), dok se druga strana obvezala da će svako kućanstvo godišnje navedenom svećeniku za uzdržavanje davati po starić pšenice, starić raži i starić ječma te će o svom trošku izgraditi crkvu i župni stan, dok će ostatak troškova za uzdržavanje svećenika dati biskup i kaptol.¹¹²⁸ *Ius eligendi et presentandi* župnika spadala je na kaptol kao kolegijalno tijelo prema drevnom i priznatom običaju (*spettando per antica ed approvata consuetudine al reuerendissimo Capitolo di questa Chiesa Cattedrale il jus di eleggere, nominare e presentare il Parroco di detta Chiesa ogni qual volta succede la vacanza*).¹¹²⁹ No, postoje zabilježeni slučajevi da se to pravo kaptola nije uvijek poštovalo, naročito u doba kada su porečki kanonici proživljavali razdoblje najveće krize polovicom 17. stoljeća. Tako će prilikom druge vizitacije Porečke biskupije 1649. godine tadašnji žbandajski župnik Zuane Lucacina izjaviti da beneficij posjeduje na temelju izbora seoske zajednice i potvrde generalnoga vikara (*Interogatus come possiede questa pieve, respondit: la godo et possiedo in virtù dell'elettione fatta nella mia persona da questo Comun di Sbandati et in virtù della confirmatione del quondam Geliser piovan di Visinada, fù all'hora vicario generale*).¹¹³⁰ Isti će svećenik o načinu na koji je dobio župni beneficij 1653. godine ponoviti da je bio izabran od seoske zajednice, bio predstavljen od Porečkog kaptola i potvrđen od biskupa (*perchè sono stato eletto da questi Popoli et presentato del reuerendissimo Capitolo di Parenzo et confermato dell' Illustrissimo e reuerendissimo mons. Vescovo*).¹¹³¹ Kaptol je birao župnika Žbandaja na sjednici održanoj 3. siječnja 1729. budući da je preminuo posjednik (*ultimo possessore*) župnog beneficija Matija Ostrogović.¹¹³² Izbor se provodio tako da se na vratima porečke katedrale izložio

¹¹²⁸ ŽUP, AKP, 10. Razni procesi, Sporovi sa samostanom sv. Franje, stampat, 10.

¹¹²⁹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 32r.

¹¹³⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.6. Del Giudice II, 52r.

¹¹³¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.7. Del Giudice III, 57r.

¹¹³² ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 – 1743, 74v.

proglas te su se zainteresirani kandidati trebali javiti na natječaj. Javila su se dva kandidata, Juraj Feretić, koji je vršio službu upravitelja župnih dobara (*economus*) u Baderni, te Zuane Sforza, kapelan u Taru.¹¹³³ Naposljetku je izabran J. Feretić te predstavljen biskupu na potvrdu,¹¹³⁴ a službu će vršiti do smrti 1743. godine. Naime, na kaptolskoj sjednici 25. studenoga 1743. godine cijeli je kaptol obaviješten o smrti Jurja Feretića, posljednjeg uživatelja župnog beneficija Žbandaja, a budući da na porečki kaptol spada *ius eligendi et presentandi* odlučili su pokrenuti postupak izbora novog župnika.¹¹³⁵ Naposljetku je izabran Mihael Filippin, potomak roda koji je predvodio kolonizaciju ovog područja u 16. stoljeću te je za njega zatražena biskupova potvrda.¹¹³⁶ Mihovil Fillipin umire 1776. godine te se na objavljeni natječaj (*concorso*) za izbor župnika javlja šest kandidata: Mihovil Radolović, Grgur Vuković, Marco Fabaz, Antun Levak, Zuanne Žiković i Grgur Bubicich.¹¹³⁷ Za župnika je izabran Grgur Vuković.¹¹³⁸ Grgur Vuković će preminuti 1781. godine te će se kanonici ponovno naći pred obvezom izbora župnika. Na natječaj su se javili Mihovil Radolović, župnik u Funtani,¹¹³⁹ Anton Mendiković, svećenik iz Tinjana,¹¹⁴⁰ Giovanni Lisaz rečeni Radman,¹¹⁴¹ Marco Fabaz¹¹⁴² i Giovanni Vidali koji je 14 godina djelovao u Koparskoj biskupiji te je bio i kapelanom u župi Vrh Tršćanske biskupije.¹¹⁴³ U trenutku javljanja na natječaj bio je ekonom u Vabrigi i Frati.¹¹⁴⁴ Prema sačuvanim ispravama čini se da je Mihovilu Radoloviću bilo najviše stalo do beneficija. Svojoj je molbi priložio potvrdu Rovinjskog kaptola o uzornom obavljanju službe u Rovinjskom Selu,¹¹⁴⁵ od bilježnika ovjerenu izjavu župana i sudaca seoske komune Rovinjskog sela da je bio uzoran u obavljanju dušobrižničke službe¹¹⁴⁶ te izjavu sličnog sadržaja župana i sudaca Funtane¹¹⁴⁷ i Mugebe.¹¹⁴⁸ Naposljetku, 29. rujna 1781. godine Zuanne Radman, župan Žbandaja i suci su nastojali utjecati na izbor župnika. Naime, na kaptol su naslovili dopis u

¹¹³³ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 75r.

¹¹³⁴ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 75v.

¹¹³⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 1r-4v.

¹¹³⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 5v.

¹¹³⁷ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 32r.

¹¹³⁸ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 41r.

¹¹³⁹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 41r.

¹¹⁴⁰ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 42r.

¹¹⁴¹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 44r.

¹¹⁴² ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 48r.

¹¹⁴³ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 48r.

¹¹⁴⁴ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 48r.

¹¹⁴⁵ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 49r.

¹¹⁴⁶ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 50r.

¹¹⁴⁷ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 51r.

¹¹⁴⁸ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 52r.

kojem se zalažu za izbor Mihovila Radolovića.¹¹⁴⁹ No, sav trud nije urodio plodom budući da je za župnika izabran Giovanni Vidali.¹¹⁵⁰

Župa Žbandaj je ostala ispražnjena smrću Giovannija Vidalija 1784. godine. Tada su porečki kanonici proveli natječaj za izbor župnika na koji su se javila tri kandidata Giovanni Augulin,¹¹⁵¹ Marco Fabaz, župnik u Mugebi¹¹⁵² i Paolo Percetti, nećak preminulog žbandajskog župnika.¹¹⁵³ Izabran je Marco Fabaz, kojemu je iz trećeg pokušaja uspelo postati župnikom Žbandaja¹¹⁵⁴ No, nakon nekoliko godina on se odrekao (*rinuncia*) toga beneficija te se porečki kanonici 1790. godine morali birati novog župnika.¹¹⁵⁵ Na taj su se natječaj javila trojica kandidata, Mihovil Radolović koji je bio župnik u Mugebi,¹¹⁵⁶ Gašpar Verbić, kapelan u Maju, Varvarima i Červaru¹¹⁵⁷ te Marko Močibob rodom iz Karojbe koji je u tom trenutku bio župnik u Fuškulinu koji je naposljetku i izabran.¹¹⁵⁸

Za uzdržavanje župnika u Žbandaju kaptol je imao godišnji trošak od šest mezena pšenice, šest mezena ječma, šest mezena raži i šest barila vina.¹¹⁵⁹

5.14. Kapelanije u Maju i Mugebi

Porečki je kaptol morao osigurati dušobrižničku službu za mjesta Maj i Mugeba. U knjizi prihoda i rashoda 1601. – 1634. zabilježeno je da je kanonik koji je obavljao dušobrižničku službu u gradu (*curato*), u vremenima kada ne bi bilo arhiprezbitera na koga je to spadalo, od 1629. godine nadalje bio dužan kaptolu davati četiri mezene pšenice jer je kaptol uzdržavao kapelane koji su podjeljivali sakramente u tim mjestima porečkog distrikta.¹¹⁶⁰ Stanovnici Mugebe će od 1632. godine pokazivati nastojanje da izgrade crkvu te da imaju svećenika koji će na sebe preuzeti brigu za duhovne potrebe stanovnika ove seoske komune. U molbi koja je poslana duždu 6. listopada 1632. godine navode razloge koji ih na to potiču.¹¹⁶¹ Mjesto ima 200

¹¹⁴⁹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 46r.

¹¹⁵⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 225r.

¹¹⁵¹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 13r.

¹¹⁵² ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 14r.

¹¹⁵³ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 13r.

¹¹⁵⁴ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 15r.

¹¹⁵⁵ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 26r.

¹¹⁵⁶ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 26r.

¹¹⁵⁷ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 27r.

¹¹⁵⁸ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 28r-29r.

¹¹⁵⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, Polesini, 236r.

¹¹⁶⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 226v, 233r, 241v, 274v.

¹¹⁶¹ ŽUP, AKP, 70, Libro III, 38r.

stanovnika s tendencijom rasta, a Poreč je udaljen više od tri milje, što zbog loših putova onemogućuje, naročito djeci i starcima da nazoče misi. Štoviše, mnogi umiru neispovjedeni jer nemaju svećenika u mjestu. Porečki će se kanonici izrazito negativno očitovati na molbu stanovnika Mugebe. Oni će, naime smatrati da iza nastojanja stanovnika Mugebe stoji želja da ne moraju podavati kaptolu desetinu, a ne drugi razlozi. Kanonici navode da nije točno da je Mugeba udaljena od Poreča tri milje, već samo dvije, a Fuškulin, koji ima župnika i crkvu, samo pola milje.¹¹⁶² Godine 1663. dušobrižničku skrb o stanovnicima Mugebe i obližnjeg Molindrija je imao kanonik skolastik Zorzi Francaz.¹¹⁶³ Tek će 1666. godine seoskoj komuni u Mugebi biti dopušteno da izgrade crkvu u kojoj su se održavale mise nedjeljom i svetkovinama (*ci fù comessa la facoltà di poter fabricar una Chiesa nella nostra villa per far celebrar le messe i giorni festivi per quelli che non potevano capitar nella Città.*)¹¹⁶⁴ Budući da je crkva opremljena svim potrebnim, ima tabernakul, krstionicu i sveta ulja, moli seoska komuna da im se dodijeli dušobrižnik koji poznaje hrvatski jezik (*un curato di lingua illirica*) koji bi u mjestu stalno boravio i kojega bi uzdržavala komuna.¹¹⁶⁵ Njega bi izabirala komuna te bi za izabranoga tražila odobrenje kaptola prije nego što bude predložen biskupu.¹¹⁶⁶ Kaptol je na sjednici održanoj 1. ožujka podržao prijedlog,¹¹⁶⁷ a biskup Adelasio odobrio 21. ožujka 1678.¹¹⁶⁸ Tako je, za razliku od Žbandaja, u župi Mugeba komuna predlagala župnika i tražila suglasnost porečkog kaptola.¹¹⁶⁹ Dana 14. veljače 1682. izabran je Grgur Šušnjić iz Baderne,¹¹⁷⁰ a 30. lipnja 1682. godine pojavili su se u Vrsaru Petar de Franca, župan i sudac Andrija Jeličić kako bi dobili potvrdu izbora. Istoga dana je Hanibal Crippa Riccio, kanonik i biskupov kancelar, sastavio ispravu.¹¹⁷¹ Komuna je za uzdržavanje župnika trebala osigurati tri starića pšenice i ječma te jedan starić raži i četiri vjedra dobroga vina po obitelji.¹¹⁷² Osim toga, bili su dužni davati primicije sira, jedan sir po svakom stadu, a svećenik je bio obvezan blagosloviti životinje i održati svetu misu na blagdan sv. Antuna opata. Komuna je bila dužna davati 1 liru na dan kada je bio obrađivan crkveni vinograd i na dan kada prikupljanja plodova, a on je bio dužan slaviti na ta dva dana misu na nakane radnika u vinogradu (*a beneficio degl'operarii*).¹¹⁷³ Za

¹¹⁶² ŽUP, AKP, 70, Libro III, 41r.

¹¹⁶³ APPB, 2. Porečka biskupija, 2.8. Knjiga šeste vizitacije biskupa G. B. del Giudicea 1663., 84r.

¹¹⁶⁴ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 3r.

¹¹⁶⁵ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 3r.

¹¹⁶⁶ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 3r.

¹¹⁶⁷ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 3v.

¹¹⁶⁸ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 3v-4r.

¹¹⁶⁹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 142r.

¹¹⁷⁰ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 5r.

¹¹⁷¹ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 4r.

¹¹⁷² ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 4v.

¹¹⁷³ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 4v.

sprovode je trebao dobivati jednaku nagradu kao što je to bio običaj u doba kada se za duhovne potrebe žitelja Mugebe brinuo kapelan.¹¹⁷⁴ No, prilikom odabira Grgura Šušnjića komuna se nije držala procedure koju je sama predložila, tj. nije ishođena dozvola kaptola. To je ovom prilikom učinjeno naknadno, 15. lipnja 1683., kada je Grgur Šušnjić potvrđen od strane kaptola.¹¹⁷⁵

Budući da je porečka župa bila prostorno velika zbog dušobrižništva imala kapelanije u Maju i Vrvarima te je kaptol imao pravo izbora kapelana (*il ius che godono eligendi, nominandi et presentandi sacerdote per amministrar i santi sacramenti a quei villici*).¹¹⁷⁶ Službu kapelana u Maju su obavljali i kanonici. Filippo Biani se kao dušobrižnik u Maju spominje 1656. godine.¹¹⁷⁷ Tako se 13. siječnja 1698. kanonik Raguzzi odrekao službe kapelana u Maju, s tim da je navedenu službu nastavio obavljati do blagdana sv. Jurja (23. travnja).¹¹⁷⁸ Na kapitulom održanom 29. travnja glasovalo se o novom kapelanu (*capellano curato*) te je izabran kanonik Lanzon.¹¹⁷⁹ Nakon smrti Paola Pisanicha koji je obavljao službu kapelana u Maju, na sjednici održanoj 8. ožujka 1717. izabran je Giovanni Fachin iz Vižinade. Na sjednici održanoj 20. rujna 1728. u službu kapelana u Maju i Varvarima je izabran svećenik Giuseppe Besengo.¹¹⁸⁰ Njega će naslijediti kanonik Pietro Briante koji će se pred kaptolom dati odrjeknuće (*rinuncia*) na mjesto kapelana u Maju i Varvarima 27. prosinca 1732. godine.¹¹⁸¹

Porečki je kaptol za uzdržavanje kapelana u Maju godišnje osiguravao šest mezena ječma, šest mezena pira i tri barile vina.¹¹⁸²

¹¹⁷⁴ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 4v.

¹¹⁷⁵ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 5r-5v.

¹¹⁷⁶ ŽUP AKP, 73. Varia, Concorsi, 172r.

¹¹⁷⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 48r.

¹¹⁷⁸ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 20r.

¹¹⁷⁹ ŽUP, AKP, 5. Lite per arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 20v.

¹¹⁸⁰ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 73v.

¹¹⁸¹ ŽUP, AKP, 73. Varia, Concorsi, 180r.

¹¹⁸² APPB, PB, 2. Vizitacije, Polesini, 236r.

6. KAPTOL I BISKUP

6.1. Utjecaj porečkih biskupa na život i djelovanje Porečkog stolnog kaptola u 17. i 18. stoljeću

U kronologiji velikih povijesnih epoha arbitrarno se uzimaju one točke koje su označile prijelaz iz jedne u drugu. Uzet će se tako godina pada Carigrada ili otkrića Novoga svijeta, u hrvatskoj historiografiji Mohačka bitka, kao razdjelnice između srednjega i novog vijeka. No, te promjene se odvijaju kroz dugotrajnije procese. U Katoličkoj crkvi tu prekretnicu, odnosno prijelaz iz srednjega u rani novi vijek predstavlja Tridentski koncil¹¹⁸³ koje je započeo s radom 13. prosinca 1545.¹¹⁸⁴ Primjena tridentskih odluka je isto tako dugotrajan proces, koji u svim biskupijama ne teče istom brzinom i jednakim intenzitetom, ovisno o općem stanju partikularne Crkve. Već za trajanja Koncila održava se sinoda u Hvaru 1559. godine, a u Zadruju je 1564. sazvaio nadbiskup Mucije Callini odmah po povratku iz Trenta.¹¹⁸⁵ U Pulskoj je biskupiji biskup Matteo Barbabianca održao sinodu 1576. i 1578. godine.¹¹⁸⁶ Čini se da je u Porečkoj biskupiji prvu sinodu održao biskup Cezar de Nores, no o njoj ne znamo mnogo.¹¹⁸⁷ Kroz biskupijske sinode i pastoralne vizitacije, osnivanjem sjemeništa za bolju naobrazbu klera, a pod nadzorom papinskih nuncija i Kongregacije koncila (*Sacra Congregatio Concilii*) odredbe Tridentskoga koncila su ulazile u život mjesnih crkvi,¹¹⁸⁸ šireći se od centra do periferija, a na nekim će područjima zaživjeti u punom smislu tek u 17. i 18. stoljeću. Za akvilejsku crkvenu pokrajinu iznimno je važan bio pokrajinski sabor 1596. godine kada je odlučeno da će se prijeći na rimski obred (*ritus romanus*) umjesto dotadašnjega akvilejskoga (*ritus patriarchinus*), bez utjecaja na primjenu staroslavenske liturgije, a na kojemu je istaknutu ulogu imao i tadašnji porečki biskup Cezar de Nores koje se zalagao za očuvanje istih.¹¹⁸⁹ Vjerojatno je i prvu vizitaciju biskupije De Nores obavio neposredno prije slanja izvještaja Sv. Stolici 1588. godine, no najstariji sačuvani zapisnik vizitacije je onaj njegova nasljednika Giovannija Lippomana iz 1600. godine.

¹¹⁸³ Od razdoblja kasnog srednjeg vijeka do kraja 17. stoljeća razdoblje je reforme Katoličke crkve, koja je u razdoblju od 1534. do 1555. bila uvjetovana protuodgovorom na raskol izazvan Luterovim učenjem. Usp. Cuscito 1975, 114 i 115, a posebice bilj. 1 u kojoj donosi temeljnu literaturu o navedenoj problematici.

¹¹⁸⁴ Musa 2016, 18-19.

¹¹⁸⁵ Patafta i Slišković 2016, 122.

¹¹⁸⁶ Pavat 1960, 140; Patafta i Slišković 2016, 123.

¹¹⁸⁷ Pavat 1960, 142; Patafta i Slišković 2016, 123.

¹¹⁸⁸ Cucscito 1975, 115.

¹¹⁸⁹ Grah 1983, 2, 5.

Prema odredbama Tridentskog koncila upravo je biskupima povjerena najveća uloga u provođenju reformi stoga su pape od Pija V. i Grgura XIII. te njihovih nasljednika posebnu pažnju usmjeravali na to da izaberu dobre biskupe.¹¹⁹⁰ Da bi biskupi bili dobri upravitelji, dobri pastiri, trebali su biti nazočni u biskupiji, stoga se rezidenciji biskupa daje posebna pažnja kao zalogu obnove u skladu s koncilskim odredbama.¹¹⁹¹ U biskupiji je najsnažnija povezanost biskupa i katedralnog kaptola, koje mu je savjetodavno tijelo. Oni su i službenici u katedrali, za razliku od kolegijalnih kaptola i ostalog klera biskupije. Katedrala, biskup i kaptol čine nedjeljivu cjelinu.¹¹⁹² No, u kakvom su oni međusobnom odnosu? Philippe Loupès navodi dva suprotna promišljanja dvaju kanonika. Prema jednom, kanonici su biskupu „braća“, dok su prema drugom kanonici biskupu „djeca“.¹¹⁹³ U tom metaforičkom ključu isti će autor gledati na kanonike kao „odraslu, emancipiranu biskupovu djecu“ koja su mu dužna poštovanja te koja su dužna nazočiti pontifikalnim službama u katedrali.¹¹⁹⁴ Biskupova vlast nad kaptolom je realna, pa tako osim prava vizitiranja kaptola, biskup ima i pravo dodjeljivanja nadarbina.¹¹⁹⁵ Jedan od načina na koji biskupi uključuju kaptole u reformska zbivanja je kroz izbor generalnoga vikara iz redova kanonika, stvarajući na taj način veću povezanost kroz osobu generalnoga vikara između biskupa i kaptola.¹¹⁹⁶ S druge strane, u historiografiji se napominje i postojanje antagonizma između kaptola i biskupa unutar biskupije, posebice u onima aspektima provođenja reformi koje bi ugrozile status i položaj katedralnih kaptola.¹¹⁹⁷ Primjerice, institucionalnim jačanjem Zagrebačkoga kaptola 20-ih i 30-ih godina 17. stoljeća, ta će ustanova u odnosu na biskupa graditi i svoj korporativni identitet i kroz takvo pozicioniranje biti brana provođenju reformi zagrebačkih biskupa, kao što je to vidljivo kroz protivljenje kanonika uvođenju rimskog obreda.¹¹⁹⁸ Biskupima je kao najbolji instrument za reformno djelovanje nad kaptolima bila pastoralna vizitacija.¹¹⁹⁹

6.1.1. Prvi postridentinski biskupi - Pietro Gritti i Cesare de Nores

Pokušaji porečkih biskupa da povećaju svoju vlast nad kaptolom započinje prije tridentinskog razdoblja. Porečki biskup Nikola Franco je 1483. godine lišio beneficija kanonika

¹¹⁹⁰ Pavat 1960, 86-87.

¹¹⁹¹ Donati 1992, 330-333.

¹¹⁹² Loupès 1985, 343.

¹¹⁹³ Loupès 1985, 343.

¹¹⁹⁴ Loupès 1985, 343-344.

¹¹⁹⁵ Loupès 1985, 344.

¹¹⁹⁶ Cont 2008, 103.

¹¹⁹⁷ Ribeiro da Silva 2016, 1370.

¹¹⁹⁸ Jerković 2016, 167.

¹¹⁹⁹ Marin 2005, 40; Olivier 2011, 60.

Jerolima de Rubeisa zbog nerezidiranja, iako nije bio nazočan iz opravdanog razloga, odnosno studija.¹²⁰⁰ Taj je događaj uznemirio porečke kanonike koji su tražili zaštitu svojih prava na civilnim sudovima. Taj će proces biti naročito uočljiv početkom 16. stoljeća, kada biskupi nastoje ograničiti pravo kanonika u raspolaganju vlastitim prebendama.¹²⁰¹ S druge strane, ni kanonici neće mirno promatrati zadiranje u vlastita prava te će protiv biskupa voditi sporove i na civilnim sudovima. Utjecaj biskupa na Kaptol će porasti za prvog tridentinskog biskupa Pietra Grittija (1553. – 1573.).¹²⁰² On će 1559. godine, kao redovni kolator, dodijeliti kanonikat i prebendu porečkog katedralnog kaptola Mihovilu Pamperga iz Motovuna,¹²⁰³ dok će od 1561. godine redovni kolatori biti samo papa i porečki biskup.¹²⁰⁴ Da su izgubili pravo izbora kanonika za biskupa Grittija potužio se porečki arhiprezbiter Antonio Miletta vizitatoru Augustinu Valieru 1579. godine.¹²⁰⁵

Po smrti biskupa Pietra Grittija 1573. godine na katedru sv. Maura sjeda Cesare de Nores koji će službu porečkog ordinarija vršiti do smrti 1597. godine.¹²⁰⁶ Upravo je taj rođeni Krećanin bio primjerom biskupa kakve je želio Tridentski koncil. Prema sakupljenim svjedočanstvima za vizitacije apostolskoga vizitatora Agostina Valiera ondašnji su porečki kler i gradski odličnici koji su bili ispitani u biskupu vidjeli sveca, koji može poslužiti kao primjer ostalim biskupima: skromno živi, posti najmanje tri puta tjedno, a od konzumacije mesa se suzdržava i u onim danima u kojima je to dopušteno, pomaže siromahe, brine se za vjersku pouku, rezidira u biskupiji te svake dvije godine održava sinode i redovno vizitira župe u biskupiji.¹²⁰⁷ Stoga ne treba čuditi da je papa Grgur XIII. imenovao Cesara de Noresa apostolskim vizitatorom akvilejske biskupije.¹²⁰⁸ Godine 1579. godine, sukladno odlukama Tridentskog koncila, osnovao je sjemenište, no koje je već 1592. godine zbog nedostatnih prihoda moralo zatvoriti svoja vrata.¹²⁰⁹ Osnutak se sjemeništa uvelike ticao i porečkoga kaptola. Naime sredstva za osiguranje materijalnoga djelovanja sjemeništa realizirala su se iz više izvora. Najveći dio, 100 dukata godišnje, spadao je na biskupa, katedralni kaptol je osiguravao 13 dukata, zborni kaptol sv. Eufemije u Rovinju 9 dukata te prepozit toga kaptola 1 dukat, Dvigradski kaptol 8 dukata, Motovunski kaptol 6 dukata, zatim zborni kaptoli u Sv.

¹²⁰⁰ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 10.

¹²⁰¹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 11.

¹²⁰² Babudri 1909, 265.

¹²⁰³ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 12.

¹²⁰⁴ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 6, Monumenta aliqua, 12.

¹²⁰⁵ AAV, Visitatio Parentina, 29v.

¹²⁰⁶ Babudri 1909, 266.

¹²⁰⁷ Pavat 1960, 87-88; Cuscito 1975, 140-141.

¹²⁰⁸ Pavat 1960, 88; Grah 1983, 2.

¹²⁰⁹ Cuscito 1975, 142-143; Grah 1983, 5.

Lovreću Pazenatičkom, Balama i Svetvinčentu po 4 dukata te naposljetku župa Vižinada 3 i župa Tar 2 dukata.¹²¹⁰ Osim tih sredstava sjemenište se financiralo iz prihoda od sjemeništara te izvanrednih prihoda. Godine 1581. će se sjemeništu pridodati prihodi opatije sv. Elizabete.¹²¹¹

Biskup Nores je poslao tri izvještaja Svetoj Stolici o stanju u Porečkoj biskupiji, i to 1588., 1592. i 1596. godine.¹²¹² Budući da biskup nije pohodio Rim prva dva izvještaja je dostavio porečki kanonik i doktor obaju prava Tarquinio Francellini.¹²¹³ Iz njih su jasno vidljive prilike u kojima se nalazila ta biskupija potkraj 16. stoljeća. Prostorno je obuhvaćala teritorije pod mletačkim i habsburškim vrhovništvom, što je biskupu Noresu, a i kasnije njegovim nasljednicima, stvaralo poteškoće u upravljanju biskupijom, posebice u austrijskom dijelu. Osim toga, u Pazinskoj knežiji je još bio prisutan protestantizam.¹²¹⁴ Biskupija ima stolni kaptol u Poreču, a osim njega zborni kaptoli se nalaze u Motovunu, Sv. Lovreću Pazenatičkom, Rovinju, Svetvinčentu, Balama, Dvigradu, Pazinu, Žminju i Tinjanu.¹²¹⁵ Tijekom 16. stoljeća dolazi do naseljavanja prebjega pred Turcima u biskupiju što će dovesti do sukoba zbog odbijanja plaćanja desetine. Time će posebno biti pogođen stolni kaptol, za koji biskup u Izvještaju piše da živi u bijedi.¹²¹⁶ Da bi plastično dočarao loše financijsko stanje katedralnoga kaptola biskup De Nores će Kongregaciju izvijestiti o događaju koji se zbio 14. rujna 1592.¹²¹⁷ Tog su dana, naime, pred biskupa došli porečki kanonici Alessandro de Nicolais, Giovanni Florio, Tarquinio Francellini i Nicolo de Uido predvođeni arhiprezbiterom Antonijem Milletijem da bi mu zbog oskudice koja je bila prouzročena uskraćivanjem desetina, kao i velikim sudskim troškovima oko istih, predali kanonikate i odrekli se službe u porečkoj katedrali.¹²¹⁸ Tom su prigodom sastavili dopis koji je uručen biskupu u kojemu izlažu svoje stajalište i razloge koji su ih ponukali na odreknuće. Biskup, naravno, to nije mogao prihvatiti te poziva svoje kanonike da se ne odriču službi, barem dok o svemu ne upozna Svetoga Oca.¹²¹⁹ Biskup de Nores je bio „konzervativan“ biskup (ukoliko se može primijeniti taj anakronizam), što je vidljivo iz njegovih stavova na provincijalnom saboru u Udinama 1596., posebice po

¹²¹⁰ ŽUP, AKP, 74. Varia, Knjiga prihoda i rashoda sjemeništa 1579. – 1582., 36v, 37v, 38v, 39v, 40v, 41v, 42v, 43v, 44v, 45v.

¹²¹¹ ŽUP, AKP, 74. Varia, Knjiga prihoda i rashoda sjemeništa 1579. – 1582., 66r.

¹²¹² Grah 1983, 2.

¹²¹³ Grah 1983, 3.

¹²¹⁴ Grah 1983, 3.

¹²¹⁵ Pavat 1960, 209-210.

¹²¹⁶ Grah 1983, 4.

¹²¹⁷ Grah 1983, 4.

¹²¹⁸ ŽUP, AKP, 70. Varia Capitolo, Libro III, 26v.

¹²¹⁹ ŽUP, AKP, 70. Varia Capitolo, Libro III, 26v.

pitanju liturgije.¹²²⁰ Da je na isti način pristupao i kanoničkim privilegijama svjedoči i odgovor arhiprezbitera Miletija vizitatoru Agostinu Valieru. Naime, govoreći o tome da je biskup Gritti kanonicima oduzeo pravo izbora članova kaptola, što je protivno kaptolskim privilegijama, naglasio je da je njegov nasljednik biskup de Nores „rekao [kanonicima, op. M. M.] da im želi vratiti pravo izbora“ (*monsignor reverendissimo nostro ci ha detto che ci vuole dar la elettion*).¹²²¹

6.1.2. Biskupi prve polovice 17. stoljeća

Nakon što 12. prosinca 1597. godine umire biskup Cesare de Nores, 29. lipnja slijedeće godine porečkim biskupom biva imenovan Giovanni Lippomano koji će Porečkom biskupijom upravljati do 1608. godine.¹²²² Biskup je napisao četiri izvješća Svetoj Stolici, koja su i predana 1600. i 1607. godine, kada su predane relacije za razdoblje od prve relacije do 1603. godine, potom za razdoblje do 1606. godine i posljednja za razdoblje nakon te godine.¹²²³ Najstarija sačuvana vizitacija Porečke biskupije je upravo ovoga biskupa iz 1600./1601. godine. I za Lippomanova upravljanja biskupijom nije se mnogo promijenilo od vremena njegovog prethodnika. Biskupijom vlada sveopća oskudica, koja posebice pogađa kanonike stolnog kaptola katedrale Uzvišenja Blažene Djevice Marije i sv. Maura mučenika zbog odbijanja podmirenja desetina od strane novih stanovnika porečkoga distrikta, a u čemu prednjače stanovnici Vabriga i Frate.¹²²⁴ Iako je biskup svojim zalaganjem uspio ponovno pokrenuti rad sjemeništa, pa čak i povećati broj klerika u njemu, obrazovno stanje klera nije bilo na visokim razinama.¹²²⁵ Čini se da je u biskupiji bilo rašireno praznovjerje koje nije zaobišlo ni pripadnike klera.¹²²⁶

Biskup je u relacijama Rim izvijestio o stanju porečkog kaptola. Prilikom svoga dolaska u biskupiju zatiče dobro popunjen kaptol, no, kako će navesti zbog uskrate podavanja desetine koja jedina čini materijalnu osnovicu kanoničkih prebendi, porečki kanonici ostavljaju beneficij i kreću u potragu za unosnijom službom.¹²²⁷ Iz jedne je relacije jasno vidljiv odnos biskupa prema kaptolu. Naime, izričito se navodi da su kanoničke prebende oformljene iz

¹²²⁰ Grah 1983, 2.

¹²²¹ AAV, Visitatio Parentina, 29v.

¹²²² Babudri 1909, 266; Pavat 1960, 88-89.

¹²²³ Grah 1983, 6.

¹²²⁴ Grah 1983, 7.

¹²²⁵ Cuscito 1975, 145; Grah 1983, 8.

¹²²⁶ Grah 1983, 8; Paolin 2016, 111-116; Paolin 2017, 89; Drandić 2019, 73-79; Drandić 2020, 145-149; Drandić 2022.

¹²²⁷ Grah 1983, 7; Paolin 2017, 89.

desetine koju je biskup prepustio kaptolu te biskup ima pravo juspatronata,¹²²⁸ što je i jasan odraz biskupova shvaćanja, u skladu s Tridentskim odredbama, hijerarhijskoga odnosa između biskupa i kaptola. Prilikom vizitacije biskup naglašava u Proglasu upućenom kanonicima katedralnog kaptola, ali isto tako i ostalih kaptola, kao i župnicima i ostalim svećenicima u biskupiji, da prilikom njegove posjete pripreme potvrde o dobi, bulu o dodjeli redova i beneficija koje uživaju, inventare dobara, kako nepokretnih tako i pokretnih i prihoda koje uživaju na račun beneficija te konstitucije i statute kolegijalnih tijela čiji su članovi.¹²²⁹ Jasan je to program biskupa reformatora. Iz pitanja postavljenih arhiprezbiteru i ostalim kanonicima mogao je dobiti jasnu sliku o disciplini kanonika i načinu na koji obavljaju svoje služenje katedrali.¹²³⁰ Biskup je s druge strane pokazao razumijevanje za loše materijalno stanje kanonika. Kada su porečki kanonici zatražili ukidanje dviju prebendi kako bi se povećali prihodi ostalih,¹²³¹ biskup je izdao dekret u njihovu korist, makar nije jasno je li taj dekret ikad stupio na snagu,¹²³² a iz stanja narednih godina jasno je da nije.

Biskupa Lippomana je 1609. godine naslijedio učeni akvilejski kanonik i doktor obaju prava Leonardo Tritonio, koji će na katedri svetog Maura ostati do smrti 1631. godine, mada od 1630. nije rezidirao u biskupiji već se povukao u rodne Udine.¹²³³ Za upravljanja Porečkom biskupijom poslao je šest trogodišnjih izvještaja Svetoj Stolici. Zalagao se za unutarnje uređenje feudalnog imuniteta u Vrsaru te je u godini kada preuzima biskupiju dao tiskati Odredbe i uredbe koje se imaju držati u tom feudu. Dok je upravljao biskupijom sam grad i cijelu biskupiju pogađaju nedaće koje će imati dalekosežne i dugoročne ekonomske i demografske posljedice. A o bijednom stanju katedralnoga kaptola redovito izvještava Svetu Stolicu.¹²³⁴ Porečka biskupija proživljava razdoblje sveopćeg siromaštva, o čemu zorno svjedoči dijelom ruševan biskupski dvor za kojega biskup ne može iznaći sredstva za popravak te nedostatak crkvenog ruha, paramenata i ostalih predmeta za dostojna liturgijska slavlja.¹²³⁵ Iz istoga razloga materijalne oskudice ne može se financirati djelovanje sjemeništa. Beneficiji su veoma oskudni i nedostatni za dostajan život klera.¹²³⁶ Biskup je ponajviše utjecao na kaptol kroz disciplinu sakramenata i kroz poticaj za brigu o liturgijskim predmetima. Naime, prilikom

¹²²⁸ Grah 1983, 7.

¹²²⁹ Pesante 1894, 8.

¹²³⁰ Pesante 1894, 10-14.

¹²³¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.1. Lippomano, 11r-11v.

¹²³² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.1. Lippomano, 10r.

¹²³³ Babudri 1909, 267; Pavat 1960, 89; Grah 1983, 10.

¹²³⁴ Grah 1983, 11.

¹²³⁵ Grah 1983, 12.

¹²³⁶ Grah 1983, 13.

vizitacije 1622. godine naredio je da se nabavi bilježnica koja bi služila za upise krštenih te da se napravi inventar svih liturgijskih predmeta u sakristiji.¹²³⁷ Isti je biskup 1625. nastojao poboljšati liturgijski život kaptola i donosi odredbe o slavljenju misa. Porečki kanonici su bili obvezni slaviti dvije mise dnevno, prvu misu i konventualnu misu. Prva se misa (*prima mesa*) prikazuje za narod, ne može se slaviti druga misa za vrijeme konventualne mise, slavljenjem mise na oltaru „delle Collonelle“ za ostavitelja pok. arhiprezbitera Miletija ne može se nadomjestiti obveza slavljenje prve mise.¹²³⁸ Konventualne misa se može slaviti samo u katedrali, ne i u filijalnim crkvama.¹²³⁹

Leonarda Trittonija će 1633. godine naslijediti brat Ruggiero, također kanonik metropolitanskoga kaptola u Akvileji i doktor obaju prava.¹²⁴⁰ Stanje u biskupiji i gradu Poreču nije se mnogo promijenilo od razdoblja njegova brata Leonarda. Pitanje desetina još nije u potpunosti riješeno, a porečki je kaptol spao samo na tri kanonika koji će kao i njihovi prethodnici 1592. pred biskupom 8. travnja 1638. izručiti svoje kanonikate budući da im nadarbine nisu dovoljne za pristojan život.¹²⁴¹ Slijedeći primjer biskupa De Noresa i biskup Ruggiero Trittonio je kanonicima naredio da ne ostavljaju svoju službu jer to ne bi bilo ni pravedno ni mudro, posebice uzevši u obzir da su samo tri kanonikata popunjena.¹²⁴² Cijela je biskupija 1636. godine brojala 80 svećenika, 20 đakona, 20 subđakona i 40 klerika kojima su podijeljeni niži redovi, dok će se 1640. taj broj povećati na 94 svećenika, 20 đakona, 20 subđakona i 50 klerika s nižim redovima.¹²⁴³ Biskupu je uspelo 1639. godine ponovno otvoriti sjemenište u Rovinju koje je pohađalo 12 kandidata.¹²⁴⁴ Iz biskupovih vizitacija kaptola vidljivo je da se zanimao za opće stanje toga tijela. Iz pitanja postavljenih kanonicima prilikom vizitacija jasno je da se biskup brinuo za materijalno i duhovno stanje kaptola. Tako će kanoniku Zorziju Francazu postaviti pitanje o tome postoje li dužnici kaptolu na osnovu legata, na što će kanonik odgovoriti da mu nije poznato.¹²⁴⁵ Biskupova je briga bila i da svi kanonici imaju valjane isprave, odnosno bule o imenovanju i isprave o investituri, što nije uvijek bio slučaj. Iz zapisnika vizitacije saznajemo da je kanonik Nicolo Danese posjedovao bulu o imenovanju.¹²⁴⁶ Budući da nije bilo arhiprezbitera, dušobrižništvo je spalo na kanonika

¹²³⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 1v.

¹²³⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 106v.

¹²³⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 107r.

¹²⁴⁰ Babudri 1909, 268; Pavat 1960, 89; Grah 1983, 14.

¹²⁴¹ ŽUP, AKP, 70. Varia Capitolo, Libro III, 27r.

¹²⁴² ŽUP, AKP, 70. Varia Capitolo, Libro III, 27v.

¹²⁴³ Grah 1983, 16.

¹²⁴⁴ Grah 1983 16; Pavat 1960, 190.

¹²⁴⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.4. R. Trittonio II, 59r.

¹²⁴⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.4. R. Trittonio II, 59v.

Zorzija Francaza koji će reći za sebe da je *canonico e curato di questa cattedrale*.¹²⁴⁷ Slika aljkavog vođenja župe, što ne treba čuditi s obzirom na stanje kaptola i sam broj kanonika, jasno će se očitovati u vizitaciji istog biskupa 1634. godine. Naime, isti će kanonik na pitanje koje se matične knjige vode odgovoriti da se vodi samo matična knjiga krštenih.¹²⁴⁸ O matičnoj knjizi umrlih nema spomena, mada je vođenje te evidencije bilo propisano Rimskim ritualom još 1614. godine.¹²⁴⁹ Biskup je nadalje ukorio kanonike jer nisu izvršili naredbe izrečene prilikom pastoralne vizitacije njegova prethodnika.¹²⁵⁰ Da je biskup R. Trittonio brinuo o disciplini porečkih kanonika razvidno je i iz ispitivanja koje je vodio biskup Negri prilikom povrata nekih insignija porečkom kaptolu 1755. godine. Naime, jedan će kanonik utvrditi da u kaptolskom arhivu postoji dekret kojim Ruggiero Trittonio naredio kanonicima da nose zanfardu, no to nije bilo odveć poštovano od samih kanonika (*anzi abbiamo in Archivio un Decreto di mons. Ruggiero Trittonio, col quale precisamente comanda che devano portarla, ma nemmen questo fù in tutto eseguito*).¹²⁵¹ Biskup Ruggiero Trittonio umire 23. srpnja 1644. godine na biskupskom posjedu u Vrsaru gdje bio pokopan u župnoj crkvi sv. Martina, u podnožju glavnoga oltara.¹²⁵²

6.1.3. Biskup del Giudice – obnovitelj kaptola

Porečkim je ordinarijem 1644. u svojoj 37. godini života postao Giovanni Battista del Giudice koji je obitelji život Porečke biskupije u 17. stoljeću.¹²⁵³ Taj je učeni biskup, doktor obaju prava na katedri sv. Maura bio do smrti 1666. godine koja ga je kao i prethodnika zadesila u Vrsaru, no bio je pokopan u porečkoj katedrali.¹²⁵⁴ On je svjedok i početaka obnove, prije svega Poreča, središta biskupije koje je proživjelo demografski i ekonomski pad uslijed cikličkih pojava kužnih epidemija. U relacijama koje šalje Kongregaciji koncila 1655. i 1659. to jasno napominje – dolazi do obnove porušenih zgrada ali i do povećanja broja stanovnika.¹²⁵⁵ Njegove su relacije i jasan svjedok obnove porečkoga kaptola. Dok u prvoj relaciji odaslanj 1644. spominje da su u stolnom kaptolu bila upotpunjena samo dva mjesta, već 1655. godine dolazi do popunjenja svih deset kanonikata uključujući i dva dostojanstva.¹²⁵⁶ Godine 1654. uz

¹²⁴⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.4. R. Trittonio II, 59r

¹²⁴⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.3. R. Trittonio I, 6r.

¹²⁴⁹ Jelinčić 1987, 172; Vlahov 1994, 279.

¹²⁵⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.3. R. Trittonio I, 2r.

¹²⁵¹ HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Mozzette, 4r.

¹²⁵² Pavat 1960, 89. Danas je biskupova nadgrobna ploča izgubljena jer je crkva u Vrsaru napuštena i porušena potkraj 19. stoljeća.

¹²⁵³ Pavat 1960 89; Grah 1983, 17.

¹²⁵⁴ Babudri 1909, 268; Pavat 1960, 90.

¹²⁵⁵ Grah 1983, 18.

¹²⁵⁶ Grah 1983, 18.

zauzimanje biskupa Del Giudicea po kaptol je povoljno okončan dugogodišnji spor s novim naseljenicima oko desetina. Biskup je 1650. godine otvorio sjemenište u Svetvinčentu, koje je 1658. preseljeno u Poreč, a da bi već 1660. bilo preseljeno u Vrsar.¹²⁵⁷ Biskup del Giudice je obavio više vizitacija Porečkog kaptola u kojima je saznao o disciplini i životu porečkih kanonika. Tako je prilikom vizitacije u siječnju 1646. godine saznao od uglednih porečkih građana Todera Zore i Zuanne Carlina da kanonici služe u katedrali, ali samo za blagdana.¹²⁵⁸ Potonji će razlog veće revnosti kanonika u obavljanju njihove službe vidjeti u tome što „sada biskup stanuje u Poreču“.¹²⁵⁹ Kanonici nisu imali ni arhiv za spise kaptola kao ni inventare dobara.¹²⁶⁰ Stanje se nije značajno promijenilo ni 1649. godine. Naime, prilikom vizitacije obavljene te godine biskup od gradskih sudaca saznaje da su kanonici, kojih je samo troje, prilično nemarni u obavljanju svoje službe. Isti gradski sudac Todero Zora na biskupovo pitanje skandaliziraju li kanonici na koji način vjernike odgovara da ne, osim što slabo obavljaju službu u katedrali.¹²⁶¹ Posebno ga je smetao način na koji su podjeljivali sakrament ispovijedi – nikad u ispovjedaonici već po kutovima crkve bez kote i štole.¹²⁶² Prevelika briga nije bila posvećena ni liturgijskom posuđu, tako da će i to Todero Zora zamjeriti porečkim kanonicima.¹²⁶³ Taj će problem biskup naići i prilikom vizitacije 1653. godine. Naime biskup je vidio da je piksida prljava, a kanonik Zorzi Francaz koji je obavljao službu dušobrižnika priznaje da ju nikad nije očistio, a kako je prljavština pronađena i u ostensoriju te tabernakulu isti je kanonik zbog propusta kažnjen kaznom od deset dukata.¹²⁶⁴ Na iste će probleme upozoriti i Francesco de Bianchi. Kanonici ne slave pjevane mise, izostaju s večernje i kompletorija te ne održavaju procesije, što izaziva sablazan u narodu.¹²⁶⁵ Naposljetku, sam F.

¹²⁵⁷ Pavat 1960, 190-191; Grah 1983, 20. Odluke sinode održane 1650. godine otkrivaju kakav je model svećenika biskup Del Giudice želio. Tražilo se da bude dobro poučen i dobra i uzorna života. Subđakonat nije mogao dobiti nitko prije dvadesete godine, đakonat prije 22., dok za svećenika nijem mogao biti zaređen nitko mlađi od 24 godine. Kandidati za primanje viših redova morali su dokazati da posjeduju patrimonij od najmanje 40 venecijanskih dukata, a osim toga, župnici su poticani da poučavaju nadarene mladiće i spremaju ih za svećeničku službu, usp. Cuscito 1975, 164-165.

¹²⁵⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.5. Del Giudice I, 195r.

¹²⁵⁹ Usp. „...*adesso veramente adempiscono i loro obblighi doppo che il mons. Illustrissimo Vescovo e venuto habitar qui in Parenzo, ma per il passato mancavano qualche volta a officiar la chiesa conforme era loro obbligo.*“ vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.5. Del Giudice I, 196r.

¹²⁶⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.5. Del Giudice I, 199r.

¹²⁶¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.6. Del Giudice II, 9r.

¹²⁶² Usp.: „...*che il curato non amministra mai il sacramento della penitenza nei confesionarii, ma nei cantoni della chiesa senza cotta e senza stolla con grandissima indecenza*“ vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.5. Del Giudice II, 9r. O doličnoj odjeći prilikom sakramenta ispovijedi bit će donesene i sinodalne odluke, usp. Cuscito 1975, 162.

¹²⁶³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.6. Del Giudice II, 9r.

¹²⁶⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.7. Del Giudice III, 1r.

¹²⁶⁵ Usp.: „*Che non servono la Chiesa conforme lor obbligo et che mancano molte volte nel dir le messe cantate, ne alle hore debite che si deve, e mancano moltissime volte nei Vesperi et Compieti... tralasciano le solite*

de Bianchi napominje biskupu da porečki kanonici zaslužuju kaznu suspenzije *a divinis*.¹²⁶⁶ Sve će to navesti biskupa da izda dekrete kojima će disciplinirati kanonike, a posebice zato jer je zatekao slično stanje kao i prilikom prve vizitacije 1646. godine.¹²⁶⁷ Biskup je naložio kanonicima da obavljaju molitvu časova, da budu revni i pravovremeni kod slavljenja mise, održavaju procesije, poučavaju djecu i vrše ostale službe pod prijetnjom suspenzije *a divinis illico incurrenda*.¹²⁶⁸ Kanoniku Zorziju Francaggiju je naloženo da sakrament ispovijedi podjeljuje u ispovjedaonici te da tom prilikom treba imati kotu i štolu.¹²⁶⁹ Očigledno su biskupovi dekreti donijeli ploda jer će već spominjani Todero Zora prilikom vizitacije 1653. godine naglasiti da su se kanonici popravili u služenju u katedrali.¹²⁷⁰ Prilikom vizitacije 1653. godine, kada su kanonikati popunjeni, postat će vidljiv problem nerezidiranja.¹²⁷¹ No, to će se stanje donekle popraviti 1663. godine kada će barem većina kanonika poštovati odredbe o rezidenciji.¹²⁷² Biskup će i 1656. godine morati izdati dekret kojim će nastojati uvesti veću liturgijsku disciplinu u katedralni kaptol, posebice zato jer katedrala mora služiti kao primjer drugim crkvama.¹²⁷³ Naime, sami kanonici će prilikom vizitacije izjaviti da bi se oficij u kuru mogao recitirati s većim marom.¹²⁷⁴ Prilikom vizitacije 1663. godine biskup određuje da se nabavi *Directorium chori*.¹²⁷⁵ Biskup nalaže da se primjenjuje ceremonijal iz 1651. godine (**Slika 3**) pod prijetnjom kazne.¹²⁷⁶ Svi obredi i katedrali moraju se vršiti savjesno i s najvećom

processioni con scandalo del popolo il quale si sente mormorare della tanta negligenza ai questi reverendi." vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.6. Del Giudice II, 9v.

¹²⁶⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.6. Del Giudice II, 9v.

¹²⁶⁷ Usp.: „*Havendo Noi con sommo dispiacere dell'animo nostro inteso e ritrovato nella seconda nostra visita generale molti mancamenti provenienti dalla mera negligenza*“ vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.6. Del Giudice II, 10r.

¹²⁶⁸ Usp.: „...*dobbiate giornalmente conforme l'obbligo vostro recitare puntualmente, distintamente e con devozione le sette hore canoniche nel choro, celebrare la prima messa a un hora e mezzo di giorno (dovendo avanti quella esser recitato il matutino, fin l'hora di terzo), la messa conventuale a tre hore d'giorno, fare tutte le processioni secondo la consuetudine, istruire tutti li figlioli et figliole tutte le domeniche et feste principali la dottrina christiana et cantare le lettanie della madonna a debiti tempi sotto pena di sospensione a divinis illico incurrenda senza altra dichiarazione.*“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.6. Del Giudice II, 10r. To je pitanje biskup Del Giudice u biskupiji nastojao riješiti i na sinodi 1650. godine, usp. Cuscito 1975, 166.

¹²⁶⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.6. Del Giudice II, 10v.

¹²⁷⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.7. Del Giudice III, 53v.

¹²⁷¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.7. Del Giudice III, 51r. Sinodalne konstitucije na osobit način reguliraju pitanje rezidencija onih beneficija koji su vezani uz dušobrižništvo, poput primjerice župnika, kojima je zabranjeno izbivati iz mjesta službe, bez pisane dozvole ordinarija, duže od tri dana, pod prijetnjom kazne od pola škude po danu, usp. Cuscito 1975, 167.

¹²⁷² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice VI, 78r-78v.

¹²⁷³ Usp.: „... *non senza gran dispiacere nell'animo Nostro essere trascurato il dovuto ordine, modo e ritto in questa Nostra Cathedrale della qualle devono prendere li buoni esempi tutte le altre chiese a Noi sottoposte.*“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 10r.

¹²⁷⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 47v.

¹²⁷⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice VI, 2v.

¹²⁷⁶ U knjižnici Župnog ureda Poreč nalazi se primjerak toga izdanja ceremonijala s zapisom da je tu knjigu kaptolu darovao sam biskup Giovanni Battista Del Giudice: *Hoc Cerimoniale est admodo reuerendi*

pažnjom i pobožnošću kako to propisuju rubrike misala, brevijara i ceremonijara.¹²⁷⁷ Istom je prilikom biskup naredio kanonicima da s preciznošću bilježe nazočnost u koru i pri drugim obvezama kanonika zbog dnevnih distribucija.¹²⁷⁸

Četiri godine nakon što je preuzeo upravu biskupijom biskup Giovanni Battista del Giudice je održao 1650. biskupijsku sinodu, kao rezultat stremjenja sveopće obnove mjesne crkve sukladno odredbama Tridentskog koncila,¹²⁷⁹ a kroz sinodalne konstitucije mogu se odrediti generalne crte pastoralne skrbi i vizije biskupije tog učenoga prelata. U kaptolu je uveo dnevne distribucije te službe kanonika teologa i penitencijara. Posebno je velike napore uložio u sporove s novim doseljenicima u porečkom distriktu oko podavanja desetine kaptolu. To je ostalo i u svijesti kaptola. Tako na jednoj tablici misa koja je bila izvješena u sakristiji u 18. stoljeću o misama za biskupa Del Giudicea stoji zapis koji najbolje odražava važnost ovog biskupa u svijesti porečkih kapitulara i stoljeće nakon njegove smrti „Dvanaest pjevanih misa za dušu pokojnog monsinjora G. B. del Giudicea, biskupa ovoga grada, zbog zahvalnosti što je iznimnim naporom i troškovima 1654. godine vratio desetine i obnovio kaptol.“¹²⁸⁰

Osim dekretima i sinodalnim odlukama biskupi su djelovali na kanonike i na način koji u većini izmiče spoznajnim metodama povijesne znanosti – usmenim putem. No, i u tome postoje iznimke. Tako će biskup del Giudice u dekretu izdanom 28. lipnja 1656. godine izričito navesti da je „više puta upozorio na nepravilnosti“ i „mnogo puta podučio“ one koji nisu bili revni u vršenju službe, objasnivši im što im je činiti, pa čak i davajući im pisane upute na narodnom jeziku.¹²⁸¹

6.1.4. Alessandro Adelasio – nastavljajući djela biskupa del Giudicea

capituli cathedralis Parentinae ex dono reuerendissimi domini Ioannis Baptiste de Iudice episcopi Parentini de anno 1660.

¹²⁷⁷ Usp.: „*Commandiamo a voi molto reuerendi arciprete, arcidiacono et chadaun canonico di questa nostra Cathedrale che dobbiate e cisheduno di voi debba diligentemente rivedere, studiare et apprendere le proprie et particolari fontioni delle rubriche de messali, breuiarii et cerimoniali per essecitarli nella Nostra Chiesa con quella forma, decoro, aplicatione, pietà, decoratione et attentione che si conviene a veri ministri di Christo et a legittimi dispentieri di misterii di Dio.*“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 10r.

¹²⁷⁸ Usp.: „*...essenda nostra ferma et risoluta intentione che sia praticata la pontatura con ogni maggior accuratezza per le distributioni quotidiane.*“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 10r.

¹²⁷⁹ Cuscito 1975, 155.

¹²⁸⁰ Usp.: „*Si cantano messe numero 12 per l'anima del quondam monsignor Giovanni Battista del Giudice, vescovo di questa Città per gratitudine hauendo con fatiche e grossi dispendii nell'anno 1654 ricuperate le decime e redento il Capitolo.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 71. Instrumenti e testamenti per li legati, Testamenti, Tabella delle messe cantate distribuite dell'anno 1711.

¹²⁸¹ Usp.: „*Per tanto volendo noi provedere per debito nostro pastorale a tanti inconuenienti, ordendo di quel zelo della casa di dio che devora il cuore se bene più volte con la viva voce habbiamo ripresi li diffeti et molte volte istruitti quelli che hanno mancato, dando a ciascuno anco in lingua volgare le carte dei loro ofitti et modo di esercitarli.*“ Vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 10r.

Biskupa Del Giudicea koji se istaknuo pastoralnim radom u Porečkoj biskupiji naslijeđuje Nicolò Antonio Petronio Caldana koji će na katedri sv. Maura ostati samo tri godine (1667. – 1670.) te o njegovom upravljanju biskupijom nije ostalo značajnijih podataka.¹²⁸² Iz jednog je dokumenta sačuvanog u kaptolskom arhivu vidljivo da je nastojao primorati kanonike porečkog katedralnog kaptola da ne zanemaruju obvezu rezidencije.¹²⁸³ Biskup Nicolò Petronio Caldana će također nastojati učvrstiti disciplinu sakramenta u Porečkom kaptolu. Tako će naložiti da se nedjeljom i svetkovinama ima služiti pjevana sveta misa, a u nedostatku đakona i subđakona, dvojica po stažu najmlađih kanonika imaju fingirati đakona i subđakona.¹²⁸⁴ Isto tako, biskup će naložiti kanonicima prilikom vizitacije kaptola 17. srpnja 1667. da oni kanonici koji ne posjeduju zanfardu moraju istu nabaviti u roku mjesec dana, u protivnom će im biti zaplijenjeni prihodi.¹²⁸⁵

Biskupa Petronija Caldanu će naslijediti lateranski kanonik Alessandro Adelasio koji je porečkim biskupom postao 1. srpnja 1671., a biskupijom će upravljati do 1711. godine.¹²⁸⁶ Biskup Adelasio je vizitirao biskupiju te redovno slao izvješća Sv. Stolicu o stanju u povjerenoj mu biskupiji te je u navedenom razdoblju u Rim poslao ukupno deset relacija.¹²⁸⁷ Biskup Adelasio svjedok je polagane obnove cijele biskupije kao i njezina središta, Poreča, nakon nedaća u prvoj polovici stoljeća, u prvom redu demografske, zahvaljujući priljevu novog stanovništva iz mletačkih stečevina koje su potpale pod osmansku vlast, a potom i ekonomske. Slijedeći relacije kroz četrdesetogodišnje razdoblje iz relacija je vidljiv porast stanovništva. Same su biskupove relacije zorno svjedočanstvo o demografskoj obnovi Poreča. Pa dok će u prvim relacijama govoriti o 500 stanovnika u Poreču, u narednim će se relacijama procjena toga broja povećati na 700, da bi u posljednjim porasla na 900, odnosno 1000 stanovnika.¹²⁸⁸ Slično je stanje i sa samom porečkom katedralom. Dok je u prvim relacijama ona ruševna, u narednim će relacijama biskup napomenuti da je morao svojim sredstvima obnoviti svoju stolnicu, no da još uvijek nedostaje potrebnih predmeta za dostojno održavanje bogoslužja.¹²⁸⁹ Dvadeset i pet godina nakon sinode biskupa del Giudicea novu je sinodu 1675. godine sazvaio Alessandro Adelasio. U Dekretu o sazivanju sinode izdanom 25. siječnja 1675. u Vrsaru biskup

¹²⁸² Babudri 1909, 269-270; Pavat 1960, 90; Grah 1983, 24.

¹²⁸³ ŽUP, AKP, 72. Varia, Dopis biskupa Petronio Caldana 25. 7. 1667.

¹²⁸⁴ ŽUP, AKP, 74. Varia, Dopis biskupa Petronio Caldana, s.d.

¹²⁸⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Caldana, 7v.

¹²⁸⁶ Babudri 1909, 270; Pavat 1960, 90; Grah 1983, 24.

¹²⁸⁷ Grah 1983, 25-26.

¹²⁸⁸ Grah 1983, 26.

¹²⁸⁹ Grah 1983, 26-27.

navodi da je ona nužna *ad moderandos mores, corrigendos excessus, controversias componendas*.¹²⁹⁰ Da je sam proces discipliniranja u Porečkoj biskupiji tekao sporo indikativan može biti podatak da odredbe sinode ne pokazuju veliku razliku u odnosu na odredbe sinode iz 1650. godine.¹²⁹¹ Biskup se potrudio da popravi biskupsku palaču. Biskup se u relacijama dotiče i samoga kaptola. Iz izvještaja jasno govori o stanju kaptola koja oskudijeva materijalnim sredstvima budući da pitanje naplate desetina još nije do kraja uređeno. Osim toga, iz razloga nedostatnih prihoda sva kanonička mjesta nisu popunjena, ponekad i dostojanstvo arhiprezbitera, jer je zahtijevalo stupanj doktorata, a zbog visokih troškova dobivanja bule imenovanja i siromašne prebende nitko se nije želio natjecati za tu čast.¹²⁹² Biskup je nastojao, početkom 18. stoljeća, utjecati na kanonike da netko *ex gremio* zatraži od Svete Stolice proviziju arhiprezbiterata, ali u tome nije naišao na odaziv tadašnjih kanonika te je 1709. dodijeljen biskupovu ceremonijaru Matteu de Rossiju.¹²⁹³ Ni situacija sa sjemeništem se nije suviše razlikovala od stanja za njegovih prethodnika, ponajviše zbog oskudnih prihoda.¹²⁹⁴ Biskup je uspio nametnuti kanoniku teologu stolnoga kaptola da podučava klerike u sjemeništu.¹²⁹⁵ Godine 1695. u sjemeništu je podučavao samo jedan učitelj gramatike, da bi za par godina opet bilo zatvoreno.¹²⁹⁶

Nastojanja biskupa del Giudicea prvenstveno se odnose na obnovu institucija i disciplinu života kako kanonika tako i ostalog klera Porečke biskupije. Razvidno je to iz vizitacija i sinodalnih odluka. S druge strane, sinodalne odluke biskupa Adelasija ukazuju na važnost uređenja materijalne situacije stolnoga i zbornih kaptola Porečka biskupije kako i uspostave sustava kontrole u upravljanju dobrima. Naime, kriza prve polovice 17. stoljeća negativno je utjecala i na crkvene ustanove. Osobito je pogodila porečki katedralni kaptol koji je u određenom trenutku spao na samo dva kanonika koji su se jedva izdržavala siromašnim приходima. Stoga je 19. poglavlje tiskanih konstitucija sinode 1675. godine posvećeno kaptolima. Naime, tada se nastoje propisati jasne procedure za upravljanje kaptolskim приходima. U tu su svrhu u devet točaka pobrojane obveze kaptola da bi se ubuduće izbjegle zlouporabe koje je biskup zatekao tijekom svoje prve generalne vizitacije.¹²⁹⁷ To je ujedno

¹²⁹⁰ Cuscito 1975, 177.

¹²⁹¹ Cuscito 1975, 178.

¹²⁹² Grah 1983, 27.

¹²⁹³ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.2. Scritture, 26r.

¹²⁹⁴ Grah, 1983, 28.

¹²⁹⁵ Pavat 1960, 193.

¹²⁹⁶ Pavat 1960, 193; Grah 1983, 28.

¹²⁹⁷ Usp.: „Perché le rendite spettanti alle mense capitolari della nostra diocesi siano con retto ordine amministrare in divertimento di molti abusi c'habbiamo scoperti con occasione della nostra prima visita

pokušaj ostvarenja veće odgovornosti i transparentnosti u upravljanju kaptolskom imovinom. Svaki je kaptol, stolni ili zborni, bio dužan jednom godišnje izabirati dva kanevara ili prokuratora koji su trebali brinuti o realizaciji prihoda kapitularne mase, ukoliko se radi o proizvodima u naturi pobrinuti se za pravilno skladištenje te naposljetku distribuirati te prihode u pojedinačne kanoničke prebende, a pritom su trebali voditi točne popise prikupljene količine dobara, kao i obveznika kao i detaljno specificiranu distribuciju kanonicima.¹²⁹⁸ Prokuratori su bili obvezni prihode držati pod ključem u blagajni. Štoviše, blagajna je trebala imati dva ključa od kojih bi svaki prokurator imao po jedan.¹²⁹⁹ Povrh toga, prokuratorima je bilo zabranjeno izdati bilo kakva dobra ako ne bi bila nazočna obojica i bez privole kaptola.¹³⁰⁰ Isto tako, sva dobra koja bi prikupili nisu smjeli skladištiti na ikom mjestu osim u kaptolskim skladištima. Da bi se spriječile zloupotrebe novca koji pripada kapitularnoj masi propisano je da prokuratori u roku tri dana od primitka moraju novac raspodijeliti pojedinim prebendama.¹³⁰¹ Kanonicima koji nisu bili izabrani na dužnost prokuratora zabranjeno je primati novac na račun kaptola, a ako ga u kojem slučaju zaprime moraju ga predati prokuratoru.¹³⁰² Nije bio rijedak slučaj da su sami kanonici određenog kaptola bili dužnici kapitularnoj masi. Da bi se spriječilo oštećenje kaptola kanonik dužnik je svoju prebendu trebao predati blagajniku koji mu je potom isplatio dio nakon što se izuzme dio duga.¹³⁰³ Prokuratori su bili dužni u roku mjesec dana od izbora novih prokuratora učiniti obračun koji

generale, dalli quali ne risultavano diversi disconci tra canonici, habbiamo deliberato devenire all'infrascritte terminationi da esser inviolabilmente osservate." Vidi: Cuscito 1975, 186.

¹²⁹⁸ Usp.: „Che ogni capitolo sia tenuto elegger annualmente due canevari o procuratori, l'incombenza de quali sia il far rescossione delli frutti d'esso capitolo e farli poner nelli magazeni capitolari a ciò destinati per far poi la divisione di quelli ordinatamente al tempo debito con la loro assistenza, essendo tenuti far notte destinta della qualità delli frutti che si riscuoteno, delli nomi di quelli che pagano e della stessa divisione, acciò ogn'uno possa vedere le proprie raggioni." Vidi: Cuscito 1975, 186.

¹²⁹⁹ Usp.: „Che li reverendi procuratori sudetti siano obligati, nel tempo che si ritrovano entrate nella cassa capitolare, serrarla porta d'essa casa con due chiavi da esser tenuta una per ciascuno d'essi in penna d'esser tenuti al resacimento dei danni che potessero occorrere per la loro trascuraggine." Vidi: Cuscito 1975, 186.

¹³⁰⁰ Usp.: „Che li medesimi non possano dar, né pigliar per se stessi robba di sorte alcuna fuori d'essi magazeni senza la presenza di tutti due e senza di legittimo consenso del capitolo, né possano d'esse robbe che si scoderano farne portar cosa alcuna alle sue case, né altrove che nelli predetti magazeni." Vidi: Cuscito 1975, 186.

¹³⁰¹ Usp.: „Che sempre, riscossi c'haveranno denari spettanti alla mensa capitolare, debbano nel termine di giorni tre dar ad'ogni uno la sua giusta tangente portione." Vidi: Cuscito 1985, 186.

¹³⁰² Usp.: „Che niuno delli reverendi canonici possa riscuoder denari così de funerali come d'ogni altra offerta et, in caso che per qualch'occasione li venissero consegnati dalli debitori, sia obligato contarli al reverendo procuratore cassiere, dal quale e non da altri doverà esser fatta la divisione." Vidi: Cuscito 1975, 186.

¹³⁰³ Usp.: „Che se alcuno canonico fosse debitore alla mensa capitolare per qualsivoglia causa o titolo non possa trattenersi la summa del suo debito, né in tutto, né in parte, sotto pretesto di haver portione di credito o d'altra compensatione ma debba il tutto consegnare al reverendo cassiere, dalle mani del quale habbia da ricever la sua tanente portione." Vidi: Cuscito 1975, 186.

je trebao biti predočen svim članovima kaptola te pokriti eventualni manjak ili da im budu podmireni troškovi koje su učinili u ime kaptola vlastitim sredstvima.¹³⁰⁴ U tom je vremenu prokurator trebao predočiti kaptolskom kancelaru sve transakcije koje su trebale biti zabilježene i čuvane u kaptolskom arhivu, te u zasebnoj knjizi bilježiti sve prihode s naglašenim izvorom istih poredanih abecednim redom.¹³⁰⁵ Posljednja je točka nalagala kaptolima da izrade vlastiti pečat s likom svetca titulara te da navedene odredbe budu zapisane i pročitane prilikom izbora prokuratora.¹³⁰⁶ Zasebnim je odlukama biskup nastojao regulirati službu prokuratora u katedralnom kaptolu.¹³⁰⁷

6.1.5. Biskupi prve polovice 18. stoljeća

Biskupa Alessandra Adelasija, izrazito angažiranog oko uređenja personalnih i materijalnih prava kaptola, a na naročit način katedralnoga kaptola u Poreču, na katedri sv. Maura naslijedit će doktor obaju prava i predavač na Padovanskom sveučilištu Pietro Vaira koji će porečkim ordinarijem biti samo pet godina nakon čega će 1718. godine biti premješten u Adriju.¹³⁰⁸ Biskup Vaira je 25. ožujka 1713. kanonicima nametnuo obvezu služenja mise na obljetnicu posvete biskupa, što opisuje kao *obbligo indispensabile che in ciascuna diocesi della Christianità si pratica nel giorno della consecrazione del proprio loro vescovo*, s napomenom gdje se ta misa nalazi u misalu (*ut in fine Missalis ipsa missa existit et post nonam cantatur*).¹³⁰⁹ Biskup Vaira je proveo pastoralnu vizitaciju kaptola 1714. godine.

Slijedeći porečki biskup je Pietro de Grassi (1718. – 1731.).¹³¹⁰ Biskup će katedralni kaptol vizitirati 1719., 1726./1727. te naposljetku 1730. godine. Već pomalo tipska pitanja

¹³⁰⁴ Usp.: „Che fornito l'anno della loro amministrazione li procuratori sudetti habbino a fare li loro conti nel termine d'un mese, doppo l'elettione de novi procuratori, da essersottoscritti da tutti gl'altri canonici così che, se restassero debitori, debbano subito sodisfar a ciascuno la parte sua e, se restassero creditori, debba ogn'uno canonico renderli sodisfatti, mentre pero' non li fosse concesso altro termine più lungo dagl'interessati e nell'uno e nell'altro caso.“ Vidi: Cuscito 1975, 186-187.

¹³⁰⁵ Usp.: „Che dentro il mese predetto sia tenuto il procurator cassiere registrar o far registrar dal cancelliere capitolare li conti predetti come sopra da esser sottoscritti in un libro da esser tenuto a tal'effetto nell'archivio capitolare et in un'altro libro separato registrar annualmente tutte le rescossioni de frutti di qualsiasi sorte col scriver li nomi di quelli c'haverranno pagato con ordine alfabetico, acciò in ogni tempo si possi con facilità trovar li sudetti nomi per l'occorenze delli parochiani o d'altre persone che pretendessero interesse.“ Vidi: Cuscito 1975, 187.

¹³⁰⁶ Usp.: „Che tutti li reverendi capitoli e parochi siano tenuti provedersi di sigillo col'impronto del santo loro titolare nel termine di mesi due [...] ordiniamo et espesamente comandiamo che li presenti decreti siano registrati nel termine d'un mese nelli libri capitolari e letti ogn'anno nel tempo dell'elettione delli novi canevari dal cancelliere capitolare per la loro pontual esecuzione in pena come sopra.“ Vidi: Cuscito 1975, 187.

¹³⁰⁷ Usp. poglavlje 5.10.1. Kanevari i prokurator.

¹³⁰⁸ Babudri 1909, 271; Grah 1983, 31.

¹³⁰⁹ ŽUP, AKP, 74. Varia, Dekret biskupa Vaire 25. 3. 1713.

¹³¹⁰ Babudri 1909, 271.

otkrivaju temeljno zanimanje biskupa, poput prethodnika, o tome jesu li u životu kaptola oživjele odredbe Tridentskog koncila i biskupijskih sinoda. Biskupa će nadalje zanimati žive li kanonici u slozi i miru, bilježi li se nazočnost u koru i jesu li u primjeni dnevne distribucije.¹³¹¹ I to pokazuje da je biskupu stalo do toga da se provode sinodalne konstitucije, a naročito inzistira oko formacije svećenika tako da sve natjecatelje za župne beneficije,¹³¹² neovisno o načinu dodjele istih, podvrgava provjeri znanja, s tim da svećenici koji se natječu za službu u onim crkvama gdje se u liturgiji koristi latinski jezik moraju poznavati latinski, a oni koji se natječu za službe u crkvama gdje se glagolja moraju poznavati hrvatski jezik.¹³¹³ Pietro de Grassi je uveo održavanje tzv. *casus conscientiae* jedanput mjesečno u katedralnoj crkvi pod predsjedanjem biskupa ili generalnog vikara te u kolegijalnim crkvama pod predsjedanjem dekana, koje unatoč biskupovim nastojanjima nisu naišle na adekvatan odgovor kod klera.¹³¹⁴ O biskupovim obnoviteljskim nastojanjima zorno svjedoči i dolazak oratorijanaca sv. Filipa Nerija u Poreč upravo na inicijativu biskupa.¹³¹⁵ Osim rada na duhovnoj obnovi, biskup Pietro de Grassi istaknuo se i materijalnom obnovom. Obnavljao je porečku katedralu i biskupski dvor, a poticao je da se obnove sve crkve u kojima se vršila liturgijska služba.

Godine 1731. Porečku biskupiju preuzima Vincenzo Maria Mazzoleni koji je 1727. bio imenovan nadbiskupom Krfa, a i za upravljanja Porečkom biskupijom će zadržati taj naslov.¹³¹⁶ I on je poput prethodnika bio provoditelj reformskih nastojanja Tridentskog koncila. Osim brige za duhovni život vjernika i klera, biskup je uspio dobiti dio relikvija sv. Maura i Eleuterija preko đenovškog nadbiskupa.¹³¹⁷ Biskup Mazzoleni je preminuo u Poreču 1741. godine.

Sinoda sazvana po biskupu Vicenzu Mariji Mazzoleniju održana je 16. i 17. lipnja 1733. godine.¹³¹⁸ Na sazivanje sinode biskupa je potaknulo to što su odluke sinoda njegovih prethodnika pale u zaborav i nitko ih se više nije držao.¹³¹⁹ Odluke sinode u mnogočemu slijede prethodne sinodalne konstitucije mada se negdje reguliraju i neka prije neregulirana pitanja.¹³²⁰ Župnici su poticani da na adekvatne načine pouče župljane katoličkoj doktrini te

¹³¹¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.21. De Grassi II, 168, 172.

¹³¹² Kanonik Briante na biskupovo pitanje odgovara da je je sjemenište dobro opskrbljeno, ali da klerici slabo uče, usp. APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.22. De Grassi III, 79r.

¹³¹³ Grah 1983, 36.

¹³¹⁴ Grah 1983, 34.

¹³¹⁵ Grah 1983, 33.

¹³¹⁶ Babudri 1909, 271; Grah 1983, 38.

¹³¹⁷ Grah 1983, 42

¹³¹⁸ Cuscito 1975, 188.

¹³¹⁹ Cuscito 1975, 190.

¹³²⁰ Cuscito 1975, 191.

da posebno brinu da ne dolazi do zlouporaba crkvenih dobara.¹³²¹ Svim je kanonicima i župnicima nametnuta obveza da u roku osam dana od završetka sinode biskupu predoče inventare dobara, a osim toga svaka je kolegijalna i župna crkva morala imati arhiv.¹³²² I prilikom vizitacija kaptola biskup će kanonicima postaviti pitanje postoji li arhiv i što se u njemu čuva.¹³²³ Jasan pokazatelj stremjenja brige za uređenje iskorištavanja crkvenih dobara je naglašavanje odredbe Tridentskog koncila da crkvena dobra ne smiju biti dana u najam na razdoblje duže od tri godine ili da se učini ikoji ugovor kojim bi došlo do promjene vlasništva nad dobrima.¹³²⁴ Sinodalnim se odredbama nastojali i iskorijeniti nemarnost svećenika kod slavljenja mise, za koju je propisano da mora trajati najmanje 45 minuta, svećenici se moraju redovito ispovijedati i ne mogu misiti bez talara ispod liturgijskog ruha.¹³²⁵ Kaptolima i župnicima je naloženo da sastave tablice s obvezama iz misnih zaklada s bilješkama o izvršenju istih te da te tablice budu izložene u sakristiji.¹³²⁶ Možemo pretpostaviti da odluke ranijih sinoda o rezidenciji nisu bile poštivane te ih ponavljaju i sinodalne konstitucije biskupa Mazzolenija, kao što se ponavljaju obveze župnika i ostalih klerika.¹³²⁷ Sinodalnim konstitucijama je kao prilog dodan i popis grijeha čije je odrješenje pridržano biskupu tzv. *casi riservati*, među kojima, uz uobičajene, nalazimo i odbijanje podavanja desetina i prvina kao i svaka pomoć i savjet ostalima oko nepodmirenja te obveze.¹³²⁸ Biskup će prilikom prve vizitacije narediti kanonicima da poprave korske klupe,¹³²⁹ dok će u drugoj vizitaciji narediti da se iz katedrale ukloni sav građevinski materijal i očisti od nečistoća.¹³³⁰

6.1.6. Gaspare Negri i Francesco Polesini

Prema historiografskim ocjenama, uz biskupa Cesara de Noresa, najistaknutiji prelat porečke biskupije u novovjekovnom razdoblju je Gaspare Negri.¹³³¹ Gaspare Negri, rođeni Venecijanac i doktor obaju prava bio je 1733. imenovan novigradskim, a 1742. postaje porečkim biskupom. Njegovu su upravu obilježili snažan investicijski ciklus kojim se nastojalo obnoviti negdašnji sjaj porečke prvostolnice, a sam biskup je pokazao izniman interes za prošlost crkve te je autor prve povijesti porečke crkve koja je, doduše, ostala neobjavljena do

¹³²¹ Cuscito 1975, 192.

¹³²² Cuscito 1975, 193.

¹³²³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.24. Mazzoleni II, 132; APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.25. Mazzoleni III, 47v.

¹³²⁴ Cuscito 1975, 193.

¹³²⁵ Cuscito 1975, 194-195.

¹³²⁶ Cuscito 1975, 195.

¹³²⁷ Cuscito 1975, 199.

¹³²⁸ Cuscito 1975, 201.

¹³²⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.23. Mazzoleni I, 5v.

¹³³⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.24. Mazzoleni II, 2.

¹³³¹ Babudri 1909, 272; Antonić 1997, 326.

kraja 19. stoljeća. Osim toga, biskupa Negrija se može smatrati i začetnikom muzejske djelatnosti na porečkom prostoru. U tom je razdoblju već vidljiv demografski oporavak biskupije, a napose njezina središta Poreča. Biskup uspijeva 1745. vizitirati i pazinski dio biskupije, što je bilo onemogućeno njegovim prethodnicima i tom prilikom podijeliti sakramente.¹³³² Kako je biskupu na brizi posebno bila i duhovna obnova klera vidljivo je iz povlastica (nošenje mozette crne, a potom ljubičaste boje, križa, *cappe magne*) koje je podijelio porečkom kaptolu sve u želji za ostvarivanjem dostojanstvenije službe Božje.¹³³³ Prilikom pastoralne vizitacije biskupije 1743. provizitatori su bili kanonici Valentino Valentini i Antonio Vergottin.¹³³⁴ Biskup je poticao kaptol da se uključi i u investicije, kao što je to učinio prilikom gradnje novih orgulja, a osim toga aktivno je sudjelovao, u većoj mjeri od prethodnika, na kaptolskim sjednicama.¹³³⁵ Biskup će oporučno ostaviti kaptolu misnicu od svile izvezenu zlatom te križ od šimšira ukrašen srebrom za kojega su trebali brinuti da za svetkovine bude izložen na glavnom oltaru.¹³³⁶ Kanonici su na sjednici 24. prosinca 1755. godine odlučili i da se dade naslikati portret biskupa Gaspara Negrija, kao znak zahvalnosti za silna dobročinstva učinjena kaptolu, sa slijedećim natpisom: *Gasparo de Nigris Veneto // Episcopo parentino // ob plurima canonicis collata beneficia // ispisique restituta antiqua ornamenta// collegium universum adhuc viventi // grati animi monumentum // possuit // anno salutis MDCCLV*, a kojega su namjeravali izložiti u sakristiji.¹³³⁷

Posljednji ordinarij Porečke biskupije u 18. stoljeću je Francesco Polesini rodом iz Motovuna, koji će prije imenovanja za Pulskeg biskupa i sam biti kanonik zbornoga kaptola u Motovunu.¹³³⁸ Biskup će vizitirati kaptol 11. svibnja 1779. godine.¹³³⁹ Utjecat će i na strukturu kaptola 1796. budući da će odrediti da prvom slobodnom kanonikatu i prebendi porečkog kaptola bude pridružena služba penitencijara.¹³⁴⁰

¹³³² Grah 1983, 46.

¹³³³ Usp. poglavlje 4.12. U katedrali i župi.

¹³³⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.26. Negri, 29r.

¹³³⁵ Usp. poglavlje 5.2. Biskup u kaptolu.

¹³³⁶ Antonić 1997, 332.

¹³³⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 68r. Bartolommeo Vergottin navodi da je taj portret osobno vidio u sakristiji (Vergottin 1796, 82). Čini se da je danas izgubljen. Vjerojatno je po tom portretu kao predlošku učinjena grafika Francesca Bartolozzija, posebice jer donosi istovjetnu posvetu, usp. Bralić i Kudiš Burić 2006, 332-333.

¹³³⁸ Babudri 1909, 273; Bertoša 2008, 6.

¹³³⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 47r.

¹³⁴⁰ Više o biskupovu dekretu o uvođenju službe penitencijara vidi u poglavlju 5.4.2. Skolastik, teolog i penitencijar.

6.2. Biskup u kaptolu

Pitanje na koje je historiografija o kaptolima nastojala dati odgovor je i specifičan odnos biskupa i kaptola, odnosno je li biskup ujedno i jedan od kanonika. Iako je u 13. i 14. stoljeću zajednički život biskupa i kanonika bio napušten, u pojedinim su biskupijama biskupi uživali jednu od kanoničkih prebendi, imali mjesto u kuru i glas na kapitolu.¹³⁴¹ Jurisdikcija biskupa nad kaptolom je bilo pitanje kojim su se naročito bavili dekretisti 13. stoljeća, a uključivalo je i promišljanje je li biskup bio u kaptolu *ut prelatus* ili *ut canonicus*.¹³⁴² E. Curzel navodi sa se već 1300. godine u Trentu smatra da „maior canonicus est dominus episcopus“, a i navodi iz 15. stoljeća govore u prilog toj tvrdnji.¹³⁴³ Takvi su slučajevi zabilježeni i u biskupijama Basilea, Lyon, Anagni, Rieti, Leon i Limerick.¹³⁴⁴

Iz knjige prihoda i rashoda Porečkog kaptola iz sredine 15. stoljeća razvidno je da porečki biskup uživa plodove jedne prebende, jednake prebendama ostalih kanonika.¹³⁴⁵ To je jasan pokazatelj biskupova mjesta unutar kaptola. Biskup i sudjeluje u zajedničkim troškovima kaptola koji se dijele na jednake dijelove među kanonicima, makar u manjoj mjeri od ostalih kanonika.¹³⁴⁶ Prilikom apostolske vizitacije biskupa Valiera sam će biskup Cesare de Nores navesti da biskup ima prava na jednu prebendu.¹³⁴⁷ I knjige distribucija iz 17. stoljeća pokazuju da biskup uživa prihode jedne prebende jednake ostalima. Doduše, prilikom distribucije 1601. godine nije zabilježeno da je biskup dobio prebendu.¹³⁴⁸ Ne možemo sa sigurnošću tvrditi radi li se tu o računovodstvenom propustu ili biskup zaista te godine nije dobio prebendu. Od 1602. do 1634. redovito se navodi biskupova prebenda.¹³⁴⁹ Francesco Orlandini 1667. godine navodi da pri porečkoj katedrali djeluje kaptol od deset kanonika, ne uključujući osobu biskupa koji uživa jedanaestu prebendu.¹³⁵⁰

¹³⁴¹ Curzel 2001, 293.

¹³⁴² Crosby 1994, 15.

¹³⁴³ Curzel 2001, 293-294.

¹³⁴⁴ Curzel 2001, 293.

¹³⁴⁵ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 13r-15r. Sličan je slučaj i u Koparskoj biskupiji gdje biskup ima pravo na prebendu te glas na kapitolu, usp. Naldini 2001, 88.

¹³⁴⁶ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 18r.

¹³⁴⁷ AAV, Visitatio Parentina, 23r.

¹³⁴⁸ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 15r-15v.

¹³⁴⁹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 121r, 233v, 242r, 258r, 269v.

¹³⁵⁰ Usp.: „A questa Cattedrale assiste il Capitolo de dieci canonici non computatovi però il Vescovo che gode l'undecima prebenda.“ Vidi: HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

Iz zapisnika sjednice kaptola 1. siječnja 1668. jasno je da biskup aktivno sudjeluje u odlučivanju u kaptolu, štoviše u slučaju jednakosti glasova njegov je glas odlučujući.¹³⁵¹ Čini se da je praksa da biskup aktivno sudjeluje na kapitulu u većoj mjeri zaživjela u vrijeme biskupa Negrija. Tako je primjerice na kaptolskoj sjednici održanoj 6. siječnja 1752. godine, kada se odlučivalo o molbi gvardijana samostana sv. Franje fra Antona Marganića da se dopusti održavanje procesije gradskim ulicama s kipom sv. Antuna, sudjelovao i biskup te je zabilježeno da je zamolba prihvaćena s jedanaest pozitivnih glasova.¹³⁵² Isto je bilo i na kapitulu održanom 6. svibnja iste godine kada se u zapisniku navodi da su sudjelovali svi kanonici uključujući i osobu biskupa.¹³⁵³ U zapisniku sjednice održane 20. prosinca 1755. godine, kada se raspravljalo o novim orguljama, bit će izričito navedeno da je sazvana na zapovijed biskupa Negrija.¹³⁵⁴ Biskup Negri je u kaptolu djelovao *ut canonicus*. Biskup sudjeluje na sjednici 6. travnja 1756. kada se biraju novi sindici i prokurator. Štoviše sam će za službu prokuratora predložiti kanonika Baldinija koji će biti i izglasan.¹³⁵⁵ Na nekim će sjednicama kaptola, poput svog predšasnika, sudjelovati i biskup Francesco Polesini. Tako će biti nazočan na sjednici održanoj 20. siječnja 1780. godine kada se na kapitulu raspravlja o zvonarima.¹³⁵⁶

6.3. Kaptol i *sede vacante*

Kada biskupija ostane bez biskupa, a to se zbiva smrću, odreknućem ili premještajem,¹³⁵⁷ katedralni kaptol, prema odredbama Tridentskog koncila, u roku od osam dana mora izabrati kapitularnog vikara na kojeg prelazi sva sudska vlast u biskupiji.¹³⁵⁸ Osim kapitularnoga vikara kaptol izabire jednog ili više ekonoma ili upravitelja vremenitih biskupijskih dobara.¹³⁵⁹ Iako je Tridentski sabor u mnogočemu podredio ulogu kaptola, u vremenu prijelaza uprave biskupijom između dva biskupa, kaptoli dobivaju značajnu ulogu u izravnom upravljanju biskupijom.¹³⁶⁰ To je razdoblje kada kaptol ima najveću moć u

¹³⁵¹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 278v.

¹³⁵² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 32v-33r.

¹³⁵³ Usp.: „... tutti canonici zanfardati e prebendati al numero di 11 compresa la Persona di sua Signoria Illustrissima e Reuerendissima a pieno capitolo.“ Vidi: ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 32v-33r.

¹³⁵⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 65v.

¹³⁵⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 68v.

¹³⁵⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 212r.

¹³⁵⁷ Charles 2016, 95.

¹³⁵⁸ Belaj 1901, 171.

¹³⁵⁹ Belaj 1901, 171.

¹³⁶⁰ Charles 2016, 94.

biskupiji, preuzimajući najvažnije službe u biskupijskoj administraciji.¹³⁶¹ Kapitularnih su se vikara doticale i civilne vlasti Mletačke Republike. Dekretom Senata od 11. prosinca 1773. godine propisuje se da kapitularni vikari za obavljanje službe moraju dobiti dozvolu od civilnih vlasti.¹³⁶² Pred predstavnikom vlasti su trebali predočiti isprave kojima im je dodijeljena služba, potvrdu o krštenju i potvrdu da su podložnici Venecije te prisegnuti da će poštivati državne zakone.¹³⁶³

Prvi sačuvani zapisnik sjednice kaptola na kojoj se birao kapitularni vikar je onaj od 1. srpnja 1631. godine. Naime, 28. srpnja je Tommaso Bevilaqua, kanonik zbornog kaptola sv. Eufemije u Rovinju i biskupov asistent u Vrsaru, obavijestio kaptol o smrti biskupa Leonarda Trittonija.¹³⁶⁴ Na kapitularnoj sjednici, koja je prema odredbama Tridentskog koncila morala biti sazvana u roku osam dana od smrti biskupa, na kojoj se birao kapitularni vikar nazočili su kanonici Ricobon Riccoboni, Giovanni Zora, Francesco Moscarda, Giorgio Francaz i Nicolo Danese. Od nazočnih je najviše pozitivnih glasova dobio Ricobon Riccoboni, kanonik skolastik, te je bio izabran za kapitularnog vikara.¹³⁶⁵ Ekonom nije biran. Ricobon Riccoboni je od tadašnjih porečkih kanonika imao najduži kanonički staž, od 1616. godine.¹³⁶⁶ Kada je izabran za kapitularnog vikara bio je u dobi od 36 godina.¹³⁶⁷

Već 1644. godine stanje je bilo bitno drugačije kada je preminuo Ruggiero Trittonio. Naime tada je porečki katedralni kaptol imao samo dva kanonika. Bili su to Giorgio Francaz i Nicolo Danese koji su se sastali sa svrhom izbora kapitularnog vikara na sjednici 8. srpnja 1644. godine.¹³⁶⁸ Iako je ta situacija mogla izazvati krizu u upravljanju Porečkom biskupijom za sedisvakancije, zbog sloge među kanonicima do toga nije došlo. Giorgio Francaz je predložen za kapitularnoga vikara, a kanonik Danese ga je svojim glasom podupro. Bio je to jedini slučaj da je jedan kanonik izabran u neku službu na sjednici Porečkog kaptola sa samo jednim pozitivnim glasom.

Izbor kapitularnoga vikara 1666. godine odvio se u više navrata. Naime, na sjednici održanoj 25. siječnja izbran je don Giorgio del Giudice, no on je već 7. veljače napustio

¹³⁶¹ Ribeiro da Silva 2016, 1371.

¹³⁶² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 180v-181r.

¹³⁶³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 181r.

¹³⁶⁴ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 5v.

¹³⁶⁵ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 5v-6r.

¹³⁶⁶ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 158r.

¹³⁶⁷ Godine 1622. se spominje ima 27 godina, vidi: APPB, PB, 2. Vizitacije, L. Trittonio, 23r.

¹³⁶⁸ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 8v.

biskupiju.¹³⁶⁹ Stoga su kanonici Gregorio Zupponi, arhiđakon, Nicolo Danese, Filippo Briani, Georgio Lanzon i Alvis Corsino na sjednici održanoj 25. veljače 1666. pristupili izboru novog kapitularnoga vikara.¹³⁷⁰ Sjednici nije nazočio kanonik Francesco Orlandini koji se zbog obavljanja službe prefekta sjemeništa nalazio u Vrsaru.¹³⁷¹ No, ono što pokazuje neslogu među tadašnjim kanonicima je odbijanje arhiprezbitera Sigismonda Leonija da sudjeluje na sjednici. Tim više jer je na njega kao arhiprezbitera i prvu čast kaptola spadalo sazivanje sjednica.¹³⁷² Iako je arhiđakon Giupponi bio prvi predložen za tu službu, dobio je dva pozitivna i dva negativna glasa te nije izabran. Drugopredloženi Alvis Corsino je dobio sve pozitivne glasove te biva izabran za kapitularnoga vikara. No, čini se da će kanonik Corsino ubrzo odustati od službe. Očigledno je izvor nesloge među kanonicima proizlazio iz toga jer kanonici nisu imali pravo na izbor drugog kapitularnog vikara, lišavajući G. del Giudicea njegove službe zbog odsutnosti. To je i stajalište Kristofora Homelinija, rovinjskog prepozita.¹³⁷³ No, čini se da barem dio porečkih kanonika neće prihvatiti takvo stanje te će ponovno izabrati kapitularnoga vikara. Naime iz drugih izvora saznajemo da je arhiđakon Giupponi, kada biva ubijen, u srpnju iste godine bio kapitularni vikar. Na sjednici održanoj 6. svibnja te godine spominje se da se Giorgio del Giudice, *già vicario capitolare* nalazi u Rimu.¹³⁷⁴ O neprijateljstvu između kapitularnoga vikara i kaptola svjedoče i dopisi G. del Giudicea od 18. prosinca 1666. te 1. travnja 1667. u kojem izražava namjeru da će obavljati svoju službu dok biskup Petronio Caldana ne preuzme upravljanje biskupijom.¹³⁷⁵ Čini se da su kanonici namjeravali pristupiti još jednom izboru kapitularnoga vikara. Naime, na poleđini jednog dopisa stoji početak zapisnika sjednice koja se održala 30. ožujka 1667. i na kojoj su sudjelovali kanonici Danese, Briani, Corsino i Paliaga, a odsutni su bilo kanonici Orlandini i Lanzon, s namjerom da izaberu novog kapitularnog vikara.¹³⁷⁶ No budući da nije sačuvan cjeloviti zapisnik nije nam poznato što se događalo. Godine 1670. kapitularni vikar će biti arhiđakon Francesco Orlandini.¹³⁷⁷

¹³⁶⁹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti Capitolari 1678., Zapisnik sjednice 25. 2. 1666.

¹³⁷⁰ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti Capitolari 1678., Zapisnik sjednice 25. 2. 1666.

¹³⁷¹ Sjemenište je otvorio biskup Del Giudice 1650. godine u Svetvinčentu da bi ga 1658. preselio u Poreč. Ubrzo je, 1660. godine, sjemenište premješteno u Vrsar, gdje će djelovati do 1666. godine, usp. Pavat 1960, 192-193; Grah 1999, 231.

¹³⁷² Usp.: „... *il molto reverendo signor don Sigismondo Leoni di non voler assistere et non intervenire.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti Capitolari 1678., Zapisnik sjednice 25. 2. 1666.

¹³⁷³ Usp.: „... *il che non è dubbio alcuno che l'elletione del signor Corsino e ipso iure nulla e in conseguenza tutti li atti da lui fatti sono anco nulli ipso facto.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 74. Varia, Dopis Kristofora Homelinija 15. 3. 1666.

¹³⁷⁴ ŽUP, AKP, 74. Varia, Zapisnik sjednice 6. 5. 1666.

¹³⁷⁵ ŽUP, AKP, 74. Varia, Dopis Giorgia del Giudicea, 1. 4. 1667.

¹³⁷⁶ ŽUP, AKP, 74. Varia, Dopis Mattio Paliaga 2. 3. 1667.

¹³⁷⁷ Babudri 1909, 269.

Kaptol se na poziv arhiđakona Francesca Albertinija sastao 27. kolovoza 1711. kako bi izabrali kapitularnog vikara i ekonoma nakon smrti biskupa Alessandra Adelasija.¹³⁷⁸ Za ekonoma je izabran kanonik Zuccato koji odustao od te službe te je izabran kanonik Filippin.¹³⁷⁹ Izbor kapitularnoga vikara, službe koju će kanonici u zapisniku sjednice nazvati *importatissima carica di vicario generale capitolare*, doživjet će veće poteškoće. Kapitularni vikar nije biran na istoj sjednici kad i ekonom već na sjednici koja je održana dva dana kasnije, 29. kolovoza. Kanonici su u toj službi željeli vidjeti kanonika Bella, koji je imao postignut doktorat, no on je odbio, a isto je učinio i arhiđakon Albertini.¹³⁸⁰ Potom su redom predlagani kanonici Battiaia, koji je dobio jedan pozitivan i 8 negativnih glasova, kanonik Soardo koji je dobio 2 pozitivna i 7 negativnih glasova te kanonik Alessandri koji je dobio 4 pozitivna i 5 negativnih glasova.¹³⁸¹ Kanonici su morali održati sjednicu 2. rujna kako bi izabrali kapitularnoga vikara te je izabran kanonik Zuccato.¹³⁸²

Kanonici su birali kapitularnog vikara, kancelara i ekonoma na sjednici održanoj 27. srpnja 1717. zbog premještaja biskupa Vaire u Adriju.¹³⁸³ Za kapitularnoga vikara je izabran kanonik doktor Bello sa 7 pozitivnih i 2 negativna glasa.¹³⁸⁴ Za ekonoma je izabran kanonik Alessandri s 8 pozitivnih i jednim negativnim glasom,¹³⁸⁵ dok je za kancelara izabran kanonik Battiaia.¹³⁸⁶

Naredna sjednica na kojoj su se birali kapitularni vikar, kancelar i ekonom sazvana je 19. ožujka 1731.¹³⁸⁷ Tom je prilikom došlo do razmimoilaženja među kanonicima. Sedam je kanonika sudjelovalo, dok su trojica nenazočnih kanonika predali cedulje s glasovima. Iako je za tu službu bio predložen kanonik Zuccato, skolastik, on nije dobio dovoljan broj pozitivnih glasova.¹³⁸⁸ Potom su predloženi kanonici Piacentini i Renier, no ni oni nisu dobili dovoljan broj pozitivnih glasova.¹³⁸⁹ Potom se krenulo u treći krug glasovanja. Kanonik Briante je predložio kanonika Piacentinija, a kanonik Valentini kanonika skolastika Zuccata, no bez uspjeha. Budući da nisu izabrali kapitularnog vikara kanonici su odlučili da će ga birati

¹³⁷⁸ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 17r.

¹³⁷⁹ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 17v.

¹³⁸⁰ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 17A.

¹³⁸¹ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 17B.

¹³⁸² ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 17C.

¹³⁸³ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 37r.

¹³⁸⁴ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 37v.

¹³⁸⁵ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 37v.

¹³⁸⁶ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 38r.

¹³⁸⁷ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 32v.

¹³⁸⁸ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 83r.

¹³⁸⁹ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 83v.

narednog dana nakon Povečerja te su sjednicu nastavili s izborom ekonoma.¹³⁹⁰ Izbor ekonoma je proživljavao iste poteškoće kao i izbor kapitularnog vikara. Niti jedan od predloženih kandidata nije dobio dovoljan broj pozitivnih glasova,¹³⁹¹ a izbor je odgođen za sjednicu narednog dana.¹³⁹² Na toj je sjednici izabran jedino kancelar, kanonik Valentini, sa 7 pozitivnih glasova.¹³⁹³ Naposljetku je na sjednici održanoj 20. ožujka arhiđakon Albertini izabran za kapitularnoga vikara. Ekonom nije izabran ni tada budući da nitko od predloženih nije imao potrebnu većinu pozitivnih glasova.¹³⁹⁴ Kanonici su se ponovno sastali na kapitulu 21. ožujka kada su odlučili da službu ekonoma privremeno (*pro interim deputato*) preuzima kanonik Bonaluce Soardo, dok se izbori odgađaju za 28. ožujka. Za ekonoma je izabran kanonik Bonaluce Soardo,¹³⁹⁵ koji će već 1. travnja dati ostavku na tu službu. Naime, kanonik Bonaluce Soardo je imenovan zastupnikom nasljednika biskupa De Grassija u ostvarivanju prihoda i potraživanja koje pripada nasljedstvu pokojnog biskupa te smatra da je to nespojivo sa službom ekonoma i daje ostavku.¹³⁹⁶ Kaptol će se ponovno sastati na kapitulu 2. travnja, a na toj će sjednici za ekonoma biti izabran kanonik Battaija.¹³⁹⁷

Kanonici su se morali sastati na kapitulu 19. prosinca 1741. kako bi izabrali kapitularnog vikara, kancelara i ekonoma u roku od osam dana od smrti porečkog biskupa, nadbiskupa Vincenza Marije Mazzolenija.¹³⁹⁸ Za kapitularnoga vikara s devet pozitivnih glasova je izabran kanonik skolastik Zuccato. Za kancelara je izabran kanonik Renier, dok je za ekonoma izabran kanonik Valentini.¹³⁹⁹

Kada umire biskup Negri, kaptol se sastao 23. siječnja 1778. godine da bi izabrao kapitularnoga vikara, ekonoma i kancelara.¹⁴⁰⁰ Za kapitularnoga vikara je sukladno mogućnostima koje je dopustio Tridentski koncil (*stante che il Sacro concilio di Trento accorda alli capitoli di poter confirmare il vicario generale del vescovo defunto in vicario capitulare*), a što su kanonici odlučili primijeniti, izabran Valentino Valentini, kanonik jubilarac i generalni vikar.¹⁴⁰¹ Istom je prilikom za kancelara izabran Paolo Chiurco koji je obnašao dužnost

¹³⁹⁰ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 84r.

¹³⁹¹ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 84r.

¹³⁹² ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 84v.

¹³⁹³ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 84v.

¹³⁹⁴ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 85r.

¹³⁹⁵ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 86r.

¹³⁹⁶ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 86r.

¹³⁹⁷ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 86v.

¹³⁹⁸ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 118v.

¹³⁹⁹ ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 119r.

¹⁴⁰⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 43r, 203r-203v.

¹⁴⁰¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 203v.

kancelara za biskupa Negrija.¹⁴⁰² Za ekonomu je izabran Giovanni Artusi.¹⁴⁰³ Sve su to kanonici s podužim kanoničkim stažem. Valentino Valentini je kanonik od 1730. godine, Paolo Chiurco od 1752., a Giovanni Artusi od 1766. godine. Sukladnu dekretu Senata od 11. prosinca 1773. godine, kojim je propisano da kapitularni vikari, kancelari i ekonomski trebaju pred predstavnikom javne vlasti, u ovom slučaju podestatu, priložiti dokaze o krštenju i podložnosti Veneciji, što su i učinili 25. siječnja pred podestatom Spiridonom Balbijem.¹⁴⁰⁴ Bio je to zadnji izbor kapitularnoga vikara, kancelara i ekonomu u 18. stoljeću.

Dob, postignut doktorat ili bivanje jednim od digniteta, generalnim vikarom ili skolastikom imala je ulogu u izboru kapitularnoga vikara Porečke biskupije u 17. i 18. stoljeću (**Tablica 3**). Od jedanaest kapitularnih vikara u navedenom razdoblju (uzimajući u obzir i višestruki izbor 1666. godine) dva su generalna vikara, dva skolastika, tri arhiđakona te jedan kanonik s postignutim doktoratom te tri kanonika koji su posjedovali obični kanonikat. To je potvrđeno čak i u slučajevima kada je dolazilo i do nepravilnosti u izborima kao što je to već spomenuti slučaj 1666. godine. Kanonici su kao kapitularnoga vikara željeli vidjeti arhiđakona, a potom kanonika Alvisea Corsina jednoga od najučenijih porečkih stanovnika onoga doba.¹⁴⁰⁵ No, čini se da to ne igra presudnu ulogu prilikom izbora ekonomu i kancelara, gdje je doduše uzorak manji i ne može se utvrditi u potpunosti. Što se tiče kanoničkoga staža (**Tablica 4**) čini se da nije imao presudan utjecaj kod izbora ekonomu i kancelara, s napomenom da je uzorak veoma mali. S druge strane, postotno najveći udio među kapitularnim vikarima imaju kanonici između 10 i 19 godina kanoničkoga staža, a su drugi po zastupljenosti kanonici s iznimno dugim stažem od 40 do 50 godina, naročito u drugoj polovici 18. stoljeća. Vjerojatno su na izbor utjecali i drugi razlozi, poput međuljudskih odnosa unutar kaptola, što je dovodilo do dugotrajne potrage za pravim kandidatima, kao što je to bio slučaj 1731. godine nakon smrti biskupa Mazzolenija. Takvo stanje je donekle usporedivo sa zaključcima O. Charlesa za biskupije Tréguier, Saint-Brieuc i Saint-Malo u 17. i 18. stoljeću. Naime, autor naglašava da kanonici za odgovorne službe kapitularnoga vikara i ekonomu biraju starije kanonike, kanonike s dužim kanoničkim stažom, kanonike s postignutim višim stupnjem obrazovanja,

¹⁴⁰² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 204r.

¹⁴⁰³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 204r.

¹⁴⁰⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 206r

¹⁴⁰⁵ Kanonik Corsini je 1667. godine izabran od vijećnika Porečke komune da prevede Statut s latinskog na talijanski jezik, budući da su u to doba vijećnici slabo razumijeli latinski. Jasan je to pokazatelj povjerenja u kanonika kojemu je povjeren prijevod temeljnog normativnog akta Porečke komune, usp. De Franceschi 1952, 81.

dostojanstvenike ili kanonike s prethodnim iskustvom u drugim službama u biskupiji (generalni vikari i sl.).¹⁴⁰⁶

¹⁴⁰⁶ Charles 2016, 104-105.

7. PRIHODI POREČKOGA KAPTOLA OD DESETINA

7.1. Desetina

Desetina¹⁴⁰⁷ je „dio plodova koji su vjernici po običaju ili crkvenom zakonu obvezatni davati za potrebe crkve,“¹⁴⁰⁸ odnosno davanje univerzalnoga karaktera koje su svi kršćani godišnje trebali davati od plodova svojih dobara ili rada, neovisno o staležu kojem su pripadali.¹⁴⁰⁹ Sukladnom crkvenom pravu ona počiva na Božjem zakonu.¹⁴¹⁰ Na to će se jasno pozivati i porečki kanonici prilikom sporova oko desetine.¹⁴¹¹ Prema odredbama crkvenog zakona desetinu su bili obvezni davati svi kršteni koji su obitavali na području župe, no ukoliko su ubirali plodove s poljoprivrednih zemljišta na području druge župe desetinu su bili obvezni davati onoj župi na čijem se području nalazi zemljište.¹⁴¹² Obveza podavanja desetine

¹⁴⁰⁷ Popisi desetina predstavljaju važan serijalni izvor koji omogućuje uvid u opća kretanja poljoprivredne proizvodnje, kao najvažnije gospodarske grane, predindustrijske Europe, budući da desetina predstavlja indikator promjene u poljoprivrednoj proizvodnji, kako u kratkoročnom razdoblju tako i kroz duži period. Poticaj sustavnom istraživanju desetinskih popisa dao je francuskim povjesničarima 1963. godine *Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)* na prijedlog Ernesta Labroussea, kao dio sustavnog istraživanja fluktuacija poljoprivredne proizvodnje u Francuskoj za vrijeme *ancien régime*a. Između ostaloga, ta su se istraživanja osim na desetinskim popisima temeljila i na računovodstvenim knjigama, zakupima te ugovorima sa skupljačima desetina. To je bio poticaj za stvaranje „nove ruralne povijesti novovjekovne Francuska“, koja je u središte svoga interesa stavila na okoliš, agrarne sustave te socijalnu strukturu kao i na kretanje cijena u tom razdoblju negoli na prinose, produktivnost i ukupnu proizvodnju. Istraživači koji su utrljali put uporabi te vrste izvora su Pierre Goubert i Rene Baehrel. Godine 1966. Emmanuel Le Roy Ladurie je objavio studiju *Les paysans de Languedoc* iz koje je jasna primjenjivost desetina kao indikatora trendova poljoprivredne proizvodnje, ali i indeksa određenih prihoda. Te je godine dodatan poticaj proučavanja popisa desetina dala i krovna institucija francuskih ekonomskih povjesničara (*Association Française des Historiens économistes*), što je rezultiralo spoznajama iznesenim na prvom kongresu povjesničara ekonomista u Parizu 11. i 12. siječnja 1969. i u zborniku objavljenom pod naslovom *Les fluctuations du produit de la dîme*. Iako su se studije slučajeva u navedenom zborniku u velikoj većini odnosile na Francusku bilo je obuhvaćeno i područje Andaluzije te Sicilije (Maurice Aymard) čime se proširio geografski obuhvat istraživanja. Ti su radovi nerijetko izazivali i polemike, prije svega o primjenjivosti samih podataka. Upravo uporaba serijalnih podataka kakve su pružali desetinski popisi omogućila je Michelu Morineau da ospori ekonomski uzlet Francuske u 18. stoljeću, što je dovelo do prilično oštre polemike s Le Roy Laduriem. Opširnije o toj problematici vidi: Le Roy Ladurie i Goy 1982, 3-13.

¹⁴⁰⁸ Pavat 1960, 262.

¹⁴⁰⁹ Rodriguez Molina 2004, 240.

¹⁴¹⁰ Mažuranić 1975, 218; Rodriguez Molina 2004, 241; Ferrarese 2004, 24: „Lo ius decimationis non deriva alla Chiesa dalla nessuna autorità, se non quella divina“, isti autor donosi i poglede ranonovovjekovnih kanonskih pravnika na pitanje desetina „decimae debeantur de iure divino, nullus sanae mentis negare potest“.

¹⁴¹¹ Usp.: „... pluribus iuris et decretis tam iuris veteris quam novi et tam a Diuini quam humani quibus continentur decimas deberi sacerdotibus et leuitis et similiter primitias quia ipsi sacerdoti sunt ministri Dei et celebrant Diuina orante pro animabus defunctorum.“ Vidi: ŽUP, AKP, Diplomi e priuileggi, 70.

¹⁴¹² Ferrarese 2004, 24.

plodova zemlje spominje već Petoknjižje: spominju se u 14. i 28. poglavlju knjige Postanka,¹⁴¹³ a o njima govore i Levitski zakonik, Knjiga Brojeva te Ponovljeni Zakon.¹⁴¹⁴ Spominje se i u desetoj glavi Lukina evanđelja te u Poslanici Korinćanima.¹⁴¹⁵ Desetina kao vrst davanja je prilično raznolika stvarnost, u toj mjeri da će A. Castagnetti s pravom tvrditi da je „povijest desetine *per se* povijest lokalnih običaja.“¹⁴¹⁶ Desetina se može smatrati određenim „poreznim“ opterećenjem koje služi za financiranje *officium spirituale* kao javne vjerske službe.¹⁴¹⁷ Ona se razlikuje od ostalih davanja koja su vezana uz zemljište (*ius in re*) po tome jer je vezana uz plodove tog zemljišta (*ius ad rem*) bez obzira na pravo vlasništva.¹⁴¹⁸ Historiografska literatura poznaje podjelu na dominikalnu i sakramentalnu desetinu,¹⁴¹⁹ ovisno o tome radi li se o obvezi prema vlasniku dobara ili pak o obvezi prema crkvenim tijelima radi uzdržavanja klera i održavanja bogoslužja i podjele sakramenata.¹⁴²⁰ S druge strane, ovisno o naravi onoga od čega se uzima desetina, ona može biti predijalna (plodovi zemlje), personalna (plodovi ljudskog rada)¹⁴²¹ i sangvinalna (priplod životinja).¹⁴²² Od drugih podjela koje se javljaju u historiografskoj literaturi o desetini valja istaknuti tri osnovne vrste. Najznačajnija je velika desetina pod kojom se podrazumijevala desetina prinosa proizvodnje temeljnih

¹⁴¹³ Budiselić 2015, 30-33.

¹⁴¹⁴ Budiselić 2014, 178.

¹⁴¹⁵ Mažuranić 1975, 218.

¹⁴¹⁶ Castagnetti 1984, 217.

¹⁴¹⁷ Ferrarese 2004, 26 naročito bilj. 79. Margetić 2000, 25 navodi mišljenje Schmida prema kojemu je „desetina u dalmatinskim gradovima imala značaj crkvene i moralne, ali ne i pravne obveze.“

¹⁴¹⁸ Ferrarese 2004, 26.

¹⁴¹⁹ Pitanje dominikalne i sakramentalne desetine naročito je bilo aktualno u talijanskoj historiografiji, ali i pravnoj praksi nakon 1887. godine kada je donesen zakon kojim se u Kraljevini Italiji ukida crkvena desetina, s tim da se ukinula samo sakramentalna desetina. To je predstavljalo izazov za pravnu praksu te je bilo predmet istraživanja naročito pravne povijesti, usp. Ferrarese 2004, 6-17. Autor se priklanja mišljenju M. Ferraboschija prema kojemu je distinkcija između dominikalnih i sakramentalnih desetina značajka modernoga doba: „Secondo Ferraboschi si trattava di una distinzione fittizia paramente terminologica - non che le decime dominicali e laicali non siano mai esistite, anzi di esse si trova traccia abbondante nei documenti, ma sono gli stessi documenti che rifuggono dall'uso della parola decima, preferendo sempre il termine censo, libellatico, terratico, vettigale, canone, pensione ecc. Quando i documenti medievali, come anche quelli della prima età moderna, facevano menzione della decima si riferirono esclusivamente alla decima sacramentale“, usp. Ferrarese 2004, 17-18. Isti će autor naglasiti: „A differenza dunque della decima sacramentale che, come abbiamo ampiamente rimorciato nel primo capitolo, era un diritto che non ineriva il fondo (*ius in re*) ma solo ed esclusivamente i suoi frutti (*ius ad rem*), la decima dominicale costituiva in tutto e per tutto un diritto reale legato al diretto dominio, gravava sul fondo stesso e lo seguiva quale onere reale, e quindi quale obbligazione alla relativa prestazione, un diritto la cui durata era di conseguenza limitata nel tempo, dal momento che 'ended when the lands were restored to the church', a differenza invece della decima sacramentale, la cui contribuzione non veniva mai a cessare, a meno di particolari eventi (composizioni, prescrizioni, ecc.) che comunque anche se solo nella teorica elaborazione del diritto canonico, non erano mai in grado di cancellare il perpetuo contributo decimale“, usp. Ferrarese 2004, 199.

¹⁴²⁰ Pavat 1960, 263.

¹⁴²¹ Castagnetti 1984, 217-218 kao posebnost ističe tzv. *decima maris* u Genovi.

¹⁴²² Pavat 1960, 263.

poljoprivrednih kultura, napose žitarica poput pšenice, ječma, raži i zobi te vina.¹⁴²³ Druga značajna desetina je tzv. mala desetina koja se sastojala od desetog dijela prinosa povrća ili leguminoza.¹⁴²⁴ Ove dvije vrste desetine su svodive pod pojam predijalne desetine. Mada se desetina od priploda životinja¹⁴²⁵ smatra zasebnom vrstom desetine, pojedini će ju autori ubrajati u tzv. male desetine.¹⁴²⁶ Francuski kanonist Pierre Rebuffe (1487. – 1557.) će razlikovati samo dvije vrste desetine, velike i male u koje će ubrojiti i desetinu životinja: *Quedam sunt maiores decimae sive grossae, que ex frumento et vino solvuntur [...] minute vero ex hortis, pupillis et ovis.*¹⁴²⁷

Budući da se desetina više zasnivala na običaju negoli striktnim propisima bila je podložna promjenama.¹⁴²⁸ Uz postojeće desetine prema potrebi su na pojedinim područjima bile uvedene desetine na nove usjeve, poput kukuruza ili krumpira.¹⁴²⁹ Obveznici desetine su bili svi koji su obrađivali zemljišta bez obzira na vlasništvo. Tim su davanjem bila opterećena zemljišta u vlasništvu plemstva ali isto tako i Crkve odnosno pripadnika klera.¹⁴³⁰ Doduše, postojale su i iznimke. Od desetine su bili izuzeti cisterciti, kartuzijanci i neki drugi redovi ili samostani na temelju posebnih povlastica.¹⁴³¹ Iako su pod teretom desetine bili plodovi gotovo svih vrsta zemljišta od nje su bile izuzete šume, vodene površine i divlji travnjaci.¹⁴³²

Iako uz pojam desetine ponajviše vežemo uz aritmetičku vrijednost, ona pokazuje veliku varijabilnost na širem geografskom području, te je ostao samo naziv za to davanje. Unatoč tome što u nekim slučajevima to davanje zaista iznositi 10% prinosa,¹⁴³³ u historiografskoj će literaturi biti poznata desetina od 2,5% pa do čak 14%.¹⁴³⁴ Na taj način izraženu varijabilnost nalazimo i na geografski užim područjima, poput istarskog poluotoka u osvit ranoga novog vijeka. Tako je primjerice desetina u Poreču zapravo bila dvanaestina, iznosila je 8% te se u izvorima naziva *decima all' otto per cento*. Kako je i zašto desetina smanjena bit će objašnjeno u narednom poglavlju. S druge strane, porečki će kaptol sporazumima s nekim seoskim zajednicama utvrditi i manje iznose desetine, tj. 5% i 6%. O tome koliko je iznos

¹⁴²³ Le Roy Ladurie i Goy 1982, 14; Ferrarese 2004, 182.

¹⁴²⁴ Le Roy Ladurie i Goy 1982, 14.

¹⁴²⁵ U tu vrstu desetina spadaju i desetine na košnice.

¹⁴²⁶ Vrbanus 2009, 436.

¹⁴²⁷ Ferrarese 2004, 182 bilj. 211.

¹⁴²⁸ Le Roy Ladurie i Goy 1982, 14.

¹⁴²⁹ Le Roy Ladurie i Goy 1982, 14 u tom pogledu koristi termine *dîmes solites* i *dîmes insolites*.

¹⁴³⁰ Le Roy Ladurie i Goy 1982, 15.

¹⁴³¹ Le Roy Ladurie i Goy 1982, 15.

¹⁴³² Le Roy Ladurie i Goy 1982, 15.

¹⁴³³ Castagnetti 1984, 231-232.

¹⁴³⁴ Le Roy Ladurie i Goy 1982, 15.

desetine podložan promjenama svjedoči i slučaj Rovinjskog Sela. Naime, nagodbom između stanovnika Rovinjskog Sela i zbornog kaptola sv. Eufemije u Rovinju 1596. godine utvrđeno je da će umjesto 1/15 (6,67%) plaćati 1/20 (5%) s tim da je to za malu i veliku desetinu, dok će se za priplod životinja umjesto prave desetine plaćati u iznosu 7%.¹⁴³⁵

7.2. Uloga desetine u kaptolskim prihodima – historiografske spoznaje

Prisustvo desetina u prihodima pojedinih kaptola dobro je utvrđena u historiografiji. No, s druge strane, nije se posvetila tolika pažnja kvantitativnoj analizi kaptolskih prihoda da bi se utvrdio udio i uloga desetine u istima.¹⁴³⁶ Stoga metodološki uzor i primjer tom tipu istraživanja predstavlja studija Ph. Loupèsa. Temeljem analize podatka stolnih i zbornih kaptola biskupija Bordeaux, Bazas, Agen i Périgeux utvrdio je prvenstvo desetine unutar strukture prihoda kaptola, napose u 17. stoljeću.¹⁴³⁷ U posljednjem desetljeću toga stoljeća njihov udio u ukupnim prihodima kaptola nije manji do 75%, a najčešće se nalazi u rasponu od 80% do 90%.¹⁴³⁸ No, tijekom 18. stoljeća dolazi, doduše samo kod nekih kaptola, do promjene u strukturi prihoda. Pa, iako će desetine, barem u većini kaptola koje je proučavao Ph. Loupès, zadržati prvenstvo u strukturi prihoda, njihov će se udio smanjiti.¹⁴³⁹ Kod nekih će, doduše rijetkih kaptola, poput kaptola St-Seurin u biskupiji Bordeaux, udio desetina u ukupnim prihodima iznositi tek 27% 1790. godine.¹⁴⁴⁰ Trend opadanja udjela desetine u ukupnim prihodima bit će vidljiv i u katedralnom kaptolu sv. Andrije u Bordeauxu. Naime, 1760. godine prihodi koji se ostvaruju od desetine imaju udio 82,7%, dok će 1790. godine on iznositi samo 40,9%.¹⁴⁴¹ Očuvanje visokog udjela desetina u ukupnim prihodima bit će značajka siromašnih zbornih kaptola. Prihodi zbornih kaptola Villandrauta i Uzesta u biskupiji Bordeaux bit će sačinjeni isključivo od desetina.¹⁴⁴² Sve to navodi ovog francuskog istraživača kaptola da učini klasifikaciju kaptola s obzirom na strukturu njihovih prihoda: prvi su kaptoli s izraženim udjelom desetina u ukupnim prihodima sve do kraja 18. stoljeća

¹⁴³⁵ Bratulić 1959, 46. O različitim omjerima desetine koja je pripadala zagrebačkom biskupu i kaptolu u 13. st. te uvođenju pune desetine u vrijeme Anžuvina usp. Vručina 2023, 43.

¹⁴³⁶ U pogledu desetina historiografija je pokazala više interesa za minuciozan opis područja s kojega bi kojem kaptolu pripadalo pravo na tu vrstu davanja, negoli na analizu (usp. Curzel 2001, 425-431; Marin 2005, 30).

¹⁴³⁷ Loupès 1985, 114.

¹⁴³⁸ Loupès 1985, 114.

¹⁴³⁹ Loupès 1985, 116.

¹⁴⁴⁰ Loupès 1985, 115-116.

¹⁴⁴¹ Loupès 1985, 116.

¹⁴⁴² Loupès 1985, 114-115.

(*chapitres à dîmes*), dok su drugi kaptoli s diverzificiranim prihodima (*chapitres à revenus diversifiés*).¹⁴⁴³ No, i sam će autor naglasiti da je da distinkcija relativno moderna stvarnost za stolne i zborne kaptole biskupija koje su bile predmetom njegova istraživanja. Naime, o toj se podjeli može govoriti tek od 60-ih godina 18. stoljeća.¹⁴⁴⁴

7.3. Zajednica porečkih kanonika i desetina

Porečki je kaptol kroz razdoblje razvijenoga i kasnoga srednjega vijeka te tijekom ranonovovjekovlja svoju materijalnu osnovicu vezao uz prihode koje je donosila desetina žitarica i vina te priploda sitne stoke. U tom je smislu, zbog visokoga udjela desetina u ukupnim prihodima bio, poput mnogih drugih, *chapitre à dîmes* sukladno klasifikaciji Ph. Loupès. Porečki su kapitularci to pravo držali drevnom prerogativom, povlasticom danom kaptolu u trenutku njegova osnutka, a temeljna isprava na kojoj su temeljili prava na to podavanje je bio tzv. Eufrazijev privilegij iz 543. godine. Budući da je historiografija utvrdila da se radi o ispravi koja zasigurno sadrži i manje autentične dijelove, interpolacije kasnijeg razdoblja, posebice onih dijelova koji se tiču materijalnih prava kaptola i kanonika, ona je u većoj mjeri odbačena. No, to ne znači da nije relevantna za kasnija razdoblja, budući da su pozivanjem na nju porečki kapitularci ne samo dokazivali starinu porečkog katedralnog kaptola, već i drevno pravo istoga na ubiranje desetine svih plodova na teritoriju sv. Maura, na taj način braneci svoja materijalna prava kadgod bi ona bila ugrožena. Izraz na koji su se pozivali „I još k tomu određujemo i naređujemo da porečkim kanonicima koji pri katedrali Bogu, Blaženoj Djevici Mariji i svetom Mauru mučeniku službu vrše, desetina svih stanovnika grada Poreča, kako plodova zemlje tako i životinja bez ikakva protivljenja ima pripasti“,¹⁴⁴⁵ svjedoči o drevnom pravu porečkoga kaptola na desetinu i u svijesti porečkih kapitularaca predstavlja neoboriv dokaz. No, iako je utvrđeno da je uvođenje desetine na područje istarskog poluotoka kasnijeg postanka, za porečke kanonike kao obveza proizašla *divina institutione*, ona dobiva vanvremensku dimenziju i univerzalnu obvezu. S druge strane, proces razdvajanja kaptolskih dobara od biskupske menze događa se još kasnije, a desetina je jedno od onih podavanja koje prvenstveno pripadaju biskupu te polako prelaze, naročito od karolinškoga

¹⁴⁴³ Loupès 1985, 116.

¹⁴⁴⁴ Loupès 1985, 116.

¹⁴⁴⁵ Usp.: „*Et insuper tam per nos quam per successores nostros statuimus et ordinamus ut Parentini canonici precipue in cathedrali ecclesia Deo et Sancte Marie et sancto Mauro martire seruiantes decimas omnium habitantium in Parentina ciuitate sine aliqua contradictione habeant tam de omnibus frugibus terre quam de animalibus et quiete et pacifice possideant.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 5-6:

razdoblja, na druge organizacije, poput župa i kaptola.¹⁴⁴⁶ U Porečkoj je biskupiji taj proces vidljiv tek od biskupa Sidimpulda. Početkom 13. stoljeća dolazi do normiranja kanoničkog života i djelovanja na širem području akvilejske crkvene pokrajine. U Porečkoj će biskupiji to učiniti biskup Adalper, koji potvrđuje tzv. Eufrazijev privilegij. Upravo će biskup Adalper na traženje kaptola dati tome tijelu prve konstitucije odnosno statut, tako će 1222. godine biti dovršeno normiranje djelovanja porečkoga kaptola kao i njegovo odvajanje od biskupske menze. Neovisno od potvrde tzv. Eufrazijevog privilegija upravo će biskup Adalper smatrati potrebnim posebno naglasiti pravo na desetine koje pripadaju kaptolu na dva mjesta u konstitucijama. Tako će biskup u konstitucijama, nakon odredbe o prebendama, naglasiti „Ponavljajući što je sadržano u ovom Privilegiju potvrđujemo istim porečkim kanonicima sve desetine svih stanovnika grada Poreča gdje god da vinograde ili zemlju obrađuju“,¹⁴⁴⁷ te odmah u slijedećoj odredbi: „Povrh toga želimo, određujemo, naređujemo i potvrđujemo da rečenim kanonicima pripadaju desetine sa svih vinograda i obrađenih polja svega porečkog područja.“¹⁴⁴⁸ Upravo inzistiranje na desetinama, može ukazivati na to da je trebalo dodatno učvrstiti pravo kaptola na ubiranje desetine. To će posebno doći do izražaja u razdoblju druge polovice 13. i početkom 14. stoljeća tijekom sukoba civilnih i crkvenih vlasti u porečkoj komuni, posebice u vrijeme porečkih biskupa Otona i Bonifacija,¹⁴⁴⁹ u isto vrijeme kada se i na području Apeninskog poluotoka javlja komunalni revolt protiv podavanja desetine.¹⁴⁵⁰ Napetosti u odnosima porečkog biskupa i njegovog klera te porečke komune odrazit će se i na pitanje podavanja desetine. Naime, u jednoj ispravi naslovljenoj na porečkog podestata, vijeće i komunu 1258. godine, kada porečka komuna još uvijek priznaje vrhovnu vlast Akvilejskog patrijarha, u kojem biskup nabraja nepravde učinjene njemu i njegovom kleru, razvidno je da porečki stanovnici ne podaju desetine ni prvine plodova koje su dužni podavati te zahtijeva da se prestane s tom zlouporabom kao i da se nadoknade one desetine i prvine koje su stanovnici zadržali za sebe.¹⁴⁵¹ Uskraćivanje desetine te pribjegavanje crkvenim kaznama zabilježeno je i nekoliko godine kasnije, u promijenjenim političkim uvjetima kada porečka

¹⁴⁴⁶ Ferrarese 2004, 31.

¹⁴⁴⁷ Usp.: „*Iterato prout in isto Priuilegio habetur confirmamus ipsis canonicis Parentinis omnes decimas de omnibus habitatoribus Parentine ciuitatis ubique terras uel uineas laborent.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 20.

¹⁴⁴⁸ Usp.: „*Insuper volumus, disponimus et ordinamus et confirmamus quod predicti canonici Parentini habeant decimas de omni territorio Parentino tam de uineis quam de agris culturis.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 20.

¹⁴⁴⁹ Jenko-Kovačić 2022, 88-89.

¹⁴⁵⁰ Ferrarese 2004, 52.

¹⁴⁵¹ Usp.: „*Item quod Primitias, et etiam Decimas omnium Frugum Terrae, quas dare hactenus solebant, et modo noviter retinuerunt, debeant dare, et de retentis satisfacere.*“ Vidi: Kandler 1986, 521.

komuna priznaje vrhovnu mletačku vlast, kada će biskup Oton 24. kolovoza 1270. ekskomunicirati porečkog podestata Marka Michiela te cjelokupnu zajednicu porečke komune i udariti grad interdiktom, što će biti potvrđeno i od strane akvilejskog metropolitanskog kaptola. Ekskomunikacija je izrečena *contra nobilem uirum dominum Marcum potestatem, iudices, officiales, consilium et comune Parentii*.¹⁴⁵² Naime, iz biranih riječi kojima Akvilejski kaptol potvrđuje biskupovu ekskomunikaciju otkriva se stanje u kojem se nalazila porečka crkva. Usljed promijenjenih političkih okolnosti novi, sada mletački podestat,¹⁴⁵³ „odloživši strah Božji i odbacivši poštovanje prema Crkvi“¹⁴⁵⁴ javno je zabranio da itko daje ikakvu desetinu biskupu i kaptolu te je uz to, kako navodi isprava, uzurpirao crkvenu imovine te njome nezakonito raspolagao.¹⁴⁵⁵ Sukobi s komunom nastavit će se za biskupa Bonifacija kada će i doživjeti svoj vrhunac.¹⁴⁵⁶

Da se razdvajanje kanoničkih dobara od biskupske menze događa upravo za vrijeme biskupa Adalpera te završava oko 1270. godine kada je sastavljen katastik svih dobara porečkoga kaptola, u jeku sporova s komunom, dobro je dokumentirano u ispravama. Naime, u sporu koji je porečki biskup Fulker vodio pred akvilejskim patrijarhom Volkerom s opatom samostana sv. Mihovila nad Limom 1214. godine, čini se da prihodi porečke biskupije nisu bili razdvojeni na dobra biskupske menze i dobra kojima je raspolagao kaptol, kako bi dao naslutiti Eufrazijev privilegij.¹⁴⁵⁷ Naime, i svjedoci u korist biskupa, porečki arhiđakon Adalbor, svećenici Variendum i Andrija te đakon Dominik, porečki kanonici, potvrđuju da se u vrijeme biskupa Petra sva desetina i darovi odvozili u biskupove podrume.¹⁴⁵⁸ Sličan zaključak će se nametati i iz potvrde biskupa Adalpera o primitku desetine za proteklih pet godine od strane samostana sv. Mihovila nad Limom 27. studenoga 1225 godine.¹⁴⁵⁹ Sve to

¹⁴⁵² ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 25.

¹⁴⁵³ Usp.: „... *nobilis uir Marcus Michiel qui pro potestate Parentii se gerit.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 25.

¹⁴⁵⁴ Usp.: „*Dei timore postposito et ecclesiastica reuerentia retroiecta.*“ Vidi: ŽUP, AKP, Diplomi e priuileggi, 25.

¹⁴⁵⁵ Usp.: „... *in ciuitate Parentina ne quis eidem episcopo et capitulo Parentino decimas aliqua soluere seu dare presumat.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 25-26.

¹⁴⁵⁶ O odnosima biskupa Bonifacija i porečke komune postoji opširna, naročito starija literatura među kojom valja izdvojiti De Franceschi 1879, 141-144; Babudri 1909, 228-234; Babudri 1910, 120-132; Benussi 1910, 170-174 te od novije literature Banić 2023, 1-19.

¹⁴⁵⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 45.

¹⁴⁵⁸ Usp.: „... *qui compulsi per dictum patriarcham iurauerunt et dixerunt omnes concorditer quod sciunt pro certo quod Ecclesia debet habere decimam de toto territorio Sancti Michaelis de Lemo per quecumque laborent et Encenia predicta et quod uiderunt dictam decimam apportantem et Encenia in canipam episcopalem Parentii per fratres et famulos dicti monasterii pluries tempore domini Petri beate memorie episcopi Parentini.*“ Vidi: ŽUP, AKP, Diplomi e priuileggi, 46.

¹⁴⁵⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 43. U ovoj se ispravi kao svjedok spominje porečki arhiprezbiter Ivan.

govori u prilog tezi, suprotno onomu što su vjerovali porečki kanonici u ranom novom vijeku, da se desetina kao prihod porečkog kaptola počinje javljati tek od 20-ih godina 13. stoljeća. Iz presude patrijarha Volkera razvidno je da desetina pripada porečkom biskupu, dok se kaptol uopće ne spominje.¹⁴⁶⁰ Isprava iz 1270. godine o izopćenju načelnika i komune spominje biskupa i kaptol kao posjednike desetine. Porečki podestat zabranjuje da se desetina daje biskupu i kaptolu (*episcopo et capitulo parentino decimas aliquas soluere seu dare*), a biskup i kaptol (*venerabilis pater Otho episcopus et capitulum parentinum*) traže potvrdu izopćenja i interdikta od strane akvilejskog metropolitanskog kaptola.¹⁴⁶¹ No, 1413. godine u sporu porečkih kanonika i samostana sv. Mihovila nad Limom razvidno je da pravo na desetinu polaže isključivo porečki kaptol, a kao potvrdu svojih prava prilažu i tzv. Eufrazijev privilegij.¹⁴⁶² Kaptol se javlja kao jedna od strana u sporu, a porečki se biskup u jednom trenutku javlja kao sudac u istomu sporu.¹⁴⁶³

U jeku katoličke obnove kada Porečku biskupiju tijekom pohoda istočnojadranskih biskupija 1579. godine vizitira veronski biskup Agostino Valier,¹⁴⁶⁴ porečki kanonici već osjećaju negativne posljedice visokog udjela desetina u svojim prihodima, o čemu su sačuvana svjedočanstva u vizitatorovoj relaciji upućenoj Sv. Kongregaciji Koncila. Biskup de Nores veoma će plastično oslikati problematiku nediverzificiranih prihoda koja je pogodila kanonike njegove katedrale: „Kanoničke su prebende nesigurne budući da su plodovi ovoga područja podložni tući i ostalim nedaćama te pojedina ima [vrijednost, op. M. M.] trideset, četrdeset ili pedeset dukata,¹⁴⁶⁵ a prebende se sastoje od desetina.¹⁴⁶⁶ Slično će stanje opisati i porečki arhiprezbiter Antonio Miletta, kada će iznijeti da se kanonički prihodi ostvaruju iz desetina te iz zakupa nekolikom zemljišnih čestica koje ukupno daju dva stara pšenice.¹⁴⁶⁷ I kanonik skolastik Bernardo Pavano neće odstupati od već posvjedočenoga. Kanoničke prebende se

¹⁴⁶⁰ Usp.: „*Nos Volcherius Dei gratia et Sancte Sedis Aquileiensis Patriarcha... dicimus et sentiamus quod dictus dominus Fulcherius Parentii episcopus et eius successores in perpetuum habeant predictam decimam... tam de omnibus frugibus quam de animalibus per quecumque dictum territorium laborabitum, exceptis de duorum parium bouum, quod abbas et eius successores faciunt in dicto territorio suis propriis familiis et expensis...*“ Vidi: ŽUP, AKP, Diplomi e priuileggi, 47.

¹⁴⁶¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 25-26.

¹⁴⁶² ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 54-67.

¹⁴⁶³ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 50.

¹⁴⁶⁴ Opći pregled pohoda A. Valiera Poreštini donosi Štoković 1987, 131-142.

¹⁴⁶⁵ Usp.: „*Prebendae canonicales sunt incertae quia fructus huius agri subiacent maxime grandinibus et aliis infortuniis, unde habere unamquamque modo triginta, modo quadraginta, modo quinquaginta ducatorum...*“ Vidi: AAV, Visitatio Parentina, 23r.

¹⁴⁶⁶ AAV, Visitatio Parentina, 23r.

¹⁴⁶⁷ AAV, Visitatio Parentina, 26v.

sastoje od pšenice, vina i ostalih žitarica koje se sakupljaju na temelju davanja desetina, a od ostalih prihoda navodi dva zakupa koji donose četiri lire i 10 solada.¹⁴⁶⁸

Koliko su desetine imale važnu ulogu u mentalitetu porečkih kanonika 16. stoljeća najbolje svjedoči jedan događaj iz 1592. godine. Kada su porečki arhiepiskop Antonio Miletta i kanonici Alessandro Nicolais, Giovanni Florio, Tarquinio Franzellini, Nicolò de Vido i Alessio Gallignana, pritisnuti nedostatnim prihodima, u Spomenici (*Memoriale*) upućenoj biskupu Cesaru de Noresu 14. rujna 1592. godine izložili namjeru da će se odreći svojih kanonikata pri porečkoj katedrali i potražiti službe koje će im donositi dostatne prihode za dostojanstven život naglašavaju da se prihodi porečkog kaptola sastoje u potpunosti od desetina koje novi stanovnici i oni koji se predstavljaju novim stanovnicima porečkog distrikta odbijaju davati kaptolu. Razvidno je to i iz veoma sugestivne uporabe izraza i sklopova, poput „Svaki razlog, štoviše potreba prisiljava nas bijedne i nesretne kanonike porečke katedrale“ (*Ogni ragione anzi necessità costringe noi poveri et infelici canonici della chiesa cattedrale di Parenzo*), „oslabljeni i iscrpljeni, u ništavilo svedeni zbog nepravednih i nedoličnih ugnjetavanja“ (*indeboliti e estenuati e quasi ridotti in niente per le ingiuste et indebite oppressioni che ci sono fatte e ci sopra stano*), „čineći nas da u sporovima potrošimo ono malo suviška od prihoda namijenjenih našem održavanju“ (*facendoci consumare in liti quel poco di riserua di entrate per mantenimento della vita nostra*), te nazivajući one koji odbijaju desetinu kaptolu „okrutnima poput zvijeri“ (*come fiere increduliti*), opisujući stanje u kojem se nalaze kao „najteže ugnjetavanje“ (*grauissime oppressioni*), „bijedno i uznemireno“ (*misero e trauagliato stato nostro*) nastoje na taj način izazvati kod adresata suosjećanje i veću angažiranost u obrani prava porečkih kanonika oko ubiranja desetina. Kanonici su pred biskupom pročitali Spomenicu i izručili kanonikate, no biskup im je naredio da ne napuštaju službu pri katedrali dok s njihovim zahtjevima ne upozna Sv. Oca, što je i učinio u relaciji poslanoj u Rim iste godine.¹⁴⁶⁹ Naposljetku i kanonici su poslušali biskupa te nisu napustili svoje kanonikate.

Istu će namjeru iskazati porečki kanonici i 8. travnja 1638. godine kada trojica porečkih kanonika Riccobon Riccoboni, Giorgio Francas i Nicolo Danese tada jedini porečki kanonici žele izručiti svoje kanonikate biskupu Ruggieru Tritoniju i potražiti izdašnije beneficije.¹⁴⁷⁰ Razlozi su ostali isti, siromaštvo porečkog kaptola izazvano uskraćivanjem desetina. No,

¹⁴⁶⁸ AAV, Visitatio Parentina, 30r.

¹⁴⁶⁹ Usp.: „... ordinando in questo mentre alli suddetti canonici che non lassino la cura et seruitio della chiesa perfino che de cio faccia consapeuole Nostro Signore.“ Vidi: ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 26v; Grah 1983, 4.

¹⁴⁷⁰ ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 27r.

biskup zbog tako malog broja kanonika koji su služili u porečkoj katedrali, da bi se održala služba nije dopustio kanonicima odreknuće od kanonikata i prebende.¹⁴⁷¹ Neće se stanje bitno promijeniti ni 1675. godine. Naime, tijekom spora s novim doseljenicima koji se ponovno rasplamsao 70-ih godina 17. stoljeća porečki će kanonici u jednom pismu avogadoru naglasiti da „je kaptol u posjedu desetina žitarica, vina i sitne stoke od vremena koje nadilazi ljudsko pamćenje“¹⁴⁷² u istom će pismu optužiti one koji „nastoje zakinuti desetine koje pripadaju Božjem hramu i ovim siromašnim svećenicima.“¹⁴⁷³ Primat desetina bit će opetovano ponavljan. Tako će u polovicom istog stoljeća kanonici pisati „[Porečka katedrala, op. M. M.] od svojih početaka opskrbljena desetinama grada Poreča i njegova područja da bi se njime održavala i s tim jedinom prihodom je kroz stoljeća održavana i preživjela Katedrala ne imajući nikakav drugi zamisliv prihod“.¹⁴⁷⁴ I u tom će spisu porečki kanonici dobro uočiti korelaciju između demografske krize i smanjenja poljoprivredne proizvodnje¹⁴⁷⁵ što je za strukturi prihoda gdje najveći udio čine desetine imalo devastirajući učinak.

O tome kako porečki kanonici u 17. stoljeću shvaćaju desetine, vrijedno je svjedočanstvo arhiđakona Francesca Orlandinija u spisu *Dello Stato della Chiesa e Capitolo di Parenzo* iz 1667. godine. Govoreći o prihodima kaptola navodi da se sastoje od desetina koje su obveznici podavati stanovnici Poreča i njegovog područja koje se sastojalo od 16 naselja a ovi plaćaju desetinu u onom iznosu kako je sporazumno dogovoren.¹⁴⁷⁶ Jedina je razlika u selu Funtana u kojoj stanovnici plaćaju točno određeni iznos na temelju sporazuma postignutog s grofovima Borisi, u 17. stoljeću feudalnim gospodarima toga mjesta. Naime, stanovnici toga sela bili su dužni davati jednu mezenu pšenice i ječma te jednu barilu vina po kućanstvu.¹⁴⁷⁷

¹⁴⁷¹ ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 27v.

¹⁴⁷² Usp.: „... i medesimi sin da tempo immemorabile sonno in possesso della decima d'animali menuti, formenti, biade di ogni sorte et vini che si raccolgono sopra questo territorio...“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Contro gli nuovi abitanti, 66r.

¹⁴⁷³ Usp.: „... con defraudare le decime dovute al Tempio di Dio et a questi poueri sacerdoti.“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Contro gli nuovi abitanti, 66r.

¹⁴⁷⁴ Usp.: „...proveduta fino nei suoi primi principii di dotatione per sostenimento delle decime che dalla città et teritorio tutto di Parenzo si raccogliono et con quello solo et unico alimento si e mantenuta e conservata per il corso di molti secoli essa Cattedrale non hauendo alcun allora imaginabil rendita.“ Vidi: ŽUP, AKP, 5. Contro gli nuovi abitanti, 47r.

¹⁴⁷⁵ ŽUP, AKP, 5. Contro gli nuovi abitanti, 47r.

¹⁴⁷⁶ Usp.: „L'entrate del detto Capitolo consistono nella riscossione delle decime dalla Città di Parenzo e territorio, quale consiste in sedici ville tra piccoli e grandi, alcune delle qualli pagano di formento, biade legumi, vini, capretti il cinque, altre il sei, altre l'otto per cento conforme gl'accordi seguiti con i comuni delle dette ville nella lite già superata, munite con ducali penali contro transgressori, occultatori e defraudatori.“ Vidi: HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

¹⁴⁷⁷ Usp.: „Nella Villa di Fontane si riscuote decima ma solo vna mezzena di formento, orzo et vna barila di vino per casa, questa la conuentione seguita tra il sudetto Capitolo e i signori conti Borisi, conti di detta Villa di Fontane, dalla quall'essatione ricaua il salario che li da al curato di detta Villa in vino, formento e orzo. Vidi HR-

Važnost desetina u strukturi prihoda jače se ocrtava u usporedbi s ostalim приходima kaptola iz pera arhiđakona Orlandinija. Razvidno je da ostali prihodi dolaze od relativno malog broja zakupnina nekih zemljišnih čestica.¹⁴⁷⁸ S druge strane, arhiđakon Orlandini ukazuje i na lošu administraciju porečkih kanonika posebice u svezi upravljanja imovinom budući da ne postoje popisi imovine ni katastici, a znanje o imovini i obvezama živi dok budu živjela dva najstarija kanonika.¹⁴⁷⁹ Iz takvog je stanja porečkih kanonika polovicom 17. stoljeća jasno da nisu imali viziju razvoja strukture prihoda kaptola, koja bi se diverzifikacijom osnažila, već su se oslanjali na naslijeđene matrice te je vrhunac njihova djelovanja bilo, uz podršku porečkih biskupa, vođenje skupih i dugotrajnih sporova u obranu prava na desetinu na porečkom području.

Ne naglašavaju samo izvori kaptolske provenijencije važnost desetina kao najznačajnijeg prihoda porečkog kaptola. Nesigurnost i nestalnost prihoda temeljenih na desetini bit će spomenuta i od strane porečkih biskupa u relacijama Sv. Stolici. Tako će 1592. biskup Cesare de Nores naglasiti da su porečki kanonici „od pamtivijeka uživali desetinu“, a budući da su novi naseljenici u porečkom distriktu odbijali davati desetinu, porečki su kanonici zbog nedostatnih prihoda željeli napustiti kanonikate i katedralu.¹⁴⁸⁰ Slično će stanje opisati i njegov nasljednik Giovanni Lippomano navodeći da su unatoč nikakvim приходima sva kanonička mjesta popunjena.¹⁴⁸¹ Biskup Lippomano dobro uočava razlog slabih prihoda porečkih kanonika – demografska kriza koja je opustošila porečki distrikt, onemogućujući na taj način razvoj fragilne poljoprivredne proizvodnje bez njezine najvažnije sastavnice u predmodernu dobu, tj. ljudskog rada te odbijanje novih stanovnika davanja desetine bez obzira na crkvene kazne.¹⁴⁸² U relaciji upućenoj 1606. godine Sv. Stolici naglašava da je u „kaptolu zavladao takva bijeda da kanonici ne mogu u Poreču živjeti, već izručuju biskupu beneficij te idu u potragu za boljim uvjetima života i rada.“¹⁴⁸³ I biskup Leonardo Tritonio u svojim relacijama navodi loše stanje porečkoga kaptola. Nezainteresiranost za porečke kanonikate

DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

¹⁴⁷⁸ Usp.: „Oltre le decima hanno da riscuoter affiti di alcuni pochi terreni liuelatti ad alcuni di Parenzo, come anco di un casale e due orticelli da capo Mattio Filippin...“ Vidi: HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 4.

¹⁴⁷⁹ Usp.: „Vi sono alcune terre, oliuari, casali come si è detto di sopra liuellati, ma non si troua alcun cattastico o vacchetta in cui si veda cio che habbia il Capitolo ma tutto sta nella mente de due canonici più uecchi che morti che fossero, morto sarebbe anche il cattastico de detti beni.“ Vidi: HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 6.

¹⁴⁸⁰ Grah 1983, 4.

¹⁴⁸¹ Grah 1983, 7.

¹⁴⁸² Grah 1983, 7.

¹⁴⁸³ Grah 1983, 7.

prije svega vidi u lošim prihodima „jer nijedan prihod ne prelazi 60 mletačkih dukata.“¹⁴⁸⁴ Biskup Ruggiero Tritonio također navodi loše materijalno stanje porečkih kanonika. Tako u relaciji 1634. piše da su popunjena samo četiri kanonikata, a kanonici žive u velikoj bijedi i neimaštini,¹⁴⁸⁵ dok će u relaciji 1636. godine navesti da pri katedrali služe samo tri kanonika.¹⁴⁸⁶ Biskup del Giudice u svojim relacijama iznosi opširnije problematiku desetina, kako i njihovu ulogu u kaptolskim prihodima. Navodi da su do 1644. godine bila popunjena samo dva kanonikata,¹⁴⁸⁷ dok će 1655. godine biti popunjeni svi kanonikati budući da je 1654. godine završio spor oko desetina.¹⁴⁸⁸ Problematika desetina kao najvažnijeg prihoda porečkih kanonika razvidna je i iz relacija biskupa Alessandra Adelasija. Prihodi kaptola i kanonika potječu iz desetina koje se skupljaju na porečkom ageru, mada tu kanonici zbog raznih prijevara bivaju zakidani, štoviše u relaciji odaslanjoj 1695. godine izričito će navesti da jedini kaptolski prihod potječe od desetina.¹⁴⁸⁹ Sličan opis stanja naći će se i u biskupovim relacijama odaslanima u Rim do 1706. godine.¹⁴⁹⁰

7.4. Područje, kulture, obveznici i omjer desetine u 17. i 18. stoljeću na porečkom području

Obveza davanja desetine obvezivala je sve stanovnike neke župe koji su za podjelu sakramenata i javne religijske funkcije podavali desetinu plodova koje su ubirali.¹⁴⁹¹ Budući da je porečka župa obuhvaćala prostor grada i njegova distrikta, kojom je kao kolegijalno tijelo upravljao porečki kaptol, desetinu kaptolu su bili dužni podavati svi stanovnici grada Poreča i njegova distrikta, područja koja je obuhvaćala župa. Kako je to izgledalo u praksi nije tako lako utvrditi. Prije svega zbog nesačuvanosti izvora za ranija razdoblja. Iako krajem 18. stoljeća Bartolommeo Vergottin u svojoj povijesti Poreča spominje da su postojale računске knjige porečkog kaptola iz 14. stoljeća,¹⁴⁹² čini se da one nisu sačuvane do današnjega dana. Najstarija sačuvana knjiga desetina je ona za 1465. godinu, koja je zbog jednog kasnijeg upisa krivo datirana u 1468. godinu. Iz nje je razvidno da je kaptol ubirao desetinu porečkih stanovnika te

¹⁴⁸⁴ Grah 1983, 11.

¹⁴⁸⁵ Grah 1983, 15.

¹⁴⁸⁶ Grah 1983, 16.

¹⁴⁸⁷ Grah 1983, 18.

¹⁴⁸⁸ Grah 1983, 18.

¹⁴⁸⁹ Grah 1983, 27.

¹⁴⁹⁰ Grah 1983, 27.

¹⁴⁹¹ Ferrarese 2004, 24, 33, 135.

¹⁴⁹² Vergottin 1796, 35.

nekih stanovnika Sv. Lovreča Pazenatičkog.¹⁴⁹³ Način na koji su tadašnji kaptolski kanevari organizirali podatke o prikupljenoj desetini je vrlo pregledan. Naime, obveznici desetine su popisani po gradskim četvrtima,¹⁴⁹⁴ a zasebno su vođene evidencije o desetini pšenice i vina te desetini ostalih žitarica. Popisivanje po gradskim četvrtima odnosi se samo na podavanje desetine pšenice i vina, budući da je broj obveznika bio prilično velik. Zabilježeno je da je desetina pšenice primljena od točno stotinu porečkih stanovnika, makar podatci za jednu četvrt nedostaju.¹⁴⁹⁵ Broj obveznika vina još je veći, te ih je zabilježeno 309, što je jasno svjedočanstvo o važnosti vinogradarstva za porečku poljoprivredu u 15. stoljeću.¹⁴⁹⁶ Desetine ostalih žitarica poput jedne vrste žita (*silligines*),¹⁴⁹⁷ zobi,¹⁴⁹⁸ prosa,¹⁴⁹⁹ ječma¹⁵⁰⁰ i pira¹⁵⁰¹ navedene su bez podataka o mjestu stanovanja obveznika. No, i po broju obveznika i po ukupnoj količini, jasno je da se radi o ekonomski manje značajnim poljoprivrednim kulturama u porečkoj komuni. Prema popisu desetine iz 1601. godine porečki su kanonici skupili desetinu pšenice, raži, ječma, pira, prosa, povrća i zobi te vina.¹⁵⁰² Po broju obveznika i prikupljenoj količini te posljedično tome i vrijednosti, makar značajno manje od desetine skupljene 1465., još uvijek svjedoči i važnosti vinogradarske proizvodnje u porečkoj komuni. Desetina pšenice, raži, ječma, pira, prosa, zobi i povrća je te godine prikupljena i od stanovnika Žbandaja.¹⁵⁰³ Obveznik desetine 1601. godine bila je i skupina doseljenika iz zadarskog zaleđa naseljena u porečki distrikt pod vodstvom Jure Filipina. Oni su podavali desetinu pšenice, raži, ječma, pira, zobi i povrća te iako u beznačajnoj količini desetinu vina.¹⁵⁰⁴ Nadalje, zabilježena je desetina pšenice, ječma, pira i zobi od stanovnika Nove Vasi.¹⁵⁰⁵ Stanovnici Nove Vasi su davali i desetinu vina te desetinu vina nastalog drugim vrenjem dropa (*vino con acqua*).¹⁵⁰⁶ Broj obveznika desetine vina, kao i ukupna količina svjedoči o integraciji stanovnika

¹⁴⁹³ ŽUP, AKP, Vacchetta, 11r.

¹⁴⁹⁴ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta. Prvi upisi se nalaze na dosta oštećenom fol. 3r i odnose se na desetinu pšenice u četvrti *Portenoue*. Fol. 4r sadrži podatke o desetini pšenice prikupljene od stanovnika gradske četvrti *Pusterla*, a fol. 5r sadrži podatke o desetini četvrti *Pedroli*. Prema svemu sudeći, nedostajući listovi se odnose na četvrt *Marafor*.

¹⁴⁹⁵ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 3r-5r.

¹⁴⁹⁶ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 6r-9v.

¹⁴⁹⁷ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 10r.

¹⁴⁹⁸ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 10v.

¹⁴⁹⁹ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 11r.

¹⁵⁰⁰ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 11v.

¹⁵⁰¹ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 11v.

¹⁵⁰² ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 12r, 15v-16r.

¹⁵⁰³ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634, 12v.

¹⁵⁰⁴ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634, 13r-13v.

¹⁵⁰⁵ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634, 13v-14r.

¹⁵⁰⁶ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634, 16r-16v.

Nove Vasi, koji su se u porečki distrikt doselili 1525. godine,¹⁵⁰⁷ u trendove poljoprivredne proizvodnje na području porečke komune s naglašenom važnosti vinogradarstva. Iste će godine biti zabilježena desetina pšenice, raži, ječma i pira sakupljenih na području Fuškulina te pšenice, raži, ječma, pira i zobi na području *Le Ponte*, odnosno poluotoka Punta kod Vabriga.¹⁵⁰⁸ Bitne se promjene, kako u područjima s kojim kaptol ostvaruje pravo na desetinu, kao i kultura od kojih se ubire desetina, u narednim godinama neće događati. Tek 1624. godine će po prvi puta biti upisano novo područje s kojega porečki kanonici ostvaruju desetinu, a radi se o stanovnicima naselja Mugeba.¹⁵⁰⁹ Tada će kaptol na tom području sakupiti desetinu raži i prosa te vina, dok će prokurator za desetinu pšenice, ječma i pira napisati napomenu *nichil*.¹⁵¹⁰ Slijedeća će se promjena dogoditi 1634. godine kada kaptol ubire desetinu od nekih stanovnika Maja.¹⁵¹¹ Prema bilješki koju je 1663. godine načinio kanonik Lanzon, *agente del reuerendo capitolo di questa catedrale di Parenzo*, desetina pšenice, ječma, raži, prosa i vina sakupljana je u Poreču.¹⁵¹² Od ostalih naselja zabilježeno je da je desetina skupljena u Molindriju, Mugebi, Fuškulinu, Jasenovici, Dračevcu, Muntižani, Musaležu, Valkarinu, Žbandaju, Novoj Vasi, Maju i Frati.¹⁵¹³ Desetina je skupljena i na području Funtane te od nekih stanovnika Tara i Vrsara.¹⁵¹⁴ Godine 1674. nalazimo na desetinu, koja se prikuplja od istih žitarica na području Žbandaja,¹⁵¹⁵ Valkarina,¹⁵¹⁶ Dračevca,¹⁵¹⁷ Molindrija,¹⁵¹⁸ Mugebe,¹⁵¹⁹ Fuškulina,¹⁵²⁰ Jasenovice,¹⁵²¹ Nove Vasi,¹⁵²² Maja,¹⁵²³ Frate,¹⁵²⁴ Muntižane¹⁵²⁵ s tim da je ta računovodstvena knjiga prilično oštećena vlagom te nije bilo moguće utvrditi sva mjesta na koja se odnosi. No, ono što evidentno nedostaje u tom razdoblju je desetina Poreča, vjerojatno nije sačuvana knjiga ubiranja desetine.

¹⁵⁰⁷ Bertoša 2005, 60.

¹⁵⁰⁸ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634, 14v.

¹⁵⁰⁹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634, 191r.

¹⁵¹⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634, 191r, 193r.

¹⁵¹¹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634, 268v.

¹⁵¹² ŽUP, AKP, 29. Decime di capretti et agnelli, 11v-12r.

¹⁵¹³ ŽUP, AKP, 29. Decime di capretti et agnelli, 12r-28r.

¹⁵¹⁴ ŽUP, AKP, 29. Decime di capretti et agnelli, 28v-29r.

¹⁵¹⁵ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 144v-254r.

¹⁵¹⁶ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 27v-37r

¹⁵¹⁷ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 37v-63r.

¹⁵¹⁸ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 63v-76r.

¹⁵¹⁹ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 76v-116r.

¹⁵²⁰ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 116v-134r.

¹⁵²¹ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 134v-144v

¹⁵²² ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 254v-329v.

¹⁵²³ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680, 331v-356r.

¹⁵²⁴ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 357r-389v.

¹⁵²⁵ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 437v.

I knjiga ubiranja desetine u razdoblju od 1689. do 1692. godine ne pokazuje velike promjene. Kanonici desetinu plodova u već utvrđenim omjerima od 8%, 5% i 6% ostvaruju na području Musaleža (ječam, raž, pir, vino, proso, povrtne kulture) s time da je u popisu naveden ukupna proizvodnja i prema i izračunata desetina u navednom omjeru,¹⁵²⁶ Valkarina,¹⁵²⁷ Fuškulina,¹⁵²⁸ Muntižane,¹⁵²⁹ Delića¹⁵³⁰ (naselje unutar feudalne jurisdikcije sv. Mihovila nad Limom), Žbandaja,¹⁵³¹ Varvara,¹⁵³² Nove Vasi,¹⁵³³ Frate,¹⁵³⁴ Dračevca, Musaleža, Molindrija, Mugebe i Maja.¹⁵³⁵ Desetina je prikupljena i od nekih stanovnika Funtane koji su obrađivali zemljišta izvan feudalne jurisdikcije Borisijevih¹⁵³⁶ te na području Poreča, ali samo za 1692. godinu.¹⁵³⁷

U razdoblju od 1704. do 1708. godine vidljivo je da dolazi do razvoja zaselaka na području Žbandaja pa će se toj novoj okolnosti prilagoditi i porečki kanonici u pogledu desetine. Pa, dok arhiđakon Orlandini spominje 17 naselja porečkog distrikta (uz grad Poreč) čiji su stanovnici kaptolu dužni davati desetinu svih plodova, 1704. godine su to dužni činiti stanovnici 24, odnosno 25 naselja, ako se ubroji grad,: Nove Vasi, Mugebe, Molindrija, Fuškulina, Delića, Jasenovice, Dračevca, Musaleža, Valkarina, Žbandaja, Vilenich, Bodetich, Radmani, Bubići, Radolović, Ženodrage, Jehnića, Varvari, Kirmenjaka, Muntižane, Starići, Žikovići, Kosinožići i Maja.¹⁵³⁸

Godine 1759. nalazimo 30 naselja, odnosno područja s kojih desetinu prikuplja porečki kaptol u različitim omjerima. To su Poreč (*Distretto della Città*), Maj, Varvari, Musalež, Mugeba, Žbandaj, Muntižana, Fuškulina, Nova Vas, Kosinožići, Frata, Dračevac označene kao *villa* te

¹⁵²⁶ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692., 1r-15v.

¹⁵²⁷ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 16r-34r.

¹⁵²⁸ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 35r-47v.

¹⁵²⁹ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 48r-51r.

¹⁵³⁰ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 51v-52v.

¹⁵³¹ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 53r-65r.

¹⁵³² ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 65v-112r.

¹⁵³³ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 113r-168r.

¹⁵³⁴ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 169r-180v.

¹⁵³⁵ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 181v-183v.

¹⁵³⁶ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 187r-188v.

¹⁵³⁷ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 200r-219r.

¹⁵³⁸ ŽUP, AKP, 32. Decima 1704. – 1708., 2r, 43r, 58r, 60r, 64r, 66r, 70r, 91r, 120r, 130r, 157r, 160r, 164r, 168r, 171r, 178r, 181r, 187r, 191r, 194r, 200r, 204r, 214r, 235r. Ista naselja nalazimo i u ŽUP, AKP, 17. Decime 1759-1762; 18. Decime 1763-1766; 19. Decime 1767-1770; 20. Decime 1771-1773; 21. Decime 1774-1776; 22. Decime 1777-1779; 23. Decime 1780-1782; 24. Decime 1783-1785; 25. Decime 1786-1789; 26. Decime 1790-1794; 27. Decime 1795-1797.

zaseoci Molindrio, Villenich, Radovani, Starići, Radmani, Ružić, Radolović, Jehnići, Žikovići, Bodetići, Bubići, Kirmenjak, Dekovići, Jasenovica, Červar, Valkarin, Loron i Monkaštel.¹⁵³⁹

Prema knjizi ubiranja desetine od 1786. do 1789. godine navedeno je područje s kojega se porečkom kaptolu plaća desetina, kao i omjer u kojem se desetina uzima od plodova. Tada su navedeni Poreč, Loron, Moncastelli i Nova Vas u iznosu 8%,¹⁵⁴⁰ Maj, Varvari, Musalež, Valkarin, Mugeba i Molindrio u iznosu 5%.¹⁵⁴¹ Zasebno su navedeni Žbandaj sa svojim zaseocima (Bubich, Bodetich, Filipini, Muscovich, Radovani i Kadumi, Villanich, Casalazzi, Buich i Miancich, Ženodraga, Starići, Montižana, Radmani, Lisac, Rusich, Jehnići i Vežnaveri) koji svi daju desetinu u iznosu 5% te naselja Fuškulin, Jasenovica, Frata i Kirmenjak koji daju desetinu u istom iznosu, dok se s područja Kosinožića i Dračevca ona uzima u omjeru od 6% plodova. Porečki kanonici desetinu dobivaju i od nekih stanovnika naselja Delići i Prodanići koji se nalaze unutar granica feuda sv. Mihovila nad Limom u vlasništvu grofova Coletti.¹⁵⁴² Ovaj popis prikupljenih desetina donosi, osim podataka o prikupljenoj desetini kao i o obveznicima davanja desetine, i vrijedne podatke o području na kojem su se nalazila zemljišta pojedinih vlasnika.

Desetinu su bile dužne podavati i bratovštine. U popisu desetina iz 1465. godine spominje se bratovština sv. Maura koje je sjedište imala u gradskoj četvrti Porta Nova,¹⁵⁴³ bratovštine sv. Nikole i sv. Antuna sa sjedištem u gradskoj četvrti Pusterla,¹⁵⁴⁴ te bratovštine sv. Križa i sv. Katarine u četvrti Predol (*Pedroli*).¹⁵⁴⁵ Sve su navedene bratovštine bili obveznici podavanja desetine vina. Od 1601. godine kao obveznike podavanja desetine vina nalazimo bratovštine Gospe od Anđela, svetog Franje, sv. Antuna, sv. Jeronima, Presvetog Sakramenta i sv. Maura u Poreču te bratovštinu sv. Roka u Novoj Vasi.¹⁵⁴⁶ No, polovicom 17. stoljeća se smanjuje broj gradskih bratovština kao obveznika desetine. Tako ćemo u popisu iz 1655. godine naići samo na bratovštine Gospe od Anđela, sv. Antuna i sv. Katarine.¹⁵⁴⁷ Godine 1663.

¹⁵³⁹ ŽUP, AKP, 17. Decime 1759 – 1762, 1, 71, 109, 125, 189, 209, 221, 231, 236, 249, 257, 263, 277, 281, 291, 302, 307, 319, 327, 455, 469, 355, 433, 481, 531, 408, 171.

¹⁵⁴⁰ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 48 kao jedini izuzetak od ovog omjera desetine navodi izvjesnog Paskvalina Benčića koji je desetinu davao u iznosu 6% od plodova koje su davala zemljišta na području Košambra, oko 2 km istočno od Poreča.

¹⁵⁴¹ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 1, 55, 103, 104, 105, 127, 183, 199, 227, 385.

¹⁵⁴² ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 247, 253, 261, 268, 272, 278, 283, 289, 292, 295, 302, 307, 320, 326, 347, 354, 479, 509, 529, 541, 607, 645, 651.

¹⁵⁴³ ŽUP, AKP, 19. Vacchetta, 9v.

¹⁵⁴⁴ ŽUP, AKP, 19. Vacchetta, 7v.

¹⁵⁴⁵ ŽUP, AKP, 19. Vacchetta, 6r.

¹⁵⁴⁶ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 15v-16r.

¹⁵⁴⁷ ŽUP, AKP, 60. Prihodi i distribucije 1655., 20r.

godine nailazimo bratovštinu Presvetog Sakramenta, bratovštinu Gospe od Anđela i bratovštinu sv. Katarine kao davatelje desetine vina u omjeru 8% u Poreču.¹⁵⁴⁸ Bratovština Presvetog Sakramenta je davala i desetinu vina u Novoj Vasi. Tako je ona 1663. godine platila desetinu za tekuću i prethodnu godinu.¹⁵⁴⁹ Kao podavatelji desetine vina u Novoj Vasi te se godine spominju i bratovštine sv. Antuna, sv. Jeronima i sv. Roka.¹⁵⁵⁰ Bratovštinu sv. Roka nalazimo kao obveznika podavanja vina u razdoblju od 1674. do 1680. godine kada podmiruju desetinu, mada će desetinu za 1679. i 1680. godine podmiriti tek 1681. godine.¹⁵⁵¹ Obveznik desetine u razdoblju 1674. do 1678. je bila i bratovština Presvetog Sakramenta, mada je proizvodila veoma male količine vina.¹⁵⁵² Bratovština Gospe od Karmela spominje se kao podavatelj desetine 1675. godine, dok za ostale godine toga razdoblja nema podataka.¹⁵⁵³ Slično je stanje i s bratovštinom sv. Antuna, koja je podmirila desetinu za 1675. i 1676. godinu, dok je desetina za 1677. upisana kao primljena makar ju je tadašnji prokurator naknadno prekrizio.¹⁵⁵⁴ Bratovština sv. Roka je za 1674. i 1676. godinu podmirila desetinu vina, dok je za 1679. tadašnji gastald Zuanne Stranić kaptolu predao jednu mezenu te dva i pol starola pšenice na ime desetine (te je godine bratovštine proizvela 19 mezena pšenice).¹⁵⁵⁵ Nešto je bolje stanje s bratovštinom sv. Jeronima koja je desetinu vina podmirila za 1674., 1675. i 1676. godine, dok je za 1678., 1679. i 1680. zabilježeno da je podmirila desetinu pšenice.¹⁵⁵⁶ Bratovština sv. Mihovila je od 1674. do 1676. davala desetinu vina i pšenice, za 1677. ne postoje podatci, dok je 1678. dala samo desetinu pšenice.¹⁵⁵⁷ U razdoblju od 1689. do 1692. godine nalazimo spomen bratovština sv. Roka i Gospe od Karmela koje su vinograde imale u okolici Fuškulina. Iako je iz evidencija vidljivo da su imali proizvodnju vina u tom razdoblju (jedino za 1691. nisu upisano podatci, no razlog nam je nepoznat), desetinu je bratovština sv. Roka podmirila jedino za 1690. godinu, a bratovština Gospe od Karmela za 1689. i 1690. godinu.¹⁵⁵⁸ Bratovština Gospe od Karmela je imala vinograde i na području Nove Vasi za koju je podmirila desetinu od 1689. do 1691., no ne i za 1692. godinu.¹⁵⁵⁹ Manji vinograd, koji je davao prinose u rasponu od 5 do 13 barila godišnje na prostoru Nove Vasi, imala je bratovština sv. Roka koja je podmirila desetinu

¹⁵⁴⁸ ŽUP, AKP, 29. Decime di capretti et agnelli, 12r.

¹⁵⁴⁹ ŽUP, AKP, 29. Decime di capretti et agnelli, 35v.

¹⁵⁵⁰ ŽUP, AKP, 29. Decime di capretti et agnelli, 36r.

¹⁵⁵¹ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 132v-133r.

¹⁵⁵² ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 323v-324r

¹⁵⁵³ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680, 324v-325r.

¹⁵⁵⁴ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680, 325r-326v.

¹⁵⁵⁵ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 326v-327r.

¹⁵⁵⁶ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 327v-328r.

¹⁵⁵⁷ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 385v-386r.

¹⁵⁵⁸ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 39v.

¹⁵⁵⁹ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 140r.

za razdoblje od 1689. do 1691. godine, dok za 1692. ne postoji zapis da je bratovština proizvela vino.¹⁵⁶⁰ U istom razdoblju na području Nove Vasi kao obveznici desetine spominju se i bratovštine sv. Jeronima, Presvetog Sakramenta i sv. Antuna.¹⁵⁶¹ Veći vinograd na području Nove Vasi posjedovala je bratovština sv. Mihovila koji je u boljim godinama davao do 40 barila vina.¹⁵⁶² Iako je uredno navedena proizvodnja i izračunata desetina za 1690., 1691. i 1692. godine, ne postoji zapis o realizaciji tog prihoda od strane porečkih kanonika. Bratovština sv. Mihovila je posjedovala i oranice i vinograd na području Frate 1690. godine.¹⁵⁶³ Ista je bratovština davala desetinu vina 1679. i 1680. godine.¹⁵⁶⁴ Godine 1692. spominje se bratovština u Žbandaju (*La scola di Sbandati*) koja je bila obvezna dati desetinu vina (1 i pol barilu na proizvedenih 30 barila), no ne postoji zapis da je tu obvezu i podmirila.¹⁵⁶⁵ Bratovština sv. Katarine se spominje 1692. godine.¹⁵⁶⁶ Godine 1707. i 1708. s oranica na području Nove Vasi desetinu pšenice je dala bratovština Presvetog sakramenta.¹⁵⁶⁷ U istoj su računovodstvenoj knjizi navedene i bratovštine Gospe od Karmela i sv. Roka no bez podataka o prinosu kao i desetini.¹⁵⁶⁸

Od obveze podavanja desetine nisu bili izuzeti ni pripadnici kleričkog staleža, o čemu svjedoči upisi u knjigama desetina porečkog kaptola na čijim listovima nalazimo i porečke kanonike te druge crkvene institucije i osobe pa čak i biskupsku menzu. Godine 1692. kanonik Hanibal Crippa Riccio je davao desetinu pšenice i vina, dok je kanonik Lanzon dao desetinu pšenice.¹⁵⁶⁹ Porečki je arhiđakon Luka Voinich davao kaptolu desetinu plodova koja je dobivao sa svojih zemljišta na području u blizini crkvice sv. Eleuterija.¹⁵⁷⁰ Svećenik Vincenzo Gioseffi je davao desetinu s nekih zemljišta na području Gospe od Anđela,¹⁵⁷¹ a kanonik Paolo Chiurco je davao desetinu plodova koje je imao na poljima u kontradi sv. Martina u iznosu 8%, na području Musaleža (*Val de Rados*) s kojih je desetinu plaćao u iznosu 5% te na području Dračevca koja su mu donosila najbolje prinose.¹⁵⁷² Arhiprezbiter Antonio Vergotin je posjedovao zemljišta na području Monlongo s kojih je davao desetinu u iznosu 8% te neka

¹⁵⁶⁰ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 141r.

¹⁵⁶¹ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 141r-141v.

¹⁵⁶² ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 154r.

¹⁵⁶³ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 173r.

¹⁵⁶⁴ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 115v.

¹⁵⁶⁵ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 61r.

¹⁵⁶⁶ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 216v.

¹⁵⁶⁷ ŽUP, AKP, 32. Decima 1704. – 1708., 20v-21r.

¹⁵⁶⁸ ŽUP, AKP, 32. Decima 1704. – 1708., 60v.

¹⁵⁶⁹ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 207v-208r.

¹⁵⁷⁰ ŽUP, AKP, 17. Decime 1759 – 1762, 3; ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 2.

¹⁵⁷¹ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 22.

¹⁵⁷² ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 29, 134, 637.

zemljišta na području Musaleža s kojih je plaćao desetinu u iznosu 5%,¹⁵⁷³ dok je kanonik Andrea Zuliani posjedovao zemljišta u kontradi sv. Lucije.¹⁵⁷⁴ No, on je dao desetinu samo za 1786. godinu. Kanonik Artusi je posjedovao oranice na području Molindrio s kojih je kaptolu davao desetinu u iznosu 5% prinosa, te oranice i vinograd u Kosinožićima.¹⁵⁷⁵ Kanonik Benussi je imao neke vinograde na području Delića, Jasenovice, Muntizane i Fuškulina od plodova kojih je plaćao desetinu.¹⁵⁷⁶ Porečki dominikanci su također bili obveznici podavanja desetine za zemljišta u kontradi Sv. Duha¹⁵⁷⁷ i na području Frate gdje su imali vinograd.¹⁵⁷⁸ Godine 1761. zabilježena je desetina koji su dali dominikanci od plodova kukuruza¹⁵⁷⁹ i vina na području Campo Ledam.¹⁵⁸⁰ Na području Maja desetinu je plaćao svećenik Girolamo Gulić, koji je u mjestu obavljao dušobrižničku službu.¹⁵⁸¹ Na području Loron i Moncastelli nalazili su se posjedi biskupske menze.¹⁵⁸² Biskupska je menza primjerice 1786. godine na račun desetine dala tri starića prosa.¹⁵⁸³ Svećenik Zuanne Chiurco je davao desetinu plodova koje su mu donosile oranice i vinogradi na području Musaleža, a koje je uživao kao mansionar mansionarije Palichurco.¹⁵⁸⁴ U razdoblju od 1786. do 1789. godine desetinu su uredno podmirivali i franjevci konventualci samostana sv. Franje u Poreču za plodove oranica i vinograda smještenih u okolici Mugebe u iznosu 5 %, dok su za plodove zemljišta na području Kampaladanja (*Campo Ledam*) davali kao fiksno utvrđenu desetinu prema sporazumu s Kaptolom deset starića pšenice.¹⁵⁸⁵ I župnik u Mugebi je također bio obvezatan davati desetinu Kaptolu.¹⁵⁸⁶ Na području Kosinožića zemljišta je posjedovao svećenik Niccolo Nason.¹⁵⁸⁷ Svećenik Antonio Precali s braćom i rođacima, nastanjeni u Kloštru, obrađivali su neka zemljišta na području Dračevca od plodova kojih su kaptolu davali odgovarajuću desetinu.¹⁵⁸⁸

¹⁵⁷³ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 32, 135.

¹⁵⁷⁴ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 34.

¹⁵⁷⁵ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 232, 500.

¹⁵⁷⁶ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 649.

¹⁵⁷⁷ ŽUP, AKP, 17. Decime 1759 - 1762, 45.

¹⁵⁷⁸ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 39, 555.

¹⁵⁷⁹ Širenje ove poljoprivredne kulture na području mletačke Terraferme odvija se od 1630. do 1680. godine, usp. Zannini 1999, 581. Iako se kukuruz počinje javljati u Istri već dvadesetih godina 17. stoljeća njegova će važnost biti marginalna, u 18. stoljeću će se proširiti proizvodnja kukuruza na području Istarskog poluotoka, usp. Bertoša 2003, 227-232.

¹⁵⁸⁰ ŽUP, AKP, 17. Decime 1759 - 1762, 55.

¹⁵⁸¹ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 55.

¹⁵⁸² ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 103-104.

¹⁵⁸³ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 104.

¹⁵⁸⁴ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 179.

¹⁵⁸⁵ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 206.

¹⁵⁸⁶ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 207.

¹⁵⁸⁷ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 479.

¹⁵⁸⁸ ŽUP, AKP, 25. La decima al Capitolo 1786-1789, 618.

Godine 1676. se kao dušobrižnik (*curato*) u Fuškulinu spominje pre Toma Maras, koji je od 1676. do 1680. davao desetinu pšenice, ječma, pira i vina.¹⁵⁸⁹ Godine 1692. kaptol je primio desetinu vina od župnika Fuškulina (*Il signor piovano di Foscolin*), od ukupno proizvedene 33 barile vina, desetina je iznosila 1 barilu i 4 vjedra.¹⁵⁹⁰ Iste je godine na ime desetine vina od dušebrižnika (*il reverendissimo curato*) Nove Vasi primio 3 vjedra vina.¹⁵⁹¹ Kao obveznik desetine 1690. godine spominje se pre Toma Pahović, dušebrižnik (*curato*) u Frati.¹⁵⁹² Godine 1707. kao obveznika desetine u Žbandaju nalazimo svećenika Zorzija Kazalca koji je posjedovao više oranica i vinograda te je imao prilično visoke prinose, a uz to je davao i desetinu priploda sitne stoke.¹⁵⁹³

Osim trajno naseljenih stanovnika na području porečke župe, porečki će kaptol tražiti i desetinu od svih onih koji na neki način iskorištavaju zemljišta na području koje prostorno obuhvaća ova župa. Obveza davanja desetine na taj način je fenomen poznat i opisan u historiografiji.¹⁵⁹⁴ Zabilježen je spor koji su porečki kanonici 1512. godine vodili s izvjesnim Kadulom iz Svetvinčenta, budući da je potonji odbijao davati desetinu priploda sitne stoke onih stada koje je napasao na teritoriju porečke komune, nad kojim se ujedno prostirala i porečka župa (*... pecudario uenerit et steterit ac de presenti stet et habitet in et super dictis terris et pascuis cum multis pecudibus et animalibus minutis ex quibus nati sunt plures agni et capretti et nutriti ex frugibus dictarum terrarum qui obligati sunt ad decimam predictam*).¹⁵⁹⁵ Prokurator navedenoga Kadula je u tom sporu bio porečki građanin Jakov Malacarne. Osparavao je pravo kaptola na temelju toga što „ne postoji spomen“ da su ikad stanovnici drugih komuna koji su dovodili svoju stoku na ispašu na porečki teritorij od dana sv. Mihovila (29. rujna) do dana sv. Jurja (23. travnja) kaptolu davali desetinu sitne stoke, već su desetinu davali u onim mjestima gdje su inače obitavali, odnosno u onoj župi gdje su primali sakramente.¹⁵⁹⁶ Porečki su se

¹⁵⁸⁹ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 118v-119r.

¹⁵⁹⁰ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 34v.

¹⁵⁹¹ ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 154r.

¹⁵⁹² ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 173r.

¹⁵⁹³ ŽUP, AKP, 32. Decima 1704. – 1708., 141v-142r. Iste je primjerice 1707. imao ukupne prinose pšenice 60 mezena, raži 48 mezena, ječma 130 mezena, pira 60 mezena, zobi 20 mezena, dok je 1704. proizveo 180 barila vina čime uvelike nadilazi prosječne vrijednosti proizvodnje na tom području. Takvu proizvodnju žitarica nisu dostizali ni veleposjednici poput Giovannija Filipina, makar je isti 1704. imao proizvodnju vina u iznosu 240 barila, dok je Agostino Filipin iste godine proizveo 80 barila vina, usp. ŽUP, AKP, 32. Decima 1704. – 1708., 129v, 130v.

¹⁵⁹⁴ Ferrarese 2004, 24.

¹⁵⁹⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 69.

¹⁵⁹⁶ Usp.: „... conducti fuerunt plures pecudarii forenses ad erbaticum et pasculum in hoc territorium qui uenerunt et ueniunt ad erbaticum post festum Sancti Michaelis de mense Septembris et stant ac pasculant pecudes et animalia minuta conducta ad erbaticum per dictos forrenses usque ad festum Sancti Georgii de mense Aprillis, nec unquam soluerunt aut dederunt aliquam decimam de animalibus natis ex ipsis et de pecudibus aut capris ut

kanonici u sporu pozivali na ispravu biskupa Adalpera kao i na sam Eufrazijev privilegij koji je im je davao za pravo na svu desetinu svih plodova zemlje, uključujući i desetinu priploda sitne stoke.¹⁵⁹⁷ Osim toga, kanonici su priložili i razne računske knjige koje dokazuju da su desetine koje su im po pravu pripadale zaista uprihodili te presude porečkih podestata kojima se nalagalo podavanje desetine svih plodova zemlje i sitne stoke, kako građanima Poreča tako i strancima.¹⁵⁹⁸ Spor je okončan 19. listopada 1512. presudom porečkog podestata Francesca de Canal kojom je naloženo Kadulu da mora podavati desetinu sitne stoke koji napasa na pašnjacima na području porečke komune Porečkom kaptolu.¹⁵⁹⁹ Iako to nije uvijek lako utvrditi, čini se da je kaptol to pravo uživao i u kasnijim razdobljima. Tako će se primjerice u popisu desetine skupljene 1603. godine nalaziti kao podavatelji desetine u Poreču i Giacomo Boico te Jure Lanzon iz Vrsara.¹⁶⁰⁰ Zasebno zabilježene u popisu primljene desetine 1663. nalazimo stanovnike okolnih župa, poput Tara i Vrsara.¹⁶⁰¹ U razdoblju od 1674. do 1680. godine nailazimo na podatak da je desetinu podavao s oranica koje je imao na području Frate Batista Maretić, nastanjen na području Motovunske komune,¹⁶⁰² dok je 1675. izvjesni Grga Banovac iz Tara bio obvezan dati desetinu žitarice s oranice također na području Frate.¹⁶⁰³ Iste je godine desetinu kaptolu davao i Toma Munda iz Tara.¹⁶⁰⁴ Da su zemljišta na području Frate posjedovali ili obrađivali (ovo drugo je vjerojatnije jer se spominju samo 1675. godine) stanovnici područja motovunske komune svjedoči i evidencija o primljenoj desetini žitarica od Jure Pastorčića¹⁶⁰⁵ i Mihe Paića.¹⁶⁰⁶ U drugoj polovici 70-ih godina 17. stoljeća desetina je primana od nekoliko stanovnika Vrsara, podložnika porečkog biskupa koji su sakramente primali u vrsarskoj župi. Tako je 1675., 1678. i 1680. godine obveznik desetine bio Giacomo Castelan, koji je čak i desetinu 1675. predao kanoniku Paliagi u Vrsaru.¹⁶⁰⁷ Od obveznika iz

supra per forrenses conductis et hoc qua sunt vicini et habitatores aliorum locorum ubi pecudes et capre facte sunt pregnantes et ibi sunt obligati et tenetur soluere et soluunt decimas predictas." Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 69-70.

¹⁵⁹⁷ Usp.: „... quod alias per reuendissimos dominos episcopos parentinos concessum fuit spectabili communitati Parentii quod gaudeant et possideant terras, possessiones et pascua spectantiue antiquitus prefatis dominis episcopis cum uinculo et obligatione quod de omnibus frugibus et animalibus natis super ipsis terris et pascuis detur decima prefatis clero et capitulo.“ Vidi: ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 69.

¹⁵⁹⁸ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 73.

¹⁵⁹⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 69-73.

¹⁶⁰⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 45v.

¹⁶⁰¹ ŽUP, AKP, 29. Decime di capretti et agnelli, 28v-29r.

¹⁶⁰² ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 364v-365r.

¹⁶⁰³ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 386v-387r.

¹⁶⁰⁴ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 387v-388r.

¹⁶⁰⁵ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 390v-391r.

¹⁶⁰⁶ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 391v-392r.

¹⁶⁰⁷ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 392v-393r.

Vrsara nailazimo u razdoblju od 1675. do 1677. Rocca Oria,¹⁶⁰⁸ 1675. Eufemiju udovicu pok. Dominika Micheletta, Nicolosu de Quel pak u razdoblju od 1675. do 1678.¹⁶⁰⁹ Obveznici iz Vrsara 1675. su i Batista Tauerna, Simon Castelan, Petar i Dimitrije Boicho.¹⁶¹⁰ Od 1675. do 1678. kao obveznike iz Vrsara još nailazimo na Petra de Fabriano i Zuanu Isolana.¹⁶¹¹ Godine 1689. obveznik desetine porečkom kaptolu je i izvjesni Mate Gergečić (Matte Ghergich) iz susjedne župa Baderna.¹⁶¹² Uostalom, i sporovi koji su se vodili s grofovima Borisijevima ticali su se i desetine koju su stanovnici njihove feudalne jurisdikcije u Funtani morali davati kaptolu za zemljišta koja su obrađivali izvan Funtane, na području nad kojim se prostirala porečka župa. Godine 1675. desetinu pšenice je kaptolu dao Ive Dabanović.¹⁶¹³ Iako su bili obvezatni davati desetinu prema evidenciji porečkih kanonika čini se da se ipak nisu sakupile desetina ječma Prospera Busca i Mate Vlaha, obojice iz Funtane budući da nedostaje svjedočanstvo da je desetina zaista primljena makar je utvrđena.¹⁶¹⁴ Uz njih su navedeni još neki stanovnici Funtane (Jadre Vlah, Grubiša Vlahović) no za njih nedostaje i podatak o utvrđenoj desetini.¹⁶¹⁵ Desetinu su kaptolu plaćali i stanovnici područja pod feudalnom jurisdikcijom opatije sv. Mihovila nad Limom. Tako je u razdoblju od 1674. do 1680. veliku desetinu kaptolu davo Šime Sfoicouich za zemljišta na području Muntizane.¹⁶¹⁶ U knjizi prikupljene desetine za razdoblje od 1704. do 1708. godine čak je uvedena posebna kategorija (*esteri*) kojom su se označavali stanovnici drugih župa koji su plaćali desetinu kaptolu, a nisu se kao do tada upisivali među stanovnike onih naselja (naravno, s napomenom da su stanovnici drugog komuna ili župe) na području kojih su imali ili obrađivali zemlju. Tako je 1704. kao jedini u toj kategoriji upisan neki Žiković iz Bačve koji je 28. rujna podmirio desetinu kaptolu.¹⁶¹⁷

Porečki je kaptol desetine skupljao u raznom omjeru što je rezultat sporazuma postignutih s novim doseljenicima. Najviši iznos desetine je 8% umjesto deset kao rezultat prikupljanja desetine žitarica nakon vršidbe, odnosno vina umjesto grožđa.¹⁶¹⁸ No, desetina se u tom omjeru prikupljala samo unutar određenih granica koje je kanonik Zuccato detaljno opisao 1753. godine, a što je on saznao od starijih kanonika naročito kanonika Viscardija:

¹⁶⁰⁸ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 392v-393r.

¹⁶⁰⁹ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 393v-394r.

¹⁶¹⁰ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 394v-399r.

¹⁶¹¹ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 394v, 395v.

¹⁶¹² ŽUP, AKP, 30. Libro canoniale di decima, 1689. – 1692, 157r.

¹⁶¹³ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 400v-401r.

¹⁶¹⁴ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 401v-402v.

¹⁶¹⁵ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 403v, 404v.

¹⁶¹⁶ ŽUP, AKP, 29. Decima 1674. – 1680., 444v-445r.

¹⁶¹⁷ ŽUP, AKP, 32. Decima 1704. – 1708., 233r.

¹⁶¹⁸ ŽUP, AKP, Diplomi e priuileggi, 78-79.

„Tutto il Pizzal, di sotto e da San Eleuterio sino alla stradda che va alla Ponta di Pizzal, tirando su per leuante a mon delle Forche, da mon delle Forche si trauersa alle Spiadena vicino al signor canonico Fabretti, di là si passa alli Tuguri delli Palichiurchio, dipoi si trauersa per le terre di Cagazer e si passa a mon delle Mure di là sotto mon Longo si va vicino al Brullo dove vi è un incavo fatto dall'aqua e si va sino al mar salso.“¹⁶¹⁹

Desetinu u omjeru 8% bili su dužni plaćati posjednici poljoprivrednih površina u kontradama Pizal, sv. Eleuterije (San Eleuterio), Montisele, Cimare, Sv. Duh (Santo Spirito), Sv. Martin (San Martin), Furine, Cagazer, Monlongo, Sv. Lucija (Santa Lucia), Carbonera, Madona del Monte i Madona degli Angeli.¹⁶²⁰

Prema bilješci koju su 1659. godine učinili arhiđakon Gregorio Zupponi i kanonik Filippo Briani kaptolski prokurator naselja porečkoga distrikta su podavala desetinu kako slijedi u promjenjivim omjerim ovisno o tome radi li se o zemljištima koja su tek kultivirana ili o zemljištima koja su bila prije obrađivana kao rezultat okončanja spora s novim doseljenicima 1653. odnosno 1654. godine i naknadnih sporazuma (**Tablica 5**).¹⁶²¹ Stanovnici Maja i Frate daju desetinu u omjeru 5%, a Ponta i Moncastelli 8%, dok za ostala naselja (Mugeba, Molindrio, Fuškulin, Dračevac, Jasenovica, Blagaricu, Kirmenjak, Musalez, Valkarin i Žbandaj) vrijedi omjer 5% i 8% ovisno o kakvom se zemljištu radi. Priplod sitne stoke se davao na način da su sam grad Poreč i Nova Vas plaćali 8%, dok su ostala naselja unutar porečkoga distrikta plaćali 6%, a u tom omjeru i pastiri drugih komuna koji su unutar porečke komune napasali stoku.¹⁶²²

7.5. Davanje desetina u zakup

Desetina su bile najvažniji izvor prihoda Porečkoga kaptola te upravljanje njima za kanonike predstavlja poseban izazov. Budući da je prihod po toj osnovi donosio i svojevrsnu neizvjesnost jedan od modela gospodarenja koji se kanonicima nametnuo u određenom razdoblju 1669. i 1672. godine bilo je i davanje desetina u zakup. O tome su kanonici raspravljali na kapitolu 21. ožujka 1669. godine.¹⁶²³ Temeljni razlog koji je kanonike naveo na to rješenje su loši prihodi, odnosno sigurnost koju pruža zakup naspram nesigurnih prihoda od desetina kao i poteškoća s kojima su se susretali prokurator i sakupljanja

¹⁶¹⁹ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, 1r.

¹⁶²⁰ ŽUP, AKP, 17. Decime 1759-1762, 67.

¹⁶²¹ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, 6r.

¹⁶²² ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, 6v.

¹⁶²³ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 280r.

istih. Tada je odlučeno s pet pozitivnih i dva negativna glasa da se desetine s područja Nove Vasi, Žbandaja, naselja na južnom dijelu porečkog distrikta (u izvoru se koristi zbirni naziv Albanesi), Frate i Maja dadu u najam. Desetinu iz područja Maja je uzeo u najam izvjesni Marc'Antonio, s područja Žbandaja Mate Filipin, Toma Borovina desetine s područja Frate, Ive Mihatović i Mile Budanović s područja Nove Vasi te kanonik Paliaga skupa s ocem Stefanom Paliagom desetine s područja Dračevca, Musaleža, Valkarina, Kirmenjaka, Montizane, Blagarice i Jasenovice. Sam iznos nije definiran u odluci kapitula već se navodi da će se uzet ukupna vrijednost desetina pojedinog područja u najizdašnjim godinama.

Ugovor o iznajmljivanju desetina, odnosno prava na desetine u Mugebi i na području Molin de Rio, sklopljen je u ožujku 1672. godina između kaptola kojega su predstavljali prokurator izabrani *pro tempore* arhiđakon Francesco Orlandini i kanonik Giovanni Baratti s *honorevole miser Pietro de Franca* i Petrom Milošem (*Pietro Millos*) iz Mugebe. Ugovor o zakupu desetina je sklopljen na tri godine, a godišnja je zakupnina iznosila 132 dukata *di moneta corrente*, koja se isplaćivala u četiri rate, odnosno u kolovozu, studenom, veljači i ožujku. Zakupnici, osim ugovorenog iznosa, nisu bili obveznici nikakvih drugih davanja. Navedenoj se dvojici kasnije pridružio još jedan zakupnik, Šime Miloš (*Sime Millos*).¹⁶²⁴ Desetine u Musaležu se također dane u zakup 28. ožujka 1672. godine, pod istim uvjetima na tri godine. Zakupnici su Paliaga kao i gore te Francesco Corner pokojnog Marca za cijenu od 82 dukata po 6 lira s obvezama i pravima kao gore.

Istog su dana Mattiju Paliagi dane u zakup, po istim uvjetima, za cijenu od 280 lira *di moneta corrente* desetine koje su dužni podavati stanovnici Valkarina. Na sličan su način i sve desetine sela Kirmenjak, Dračevac, Jasenovica, Montizana i *Blagarizza* dane po istim uvjetima u zakup navedenom svećeniku Mattiju Paliagi i nekom Sambrisu iz mjesta Dračevac za cijenu godišnjega zakupa od 90 dukata od 6 lira na način da svake godine M. Paliaga plaća 60 dukata, a Sambris 30 u četiri rate kao i u navedenim ugovorima ostalih zakupa.¹⁶²⁵

Dana 30. ožujka 1672. godine arhiđakon Francesco Orlandini i Giovanni Baratti, kanonici Porečkoga kaptola, sklopili su, kao prokurator posebnost za to ovlaštene od kanoničke zajednice, zakup svih desetina stanovnika Žbandaja, na tri godine, odnosno zaključno s veljačom 1675. godine, sa svećenikom Marcom Palliaga iz Rovinja i Marcom Chiozza, porečkim stanovnicima. Prema odredbama ugovora zakupcima su pripadali sve desetine

¹⁶²⁴ ŽUP, AKP, 74. Varia, Affitanze decime capitolari, 30. 3. 1672.

¹⁶²⁵ ŽUP, AKP, 74. Varia, Affitanze decime capitolari, 30. 3. 1672.

pšenice, vina, žitarica, mahunarki te sitne stoke, a kaptolu su morali platiti tisuću lira godišnje u četiri rate, odnosno prvoga kolovoza prvu ratu, do prvoga studenoga drugu ratu, do prvoga veljače treću ratu i naposljetku do prvoga ožujka posljednju ratu.¹⁶²⁶ Osim toga, bili su dužni, ne umanjujući dogovoreni iznos zakupnine, isplaćivati pripadajući dio župniku Žbandaja (*Che gli medesimi signori affittuali sopradetti siano obbligati e tenuti effettivamente pagare ogn'anno de sudetti tre al R. curato della soprannominata villa de Sbandati quell' Onoranza do formento, vino, segalla, orzo, capretti che prima della presente affitanza era solita pagarli dal sudetto molto reuerendo Capitolo all' istesso R. Curato senza alcuna diminutione delle sudette mille lire d'affitto come sopra*).¹⁶²⁷

Posljednji ugovor o zakupu desetina te je godine sklopljen 23. travnja i odnosi se na desetine naselja Maj, Frata, Nova Vas, Moncastel i Ponte. Desetine je zakupio *clamoroso signore* Andrea Chiozza, stanovnik i građanin grada Poreča. No, one je imao pravo i na one desetine koje su dužni davati stanovnici grada, a koji imaju posjede na području Maja, kao i svi stanovnici okolnih komuna koji na tom području napasaju stoku ili obrađuju zemlju na jednak način kako su je bili dužni davati kaptolu (*di Maio, Fratta, Villanova, Ponte, Moncastel esistenti in questo territorio di Parenzo, intendendosi comprese anche le decime di quelli abitanti dentro la citta', che havessero beni dentro la prenominata Villa del Maio e suo territorio, quale volsero e si contentarono li sudetti procuratori che si intendesse arrivare sino alla croce con lettere P+A posta vicino la vigna del q. Pilastrì, per dritta linea tanto alla destra et alla sinistra solamente en piu' avanti... Parimenti i suddetti signori Procuratori per abondare maggiore in ogni cautela disser essere comprese nelle prenominate decime delle ville sudete anche le decime di tutti quelli seminaranno o seminar potessero dentro dell medesime o' condusser animali a pascolare, o ne tugurii compraticar soglion, di quei forastieri d'altri territori o d'Torre o d'Montona o d'altri etc come sempre ha praticato il R. capitolo di riscuoter da i medesimi forastieri*).¹⁶²⁸ Ugovorena cijena zakupa je bila 215 dukata (1 dukat = 6 lira) godišnje, koji se plaćao na uobičajen način u četiri rate.

Na osnovu zakupa kanonici su 1672. godine osigurali prihode u iznosu 4 634 lire, iako ne znamo ako su ti prihodi naposljetku bili realizirani, a za trogodišnje razdoblje osigurani prihodi su iznosili 13 902 lira, odnosno 2 317 dukata, što je bio značajan iznos. Najviše su prihode donosile desetine naselja sjeverozapadnog dijela porečkoga distrikta te desetina Žbandaja, dok su najmanji iznos zakupnine dobili od zakupa desetina Funtane i Valkarina.

Iako zakup desetina nije bio redovna praksa upravljanja prihodima valja istaknut, kao iznimku krajem 17. i kroz cijelo 18. stoljeća, primjer desetina Funtane. Dana 17. kolovoza 1659.

¹⁶²⁶ ŽUP, AKP, 74. Varia, Affitanze decime capitolari, 30. 3. 1672.

¹⁶²⁷ ŽUP, AKP, 74. Varia, Affitanze decime capitolari, 23. 4. 1672.

¹⁶²⁸ ŽUP, AKP, 74. Varia, Affitanze decime capitolari, 23. 4. 1672.

godine sklopljen je sporazum između porečkog biskupa i kaptola s jedne strane i grofova Borisi s druge kojim je između ostaloga uređeno pitanje desetina s područje feudalne jurisdikcije Borisijevih u Funtani.¹⁶²⁹ Utvrđena je stalna vrijednost desetine za zemljišta unutar feudalne jurisdikcije, odnosno desetina sukladno običajima za zemljišta koja obrađuju stanovnici Funtane, a van feudalne jurisdikcije. Desetine pšenice, vina i ječma koje pripadaju Kaptolu iz sela Funtana dane su 18. travnja 1672. godine u najam plemiću iz Krete (*nobile cretense*) Teodosiju Trieliju, stanovniku grada Poreča za cijenu 240 lira godišnje.¹⁶³⁰ Godine 1691. će desetina Funtane biti dana u zakup grofovima Borisi za 155 lira godišnje.¹⁶³¹ Ugovor se u početku obnavljao svake godine, no s vremenom se prestao obnavljati i desetina Funtane je prešla u emfiteuzu.¹⁶³²

7.6. Sporovi i sporazumi sa seoskim općinama

Demografska kriza uzrokovana prije svega cikličkim ponavljanjem epidemija kuge tijekom 15. i 16. stoljeća imala je za posljedicu smanjenje poljoprivredne proizvodnje, budući da je u predmodernoj poljoprivredi ljudski rad bio najvažnija sastavnica. Kao posljedica navedenoga došlo je do značajnog smanjenja desetine koju je ubirao Porečki kaptol. Naseljavanje stanovništva prebjeglog iz mletačke Dalmacije i Albanije na područje porečkog distrikta, donijet će krajem 16. i u prvoj polovici 17. stoljeća nove komplikacije kaptolu oko ubiranja desetine. Područje porečkog je distrikta, naime, prostor značajnih imigracijskih kretanja u 16. stoljeću. Godine 1525. osnovano je naselje Nova Vas, 1527. Vabriga, 1573. Frata u blizini Tara, 1595. Varvari i Funtana, 1611. Mugeba i 1612. Musalez.¹⁶³³ Imigracijski procesi će biti vidljivi i u narednom stoljeću, neovisno o tome radi li se o dolasku skupina doseljenika, poput onih koji su osnovali naselje Blagarica 1623. godine ili pak pojedinaca.¹⁶³⁴ Naposljetku, 1669. godine u Poreč dolazi 64 obitelji izbjeglica s Krete.¹⁶³⁵ Tek će u drugoj polovici 17. stoljeća doći do demografskog oporavka cijelog područja.¹⁶³⁶ To će ujedno biti razdoblje sporova oko desetina porečkih kanonika i novih stanovnika.

¹⁶²⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3r-3v.

¹⁶³⁰ ŽUP, AKP, 74. Varia, Affitanze decime capitolari, 18. 4. 1672.

¹⁶³¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga F Fontane, 27r-27v.

¹⁶³² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.23. Mazzoleni I,133; APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.25. Mazzoleni III, 46v.

¹⁶³³ Cuscito i Galli 1976, 157.

¹⁶³⁴ ŽUP, AKP, 13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo, 88r-88v, 90r, 94r.

¹⁶³⁵ Bertoša 2002, 193.

¹⁶³⁶ Bertoša 1995, 585-589.

Dana 22. kolovoza 1573. godine mletački generalni providur Dalmacije svjedoči u korist Jurja (Zorzi) Poropaticha koji je ratovao protiv Osmanlija u okolici Nadina i Šibenika, navodeći kako je u starom kraju ostavio mnoga dobra nemale vrijednosti te se s deset duša nastanio u porečkoj komuni, na prostoru mjesta Vabriga.¹⁶³⁷ Ishodivši preporuku providura, kapetan Juraj Poropatich je tražio porečko vijeće dozvolu¹⁶³⁸ da se s 20 obitelji naseli na područje zvano Frata u porečkoj komuni, obvezavši se da će obrađivati zemlju i uzgajati stoku, a komuni će davati sva dužna podavanja te „pravu“ desetinu, odnosno desetinu u punom iznosu od svih vrsta žitarica i vina te priploda sitne stoke, a suprotno običajima u porečkoj komuni obvezuju se i na plaćanje desetine maslina.¹⁶³⁹ Jedini izuzetak je bio kapetan Poropatich koji je zatražio da za svoga života bude oslobođen davanja komuni 6 lira i 4 solda zakupa za kuću i vrt te desetinu kroz razdoblje od deset godina, a po isteku navedenoga roka desetinu bi davao u jednakoj mjeri kao i ostali stanovnici. Na sjednici održanoj 17. veljače 1585. porečko je vijeće prihvatilo navedenu zamolbu.¹⁶⁴⁰ Već 1588. godine u navedeno se područje naseljavaju Matija Semeljić, Simon Deković i Ivan Vogarević s obiteljima.¹⁶⁴¹ Iste su godine započela sporenja s kaptolom kojega je zastupao arhiprezbiter te izvjesnog kapetana Zucetića (Zucetich) oko prvina plodova sa zemljišta koja su bila dana navedenom kapetanu. U presudi providura od 6. rujna 1588., pozivajući se na odluku iz 1562. godine, kapetan je oslobođen ikakve obveze.¹⁶⁴² Očito je da desetinu koju su se bili obvezali podavati stanovnici Frate nisu plaćali kaptolu budući da su se porečki kapitularci u zaštitu svojih prava obratili na mletačkog dužda, koji u dukalu porečkom podestatu šalje kopiju pritužbe kaptola te mu nalaže da ispita slučaj, a isto tako i da obavijesti stanovnike Frate da se, ukoliko žele odgovoriti na optužbe, moraju javiti u Veneciju.¹⁶⁴³ No, porečka je komuna dodjelom zemlje i povlastica novim doseljenicima u Fratu zapravo prekoračila svoje ovlasti te u pismu upućenom 18. travnja 1589. godine od strane mletačkog dužda providuru Istre ta se odluka stavlja van snage, a samoga se providura ovlašćuje da djeluje po toj stvari.¹⁶⁴⁴

Stanovnici Vabriga 8. kolovoza 1588. godine mole da im se omogući župnik koji bi brinuo o njihovim potrebama, budući da su do tada pripadali pod dušobrižničku skrb Porečkoga kaptola, no, kako navode, zbog same udaljenosti mjesta te nepoznavanja jezika i

¹⁶³⁷ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, 2. Canonici di Parenzo 1573-1649, 2r-2v.

¹⁶³⁸ Zamolba je u izvoru nedatirana.

¹⁶³⁹ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, 2. Canonici di Parenzo 1573-1649, 4r-5v.

¹⁶⁴⁰ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, 2. Canonici di Parenzo 1573-1649, 6r.

¹⁶⁴¹ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, 2. Canonici di Parenzo 1573-1649, 6v-7v.

¹⁶⁴² ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, 2. Canonici di Parenzo 1573-1649, 7v.

¹⁶⁴³ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, 2. Canonici di Parenzo 1573-1649, 8r.

¹⁶⁴⁴ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, 2. Canonici di Parenzo 1573-1649, 8v.

loše brige kanonika nisu imali zadovoljavajuću duhovnu skrb.¹⁶⁴⁵ Sastavljač predstavke upućene biskupu koristi i jake biblijske izraze da izrazi nezadovoljstvo stanovnika: *paruuli petierunt panem et non erat qui frangeret eis*. Zato traže dušebrižnika njihova jezika koji bi im podjeljivao sakramente i podučavao ih kršćanskim istinama, a u slučaju da to ne bi bilo moguće mole da ih se dodijeli župi Tar koja im je mnogo bliža te da ih se iz toga razloga oslobodi dijela podavanja koja su bili dužni porečkom kaptolu. I dana 27. svibnja 1589. godine pred porečkim su biskupom nastupili Kiriša Stoinich župan i Bartol Kostović te ponovili da zbog udaljenosti od središta porečke župe dolazi do toga da tim stanovnicima nije omogućena dobra briga oko sakramentalnoga života te mole da im se providi kapelan koji bi na sebe preuzeo dušobrižničku službu. Naposljetku je po odluci biskupa briga nad novim stanovnicima Vabriga povjerena Jurju Jurkoviću, tarskom župniku, što je on i prihvatio.¹⁶⁴⁶ No, on je ujedno i zatražio trećinu prihoda koje kaptol dobiva iz Vabriga. Da bi se utvrdilo u kojoj su mjeri stanovnici Frate dužni plaćati desetinu sudci Porečke komune su zatražili od podestata da se utvrdi je li se zemlja na području Frate u područjima gdje su se naselili Zorzi Poropatich i njegova družina obrađivala. Zaista, 11. listopada 1590. godine ispitano je više svjedoka koji su potvrdili da je to zemljište do unatrag 60 godina bilo obrađivano, posebice od stanovnika obližnje Nove Vasi te da su za to plaćali teratik porečkoj komuni.¹⁶⁴⁷ No, stanovnici Vabriga uspjeli su da im se 1591. godine priznaju prava koja su imali novi stanovnici, odnosno kao grupa prebjega s osmanskih područja koje su na područje porečkoga distrikta došli pod vodstvom Jure Filipina.¹⁶⁴⁸ U tom će smislu biti i jasniji utok duždu stanovnika Vabriga u kojem traže da nadležno tijelo u njihovom sporu s kaptolom oko desetina bude magistratura *Collegio de dieci Saui del corpo dell' eccellentissimo Senato*.¹⁶⁴⁹

U začecima spora koji će se javiti oko desetina između Porečkog kaptola i novih doseljenika u porečki distrikt mletačka je vlast željela ispitati pravo porečkih kapitularaca na to podavanje. Porečki se kanonici u obranu svojih prava obraćaju tadašnjem biskupu Cesaru de Noresu, tražeći ga da zastupa njihove interese pred svjetovnim vlastima, jer kako sami kažu, uskratim desetina ugrožen je njihov materijalni opstanak, budući da iste čine njihov jedini izvor prihoda. U zastupanje prava porečkoga kaptola uključio se i apostolski nuncij u Veneciji¹⁶⁵⁰ koji je obavijestio samoga dužda da stanovnici porečkoga distrikta odbijaju plaćati

¹⁶⁴⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 85.

¹⁶⁴⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 86.

¹⁶⁴⁷ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Libro „EE“, 13r.

¹⁶⁴⁸ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Libro „EE“, 15r-16r.

¹⁶⁴⁹ ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 30r.

¹⁶⁵⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 74.

kaptolu desetinu za sva zemljišta koja obrađuju. To proizlazi iz dukala koji je 28. lipnja 1591. mletački dužd Pasquale Cicogna poslao tadašnjem porečkom podestatu Nicolòu Zorziju te mu nalaže da ispita imaju li porečki kanonici stvarno pravu na desetinu s rečenih zemljišta porečkoga distrikta, i ako se pokaže istinitim da poduzme sve što je u njegovoj moći da omogući kanonicima sakupljanje desetine.¹⁶⁵¹ Porečki je podestat odmah krenuo u provedbu duždeva naloga, no nailazio je na jedan problem koji bi mogao izazvati sumnju u pravičnost postupka, a to nipošto nije želio. Naime, kako saznajemo iz pisma koje je uputio predstavniku vlasti u Vižinadi, njegov je kancelar, koji trebao voditi ispitivanja svjedoka u vezi desetine, bio brat jednoga porečkoga kanonika.¹⁶⁵² Predstavnik vlasti u Vižinadi je kolegijalno porečkom podestatu dao na raspolaganje svoga kancelara,¹⁶⁵³ te je porečki podestat, sukladno duždevom nalogu, proveo ispitivanja svjedoka, uglednih porečkih stanovnika, da bi utvrdio imaju li kanonici pravo na desetinu, o čemu je sastavljen zapisnik.

Iz zapisnika je razvidno da je prvi ispitivanju pristupio Nikola pok. Benedikta Rado zvani Grifon, porečki stanovnik (*incola Parentii*). Po njegovom je sjećanju, koje seže u doba djetinjstva, od plodova svih zemljišta koje je obrađivao na porečkom teritoriju davao kaptolu desetinu pšenice i drugih vrsta žitarica te leguminoza i vina, a iz desetine je bilo izuzeto ulje. Po smrti oca i on sam je na taj način, poput svih ostalih porečkih stanovnika koji su obrađivali zemlju, davao kaptolu dužnu desetinu. Nadalje navodi da su prema njegovom saznanju i stanovnici Nove Vasi, Fuškulina, Vabriga i Frate te Žbandaja na jednak način plaćali desetinu. Priupitan kako to znade, odgovara da je njegov brat Juraj, kanonik porečkoga kaptola, u godinama kada bi bio izabran za kanevara pohodio navedena naselja da bi prikupio desetinu, te da je o tome vodio i knjige desetina koje je imao prilike vidjeti na svoje oči. Osim navedenih desetina žitarica i vina, kaptolu su pripadale i desetine priploda sitne stoke, kako stoji navedeno u već spomenutim knjigama.¹⁶⁵⁴ Nakon njega ispitan je Matheo de Stratis, ugledni porečki građanin koji je obavljao službu bilježnika. I on je na pitanje obrađuje li zemlju u porečkom ozemlju potvrdno odgovorio te napomenuo da porečkim kanonicima daje desetinu pšenice i drugih vrsta žitarica te vina u omjeru osam posto.¹⁶⁵⁵ Isto tako, prema njegovom svjedočenju, desetinu plaćaju, i napominje, uvijek su plaćali stanovnici ostalih naselja porečke komune.¹⁶⁵⁶ M. de Stratis je bio dobro upoznat s materijalnim stanjem porečkoga kaptola,

¹⁶⁵¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 74.

¹⁶⁵² ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 74.

¹⁶⁵³ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 74.

¹⁶⁵⁴ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 75.

¹⁶⁵⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 74.

¹⁶⁵⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 75-76.

budući da je u desetinske knjige pisao zabilješku o stanju kaptolske blagajne sastavljenu pred svim kanonicima i biskupom, pa je njegova opaska o važnosti desetina za porečke kapitularce još značajnija. On će, naime, reći na ispitivanju da kada bi porečki kaptol bio lišen prihoda na osnovu desetine njegovi kanonici jednostavno ne bi imali dovoljno materijalnih sredstava za život te bi i porečka župa, kao i okolne seoske župe, mogla uzdržavati samo jednoga svećenika.¹⁶⁵⁷ Slično će potvrditi i Dominik sin Ivana Petra Caldier iz Poreča (*Dominicus, filius domini Ioannis Petri Caldier de Parentio*). Po njegovu sjećanju, koje od toga dana seže do trideset godina unatrag, porečki su kanonici od svih stanovnika porečkog teritorija koji obrađuju zemlju imali pravo na desetinu svih žitarica i mahunarki te vina. Napominje ako je netko i pravio vino pomiješano s vodom (*zonta*), isto je tako kaptolu bio dužan desetinu u omjeru osam posto, a tako i on čini.¹⁶⁵⁸ I po njegovoj spoznaji to su isto činili i stanovnici Mugebe, Nove Vasi, Fuškulina, Frate i Vabriga, a to mu je poznato jer je često znao ići s kaptolskim kanevarima prikupljati desetinu.¹⁶⁵⁹ Slijedeći ispitaní svjedok je bio Ivan pok. Jeronima de Bortholo iz Poreča (*Ioannes condam domini Hieronimi de Bortholo de Parentio*). I on je potvrdio da već 36 godina, otkad je preuzeo očinska zemljišta, daje dužnu desetinu porečkom kaptolu od svih žitarica i vina u omjeru osam posto, te da su na jednak način desetinu dužni davati i stanovnici okolnih naselja, a uz to i desetinu priploda sitne stoke.¹⁶⁶⁰ Na upit, otkuda mu je to poznato, napominje da je na svoje oči vidio da naseljenici iz porečkoga distrikta dopremaju desetinu u skladišta porečkoga kaptola, a uz to svjedoči da je njegov brat Vicencije u više navrata bio zakupnikom desetine sitne stoke.¹⁶⁶¹ Svjedok u navedenom procesu pred porečkim podestatim bio je i već spomenuti Vicencije de Bortholo (*Vicentius de Bortholo*). I on je poput brata potvrdio da svi stanovnici porečke komune koju uzgajaju žitarice, imaju vinograde ili posjeduju sitnu stoku imaju obvezu davanja desetine porečkome kaptolu, uključujući i stanovnika naselja Vabriga, Frata, Nova Vas, Fuškulin i Žbandaj.¹⁶⁶² Spominje da je kroz dvije godine otkupljivao desetinu priploda sitne stoke iz sveg porečkog teritorija te svu desetinu sira, koja je iznosila 1 libru sira po janjcu, odnosno kozliču.¹⁶⁶³ Da bi potvrdio sve izrečeno spominje da je i njegov pokojni otac običavao zakupiti dio desetina od izvjesnog porečkog kanonika Antuna iz Udina te da bio po toj osnovi sakupio prihode od svih vrsta žitarica, vina,

¹⁶⁵⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 76.

¹⁶⁵⁸ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 76.

¹⁶⁵⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 76.

¹⁶⁶⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 76.

¹⁶⁶¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 76-77.

¹⁶⁶² ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 77.

¹⁶⁶³ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 77.

sira i priploda sitne stoke.¹⁶⁶⁴ Osim toga, navesti će da je prije dolaska izvjesnog Poropatića u naselje Frata u porečkom distriktu običavao uzimati, na račun zakupa, desetinu nekih vicina Vižinade koji su obrađivali određena zemljišta ili napasali stoku na području porečkoga distrikta.¹⁶⁶⁵ Među svjedocima se spominje i Maksim de Stin (*Maximus de Stin*), u dobi od četrdeset godina. Po njegovim je riječima svake godine davao kanonicima desetinu žitarica i vina u omjeru osam posto, te desetinu janjaca i kozlića, koja iznosi realnu desetinu, a po sjećanju to je činio i njegov otac. Tu su desetinu bili dužni podavati svi koji su obrađivali zemlju ili napasali sitnu stoku na porečkom teritoriju neovisno o njihovom mjestu stanovanja, a kao primjer navodi neke stanovnike Motovuna koji su to isto činili, a to mu je poznato jer je davao u najam zemlje nekim naseljenicima Bačve, naselja u blizini Višnjana, i koji su davali desetine žitarica porečkom kaptolu na opisani način, a isto tako dao je u najam i neka zemljišta Juri Filipinu, novopridošlom stanovniku koji je isto tako kanonicima plaćao desetinu.¹⁶⁶⁶ Pravo kanonika na desetinu potvrdio je i Dominik Grumazzo (*Dominicus de Grumazzo*), koji od svoga doseljenja, a to je već 17 godina, daje kanonicima desetinu od svih vrsta žitarica, mahunarki i vina, i to u omjeru jednu od dvanaest jedinica, što je nešto više od osam posto, a na taj način su desetinu plaćali i ostali stanovnici toga teritorija.¹⁶⁶⁷ I slijedeći je svjedok u procesu pred porečkim podestatim bio četrdesetogodišnjak Ivan pok. Marka Seblago (*dominus Ioannes condam domini Marci Seblago*), koji je potvrdio da su svi stanovnici, odnosno naseljenici bilo grada ili njegova distrikta koji siju žitarice ili obrađuju vinograde, dužni kanonicima davati desetinu u vidu jedne dvanaestine prinosa, a to je upravo on činio, te po njegovu saznanju i svi novopridošli stanovnici porečkoga teritorija. Kako sam svjedoči, po pričanju starijih, nekad se desetina bila davala u snopovima te je svaki deseti snop pripadao kaptolu, kao i svaki deseti dio grožđa, no kako se u narednom razdoblju desetina davala u vršenim žitaricama te vinu desetina je svedena na dvanaestinu plodova. I na taj se način plaća desetina neovisno radi li se o već obrađivanim poljima ili novo prokrčenim na neobrađenom zemljištu, te po njegovu saznanju osim desetina navedenih poljoprivrednih kultura kaptolu pripada i desetina priploda sitne stoke.¹⁶⁶⁸ O davanju kaptolu desetine na taj način posvjedočio i Bartolomej Vicentinus, stanovnik Poreča. Kaptolu su desetinu dužni davati u omjeru od osam posto svi stanovnici grada i distrikta, neovisno o tome radi li se o već obrađenim poljima ili prokrčenim

¹⁶⁶⁴ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 77.

¹⁶⁶⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 77-78.

¹⁶⁶⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 78.

¹⁶⁶⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 78.

¹⁶⁶⁸ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 78-79.

zemljištima.¹⁶⁶⁹ I Jakov de Stin (*Iacobus de Stin*) porečki stanovnik u dobi od 55 godina, potvrdio je da kaptolu pripada sva desetina žitarica i vina te priploda sitne stoke i sira i to na omjeru osam posto u odnosu na prve i pravi desetinu janjaca i kozlića, i to neovisno o tome radi li se o obrađivanom zemljištu ili tek prokrčenom, a desetina se nije plaćala jedino na masline i maslinovo ulje.¹⁶⁷⁰ Kao posljednji svjedok pristupio je Krstitelj pokojnog Franje de San Sebastiano (*Battista condam domini Francisci de San Sebastiano*). Njegovo se svjedočanstvo nije razlikovalo od ostalih, a to mu je poznato budući da je za račun kaptola sudjelovao u mjerenju prinosa žitarica, te je potvrdio da su stanovnici Vabriga, prije spora, uredno namirivali desetinu.¹⁶⁷¹

Nakon provedenog postupka ispitivanja uglednijih porečkih građana kao i pregleda dokaza u vidu registara o prikupljenoj desetini iz 1579. godine te nekih drugih priloženih dokaza od strane porečkih kanonika, porečki podestat u sporu Kaptola i novih doseljenika u selima Nova Vas, Fuškulin i Vabriga, izuzev naselja Frata, budući da oni vode poseban spor s kanonicima pred koparskim podestatom i kapetanom, 14. srpnja 1591. presuđuje da su isti potvrdili svoja prava na desetina pšenice i ostalih vrsta žitarica, mahunarki, vina, priploda sitne stoke te prvine sira te da novi naseljenici moraju u pravo vrijeme u kaptolska skladišta donositi desetine navedenih dobara te podmiriti svu uskraćenu desetinu.¹⁶⁷²

Jasno je da stanovnici podavanje desetina vezuju uz dušobrižničku službu. Podavanje desetina će biti i točka sporenja 1592. godine. Tada, naime, Aluise Superantio, koparski kapetan i podestat, presuđuje da su stanovnici Vabriga dužni kaptolu podavati desetinu žitarica, no isto tako da se ne tjeraju da desetinu daju prije vremena.¹⁶⁷³ No, plaćanje desetine će biti sporno i 1595. godine. Naime, u presudi od 5. prosinca rašporski je kapetan presudio u korist porečkoga biskupa i kaptola protiv stanovnika Vabriga obvezujući ih da podmire dugovanja na ime desetine te su još bili primorani platiti troškove u iznosu 11 lira i 8 solada.¹⁶⁷⁴

Prvi sporazum postignut s novim doseljenicima je onaj s Jurom Filipinom i doseljenicima pod njegovim vodstvom koje se opisuje terminom „Morlachi“. Taj je sporazum postignut 27. rujna 1595. godine te njime zaključen spor koji se vodio oko obveze plaćanja desetine. Sporazum je potvrđen od strane državnih vlasti 28. rujna 1595. godine. Najveća

¹⁶⁶⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 79.

¹⁶⁷⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 79-80.

¹⁶⁷¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 80.

¹⁶⁷² ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 80-81.

¹⁶⁷³ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 87.

¹⁶⁷⁴ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 88.

promjena koji donosi je omjer u kojemu se desetina plaća. Naime, desetina žitarica i vina je iznosila 8% i u toj su je mjeri plaćali svi stanovnici porečke komune i distrikta. Već je u prvom članku Sporazuma navedeno da će Filipin i njegova družina, od svih žitarica, vina, leguminoza i povrća plaćati desetinu u iznosu 5%, a od priploda sitne stoke 6%.¹⁶⁷⁵ Od toga su pravila bili izuzeti plodovi dobiveni s onih zemljišta za koje su prijašnji vlasnici bili obvezatni davati desetinu u omjeru uobičajenom za područje porečke komune i distrikta.¹⁶⁷⁶ Plodove i prinose s te dvije vrste zemljišta nisu smjeli biti pomiješani u skladištenju. Kaptolski je agent morao biti obaviješten na vrijeme kako ne bi došlo do zloporaba i učinjena šteta Crkvi. U slučaju da agent ne bi bio pozvan ili bi na koji drugi način bilo učinjeno što protivno Sporazumu prekršitelj bi bio primoran platiti dupli iznos. Jure Filippin i njegova družina su se obvezali platiti u roku tri naredne godine zaostatke desetine koji nisu plaćali za vrijeme trajanja spora. Taj je sporazum bio uzor sporazumima koji će biti postignuti sredinom 17. stoljeća s ostalim seoskim komunama.

Neovisno o presudama i postignutom sporazumu, sporenja između Kaptola i stanovnika Vabriga nastavljaju se 1597. godine. Tada je rašporski kapetan Almorò Tiepolo trebao provesti istragu o desetinama koje su stanovnici Vabriga bili dužni davati porečkom biskupu. U pismu upućenom iz Buzeta 8. siječnja 1597. godine¹⁶⁷⁷ razlaže da se po njegovom sudu stanovnici Vabriga ne mogu smatrati uključenim u sporazum koji je sklopljen s stanovnicima predvođenim Jurom Filipinom, budući da se isti nije nikada zauzeo za njih a u samom sporazumu s Filipinom jasno su navedeni svi stanovnici njegove grupe, odnosno da područje koje naziva *Ponta d'Abriga* nije dodijeljeno stanovnicima kao javno dobro te da se ti stanovnici ne mogu smatrati izuzetima od podavanja. Osim toga, oni sami su kroz razdoblje „od osam ili deset godina“ kako navodi Tiepolo uredno podmirivali desetinu porečkom kaptolu, a to su činili i svi oni koji su obrađivali ta zemljišta prije njih.¹⁶⁷⁸ Istovremeno se i porečki biskup obratio na dužda u zaštiti prava svojega stolnoga kaptola te je mletački dužd

¹⁶⁷⁵ Usp.: „*Che Filippino soprascritto e compagni che saranno nominati come di sopra, e che al presente ricasano di pagare la decima alla sopradetta Chiesa, habbiano a pagare di tutte le biade, vino, menuti e legumi che raccoglierrano nelli terreni che coltiuano e coltiueranno di qual si voglia sorte in ogni tempo in ragione di cinque per cento e di tutti li animali che nasceranno sei per cento.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 78. Jedanest knjiga stampata, 78.7. Reverendissimo Capitolo di Canonici di Parenzo, 9.

¹⁶⁷⁶ Usp.: „*Che li sopradetti Morlacchi siano parimenti tenuti pagar per li terreni, che per avvenire fossero per aquistare la medesima decima, che erano soliti pagar li patroni delle terre vendute, dovendo per le biade e vini che raccoglierrano dalli beni nouamente comprati di sopra hauer ara, tinazzi separati, acciò che si descrivino li frutti, che sono tenuti pagar per la vecchia, o noua decima. Il simile facino li altri noui habitanti, che venissero e coprassero simili terreni, che prima pagauano.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 78. Jedanest knjiga stampata, 78.7. Reverendissimo Capitolo di Canonici di Parenzo, 10

¹⁶⁷⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 89.

¹⁶⁷⁸ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Libro „EE“, 19r.

Marino Grimani 5. kolovoza 1597. presudio u njegovu korist nalažući stanovnicima Vabriga da poštuju sporazum iz 1595. godine.¹⁶⁷⁹ Provedba je presude pala na rašporskog vicekapetana Paola Thiepola koji je 21. kolovoza naložio vabriškom požupu da naloži svim dužnicima da namire dug po pitanju desetina ili da uplate jamstvo da će sva dužna desetina biti podmirena kaptolu.¹⁶⁸⁰ Po toj naredbi postupili su tadašnji župan Grgur Stojnić te Ivan Stojković i Ivan Dulović koji su *in solidum* podmirili dugovanje svih stanovnika Vabriga.¹⁶⁸¹ Sporenja oko desetine s navedenim stanovnicima nisu prestale ni dogodne. Naime, 7. kolovoza 1598. godine u dukalu upućenom rašporskom kapetanu mletački dužd navodi da prema tužbi porečkoga biskupa Giovannija Lippomana stanovnici Vabriga se ne drže odredaba sporazuma iz 1595. godine, te ga upozorava da izvidi slučaj i učini sve što je u njegovoj moći da se sporazum poštuje.¹⁶⁸²

No, ni početkom 17. stoljeća neće doći do poboljšanja stanja. O teškom stanju porečkoga kaptola uzrokovanog nepodmirenjem desetina, u čemu posebno prednjače stanovnici Vabriga i Frate, Svetu Stolicu obavještava u relacijama ondašnji porečki biskup Giovanni Lippomano.¹⁶⁸³ Spor između porečkog biskupa i kaptola s jedne strane te stanovnika Vabriga s druge vodi se 1600./1601. godine pred tijelom *Collegio dei dieci Savi del corpo del eccellentissimo Senato*. I u ovom procesu priznato je pravo na desetinu porečkom biskupu i kaptolu, kao što je to bilo i učinjeno dukulom od 5. kolovoza 1597. godine.¹⁶⁸⁴ Što je potvrđeno i dukulom dužda Marina Grimanija od 10. siječnja 1601. godine, dok je izvršenje presude proslijeđeno rašporskom kapetanu. ¹⁶⁸⁵ Dana 12. rujna 1601. godine rašporski je kapetan Alessandro Zorzi izdao proglas u kojemu naređuje svim požupima novih stanovnika u porečkom distriktu da objave da svi oni koji su ovršili žitarice trebaju u roku osam dana podmiriti dužnu desetinu kaptolu pod kaznom od 50 malih lira.¹⁶⁸⁶ Zbog odbijanja plaćanja desetine rašporski je kapetan Alessandro Zorzi morao intervenirati i u travnju 1601. godine kada vabriškom požupu nalaže da mora utvrditi točnu količinu desetine žitarica, vina i stoke prethodnih godina pod kaznom od 25 dukata.¹⁶⁸⁷ Neovisno o donesenim presudama spor se nastavio i 1603. godine pred kolegijem *Dieci Savi del corpo del eccellentissimo Senato*. Stanovnike je Vabriga zastupao Pietro

¹⁶⁷⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 90.

¹⁶⁸⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 91.

¹⁶⁸¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 91.

¹⁶⁸² ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 30r.

¹⁶⁸³ Grah 1983, 7.

¹⁶⁸⁴ ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 30r.

¹⁶⁸⁵ ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 30r.

¹⁶⁸⁶ ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 30r.

¹⁶⁸⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 91.

Maniazzo tvrdeći da nisu dužni davati desetinu, dok je kaptol zastupao don Antonio de Pradueris tražeći da navedeni novi stanovnici podmiruju desetinu žitarica nakon vršidbe te vina i priploda sitne stoke.¹⁶⁸⁸ Prema presudi stanovnici Vabriga su bili dužni podavati desetinu za zemljišta koja obrađuju na lokalitetu *Ponta d'Abrega* na način na koji je to plaćao izvjesni Stringher, što su kanonici mogli dokazati, koji je to područje obrađivao prije njihova naseljenja, dok su za druga zemljišta bili oslobođeni podavanja desetine.¹⁶⁸⁹ Iako su presude bile u korist kaptola, put do realizacije prihoda nije bio lagan. Tako je na kaptolskoj sjednici 12. travnja 1615. godine izabran prokurator koji je trebao djelovati pri civilnim vlastima da se osigura naplata desetine koju su bili dužni novi stanovnici Frate i Vabriga.¹⁶⁹⁰

Tijekom tridesetih godina 17. stoljeća porečki kaptol proživljava razdoblje najdublje krize, od dva dostojanstvenika i osam običnih kanonikata 1638. godine popunjena su samo dva kanonikata, a pri kaptolu djeluje još samo jedan niži klerik. Upravo će to naglasiti porečki kanonici u molbi duždu 9. srpnja 1638. godine, a uzrok takvom stanju naći će u nepodmirenju desetine, jedinog izvora prihoda porečkoga kaptola, od strane novih stanovnika.¹⁶⁹¹ Svoj su odgovor na molbu poslali stanovnici naselja porečkoga distrikta po svom zastupniku Pasqualu Reggiu 10. srpnja 1638. godine. Iz odgovora slijedi da se stanovnici naselja porečkog distrikta koji su se na to područje naselili iz područja osmanskog osvajanja još uvijek drže teze da su desetine vezane uz dušobrižničku službu, a u tim mjestima to ne čini kaptol već njihovi svećenici.¹⁶⁹²

Daljnji sporovi sa stanovnicima Vabriga nastavljaju se polovicom stoljeća zbog tumačenja presude iz 1603. godine. Stoga je rašporski kapetan Marc'Antonio Grimani bio primoran proglasom izdanim u Buzetu 13. lipnja 1652. godine naložiti stanovnicima Vabriga da podaju desetinu kaptolu.¹⁶⁹³ Naime, porečki su biskup i kaptol tražili da se sukladno presudi iz 1603. podmiruje desetina iz područja *Punta d'Abrega* na način na koji je to nekada činio Antonio Stringher, odnosno u istoj onoj mjeri kao građani Poreča, odnosno 8%, a što su stanovnici Vabriga odbijali i odbijaju plaćati „protivno svim božanskim i ljudskim zakonima“.¹⁶⁹⁴ Rašporski kapetan traži od župana da naredim svim stanovnicima da su dužni davati desetinu u navedenom omjeru s rečenoga lokaliteta. Osim toga, župan je trebao

¹⁶⁸⁸ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 92.

¹⁶⁸⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 92.

¹⁶⁹⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga računa 1601. – 1634., 149r.

¹⁶⁹¹ ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 5r.

¹⁶⁹² ŽUP, AKP, 70. Varia, Libro III, 7r.

¹⁶⁹³ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 94.

¹⁶⁹⁴ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 94-95.

odabrati dva vještaka, a isto tako i kaptol koji su trebali procijeniti vrijednost desetine svih proteklih godina počevši od 1603. godine, te je procijenjena količina trebala biti sukladno razmjeru podmirena od stanovnika Vabriga kroz listopad 1652. godine. U slučaju da župan ne bi tako postupio u obzir bi se uzela samo procjena koju bi učinili vještaci izabrani od strane kaptola.¹⁶⁹⁵ Proglas je objavljen u Vabrigi 24. lipnja 1652. godine. Da je spor izazivao snažna protivljenja od strane obveznika desetine svjedoči i pismo koje je kolegij *Collegio de dodici saui ordinarii dell'eccelesimmo Senato* uputio 31. kolovoza 1652. godine rašporskom kapetanu u kojem obrazlažući presudu iz 1603. godine navodi da su stanovnici Vabriga dužni plaćati desetinu samo za ona zemljišta na lokalitetu *Punta d'Abrega*, a ne za sva ona dobra koja su iskrčili i učinili adekvatnima za uzgoj poljoprivrednih kultura, a ostali stanovnici porečkog distrikta ne trebaju smatrati uključenima u navedene obveze.¹⁶⁹⁶ No, porečki biskup, u ime zaštite prava svoga kaptola šalje u Veneciju don Pietra Gritta, na čije je inzistiranje navedeno tijelo u dopisu rašporskom kapetanu 4. siječnja 1653. u kojem ispravljaju navode o tome da se ostale stanovnike porečkog distrikta ne treba teretiti za desetinu.

Godine 1651. bit će riješen spor sa stanovnicima Frate koji će prema presudi plaćati desetinu u omjeru 5% ali će i samostalno uzdržavati župnika.¹⁶⁹⁷ Godine 1653. kanonici su riješili sporove sa stanovnicima Maja, koji su pristali na plaćanje desetine u iznosu 8% za tzv. „stare posjede“ (*vecchi terreni*) i 5% za nove posjede i to od svih žitarica i leguminoza te vina i priploda sitne stoke.¹⁶⁹⁸ Na isti su način sporazumno pristali na plaćanje desetina i stanovnici Musaleža, s tim da su od priploda sitne stoke davali desetinu 6%. Osim toga svom dušobrižniku nisu bili dužni nikakva podavanja izuzev jednog starića pšenice, raži i ječma, dok bi drugi troškovi dušobrižnika spali na kaptol.¹⁶⁹⁹ U svemu je istovjetan bio i sporazum postignut 1. lipnja 1653. sa stanovnicima Valkarina te sa stanovnicima Mugebe.¹⁷⁰⁰ Osim cijelih zajednica sporazumi su postizani i s pojedinim obveznicima podavanja desetine. Tako su se 2. lipnja 1653. godine Antun Bubičić, Grga Bodetić te braća Jakov, Šime i Luka Bodetić pok. Zuane koji su obrađivali zemlju koja je pripadala porečkoj obitelji Raguzzi obvezali podavati kaptolu desetinu na način na koji to čine i drugi stanovnici Žbandaja¹⁷⁰¹ Istoga je dana to učinio Stipe Sorković, također stanovnik Žbandaja,¹⁷⁰² dok su u narednim danima lipnja 1653. takvi

¹⁶⁹⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 95.

¹⁶⁹⁶ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 96.

¹⁶⁹⁷ ŽUP, AKP, 69. Regole per pagamento della decima, s.d.

¹⁶⁹⁸ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, 7v.

¹⁶⁹⁹ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, 8r.

¹⁷⁰⁰ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, 8v-9r.

¹⁷⁰¹ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, 9r.

¹⁷⁰² ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni del Capitolo, 9v.

sporazumi postignuti i sa drugim stanovnicima te cijelom zajednicom Nove Vasi kada je potvrđeno da su obveznici desetine u iznosu 8%.¹⁷⁰³

No, postignuti sporazumi se nisu dugu održali, a desetina je bila podmirena samo za 1654. godinu.¹⁷⁰⁴ Već su se naredne godine, prema iskazima kanonika, pojavili problemi. Iako su stanovnici naselja porečkog distrikta bili voljni podmiriti desetinu te je dovezli do gradskih vrata, kada su naišli na neke sumještane koji su ih odvratili od toga nauma te su se vratili kućama i nakon toga događaja odbijali davati desetinu.¹⁷⁰⁵ Kanonici su se potom obratili porečkom podestatu s molbom da pošalje dva oficijala koji bi branili pravo Kaptola na desetinu. No, prilikom pokušaja da uberu desetinu u Musaležu izvjesni Marko Chiurco je naveo tamošnje stanovnike na pobunu te su oficijali pobjegli, a s njima i jedan kanonik.¹⁷⁰⁶ Tim su se primjerom povelili i stanovnici ostalih naselja te su i oni počeli odbijati podavanje kaptolu desetine. A povrh toga, ističu kanonici, prijeti im se smrću te zbog straha za život ne idu sakupljati desetinu.¹⁷⁰⁷

Kaptol je polovicom 17. stoljeća uz podršku svoga biskupa uspio urediti pravo na desetinu s područja Vabriga. Iako je sada pravo na desetinu od 8% bilo nesporno u onom dijelu koji se odnosi na lokalitet *Punta d'Abrega*, i u drugoj je polovici 17. stoljeća dolazilo do odbijanja podmirjenja desetine. Presudu je u tim sporovima donosio porečki podestat. Tako je 12. svibnja 1659. godine Grgi Kovačiću i braći zaplijenjeno 9 kozlića, dok je Juri Svojkoviću 21. istoga mjeseca zaplijenjeno 15 kozlića, budući da isti nije podmirio desetinu dvije godine.¹⁷⁰⁸ Dana 26. svibnja 1659. pred porečkim se podestatom Marko Amušić obvezao da će podmirivati desetinu žitarica, vina i sitne stoke „po starom običaju“ s terena koje je kupio od izvjesnog Kostovića i nekih drugih žitelja porečkog distrikta a koji se nalaze blizu područja *Punta d'Abrega*.¹⁷⁰⁹ Neki, su pak odbijali iskazati pravo stanje. Tako je 28. svibnja 1659. Matija Bubičić osuđen da u roku tri dana izvijesti o broju stoke koju posjeduje ili će mu, ako to ne učini, na

¹⁷⁰³ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, , 9v-10v.

¹⁷⁰⁴ ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Neuvezani listovi.

¹⁷⁰⁵ Usp. „... che perciò vennero quei abitanti con le decime di formenti, segalle et altre biade sino alle porte di Parenzo, oue essendo capitato in quel posto vno dei sedutori li fece tornare a dietro et hanno dopo ruscato di pagare.“ Vidi: ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Neuvezani listovi.

¹⁷⁰⁶ Usp. „... che con tutti suoi ordini espressi si portò a far pegni in Monsalese, mà fù così ardito un Marco Chiurco del condam Paulo, della medesima Villa, che sollevò il popolo e presi i sassi fece fuggire gl'officiali con un pouero canonico che era con essi.“ Vidi: ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Neuvezani listovi.

¹⁷⁰⁷ Usp.: „... è si sono resi così temerarii i capi della seditione che hanno minacciata la morte alli istessi canonici, onde alcuno di essi non ardisce di andare à dimandar la sua decima, unico loro sostenimento per valido timore di perdere la vita.“ Vidi: ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Neuvezani listovi.

¹⁷⁰⁸ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 98.

¹⁷⁰⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 98.

ime desetine biti zaplijenjena tri kozlića.¹⁷¹⁰ Drugi su pak prodali janjce i kozliće prije nego li je bila izdvojena desetina. Tako je Grgur Zelenković 30. svibnja 1659. godine osuđen da kaptolu umjesto kozlića isplati 3 lire, a trebao je platiti i sudske troškove u iznosu jedne lire.¹⁷¹¹ Porečki su kanonici morali kod podestata intervenirati i 1685. godine, budući da dva stanovnika Vabriga Marko Jakovčić i Jure Vadagna nisu dopustili kaptolskim prokuratorima da izmjere količinu žitarica i odrede desetinski dio. Porečki podestat 14. kolovoza 1685. naređuje vabriškom požupu da osigura da kaptolski prokurator i gradski procjenitelj utvrde kod navedenih količinu žitarica.¹⁷¹² Dana 12. kolovoza 1669. godine je presuđeno u korist kaptola protiv Petra Blaškovića budući da isti nije podmirivao desetinu kroz nekoliko godina.¹⁷¹³ No budući da je isti posredstvom sina Matije ulagao prigovore, spor je završen presudom koparskog kapetana i podestata u korist kaptola 16. srpnja 1672. godine.¹⁷¹⁴

Godine 1657. dolazi do sklapanja sporazuma oko desetine s porečkim kaptolom i seoskim općinama porečkog distrikta, nakon presude Velikog vijeća potvrđene u Senatu od 25. kolovoza 1654. godine. Tako će 28. travnja 1657. godine u Rovinju pred rašporskim kapetanom Bartolomeom Rotta, Steffano Succola, župan u Jasenovici, predstavljajući cijelu općinu, obvezati se podmiriti kaptolu desetinu za protekle tri godine kao i za naredne godine, na način da desetina s novoiskrčenih zemljišta iznosi 5%, a sa onih obrađivanih 8%.¹⁷¹⁵ Istog će se dana i na isti način navedenu desetinu obvezati podmiriti i Zuanne Vugnan, župa Blagarice zastupajući svoju općinu.¹⁷¹⁶ Tada su se isto davanje, na isti način, obvezali podmiriti i župan Musaleža Zuanne Churco za svoju općinu¹⁷¹⁷ i Aleksandar Prekalj, župan seoske općine Dračevac.¹⁷¹⁸

7.7. Spor oko desetina Funtane

7.7.1. Prijelaz vlasništva nad Funtanom u ruke Borisija i izvori sporenja

Porečki će kaptol tijekom dva stoljeća voditi spor s koparskim grofovima Borisijima oko desetina Funtane kao i oko granica unutar kojih Borisiji imaju pravo na jurisdikciju, te će

¹⁷¹⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 99.

¹⁷¹¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 99.

¹⁷¹² ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 100.

¹⁷¹³ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 100-101.

¹⁷¹⁴ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 101-102.

¹⁷¹⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 65r.

¹⁷¹⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 66r.

¹⁷¹⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 67r.

¹⁷¹⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 68r.

u bitnom biti drugačiji od sporova koji se vode s novim stanovnicima na području porečkog distrikta. Posjed Funtane dolazi 1565. godine, kao uzmirazje (*contradota*), u vlasništvo Vincenze Malipiero, odnosno kaštel *Neboise* građen od kamena i drva s pripadajućim zemljištem.¹⁷¹⁹ No, očigledno da taj posjed nije donosio nikakva prihoda jer je zemlja bila neobrađena. To je vidljivo iz proglašenja Nicolaa Salamona od 3. prosinca 1585. godine, koji svjedoči o neobrađenom zemljištu u porečkom distriktu, a napose u kontradi Funtana, spominjući ruševan kaštel *Neboise* i neobrađena zemljišta u tom distriktu.¹⁷²⁰ Već 18. kolovoza 1595. godine Vincenzo Malipiero prodaje neke od svojih posjeda u Istri uključujući kaštel *Neboise* s pripadajućim zemljištem te neko zemljište u području zvanom Nigrignana u porečkom distriktu Faustu Vrančiću za 500 dukata od 6 lira i 4 solda, od kojih je pedeset dukata isplatio po sklapanju ugovora.¹⁷²¹ No, već 26. srpnja 1596. godine Faust Vrančić prodaje navedene posjede Bernardu Borisiju, plemiću porijeklom iz Bara, kapetanu koparskih teritorijalnih jedinica tzv. *cernida*, kako je naglašeno u ugovoru o cesiji.¹⁷²² Budući da B. Borisi nije raspolagao dostatnom količinom gotova novca, sklopio je 5. prosinca 1596. godine ugovor o kupoprodaji navedenih posjeda s Vicenzom Malipierom,¹⁷²³ s tim da je istodobno među navedenim stranama sklopljen ugovor o zakupu a *livello francabile* na pet godina s obvezom davanja 30 dukata godišnje koje je trebao plaćati u dvije rate, svakih šest mjeseci.¹⁷²⁴ Bernardo Borisi pok. Petra¹⁷²⁵ je još 1595. godine zatražio od rašporskog kapetana Almora Tiepola investituru za sebe i svoje nasljednike nekih zapuštenih zemljišta zaraslih u makiju u porečkom teritoriju u kontradama Funtana, Aquadizza i Lisera koja su graničili na istoku s posjedima samostana sv. Franje u Poreču te zemljištima porečkih obitelji Malacarne i Cripa, na jugu s Vrsarom, posjedom porečkog biskupa, kao i zemljištem Matije i Cesara de Stratis iz Poreča, na sjeveru s rtom Grossa, dok se na zapadu dopirali do morske obale.¹⁷²⁶ Uz to je zatražio i otočić *Reuiera*¹⁷²⁷ na kojem je namjeravao napasati stoku.¹⁷²⁸ Bernardo Borisi se zauzvrat obvezao u roku godine na navedenom području naseliti deset ili više obitelji kako bi rečena zemljišta bila privedena kulturi. Dana 3. listopada 1595. godine je rašporski kapetan

¹⁷¹⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 101r-102v.

¹⁷²⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 1r-1v.

¹⁷²¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 103r-105v.

¹⁷²² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 106r.

¹⁷²³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 106v-107r.

¹⁷²⁴ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 107v-108r.

¹⁷²⁵ O Bernardu Borisiju vidi: Marković 2005, 81-86; Gergeta 2022, 98-104.

¹⁷²⁶ ŽUP, AKP, 14. spor Funtana, knjiga Q Fontane, 2r.

¹⁷²⁷ U izvorima se taj otočić spominje pod imenom *Riviera* te je u narednom razdoblju *Isola dei conigli*, vidi: ŽUP, 14. Spor Funtana, Fontane 1658-1805, 16. 6. 1725.

¹⁷²⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 2v.

Almoro Tiepolo udovoljio molbi B. Borisija.¹⁷²⁹ Bernardo Borisi je ubrzo ispunio i svoju obvezu te 27. svibnja 1597. godine sklapa ugovor s predstavnicima naseljenih obitelji¹⁷³⁰ u kojem su naznačena prava i obveze vicina i kolona. Kao potpisnici se javljaju župan Jure Ostović, Barnaba Lusić, Jure Tenesie, Jure Sfetić, Jure Načinović, Marco Bulanović, Jure Prolesić, Jakov Salenović, Mihovil Dobrilović, Grgur Antolović i Ivan Brajković.¹⁷³¹ Vicini i koloni su bili obvezatni desetinu svih plodova kao i sitne stoke (uključujući svinje i perad), kao i od posječenoga drva namijenjenog prodaji dati B. Borisiju, odnosno njegovim nasljednicima.¹⁷³² Osim toga, trebali su plaćati i najam u iznosu jedne mezene pšenice te par kokoši po kući, na način da navedenu količinu pšenice daju o blagdanu sv. Mihovila a perad za Mesopust.¹⁷³³ Već 1606. godine dolazi do izmjena nekih obveza kolona. Naime, prema dopuni kapitula 9. listopada 1606. koloni su umjesto desetine drva namijenjenih prodaji dužni dva dana rada po kući, a umjesto desetine svinja dužni su Bernardu Borisiju i njegovim nasljednicima jednu plečku po kući.¹⁷³⁴

Razdoblje od 1599. do 1605. godine obilježeno je intenzivnim sporenjem oko vlasništva nad pojedinim zemljišnim česticama između Bernarda Borisija i porečkih biskupa. Porečki biskup optužuje kapetana Borisija da je iskoristivši razdoblje sedisvakancije neovlašteno zaposjeo neka zemljišta.¹⁷³⁵ B. Borisi u pritužbi duždu i *Signoriji* 21. kolovoza 1599. godine optužuje Gabrijela Lippomana, brata biskupa Giovannija, za kojega tvrdi da se neovlašteno naziva vrsarskim grofom, da je uz pratnju dvanestorice naoružanih ljudi, stanovnika kaštela Vrsar pokosio neku livadu te sijeno odnio u Vrsar.¹⁷³⁶ Isto tako, u pritužbi kapetana Bernarda Borisija stoji da je u pratnji istih i štoviše dva protjerana podložnika mletačke vlasti, Luke Sikovića i Jure Lesarića, otuđio pšenicu s nekih polja. Optužbe idu do te mjere da je navedeni Gabriel Lippomano optužen da je želio spaliti kaštel i cijelo naselje Funtanu i povrh toga želio lišiti života navedenog kapetana Bernarda.¹⁷³⁷ Nadalje, optužuje porečkog biskupa, da protivno pravu vlasništva nad zemljištem potražuje od nekog naseljenika Funtane 58 lira kao

¹⁷²⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 2v.

¹⁷³⁰ U jednom utoku mletačkom duždu sam B. Borisi spominje da je doveo 16 obitelji, dok se kao potpisnici javljaju 12 glava obitelji, usp. ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 117r. Jedno izvješće rašporskog kapetana Pietra Bondumiera od 7. veljače 1611. spominje 19 obitelji, usp. Bertoša 1979, 69. Taj će se podatak preuzimati i u recentnijoj historiografiji, usp. Gergeta 2022, 98.

¹⁷³¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 62r.

¹⁷³² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 62v.

¹⁷³³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 63r.

¹⁷³⁴ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 9v-13r.

¹⁷³⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 121r.

¹⁷³⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 117r-117v.

¹⁷³⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 117v.

naknadu za korištenje nekog pašnjaka, štoviše da je istom zaplijenio 20 grla stoke te ih odveo u Vrsar, na područje svoje jurisdikcije.¹⁷³⁸ Mletački dužd Marino Grimani je 26. kolovoza 1599. godine odredio rašporskog kapetana Bernarda Contarinija nadležnim sucem u tom sporu.¹⁷³⁹ Gabriel Lippomano odbacuje sve optužbe nazivajući ih klevetama.¹⁷⁴⁰ Zemljištima u konradi Funtana, kao i u području Aquadizza, sve do 1597. godine, po svojoj slobodnoj volji, upravljao je porečki biskup. Te je godine Bernardo Borisi uzurpirao navedena zemljišta, a stoka koju isti spominje, uhvaćena je u šteti te je odvedena porečkom podestatu, koji je naredio da se odvede na područje Vrsarskog kaštela, a potom i vrati vlasniku po podmirenju učinjene štete.¹⁷⁴¹ Isti će nadalje tvrditi, da je po dolasku kapetana Bernarda Borisija Funtana postala utočištem razbojnika, uz pomoć i podršku kojih isti uzurpira prijeporna zemljišta.¹⁷⁴² Kako se spor oko livada u području Aquadizza nastavio, u srpnju 1601. u kancelariji porečkog podestata provedeno je ispitivanje svjedoka oko vlasništva nad navedenim područjem.¹⁷⁴³ Prvi je ispitan Piero Bertolini, koji tvrdi da od vremena od kada za to zna, a tome je preko pet godina, navedenom livadom kao svojim vlasništvom raspolaže porečki biskup, no od 1598. godine, iskoristivši razdoblje sedisvakancije, livadu je počeo kositi i Bernardo Borisi te je počeo zasađivati vinograde i zasijavati ostale zemljišne čestice koje pripadaju biskupu.¹⁷⁴⁴ Isto tako, navodi da je i šuma u predjelu Aquadizza biskupova.¹⁷⁴⁵ To mu je sve znano jer je i sam uzimao u najam navedena zemljišta gdje je sijao žitarice za vrijeme biskupa Grittija.¹⁷⁴⁶ Isto su gotovo istovjetnim riječima potvrdili i Zuane da Uenia (?) iz Vrsara te Petar Vantačić iz Fuškulina i njegov sin Matija.¹⁷⁴⁷ Simon Melada je pak naveo da u kaštelu Funtana oduvijek žive zlikovci, dok su Matija Grumazotto, Juraj Štokovac i Petar da Guricia potvrdili sve rečeno od prijašnje trojice svjedoka.¹⁷⁴⁸ Svjedok Piero Sasso je izjavio da s obzirom na to da je mornar ne poznaje previše vlasnički strukturu zemljišta, no da zna da Bernardo Borisi ima običaj zaposjedati zemljišta te je tako i njemu oduzeo jedno zemljište koje je nosilo pet mezena pšenice te mu ga ni na opetovano traženje nije htio vratiti.¹⁷⁴⁹ Naposljetku je Bernardo Romapano izložio poziciju porečke biskupije u navedenom sporu. Livadu u predjelu Aquadizza je od 1598.

¹⁷³⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 118r.

¹⁷³⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 6r-6v.

¹⁷⁴⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 119r.

¹⁷⁴¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 120r.

¹⁷⁴² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 120v.

¹⁷⁴³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 122r.

¹⁷⁴⁴ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 123r.

¹⁷⁴⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 123v.

¹⁷⁴⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 123r.

¹⁷⁴⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 123v-125r.

¹⁷⁴⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 125v-127r.

¹⁷⁴⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 127v.

godine nadalje kapetan Bernardo Borisi uzurpirao, a rečenu je livadu do smrti biskupa Noresa porečka biskupija nesmetano uživala.¹⁷⁵⁰ Na isti je način porečka biskupija uživala i vlasništvo nad šumom na istom području¹⁷⁵¹ te šumom u kontradi Funtana porečkog distrikta.¹⁷⁵² Nakon smrti biskupa Noresa došlo je do ometanja posjeda, a kada je 1599. biskup Lippomano opet uspostavio vlast, sam je Bernardo Borisi tražio najam navedene livade u području Aquadizza¹⁷⁵³ priznajući na taj način biskupovo vrhovništvo. Zašto je Bernardo Borisi ulazio u sukobe oko zemljišta? Naime, iz same investiture je vidljivo da se radilo o zapuštenom i zaraslom zemljištu za čiju melioraciju je trebao proći izvjestan niz godina. Iako se o stalno naseljenim kolonima i vicinima može govoriti od 1597. kada je sklopljen sporazum između potonjih i B. Borisija oko uzajamnih prava i obveza, čini se da melioracija zemljišta 1602. godine još nije bila dovršena. Naime, u ugovoru o zakupu od 21. ožujka 1602. godine između Matije Zanettija i Bernarda Borisija razvidno je da se radi o zemljištu koje je zahtijevalo daljnja ulaganja budući da je zakupnik bio obvezan krčiti, paliti i dovesti u kulturu navedena zemljišta.¹⁷⁵⁴ Ugovorom je predviđen zakup na devet godina, a zakupnik je dobio sva zemljišta kao i kamene kuće pokrivene crijepom u Funtani te desetine koje su dužni podavati koloni,¹⁷⁵⁵ a bio je dužan kroz prvih pet godina trebao plaćati 150 dukata godišnje, dok je kroz posljednje četiri godine bio dužan plaćati zakup u iznosu 200 dukata godišnje. No, sporovi oko materijalnih prava su se nastavili.¹⁷⁵⁶ No, već 22. listopada 1603. godine Matija Zanetti i Bernardo Borisi sporazumno prekidaju ugovor o zakupu.¹⁷⁵⁷ Očigledno je zakupnina bila previsoka te po raskidanju ugovora zakupnik ostaje dužan 100 dukata koje se obvezuje isplatiti, založivši nakit u vrijednosti 56 dukata, na način da polovicu duga isplati u roku od mjesec dana po raskidanju ugovora, a drugu polovicu do rujna 1604. godine.¹⁷⁵⁸

Godine 1605. godine dolazi do rješavanja pitanja razgraničenja. Najprije je 17. studenoga 1605. rašporski kapetan Marc Antonio Erizzo presudio da porečki biskup ostane u posjedu četiri jutra zemlje u Funtani te dijela livade na području Aquadizza.¹⁷⁵⁹ Potom je navedena livada premjerena 20. prosinca te su postavljene granične oznake, a isto je to

¹⁷⁵⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 128v.

¹⁷⁵¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 128v.

¹⁷⁵² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 129r.

¹⁷⁵³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 129v.

¹⁷⁵⁴ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 7v.

¹⁷⁵⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 7r.

¹⁷⁵⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 131r-134r.

¹⁷⁵⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga O Fontane, 26v.

¹⁷⁵⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga O Fontane, 27r.

¹⁷⁵⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 10r-11r.

načinjeno i na četiri jutra zemlje u Funtani.¹⁷⁶⁰ Nakon toga su obojica izabrala pet ljudi pismenih koji su obišli navedena polja i granične oznake.¹⁷⁶¹ Naposljetku je porečki biskup dao u najam na tri godine navedenu livadu i četiri jutra zemlje kapetanu Borisiju.¹⁷⁶² Bernardo Borisi je svoje posjede proširio 1623. godine. Naime, 1. srpnja je kupio za 250 dukata zemljište na području Campo Ledam te 20. prosinca oranicu veličine 180 jutara u kontradi Farragude.¹⁷⁶³

Dana 31. ožujka 1648. je Pietru Borisiju¹⁷⁶⁴ dodijeljeno pravo sudovanja na području feuda Funtana na prvoj instanci (druga je bila koparski podestat i kapetan) te nasljedna titula *conte*, za što je bio dužan platiti tisuću dukata, ne odveć značajan iznos za tu svrhu zbog „neplodnosti zemlje, malog broja stanovnika ali i zbog zasluga i prilika kuće Borisi, napose njegova oca Antonija, koji je umoren u Konstantinopolu u ulozi velikog dragomana.“¹⁷⁶⁵ Zbog počinjenog ubojstva 1651. godine Pietro Borisi je bio lišen investiture, te su ponovnu zatražili njegovi sinovi Marc Antonio, Bernardo, Francesco i Marin 1668. godine, na što im je udovoljeno.¹⁷⁶⁶ Godine 1687. conte Bernardo Borisi i braća uputili su molbu rašporskom kapetanu, kao nadležnoj službi za neobrađeno zemljište, tražeći investituru četiri otočića koja zatvaraju funtansku luku *Frigida, Girada, Orada* i *Altež*, što im je 31. ožujka dodijeljeno odlukom rašporskog kapetana Iseppa Morosinija.¹⁷⁶⁷

7.7.2. Porečki kaptol i desetine s područja Funtane

Sredinom 17. stoljeća porečki kaptol uspijeva postići sporazume o desetinama s tzv. novim doseljenicima (*Habitanti nuovi*) na području porečkog distrikta. Na sličan način žele urediti desetinu na području Funtane, tada već feudu grofova Borisi. Prema presudi rašporskog kapetana Antonija Barbariga od 17. svibnja 1653. stanovnici Funtane su bili dužni isplaćivati porečkom kaptolu odgovarajuću desetinu.¹⁷⁶⁸ Štoviše, ondašnjem je županu naređeno da taj proglas bude svima obznanjen, a isto tako obje su strane, funtanski komun i porečki kaptol trebali izabrati po dvije nepristrane osobe koje bi procijenile desetinu.¹⁷⁶⁹ Na to je 30. svibnja župan Funtane Mikica Pelicarić pred rašporskim kapetanom odbacio zahtjeve za desetinom smatrajućih ih protivnim onome što je Bernardu Borisiju zajamčio rašporski

¹⁷⁶⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 12r-13v.

¹⁷⁶¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 19r-21v.

¹⁷⁶² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 21v-23r.

¹⁷⁶³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 82r.

¹⁷⁶⁴ O Pietru Borisiju vidi: Marković 2005, 91-92; Gergeta 2022, 105-109.

¹⁷⁶⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 15r-15v.

¹⁷⁶⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga F Fontane, 3r.

¹⁷⁶⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 23r-24v.

¹⁷⁶⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 28r.

¹⁷⁶⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 28r-29v.

kapetan Marc Antonio Erizzo.¹⁷⁷⁰ Rašporski kapetan je uvažio prigovor odluci od 17. svibnja te je ona 10. lipnja proglašena nevažećom.¹⁷⁷¹ Porečkom je biskupu i kaptolu nakon takve presude rašporskog kapetana ostalo uputiti se na vrhovnu sudbenu instancu Mletačke Republike. Tako će 1. kolovoza 1656. zastupnik porečkoga biskupa i kaptola Mattio Nisiteo pred mletačkim duždom naglasiti da: „Gospodin grof Pietro Borisi i njegovi vicini u Funtani, podložni [u smislu župe, op. MM] porečkoj katedrali odbijaju davati uobičajenu desetinu... navodeći razlog da se to godinama nije činilo“,¹⁷⁷² stoga mole da se navedenima naredi da podaju odgovarajuću desetinu te isto tako da namire dug ne ime nepodmirene desetine prethodnih godina, kako bi se porečki kler mogao uzdržavati i brinuti o bogoslužju i podjeli sakramenata.¹⁷⁷³ Spor se nastavio u kolovozu 1657. godine.¹⁷⁷⁴ Borisijev odgovor, u navedenom sporu, u dopisu duždevoj kancelariji od 15. rujna 1657., ponavlja tvrdnju da nikakva dobra u Funtani nisu bila dužna podavati desetinu od ikoje poljoprivredne kulture.¹⁷⁷⁵

Spor oko desetina između Borisija i stanovnika Funtane te porečkog biskupa i kaptola biva okončan sporazumom sklopljenim 17. kolovoza 1659. godine.¹⁷⁷⁶ No, usuglašavanje teksta sporazuma započelo je više od godinu ranije. Tako je u svibnju 1658. godine sastavljen prijedlog sporazuma.¹⁷⁷⁷ Prema navedenom prijedlogu da bi sporazum bio valjan trebali su ga potvrditi Senat i Sveta Stolica (*Prima, che la presente compositione niente uaglia se non sarà benignamente approbata dall'eccellentissimo Senato per la sua perpetua esecuzione e dalla Santa Sede Apostolica*),¹⁷⁷⁸ no od traženja potvrde Svete Stolice se u konačnom prijedlogu sporazuma odustalo. Isto tako prema navedenom prijedlogu sporazuma kaptolu je na ime desetine trebalo pripasti pola stara pšenice, pola stara ječma i neiskazana¹⁷⁷⁹ količina vina te dvanaest dukata iz legata Bernarda Borisija te dva dukata od svake bratovštine,¹⁷⁸⁰ dok bi zauzvrat kaptol plaćao župnika četrdeset dukata godišnje i to na taj način da mu dio isplaćuje u pšenici, dio u vinu, a dio u gotovu novcu.¹⁷⁸¹ Pravo izbora župnika pripalo bi Pietru Borisiju i njegovim nasljednicima, dok bi ga trebao potvrditi biskup, a stanovici Funtane bi mu morali izgraditi

¹⁷⁷⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 30v-31r.

¹⁷⁷¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 34v.

¹⁷⁷² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 27v.

¹⁷⁷³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 28v.

¹⁷⁷⁴ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga AAA Fontane, 86r.

¹⁷⁷⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Q Fontane, 44r.

¹⁷⁷⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3r.

¹⁷⁷⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 3r.

¹⁷⁷⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 3r.

¹⁷⁷⁹ U samom je dokumentu ostavljeno prazno mjesto.

¹⁷⁸⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 3r.

¹⁷⁸¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3v. Taj je dio u prijedlogu naknadno prekrižen.

kamenu kuću pokrivenu crijepom, a povrh toga za svoje bi uzdržavanje imao i jedan vinograd.¹⁷⁸² U konačnom će prijedlogu sporazuma, koji je postao važeći, to biti uređeno na drugačiji način. Prijedlog sporazuma je predviđao da se Borisijevi brinu o tome da se odgovarajuća desetina uredno podmiruje kaptolu.¹⁷⁸³ Naposljetku su obje strane, zastupane po svojim prokuratorima,¹⁷⁸⁴ usuglasile osam točaka sporazuma, koje se u bitnom razlikuju od prvotnog prijedloga sporazuma. Porečki biskup i kaptol te Pietro Borisi su se ponajprije usuglasili da sporazum treba biti odobren od Senata kako bi postao valjanim i obvezujućim.¹⁷⁸⁵ U drugoj je točki sporazuma ustanovljeno pravo biranja župnika ili dušobrižnika na grofa Borisija, na način kako su to činili i njegovi pretci, dok isti treba biti potvrđen od biskupa.¹⁷⁸⁶ Župnik je pak morao stalno boraviti na području Funtane, obavljati sve službe, dok su žitelji navedenog mjesta morali popraviti kuću u kojoj je stanovao te u slučaju potrebe vršiti popravke iste.¹⁷⁸⁷ Župnik je, osim toga, imao pravo na vinograd koji su koristili i njegovi prethodnici u toj službi.¹⁷⁸⁸ U četvrtoj točki sporazuma određeno je da župnik ima primati 12 dukata godišnje iz legata kapetana Bernarda Borisija, a povrh toga dva dukata godišnje od svake bratovštine.¹⁷⁸⁹ Petom točkom sporazuma uređene su desetine, koje su različito određene od onih u sporazumima s ostalim seoskim općinama u porečkom distriktu. Naime, dok je desetina koja pripada porečkom kaptolu s područja Poreča i naselja u njegovom distriktu određena kao postotak godišnjeg prihoda, ona je za područje Funtane određena u stalnom iznosu, na način da svako kućanstvo daje pola stara pšenice i pola stara ječma te pet venecijanskih vedara vina, na način koji su prije običavali davati župniku.¹⁷⁹⁰ Kaptol se zauzvrat obvezao župniku Funtane dostaviti 12 stara pšenice, 12 stara ječma i šezdeset vedara vina.¹⁷⁹¹ Prikupljanje desetine na taj način je bilo predviđeno samo za ona zemljišta koja su investiturom pripala Borisijevima, dok za zemljišta koja bi ubuduće kupili ili zakupili Borisijevi ili njihovi koloni desetina plodova se trebala podavati na način kako je to bilo uređeno s prijašnjim vlasnicima.¹⁷⁹² Nadalje, grof Borisi se obvezao u svoje ime i u ime svojih nasljednika da će u slučaju kada to bude potrebno učiniti sve da se prikuplja navedena

¹⁷⁸² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 3r-3v.

¹⁷⁸³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 3v.

¹⁷⁸⁴ Za prokuratora Porečkoga kaptola u tom sporu, na kaptolskoj sjednici 13. lipnja 1659. izabran je kanonik Domenico Giupponi, usp. ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga O Fontane, 35r.

¹⁷⁸⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3r.

¹⁷⁸⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3r-3v.

¹⁷⁸⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3v.

¹⁷⁸⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3v.

¹⁷⁸⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3v.

¹⁷⁹⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3v.

¹⁷⁹¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3v.

¹⁷⁹² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3v.

desetina. Naposljetku su obje strane usuglasile stav da osim izričito navedenih obveza nijedna neće tražiti da joj se što da povrh toga. Kako je pitanje desetina bilo iznimno važno, ali i sporno za porečki kaptol polovicom 17. stoljeća, u sporazumu između kaptola i Borisijevih oko desetina Funtane izričito je navedeno da se sporazum može odnositi samo na područje Funtane, dok se na ostala mjesta porečkog distrikta odnosi presuda Velikog vijeća od 25. kolovoza 1654. godine.¹⁷⁹³ Taj je sporazum potvrđen do dužda.¹⁷⁹⁴ Funtana je 1660. godine 47 kućanstava.¹⁷⁹⁵ Dok je prema jednom nedatiranom popisu imala 37 kućanstava s 190 žitelja.¹⁷⁹⁶

Po potvrđenom sporazumu od Senata, kaptol je nesmetano uživao desetinu Funtane kako je predviđeno sporazumom. O tome svjedoče zapisi o primljenoj desetini. Tako je 10. siječnja 1660. godine Gregorio Zupponi primo šest stara pšenice te 11 stara i 8 starića ječma.¹⁷⁹⁷ O tome da su stanovnici Funtane plaćali desetinu u omjeru kao i stanovnici ostalih mjesta u porečkom distriktu za plodove sa zemljišta izvan područja kako je naznačeno u sporazumu, svjedoče zapisi o prikupljenoj desetini. Tako su 1675. godine desetinu podmirili Jadre Milanović, Ive Dabanović, Gasparo Buissa, Mate i Jadre Vulach te Grubiša Laković iz Funtane.¹⁷⁹⁸ Gaspare Buissa je i 1682. godinu podmirio desetinu vinu za tri godine, tj. 1680., 1681 i 1682.¹⁷⁹⁹ Iz tih je zapisa razvidno da su kanonici primali desetinu kako je rečeno do 1707. godine.¹⁸⁰⁰ Borisijevi su 1691. godine imali u zakupu desetinu Funtane te su kaptolu trebali isplatiti 155 lira u dva obroka, odnosno polovicu isplatiti do 24. lipnja 1691., a drugu polovicu do 29. rujna.¹⁸⁰¹

Godine 1710. dolazi do novog spora između porečkog kaptola i Borisijevih. Naime, na kaptolskoj sjednici održanoj 5. srpnja 1710. godine kanonik Pietro Filippin izabran je prokuratorom kaptola u navedenom sporu, koji je iznikao iz toga što su Borisijevi nastojali proširiti svoju jurisdikciju na okolna zemljišta na taj način da kaptol bude oštećen za odgovarajuću desetinu, sukladno sporazumu iz 1659. godine.¹⁸⁰² Iz istih će razloga i 1746. godine doći do novog spora između kaptola i Borisijevih.¹⁸⁰³ Naime, grof Nicolo Borisi je želio proširiti svoju jurisdikciju na neka područja na teritoriju seoskih općina Fuškulina i Mugebe,

¹⁷⁹³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga B Fontane, 3v-4r.

¹⁷⁹⁴ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, Fontane 1658-1805, Informazione sopra le differenze, 1v.

¹⁷⁹⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga F Fontane, 11r.

¹⁷⁹⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga F Fontane, 12r-12v.

¹⁷⁹⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 2r.

¹⁷⁹⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga O Fontane, 34r.

¹⁷⁹⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga O Fontane, 34r.

¹⁸⁰⁰ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga O Fontane, 34r-35v.

¹⁸⁰¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga F Fontane, 27r-27v.

¹⁸⁰² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga Z Fontane, 111r.

¹⁸⁰³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, Fontane 1658-1805, Informazione sopra le differenze, 2r.

dijelova porečkog distrikta, a koje je proširenje na štetu Porečke komune.¹⁸⁰⁴ Porečki kaptol se javlja kao oštećena strana u sporu jer je grof Borisi želio proširiti granice svoje investiture na koje se odnosi i sporazum s porečkim kaptolom oko desetine iz 1659. godine. No, kaptol je nastupio protiv takve zlouporabe jer je na tom području smatrao valjanim, u pogledu desetine, sporazume s navedenim seoskim općinama, tj. desetina je iznosila pet, odnosno osam posto *neto* ovisno o tome radi li se o iskrčenim i nanovo obrađivanim zemljištima ili pak o zemljištima koje se u posjed stanovnika tih seoskih općina prešli na kakav drugi način, kupnjom ili zakupom, od prijašnjih vlasnika koji su podmirivali desetinu u onom postotku kao što vrijedi za grad Poreč. Te je, dakle, 1746. godine grof Nicolo Borisi pretendirao u svoju jurisdikciju uključiti neke zemlje u području kontrada Mugeba i Molindrio podno brda *Carzauel*, traživši od posjednika istih, a budući da se to ponajviše radilo o njegovim podložnicima, desetinu plodova.¹⁸⁰⁵ Uostalom, grof Nicolo je samo nastavio strategiju proširivanja jurisdikcije nad područjima koja graniče s Funtanom poput njegovih predaka. Sporna su bila izvjesna zemljišta koja su kupili neki podložnici grofa Borisija te odbijali kaptolu plaćati desetinu, podržani od samoga grofa, na način da je tvrdio da su ta područja njemu dana investiturom.¹⁸⁰⁶ No, kako dokazuje kaptol, od plodova tih zemljišta odgovarajuću desetinu su plaćali prijašnji vlasnici, čak i u razdoblju kada su sve desetine Funtane imali u zakupu Borisijevi,¹⁸⁰⁷ na taj način opovrgavajući kao neutemeljena teritorijalna presizanja grofa Nicoloa Borisija.

Na kaptolskoj sjednici održanoj 11. rujna 1752. izabran je za Giovanni Antonio Franzoni da zastupa kaptol pred Magistratom nad feudima u Veneciji u sporu oko razgraničenja s Borisijevima.¹⁸⁰⁸ Naime, grof Nicolo Borisi je pokrenuo spor pred navedenim magistratom 1. kolovoza 1752. protiv izvjesnog Domenica Babudrija iz Poreča i porečkog kaptola zbog nekog zemljišta za koje je tvrdio da spada u njegovu feudalnu jurisdikciju i ne može s njim biti raspolagano *iure liberi* i desetina koju je s tog zemljišta primao kaptol, a koje bi bile protivne Sporazumu iz 1659. godine.¹⁸⁰⁹ Spor oko navedenih zemljišta nastavio se i 1755. godine.¹⁸¹⁰ Naime, uz navedena zemljišta u čiji su posjed ušli neki stanovnici Funtane 1736., 1739. i 1745. godine, grof Borisi je u svoju jurisdikciju pokušao uključiti i neka zemljišta koja su kupili

¹⁸⁰⁴ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, Fontane 1658-1805, Informazione sopra le differenze, 6v.

¹⁸⁰⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, Fontane 1658-1805, Informazione sopra le differenze, 2r.

¹⁸⁰⁶ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, Fontane 1658-1805, Informazione sopra le differenze, 5r.

¹⁸⁰⁷ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, Fontane 1658-1805, Informazione sopra le differenze, 1v.

¹⁸⁰⁸ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, Fontane 1636-1752, 53.

¹⁸⁰⁹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, Fontane 1636-1752, 63-65.

¹⁸¹⁰ Spor između porečke komune, kaptola s jedne strane i grofova Borisija nastavit će se sve do 1805. godine.

stanovnici Funtane 1751. godine.¹⁸¹¹ Na sjednici kaptola održanoj 7. travnja 1755. godine kanonici su podržali prijedlog da se spor oko desetina navedenih područja, koji se vodio pred Magistraturom nad feudima,¹⁸¹² riješi izvansudskim putem, nagodbom s grofom Nicolom Borisijem. Za prokuratora *ad lites* u tom je sporu izabran kanonik Valentino Valentini.¹⁸¹³ Prema postignutom sporazumu 12. listopada 1755. obje su strane trebale utvrditi granice između navedenih posjeda prema demarkaciji iz 1596. godine.¹⁸¹⁴ To su i učinili 14. lipnja 1756. kada su predstavnici kaptola Valentino Valentini i arhiđakon Luca Voinich te grof Nicolo Borisi u svoje ime te u ime svojega brata Pietra i rođaka Bernarda Marie Borisija, obišli sporna područja i utvrdili za koja zemljišta su vlasnici ili posjednici desetinu dužni davati kaptolu a za koju grofovima Borisi sukladno sporazumu iz 1659. godine.¹⁸¹⁵

7.8. Spor oko desetina s drugim crkvenim ustanovama

Do sada smo prikazali sporove oko desetine koje je Porečki kaptol vodio s laicima ponajviše početkom 17. stoljeća i manjim dijelom u 18. stoljeću. No, u navedenom je razdoblju dolazilo i do sporova oko prava na ubiranje desetina između Porečkog kaptola i drugih crkvenih ustanova. U bitnome su se ti sporovi razlikovali jer su se potonji ticali samoga prava na ubiranje desetine i redovno su se vodili pred crkvenim sudovima, makar su postojale i iznimke kada su takvi procesi vođeni pred laičkim sudovima.¹⁸¹⁶ Porečki su kanonici takve sporove vodili s kamaldoljanskom opatijom sv. Mihovila nad Limom, s franjevcima konventualcima samostana sv. Franje u Poreču te benediktincima samostana sv. Nikole na istoimenom otoku.

Spor oko desetina je samostan sv. Mihovila nad Limom vodio s porečkim biskupom još u 13. stoljeću. Tako je u navedenom sporu 1214. godine akvilejski patrijarh presudio u korist porečkog biskupa.¹⁸¹⁷ Da je ta presuda stvarno zaživjela svjedoči i potvrda da je opat samostana sv. Mihovila predao svu desetinu 1225. godine za prethodnih pet godina.¹⁸¹⁸ Spor se ponovno razbuktao početkom 15. stoljeća. Sporna je bila desetina nekih stanovnika Sv. Lovreča Pazenatičkoga koji su obrađivali zemljišta na feudu sv. Mihovila nad Limom, a koju

¹⁸¹¹ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga R Fontane, 1r.

¹⁸¹² ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga R Fontane, 13r.

¹⁸¹³ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga R Fontane, 17r.

¹⁸¹⁴ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga R Fontane, 13r-16r.

¹⁸¹⁵ ŽUP, AKP, 14. Spor Funtana, knjiga R Fontane, 17r-17v.

¹⁸¹⁶ Ferrarese 2004, 39-40.

¹⁸¹⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 45-47.

¹⁸¹⁸ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 43.

su potraživali porečki kanonici i prior samostana Benedikt iz Dubrovnika.¹⁸¹⁹ Obje su se strane dogovorile da sudac u tom sporu bude porečki biskup Ivan Lombardo, no nakon što je biskup presudio u korist kaptola, prior samostana sv. Mihovila nad Limom je osporavao nadležnost izabranoga sudca.¹⁸²⁰ Spor se nastavio i 1416. godine pred subdelegatom Dominikom de Asculo koji je također presudio u korist kaptola.¹⁸²¹ Da su kanonici desetinu primali svjedoče i upisi u knjizi desetina iz 1465. godine.¹⁸²² Spor se ponovno razvio devedesetih godina 15. stoljeća kada je opat zadržao desetinu za 1490. i 1491. godinu, no on je ubrzo riješen 1492. godine sporazumom kaptola i opata oko prava na desetinu koja pripada kaptolu.¹⁸²³ Godine 1605. su monasi sv. Matije Muranskoga ishodovali da se koloni navedenoga feuda oslobode svih realnih i personalnih podavanja koja je od njih potraživao podestat Sv. Lovreča Pazenatičkoga.¹⁸²⁴ Prema kapitulima između kolona i samostana 1573. godine bili su koloni dužni davati samostanu pravu desetinu svih poljoprivrednih kultura te priploda sitne stoke.¹⁸²⁵ Feud 1772. godine na temelju zamjene prelazi u vlasništvo braće Coletti.¹⁸²⁶ Bit će to razdoblje sporova oko granica koje će se voditi između grofova Coletti, porečkog biskupa i porečke komune.¹⁸²⁷

Krajem 17. stoljeća, 1694. godine samostan sv. Nikole na istoimenom otoku¹⁸²⁸ je pokrenuo spor protiv porečkog kaptola i nekih građana oko granica unutar kojih desetina pripada samostanu odnosno kaptolu na području Materada u blizini crkve sv. Martina (**Slika 4**).¹⁸²⁹

Prema nekim dokumentima iz arhiva Porečkog kaptola razvidno je da je spor oko ubiranje desetine s određenih zemljišta koje su bili vlasništvo samostana sv. Franje franjevac konventualaca u Poreču započeo u 16. stoljeću, kada porečki distrikt naseljava stanovništvo s mletačkih posjeda potpalih pod osmansku vlast, a koji su držali da su određenim povlasticama izuzeti iz obveze podavanja desetine (*Le prime sono nate al tempo che, restata desolata la Prouinzia e massime questo territorio, furono dal Prencipe chiamati nouui abitanti e a loro concessi i beni del*

¹⁸¹⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 49-50.

¹⁸²⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 54, 61.

¹⁸²¹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 67.

¹⁸²² ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 11r.

¹⁸²³ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 41.

¹⁸²⁴ ŽUP, AKP, 78. Jedanest knjiga stampata, 78.5. Coe Coletti giurisdicenti di Lemo nell'Istria, 60.

¹⁸²⁵ ŽUP, AKP, 78. Jedanest knjiga stampata, 78.5. Coe Coletti giurisdicenti di Lemo nell'Istria, 81-82.

¹⁸²⁶ ŽUP, AKP, 78. Jedanest knjiga stampata, 78.5. Coe Coletti giurisdicenti di Lemo nell'Istria, 118.

¹⁸²⁷ ŽUP, AKP, 78. Jedanest knjiga stampata, 78.6. RR Monaci di San Mattia di Murano, 140, 142

¹⁸²⁸ O samostanu sv. Nikole vidi Budicin 1987.

¹⁸²⁹ ŽUP, AKP, 15. Razni procesi u vezi desetine, S. Nicolo di Scoglio, 3v.

territorio, per subito quelli pretesero essere essenti dalle decime).¹⁸³⁰ Izvori iz arhiva Porečkoga kaptola navode da je takvo stanje nastalo 1560. godine. Porečki će kanonici svoja prava braniti na način da će osporavati izuzeća i povlastice na koje se pozivaju franjevci. U obranu svojih prava kanonici navode da se oci franjevci u Poreču spominju 1298. godine, kada se u nekoj listini spominje gvardijan navedenoga samostana, no da nije moguće sa sigurnošću utvrditi jesu li posjedovali ikoja dobra u tom razdoblju (*Che i padri di San Francesco abbiano auto in quel tempo beni, non si sa, ne ui è alcuna notizia*)¹⁸³¹, a još je manje vjerojatno da su prilikom osnivanja samostana u Poreču porečka komuna, kaptol ili biskup dodijelili samostanu ikoja dobra koja bi činila njegov patrimonij (*Non è credibile ne verosimile che nel istituzione e fondazione del loro conuento in Parenzo la comunità o il capitolo o il vescovo abbia assegnati beni per loro patrimonio*)¹⁸³², dok je zasigurno posvjedočeno da su u ona vremena franjevci živjeli samo od milostinje te nisu ništa posjedovali (...*mentre si sa di certo che a quel tempo essi padri uiuevano di sole elemosine, ne aueuano alcuna cosa di proprio*).¹⁸³³ U obranu svojih prava franjevci su se pozivali na bulu pape Pija V. kojom prosjačke redove oslobađa takvih davanja, porečki će kanonici u obranu svoji prava pozivati se na to da jedino porečki biskup uz suglasnost svojih kanonika (... *che è il vescovo di Parenzo con il consenso del capitolo, come padroni di tale decime*) može dodijeliti takvu povlasticu na području kojeg teritorijalno obuhvaća porečka župa.¹⁸³⁴

Dukalom mletačkoga dužda Aluisea Moceniga od 25. rujna 1728. godine potvrđeno je pravo samostana sv. Franje u Poreču na desetinu s područja *Campo Ledam* u porečkom distriktu, štoviše naređujući svim posjednicima dobara na tom području da samostanu podmire desetinu i za tri prethodne godine.¹⁸³⁵ No, to nije dovelo do rješavanja spora oko desetina samostana i kaptola. Budući da je spor donosio štetu jednoj i drugoj instituciji, samostan sv. Franje i Porečki kaptol su 1735. godine nastojali sporazumno riješiti spor oko desetina.¹⁸³⁶ Nacrt sporazuma je 19. rujna 1735. godine sastavio, na traženje obiju strana Michele Comneno Papadopoli, doktor obaju prava.¹⁸³⁷ Prema tome sporazumu desetina s zemljišta u vlasništvu samostana na području Mon Rosso i Molin de Rio, neovisno o tome radi li se o dominikalnim ili kolonskim dobrima pripadala je Porečkom kaptolu.¹⁸³⁸ Za zemljišta u

¹⁸³⁰ ŽUP, AKP, 70. Varia, Capitolo e il Convento di San Francesco.

¹⁸³¹ ŽUP, AKP, 70. Varia, Capitolo e il Convento di San Francesco.

¹⁸³² ŽUP, AKP, 70. Varia, Capitolo e il Convento di San Francesco.

¹⁸³³ ŽUP, AKP, 70. Varia, Capitolo e il Convento di San Francesco.

¹⁸³⁴ ŽUP, AKP, 70. Varia, Capitolo e il Convento di San Francesco.

¹⁸³⁵ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih spisa, 10.2. Capitolo – S. Francesco, 12r-12v.

¹⁸³⁶ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih spisa, 10.2. Capitolo – S. Francesco, 2r.

¹⁸³⁷ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih spisa, 10.2. Capitolo – S. Francesco, 2r.

¹⁸³⁸ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih spisa, 10.2. Capitolo – S. Francesco, 2r-2v.

kontradi sv. Martina, koja su patrimonijalna dobra samostana, desetina ne pripada kaptolu, neovisno o tome radi li se o posjedima koje u svojoj režiji obrađuju franjevci ili koju obrađuju koloni.¹⁸³⁹ Desetine za protekle godine kao i određena davanja koja su narasla na 1510 lira za jednu kuću u Poreču koja su porečki kanonici bili dužni davati franjevcima, a što ni jedna strana nije ispunjavala, strane u sporu neće potraživati.¹⁸⁴⁰ Sporazum je potvrđen na kapitolu samostana franjevaca konventualaca 20. rujna 1735.,¹⁸⁴¹ a na kaptolskoj sjednici 22. rujna 1735. godine.¹⁸⁴² Tim je sporazumom riješeno i pitanje desetina na području *Campo Ledam*.

O tome da su se jedna i druga strana držale Sporazuma svjedoči zapisnik kaptolske sjednice od 23. travnja 1754. godine.¹⁸⁴³ Naime, 7. studenoga 1753. porečki su franjevci dali u najam (*affitano ed in raggione d' affito danno e concedono*) 80 jutara obradiva zemljišta na području *Campo Ledam* grofu Nicolou Borisiju.¹⁸⁴⁴ Najam je trebao početi 15. kolovoza i trajati do 15. kolovoza 1758.¹⁸⁴⁵ Ta je zemlja bila opterećena jedino davanjem crkvene desetine u iznosu 5% te tu obvezu na sebe preuzimaju franjevci.¹⁸⁴⁶ Franjevci mole kaptol da im se na ime desetine daju jedan star pšenice godišnje, a kanonici su tu molbu jednoglasno prihvatili.¹⁸⁴⁷

¹⁸³⁹ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih spisa, 10.2. Capitolo – S. Francesco, 2v.

¹⁸⁴⁰ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih spisa, 10.2. Capitolo – S. Francesco, 2v-3r.

¹⁸⁴¹ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih spisa, 10.2. Capitolo – S. Francesco, 3r-3v.

¹⁸⁴² ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih spisa, 10.2. Capitolo – S. Francesco, 3v-4v.

¹⁸⁴³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 45r.

¹⁸⁴⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 46r.

¹⁸⁴⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 46v.

¹⁸⁴⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 46v.

¹⁸⁴⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 45v.

8. PATRIMONIJ POREČKOG KAPTOLA

8.1. Stvaranje patrimonija

Patrimonij porečkoga kaptola, od trenutaka odvajanja od biskupske menze do kraja 18. stoljeća nije nepromjenjiv niti striktno određen. Od darovnice biskupa Sidimpulda 1014. godine započinje proces odvajanja dobara i prihoda koji će činiti jezgru patrimonija ovoga tijela.¹⁸⁴⁸ Već 1260. godine Porečki se kaptol javlja kao jedna od strana u nekom imovinskom sporu.¹⁸⁴⁹ Vjerojatno je do 1270. godine formiran patrimonij Porečkoga kaptola. Tada je, naime, sastavljena isprava koja se u izvorima naziva i *rotulus capituli parentini* od temeljnog značenja za razumijevanje posjedovnih odnosa ove institucije. Iako sam original katastika dobara iz 1270. godine nije sačuvan, sačuvan je prijepis u trećoj knjizi biskupskih prava, *Liber Iurium Episcopaliium*, koja je zbog svoga uveza poznatija kao *Liber rubeus* na fol. 18r-19r, nastao krajem 15. ili početkom 16. stoljeća.¹⁸⁵⁰ Referencu na taj izvor (*ut apparet in rotolo capituli parentini*) nalazimo u jednom ugovoru sklopljenom 12. siječnja 1444.¹⁸⁵¹ On opisuje stanje koje je postojalo prije 1270. kada je vidljiv proces izdvajanja pojedinih dobara kaptola iz biskupske menze. Možemo pretpostaviti da je taj proces tada završen, te da su od tada, u većoj ili manjoj mjeri, ta dobra odvojena. Katastik su sastavili đakoni Simon i Ungar, porečki kanonici, rizničari (*caniparii*) porečkoga kaptola, da zbog „slabosti ljudskoga pamćenja“ budu popisana dobra te tako bude spriječena svaka buduća nesigurnost i dvojbenost oko uživanja prava vlasništva nad navedenim nekretninama. No, kako će taj prvobitni patrimonij biti u najvećoj mjeri izgubljen te kaptol neće uživati prihode tijekom 15. i 16. stoljeća, u 17. stoljeću, napose u drugoj polovici stoljeća, dolazi do ponovne formacije patrimonija porečkoga kaptola.

Prema navedenom popisu Porečki kaptol ima vlasništvo nad kapelom sv. Anastazija na Otoku (*Capella Sancti Anastasii in Scopulo*)¹⁸⁵² s pripadajućim zemljištem, kapelom sv. Marije *de Monte* s pripadajućim zemljištem te kapelom sv. Ivana de Muglis s pripadajućim zemljištem. Ova je tri posjeda držao benediktinski samostan sv. Nikola na Lidu koji kaptolu godišnje plaća

¹⁸⁴⁸ Proces odvajanja kanoničke o biskupske menze javlja se od 9. do 12. stoljeća. *Constitutiones Aquisgranenses* predviđaju da kanonici dobivaju dio prihoda koji se javlja pod nazivom *stipendia*, ono što će kasniji postati poznato pod nazivom *prebenda*, usp. Curzel 2001, 295.

¹⁸⁴⁹ Jenko Kovačić 2022, 85.

¹⁸⁵⁰ Ovaj je izvor objavljen u: Babudri 1912, 176-181.

¹⁸⁵¹ Ladić 2018b, 85.

¹⁸⁵² Danas je to otok Sv. Nikola. Sama crkva sv. Anastazija je u 15. stoljeću posvećena sv. Nikoli, a otok se otada naziva i imenom toga sveca.

40 solida malih denara. Veći dio nekretnina je spadao na crkve s pripadajućim zemljištima koje su navedene kako slijedi:

1. Kapela sv. Justa sa svojim prihodima. U ovom slučaju se radi o stablima maslina (ukupno pet). Jedno se stablo nalazilo u vinogradu Guicarda na području *Fabrigole*, dva u vinogradu pokojnoga svećenika Mateja pokraj područja *Carsette*, i dva u vinogradu opata samostana sv. Petra u Šumi na području *Monidola*.
2. Kapela sv. Danijela sa svojim prihodima, koji su se sastojali u stablu masline u vinogradu Gui(n)carda u području *Febrigola*, kao i vinograd u području *Petrafica*. U navedenom se vinogradu nalazilo 16 stabala maslina. Dana je i prostorna ubikacija rečenoga posjeda; naime vinograd se nalazio do vinograda nekoga Eleuterija, sina pokojnog Parencija te do vinograda tkalca Slavića (*prope vineam Scaulinii textoris*).
3. Kapela sv. Kasijana sa svojim prihodima, odnosno jednim vinogradom u području *Monidala* (i ovdje je preciziran prostorni smještaj zemljišne čestice – nalazi se uz vinograd gospođe Parentine i cestu koja ide prema području *Pomediam*). U posjed ulaze i jedna maslina u već spomenutom vinogradu Guicarda te dva stabla masline u predjelu *Monticello* u vinogradu *filiorum archipresbyteri Ioannis*.
4. Kapela sv. Mihovila sa svojim prihodima, tj. 37 pedalja maslinika u vinogradu samostana sv. Anastazija te jedna maslina u vinogradu Guicarda u području *Fabrigola* i jedna maslina u *Sulcignanu*, u vinogradu koji pripada samostanu Sv. Petra u Šumi.
5. Kapela Svih Svetih sa svojim prihodima, odnosno stablom masline u području *Fabrigola* u vinogradu šurjaka već spomenutoga Guicarda, te jedno stablo maslina u vinogradu pokojnog svećenika Mateja u području *Carsete*.
6. Kapela sv. Marije *de cultivo* sa svojim prihodima – tri stabla masline u vinogradu Guicarda, dva stabla maslina u vinogradu samostana Sv. Petra u Šumi na predjelu *Monticello*, jedan vrt koji se nalazio *ante portam Beccharie*, vrt *de cultivo*, koji graniči s vrtom Petra Babara i vrta Amilije udovice pok. Simoneta de Clemente. U tom vrtu se nalazi i vinograd. Potom četiri stabla maslina u blizini ceste koja je vodila prema predjelu *Monidola* do vinograda pok. Nikomana. Također sedam stabala maslina koja su se nalazila do vinograda Petra de Lasta i vinograda đakona Franje. U predjelu *Peruafrica* dva stabla maslina u vinogradu gospođe Vide. Potom dva stabla maslina u vinogradu gospođe Peregrine. Nadalje na području Sv. Martin (vjerojatno kod crkve) jedno stablo masline u vinogradu Petra de Unda, a u vinogradu Leonarda de Gerdeii u blizini crkve sv. Petra *de Lotio* također jedno stablo, na području *Carsette* jedno stablo maslina, u blizini vinograda nekoga Bartola, a jedno stablo maslina u vrtu sinova pok.

Adalpera koji se nalazio do crkve sv. Marije. Dva stabla masline nalazila su se u vrtu iza crkve sv. Blaža, a u predjelu *Monticello* u vrtu Dominike žene Ivana de Portomaiori jedno stablo. Također na području *Petrafrica* u ograđenom vinogradu koji pripada sv. Ivanu de Prato neodređen broj maslina (*omnia olivaria que sunt intus*).

7. Kapela svetih Gervazija i Protazija sa svojim prihodima, vinogradom, livadom (pašnjakom) i vrtovima koji se uz nju nalaze. Osim toga posjeduje i jedan vinograd u predjelu *Campisolo* koji se nalazi uz vinograd koji pripada Odoriku iz Poreča te do vinograda koji pripada kapeli Sv. Petronile.
8. Kapela sv. Petra de Tribulo sa svojim prihodima, no, koji nisu pobliže određeni u ovome katastru.
9. Kapela sv. Ivana de Prato sa svojim prihodima, za koje kaptol dobiva o svetkovini sv. Maura (21. studenoga) uškopljenog ovna, 20 kruhova i kongij vina. O prvoj večernjoj Sv. Ivana Krstitelja pripada kanonicima koji budu tada u službi, vina u dovoljnoj mjeri za piće, a na sam dan svetkovine pripada kaptolu jedan škopac, dvadeset kruhova i jedan kongij dobroga vina.
10. Kapela sv. Luke sa svojim prihodima, tj. jednim ograđenim zemljištem u području *Petrafrica* koje se nalazi do vinograda sinova pok. majstora Bonfilija te su zakupci, navedeni sinovi pok. Bonfilija dužni davati četvrtinu uroda crkvi sv. Luke.
11. Kapela sv. Stjepana sa svojim prihodima za koju opat samostana sv. Petronile kraj Dvigrada godišnje daje kaptolu, na dan sv. Stjepana, 50 solida malih denara.
12. Kapela sv. Blaža sa svojim prihodima za koje prior daje godišnje Kaptolu, o danu sv. Maura, jednog uškopljenog ovna, 20 kruhova i *congium* dobroga vina. Isto tako o prvoj večernjoj sv. Blaža dužan je kanonicima koji budu ondje pripremiti po jednu pogaču svakome te sir i dobro vino za piće, a na samu svetkovinu jednoga uškopljenog ovna, dvadeset kruhova i *congium* dobroga vina.
13. Kapela sv. Martina sa svojim prihodima koje drži Bertold de Balduino, od kojih kaptol ništa ne dobiva jer su namijenjena za popravak te crkve.
14. Kapela sv. Petra *de Lotio* sa svojim prihodima, tj. brdom i zemljištem koje se nalazi uz vinograd gospodina Henrika pok. gospodina Artizona, koje obrađuje Martin Slaven *in vita sua* za što daje Kaptolu dvadeset solida malih venetskih denara o blagdanu sv. Martina te će poslije njegove smrti pripasti Kaptolu.¹⁸⁵³

¹⁸⁵³ To je zemljište dano u najam na obrađivanje 12. siječnja 1444. godine majstoru drvodjelji Ivanu iz Tirolu, usp. Ladić 2018, 85.

15. Kapela sv. Vida sa svojim приходima, tj. zemljištem i livadom uz samu crkvu i jedan vinograd koji se nalazi uz vinograd Selprolina i vinograd sinova pok. majstora Soldana kamenoresca. Od toga vinograda četvrtina pripada godišnje crkvi. Isto tako posjeduje i stablo maslina koje se nalazi u vinogradu Konstantina iz Pirana.
16. Kapela sv. Martina *Tripudio* sa zemljištem oko crkve.
17. Kapela sv. Marije sa svojim приходima tj. otočićem Barbaran, i pedljem maslina u vinogradu pokojnog Guicarda u predjelu *Fabrigola*.
18. Kapela sv. Agate sa svojim приходima i pedljem maslinika koji se nalazi u vinogradu pokojnog Guicarda u predjelu *Fabrigola*.

U katastiku slijedi popis dobara koje nisu vezani uz beneficij pojedine crkve ili kapele, a najčešće se radi o vinogradima. Tako je kaptol posjedovao vinograd koju je dobio ostavštinom pekara Petra, vinograd u predjelu *Fabrigola* koji se nalazi uz vinograd Bertolina gospođe Pilike i uz vinograd Dominike *de Stoiano*, vinograd u predjelu *Fabrigola* uz vinograd krojača Albertina i vinograd sinova pokojnog Beltrona de Sterpetis, vinograd u predjelu sv. Marije de Monte s maslinama i višnjama (*cum cerasis scorbis*), vinograd u predjelu *Casale* koji se nalazi do vinograda đakona Simona i vinograda koji pripada bratovštini sv. Mihovila, dva vinograda u predjelu *Casale* u blizini vinograda Stjepana *de Placentino* i vinograda Leonarda *de Federico*, potom vinograd u predjelu *Monmerlo* koji se nalazio uz vinograd Veneranda iz Bala i uz vinograd sinova pokojnog gospodina Adalpera, vinograd u predjelu *Rad.hoa (!)* uz cestu koja vodi prema Motovunu, vinograd u predjelu *Valtizana* koji se nalazio uz vinograd Grka Bartolomeja i vinograd Martina *de Unda*, vinograd u predjelu *Sulciglani* koji se nalazio uz vinograd opata samostana Sv. Petra u Šumi, vinograd u predjelu Monidola uz cestu te vinograd ribara Engalda i vinograda koji je bio pripadao nekom Placentinu, vinograd u predjelu *Rad.hoa. (!)* uz lokvu i vinograd majstora postolara Randolfa, vinograd u predjelu *Valtizano* koji se nalazi uz vinograd Guicarda i vinograd koji pripada kapeli sv. Blaža, vinograd predjelu *Rad.hoa (!)* koji se nalazi uz cestu koja ide prema *Sulcignanu*, vinograd u predjelu *Monte alto*, u samom podnožju istoga brda koji se nalazi do vinograda arhiprezbitera Tome i jednu udolinu koja se nalazila kod Tara.

Kaptol je nadalje posjedovao jedan komad zemlje (oranice) kojeg drži izvjesni Albinucije, ograđeno zemljište u predjelu *Straugnanum*, stablo masline u području Titulo u vinogradu pok. Zanzola Slavena koji se nalazi do vinograda Petra de Lasta te jedno stablo maslina u vinogradu Leonadra de Griden na području Frugnano, močvarno zemljište u predjelu sv. Ivana de Prato koje se proteže do oranice koja pripada gospodinu Bartolinu i *usque*

rotam fratrum minorum. To zemljište drži opat sv. Mihovila pod Zemljom i dužan je o svetkovini Svih Svetih kaptolu dati 40 solida malih venetskih denara, dio zemljišne čestice u predjelu Moncastello koji drži Kaptol u suvlasništvu s gospodinom Gandaleonom i njegovim bratom Mavrom. Potom najam (*affictus*) vinograda svećenika Ursa na predjelu Pizugi, koji će po smrti rečenoga Ursa pripasti Kaptolu. Vinograd se nalazi uz vinograd postolara Danijela i oranicu koja pripada crkvi sv. Petra de Lotio za što trebaju svečano služiti misu o svetkovini sv. Hermagore de Insula Rauria te desetine svih plodova koje je ubirao i koje će poslije njegove smrti pripasti kaptolu.

Kaptol je osim navedenoga bio vlasnikom tri ribolovišta u Limskom zaljevu, dio ribolovišta (*macias tres in piscariis*) u Tarskom zaljevu te udjela u ribolovištu u uvali sv. Andrije *de Traiecto*. Nadalje sva riba koja se o svetkovini sv. Andrije apostola ulovila vršama (*cum nassis*) pripadala je Porečkom kaptolu. Kaptol je nadalje uživao jedno polje u solanama koje su pripadale biskupu u Vrsaru te jednu šestinu mlina na predjelu Gradole. Polovica mlina pripadala je goričkom grofu, dok je polovica pripadala biskupu. Jedna trećina biskupove polovice pripadala je Kaptolu.

Naposlijetku kaptol je bio vlasnikom ili držao u posjedu nekoliko kuća u Poreču. Tako je Porečki kaptol bio vlasnikom kuće (*casale*) koja je pripadala Fačini Vulpisu, a koja je dijelom u vlasništvu crkve sv. Kasijana, kuće u kojoj je stanovala izvjesna Bina, a dio koje je kuće u vlasništvu Stjepana de Placentino, kuće koja je pripadala Mateju de Balonino u četvrti Pusterla, kuće s unutarnjim dvorištem (*cum curia*) također u gradskoj četvrti Pusterla, polovice kuće koja je nekad pripada Mavru *de Guidono*, dok je druga polovica iste kuće pripadala svećeniku Vidu te polovice kuće koja je nekada pripadala svećeniku Andriji. Polovica iste kuće je pripadala izvjesnom gospodinu Simonu, te je poslije njegove smrti trebala pripasti Kaptolu.

Porečki je kaptol prema katastiku dobara iz 1270. godine posjedovao 56 jedinica nekretnina koje su svojim prihodima punile kanoničku blagajnu. Dio prihoda je bio u novcu, doduše manji, dok je dio prihoda bio u naturalnim podavanjima. Iz strukture posjeda Porečkog kaptola 1270. godine (**Grafikon 1**) jasna je prevalencija crkava (kapela) s pripadajućim zemljištima koja su im donosila prihoda (40%). Drugi po zastupljenosti su vinogradi (31%), a potom slijede kuće unutar gradskih zidina na koje otpada 13%. Ispod 10% udjela su ostala zemljišta (8%) i oranice (4%), a jednak su udio imale i ostale vrste vlasništva poput udjela u ribolovištima i solanama te mlinovima. Moguće objašnjenje takve strukture prihoda je da su u pojedine prebende ulazile kapele s određenim prihodima, odnosno da još

ili više nije postojala *massa communis*.¹⁸⁵⁴ To je zamijetio još Francesco Polesini, prema kojemu u navedenom je razdoblju svakom kanoniku nadarbeniku bila dodijeljena jedna crkva sa svojim posjedima koje je uživao.¹⁸⁵⁵

8.2. Gubitak prvobitnog patrimonija

Kada porečki arhiđakon Francesco Orlandini opisuje stanje porečkog kaptola 1667. godine navodi da većina prihoda čine desetine, dok neznatan dio prihoda čini najam nekretnina.¹⁸⁵⁶ Uzrok takvoga stanja vidi u nemarnosti i zlouporabama prokuratora Porečkoga kaptola što je dovelo do toga da su zagubljeni katastici dobara, a podatke o kaptolskoj imovini znaju tek dvojica najstarijih kanonika, čijom bi smrću i ta imovina kaptola mogla biti trajno izgubljena.¹⁸⁵⁷ Gubitak crkvenog posjeda u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka je fenomen koji je poznat u historiografiji. Carlo M. Cipolla, u pionirskom radu o toj tematici na području sjevera Apeninskog poluotoka za razdoblje od 11. do 16. stoljeća, taj fenomen promatra kroz perspektivu krize crkvene imovine, koja će se ubrzati od 14. stoljeća i što će dovesti do osiromašenja crkvenih ustanova.¹⁸⁵⁸ Na taj je fenomen utjecalo više uzroka, od kojih C. M. Cipolla ističe uspon komuna, porezni sustav papinstva od 14. stoljeća te komendu.¹⁸⁵⁹ Drugi razlozi su više ekonomske naravi, prije svega je tu utjecaj kuge 1348. godine te novi način poboljšanja poljoprivredene proizvodnje, kojemu se zbog nedostatka sredstava za financiranje, crkvene ustanove, unatoč ogromnom vlasništvu, nisu uspjele prilagoditi.¹⁸⁶⁰

Do polovice 15. stoljeća najveći dio imovine iz katastika Porečkog kaptola iz 1270. godine, sudeći po sačuvanim računovodstvenim knjigama, nije kaptolu donosio znatnije prihode. U istom se stoljeću nekretnine koje se mogu sa sigurnošću utvrditi vlasništvom kaptola javljaju u značajno manjem broju, iako su sami kanonici prilikom sklapanja ugovora spominjali *rotulus* iz 1270. godine.¹⁸⁶¹ Štoviše, početkom 15. stoljeća, 1415. godine u samom je dokumentu navedena obveza nekog *Ercia dictus de Modrusa* koji je o svetkovini sv. Stjepana

¹⁸⁵⁴ O načinu upravljanja imovinom u tom razdoblju na primjeru kaptola u Trentu usp. Curzel 2001, 297-305.

¹⁸⁵⁵ HR-DARI 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, *Memorie storiche* II, 7r.

¹⁸⁵⁶ HR-DARI 395 Dello stato della Chiesa e Capitolo di Parenzo, 5.

¹⁸⁵⁷ Usp.: „*Vi sono alcune terre, oliuari, casali come si è detto sopra liuelatti, ma non si troua alcun cattastico o vachetta in cui si ueda ciò che habbia il capitolo ma tutto sta nella mente de due canonici più vecchi, che morti che fossero morto sarebbe anche il cattastico de detti beni.*“ Vidi: HR-DARI- 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 5, Dello stato della Chiesa Cathedrale e Capitolo di Parenzo, 6.

¹⁸⁵⁸ Cipolla 1947, 317.

¹⁸⁵⁹ Cipolla 1947, 319-320.

¹⁸⁶⁰ Cipolla 1947, 320.

¹⁸⁶¹ Ladić 2018b, 85.

Prvomučenika za jedno zemljište dužan Kaptolu isplatiti 16 solida.¹⁸⁶² No, sama je isprava u trenutku prepisivanja u Knjigu biskupskih prava bila oštećena. To je razvidno iz napomene koji je ostavio notar koji je samu ispravu prepisivao: *Ego Zordanus notarius non potui legi residuum*.¹⁸⁶³ Prema Francescu Babudriju, Kaptol je većinu imovine izgubio u 15. stoljeću, kada se, kako navodi autor, napušta zajednički život kanonika, a promjenom društvenih uvjeta, kako i zbog sukoba biskupa s komunom što je dovelo do osiromašenja biskupske menze, imovina kaptola polako prelazi u ruke biskupa.¹⁸⁶⁴ O tome kada je taj proces točno započeo ne možemo točno utvrditi. Neosporno je da su biskupi uživali jednu od prebendi porečkog kaptola, a budući da je u 13. i 14. stoljeću svaki nadarbenik imao jednu kapelu s prihodima, dana 5. svibnja 1315. biskupu je dana crkva sv. Gervazija s pripadajućim zemljištem.¹⁸⁶⁵ U 16. su stoljeću neki posjedi koji se navode u rotulusu zasigurno u rukama biskupa, što se jasno da iščitati iz katastika dobara biskupske menze iz 1540. godine.¹⁸⁶⁶ S druge strane, negdašnji kaptolski posjedi će se naći u 15. stoljeću u rukama bratovština te privatnih osoba.¹⁸⁶⁷ Dobra porečkog kaptola su u narednim stoljećima prelazila i u ruke drugih crkvenih institucija, bilo prisvajanjem, kao što je to slučaj s dobrima na otoku Sv. Nikola¹⁸⁶⁸ ili sporazumno, kao što je to slučaj s crkvom sv. Sebastijana koja je 1516. godine prema sporazumu između Kaptola i porečke komune prešla u ruke servita.¹⁸⁶⁹

Prema računovodstvenim knjigama Porečkog kaptola iz 60-ih godina 15. stoljeća razvidno je da samo nekoliko nekretnina donosi prihode od zakupa ili najma. Tako je 1465. godine kaptolu prihode donosila „kanonička kuća“, negdašnje obitavalište porečkog kaptola koje je izgubilo svoju izvornu namjenu napuštanjem prakse zajedničkog života. Najam (*affitto*) je plaćao arhiđakon u iznosu 2 lire i 18 solada godišnje.¹⁸⁷⁰ Kaptol je prihode dobivao i od zakupa (*liuello*) kuće u kontradi *Portanoua* za što je ser Anthonio de Dazo plaćao jednu liru i 4 solda. Kaptol je raspolagao još dvjema kućama koje su mu donosile prihode. Prva je bila kuća za koju je ser Baldasin pok. ser Antonija plaćao poput ser Anthonija de Daza godišnji zakup u iznosu 1 lire i 4 solda bez točnije ubikacije, dok je druga bila polovica kuće u kojoj je stanovao

¹⁸⁶² Babudri 1912, 181.

¹⁸⁶³ Babudri 1912, 181.

¹⁸⁶⁴ Babudri 1912, 191.

¹⁸⁶⁵ HR-DARI 395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča, kut. 7, sv. 11, Memorie storiche, II fascicolo, 7r.

¹⁸⁶⁶ Babudri 1912, 191.

¹⁸⁶⁷ Babudri 1912, 135, 191.

¹⁸⁶⁸ Babudri 1912, 195, 200.

¹⁸⁶⁹ Babudri 1912, 123.

¹⁸⁷⁰ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 12r.

ser Francesco Gardogna za što je plaćao godišnji zakup u iznosu 6 lira.¹⁸⁷¹ Osim toga, prokurator sv. Ivana de Prato je plaćao godišnji *census* kaptolu, odnosno dva ovna o blagdanu sv. Maura i 42 kongija vina o blagdanu sv. Ivana.¹⁸⁷² Od nekretnina koje su donosile prihode valja još spomenuti vrt u kontradi sv. Lovre (*San Lorenzo*) koji je donosio 5 lira zakupa godišnje (**Slika 6**). U zakupu su ga držali ser Michael de Stin i dona Lucia pok. Augustina de Stin.¹⁸⁷³ Nije moguće utvrditi u kojoj se mjeri navedene nekretnine podudaraju s nekretninama navedenim u katastru dobara iz 1270. godine. Na temelju imovinskih prava kaptol je 1468. godine uprihodio 33 lire i 6 solada, što predstavlja neznatan udio u ukupnim prihodima kaptola, u kojima pak najznačajniju ulogu imaju desetine žitarica i vina. Na temelju sačuvanih računskih knjiga toga razdoblja, nažalost nije moguće utvrditi prihode od financijske imovine, iako je potvrđeno da je kaptol posjedovao i takvu vrste imovine. Naime, oporučnim je legatom 2. siječnja 1457. godine porečki biskup Ivan kaptolu ostavio 20 dukata s obvezom jedne mise o godišnjici smrti.¹⁸⁷⁴

Tijekom 16. stoljeća dolazi do povećanja obujma nefinancijske imovine Porečkoga kaptola. Ser Andriola pok. ser Bonaparte kaptolu je 22. prosinca 1502. ostavio dva zemljišta u porečkom distriktu (**Slika 5**), koja su se nalazila u blizini Funtane.¹⁸⁷⁵ Porečki kanonik Giacomo Buliconi (*Iacobus de Policonibus*) ostavlja oporučnim legatima kaptolu neke oranice u porečkom distriktu.¹⁸⁷⁶ Tako je porečki kaptol postao bogatiji za dio oranice u kontradi sv. Servula koji je godišnje donosio prihode u visini jednog stara pšenice, dio oranice u kontradi Pameda koji je donosio 4 starića pšenice te dio oranice u kontradi Mugeba koji je donosio jednak prihod.¹⁸⁷⁷

8.3. Strategije upravljanja imovinom u 17. i 18. stoljeću

8.3.1. Stjecanje imovine

¹⁸⁷¹ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 12r.

¹⁸⁷² ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 12r.

¹⁸⁷³ ŽUP, AKP, 28. Vacchetta, 12r.

¹⁸⁷⁴ ŽUP, AKP, 11. Pii legati, 1r-1v.

¹⁸⁷⁵ Usp.: „... *duo territoria posita in districtu Parentii quorum hii sunt confini versus austrum fontana pacis, versus tramontanam et gregem cum uno monte, versus sciroum cum alio terreno quod fuit ser Antonii condam ser Guidonis cuius habet confini versus garbinam cum terreno supradicto quod terrenum fuit [...] versus gregum et levantem cum heredibus condam ser Mauri, versus scirocum cum quaddam coronam, versus meridiem cum fontanam pacis.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.4. Copia tolta da un libro del reverendo Capitolo di Parenzo nel qual sonno descritti alcuni oblighi particolari che hanno li reverendi canonici.

¹⁸⁷⁶ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 1v.

¹⁸⁷⁷ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 2r.

Stjecanje i otuđivanje imovine crkvenih ustanova u razdoblju ranoga novoga vijeka nije jednostavan proces, posebice ukoliko se radi o otuđivanju imovine za što je potrebno ishoditi dozvolu Svete Stolice. Stjecanje imovine je bilo kudikamo lakše i jednostavnije, makar su i po tom pitanju državne vlasti ili pak komunalne vlasti znale nametati ograničenja.¹⁸⁷⁸ Porečki kaptol u tom slučaju nije bio iznimka.¹⁸⁷⁹ Kako smo ranije pokazali, ova crkvena ustanova do početka 17. stoljeća gubi veći dio svoje prvotne imovine, ponajviše nekretnina. Već u 15. stoljeću vidljivo je da dolazi do smanjenja broja nekretnina koje donose prihod kaptolu. To će posebice biti vidljivo krajem 16. i početkom 17. stoljeća kada u kaptolskim računskim knjigama ne nalazimo prihode od prava vlasništva nefinancijske imovine koji bi bili iole značajni.¹⁸⁸⁰ Stoga je Porečki kaptol kroz 17. i 18. stoljeće prolazio kroz fazu ponovne akumulacije imovine, neovisno o tome radi li se o nekretninama ili kapitalu. Način stjecanja imovine je bio jednoobrazan, radilo se o oporučnim legatima, što je uostalom bio najčešći način stjecanja imovine crkvenih institucija u navedenom razdoblju.¹⁸⁸¹ Prema Popisu oporuka koje su legatima obdarile Porečki kaptol¹⁸⁸² od 1601. do 1756. godine 38 je oporučitelja ostavilo legate porečkom kaptolu.¹⁸⁸³ Isti popis navodi legat porečkoga biskupa Ivana (15. stoljeće) koji je i sam prije nego je zasjeo na rapsku, a potom porečku katedru bio kanonikom stolne crkve Uznesenja BDM u Poreču te oporuku porečkog kanonika Jakova de Policonibusa (Bulicono) iz 1527. godine. Tijekom 17. stoljeća 17 je oporučitelja legatima obdarilo porečki kaptol. Ako razlučimo spolnu i stalešku strukturu oporučitelja (**Grafikon 2**) postaje razvidno da pripadnici klera (generalno) čine 35,29% oporučitelja, odnosno više od jedne trećine. U apsolutnim brojkama šest je oporučitelja pripadnika klera. Sami porečki kanonici čine 29,41% oporučitelja koji su pojedini legat ostavili Kaptolu, odnosno u apsolutnim brojkama pet kanonika. Osim pet porečkih kanonika jedini pripadnik klera u navedenom razdoblju koji je ostavio legat kaptolu je Bartol Kostović, župnik u Taru, župe Porečke biskupije i susjedne Poreču. Porečki kanonici koji su legatima obdarili kaptol su: Alessandro de Nicolais (1601.), arhiepzbiter Antonio Miletti (1608.), arhiđakon Giupponi (1666.), Francesco Orlandini (1681.), Filippo

¹⁸⁷⁸ Maifreda 2004, 55.

¹⁸⁷⁹ Gubitak imovine nije fenomen koji je vidljiv samo u porečkom kaptolu već pogađa i druge kaptole, kao što je to osvjedočeno primjerom katedralnog kaptola nadbiskupije Lucca. U sveukupnoj obnovi koju promiče Tridentski sabor kao imperativ će se postaviti i konsolidiranje imovine da služi svojoj izvornoj namjeni. Poticaj je i tu dolazio od biskupa koji nakon Tridentskog koncila vizitiraju kaptol, vidi: Nanni 1958, 276.

¹⁸⁸⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 17v, 18v i passim.

¹⁸⁸¹ Landi 1996, 196.

¹⁸⁸² ŽUP, AKP, 70. Varia, Indice degli testamenti che fanno legati al Capitolo.

¹⁸⁸³ U analizu su uključeni oni legati koji su kaptolu donosili prihode. I drugi su se porečki građani, ili biskupi kao biskupi Mazzoleni i Negri u svojim oporukama odlučili ponešto darovati porečkim kanonicima, no ti legati ovdje nisu uzeti u obzir.

Briani (1689.) i Nicolo Danese (1691.). Udio oporučiteljica je bio mali, 5,88% odnosno samo jedna oporučiteljica, dona Orsola Corsino. S druge strane pripadnici iste obitelji Corsino imaju razmjerno velik udio u oporukama (23,59%).

Najveći broj oporuka koje predviđaju legatate Porečkom kaptolu nastaju u drugoj polovici 17. stoljeća, dok će samo u posljednjoj dekadi toga stoljeća biti sastavljeno osam oporuka koje ostavljaju legatate porečkim kanonicima, odnosno 47,06% svih oporuka u ovom stoljeću. U narednom će stoljeću vremenska distribucija biti ujednačenija. Koji je razlog takve neujednačenosti u 17. stoljeću? Porečka komuna tijekom prve polovice 17. stoljeća, a napose nakon epidemije kuge 1630./1631. godine doživljava snažan demografski i ekonomski pad što će biti naročito izraženo tijekom 40-ih i 50-ih godina 17. stoljeća.¹⁸⁸⁴ U istom razdoblju i porečki kaptol doživljava snažnu personalnu krizu kada ostaje bez većine kanonika te kao takav ne bi mogao ispuniti misne obveze iz pojedinih legata. S druge strane, u drugoj polovici, a naročito krajem 17. stoljeća dolazi do demografskog i ekonomskog oporavka Porečke komune, a u istom razdoblju dolazi, prvenstveno na poticaj porečkih biskupa, do konsolidacije stolnoga kaptola. Porečki građani raspoložu materijalnim sredstvima koja mogu namijeniti kaptolu, dok porečki kanonici, kojih sad ima dovoljan broj, mogu ispuniti sve misne nakane koje su oporučitelji namijenili za spas svoje duše (**Grafikon 3**). U narednom razdoblju, koje nije obilježeno takvim demografskim i ekonomskim ekstremima, ujednačena vremenska distribucija oporučnih legata u korist kaptola može biti objašnjena kako osobnom pobožnošću oporučitelja tako i povezanošću s tim korporativnim tijelom ili njegovim pojedinim članovima.¹⁸⁸⁵

Tijekom 18. stoljeća, odnosno do 1756. godine, 21 oporučitelj je ostavio legatate porečkom kaptolu (**Grafikon 4**). Prema spolnoj i staleškoj strukturi vidljive su promjene u odnosu na ranije razdoblje (**Grafikon 5**). Naime, oporučitelji pripadnici klera čine 33,33%. No, iako je udio neznatno manji nego u oporukama 17. stoljeća, u apsolutnim brojkama se povećavaju te je sedam pripadnika klera oporučnim legatom obdaruje kaptol. Osim pet kanonika tu su i dva župnika susjednih župa, Ivan Vlach iz Funtane (1735.) te Anton Bartoli iz Dračevca (1748.). Broj kanonika je u apsolutnim brojkama ostao isti, mada se i njihov udio među oporučiteljima neznatno smanjio na 23,81%. Radi se o Giorgiju Lanzonu (1702.), Bernardinu Soardu (1717.), arhiđakonu Francescu Albertiniju (1745.), arhiprezbiteru Matteu de Rossiju (1755.) te Giovanniju Zuccatu (1756.). No, što je posebno zanimljivo u navedenom razdoblju je izražen

¹⁸⁸⁴ Ivetić 1991, 132-133; Ivetić 2000, 100-103, 126, 346.

¹⁸⁸⁵ O toj problematici vidi: Orbanić 2007, 82; Ladić 2021, 105-109.

porast oporučiteljica, bilo u apsolutnim brojkama bilo u udjelu. Udio oporučiteljica jednak je udjelu kanonika i iznosi 23,81%. Naravno, i apsolutne brojke su iste kao kod kanonika te je pet oporučiteljica svojim legatima obdario porečki kaptol. To su Stana Baratti (1702.), udovica Calichopola (1702.), dona Menega Camilotto (1703.), Faustina Frassoni (1737.) te Lugrezia Crippa Riccio (1738.). Ono što je zamjetljivo u 18. stoljeću, a nije bio vidljivo u prethodnom razdoblju, je da i potomci nekadašnjih novih stanovnika oporučnim raspolažu materijalnim sredstvima da mogu legate namijeniti Porečkom kaptolu. To će učiniti 1711. Mihael Radman, odnosno 1725. Petar Bubičić iz Žbandaja.

8.3.2. Otudivanje imovine

Crkvene su institucije ponekad bile primorane na otudivanje imovine kroz prodaju ili zamjenu nekretnina. Taj proces je bio za njih kudikamo složeniji.¹⁸⁸⁶ Trebalo je to učiniti na temelju valjanoga razloga i na način da se ustanovi ne donese nikakva šteta. Pred zaključenje posla trebalo je ishoditi dozvole viših instanci (biskupa i na kraju Svete Stolice).¹⁸⁸⁷ Ako je imovina bila opterećena misnim nakanama trebalo ih je dopuštenjem Svete Stolice prenijeti na novu nekretninu.¹⁸⁸⁸ Zbog kompliciranog postupka otudivanje crkvene imovine je bilo rijetko.

Porečki su se kanonici tek u nekoliko slučajeva odlučili za otudivanje kaptolskih nekretnina, a i to su činili u slučaju veće potrebe, odnosno u dva slučaja za popravak kanoničke kuće, koja je služila kao skladište za prihode u naturi sakupljene na ime desetina koji su činili osnovicu kanoničkih prebendi.

Kaptol je 1666. godine nakon smrti arhiđakona Giupponija, uz obvezu služenja 48 misa godišnje, oporučnim legatom dobio kuću u četvrti Predol.¹⁸⁸⁹ Kaptol je kuću davao u zakup. No, 1693. godine kanonička kuća je trebala hitni popravak krova (*il gravissimo bisogno che tiene questo capitolo di far riparare il colmo cadente della canonica*) te su kanonici na sjednici održanoj 19. veljače jednoglasno odlučili da se za cijenu od 131 dukata proda Matiji Radmanu.¹⁸⁹⁰ No, budući da su nad prihodom te kuće bile fundirane mise, kaptol je trebao dopuštenje biskupa

¹⁸⁸⁶ Jedan od vidova na koji su crkvene ustanove željele izbjeći propisani način otudivanja crkvene imovine su bili kroz sustave zajmova u kojima bi željeni nekretninu dali kao hipoteku. O toj problematici usp. Brambilla 2001, 391-392.

¹⁸⁸⁷ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 124-126.

¹⁸⁸⁸ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 124.

¹⁸⁸⁹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 19. 2. 1693.

¹⁸⁹⁰ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 19. 2. 1693.

što su i dobili 24. veljače, uz to da je kanonicima ostala obveza služenja 48 misa godišnje za pokojnog dobročinitelja arhiđakona Giupponija.¹⁸⁹¹

Sa sličnim su se izazovima kanonici susreli i 1736. godine kada je obnova kanoničke kuće zahtijevala značajnije investicije. Kanonici su na sjednici održanoj 7. ožujka 1733. godine uzeli zajam *a livello francabile* 200 dukata (1 dukata = 6 lira i 4 solda) na tri godine od dominikanaca iz Venecije.¹⁸⁹² No, taj novac nije bio dovoljan te su kanonici na sjednici održanoj 11. srpnja 1733. godine odlučili da kanonik Bonaluce Soardo, koji je bio zastupnik kaptola u poslu obnove zgrade, uzme zajam *a livello francabile* još sto dukata.¹⁸⁹³ No, 1736. godine kanonici nisu bili u mogućnosti vratiti dug od 300 dukata te su trebali pribjeći otuđenju određenih zemljišta.¹⁸⁹⁴ Za to ime je trebala dozvola Svete Stolice te su se utekli u Rim posredstvom biskupa Mazzolenija.¹⁸⁹⁵

Kaptol je 1740. godine prodao vrt Lodovicu Piccoliju na njegovu zamolbu u neposrednoj blizini kanoničke kuće. Vrt je bio procijenjen na 291 liru,¹⁸⁹⁶ ali je Lodovico Piccolo bio voljan kaptolu isplatiti još 180 lira, tako da je vrt prodan za 471 liru.¹⁸⁹⁷ Da bi mogli pristupiti kupoprodaji kanonici su 20. ožujka 1743. zatražili dozvolu biskupa Mazzolenija, koju su i dobili 29. ožujka.¹⁸⁹⁸ Tako zarađeni novac porečki su kanonici uložili u nabavku opreme za podrum.¹⁸⁹⁹

8.4. Promjene u obujmu imovine tijekom 17. i 18. stoljeća

8.4.1. Nekretnine

Poznavanje finacijske i nefinacijske imovine Porečkoga kaptola u 17. stoljeću je otežano zbog nedostatka izvora. O tome najbolje svjedoči već spomenuti opis stanja kaptola iz 1667. godine arhiprezbitera Francesca Orlandinija. Prema troškovima Porečkog kaptola 1601. godine razvidno je da kanonici posjeduju određene maslinike, budući da su za okopavanje

¹⁸⁹¹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti captolari 1678, 19. 2. 1693.

¹⁸⁹² ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabbrica della Canonica e Cisterna, 1r-1v.

¹⁸⁹³ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabbrica della Canonica e Cisterna, 2r.

¹⁸⁹⁴ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 123.

¹⁸⁹⁵ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 124.

¹⁸⁹⁶ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabbrica della Canonica e Cisterna, 20r.

¹⁸⁹⁷ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabbrica della Canonica e Cisterna, 20v.

¹⁸⁹⁸ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabbrica della Canonica e Cisterna, 21r.

¹⁸⁹⁹ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabbrica della Canonica e Cisterna, 21v.

istih izdvojili 7 lira i 10 solida,¹⁹⁰⁰ dok su za berbu plodova potrošili 33 lire.¹⁹⁰¹ Vjerojatno se tu radi o maslinama koje su se nalazile u kontradi sv. Lucije porečkog distrikta, makar se lokacija izrijekom ne spominje. Naime, u knjizi prihoda i rashoda za razdoblje od 1601. do 1634. godine spominju se masline u kontradi Monmarago te masline u kontradi sv. Lucije.¹⁹⁰² Čini se da još 1601. godine kaptol nije posjedovao masline u kontradi Monmarago. Naime, porečki kanonik Alessandro Nicolais sastavlja oporuku 13. listopada 1601. kojom zemlju, vinograd s maslinama i nasade voćaka ostavlja Zuanni pok. Meriga Sciaucija iz Pirana da uživa do kraja života te njegovim nasljednicima. No, ukoliko potonji ne bi imao nasljednika oporučitelj odlučuje navedena zemljišta ostaviti porečkom arhiprezbiteru.¹⁹⁰³ U posjed je tog zemljišta nakon smrti kanonika i arhiprezbitera Antonija Miletija ušao kaptol 1608. godine.¹⁹⁰⁴ Godine 1604. spominje se staja koja je vlasništvo kaptola, budući da je kaptol trebao tražiti zaštitu svojih prava te tužiti izvjesnog Antonija Parestana jer nije kaptolu vratio ključeve navedene staje.¹⁹⁰⁵ Do 1607. godine u računovodstvenim knjigama Porečkog kaptola ne nalazimo potvrde da su ostvareni prihodi iz imovinskih prava. Te godine je kaptol za najam livade u kontradi *Cagazer* uprihodio 3 lire, dok je za najam već navedene staje uprihodio 12 lira.¹⁹⁰⁶

Prema katastru iz 1691. godine kaptol je posjedovao oranicu u kontradi Picugi (*Pizzugo*) koje se nazivala i zemlja sv. Vida (*detto le terre di San Vido*), budući da se nalazilo uz crkvicu sv. Vida, veličine 12 jutara (*giornate*) te jedna livadu koja se nalazila uz navedenu oranicu. Zemljište je davano u najam (*affito*). Kao najmoprimci se spominju Mate Cernogoraz koje je za to zemljište bio dužan kaptolu 6 mezena godišnje pšenice. Nakon toga je dan u najam Zuanni de Franca i Marku Bodetiću, s tim da je za njim najamnina bila određena u iznosu 31 lire godišnje, a potom Antoniju de Santa za 22 lire godišnje. Kaptol je sklopio ugovor o *livello fricabile* sa Zuannom Armanom za iznos od 480 lira s obvezom od šest posto godišnje kamata, a naposljetku 1731. sklopljen ugovor o zakupu a *livello fricabile* s Rafaelom Balsarinijem. Po isteku ugovora, a budući da je kaptol dobio mogućnost da otuđi zemljišta pod teretom misnih obveza, kaptol je novac iskoristio za pokrivanje izdataka nastalih prilikom popravka kanoničke kuće.¹⁹⁰⁷

¹⁹⁰⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 19r.

¹⁹⁰¹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 20r.

¹⁹⁰² ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 160r, 170r.

¹⁹⁰³ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 2v.

¹⁹⁰⁴ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 2v-3r.

¹⁹⁰⁵ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 20r.

¹⁹⁰⁶ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 79r.

¹⁹⁰⁷ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 19r-20v.

Kaptol je posjedovao zemljište u kontradi Žatika na području Sv. Martin veličine tri jutra. Na tom se zemljištu nalazilo 7 stabla maslina. To je područje bilo davano u najam do 1700. godine Lorenzu Filippichu koji je na to ime bio kaptolu dužan 4 starola pšenice godišnje.¹⁹⁰⁸

Kaptol je nadalje u 17. stoljeću posjedovao zemljište u kontradi Sv. Duh veličine 2 jutra koje je u *livello francabile* držao kapetan Zorzi di Cipro te je plaćao godišnji zakup 5 lira i 6 solada.¹⁹⁰⁹

U kontradi Cagazer kaptol je posjedovao livadu veličine dva jutra. Ta se livada nalazila ispod brda Monlongo a graničila je sa javnim putem sa istočne strane, sa zapadne sa zemljištem Giovannija Piccolija, sa sjevera s navedenim brdom, dok je se južne strane dijelom graničila s javnom cestom i livadom rečenog Piccolija, a dijelom sa zemljištima Giacomina Madernija. To su zemljište u najmu, prema katastru iz 1691. godine, držali nasljednici Chiurco, za što su godišnje plaćali jednu mezenu pšenice.¹⁹¹⁰

Kaptol je posjedovao maslinik veličine jednog jutra s 37 stabala maslina u kontradi Montiselle. Prema katastru iz 1691. godine dan je u najam Martinu Ulinoviću s obvezom dva starića pšenice i pola uroda maslina. Isti je maslinik dan u najam kanoniku Viscardiju¹⁹¹¹ te 1716. njegovom nećaku Mattiju Marinoniju koji je za najam plaćao samo dva starića pšenice.¹⁹¹² Taj su maslinik kanonici prodali 1736. godine. Za sva su navedena zemljišta kanonici bili dužni godišnje prikazati 12 pjevanih misa za ostavitelja izvjesnog Contija.¹⁹¹³

Na području Sv. Ivana de Prato kaptol je na temelju legata Melada, za što je imao obvezu prikazati dvije pjevane mise godišnje za ostavitelja, zemljište veličine 6 jutara, oranicu s nekoliko zasađenih maslina. Prema katastru iz 1691. godine to su zemljište u najmu držali Mate Ladavac, Antonio Appolonio i Rocco Quintavalle za što su kaptolu godišnje davali 4 starića pšenice i polovicu uroda maslina. Kasnije je to zemljište podijeljeno u dva dijela, jedan manji veličine 2 jutra i drugi veličine 4 jutra. Čestica veličine 4 jutra je dana u najam 1736. Zorziju Servu za godišnju najamninu u iznosu tri starića pšenice. Naposljetku je ta čestica

¹⁹⁰⁸ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 20r.

¹⁹⁰⁹ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 20v.

¹⁹¹⁰ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 20v-21r.

¹⁹¹¹ ŽUP, AKP, 71. Instrumenti e testamenti per li legati, Testamenti, Tabella delle messe cantate distribuite dell'anno 1711.

¹⁹¹² ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1 Pii legati, 21r.

¹⁹¹³ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 19r.

prodana 23. veljače 1737. Mattiju Zambelliju za 200 lira.¹⁹¹⁴ Za drugu je česticu veličine 2 jutra, Andrea Bullo kaptolu plaćao jedan starić pšenice godišnje.¹⁹¹⁵

Prema katastiku iz 1691. godinu kaptolu je pripadalo zemljište veličine dva jutra u kontradi Pietrafitta s jedaneast maslina. To je zemljište kaptol dobio temelj legata Tirolla, a za ostavitelja je tražio prikazati dvije pjevanje mise godišnje. Zemljište je bilo dano u najam Marku Chiurcu za što je godišnje morao davati kaptolu tri starića pšenice.¹⁹¹⁶ Na istom je području kaptol imao maslinik veličine dva jutra koji je kaptolu ostavio Silvestro Piovesan 1686. godine.¹⁹¹⁷

Kaptol je 1666. godine, nakon smrti arhiđakona Gregorija Giupponija, oporučnim legatom dobio kuću u četvrti Predol. Ta je kuća bila 1668. dana u zakup Anibaleu Crippa Riccio, a potom 1674. kanoniku Barattiju koji je godišnje, na ime zakupnine, kaptolu plaćao 48 lira. Budući da je kaptol 1691. godine nastojao obnoviti zapadni dio kanoničke kuće, a nije imao dovoljno sredstava kanonici su odlučili prodati kuću te na taj način priskrbili 800 lira.¹⁹¹⁸

Da se stanje nefinancijske imovine smanjilo tijekom narednog stoljeća, vidljivo je već šezdesetih godina 18. stoljeća. Naime, Odlukom (*Terminazione*) od 22. travnja 1766. godine mletačke magistrature *Magistrato eccellentissimo di dieci Sauvi sopra le decime in Rialto* koja je u Poreču objavljena 12. lipnja 1767. godine bili su porečki kanonici obvezni prijaviti sve posjede, kapital, prihode i zakupe koje posjeduje ili ubire Porečki kaptol (*tutti li fondi, capitali, rendite e liuelli che vengono posseduti e riscossi dal Capitolo della Cattedrale di Parenzo in Istria*).¹⁹¹⁹ Porečki su kanonici prijavili slijedeća dobra:

- a) Zemljišna čestica u kontradi sv. Martina u području Zattica, veličine 3 jutra (giornate d'arrar tre in circa). To je zemljište bilo davano u najam te je prešlo u emfiteuzu. Drži ga Gabriel Zuccato te je dužan godišnje podavati 4 starića pšenice procijenjene vrijednosti 8 lira.¹⁹²⁰
- b) Livada veličine dva jutra (giornata d'arar) u kontradi Cagazer u blizini brda Monlongo. Dan je u najam (concesso all'affitto) Zuanni Napadichu 26. srpnja 1720. godine, te je

¹⁹¹⁴ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 21v.

¹⁹¹⁵ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 22v.

¹⁹¹⁶ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 22r

¹⁹¹⁷ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 22v.

¹⁹¹⁸ ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.1. Pii legati, 26v.

¹⁹¹⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 118v.

¹⁹²⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 118v.

prešao u emfiteuzu. Nasljednici pok. Napadicha plaćaju kaptolu 3 starića pšenice procijenjene vrijednosti 6 lira.¹⁹²¹

- c) Zemljišna šestica veličine jednog jutra u kontradi sv. Ivana u porečkom suburbiju. Isprva je bila davana u najam te potom prešla u emfiteuzu. Drže ga nasljednici pok. Andree Bullo te su dužni kaptolu jedan starić pšenice godišnje procijenjene vrijednosti 2 lire. Kaptol ima obvezu jedne mise za izvjesnog pokojnog Melladu, no ne zna se kada je to zemljište prešlo u vlasništvo kaptola.¹⁹²²
- d) Zemljišna čestica u kontradi Pietrafitta veličine dva jutra sa stablima maslina. Kaptolu pripadaju godišnje tri starića pšenice i pola uroda maslina. Kaptol ima obvezu dvije mise godišnje za nekog pok. Tirolu, no ne zna se od kada je zemljište prešlo u ruke kaptolu.¹⁹²³
- e) Zemljište veličine dva jutra s maslinama u kontradi Pietrafitta koje je kanoniku ostavio Silvestro Piovesan oporukom od 18. kolovoza 1686. godine s obvezom dvije mise godišnje. Kaptol dobiva na ime zakupa iznos 8 starića pšenice procijenjene vrijednosti 18 lira.¹⁹²⁴

8.4.2. Financijska imovina

Porečki je kaptol u 18. stoljeću posjedovao slijedeću nefinacijsku imovinu kao rezultat akumulacije imovine kroz navedeno i prethodno stoljeće:

1. Kapital u iznosu 636 lira koji je priskrbiljen prodajom jedne kuće (casale) koja je od pamtivijeka pripadala kaptolu. Taj je iznos drže nasljednici pok. kanonika Zuccato te za njega godišnje daju kaptolu 38 lira i 3 solda.¹⁹²⁵
2. Kapital u iznosu 564 lira koji je ostavio kaptolu pok. Aluise Corsini oporukom od 18. rujna 1728. godine s obvezom pet misa. Kapital drži Antonio Chiurco, tarski župnik, te je kaptolu dužan godišnju kamatu u iznosu L 33:17.¹⁹²⁶
3. Kapital koji je kaptolu 1686. godine ostavio pok. Silvestro Piovesan u iznosu 108 lira po obvezom jedne mise *in perpetuo*. Sada ga drži Luca Codan iz Fratte te je dužan godišnju kamatu u iznosu L 6:9.¹⁹²⁷

¹⁹²¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 118v.

¹⁹²² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 118v.

¹⁹²³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119r.

¹⁹²⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119r.

¹⁹²⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119r.

¹⁹²⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119r.

¹⁹²⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119r-119v.

4. Kapital u iznosu 600 lira koji je kaptolu ostavio pok. Zuanne de Biasii s obvezom 24 misa godišnje *in perpetuo*. Posuđen je nasljednicima pok. kanonika Zuccato 15. travnja 1742. i godišnje nosi kamatu u iznosu 36 lira.¹⁹²⁸
5. Kapital u iznosu 600 lire koje drže nasljednici pok. Pasqualina Voinicha od 19. siječnja 1748. Taj je iznos kaptolu ostavio kanonik Nikola Danese 1. studenoga 1691. godine. Godišnje nosi kamatu u iznosu 36 lira.¹⁹²⁹
6. Kapital u iznosu 300 lira koji je kaptolu ostavio Pelegrin Basejo (Baseggio), porečki podestat, u oporuci od 29. travnja 1677. s obvezom 18 misa godišnje *in perpetuo*. Taj je novac posuđen Marku Sturmanu iz Dračevca 22. srpnja 1750. godine te za njega plaća godišnju kamatu u iznosu 18 lira.¹⁹³⁰
7. Kapital u iznosu 250 lira koji je kaptolu ostavio Franco Corsini oporukom od 22. litopada 1693. godine s obvezom 15 misa godišnje *in perpetuo*. I taj je novac posuđen Marku Sturmanu te za njega daje kaptolu godišnju kamatu u iznosu 15 lira.¹⁹³¹
8. Kapital u iznosu 600 lira koji je kaptolu ostavila Stana Barati oporukom od 18. srpnja 1702. s obvezom 30 misa godišnje. Drže ju nasljednici pokojnog Grge Jurkovića iz Fuškulina te su obvezni kaptolu 36 lira godišnje kamate.¹⁹³²
9. Kapital u iznosu 600 lira koje je kaptolu ostavio Iseppo Pavan oporukom od 19. prosinca 1714. godine s obvezom 24 mise godišnje. Novac je pozajmljen Zuanni Fabrettiju i plaća godišnju kamatu od 36 lira.¹⁹³³
10. Kapital u iznosu 200 lira koji je arhiđakonu *pro tempore* ostavila Elena Calichiopola s obvezom deset misa godišnje. No, arhiđakon se odrekao prihoda i obveze 3. studenoga 1701. te godišnja kamata u iznosu 12 lira pripada kaptolu. Drže ga nasljednici pokojnog Marka Ginija iz Musaleža.¹⁹³⁴
11. Kapital u iznosu 600 lira koji je kaptolu ostavio arhiprezbiter Antonio Miletta oporukom od 5. veljače 1608. godine. Novac je 23. svibnja 1750. godine posuđen Steffanu Genuo koji je kaptolu dužan godišnju kamatu u iznosu 36 lira.¹⁹³⁵
12. Kapital u iznosu 75 lira koji je kaptolu ostavio Nicoletto Danelon s obvezom 3 mise godišnje *in perpetuo*. Drži ga Steffano Genua te je dužan kamatu u iznosu L 4:10.¹⁹³⁶

¹⁹²⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119v.

¹⁹²⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119v.

¹⁹³⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119v.

¹⁹³¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119v.

¹⁹³² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 119v-120r.

¹⁹³³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 1120r.

¹⁹³⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 120r.

¹⁹³⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 120r.

¹⁹³⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 120r.

13. Zakup u iznosu 1200 lira utemeljen na jednoj kući koja je bila vlasništvo pokojnog arhiđakona Francesca Albertinija no ostavljen kaptolu s obvezom svečane pjevane mise *in terzo* na godišnjicu i 44 tihe mise. Antonio Albertini daje godišnju kamatu u iznosu 72 lire.¹⁹³⁷
14. Kapital u iznosu 88 lira utemeljen na dobrima (*beni patrimoniali*) pok. Gaspara de Gregorija, a što je ostavio arhiđakon Gregorio Giupponi oporukom od 4. srpnja 1666. s obvezom 5 misa godišnje *in perpetuo*. Godišnja kamata iznosi godišnje L 5:5.¹⁹³⁸
15. Kapital u iznosu 366 lira koje je kaptolu ostavio arhiđakon Giupponi s obvezom 22 mise godišnje. Dan je 5. svibnja 1695. Giorgiu Zuccatu te su njegovo nasljednici obvezni kaptolu godišnju kamatu i iznosu L 21:19.¹⁹³⁹
16. Kapital u iznosu 450 lira koje je kaptolu ostavio arhiđakon Giupponi s obvezom služenja 27 misa godišnje *in perpetuo*. Dan je zajam Iseppu Artusiju te godišnje kaptol ima pravo na kamatu u iznosu 27 lira.¹⁹⁴⁰
17. Kapital u iznosu 150 lira koji je kaptolu ostavio arhiđakon Giupponi s obvezom služenja 9 misa godišnje. Drže ga nasljednici pok. Mihovila Chiurca te se kaptolu dužni kamatu od 9 lira godišnje.¹⁹⁴¹

Prema izloženom Porečki je kaptol do 60-ih godina 18. stoljeća raspolagao sa 7.387 lira, odnosno nešto malo više od 1.181 dukata¹⁹⁴² (uzimajući 6 lira i 4 solda za dukat). To da je kaptol raspolagao tim novcem ne smije nas voditi do zaključka da je novac bio odmah dostupan kanonicima već je bio vezan dugogodišnjim ugovorima o zajmu, najčešće tzv. ugovorima o zajmu *a livello francabile*. Taj je kapital kaptolu donosio godišnji prihod 434 lira i 12 solada, no realizacija nije uvijek išla planiranim tijekom. Iznos od 2.912 lira ili 39,42% kaptol je ostvario oporučnim legatima u 17. stoljeću, dok je 2.639 lira ili 35,72% ostvario u 18. stoljeću. 1.836 lira ili 24,86% ostvareno je na temelju nefinancijske imovine. Vrijednost oporučnih legata u 18. stoljeću ostvarena je u iznosu 93,65% vrijednosti oporučnih legata u 17. stoljeću. Unatoč tome, prosječna vrijednost pojedinih legata je u 17. stoljeću (približno 323 lire i 10 solada) bila manja od prosječne vrijednosti pojedinog legata u 18. stoljeću (približno 439 lira i 16 solada).

¹⁹³⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 120v.

¹⁹³⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 120v.

¹⁹³⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 120v.

¹⁹⁴⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 120v.

¹⁹⁴¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 121r.

¹⁹⁴² Ipak je to bio neznan iznos u usporedbi se nekim drugim crkvenim ustanovama na području Mletačke Republike. Tako je dominikanski samostan sv. Anastazije u Veroni raspolagao s 14.000 dukata, vidi: Lorenzini 2009, 59.

8.5. Porečki kaptol u kreditnoj trgovini

Navedena je nefinancijska imovina omogućavala Kaptolu udio u kreditnoj trgovini.¹⁹⁴³ Ta je praksa prisutna i u drugim kaptolima te je historiografski obrađena kako u stranoj¹⁹⁴⁴ tako i u domaćoj historiografiji.¹⁹⁴⁵ U Mletačkoj su republici crkvene ustanove, posebice bogati ženski samostani Serenissime i gradova mletačke Terraferme, imali važnu ulogu u kreditnoj trgovini.¹⁹⁴⁶ I Porečki kaptol u navedenom razdoblju možemo gledati pod dva vida. On se javlja kao zajmodavac, ali i zajmoprimac.

Odluka o davanju novca u zajam ticala se cjelokupnog kaptola te se o tome odlučivalo na kaptolskim sjednicama. Po isteku ugovora o zajmu javili bi se suplikanti koji su znali da kaptol raspolaže gotovim novcem.¹⁹⁴⁷ Kaptol je 1750. godine raspolagao sa 675 lira. Na sjednici održanoj 2. svibnja te godine kanonici su razmatrali tri pristigle molbe za zajmom u obliku *livello francabile*,¹⁹⁴⁸ Mihaela Radoša iz Višnjana, Steffana Genove i Anzola Monfalcona iz Poreča. Sva trojica su određena dobra davali pod hipoteku te su imali jamce, a za Anzola

¹⁹⁴³ Među najvećim zajmodavcima u gradovima bili su samostani, hospitali i bratovštine, kako to na primjeru Brescie ocrta Pergari 2004, 224. Među crkvenim su institucijama najveći udio u kreditnoj trgovini u Brescii imali samostani, 59,63% te bratovštine 33,23%. Kanonici su imali udio od tek 0,68%, usp. Pergari 2004, 228. Na području Emilije Romagne udio crkvenih institucija u kreditnoj trgovini je iznosio od jedne trećine do dvije petine, usp. Garbelotti 2001, 207.

¹⁹⁴⁴ W. Rosen na primjeru kölnskog kaptola analizira kaptol kao kreditora pojedinih skupina, ali i kao primatelja zajmova od pojedinih grupa (članovi kaptola, vanjski), kamate i vrijeme na koje se daju zajmovi, usp. Rosen 2016, 793-807.

¹⁹⁴⁵ Dundović 2016, 200-203.

¹⁹⁴⁶ Lorenzini 2009, 60. Na to je utjecalo više razloga, kao što su mletački zakoni iz 1536. i 1605. kojim se nastojala ograničiti crkvena imovina, a crkvene ustanove su bile obvezatne prodati neka zemljišta, što je dovelo do veće raspoloživosti gotova novca u tim ustanovama, a s druge strane prihodi od kamata su donosili dobit od 6%, dok su prihodi od zemlje bili 4% ili 5%, usp. na istom mjestu. Prema istoj autorici 50% ponude novca u Veroni 1653. godine dolazilo je od crkvenih ustanova.

¹⁹⁴⁷ To je stanje usporedivo i s ostalim kaptolima istočnojadranskih biskupija, primjerice zadarskim kaptolom, usp. Dundović 2016, 201.

¹⁹⁴⁸ Sam je pojam *livello* prvobitno označavao zakup zemljišta na duže vrijeme najčešće na 29 godina i kojeg je karakterizirao mali iznos zakupnine. Tim se pravnim institutom u razdoblju od demografskog rasta od 11. do 13. stoljeća nastojalo potaknuti poljoprivrednu proizvodnju. U razvijenom srednjem vijeku će se skraćivati vrijeme trajanja zakupa do tri godine, makar će se redovito zakupi produživati. No, od 16. stoljeća na području venecijanske republike *livello* od čistog zakupa zemljišta postaje instrument kreditiranja. Kriza 20-ih godina toga stoljeća nagnala je stanovništvo da za zadovoljavanje najosnovnijih životnih potreba traži zajmove u gotovu novcu, tzv. *livello affrancabile*. Dužnik je kreditoru, kao garanciju davao neku nekretninu za koju je plaćao godišnji zakup, a koju je povratom cjelokupnog iznosa na kraju trajanja ugovora mogao otkupiti. Ukoliko ne bi dužnik ne bi vratio pozajmljeni iznos kreditor je mogao ući u vlasništvo nekretnine. No, u slučaju kada bi crkvene ustanove bili kreditori to se najčešće nije događalo budući da su bile više usmjerene na redovni godišnji prihod nego na povećanje imovine. Oblik ugovora koji se sklapao je bio *emptio cum locatione*, zapravo forma fiktivne kupoprodaje. O toj problematici vidi Lorenzini 2009, 62-64. U nekim područjima Apeninskoga poluotoka, posebice Papinske države, taj se oblik zajma naziva se *censo riservativo* (Lorenzini 2009, 63). No, od bule pape Pija V. *Cum onus* iz 1569. godine počinje ga zamjenjivati tzv. *censo consegnativo* koji je bio povoljniji za zajmoprimca, usp. Garbelotti 2001, 207.

Monfalcona je jamčio kanonik Zuccato. Kanonici su odlučili dati zajam Mihaelu Radošu iz Višnjana,¹⁹⁴⁹ što je izazvalo snažno negodovanje kanonika Zuccata i Fabrettija jer novac nije dao stanovnicima porečke komune.¹⁹⁵⁰

Na sjednici održanoj 20. svibnja 1750. godine kanonici su odlučivali o davanju u zajam 667 lira *a livello francabile* na pet godina.¹⁹⁵¹ Molbu za zajam je poslao Teodosio Piccoli nudeći kao jamstvo nekretnine, no njegova je zamolba odbijena. Odbijena je i zamolba Martina Dekovića koji je kao zalog dao određene vinograde na području Saladinka s pet pozitivnih i dva negativna glasa.¹⁹⁵² Naposljetku je sa šest pozitivnih i dva negativna glasa prihvaćena ponuda Steffana Genove koji je kao jamstvo dao kuću u gradskoj četvrti Marafor, a jamac mu je bio otac Bernardino Genova.¹⁹⁵³ Steffano Genova će i 9. svibnja 1760. godine uputiti zamolbu za zajam 600 lira *a livello francabile* na rok od pet godina nudeći pod hipoteku kuću u predjelu Marafor.¹⁹⁵⁴ Na kapitulu održanom 20. svibnja odluka je prihvaćena sa šest pozitivnih nasuprot tri negativna glasa te je dana ovlast prokuratoru kanoniku Bonaluceu da učini daljnje korake. Već 23. svibnja je po notaru Zorziju Minottu sastavljen ugovor o *livello francabile*. Kanonik Bonaluce je Steffanu Genovi isplatio 675 lira za kuću u gradskoj četvrti Marafor.¹⁹⁵⁵ Istodobno je sklopljen ugovor u prodaju kuće u četvrti Marafor Steffanu Genovi za isti iznos od 675 lira, svotu koju je prokuratoru kaptola trebao isplatiti nakon tri godine. U međuvremenu je Steffano Genova trebao kaptolu plaćati zakup kuće u iznosu 40:10 lira godišnje¹⁹⁵⁶ Takvi su ugovore crkvene ustanove sklapale da bi se prikrio prihod od kamata kao i visinu kamata.

Na sjednici 11. travnja 1764. kanonici su odlučivali o davanju u zajam 108 lira *a livello francabile* na pet godina uz kamatu 6%. Pristigle su dvije molbe, Nicole Snaidera i Luce Codana. Obojica su nudila kao zalog neke oranice i vinograde, no Luci Codanu je jamac bio plemić Giacomo Corner. Naposljetku su kanonici izglasali da se novac da u zajam Luci Codanu.¹⁹⁵⁷

Zajmoprimci su bili i sami članovi kaptola te drugi pripadnici kleričkog staleža. Tako se kao zajmoprimac spominje kanonik Valentino Valentini.¹⁹⁵⁸ Kada je kanonik Valentini

¹⁹⁴⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 27r.

¹⁹⁵⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 27v.

¹⁹⁵¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 28v.

¹⁹⁵² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 29r.

¹⁹⁵³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 29r.

¹⁹⁵⁴ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih procesa, 10.5. Scritti di livelli Genova, 1r.

¹⁹⁵⁵ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih procesa, 10.5. Scritti di livelli Genova, 2r.

¹⁹⁵⁶ ŽUP, AKP, 10. Sedam svezaka raznih procesa, 10.5. Scritti di livelli Genova, 2v.

¹⁹⁵⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 102v.

¹⁹⁵⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 89v.

vratio kaptolu sredstva isti je novac (564 lire) dan u zajam tarskom župniku Antoniju Chiurcu koji je opteretio neka župna zemljišta za što mu je trebala dozvola biskupa.¹⁹⁵⁹

Porečki kaptol se u navedenom razdoblju ne spominje samo kao zajmodavac već i kao zajmoprimac. Iako je raspolagao s nešto više od 1.000 dukata, to nije bio kaptolu odmah dostupan novac već je bio investiran u kreditnu aktivnost i vezan ugovornim obvezama sa zajmoprimcima. U trenutku potrebe većih građevinskih zahvata na nekretninama u vlasništvu kaptola, porečki su kanonici da bi došli do novca trebali pribjeći traženju zajmova. Kaptol kreditore nalazi u drugim crkvenim ustanovama. Kada je 1733. pristupljeno obnovi kanoničke kuće kaptol pozajmljuje od konventa sv. Dominika u Castellu 200 dukata na tri godine uz godišnju kamatu od 5,5%.¹⁹⁶⁰ No, taj iznos nije bio dovoljan za završetak radova pa su kanonici primorani posuditi još sto dukata. Ovaj je put kreditor bio član kaptola, arhiprezbiter Matteo de Rossi.¹⁹⁶¹ Porečki kaptol nije imao likvidnost da vrati dugove te je 1736. godine bio primoran prodati neka zemljišta.¹⁹⁶²

¹⁹⁵⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 89v.

¹⁹⁶⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 126.

¹⁹⁶¹ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabrica della canonica e cisterna, 11.3.1733.

¹⁹⁶² ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 124.

9. RASHODI

9.1. Prebende

Cjelokupni su prihodi porečkoga kaptola na temelju prava na desetinu i prihodi ostvareni na temelju financijske i nefinancijske imovine služili jednoj temeljnoj svrsi – omogućiti dostatne prihode da deset kanonika može služiti pri porečkoj katedrali. Kanoničke prebende¹⁹⁶³ su bili najveći rashod *masse capitularis* Porečkoga kaptola. Broj prebendi, deset, je bio ustanovljen konstitucijama iz 1222. godine. Već je u 15. stoljeću posvjedočeno da jednu prebendu uživa i porečki biskup, a to će se nastaviti i u razdoblju koje je obuhvaćeno ovim istraživanjem. Kanoničke prebende, iako najvažniji rashod nisu jedini prihod kanonika. Kanonici nisu obvezani zavjetom siromaštva te uživaju prihode vlastite imovine i privatnog vlasništva.¹⁹⁶⁴

Prema sačuvanim podacima za 15. stoljeće strukturu prebende činili su prihodi dobiveni na ime desetine priploda sitne stoke, pšenice, ječma i drugih žitarica te vina te prihodi stečeni na temelju imovinskih prava i primicije sira. Sama se distribucija vršila u više navrata tijekom godine, odnosno slijedila je dinamiku realizacije pojedinih prihoda. Tako je distribucija kozlića započela već krajem veljače, potom se početkom travnja činila distribucija janjaca i svibnja primicija sira.¹⁹⁶⁵ Osim podavanja u naturi od rečenih desetinskih primanja, desetina janjaca je bila i dijelom novčani prihod, budući da su kanonici prodali cjelokupnu količinu janjaca, a potom u pojedine prebende tako distribuirali zarađeni novac.¹⁹⁶⁶ Distribucija pšenice i ostalih žitarica se vršila u više navrata. Godine 1465. je bila prva distribucija žitarica 6. kolovoza, druga 16. kolovoza, treća 2. rujna, četvrta 23. rujna, peta 29. listopada i posljednja šesta 28. studenoga.¹⁹⁶⁷ Vino se također dijelilo u više navrata, ali kroz kraće vrijeme. Tako je prva distribucija vina bila 26. rujna, a posljednja, četvrta, 19. listopada.¹⁹⁶⁸ Distribucija se vršila na način da je svaka prebenda primala jednaku količinu dobara u naturi ili novcu (u izvorima se koriste termin *per parte integra*), dok je kanonicima koji

¹⁹⁶³ O značenju pojma prebenda i ponekad krivog poistovjećivanja pojmova kanonikat i prebenda vidi: Charles 2004, 241/765; Neralić 2007, 109.

¹⁹⁶⁴ Charles 2004, 241/765

¹⁹⁶⁵ ŽUP, AKP, 28. Vachetta, 13r.

¹⁹⁶⁶ ŽUP, AKP, 28. Vachetta, 13v.

¹⁹⁶⁷ ŽUP, AKP, 28. Vachetta, 14r-15r.

¹⁹⁶⁸ ŽUP, AKP, 28. Vachetta, 15v.

su posjedovali kanonikat i prebendu manje od godine dana dodijeljen razmjerni dio dobara vremenu službe.¹⁹⁶⁹

Stanje prvih desetljeća 17. stoljeća se nije u bitnome promijenilo. Broj prebendi je ostao nominalno isti, tj. jedanaest prebendi uključujući i onu porečkoga biskupa. Jedino 1601. godine nema evidencije da je određena količina prihoda u naturi pripala biskupovoj prebendi.¹⁹⁷⁰ Već od 1602. pa do 1634. godine što je dobro dokumentirano, izvorima jasno proizlazi da je unatoč materijalnim poteškoćama kroz koje je prolazila zajednica porečkih kanonika biskup nesmetano uživao prihode svoje prebende. Prihode pojedinih prebendi su činile desetine janjaca i kozlića te žitarica pšenice, ječma, raži, zobi, pira i prosa te leguminoza kao i vina te vina koje je nastalo ponovnim vrenjem dropa i vode (*scavezzo, vino bollito con acqua*). Svakoj prebendi pripada i određena količina maslina, ali ne kao rezultat ubiranja desetine već se radilo o maslinama dobivenim u kaptolskim maslinicima. Prvi se put masline kao prihod prebendi spominju 1608. godine.¹⁹⁷¹ No taj prihod ne pokazuje stabilnost kroz godine već se javlja sama u godinama kada su masline bile rodne. Dio koji je pojedinu prebendu pripadao od desetine priploda sitne stoke kanonici su dobivali u gotovu novcu, budući da su sve životinje redovito prodavane. U navedenom je razdoblju aritmetička sredina popunjenih prebendi je bila 7 (uključujući i biskupovu, ali bez prebende koja se dijelila klericima). Najčešći broj prebendi (mod) je 6, dok je najveća zabilježena vrijednost 10, a najmanja 5.

Najveća promjena koja se tiče prebendi porečkog kaptola dogodila se 1655. godine. Naime, tada je dekretom biskupa G. B. del Giudicea naređeno kanonicima da se trećina prihoda odvaja za dnevne distribucije dok će ostatak biti raspodijeljen u prebende. Izazov se za porečke kapitulare javio budući da je trebalo uračunati i biskupovu prebendu na koju se nije odnosila obveza sudjelovanja u koru i posljedično tome dnevna distribucija. Izračun koji su porečki kapitularci primjenjivali može se prikazati na slijedeći način. Ponajprije su se od ukupne količine proizvoda prikupljenih u naravi odbijale naknade (*honoranze*) za arhiprezbitera, prokurate, zvonare, sakristana i druge službe. To je vrijedilo za najvažnije proizvode, pšenicu i vino, od ostalih se žitarica nisu isplaćivale naknade. Potom bi se od preostale količine odredila količina koja pripada svakoj od 11 jednakih prebendi. Primjerice 1725. godine je nakon što je izdvojena količina za naknade preostalo ukupno 176 mezena pšenice.¹⁹⁷² Svakoj je od 11 prebendi pripadalo 16 mezena pšenice. Potom bi se od ukupne

¹⁹⁶⁹ ŽUP, AKP, 28. Vachetta, 13v.

¹⁹⁷⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 15r.

¹⁹⁷¹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 91r.

¹⁹⁷² ŽUP, AKP, 42. Trideset dvije knjige diobe desetine (Divisioni) 1672-1737, Distribucija 1725.

količine oduzelo 16 mezena koje su pripadale biskupovoj prebendi te je za deset kanoničkih prebendi preostalo 160 mezena pšenice. Od te se količine odbila trećina za koralne distribucije, tj. 53 mezene i 1 starić pšenice, dok je ostatak podijeljen u deset jednakih prebendi, tj. svaki je kanonik dobio malo više od deset mezena pšenice i povrh toga dio koralnih distribucija razmjernan sudjelovanju u koru. Na taj se način vršila podjela svih prihoda u naturi, te prihoda u gotovu novcu.

Struktura prihoda kanoničkih prebendi porečkog kaptola pokazuje snažnu prevalenciju desetina. Ostali prihodi se javljaju u tek neznatnom postotku. Tako će početkom 17. stoljeća, u dobro dokumentiranom razdoblju od 1601. do 1634. godine prihodi od desetine činiti gotovo 100% svih prihoda pojedine kanoničke prebende. Stanje se neće uvelike promijeniti ni u drugoj polovici istog stoljeća. Prema podacima za 1681. godinu, prihodi od zakupa na temelju ostavštine arhiđakona Giupponija čine od 2,43% do 3,41% ukupnih prihoda pojedine prebende (uzimajući u obzir i koralne dnevnice), dok će razni najmovi činiti tek 0,81% do 0,82%.¹⁹⁷³ Ostatak otpada na prihode ostvarene na temelju podavanja desetine. I ti prihodi pokazuju značajnu razliku. Najveći udio otpada na desetinu vina, što je rezultat općenitog kretanja poljoprivredne proizvodnje porečkog područja u 17. i 18. stoljeću. Ti prihodi čine gotovu trećinu vrijednosti ukupnih prihoda pojedine prebende, od 60,31% do 62,23% 1681. godine. Prihodi koji se ostvaruju na temelju desetina drugih poljoprivrednih proizvoda ne prelaze 10% ukupne vrijednosti prebende. Toj se vrijednosti najviše približava udio desetine janjaca od 9,09% do 9,59%, potom pira oko 7,50%, pšenice oko 7%, ječma oko 5%, raži od 2,70% do 2,80%. Ostale žitarice i leguminoze ne prelaze pojedinačno 1% ukupne vrijednosti. U apsolutnim vrijednostima pojedina je prebenda 1681. godine donosila 4 mezene pšenice, 2 mezene raži, 5 mezena ječma, 7 mezena i dva starića pira, 3 mezene i pola starića zobi, 1 mezenu i dva starića sirka i 2 mezene prosa te 42 barile vina.¹⁹⁷⁴

Slijedeći opće trendove ekonomskog razvitka porečke komune u 18. stoljeću količina poljoprivrednih kultura pojedine kanoničke prebende će značajno porasti. Tako će 1778. godine u pojedinu prebendu ulaziti 25 mezena pšenice, 8 mezena raži, 24 mezene ječma, 39 mezena pira, 10 mezena leguminoza, 72 mezene očišćenog kukuruza, 13 mezena neočišćenog kukuruza, 2 mezene prosa, 60 barila vina i 63 barile *scavezza*.¹⁹⁷⁵ Desetina nije stalan prihod već je ona podložna promjeni. Dobri agrometeorološki uvjeti će podebljati prihode porečkih

¹⁹⁷³ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 37r.

¹⁹⁷⁴ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado 5.4. Gasparini, 37r.

¹⁹⁷⁵ ŽUP, AKP, 22. Decime 1777-1779, 568-571.

kanonika. Takvo je stanje bilo 1776. godine kada je u pojedinu prebendu ulazilo 30 mezena pšenice te 80 barila vina, ekonomski najisplativijih kultura.¹⁹⁷⁶

O ekonomskom razvoju Porečkoga kaptola kroz 17. i 18. stoljeće zorno svjedoči izjave o visini vrijednosti prebende koje su kanonici davali prilikom biskupskih vizitacija. Kada biskup Lipponamo vizitira kaptol 1601. godine arhiprezbiter Miletti, koji je porečki kanonik od 1576. godine, izjavit će da je nekoć vrijednost prebende iznosila 100 dukata, no u navedenom razdoblju iznosi oko 60 dukata.¹⁹⁷⁷ Sličnu vrijednost prebende nalazimo i 1622. kada iznosi između 50 i 60 dukata¹⁹⁷⁸ te 1646.¹⁹⁷⁹ i 1653.¹⁹⁸⁰ kada kanonici izjavljuju da iznosi 50 dukata. Već za tri godine, 1656. vrijednost će narasti na 100 dukata.¹⁹⁸¹ Upravo je to doba neposredno nakon rješavanja spora s novim doseljenicima. Već 1667. godine vrijednost će prebende varirati od 60 do 70 po nekim kanonicima,¹⁹⁸² dok će drugi izjaviti da joj vrijednost varira između 60 i 100 dukata.¹⁹⁸³ Godine 1683. će kanonici procijeniti vrijednost prebende na 80 dukata.¹⁹⁸⁴ Godina 1701.,¹⁹⁸⁵ 1714.¹⁹⁸⁶ i 1720.¹⁹⁸⁷ iznosit će 150 dukata. Godine 1732. će biti procijenjena na 120 do 130 dukata.¹⁹⁸⁸ Krajem 18. stoljeća, 1779. godine vrijednost prebende će biti procijenjena na 200 dukata.¹⁹⁸⁹

9.2. Investicije u imovinu Porečkog kaptola

9.2.1. Obnova kanoničke kuće

Kanonička kuća je izgrađena 1251. godine za potrebe zajedničkog obitavanja porečkih kanonika (**Slika 7**).¹⁹⁹⁰ Već u 15. stoljeću dolazi do napuštanja zajedničkog života a sama se zgrada spominje kao izgorjela u jednom pismu pape porečkom biskupu iz 1478. godine.¹⁹⁹¹ Iako u promatranom razdoblju 17. i 18. stoljeća kanonička kuća nije služila za stanovanje, ona

¹⁹⁷⁶ ŽUP, AKP, 21. Decime 1774-1776, 580-585.

¹⁹⁷⁷ Pesante 1894, 11.

¹⁹⁷⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.2. L. Trittonio, 12v.

¹⁹⁷⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.5. Del Giudice I, 199r.

¹⁹⁸⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.7. Del Giudice III, 49r.

¹⁹⁸¹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.8. Del Giudice IV, 47v.

¹⁹⁸² APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11.. Petronio Caldana, 99r.

¹⁹⁸³ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.11. Petronio Caldana, 104v.

¹⁹⁸⁴ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.3. Adelasio III, 43r.

¹⁹⁸⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.16. Adelasio VII, 140.

¹⁹⁸⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.18. Vaira, 171v.

¹⁹⁸⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.20. De Grassi I, 102r.

¹⁹⁸⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.23. Mazzoleni I, 134.

¹⁹⁸⁹ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 49r.

¹⁹⁹⁰ Prelog 2007, 100.

¹⁹⁹¹ Theiner 1863, 525.

je bila skladište za prihode u naravi od desetina žitarica i vina. Čini se da u određenom razdoblju početkom 17. stoljeća zgrada nije bila prikladna ni za skladištenje žitarica i vina. Naime, u knjizi desetine Porečkog kaptola za 1602. godinu zabilježeno je da su dobra u naturi koja pripadaju ispražnjenoj prebendi pohranjena u kući izvjesnoga Jakova Bergamasca.¹⁹⁹² U jesen 1607. godine porečki su kanonici odlučili uložiti u popravak zgrade. Da prikupe potrebna sredstva, kanonici su prodali šest stara ječma i dva stara raži čime je ostvaren prihod od 76 lira i 10 solada.¹⁹⁹³ Prema bilješkama u kaptolskoj računovodstvenoj knjizi za transport navedene količine žitarica potrošeno je osam solada.¹⁹⁹⁴ Među troškovima popravka zabilježena je kupovina određene količina vapna za što je utrošeno 16 lira, dok su dvije lire potrošene da dovoz vode potrebne za pripremu vapna te 10 solida za dovoz pijeska. Isto je toliko potrošeno za dovoz starih crijepova i dasaka, dok je za sam materijal (crijep i daske) potrošeno 14 lira. Tristo je crijepova dopremljeno s neke kuće koja je pripadala crkvi BDM od Brijega.¹⁹⁹⁵ Naposlijetku je za rad majstora potrošeno još 39 lira.¹⁹⁹⁶ Financijska konstrukcija tog poduhvata tabelarno je prikazana u **Tablici 6**. Iz priložene je tablice razvidno da je Kaptol u potpunosti financirao obnovu kanoničke kuće namjenskom¹⁹⁹⁷ prodajom nefinancijske imovine, što je činilo 65,38% ukupnih prihoda ostvarenih 1607. godine,¹⁹⁹⁸ odnosno rashodi za troškove popravka kanoničke kuće iznosili su 61,54% ukupno ostvarenih prihoda te godine.¹⁹⁹⁹ Promatrajući pak samo rashode, najveći udio u njima imaju specijalizirane zanatske usluge majstora, čak 54,17%, dok na građevni materijal otpada 41,67% te na pomoćne usluge poput prijevoza materijala 4,17%. Kanonici su i 1628. godine ulagali u obnovu kanoničke kuće. Naime tada su odlučili načiniti nova vrata za što je ukupno utrošeno 38 lira i 16 solada.²⁰⁰⁰

Kanonička kuća je trebala nova ulaganja pred kraj 17. stoljeća, prije svega zbog krova koji se urušavao.²⁰⁰¹ Prema opisu stanja iz iste godine koji je učinio kanonik Hannibal Crippa Riccio vidljivo je da je naročit problem predstavljala vlaga koja je uništavala ljetinu zbog

¹⁹⁹² ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 38v.

¹⁹⁹³ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 79r.

¹⁹⁹⁴ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 79v.

¹⁹⁹⁵ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 80r.

¹⁹⁹⁶ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 80r.

¹⁹⁹⁷ Nedvosmislena je bilješka na rashodovnoj strani uz zapis o potrošnji osam solada ja prijevoz navedene količine žitarica *il qual fù venduto per far accorciar la canonica*, usp. ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 79v. Na fol. 79r gdje je zabilježen prihod nema zapisa o namjeni uprihodovanih novčanih sredstava.

¹⁹⁹⁸ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 79r.

¹⁹⁹⁹ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 79r, 80r.

²⁰⁰⁰ ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 214r.

²⁰⁰¹ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti Capitolari 1678, 6r.

neadekvatnih uvjeta skladištenja, a naročito jer pod nije bio popločen.²⁰⁰² Da bi raspravili načine na koje će pristupiti rješavanju tog problema kanonici su se sakupili na kapitulu 19. veljače 1693.²⁰⁰³ Kanonici su odlučili prodati kuću u četvrti Predol Mati Radmanu, od čega su prihodovali 131 dukat. Nad tom je ostavštinom, odnosno nad prihodima koje je zakup kuće godišnje donosio, bila obveza služenja 48 misa godišnje za ostavitelja, pok. arhiđakona Giupponija.²⁰⁰⁴ Kanonici dobiveni novac nisu željeli iskoristiti za novi zakup koji bi im donosio prihod već da se „popravi sadašnja šteta i izbjegne buduća veća“ (*porgerà grande sollievo ai danni presenti e lo esimerà dai futuri maggiori*) uložiti ga u građevinsku sanaciju zgrade s tim da navedenih 48 misa bude fundirano na novoobnovljenoj zgradi.²⁰⁰⁵ Kanonici su poduprijeli taj prijedlog te su izabrali kanonika Crippa Riccia da brine o sanaciji zgrade. Istom je tražena dozvola od biskupa za namjeru prijenosa misne obveze što je biskup i učinio 24. veljače 1693.²⁰⁰⁶ Tom je prilikom obnovljen zapadni dio kanoničke kuće, a za radove su ukupno utrošene 1052 lire.²⁰⁰⁷ Budući da prihod od prodaje kuće nije bio dovoljan (786 lira), kanonici su ostatak sredstava osigurali iz redovitih primanja kaptola, a 89 lira od prodaje olova i drugih metalnih predmeta koje je kaptolu dao biskup Adelasio.²⁰⁰⁸

Investicije koje će biti učinjene od strane Porečkoga kaptola krajem 17. i tijekom 18. stoljeća svjedoče o konsolidaciji ove ustanove, kako i o potrebi porečkih kapitularaca za sveukupnom obnovom, kako duhovno-crkvenog života, tako i materijalnoga. Osim što je trebalo popraviti krov i učiniti ju pogodnom za stanovanje, trebalo je nabaviti i bačve te drugo posuđe za skladištenje desetine žitarica i vina. No, zbog dugotrajnih i skupih sudskih postupaka vođenih zbog prava na desetinu porečki kanonici nisu imali dovoljno gotova novca. Uostalom, za taj im je poduhvat bio potreban pozamašan iznos od 300 dukata za krov te još 100 dukata za bačve i posuđe.²⁰⁰⁹ Izvor financiranja su našli u zaduživanju. No, to je rješenje bilo samo parcijalno jer kaptolski prihodi nisu bili dostatni za vraćanje duga te su vjerovnici bili prisiljeni tražiti naplatu duga sudskim putem, što je predstavljalo dodatan izazov za porečke kapitularce. Naime, pitanje obnove kanoničke kuće kako bi bila pogodna za skladištenje prikupljenih žitarica i vina dobivenih na ime desetine, a ponajprije desetinu vina,

²⁰⁰² ŽUP, AKP, 71. Istromenti e testamenti, 13.3.1693.

²⁰⁰³ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 5v.

²⁰⁰⁴ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 6r.

²⁰⁰⁵ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 6r.

²⁰⁰⁶ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 6r.

²⁰⁰⁷ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 8v.

²⁰⁰⁸ ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti capitolari 1678, 7v.

²⁰⁰⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 124.

postavilo se na kapitulu održanom 7. ožujka 1733. godine.²⁰¹⁰ Kako se saznaje, dio kanoničke kuće je bio pokriven,²⁰¹¹ no nije bio dostatan za prihvat cjelokupne desetine.²⁰¹² Kanonici su kao rješenje problema vidjeli u uzimanju zajma *a liuello francabile* u iznosu 200 dukata po šest lira i 4 solda, te je dana dozvola prokuratoru kanoniku Francescu Bonaluce Soardu da poduzme sve korake u postizanju toga cilja, kao i to da zatraži dozvolu biskupa za taj posao. Sukladno odluci kapitula, bi uspjeli provesti planiranu obnovu kanoničke kuće 14. ožujka 1733. godine porečki kanonici mole dozvolu biskupa Vicenza Marije Mazzolenija da se *a liuello francabile* zaduže za 120 rimskih škuda, odnosno 200 dukata, na rok od tri godine, što im biskup dopušta.²⁰¹³ Već 20. ožujka sklopljen je ugovor o zajmu s konventom sv. Dominika iz četvrti Castello u Veneciji, s tim da je prokurator istoga samostana bio porečki biskup Mazzoleni. Porečki je kaptol uzeo u zajam 200 dukata, koji su mu bili predani u cekinima s klauzulom da se upotrijebe u svrhu obnove kanoničke kuće na tri godine. Kamatu u iznosu 5,5% odnosno 11 dukata kaptol je trebao godišnje plaćati prokuratoru, odnosno ukoliko bi se prokurator prestao biti prokuratorom, kanonici su bili dužni kamati isplaćivati samom samostanu, a pod hipoteku je stavljena kako kanonička kuća u trenutnom stanju tako i sve buduće investicije u nju. Istoga je dana u kaptolskim prihodima zabilježen primitak od 1240 lira.²⁰¹⁴ Radovi su započeli već 28. ožujka. Tada su kanonici nabavili 5 *miara* crijepa, pijesak iz Venecije, daske za krov (*scorzi da tetto*), vapno, grede, čavle.²⁰¹⁵ Značajnu su stavku činili i majstori. Tako je zidar Vincenzu Sclapisu isplaćeno ukupno 510 lira, a kovaču Bortolu de Biasiju 147 lira.²⁰¹⁶

No, taj iznos nije bio dovoljan. Na kapitulu održanom 11. srpnja 1733. godine kanonici odlučuju da uzmu novi zajam u iznosu 100 dukata.²⁰¹⁷ Već 14. srpnja je sastavljen ugovor o zajmu. Zajmodavac je bio porečki kanonik i arhiprezbiter Matteo de Rossi uz kamatu od 6% godišnje.²⁰¹⁸ Istoga je dana prihod i realiziran. Po isteku trogodišnjeg ugovora o zajmu kaptol je biskupu kao prokuratoru samostana sv. Dominika ostao dužan 900 lira. Stoga su se 1736. odlučili obratiti na Svetu kongregaciju koncila s molbom da otuđe zemljište u vrijednosti 160

²⁰¹⁰ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabrica della canonica e cisterna, 7.3.1733.

²⁰¹¹ Usp.: „Come pure è noto che la Canonica che presentemente s'attrova coperta, non e' capace di riceuere le decime... e ricoprire il restante della Canonica per poter in quella raccogliere tute le Vue...” Vidi: ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabrica della canonica e cisterna, 7.3.1733

²⁰¹² Da je krov bio u ruševnom stanju svjedoči zapis iz knjige prihoda i rashoda: *per trau numero 2 comprati dal signor Benussi per il tetto della Canonica che era cadente, vidi: ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. - 1762., 3r.*

²⁰¹³ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 126.

²⁰¹⁴ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. - 1762., 1v.

²⁰¹⁵ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. - 1762., 2r.

²⁰¹⁶ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. - 1762., 3r.

²⁰¹⁷ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabrica della canonica e cisterna, 11.3.1733.

²⁰¹⁸ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabrica della canonica e cisterna, 14.3.1733.

rimskih škuda koje je bilo vezano uz misne zaklade te da se misne obveze prenesu na novu zgradu.²⁰¹⁹ Kardinali su odlučili da u tom slučaju zatraže očitovanje porečkoga biskupa, te su naposljetku dopustili porečkim kanonicima ono što su tražili.²⁰²⁰ Manji su popravci zabilježeni i u narednim godinama. Tako je 1738. godine je plaćena 1 lira majstoru zidaru Gregoriju da pregleda sljeme kanoničke kuće.²⁰²¹ Očigledno da su prethodni radovi bili dobro izvedeni jer se ne nalazi drugih troškova oko kanoničke kuće. No, već 1742. su javljaju se problemi sa sljemenom kanoničke kuće. Za 4 dana rada zidarima je isplaćeno 12 i pol lira, a povrh toga je za vapno potrošeno 6 lira i 12 solada, za pijesak 2 lire i 4 solida te za 100 crijepova 3 lire.²⁰²² Radovi na krovu su zabilježeni i 1743. godine u većem obujmu nego prethodne godine.²⁰²³ Dio crijepova na kanoničkoj je kući zamijenjen i 1756. godine,²⁰²⁴ dok je 1760. godine zabilježen trošak ličenja zidova.²⁰²⁵ Popravak krova je zabilježen i 1780. godine.²⁰²⁶

9.2.2. Sakristija

Veliki investicijski zahtjev je predstavljalo i održavanje sakristije. Ona je, naime, podignuta 1449. godine, nakon potresa koji je doveo do urušavanja dijela konstrukcije Eufrazijeve bazilike, o komunalnom trošku uz crkvicu, odnosno kapelu sv. Andrije. Do 18. stoljeća u njezinom je stanju bila vidljiva postupna deterioracija. Iz relacija Sv. Stolici vidljiva je namjera biskupa G. Negrija da sudjeluje u restauraciji sakristije,²⁰²⁷ no naposljetku, najveći je teret obnove sakristije pao na katedralni kaptol. Sakristija je, naime, predstavljala posebno mjesto za porečke kanonike jer su u njoj održavali kapitularne sjednice na kojima su odlučivali o svemu vezanom za kaptol, pa između ostaloga i birali svoje članove. Radovi na uređenju poda sakristije su zabilježeni 1742. godine. No, to su bili radovi manjeg obujma te je za vapno, pijesak i zidara ukupno utrošeno neznatnih 5 lira.²⁰²⁸ Na kaptolskoj sjednici održanoj 18. lipnja 1754. godine odlučeno je da se zbog velike vlažnosti koja uništava kako ormar u kojemu se čuva liturgijsko ruho koje je biskup V. M. Mazzoleni ostavio kaptolu, tako i kaptolski arhiv, popravi krov na sakristiji i dade postaviti oluk kako voda ne bi tekla po zidovima, te da se poploči pod tako da voda ne dospijeva do temelja.²⁰²⁹ Na istoj je sjednici odlučeno da se izgradi

²⁰¹⁹ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 124.

²⁰²⁰ ŽUP, AKP, 1. Diplomi e priuileggi, 125.

²⁰²¹ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 22r.

²⁰²² ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 32r.

²⁰²³ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 35r.

²⁰²⁴ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 75v.

²⁰²⁵ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 83r.

²⁰²⁶ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1763. – 1791., 46r.

²⁰²⁷ Grah 1983, 44.

²⁰²⁸ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 32r.

²⁰²⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 47v.

zahod uz zid sakristije.²⁰³⁰ Inicijativa za popravak tavanškog prostora sakristije krenula je od arhiprezbitera Antonija Vergottina. On je 25. svibnja 1756. kaptolu donirao 100 dukata za tu namjeru s obvezom služenja 40 misa.²⁰³¹ No problemi zbog vlage u sakristiji nisu nestali. Na sjednici kaptola 11. lipnja 1759. godine odlučeno je da se zbog prokišnjavanja popravi sljeme krova (*colmo*) jer je dolazilo do zadržavanja vode u sakristiji, a da bi se izbjegla još veća šteta, budući da je kaptol već bio uložio sredstva da sakristiju zadrži na dostojnoj razini.²⁰³² Iste je godine popravljen i zapadni zid sakristije.²⁰³³ Ponekad planirane radove nije bilo moguće izvesti zbog nemogućnosti pokrivanja rashoda za takve investicije. To je bio slučaj prilikom obnove poda sakristije te gradnje grobnice za porečke kanonike. Naime, na istoj sjednici kaptola 11. lipnja 1759. godine, zbog već učinjenih troškova u obnovi sakristije te zbog popravka krova, kaptol nije raspolagao novcem kojim bi to mogao financirati. Sam arhiprezbiter Antonio Vergottin se ponudio da to učini o svom trošku, na taj način da kaptol preuzme obvezu *perpetuis temporibus* odslužiti dvije mise za pokojne arhiprezbiterove roditelje u kapeli sv. Križa unutar porečke katedrale na dane 26. listopada i 30. siječnja, što su kanonici prihvatili.²⁰³⁴ Budući da je za preuzimanje takve obveze bila potrebna dozvola biskupa, kanonicima je to 12. lipnja 1759. odobrio ordinarij Gaspare Negri.²⁰³⁵

9.2.3. Cisterna

Osim obnove sakristije i kanoničke kuće veći je građevinski poduhvat porečkih kanonika bio i izgradnja i uređenje cisterne, koja se nalazila između kanoničke kuće i katedrale, čime su se poboljšali uvjeti za život porečkih kanonika. Naime, na sjednici održanoj 10. svibnja 1745. godine odlučeno je da se zbog loše kvalitete vode u starom bunaru (*pozzo*)²⁰³⁶ uredi nova cisterna. No, kako se saznaje iz jedne kasnije kaptolske sjednice ta je cisterna bila sagrađena isključivo zbog potreba podruma u vrijeme berbe.²⁰³⁷ Kaptolu je zbog prijašnjih ulaganja nedostajalo novca te su porečki kapitularci bili primorani promišljati na koji način da učine te nužne radove, ali s tim da troškovi ne budu preveliki, te je odlučeno da se zatraži dozvola od biskupa da kanonici uzmu zajam u iznosu 150 dukata.²⁰³⁸ Zajam kaptolu dao je

²⁰³⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 47v.

²⁰³¹ ŽUP, AKP, 72. Varia, neuvezani list 25.5.1756.

²⁰³² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 83r.

²⁰³³ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 81r.

²⁰³⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 83v.

²⁰³⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 84r.

²⁰³⁶ Vjerojatno se misli na staru cisternu uz sjeverni dio bazilike koja je u okvirima već postojeće građena od 1442. do 1444. Usp. Vergottin 1796, 78; Šonje 1971, 243.

²⁰³⁷ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 152r.

²⁰³⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 12r-12v.

arhiprezbiter de Rossi 28. svibnja 1745. godine, a sredstva za povrat duga je kaptol izvukao iz mansionarije Frassoni.²⁰³⁹ Kanonici zastupani po prokuratoru kanoniku Valentiniju su sklopili ugovor *a livello francabile* s arhiprezbiterom.²⁰⁴⁰ No, taj iznos nije bio dovoljan da pokrije sve troškove te su na sjednici održanoj 14. kolovoza iste godine zatražili dopuštenje biskupa da uzmu u zajam još sto dukata.²⁰⁴¹ Kanonici su na taj način osigurali ukupno 1520 lira.²⁰⁴² Ukupno je utrošeno 1588 lira.²⁰⁴³ Zajam od 150 dukata je arhiprezbiteru vraćen još iste godine, dok je zajam od 100 dukata u potpunosti vraćen 21. veljače 1748. godine.²⁰⁴⁴ Kanonici su na grlo cisterne ponosno dali uklesati tekst (**Slika 8**) da je učinjeno o trošku porečkoga kaptola (*sumptibus Capituli Parentini*).

9.2.4. Katedrala

Već u drugoj polovici 17. stoljeća porečka se katedrala nalazi u lošem stanju, ponajviše zbog krova koji je prokišnjavao, što je dovodilo do daljnje deterioracije stanja, dok su atrij i baptisterij bili dijelom urušeni.²⁰⁴⁵ Budući da je porečka komuna brinula o obnovi katedrale na sjednici gradskog vijeća 21. rujna 1699. predloženo je da se uvede namet u iznosu 2% na ulje koje se proizvede u gradu Poreču i njegovom distriktu i da se taj prihod namjenski koristi u svrhu obnove iste, budući da prihodi same crkve kako ni općinska blagajna, zbog visokih troškova, nisu mogli podnijeti taj teret.²⁰⁴⁶ Ta je odluka usvojena te ju je 21. prosinca 1677. potvrdio mletački Senat.²⁰⁴⁷ Sami su radovi započeti 1678., a u pokrivanje troškova uključio se i tadašnji porečki biskup Alessandro Adelasio.²⁰⁴⁸ Već 1705. godine je obnova porečke katedrale predstavljala izazov za općinsku blagajnu zbog nužnih popravaka krova. Na sjednici gradskoga vijeća 21. prosinca 1705. odlučeno je da se u gradsko vijeće agregira novih 20 obitelji od kojih bi svaka uložila 100 dukata koji bi se iskoristili za popravak krova.²⁰⁴⁹ No, članovi porečkog vijeća nisu uspjeli u svojoj namjeri zbog maloga interesa, tako da 1707. godine krov porečke bazilike još nije bio popravljen. Komuna je popravak željela obaviti 1708. godine, ali zbog puknuća zvona, odlučeno je da se novac utroši u tu namjenu.²⁰⁵⁰ Prvi ozbiljniji

²⁰³⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 15v.

²⁰⁴⁰ ŽUP, AKP, 72. Varia, Fabbrica della canonica e cisterna, 28.5.1745.

²⁰⁴¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 13r.

²⁰⁴² ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 38v.

²⁰⁴³ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 40r.

²⁰⁴⁴ ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 51r.

²⁰⁴⁵ De Franceschi 1933, 365-366; Prelog 2007, 197.

²⁰⁴⁶ De Franceschi 1933, 366-367.

²⁰⁴⁷ De Franceschi 1933, 367.

²⁰⁴⁸ De Franceschi 1933, 370.

²⁰⁴⁹ De Franceschi 1933, 370.

²⁰⁵⁰ De Franceschi 1933, 370.

popravci su krenuli tek 1710. godine te su okončani naredne godine kada je krov napokon popravljen te je postavljen drveni strop.²⁰⁵¹ U narednim su godinama zabilježene manje svote koje su kanonici davali za potrebe održavanja i popravaka katedrale. Tako je 24. siječnja 1743. zabilježeno da je prokurator isplatio prokuratoru katedrale Michieleu Zorzi Papadopoliiju 10 lira *per aggiustar la Chiesa*.²⁰⁵²

Biskup Gaspare Negri, prema relacijama o stanju biskupije odaslanim Sv. Stolici, ulaže napore u obnovu porečke katedrale, te po cijeloj biskupiji sakuplja milodare za tu namjenu, tako da uz njega, biskupa, i katedralni kaptol u restauraciju biva uključen i vjernički puk.²⁰⁵³ Između 1763. i 1766. godine biskup Gaspare Negri poduzeo je veće radove na bazilici kada su vjerojatno zatvoreni originalni prozori povišenog dijela srednjeg broda i otvoreni polukružni, barokni otvori, te je prema nekim izvorima, u tu namjenu utrošio 10.000 venecijanskih lira.²⁰⁵⁴ Posao u kojem su svoj obol dali i porečki kanonici bila je izgradnja novih orgulja. Prve su orgulje u Porečkoj katedrali sagrađene 1547. godine.²⁰⁵⁵ Orgulje spominje u relaciji Sv. Stolici biskup Del Giudice 1655. godine,²⁰⁵⁶ no čini se da su u nekom trenutku bilo porušene jer biskup Negri 1765. piše da orgulja u crkvi nije bilo.²⁰⁵⁷ Naime, inicijativa za ponovnu izgradnju orgulja porečke katedrale krenula je od Michielea Zorzi Papadopoliija i Petra Battiaije, gradskih sudaca i prokuratora katedrale. Navedena su dvojica u ime porečke komune, koja nije bila u prilici financirati taj pothvat zbog brojnih obveza (*ma esausta sempre la comunità di danaro per li molti agrauii suoi non ha potuto supplire a tal esigenza*), zatražila od koparskog podestata i kapetana Pasqualea Cicogne novčanu pomoć, na način da kroz tri godine izdvoji 60 dukata godišnje te u posljednjoj godini i zadnju porciju 30 dukata, na što je koparski podestat i kapetan potvrdno odgovorio 13. studenoga 1755. godine.²⁰⁵⁸ Tako je iz koparske komune prikupljeno 210 dukata. Prokurator su se potom obratili biskupu koji je naredio arhiprezbiteru da sazove kapitul, što je on i učinio 20. prosinca 1755. godine. Naime, biskup je imao namjeru uložiti 70 dukata te traži da kaptol isto tako sudjeluje u tom poslu.²⁰⁵⁹ Na tom je kapitolu sudjelovao i sam biskup Negri, a kanonici su odlučili da će moći uložiti 50 dukata kroz dvije godine, odnosno 25 dukata godišnje *e ciò ad onor del Signor Iddio perchè resti negli inni e cantici maggiormente glorificato e*

²⁰⁵¹ De Franceschi 1933, 371; Prelog 2007, 197-198.

²⁰⁵² ŽUP, AKP, 61. Prihodi i rashodi 1733. – 1762., 33r.

²⁰⁵³ Grah 1983, 44.

²⁰⁵⁴ De Franceschi 1933, 374; Prelog 2007, 198.

²⁰⁵⁵ HR-DARI-395, Memorie storiche II, 11v.

²⁰⁵⁶ Grah 1983, 18.

²⁰⁵⁷ Grah 1983, 44.

²⁰⁵⁸ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 67v.

²⁰⁵⁹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 65v.

*riportino le funzioni ecclesiastiche nella loro celebrazione maggior lustro e decoro.*²⁰⁶⁰ Nakon što je biskup otišao s kapitula kanonika kapitularcima je ostalo raspraviti kako da namire iznos na koji su se obvezali. Za prvu godišnju ratu odlučili su uložiti 50 dukata koje kaptol ostvaruje iz kamata na kredite koje je kaptolu ostavio biskup V. M. Mazzoleni, a dok je za drugu ratu zadužen prokurator *pro tempore* da iznađe načina za financiranje.²⁰⁶¹ Prema prvotnom je planu za nove orgulje osigurano 380 dukata iz tri izvora financiranja: koparska komuna s ukupno 210 dukata, odnosno 55%, porečki biskup s 70 dukata ili 19% i kaptol s 100 dukata, odnosno 26% (**Grafikon 6**). U prvoj je godini trebalo osigurati 160 dukata, odnosno 48,48% investicije. Udjeli su u prvoj godini financiranja trebali biti raspoređeni na slijedeći način: koparska komuna 60 dukata (37,5%), biskup 50 dukata (31,25%) i kaptol 50 dukata (31,25%). U drugoj godini koparska komuna trebala je osigurati 60 dukata, biskup 10 i kaptol 50 dukata, dok bi u trećoj godini koparska komuna osigurala 90 dukata i biskup 10 dukata (**Grafikon 7**). No, navedena financijska konstrukcija nije bila dovoljna za nove orgulje i 1759. godine one još nisu bile postavljene u crkvi. Štoviše, kanonici su od ubiranja prihoda s pozajmljenoga novca koji su dobili legatom biskupa Mazzolenija u rujnu 1759. godine deponirali 384 lira u škrinju namijenjenu izgradnji orgulja.²⁰⁶² Za tu su namjenu odredili i 56 lira i 17 solida što ih je nasljednik pok. kanonika Zuccata ostavio na ime nekog svog duga kaptolu što je davalo ukupno 440 lira i 17 solida.²⁰⁶³ Već su slijedećeg dana, 25. rujna 1759., na kapitolu odlučili da toj svoti pridruži 179 lira i 2 solda iz takozvane *casse deposito*, koja je bila ustanovljena za financiranje izvanrednih troškova čime je kaptol za orgulje dao, uz navedenih 100 dukata, još 620 lira, odnosno, po tečaju 6 lira za dukat, daje 103 dukata i 2 lire, čime su izdaci kaptola za orgulje udvostručeni.²⁰⁶⁴

9.3. Ostali rashodi

Osim navedene dvije skupine rashoda, koji se mogu smatrati velikim, značajnim rashodima, a pokazuju dvostruku narav, odnosno javljaju se kao stalni rashodi (kanoničke prebende) i prigodni rashodi (investicije u imovinu kaptola) i manji kaptolski rashodi pokazuju tu dvostruku narav. Jednu skupinu stalnih rashoda možemo uvjetno nazvati rashodima za osoblje. Ti su rashodi uvijek davani u naturi. Kao što smo već spomenuli,

²⁰⁶⁰ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 66r.

²⁰⁶¹ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 66v.

²⁰⁶² ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 85v.

²⁰⁶³ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 86r.

²⁰⁶⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 86v, 169v.

arhiprezbiteru je pripadalo 10 mezena pšenice i 5 barila vina godišnje.²⁰⁶⁵ Prokuratorima kaptola je pripadalo ukupno 10 mezena pšenice, 10 barila vina i 20 barila *scavezza*.²⁰⁶⁶ Rashodi za sakristana su iznosili 11 starića pšenice i 14 barila vina, a za dvojicu zvonara 12 mezena pšenice, 2 starića kukuruza, 2 starića raži, 2 starića leguminoza, 12 barila vina i 20 barila *scavezza*.²⁰⁶⁷ Kapelanu u Žbandaju je pripadalo 6 mezena pšenice, 6 mezena ječma, 6 mezena raži i 6 barila vina, dok je kapelanu u Maju pripadalo 6 mezena ječma, 6 mezena pira i 3 barile vina.²⁰⁶⁸ Takvo je stanje rashoda u naturi zabilježeno od 1659. godine.²⁰⁶⁹ Drugi rashodi za osoblje, a to su desetinari, ovisili su o ukupnim приходima od desetina. Ti se rashodi u izvorima nazivaju *onorario*. Za desetinara na području Žbandaja je iznosio 5%, na području Dračevca 8%, a na području Musaleža i drugih mjesta 5%.²⁰⁷⁰ U stalne troškove mogu se ubrojiti troškovi za održavanje podruma (održavanje i popravak bačvi za vino), kao i troškovi dopreme desetina u kanoničku kuću koja je služila kao skladište za prihode u naravi.²⁰⁷¹ Troškovi koji su u određenim razdobljima, naročito u prvoj polovici 17. stoljeća, predstavljali značajan izdatak Porečkoga kaptola bili su sudski troškovi za naplatu desetina.²⁰⁷² Ponekad bi te troškovi podmirivao porečki biskup, a kanonici su potom dug vraćali u naravi. Tako su 1659. godine kanonici za podmirenje duga oko spora s grofovima Borisi biskupu isplatili 7 mezena pšenice.²⁰⁷³

Osim većih investicijskih ulaganja Porečki je kaptol sredinom 18. stoljeća nastojao uzveličati liturgiju i liturgijski prostor porečke prvostolnice nabavkom potrebitoga namještaja i liturgijskoga posuđa. Tako je na sjednici održanoj 26. listopada 1748. odlučeno da se uredi oltar svetih Maura i Eleuterija te da se nabave dvije kanonske tablice i srebrni *lavabo*.²⁰⁷⁴ Godine 1745. nabavljen je neki namještaj za sakristiju.²⁰⁷⁵ Kanonici su na sjednici 24. prosinca 1755. godine odlučili i da se dade naslikati portret biskupa Gaspara Negrija, kao znak zahvalnosti za silna dobročinstva učinjena kaptolu, sa slijedećim natpisom: *Gasparo de Nigris Veneto // Episcopo parentino // ob plurima canonicis collata beneficia // ispissime restituta antiqua ornamenta// collegium universum adhuc viventi // grati animi monumentum // possuit // anno*

²⁰⁶⁵ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 236.

²⁰⁶⁶ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 236.

²⁰⁶⁷ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 236.

²⁰⁶⁸ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 236.

²⁰⁶⁹ ŽUP, AKP, 16. Registro delle decime 1659-1699, 19v.

²⁰⁷⁰ APPB, PB, 2. Vizitacije, 2.28. Polesini, 236-237.

²⁰⁷¹ ŽUP, AKP, 16. Registro delle decime 1659-1699, 6r.

²⁰⁷² ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. - 1634., 19r, 20r, 29r, 30r, 40r, 41r, 42r, 43r, 51r i passim.

²⁰⁷³ ŽUP, AKP, 16. Registro delle decime 1659-1699, 19v.

²⁰⁷⁴ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 22r-22v.

²⁰⁷⁵ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 40r, 42r.

salutis MDCCLV, a kojega su namjeravali izložiti u sakristiji.²⁰⁷⁶ Porečki su kanonici 31. listopada 1770. godine sklopili ugovor s Giovannijem Duramanom,²⁰⁷⁷ venecijanskim slikarom o narudžbi slike za nišu ponad propovjedaonice s motivima Krista u Getsemanskom vrtu.²⁰⁷⁸ Slika je trebala stajati nasuprot slike s motivom Posljednje večere. Ugovorom je točno propisano koje motive slikar trebao naslikati,²⁰⁷⁹ a slika je trebala biti naslikana do početka korizme 1771. godine, uz ugovorenu cijena 70 dukata od šest lira po dukatu. U trenutku sklapanja ugovora kanonici nisu imali ugovoreni iznos na raspolaganju već su se obvezali da će mjesečno izdvajati svaki po dvije lire za tu namjenu kroz naredne dvije godine.²⁰⁸⁰ Godine 1779. su kanonici odlučili napraviti kutiju za pohranu križa koji ime je oporučno ostavio biskup Negri.²⁰⁸¹

²⁰⁷⁶ ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 68r.

²⁰⁷⁷ Giovanni Duramano (Duramanno) je bio manje poznati venecijanski slikar. Bio je sin mnogo poznatijeg Francesca Duramana, kako je razvidno iz ugovora: ... *e il signor Giovanni Duramano, pittor del signor Francesco da Venezia.*

²⁰⁷⁸ ŽUP, AKP, 70. Varia, Quadro nuovo per il pulpito 31. 10. 1771.

²⁰⁷⁹ Usp.: „*Primo: dovrà il signor Duramano pittor proueder a sue spese la tela con imprimidura, collori et altro che occorre e fare un quadro in cui sia espresso nostro Signore Gesù Cristo orante nell'orto, l'Angelo confortator con il Calice e li tre apostoli dormienti in una parte, dall'altra poi Giuda con la commitiva della Sbiraglia che vanno a prenderlo e questa espressa con sei o sette figure secondo comportera l' architettura e lo spazio vacuo; qual quadro doveva esser fatto e dipinto dal detto signore Duramano in tela consistente e con colori fino e con tutta la pulizia come promette di fare e di impiegare tutto il suo spirito per perfettamente riuscire.*“ Vidi: ŽUP, AKP, 70. Varia, Quadro nuovo per il pulpito 31. 10. 1771

²⁰⁸⁰ Usp.: „*Li qui sottoscritti signori canonici promettono e si obbligano per loro divozione per supplire alle spese occorrenti per il sudetto quadro di contribuire ogni mese, principiando il primo di Nouembre lire 2 per cadauno per il corso di due anni destinando per cassiere e depositario di queste limosine il reuerendissimo signor canonico Arciprete dr. Antonio Vergotin il quale auerà la cura et atenzione di fare che resti eseguita la sopradetta scrittura.*“ Potpisani su slijedeći kanonici: arhiprezbiter Antonio Vergottino, arhidakon Luca Voinich, kanonici Valentino Valentini, Giuseppe Fabretti, Paulo Chiurcho, Giuseppe Temanza, Marco Gozzi, Andrea Zuliano, Giovanni Artusi. Nije bio nazočan kanonik Zorzi Papadopoli, te je u njegovo ime potpisala njegova majka Angela. Vidi: ŽUP, AKP, 70. Varia, Quadro nuovo per il pulpito 31. 10. 1771.

²⁰⁸¹ ŽUP, AKP, 61. Tri knjige računa, Knjiga II 1764. – 1791., 43r.

10. ZAKLJUČAK

Porečki je katedralni kaptol u razdoblju 17. i 18. stoljeća proživljavao duboke promjene koje su se ticale svih aspekata života i djelovanja ove ustanove. Ključni događaj koji je obilježio razvitak crkvenih ustanova u navedenom razdoblju je Tridentski koncil čijim će odredbama biti stvorena paradigma predmoderne Crkve. Za razumijevanje gospodarske djelatnosti određene predmoderne crkvene institucije nužno je shvatiti njezinu osnovnu ulogu. Naime, čitava ekonomska aktivnost takvih ustanova nije „market oriented“, već ona pruža osnovu za život i djelovanje same ustanove, odnosno zajednice. Osnovna je svrha katedralnoga kaptola da uzveliča liturgijska slavlja u katedrali, da bude savjetodavno tijelo biskupu i da u trenutku sedisvakancije preuzima upravu nad biskupijom na način da izabire kapitularnog vikara, ekonoma i kancelara biskupije. Broj prebendi Porečkog kaptola bio je ograničen na deset kanoničkih prebendi i jedanestu prebendu koja je pripadala porečkom biskupu. Dva središnja mjesta porečkih kanonika u 17. i 18. stoljeća, uz katedralu, su sakristija i kanonička kuća.²⁰⁸² Osiguravanje dovoljnih prihoda za pojedinačne prebende kao i materijalna sredstva za održavanje zgrada temeljna su svrha gospodarske aktivnosti Porečkog kaptola u 17. i 18. stoljeću. Jedino se u tom ključu mogu shvatiti aktivnosti i načini upravljanja kaptolskim dobrima koje poduzimaju kanonici u navedenom razdoblju.

Kriza koja pogađa Porečku komunu u krajem 16. i početkom 17. stoljeća dotiče i zajednicu porečkih kanonika. Prvenstveni razlog tome je visoki udio desetina u kaptolskim prihodima. Takav sustav prihoda pokazuje visoku fragilnost i ovisnost o vanjskim utjecajima, a sam utjecaj institucije na prihode je zanemariv. Demografska i posljedično tome ekonomska kriza, naročito u prvoj polovici 17. stoljeća, to najbolje pokazuju. Mali prihodi činili su kanonikat u porečkoj katedrali ne odviše poželjnom službom. U razdoblju najveće krize kaptol je spao samo na dva kanonika. Obnoviteljski naponi biskupa del Giudicea doveli su do obnove katedralnoga kaptola. Isti se biskup zauzeo i u sporu s novim doseljenicima oko desetina koji je 1654. godine riješen u korist kaptola. Iako na pitanje desetina, kao i realnu visinu vrijednosti tih prihoda kanonici nisu mogli utjecati, osim u tome da su vodili sporove s onima koji su odbijali to davanje, porečki se kanonici u 17. stoljeću nisu istaknuli osobito revnom brigom oko kaptolske imovine. Kada 1667. godine porečki kanonik Francesco Orlandini nastoji upoznati novoga biskupa Nicoloa Petronija Caldanu sa stanjem u sjedištu biskupije spisom *Dello Stato della Chiesa Cattedrale e Capitolo di Parenzo* u kojemu navodi da ne postoji nijedan katastik dobara kao ni bilješke o tome podmiruju li obveze zakupnici i najmoprincipi

²⁰⁸² Za materijalne potrebe katedrale brinula su se dvojica prokuratora koje je birala Porečka komuna.

malobrojnih kaptolskim nekretnina. Prvi sačuvani katastik kaptolskih dobara potječe iz 1691. godine. Veću inicijativu u upravljanju dobrima će pokazati kanonici u drugoj polovici 17. stoljeća. U razdoblju od 1669. do 1672. godine nastoje gospodariti desetinama na način da ih daju u najam. No, zbog slabe rentabilnosti taj se način nije održao. U svakom slučaju, pokazuje namjeru tadašnjih kanonika za osiguranjem sigurnijih prihoda.

U navedenom je razdoblju ekonomsku aktivnost Porečkoga kaptola obilježilo ponovno stvaranje patrimonija. Naime, prvobitni je patrimonij koji se spominje 1270. godine do početka 17. stoljeća u najvećoj mjeri izgubljen. Razlozi za to su višestruki, a jedan od razloga je i aljkavo upravljanje imovinom od strane porečkih kanonika, o čemu jasno svjedoči sud Francesca Orlandinija iz 1667. godine, tada običnog kanonika, kasnije arhiđakona i arhiprezbitera. Naročito od polovice 17. stoljeća vidljivo je povećanje imovine kroz oporučne legate. I u tom smislu Porečki se kaptol uklapa u model upravljanja imovinom crkvenih institucija kojega je talijanski povjesničar F. Landi nazvao „*accumulazione senza sviluppo*“, tj. do povećanja imovine ne dolazi zbog aktivnosti i ulaganja, odnosno povećanje imovine nije rezultat gospodarskoga razvitka. To je samo po sebi razumljivo, jer cilj crkvenih institucija, pa tako i Porečkoga kaptola nije maksimalizacija dobiti već osiguranje sredstava za dostajan život članova kaptola kako i za nesmetano djelovanje toga tijela u obavljanju njegovih primarnih funkcija. U iznimnim će situacijama porečki kanonici biti primorani pribjeći prodaji imovine. Tako su primjerice 1691. prodali jednu kuću, ali s namjerom da se novac dobiven od prodaje uloži u popravak kanoničke kuće, koja je za kaptolsku zajednicu, ne više kao mjesto zajedničkoga obitavanja, već mjesto pohrane najvećeg prihoda, prihoda od desetina u naravi, imala daleko veći značaj. I drugi razlozi utjecat će na prodaju imovine, kao što je to bila 1736. godine nemogućnost vraćanja dugova.

Konsolidacija Porečkog kaptola u 18. stoljeću vidljiva je na više razina. Prije svega riješeni su sporovi oko desetina, a do sredine 18. stoljeća zaokruženo je ponovno stvaranje patrimonija Porečkog kaptola, neovisno o tome radi li se o financijskoj ili nefinancijskoj imovini. To je omogućilo kanonicima diverzifikaciju prihoda, makar su desetine još uvijek bile najznačajniji prihod. Promatrajući vrijednost pojedine prebende od početka 17. do kraja 18. stoljeća zamjećuje se gotovo linearan rast. Sve je to omogućilo da kanonikat Stolnog kaptola u Poreču bude priželjkivani *officium*. Još je jedan proces vidljiv u tom razdoblju. Naime, za vrijeme obnove Porečkog kaptola sredinom 17. stoljeća visok udio imaju klerici iz drugih biskupija mletačkog dominija. U drugoj polovici i krajem 18. stoljeća prevladavati će domaći kler. Čak i one časti koje su zahtijevale doktorat poput arhiprezbiterata ili pak kanonika

teologa bit će dodijeljene domaćim klericima. Dodatni poticaj tom procesu bit će povrat prava izbora novih kanonika na sam kaptol. Porečki kaptol počinje gubiti prava na izbor svojih članova od 1479., a od 1561. godine nije među redovnim kolatorima. Iz samoga je izbora vidljivo da porečki kanonici od 1769. godine do kraja 18. stoljeća za subraću preferiraju svećenike koji služe pri katedrali. U 18. stoljeću će porasti i svijest porečkih kanonika o vlastitom identitetu. Dok su u drugoj polovici 17. stoljeća na instituciju utjecali biskupi G. B. del Giudice i A. Adelasio, u 18. stoljeću kanonici pokazati veću samostalnost i veću aktivnom u rješavanju unutarnjih pitanja. To će biti najviše vidljivo kroz načine na koji kanonici uređuju vođenje računovodstva, odnosno kroz odvajanje redovnih od izvanrednih troškova.

Naposljetku, možemo se poput W. Rosena²⁰⁸³ zapitati jesu li kanonici imali aktivnu ulogu u upravljanju dobrima i prihodima ili su imali rentijerski način razmišljanja? Odgovor na to pitanje nije jednostavan ni jednoznačan. Prevalencija desetina u prihodima je ostavljala male mogućnosti aktivnije uloge kaptola. S druge strane, organizacija upravljanja prihodima u 18. stoljeću kao i odbijanje teško naplativih legata pokazuje shvaćanja porečkih kapitularaca za aktivnijom ulogom u upravljanju imovinom.

²⁰⁸³ Rosen 2016, 865.

11. SUMMARY

Patrimony and the Economic Role of the Poreč Chapter of Canons During the 17th and 18th Centuries

The main subject of this doctoral dissertation is the economic activities of the Poreč cathedral chapter during the 17th and 18th centuries. Ecclesiastical historiography has long held the opinion that the economic activities of ecclesiastical institutions (e.g. chapters of canons, monasteries) play only a secondary role and are therefore not worth studying as their primary, spiritual activity. However, regardless of this, contemporary historiography has warned about the importance of church institutions in the economics and economic development of pre-modern society. Therefore, the main goal of this study is to determine what happened to patrimony, the material goods of the Poreč Chapter during the 17th and 18th centuries. Does the assets of the Poreč cathedral chapter increase or decrease in this period? The second question that arises is the question of tithes. In historiography, it is known that during the first half of the 17th century, the bishop and canons of Poreč had disputes with the new settlers (*habitanti nuovi*) of the Poreč district precisely over the submission of tithes. What happened to tithes in the second half of the 17th and during the 18th century is a question that still requires an answer. Are they still such an important income? Did the canons take actions that would lead to the diversification of incomes to reduce the economic fragility of the community?

The choice of time determinants, in the 17th and 18th centuries, has its reasons. One of the most important is certainly the preservation of the archival sources. Another reason is the specific socio-economic conditions within the Diocese of Poreč and the Commune of Poreč under Venetian sovereignty. That is why we will stop with the year 1797, since then the Venetian Republic disappeared from the political map of Europe. The Poreč chapter will exist in the same form until 1828, i.e. until the bull of Leo XII. *Locum Beati Petri*. At the same time, it was a period of profound changes in the life of the Catholic Church and each diocese caused by the Council of Trent and the Catholic renewal. All this determines the ecclesiastical and social environment of the two centuries in which the Poreč Chapter and canons lived and operated.

The prevailing view among church historians is that the chapters (college of clerics) arose from the presbyterium, a community of priests who helped the bishop in his service. The principal object of the cathedral chapter is to assist the bishop in the government of the diocese, to do choir service, to assist the bishop in the liturgical functions in the cathedral, and in times of sedesvacancy to run the diocese by the election of a capitular vicar.

Croatian historiography paid more attention to the chapters that were places of authentication (*locus credibilis*), mainly the chapters of northern Croatia, but also by royal privileges, some Dalmatian chapters such as the cathedral chapters of Nin, Split, Zadar, Trogir, Šibenik, and Senj. The cathedral chapter of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and St. Maur in Poreč captured the attention of historians only partially in the studies that considered some issues of church or general history, which indirectly or directly also concerned this ecclesiastical institution. Therefore, there is a visible lack of studies that would deal with the juridical and institutional development and activities Poreč cathedral chapter.

The revenues of the chapter and canons of the Poreč cathedral were affected by various external and internal factors. German historian W. Rosen, in his study on the economics of a chapter of canons of the Sankt'Aposteln church in the city of Köln, made a classification of those factors, dividing them into external environmental factors, external anthropogenic and internal factors. In the premodern agricultural production soil composition and weather conditions played a primary role. Diseases and wars also greatly affected premodern economies. During the 17th and the major part of the 18th century, the Poreč Chapter was exempted from paying *decima del clero*, a sort of tithe imposed on ecclesiastical institutions in the Venetian republic, due to its extremely poor financial situation, as was confirmed with the *litterae ducales* of 3rd September 1636. On the basis of this exemption, the chapter did not pay tithes until 1779. The canons of Poreč put on the market surpluses of the income of their benefices such as wheat, wine, and lambs. The only difference between these products offered on the market by Poreč canons and others is that the products were exempted from the usual communal duties. On April 15, 1754, Poreč podestà Anzolo Corner published a proclamation according to which all small livestock, without exception of those collected from tithes, should be handed over to public butchers (*beccarie pubbliche*) and should not be slaughtered or sold outside marked places, i.e. public butchers, with the threat of punishment according to his judgment and confiscation of meat. This decision affected the canons of Poreč because it ended the acquired rights and customs. The canons had to defend their rights in the courts of Koper and Venice. The minutes of the chapter session held on May 19, 1772, testify to the complex

relations with communal officials, among which the judges, supervisors of measures (iusticiarii) and collectors of taxes (daciari) of the Poreč commune are explicitly mentioned. These officials were accused by the canons of seeking arbitrarily, without any legal basis, to subject the revenues of the canonical prebends to communal duties that do not fall on them according to privileges and customs.

The division of the mensa, a process that in the diocese of Poreč began with the donation of bishop Sidimpuldus in 1015 and was finished by 1270, had a proprietary and jurisdictional aspect, i.e. a separation of assets and a definition of rights. The birth certificate of the Poreč chapter is undoubtedly *Confirmatio priuilegii Euphrasiani* of bishop Adalper in 1222. This document should be considered as the first written constitution of the Poreč cathedral chapter. The document limits the number of canons to ten. The bishop did this at the very request of the canons. The canons acted independently to protect their interests. They want to limit the number of prebends so that the existing ones provide sufficient means for a dignified life. Bishop introduced the obligation of residence for canons, and the way of electing new canons. The first half of the 13th century should be considered as the period of prosperity of the Poreč cathedral chapter. Since 1222, the Poreč Chapter has had a closed number of members. It consists of ten canons each enjoying a matching prebend. This state of affairs continued during the 17th and 18th centuries until the reform of the chapter in 1828, when the old dignities of archpresbyter and archdeacon were replaced by provost and dean, and the number of canons would be reduced to six. Although the number of canons was prescribed, not all benefices were provided, which is especially evident in the 1630-is and 1640-is, when the number of provided benefices was diminished. The reason for this should be sought above all in poor incomes so there was not enough interest in the canonry in the Poreč cathedral.

The first dignity in the cathedral chapters is usually the archdeacon, but in the Diocese of Poreč *prima dignitas post pontificalem* was archpresbyter. As the first chapter's dignity, the archpresbyter is the head of the chapter (*caput capituli, arciprete capo di questo capitolo e persona principale*). The archpresbyter had the pastoral service of the spacious Poreč parish. He also performed liturgical functions which are normally performed by the bishop, of course except for those that require the order of the episcopate, when the bishop is not present. The archpresbyter of Poreč should have had a doctorate. In addition to the canonical prebend, the archpresbyter of Poreč had an additional income based on his parish ministry. Archdeacon is the second dignity of the Poreč Chapter. Like the archpresbyterate, the archdeaconry in the 17th and 18th centuries was awarded to someone from the ranks of Poreč canons, *ex gremio*

capituli. However, unlike the archpresbyterate, this dignity, apart from the canonical prebend, did not bring any additional income. The canon scholastic was mentioned for the first time in 1564, while the offices of canon theologian and canon penitentiary were introduced in 1654. Bishop Del Giudice also introduced the office of *punctator* who records the presence of canons at the choir service. The assignment of those benefices was reserved for the bishop of Poreč. A canon theologian, like an archpresbyter, should have achieved the degree of doctorate or obtained it within a year of the award of the canonry under the penalty of nullity. The canon scholastic takes care of singing in the choir. The canon theologian was supposed to preach in the cathedral on Sundays and holidays. Canon theologian and scholastic received no income for their service, but only a prebend of the corresponding benefice.

The *massa comunis* of the Poreč Chapter appears under the name of *Caneva*. The most important service in property and income management that can be performed by a canon is that of *canevarius* or *caniparius*. This service will also appear in the sources under the name of procurator (*procuratore di canonica*, *procuratore di campagna* and *procuratore compagno*). Two procurators were elected by the chapter. Only canons could be elected to this office. In the 17th century, procurators were elected on the day of St. Andrije, on November 30, and their service lasted a year. The same procurators could be elected for several consecutive years.

The office of *sindicus* was introduced to the Poreč Chapter at the session held on February 9, 1699, when two canons were elected into this office. Their main duty was to review the accounting books of the procurators. The Poreč chapter had also the right to elect two bell ringers (*campanari*) and the sacristan of the cathedral.

The Poreč chapter had the right of patronage over the parish in Žbandaj, a settlement in the Poreč district that was inhabited by the Croatian population who, fleeing the Ottoman threat, settled in that area as part of the Venetian state colonization efforts in the 16th and to a lesser extent at the beginning of the 17th century. The Poreč chapter also had to provide pastoral service for the villages of Maj and Mugeba in the Poreč district.

As a collective body, the chapter decided at sessions attended by all canons, and minutes were drawn up about the course of sessions and the decision-making outcomes themselves. All important issues related to the life of the community were decided at the sessions. The convening of sessions belonged to the archpresbyter as the first honor of the chapter, and if there were no archpresbyter, the oldest canon would convene the sessions on

extraordinary occasions. It is recorded that when there were no archpresbyters the session was also convened by the archdeacon as a second dignity of the Poreč Chapter.

The bishops of Poreč had a great influence on the development of the Poreč chapter, in particular, G. B. del Giudice and A. Adelasio. Four years after taking over the administration of the diocese, Bishop Giovanni Battista del Giudice held a diocesan synod in 1650. He introduced daily distributions and the offices of canon theologian and penitentiary. Bishop Adelasio held a diocesan synod in 1675. The efforts of Bishop del Giudice primarily relate to the restoration of institutions and the discipline of life of both canons and other clergy of the Diocese of Poreč. This is clear from the Visitations and synodal decisions. On the other hand, the synodal decisions of Bishop Adelasio point to the importance of regulating the material situation of the cathedral and collegiate chapters of the Diocese of Poreč, as well as establishing a system of control in the management of goods.

The bishop of Poreč was also a member of the chapter, and one prebend equal to the other canonical prebends belonged to him. From the revenue and expenditure book of the Poreč Chapter from the middle of the 15th century, it is clear that the bishop of Poreč enjoys the fruits of one prebend, equal to the prebend of other canons. This is a clear indication of the bishop's place within the chapter. Bishop participates in the common expenses of the chapter, which are divided equally among the canons. During the apostolic visitation of Bishop Valier, Bishop Cesare de Nores himself will state that the bishop has rights to one prebend. Distribution books from the 17th century show that the bishop enjoys the income of one prebend equal to the others. It is clear from the minutes of the chapter sessions that the bishop actively participates in decision-making in the chapter, moreover, in the case of equality of votes, his vote is decisive. The practice of the bishop actively participating in the chapter seems to have taken root to a greater extent in the time of Bishop Negri.

When the diocese is left without a bishop, and this happens by death, renunciation, or transfer, the cathedral chapter, according to the provisions of the Council of Trent, must elect a capitular vicar within eight days, to whom all judicial power in the diocese passes. In addition to the capitular vicar, the chapter elects one or more economists or managers of temporary diocesan assets. Although the Council of Trent subordinated the role of the chapter to bishops in many ways, at the time of the transition of the administration of the diocese between the two bishops, the chapters had a significant role in the direct management of the diocese. This is the period when the cathedral chapter has the greatest power in the diocese, assuming the most important offices in the diocesan administration

Incomes of the Poreč chapter mainly consisted of tithes. The tithe is the part of the fruits that believers are obliged to give for the needs of the church according to custom or church law. It is a giving of a universal character that all Christians should have given annually from the fruits of their goods or work, regardless of the class to which they belonged. Through the Middle Ages and early modern period, the Poreč chapter tied its material base to the income brought by tithes of cereals, wine, and small livestock. In this sense, due to the high share of tithe in total revenues, it was, like many others, *chapitre à dîmes* following the classification of Philippe Loupès. The Poreč capitulars held that right to be an ancient prerogative, a privilege given to the chapter at the time of its foundation, and the fundamental document on which they based their rights to that submission was the so-called Euphrasian privilege from 543. The obligation to give tithes obliged all the inhabitants of a parish who, for the distribution of sacraments and public religious functions, gave a tenth of the fruits they collected. Since the parish of Poreč included the area of the city and its district, which was governed by the Poreč chapter as a collegiate body, all residents of the city of Poreč and its district, the areas covered by the parish, were obliged to give the tithe to the chapter. Archdeacon Francesco Orlandini's testimony in the writing *Dello Stato della Chiesa e Capitolo di Parenzo* is valuable about how Poreč canons in the 17th century understand tithes. Speaking about the revenues of the chapter, he states that they consist of tithes that are obliged to be given by the inhabitants of Poreč and its area, which consisted of 16 settlements.

The demographic crisis caused above all by the cyclical recurrence of plague epidemics during the 15th and 16th centuries had the effect of reducing agricultural production, since in pre-modern agriculture human labor was the most important factor. That led to a significant reduction in the tithe collected by the Poreč Chapter. In the 16th and 17th centuries area of the Poreč district is an area of significant immigration movements. The new settlers refused to pay tithes which led to disputes with the chapter which did not end until the mid-17th century.

In 1651, a dispute with the inhabitants of Frata was resolved, who, according to the verdict, would pay tithes in the ratio of 5%. In 1653, the canons resolved disputes with the inhabitants of the Maj (*Villa di Maggio*), who agreed to pay tithes in the amount of 8% for the so-called „old estates“ (*vecchi terreni*) and 5% for new estates (*nuovi terreni*), from all cereals and legumes, as well as wine and small livestock. In the same way, the inhabitants of Musalež agreed to pay tithes. The agreement was reached on June 1, 1653, with the inhabitants of Valkarin and with the inhabitants of Mugeba. It was equal to the agreement with other rural communities. Special sort of agreements were reached with individual payers. Thus, on June

2, 1653, Antun Bubičić, Grga Bodetić, and the brothers Jakov, Šime and Luka Bodetić, who cultivated the land that belonged to the Raguzzi family from Poreč obliged to give tithes to the chapter in the way that other residents of Žbandaj do. On the same day, Stipe Sorković, also a resident of Žbandaj, did so, while in the following days of June 1653, such agreements were reached with other residents and the entire community of Nova Vasi when it was confirmed that they were liable for tithes in the amount of 8%. In 1654, with the support of bishop Del Giudice, the chapter managed to regulate the right to tithes from the area of Vabriga. For two centuries, the Poreč Chapter will have a dispute with the noble family Borisi, feudal lords of Funtana, over the tithes of that village, as well as over the borders within Borisi's have feudal jurisdiction. This dispute will be essentially different from the disputes with rural communities in the Poreč district.

The Poreč chapter also conducted disputes over tithe collecting with other church institutions. These disputes differed from disputes with rural communes because the latter concerned the very right to collect tithes and were regularly conducted before church courts, even though there were exceptions when such processes were conducted before lay courts. Poreč canons had such disputes with the Camaldolese Abbey of St. Michael, with the Franciscan of the Monastery of St. Francis in Poreč, and the Benedictines of the Monastery of St. Nicholas.

Acquiring and alienating the property of church institutions in the early modern period is not a simple process, especially if it is about alienating property, for which it is necessary to obtain the permission of the Holy See. The acquisition of property was much easier and simpler, even if the state authorities or communal authorities imposed various restrictions on that issue as well. The Poreč Chapter was no exception in that case. Poreč cathedral chapter lost most of its original property, mostly real estate, by the beginning of the 17th century. Already in the 15th century, it is evident that there was a decrease in the number of assets that brought income to the chapter. This will be particularly visible at the end of the 16th and the beginning of the 17th century, when we do not find income from the right of ownership of non-financial assets in the chapter's accounting books that would be even remotely significant. The reasons for this are multiple, and one of the reasons was the management of property by Poreč canons, which is evidenced by the testimony of Francesco Orlandini from 1667, then an ordinary canon, later an archdeacon and archpresbyter. Especially since the middle of the 17th century, an increase in property through testamentary legacies is visible. In this sense, the Poreč Chapter fits into the model of property management of church institutions, which the

Italian historian F. Landi called „accumulazione senza sviluppo“, i.e. the increase in assets does not occur due to activities and investments, i.e. the increase in assets is not the result of economic development. This is self-evident, because the goal of church institutions, including the Poreč Chapter, is not to maximize profits, but to provide funds for a sufficient life for the members of the Chapter. Therefore, through the 17th and 18th centuries, the Poreč Chapter went through a phase of reaccumulation of assets, regardless of whether it was real estate or capital. The method of acquiring property was mainly by testamentary legates, which was, after all, the most common way of acquiring the property of church institutions in the mentioned period. According to the List of wills endowed with legates by the Poreč Chapter from 1601 to 1756, 38 testators left legates to the Poreč Chapter. If we distinguish the gender and class structure of the testator it becomes clear that members of the clergy (generally) make up 35.29 % of the testator, i.e. more than one-third. In absolute numbers, six testators belong to the clergy. The Poreč canons themselves make up 29.41 % of the testators who left some legate to the Chapter. The largest number of wills that provide legates to the Poreč Chapter was created in the second half of the 17th century. During the 18th century, that is, until 1756, 21 testators left legates to the Poreč chapter.

The Poreč canons decided only in a few cases to alienate the chapter's real estate, and they did so in case of greater need, i.e. in two cases to repair the canonical house, which served as a warehouse for in-kind income collected in the name of the tithes that formed the basis of the canonical prebends.

The entire income of the Poreč chapter based on the right to collect tithe and the income based on financial and non-financial assets served for one fundamental purpose – to enable sufficient income for ten canons to serve at the Poreč cathedral. Canonical prebends were the largest expenditure of the *massa capitularis* of the Poreč Chapter. The income of particular prebends consisted of lambs and cereals like wheat, barley, rye, oats, spelt and millet, legumes, as well as wine. Each prebend also had a certain amount of olives. The biggest change concerning the prebends of the Poreč chapter took place in 1655. when bishop G. B. del Giudice ordered the canons to set aside a third of the income for daily distributions while the rest would be distributed in prebends. The income structure of the canonical prebend of the Poreč chapter shows a strong prevalence of tithes. Other income occurs in only a slight percentage. Thus, at the beginning of the 17th century, in the well-documented period from 1601 to 1634, the income from tithes made up almost 100% of all the income of a particular canonical

prebend. According to data for 1681, the income from the lease based on the legacy of Archdeacon Giupponi made only 2.43% to 3.41% of the total income of a particular prebend.

The economic development of the Poreč Chapter throughout the 17th and 18th centuries is evidenced by the statements about the amount of prebend value that the canons gave during the bishop's visitation of the chapter. When Bishop Lippomavo visited the chapter in 1601, Archpresbyter Miletti, who had been a Poreč canon since 1576, declared that a prebend's value was 100 ducats, but in the mentioned period it is about 60 ducats. A similar value of the prebend can be found in 1622 when it is between 50 and 60 ducats, and in 1646 and 1653, when the canons declare that it is 50 ducats. Already in three years, in 1656, the value will rise to 100 ducats. In 1667, the value of the prebend will vary from 60 to 70 according to some canons, while others will state that its value varies between 60 and 100 ducats. In 1683, the canons would estimate the value of the prebend at 80 ducats. In the years 1701, 1714, and 1720 the value of prebend was 150 ducats. In 1732, it would be valued at 120 to 130 ducats. At the end of the 18th century, in 1779, the value of the prebend was estimated at 200 ducats.

Significant expenses of the Poreč chapter were required by the renovation of the buildings. The canonical house needed new investments towards the end of the 17th century, primarily because of the collapsing roof. According to the description of the situation from the same year by canon Hannibal Crippa Riccio, it is evident that the moisture that destroyed the harvest due to inadequate storage conditions was a particular problem, especially since the floor was not paved. To discuss how they would approach solving this problem, the canons gathered at the chapter on February 19, 1693. The canons then decided to sell the house in the Predol square to Mate Radman, of which they received 131 ducats. They invested that money in the repair of the canonical house. The investments made by the Poreč Chapter at the end of the 17th and during the 18th century are indicators of the consolidation of this institution. Canonical house needed new reparations in the 1730s. However, due to the long and expensive court proceedings, the Poreč canons did not have enough money. After all, they needed a substantial amount of 300 ducats for the roof and another 100 ducats for barrels and utensils. They found the source of financing in borrowing money. However, this solution was only partial because the chapter's revenues were not sufficient to repay the debt and the creditors were forced to demand debt collection through the courts, which represented an additional challenge for the Poreč canons. To repay the debts, the Poreč canons were forced to sell some land parcels. A large investment required the maintenance of the sacristy. The major construction effort of the Poreč canons was the construction and arrangement of the cistern,

which was located between the canon's house and the cathedral. At the session held on May 10, 1745, it was decided to arrange a new cistern.

In addition to the mentioned two groups of expenses, which can be considered large, significant expenses, and show a double nature, i.e. they appear as permanent expenses (canonical prebends) and occasional expenses (investments in the assets of the chapter), smaller chapter expenses show this double nature too. One group of permanent expenditures is personnel expenditures. These expenditures were always given in kind. Permanent expenses included costs for the maintenance of the cellar (maintenance and repair of wine barrels), as well as the costs of delivering tithes to the canonical house, which served as a warehouse for income in kind. Costs that in certain periods, especially in the first half of the 17th century, represented a significant expenditure of the Poreč Chapter were court costs for the processes regarding the collection of tithes. Sometimes these expenses would be paid by the bishop of Poreč, and the canons then returned the debt in kind.

The consolidation of the Poreč Chapter in the 18th century is visible on several levels. First of all, disputes over tithes were resolved, and by the middle of the 18th century, the recreation of the patrimony of the Poreč Chapter was completed, regardless of whether it was financial or non-financial assets. This enabled the canons to diversify their income, even though tithes were still the most significant income. Observing the value of an individual prebend from the beginning of the 17th to the end of the 18th century, an almost linear growth is observed. All this enabled the Poreč canonry to be the desirable office. Another process is visible during that period. Namely, during the restoration of the Poreč Chapter in the middle of the 17th century, clerics from other dioceses of the Venetian dominion had a high share. In the second half and at the end of the 18th century, the local clergy would predominate. Even those honors that required a doctorate, such as archpresbyterate or canon theologian, will be awarded to local clerics. An additional impetus to this process will be the return of the right to elect new canons to the chapter itself. The Poreč chapter began to lose the rights to elect its members in 1479, and since 1561 it has not been among the regular collators. From the election itself, it is evident that from 1769 to the end of the 18th century, Poreč canons preferred priests who served at the cathedral as their brothers in canonry. In the 18th century, the awareness of Poreč canons about their own identity increased. While in the second half of the 17th century, the institution was under major influence by bishops G. B. del Giudice and A. Adelasio, in the 18th century the canons would show greater independence and greater activity in solving

internal issues. This will be most visible through how the canons regulate the management of accounting, that is, through the removal of regular expenses from extraordinary expenses.

12. PRILOZI

a) Slikovni prilozi

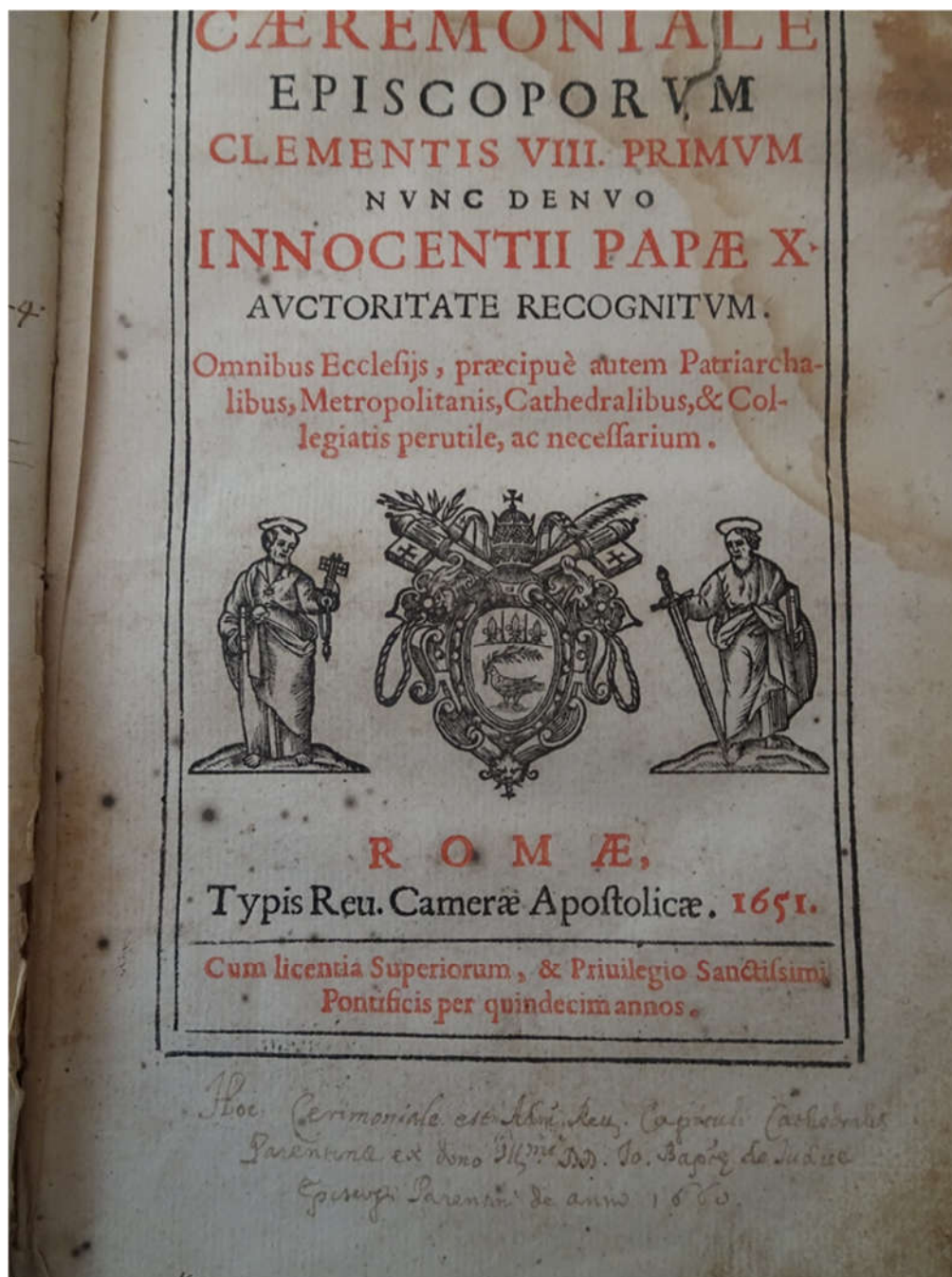
Slika 1: Kuća koja pripada porečkom arhiepizbiteratu, označena brojem 131 na Franciskanskom katastru iz 1820. godine

Izvor:

<https://a4view.archiviodistatotrieste.it/patrimonio/0638575c-4f5a-4d19-9f5e-e806c557b47a/328-b-all01-mappa-catastale-del-comune-di-parenzo-foglio-xiv-mappa-suppletoria-allegato-1-1820-sec-xix-primo-quarto>

Slika 3: Biskupski ceremonija, 1651.godina. Iz ekslibrisa je jasno vidljivo da je ceremonijal Porečkom kaptolu poklonio biskup G. B. del Giudice.

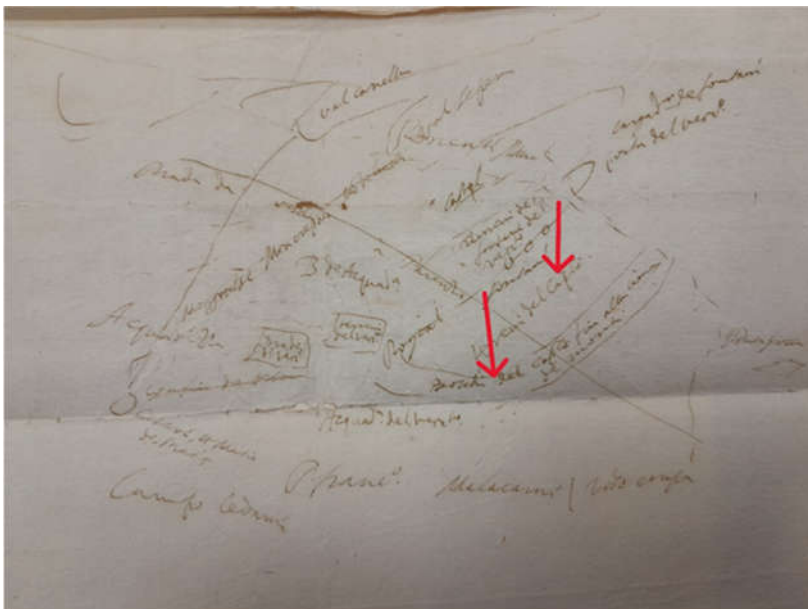
Izvor: ŽUP, Knjižnica župnog ureda Poreč, Caeremoniale episcoporum Clementis VIII. Primvm nunc denvo Innocentii papae X. avctoritate recognitvm, Romae: Typis Reu. Camerae Apostolica, 1651.

Slika 4: Zemljište u uvali sv. Martina, spor oko ubiranja desetina između samostana sv. Nikole na otoku i Porečkog kaptola.

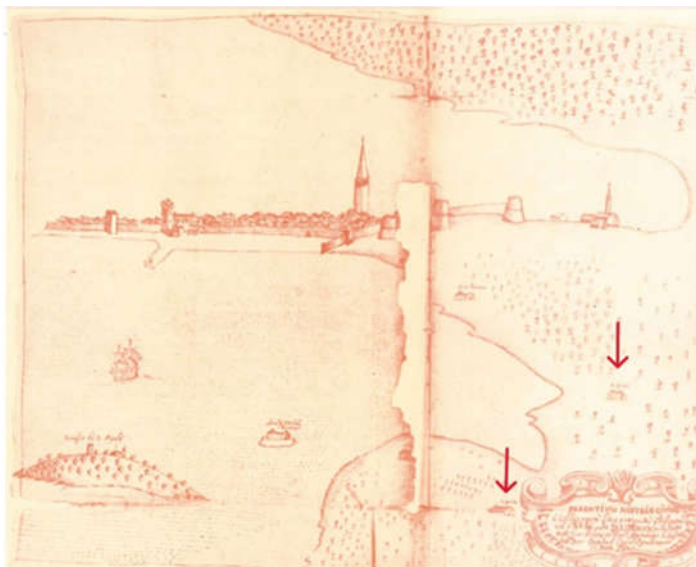
Izvor: ŽUP, AKP, 15. Razni procesi u vezi desetine, S. Nicolo di Scoglio, 3v.

Slika 5: Zemljišta Porečkog kaptola na području Funtane

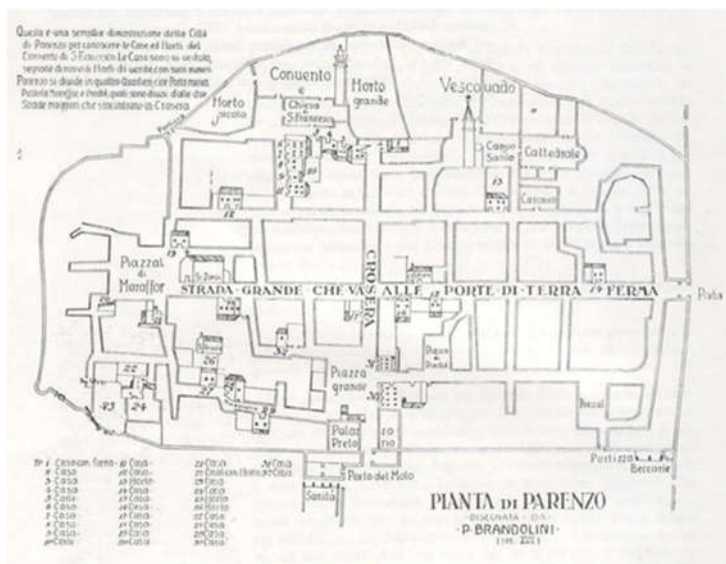
Izvor: ŽUP, AKP, 11. Legati, 11.4. Copia tolta da un libro del reverendo Capitolo di Parenzo nel qual sono descritti alcuni obligi particolari che hanno li reverendi canonici.

Slika 6: Kontrade sv. Lovre i Sv. Duha na području koji je Porečki kaptol posjedovao neka zemljišta

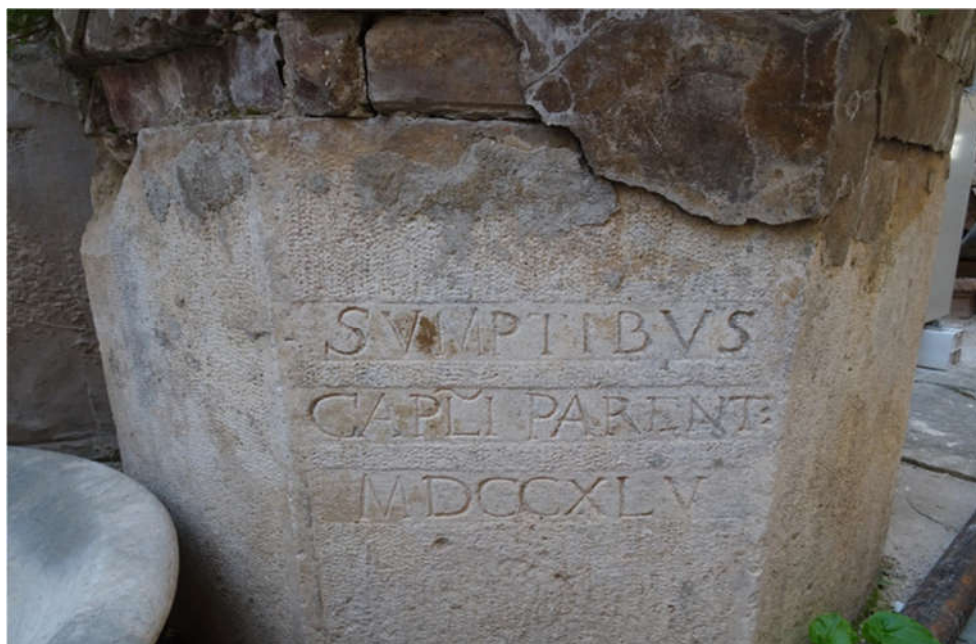
Izvor: Borri, 1967, tav. XII, str. 77 (obrada M. M.)

Slika 7: Prikaz Poreča, s naznačenom kanoničkom kućom (S. Brandolini, 18. stoljeće)

Izvor: Prelog 2007, 98.

Slika 8: Grlo cisterne izgrađene 1745. godine u dvorištu kanoničke kuće (fotografija autora)

b) Grafički i tabelarni prikazi

Tablica 1. Usporedba broja kanonika i broja dostojanstvenika biskupija na istarskom poluotoku

Stolni kaptol	Broj kanonikata	Broj dostojanstava	Naziv dostojanstava
Poreč	10	2	arhiprezbiter, arhiđakon
Pula	12	2	arhiđakon, skolastik
Novigrad	4	1	dekan
Piće	4	1	arhiđakon
Kopar	12	4	dekan, arhiđakon, skolastik, kustos

Izvor: Grah 1985, 74; Grah 1987, 28; Naldini 2001, 80-83; Martinčević i Orbanić 2023, 791.

Tablica 2. Kanonikati, dostojanstva i procjena godišnjeg prihoda prebende stolnoga kaptola u Poreču i zbornih kaptola mletačkoga dijela Porečke biskupije prema izvješću A. Valiera.

Kaptol	Broj kanonikata	Broj dostojanstava	Prihod prebende
Stolni kaptol Poreč	10	3	40 - 50 dukata
Zborni kaptol Rovinj	5	1	28 dukata
Zborni kaptol Motovun	4	0	18 dukata
Zborni kaptol Sv. Lovreč	4	0	20 dukata
Zborni kaptol Dvigrad	4	0	30 dukata
Zborni kaptol Svetvinčenat	3	0	20 dukata
Zborni kaptol Bale	4	0	30 dukata

Izvor: AAV, Visitatio Parentina, 20r; 20v; 30r; 38r; 53r; 57v; 58r; 59r; 60v; 61r; 87r; 83r; 119r

Tablica 3. Kapitularni vikari, ekonomski i kancelari prema dostojanstvu u kaptolu

	Kanonički dostojanstva i stupanja obrazovanja					N
	Generalni vikar	Arhidakon	skolastik	Postignut doktorat	Obični kanonikat	
Kapitularni vikar	2	3	2	1	3	11
	18,18 %	27,27 %	18,18 %	9,09 %	27,27 %	100 %
Ekonom					6	6
					100 %	100 %
Kancelar					4	4
					100%	100 %

Izvor: ŽUP, AKP, 5. Lite per l'arcipretado, 5.3. Atti Capitolari 1678., Zapisnik sjednice 25. 2. 1666.; ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. - 1634., 5v-6r.; ŽUP, AKP, 60. Atti capitolari 1705 - 1743, 17r.-17v, 37r-38r, 83r-86r; ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 43r, 203r-206r APPB, PB, 2. Vizitacije, L. Tritonio, 23r.

Tablica 4. Kapitularni vikari, ekonomski i kancelari prema kanoničkom stažu

	Kanonički staž					N
	< 10 god	10 - 19 god	20 - 29 god	30 - 39 god	40 - 50 god	
Kapitularni vikar²⁰⁸⁴	1	3	0	1	2	9
	14,29 %	42,85 %	0 %	14,29 %	28,57 %	100 %
Ekonom	2	2	2	0	0	6
	33,33. %	33,33. %	33,33. %	0 %	0 %	100 %
Kancelar	1	2	1	0	0	4
	25 %	50 %	25 %	0 %	0%	100 %

²⁰⁸⁴ Za dvojicu nije moguće pouzdano utvrditi kanonički staž.

Izvor: ŽUP, AKP, 66. Trideset jedan dnevnik sudjelovanja u koru 1673-1718; 67. Tridesetšest dnevnika sudjelovanja u koru 1719-1766; 68. Četrdesetjedan dnevnik sudjelovanja u koru 1766-1800.

Tablica 5. Omjer desetina – naselja porečkog distrikta

Redni broj	Naselje	Desetina (omjer)
1	Maj (Maggio)	5%
2.	Frata (Fratta)	5%
3.	Ponta i Moncastelli	8%
4.	Nova Vas (Villanoua)	8%
5.	Mugeba i Molindrio	5% i 8%
6.	Fuškulin	5% i 8%
7.	Dračevac	5% i 8%
8.	Jasenovica	5% i 8%
9.	Blagarizza	5% i 8%
10.	Kirmenjaj	5% i 8%
11.	Musalež	5% i 8%
12.	Valkarin	5% i 8%
13.	Žbandaj	5% i 8%

Izvor: ŽUP, AKP, 69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573, Raggioni, 6r

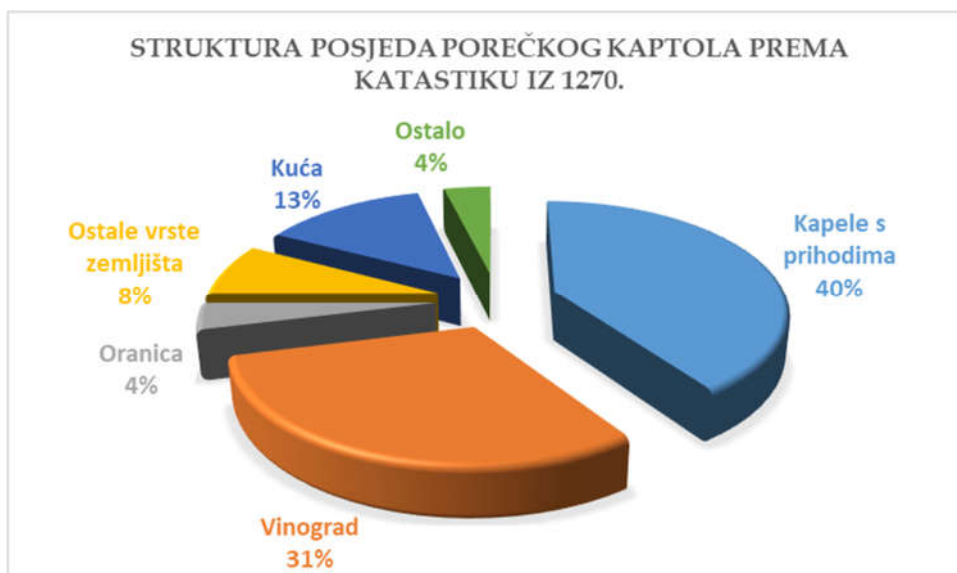
Tablica 6: Financiranje obnove kanoničke kuće 1607. godine

Financiranje obnove kanoničke kuće 1607. godine						
Red. Br.	Namjenski iskazani prihodi	Lira	solada	Rashodi	Lira	solada
1.	prodaja šest stara ječma i dva stara raži	76	10	Troškovi nabave vapna	16	
2.				Troškovi dopreme vode za pripremu vapna	2	
3.				Troškovi dopreme pijeska		10

4.				Troškovi doprema crijepa i dasaka		10
5.				Crijep i daske	14	
6.				Troškovi zidarskih usluga	39	
7.	UKUPNO	76	10	UKUPNO	72	0

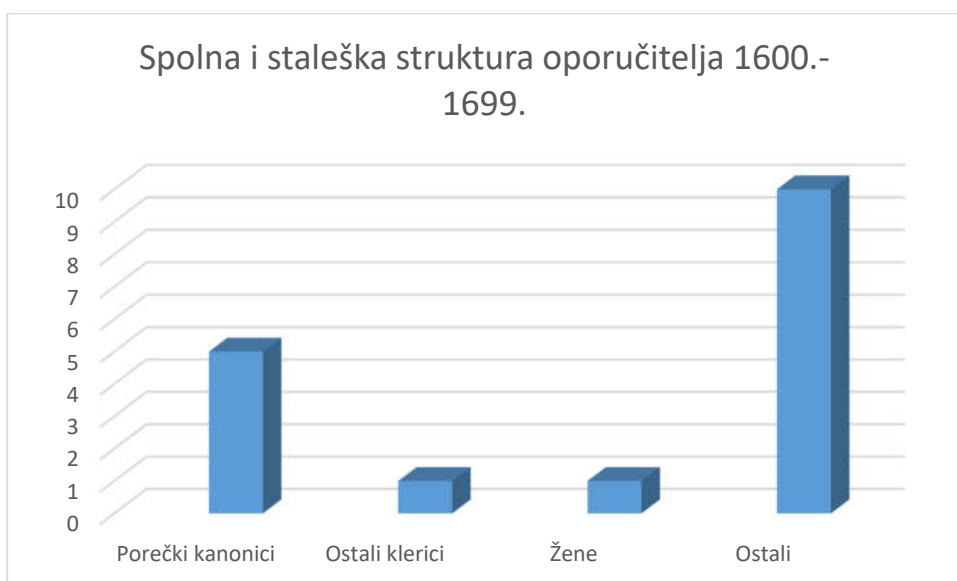
Izvor: ŽUP, AKP, 19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634., 80r.

Grafikon 1. Struktura posjeda Porečkog kaptola prema Katastru iz 1270. godine

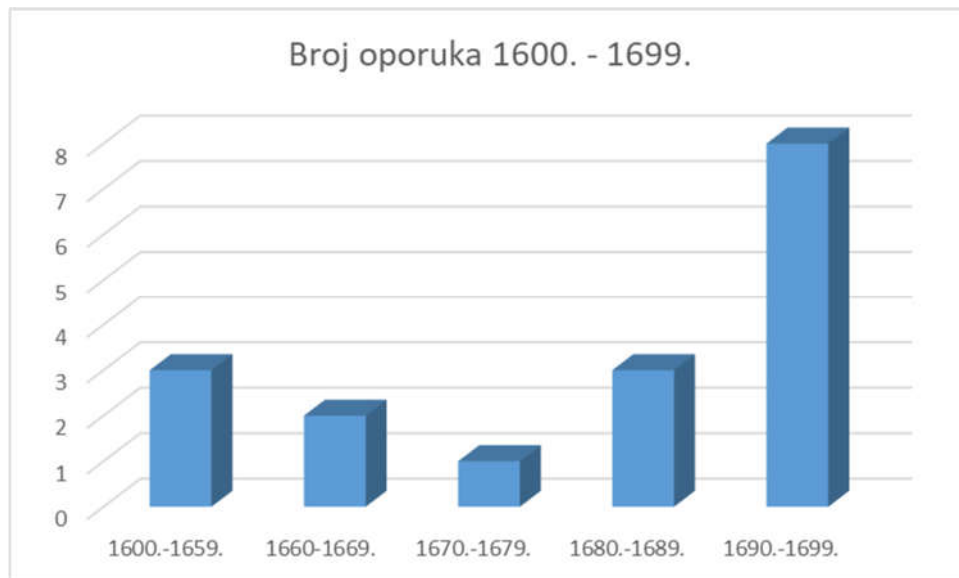
Izvor: Babudri 1912, 176-181.

Grafikon 2: Spolna i staleška struktura oporučitelja 1600. – 1699.

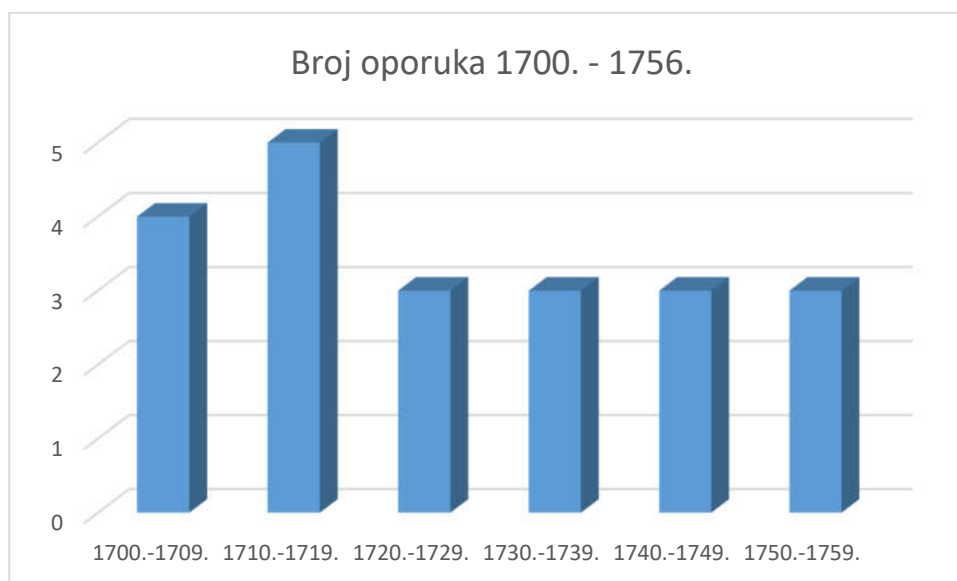
Izvor: ŽUP, AKP, 70. Varia, Indice degli testamenti che fanno legati al Capitolo.

Grafikon 3. Vremenska distribucija oporuka 1600. - 1609.

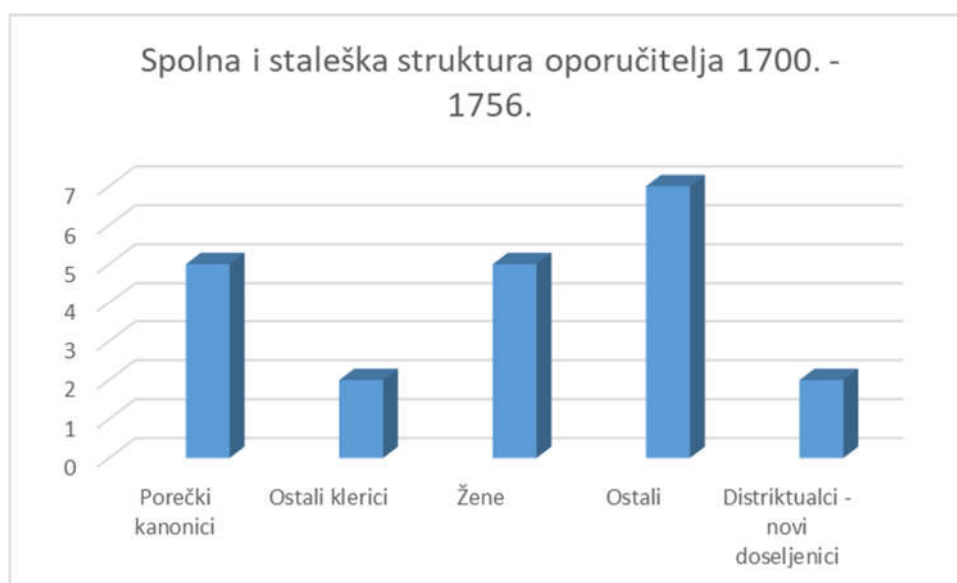
Izvor: ŽUP, AKP, 70. Varia, Indice degli testamenti che fanno legati al Capitolo.

Grafikon 4: Vremenska distribucija oporuka 1700. - 1756.

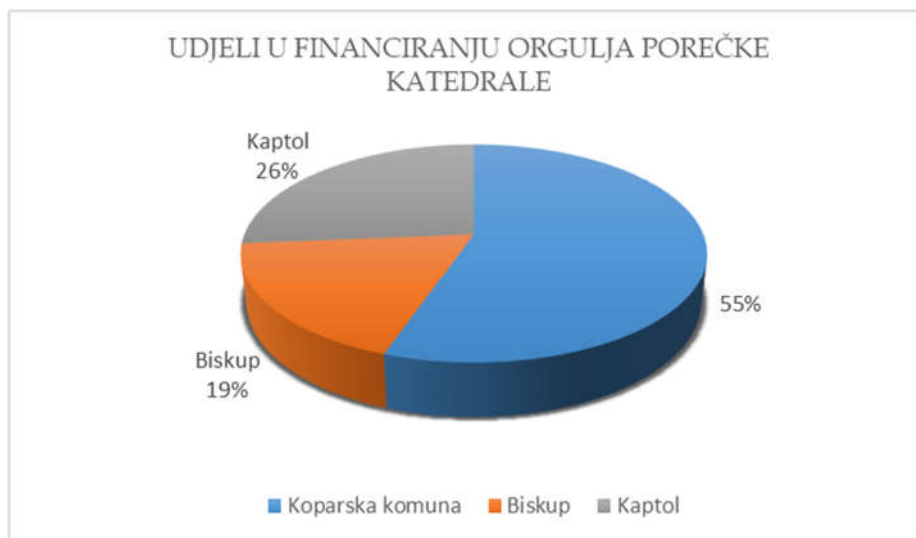
Izvor: ŽUP, AKP, 70. Varia, Indice degli testamenti che fanno legati al Capitolo.

Grafikon 5: Spolna i staleška struktura oporučitelja 1700. - 1756.

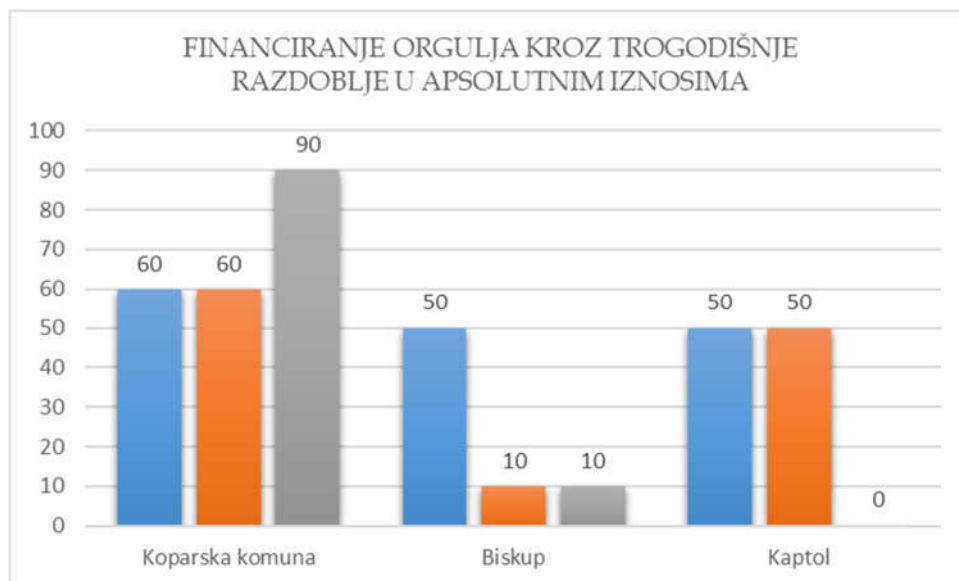
Izvor: ŽUP, AKP, 70. Varia, Indice degli testamenti che fanno legati al Capitolo.

Grafikon 6: Udjeli u financiranju orgulja Porečke katedrale

Izvor: ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 65v-67v.

Grafikon 7: Financiranje orgulja kroz trogodišnje razdoblje u apsolutnim iznosima

Izvor: ŽUP, AKP, 7. Acta Reuerendissimi capituli, 65v-67v.

13. IZVORI I LITERATURA

a) Neobjavljeni izvori

Archivio di Stato di Venezia

ASVe, Deputazione ad pias causas, 31. Capitoli ecclesiastici, 31.2. Capitolo di Parenzo

ASVe, Sovarintendenti delle decime di clero, 300 Parenzo

ASVe, Sovraintendenti delle decime di clero, 353 Parenzo decima

Archivium Apostolicum Vaticanum (AAV)

AAV, Congregazioni Romane: Vescovi e Regolari, Visita Apostolica 86 – Visitatio Parentina

Arhiv Porečke i Pulske biskupije (APPB), Fond Porečka biskupija (PB)

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije 2.1. Knjiga generalnih vizitacija biskupa Lippomana 1600. – 1603. [Lippomano]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.2. Knjiga generalnih vizitacija biskupa Leonarda Trittonija 1622. – 1625. [L. Trittonio]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.3. Knjiga prve generalne vizitacije biskupa Ruggiera Trittonija 1634. [R. Trittonio I]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.4. Knjiga prve generalne vizitacije biskupa Ruggiera Trittonija 1639. [R. Trittonio II]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.5. Knjiga prve generalne vizitacije biskupa Del Giudicea 1646. [Del Giudice I]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.6. Knjiga druge generalne vizitacije biskupa Del Giudicea 1649. [Del Giudice II]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.7. Knjiga treće generalne vizitacije biskupa Del Giudicea 1653. [Del Giudice III]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.8. Knjiga četvrte generalne vizitacije biskupa Del Giudicea 1656. – 1657. [Del Giudice IV]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.10. Knjiga šeste generalne vizitacije biskupa Del Giudicea 1663. [Del Giudice VI]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.11. Knjiga generalne vizitacije biskupa Caldane 1667. – 1668. [Petronio Caldana]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.13. Knjiga treće generalne vizitacije biskupa Alessandra Adelasija 1683. – 1684. [Adelasio III]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.15. Knjiga pete i šeste generalne vizitacije biskupa Alessandra Adelasija 1692. i 1697 [Adelasio V/VI]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.16. Knjiga sedme generalne vizitacije biskupa Alessandra Adelasija 1701. i 1704. [Adelasio VII]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.18. Knjiga prve generalne vizitacije biskupa Antonija Vaire 1714. [Vaira]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.21. Knjiga prve generalne vizitacije biskupa De Grassija 1719. - 1720. [De Grassi I]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.21. Knjiga druge generalne vizitacije biskupa De Grassija 1726. - 1727. [De Grassi II]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.22. Knjiga treće generalne vizitacije biskupa De Grassija 1729. - 1731. [De Grassi III]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.23. Knjiga prve generalne vizitacije Vicenza Marije Mazzolenija 1732. - 1733. [Mazzoleni I]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.24. Knjiga druge generalne vizitacije Vicenza Marije Mazzolenija 1736. - 1739. [Mazzoleni II]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.25. Knjiga treće generalne vizitacije Vicenza Marije Mazzolenija /1738/; 1740. - 1741. [Mazzoleni III]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, 2. Vizitacije, 2.28. Knjiga generalne vizitacije biskupa Francesca Polesinija 1779. [Polesini]

Arhiv Porečke i Pulske biskupije, Fond Porečka biskupija, A2 Knjiga svih akata porečkog kaptola (Libro in cui sono registrati tutti gli atti del reverendissimo Capitolo di Parenzo), 11. 5. 1796. - 16. 7. 1831. [Acta capitularia 1796-1831]

Državni arhiv u Pazinu

HR-DAPA-8 Bilježnici Poreča, 1. Antun de Teodoris

HR-DAPA-189 Matična knjiga krštenih Poreč (1657- 1692)

Državni arhiv u Rijeci

HR-DARI-395 Crkve i samostani na području Pule i Poreča

HR-DARI-283 Općina Poreč, 2.1. Zapisnici sjednica općeg vijeća i zapisnici kolegija za žito, kutija 2, 17. Zapisnici sjednica općeg Vijeća 1611.- 1658

Župni ured Poreč (ŽUP), Arhiv Porečkog kaptola (AKP)²⁰⁸⁵

²⁰⁸⁵ Gradivo nije arhivistički sređeno.

1. Libro in cui sono registrati diplomi e priuileggi antichi del Capitolo della Cattedrale di Parenzo e litti per le decime (Prijepisi starih privilegija i diploma katedralnog kaptola i parnice radi desetina) [Diplomi e priuileggi]

5. Devet knjiga raznih akata i parnica porečkog kaptola 17./18. st., Lite per l'arcipretado

5.1. Arciprete - arcidiacono.

5.2. Scritture tra l'arciprete e capitolo [Scritture]

5.3. Atti capitolari 1678

5.4. Reverendo Capitolo di Parenzo contro il reverendo d. Ioseffo Gasparini

5.5. De Rossi 1709-1714

7. Acta Reuerendissimi capituli Parentini 1743. - 1796.

8. Tri sveščića raznih spisa,

8.1. Desetina janjaca i kozlića.

10. Sedam svezaka raznih procesa u svezi s desetinom 17./18. st

11. Legati,

11.1. Pii legatii

11.2. Arcipretura di Parenzo dall'anno 1710 sino 1740

11.3. Capitali Becich rinunciati al reuerendissimo capitolo di Parenzo

11.4. Copia tolta da un libro del reverendo Capitolo di Parenzo nel qual sonno descritti alcuni oblighi particolari che hanno li reverendi canonici.

13. Spor s Limom, Cattedrale di Parenzo contro Monastero di Sancto Mattia di Murano [Cattedrale di Parenzo]

14. Spor Funtana,

knjiga AAA Fontane

knjiga B Fontane

knjiga F Fontane

knjiga O Fontane

knjiga Q Fontane

knjiga R Fontane

knjiga Z Fontane

Fontane 1636-1752

Fontane 1658-1805, 16. 6. 1725.

Fontane 1658-1805, Informazione sopra le differenze

15. Razni procesi u svezi s desetinom u Vabrigi, Mugebu, Fratti, Rovinju, Novoj Vasi i otoku sv. Nikole [Razni procesi u vezi desetine]
16. Registro di decime 1659-1699
17. Decime 1759-1762
18. Decime 1763-1766
19. Decime 1767-1770
20. Decime 1771-1773
21. Decime 1774-1776
22. Decime 1777-1779
23. Decime 1780-1782
24. Decime 1783-1785
25. Decime 1786-1789
26. Decime 1790-1794
27. Decime 1795-1797
19. Knjiga prihoda i rashoda 1601. – 1634.
28. Četrnaest knjiga ubiranja desetina
 28. Vacchetta delli Canonici e Capitolo di Parenzo nell'anno 1468 (!)
29. Decime di capretti et agnelli
 29. Decima 1674. – 1680
30. Libro canoniale di decima 1689
32. Decima 1704- 1708
33. Desetina 1709-1723
34. Desetina 1724-1729
35. Desetina 1730-1739
36. Desetina 1740-1745
37. Desetina 1746-1753
42. Tridesetdvije knjige diobe desetine (Divisioni) 1672-1737
60. Entrate capitolari e documenti dal 1655
61. Tri knjige račune
 60. Atti capitolari 1705-1743
62. Cassa deposito del capitolo di Parenzo

66. Trideset jedan dnevnik sudjelovanja u koru 1673-1718
67. Tridesetšest dnevnika sudjelovanja u koru 1719-1766
68. Četrdesetjedan dnevnik sudjelovanja u koru 1766-1800.
69. Nuovi abitanti (Decime) 1588-1573,
Raggioni del Capitolo per le Decime Otto per cento [Raggioni]
Libro „EE“
Canonici di Parenzo 1573-1649
70. Varia,
Libro III, Canonici di Parenzo contro nuovi abitanti [Libro III]
Quadro nuovo per il pulpito 31. 10. 1771
Izvještaj o stanju kaptola 29. travnja 1806.
71. Instrumenti e testamenti per li legati
72. Varia,
Dopis biskupa Petronio Caldana 25. 7. 1667.
Pro Capitolo parentino in restitutionem mozzettae
Neuvezani list 25.5.1756
Dekret biskupa Francesca Polesinija 2. 8. 1796
73. Varia,
Campanari e Regole
Concorsi al canonicati di Parenzo, alle pievi di Sbandati e Monghebo e alla cappellania di Majo e alla mansionaria Lanzon [Concorsi]
Dukal o investituri izdan Domenicu Giupponiju 15. 11, 1653.
74. Varia,
Elezioni fatte in capitolo
Elezioni fatte in capitolo, Prijepis zapisnika Porečkog vijeća 6. 11. 1479.
Knjiga prihoda i rashoda sjemeništa 1579. – 1582
Dopis Mattio Paliaga 2. 3. 1667.
Dopis Kristofora Homelinija 15. 3. 1666.
Zapisnik sjednice 6. 5. 1666.
Dopis Mattio Paliaga 2. 3. 1667.

Dopis Giorgia del Giudicea, 1. 4. 1667.

Dopis biskupa Petronio Caldana, s.d.

Dekret biskupa Vaire 25. 3. 1713.

Obblighi dei decimatari

78. Jedanest knjiga stampata

108. Razni spisi

b) Objavljeni izvori

Scematismo dell'Imperiale regio litorale Austriaco-Illirico. Trieste: Eredi Coletti, 1831.

Scematismo dell'Imperiale regio litorale Austriaco-Illirico. Trieste: Eredi Coletti, 1836.

Scrittura della Deputazione straordinaria ad pias causas per il Gius dell'elezioni canonicali dei Capitoli di Bergamo, Parenzo, Pago, Bassano e Caorle presentata nell'eccelesimissimo Senato li 4. Settembre 1769 u: Collezione di scritture di regia giurisdizione. Vol. 13. Venezia: s.n., 1713.

Barbarić Josip, Josip Kolanović, Andrija Lukinović i Jasna Marković. 1996. *Monumenta Croatica Vaticana. Camera Apostolica. Obligationes et solutiones. Camerale Primo (1299.-1560.)*. Zagreb-Rim: Kršćanska sadašnjost.

Barbarić Josip, Josip Kolanović, Andrija Lukinović, Jasna Marković i Stjepan Razum. 2011. *Monumenta Croatica vaticana. Camera Apostolica II. Annatae, Introitus et exitus, Obligationes pro communibus servitiis, Obligationes et solutiones - Additamenta (1302.-1732.)*. Zagreb-Rim: Kršćanska sadašnjost.

Bertoša, Miroslav. 1979. *Pisma i poruke istarskih rektora. Svezak I. Od 1607. do 1616. / Epistolae et communicationes rectorum histrianorum. Tomus I. Annorum 1607-1616*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Kandler, Pietro. 1986. *Codice Diplomatico Istriano. Volume secondo 1200-1299*. Trieste: Tipografia Riva (pretisak)

Ladić, Zoran. 2018b. *Spisi istarskih bilježnika II. Spisi porečkih bilježnika sv. 1. Registri porečkih bilježnika Henrika de Artizanibus (1433. – 1434.) i Antuna de Teodoris (1435. – 1449.)*. Pazin: Državni arhiv u Pazinu.

Naldini, Pavel. 2001. *Cerkveni krajepis ali opis mesta in škofije Justinopolis ljudsko Koper*. Koper: Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko – ZRS Koper – Škofija Koper

Pesante, Giovanni. 1894. *Celebrando pre Antonio Toso la sua prima messa. Atti della Visita Canonica della Cattedrale di Parenzo nel 1600*. Parenzo: Tipografia Gaetano Coana.

Petronio, Prospero. 1968. *Memorie sacre e profane dell'Istria*. Trieste: 1968. (pretisak)

Theiner, Augustus. 1863. *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Tomus primus. Ab Innocentio pp. III usque ad Paulum pp. III, 1198-1549*. Romae: Typis Vaticanis.

Tommasini, Giacomo Filippo. 1837. „De commentari storici-geografici della provincia dell'Istria, libri otto con appendice.“ *L'Archeografo Triestino* 4: 1-554.

Literatura

- Agostini, Filiberto. 2002. *Istituzioni ecclesiastiche e potere politico in area veneta (1754-1866)*. Venezia: Marsilio.
- Ančić, Mladen. 1996. „Knin u razvijenom i kasnom srednjem vijeku.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 38: 53-95.
- Ančić, Mladen. 2005. „Splitski i zadarski kaptol kao 'vjerodostojna mjesta'.“ *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 11: 11-77.
- Antonić, Branka. 1997. „Oporuka porečkog biskupa Gašpara Negrija (1742. – 1778.).“ *Vjesnik istarskog arhiva* 6-7: 323-340.
- Babudri, Francesco. 1909. „I vescovi di Parenzo e la loro cronologia.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 25: 170-284.
- Babudri, Francesco. 1910. „Parenzo nella storia ecclesiastica.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 26: 81-148.
- Babudri, Francesco. 1912. *Le antiche chiese di Parenzo*. Parenzo: Tipografia Gaetano Coana.
- Babudri, Francesco. 1913. „Frammenti corali parentini.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 29: 230-259.
- Banić, Josip. 2023. „Subvenite opresso! Žalbe porečkog biskupa Bonifacija Svetoj Stolici (kraj 13. stoljeća).“ *Croatica Christiana Periodica* 47, br. 91: 1-19.
- Belaj, Ferdinando. 1901. *Katoličko crkveno pravo*. Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Stj. Kugli).
- Benussi, Bernardo. 1888. *Storia documentata di Rovigno*. Trieste: Tipografia del Lloyd Adriatico.
- Benussi, Bernardo. 1892. „Privileggio Eufrasiano.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 8: 68-69.
- Benussi, Bernardo. 1897. *Nel Medio Evo. Pagine di storia istriana*. Parenzo: Tipografia di Gaetano Coana.
- Benussi, Bernardo. 1910. „Parenzo nel medio evo e moderno.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 26: 151-204.
- Bertoša, Miroslav. 1975. „Uskočki rat i slom istarskog gospodarstva.“ *Jadranski zbornik* 9: 239-281.
- Bertoša, Miroslav. 1995. *Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće)*. Pula: Žakan Juri.
- Bertoša, Miroslav. 2002. „L'Adriatico orientale e Mediterraneo tra il XVI e il XVIII secolo. Abbozzo storicoantropologico.“ *Atti del Centro di ricerche storiche* 32: 182-227.
- Bertoša, Miroslav. 2003. „Le vicende di Zea Mays in Istria. Alcuni dati archivistici tra il XVII sec. e l'inizio del sec. XIX.“ *Atti del Centro di ricerche storiche* 33: 227-244.

Bertoša, Miroslav. 2005. „Istarsko rano novovjekovlje. Razvojne smjernice od 16. do 18. stoljeća.“ U *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku*, Josip Vrandečić i Miroslav Bertoša, 82-120. Zagreb: Leykam International.

Bertoša, Slaven. 2006. „Piaque à sua Divina Maestà di chiamare agl'eterni riposi: obredi ukopa puljskih svećenika (1741.-1817.).“ *Croatia christiana periodica* 30, br. 57: 131-153.

Bertoša, Slaven. 2007. „La peste in Istria nel Medio Evo e nell'Età Moderna (Il contesto europeo delle epidemie).“ *Atti del Centro di ricerche storiche* 37: 121-159.

Bertoša, Slaven. 2008. „Motovun i Motovunština u novome vijeku.“ *Croatia christiana periodica* 32, br. 52: 1-19.

Bizzochi, Roberto. 1992. „Clero e Chiesa nella società italiana alla fine del medio evo.“ U *Clero e società nell'Italia moderna*, ur. Mario Rosa, 3-44. Roma: Editori Laterza.

Boerio, Giuseppe. 1993. *Dizionario del dialetto veneziano*. Firenze: Giunti. (pretisak)

Borri, Giusto. 1967. *Parenzo nelle vedute di cinque secoli*. Trieste: s.n.

Bouix, Dominique. 1852. *Tractatus de capitulis*. Parisiis: apud Iacobum Lecoffre et socios.

Bralić, Višnja i Nina Kudiš Burić. 2006. *Slikarska baština Istre. Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*. Zagreb – Rovinj: Institut za povijest umjetnosti – Centro di ricerche storiche.

Brambilla, Elena. 2001. „L'economia morale degli enti ecclesiastici. Questioni di metodo e prospettive di ricerca.“ U *L'uso del denaro. Patrimonii e amministrazione nei luoghi pii e negli enti ecclesiastici in Italia (secoli XV-XVIII)*, ur. Alessandro Pastore i Marina Garbellotti, 379-402. Bologna: Società editrice il Mulino.

Bratulić, Vjekoslav. 1959. *Rovinjsko selo. Monografija jednog istarskog sela*. Zagreb: Jadranski institut JAZU.

Budicin, Marino. 1987. „I possessi del monastero di S. Nicolò di Parenzo (1771).“ *Atti del Centro di ricerche storiche* 17: 261-299.

Budiselić, Ervin. 2014. „Uloga i mjesto desetine u kontekstu kršćanskog davanja. Prvi dio.“ *Kairos* 8, br. 2: 175-192.

Budiselić, Ervin. 2015. „Uloga i mjesto desetine u kontekstu kršćanskog davanja. Drugi dio.“ *Kairos* 9, br. 1: 29-54.

Castagnetti, Andrea. 1984. „La decima da reddito sigorile a privilegio economico dei ceti cittadini. Linee di ricerca.“ U *Pievi e parrocchie in Italia nel basso medioevo (sec. XIII-XIV) atti del VI Convegno di Storia della Chiesa in Italia, Firenze, 21-25 settembre 1981 (Italia Sacra, 35-36)*, sv. 2, 215-233. Roma: Herder.

Cervani, Giulio i Ettore de Franceschi. 1973. „Fattori di spopolamento nell'Istria veneta nei secoli XVI e XVII.“ *Atti del Centro di Ricerche Storiche* 4: 8-118.

Charles, Olivier. 2004. *Chanoines de Bretagne. Carrières et cultures d'une élite cléricale au siècle des Lumières*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2004. open edition <https://books.openedition.org/pur/17414> DOI: 10.4000/books.pur.17414

Charles, Olivier. 2008. „Chanoines, jardinage et agriculture dans la Bretagne du XVIIIe siècle.“ U *Du ciel à la terre. Clergé et agriculture, XVIe – XIXe siècle*, uredili Florent Quiller i Georges Provost, 55-70. Rennes: Presses universitaires de Rennes.

Charles, Olivier. 2011. „Quand un évêque visite son chapitre... Le chapitre cathédral de Saint-Malo au début du XVIIIe siècle : un corps à réformer?“ *Mémoires de la Société d'histoire et d'archéologie de Bretagne* 89: 59-79.

Charles, Olivier. 2013. „Les chanoines historiens en France aux XVIIe et XVIIIe siècles.“ U *Les Annales briochines (1771)*. Saint-Brieuc uredili Olivier Charles i Christophe-Michel Ruffelet, 58-70. Rennes: Presses universitaires de Rennes.

Charles, Olivier. 2016. „Sede vacante. Les périodes interépiscopales dans les diocèses de Tréguier, Saint-Brieuc et Saint-Malo aux XVIIe et XVIIIe siècles.“ *Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest* 123, br. 4: 93-132.

Cipolla, Carlo M. 1947. „Une crise ignorée: comment s'est perdue la propriété ecclésiastique dans l'Italie du Nord entre le XIe et le XVIe siècle.“ *Annales. Economies, sociétés, civilisations* 2, br. 3: 317-327.

Cipolla, Carlo M. 2002. *Storia economica dell'Europa pre-industriale*. Bologna: Società editrice il Mulino.

Cocchi, Guidus. 1925. *Commentarium in codicem iuris canonici ad usum scholarum*. Liber II. *De Personis*. Pars I. *De clericis*. Sectio II. *De clericis in specie*. Taurinorum Augustae: Ex officina Libreria Marietti.

Cont, Alessandro. 2008. *Il Capitolo della Cattedrale di Bergamo (1708-1773): un corpo ecclesiastico ai margini della Terraferma veneta*. Bergamo: Litostampa Istituto grafico.

Crnica, Ante. 1945. *Priručnik kanonskog prava Katoličke crkve*. Zagreb: Naklada knjižare sv. Antuna.

Crosby, Everett U. 1994. *Bishop and chapter in twelfth-century England: a study of the mensa episcopalis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Curzel, Emanuele. 2001. *I canonici e il Capitolo della cattedrale di Trento dal XII al XV secolo*. Bologna: Edizioni Dehoniane.

Curzel, Emanuele. 2003. „Le quinte e il palcoscenico. Appunti storiografici sui capitoli delle cattedrali italiane.“ *Quaderni di storia religiosa* 10: 39-67.

Curzel, Emanuele. 2006. „Capitolo della cattedrale di Trento.“ U *Dom- und Kollegiatstifte in der Region Tirol-Südtirol-Trentino in Mittelalter und Neuzeit*. Collegialità ecclesiastica nella regione trentino-tirolese dal medioevo all'età moderna ur. Hannes Obermair, Klaus Brandstätter i Emanuele Curzel, 149-170. Innsbrück: Univeristätsverlag Wagner.

Cuscito, Giuseppe. 1975. „Sinodi e riforma cattolica nella diocesi di Parenzo.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 75: 111-223.

Cuscito, Giuseppe i Lina Galli. 1976. *Parenzo*. Padova: Liviana editrice.

Cuscito, Giuseppe. 1977. *Cristanesimo antico ad Aquileia e in Istria*. Trieste: Deputazione di storia patria per la Venezia Giulia.

- De Franceschi, Camillo. 1933. „La cattedrale di Parenzo e i suoi restauri nei secoli XVII e XVIII.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 45: 364-380.
- De Franceschi, Camillo. 1952. „Il Consiglio nobile di Parenzo e i profughi di Creta.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 54: 75-115.
- Del Torre, Giuseppe. 1989. „La politica ecclesiastica della Repubblica di Venezia nell'età moderna: la fiscalità.“ U *Fisco, religione, Stato nell'età confessionale*, ur. Hermann Kellenbenz i Paolo Prodi, 387-426. Bologna: Il Mulino
- Di Pietra, Roberto. 2007. „Prefazione.“ U *Clero, economia e contabilità in Europa. Tra Medioevo ed età contemporanea*, ur. Roberto di Pietra i Fiornezo Landi, 11-14. Roma: Carocci editore.
- Di Petro, Roberto i Michela Magliacani. 2007. „Il seminario arcivescovile di Siena nella seconda metà del XVII secolo: logiche di governo e contabilità.“ U *Clero, economia e contabilità in Europa. Tra Medioevo ed età contemporanea*, ur. Roberto di Pietra i Fiornezo Landi, 20-49. Roma: Carocci editore.
- Drandić, Matija. 2019. „Credenze e pratiche magico-religiose in Istria nel XVII secolo“ *Atti del Centro di Ricerche Storiche* 49, br. 1: 68-100.
- Drandić, Matija. 2020. „Benandanti, viandanti i krsnici: kulturne i magijsko-religijske konvergencije Furlanije i Istre.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 52, br. 1: 141-158.
- Drandić, Matija. 2022. „Spiritualità e moralità. Atteggiamenti, mentalità ed esperienza del clero della diocesi di Parenzo nella prima metà del Seicento.“ *Atti del Centro di Ricerche Storiche* 61, br. 1: 66-117.
- Dundović, Zdenko. 2016. „Zadarski kaptol, njegova dobra i kaptolski dostojanstvenici u posljednjih sto godina vladavine Mletačke republike (1697. – 1797.)“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.
- Dundović, Zdenko. 2019. „Ekonomsko stanje zadarskog kaptola uoči preustroja dalmatinskih biskupija početkom 19. st.“ *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 61: 407-436.
- Dundović, Zdenko. 2023a. „Zadarski prvostolni kaptol sv. Stošije u ranom novom vijeku (16. – 18. st.)“. U *Katedrala u Zadru II. Rasprave o povijesti katedrale*, ur. Ante Uglešić, 165-194. Zadar: Zadarska nadbiskupija.
- Dundović, Zdenko. 2023b. „Subcollectores apostolici u dalmatinskim biskupijama u ranome novom vijeku.“ *Crkva u svijetu* 58: 587-612.
- Feinstein, Charles H., i Mark Thomas. 2002. *Making History Count. A primer in quantitative methods for historians*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ferrarese, Andrea. 2004. *Aspetti e problemi economici del diritto di decima in Terraferma veneta in età moderna*. Verona: Accademia di agricoltura, scienze e lettere di Verona.
- Gajer, Radovan. 1978. „Posjedi zagrebačkoga kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. stoljeća.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 11, br. 1: 5-112.

- Garbelotti, Marina. 2001. „Il patrimonio dei poveri. Aspetti economici degli istituti assistenziali a Trento nei secoli XVII-XVIII.“ U *L'uso del denaro. Patrimoni e amministrazione nei luoghi pii e negli enti ecclesiastici in Italia (secoli XV-XVIII)*, ur. Alessandro Pastore i Marina Garbellotti, 195-229. Bologna: Società editrice il Mulino.
- Gergeta, Gianpaolo. 2022. „Patricijski rod Borisi: kratki životopisi, rodoslovlja i heraldička baština pripadnika istarskoga grofovskog ogranka (15. – 18. st.).“ *Histria* 12: 91-134.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel i Joseph Goy. 1982. *Tithe and Agrarian History form the Fourteenth to the Nineteenth century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grafenauer, Bogo. 1993. „Miti o Istri in resnica istarskega poluotoka.“ *Acta Histriae* 1, br. 1: 9-52.
- Grah, Ivan. 1983. „Izveštaji porečkih biskupa Sv. Stolici (1588 – 1775).“ *Croatica Christiana Periodica* 7, br. 12: 1-47.
- Grah, Ivan. 1985. „Izveštaji novigradskih biskupa Svetoj Stolici (1588-1808). I. dio.“ *Croatica christiana periodica* 9, br. 16: 63-93.
- Grah, Ivan. 1986. „Izveštaji novigradskih biskupa Svetoj Stolici (1588-1808). II. dio.“ *Croatica christiana periodica* 10, br. 17: 113-147.
- Grah, Ivan. 1987. „Izveštaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592-1802).“ *Croatica christiana periodica* 11, br. 20: 26-68.
- Grah, Ivan. 1988. „Izveštaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592-1802). (Nastavak i kraj).“ *Croatica christiana periodica* 12, br. 21: 63-106.
- Grah, Ivan. 1999. „Sjemeništa i teološko obrazovanje na području istarskih biskupija.“ U *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, uredio Mile Bogović, 221-244. Zagreb – Rijeka: Kršćanska sadašnjost – Teologija u Rijeci.
- Grah, Ivan, i Marijan Bartolić. 1999. *Crkva u Istri*. Pazin: IKD Juraj Dobrila.
- Gulin, Ante. 2001. *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli : loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*. Zagreb: Golden marketing.
- Gulin, Ante. 2008. *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Gulin, Ante. 2011. *Srednjovjekovni Katedralni kaptol Svete Stošije u Zadru*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Iona, Maria Laura. 1960. „Una vertenza feudale tra Bonifacio vescovo di Parenzo e gli Zane patrizi veneti.“ *Bollettino dell Istituto di storia della Società e dello Stato* 2: 203-209.
- Ivetic, Egidio. 1991. „La popolazione di Parenzo nel Settecento: aspetti, problemi ed episodi del movimento demografico.“ *Atti del Centro di ricerche storiche* 21, br. 1: 117-185.
- Ivetic, Egidio. 2000. *Oltremare. L'Istria nell'ultimo dominio veneto*. Venezia: Istituto veneto di scienze, lettere ed arti.
- Jelinčić, Jakov. 1987. „Najstarije matične knjige Poreča i Poreštine.“ *Zbornik Poreštine* sv. 2, ur. Marko Legović, 171-186. Poreč: Narodno sveučilište Poreč.

Jelinčić, Jakov. 2018. „Dnevnik rada popisivanja gradiva crkvenih arhiva Porečke i Pulske biskupije te Pazinske apostolske administrature (18. prosinca 1970. – 28. listopada 1980).“ *Vjesnik istarskog arhiva* 25: 49-99.

Jenko Kovačić, Ana. 2022. „The relationship between the bishop and the cathedral chapter in light of institutional changes in the communal era: Two examples from the Istrian Peninsula.“ *En la España medieval* 45: 73-93.

Jerković, Marko. 2016. „Posttridentska obnova i Zagrebački kaptol u prvoj polovici 17. stoljeća.“ U *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, uredile Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje, 157-171. Zagreb: Matica Hrvatska – Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu – Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu.

Jerković, Marko i Petra Vručina. 2017. „Upravni modeli Zagrebačkoga katedralnoga kaptola i kreiranje društvene zajednice: slučaj osnutka Nove Vesi.“ *Kroatologija* 8: 229-268.

Jerković, Marko. 2018. *Zagrebački kanonici u 14. stoljeću – institucionalna i društvena povijest katedralne zajednice*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.

Kandler, Pietro. 1875. *Notizie storiche di Montona*. Trieste: Tipografia del Lloyd Austro-Ungarico.

Kandler, Pietro. 1883. *Fasti sacri e profani delle Chiese episcopali di Parenzo e Pola*. Poreč: Tipografia di Gaetano Coana.

Karbić, Damir, Maja Katušić i Ana Pisačić. 2007. „Velika bilježnica Zadarskog kaptola: Quaternus magnus Capituli Iadrensis.“ *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 13: 5-296.

Kehr, Paul Fridolin. 1925. *Italia pontificia VII/2, Venetiae et Histria: Respublica Venetiarum – Provincia Gradensis – Histria*. Berlin: apud Weidmannos.

Klen, Danilo. 1968. *Statuti, urbari, notari*. Rijeka: Historijski arhiv u Rijeci.

Kužić, Krešimir. 2013. *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV. – XVII. st. Opora, vinorodna, kršćanska*. Split: Književni krug.

Ladić, Zoran. 2011. „Oporuke i osjećaji. Raznolikost emotivnih izričaja u istočnojadranskim oporukama razvijenog i kasnog srednjeg vijeka.“ U *Emotio, affectus, sensus...: o osjećajima u povijesti na jadranskom prostoru/Emotio, affectus, sensus...: emotions in the history of Adriatic*, ur. Marija Mogorović Crljenko i Elena Uljančić, 80-113. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Državni arhiv u Pazinu.

Ladić, Zoran. 2018a. „Uvodnik – sadržajne i diplomatske osobine izvora.“ U *Spisi istarskih bilježnika II. Spisi porečkih bilježnika sv. 1. Registri porečkih bilježnika Henrika de Artizanibus (1433. – 1434.) i Antuna de Teodoris (1435. – 1449.)*, priredio Zoran Ladić, 9-15. Pazin: Državni arhiv u Pazinu.

Landi, Fiorenzo. 1996. *Il paradiso dei monaci. Accumulazione e dissoluzione dei patrimoni del clero regolare in età moderna*. Roma: La Nuova Italia Scientifica.

Landi, Fiorenzo. 2001. „Per una storia dei falsi in bilancio: la contabilità pubbliche dei conventi e dei luoghi pii.“ U *L'uso del denaro. Patrimoni e amministrazione nei luoghi pii e*

negli enti ecclesiastici in Italia (secoli XV-XVIII), ur. Alessandro Pastore i Marina Garbellotti, 41-62. Bologna: Società editrice il Mulino.

Landi, Fiorenzo. 2004. „Introduzione.“ U *Confische e sviluppo capitalistico. I grandi patrimoni del clero regolare in età moderna in Europa e nel Continente Americano*, ur. Fiorenzo Landi, 7-23. Milano: Franco Angeli.

Landi, Fiorenzo. 2005. *Storia economica del clero in Europa. Secoli XV-XIX*. Roma: Carocci Editore.

Landi, Fiorenzo. 2007. „Prefazione.“ U *Clero, economia e contabilità in Europa. Tra Medioevo ed età contemporanea*, ur. Roberto di Pietra i Fiorenzo Landi, 145-146. Roma: Carocci editore.

Le Bras, Gabriel. 1956. *Études de sociologie religieuse. Tome premier. Sociologie de la pratique religieuse dans les campagnes françaises*. Paris: Presses universitaires de France.

Legović, Marko. 1997. *Uzroci zaostajanja poljoprivredne proizvodnje Istre i mogućnosti razvoja (1880-1975.)*. Poreč: Institut za poljoprivredu i turizam.

Lorenzini, Marcella. 2009. „'Di solenne e privilegiatissimo credito'. Technique e strategie di investimento finanziario del convento di Santa Anastasia di verona (secoli XVII-XVIII).“ *Studi storici Luigi Simeoni* 59: 59-71.

Loupès, Philippe. 1985. *Chapitres et chanoines de Guyenne aux XVIIe et XVIIIe siècles*. Paris: Éditions de l'École des Hautes Études en sciences sociales.

Loupès, Philippe. 2009. „Olivier Charles, Chanoines de Bretagne. Carrières et cultures d'une élite cléricale au siècle des Lumières“, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2004, 456 p., ISBN 2868479170“ *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 56, br. 3: 192-193.

Ljubičić, Šime. 2016. „Kanonici Ninske biskupije od 1536. godine do ukinuća Biskupije 1828. godine.“ *Zadarska smotra* 45: 40-51.

Maifreda, Germano. 2004. „La proprietà ecclesiastica nella Repubblica di Venezia.“ U *Confische e sviluppo capitalistico. I grandi patrimoni del clero regolare in età moderna in Europa e nel Continente Americano*, ur. Fiorenzo Landi, 55-72. Milano: Franco Angeli.

Malena, Adelisa. 2013. „Il contributo italiano alla storia del pensiero. Ughelli, Ferdinando.“ *Enciclopedia Treccani*, pristupljeno 18. kolovoza 2022. https://www.treccani.it/enciclopedia/ferdinando-ughelli_%28altro%29/

Margetić, Lujo. 2000. *Hrvatska i Crkva u srednjem vijeku. Pravnopovijesne i povijesne studije*. Rijeka: Pravni fakultet u Rijeci.

Marin, Eugenio. 2005. *Il Capitolo cattedrale di Concordia nella prima età moderna*. Teglio Veneto: Fogolà Furlan

Marković, Savo. 2005. „Barski patricijski rod Borisi u prošlosti: Jadran, Evropa, Mediteran.“ *Povijesni prilozi* 28: 71-105.

Martinčević, Marino. 2019. „Ekonomska povijest benediktinskoga samostana sv. Ivana Krstitelja u Dajli u perspektivi „ekonomije providnosti.“ U *Zbornik radova 2. međunarodnog znanstvenog skupa Istarsko gospodarstvo jučer i sutra /Proceedings of the 2nd International Scientific Conference Istrian Economy Yesterday and Tomorrow*, ur. Claudio Povoło, Danijela

Križman Pavlović, Matjaž Novak i Elvis Orbanić, 40-61. Pazin: Državni Arhiv u Pazinu – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Università Ca'Foscari Venezia.

Martinčević, Marino. 2021. „Zaključci vijeća Porečke komune iz 1396./1397. godine.“ *Zbornik odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 39: 113-136.

Martinčević, Marino. 2022. „Prispevek k biografiji poreškoga nadduhovnika in generalnega vikarja poreške škofije Giovannia Antonia Pantere v luči arhivskih virov.“ *Arhivi* 45, br. 1: 127-135.

Martinčević, Marino i Elvis Orbanić. 2023. „Konstitucije Pićanskog kaptola, njegova imovina i misne obveze.“ U *Magistra famosa. Zbornik u čast Mirjani Matijević Sokol*, sv. I, ur. Ivan Botica, Tomislav Galović, Damir Karbić, Suzana Simon, Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin Šegvić i Marko Trogrlić, 788-810. Split: Književni krug Split.

Matijević Sokol, Mirjana. 1994. „Struktura i diplomatska analiza isprava kninskog kaptola.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 36: 69-85.

Matijević Sokol, Mirjana. 2021. „Political and Practical Literacy.“ U *The Routledge Handbook of East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 500-1300*, ur. Florin Curta, 409-424. London – New York: Routledge.

Mažuranić, Vladimir. 1975. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. Zagreb: Informator (pretisak).

Melchiorre, Matteo. 2010. „*Ecclesia nostra*. La cattedrale di Padova, il suo capitolo e i suoi canonici nel primo secolo veneziano (1406-1509).“ Doktorska disertacija, Università Ca'Foscari Venezia.

Miculian, Antonio. 1983. „La riforma protestante in Istria. Giacomo Morosini e la Diocesi di Parenzo dal XV al XVII secolo.“ *Atti del Centro di ricerche storiche* 13, br. 1: 293-332.

Miculian, Antonio. 1987. „La riforma protestante della diocesi di Parenzo nel XVI e XVII secolo.“ U *Zbornik Poreštine* 2, ur. Marko Legović, 143-155. Poreč: Narodno sveučilište Poreč.

Miculian, Antonio. 1998. „Il castello di Valle d'Istria nei secoli XVII e XVIII e il 'Cattastico delle rendite, aniuersarij et liuelli, del M: reuerendo Capitolo (...)’“ *Atti del Centro di ricerche storiche* 28: 429-478.

Milotić, Ivan. 2010. *Crkva u Istri. Povijesna i kulturna baština*. Pazin – Poreč: Josip Turčinović d.o.o. – Biskupija Porečka i Pulska.

Musa, Ivica. 2016. „Tridentski sabor – koncil među koncilima?“ U *Tridentska baština. Katolička obnova i profesionalizacija u hrvatskim zemljama*, uredile Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje, 17-30. Zagreb: Matica Hrvatska – Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu – Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu

Nanno, Luigi. 1958. „Il clero cattedrale di Lucca nei secoli XV e XVI.“ *La Bibliofilia* 60: 258-284.

Negri, Gaspare. 1886. „Memorie storiche della Città e Diocesi di Parenzo.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 3: 142-181.

Neralić, Jadranka. 2007. *Put do crkvene nadarbine. Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*. Split: Književni krug.

Neufeld, Karl-Heinz. 2003. „La cattedrale e il suo Capitolo: prospettiva ecclesiologica.“ *Annali di studi religiosi* 4: 237-243.

Nežić, Dragutin. 2000. *Iz istarske crkvene povijesti*. Pazin: Josip Turčinović.

Oliveira, José i Maria de Fátima Brandão. 2012. „Account books and the use of accounting in the monastery of Arouca, 1786-1825.“ U *The Economics of Providence. Managment, Finances and Patrimony of Religious Orders and Congregations in Europe, 1773- c 1930 / L'économie de la Providence. La gestion, les finances et le patrimoine des ordres et congrégations religieuses en Europe, 1773 - vers 1930*, ur. Maarten Van Dijck, Jan De Maeyer, Jeffrey Tyssens i Jimmy Koppen, 267-294. Leuven: Leuven University Press.

Orbanić, Elvis. 2007. „Sacerdotes, iudices i notarius u Poreču 16. stoljeća – društveno posredništvo na primjeru oporuka.“ U *Sacerdotes, iudices, notarii...: Posrednici među društvenim skupinama/Sacerdotes, iudices, notarii...: Mediators among social groups*, ur. Neven Budak, 77-89. Poreč: Državni arhiv u Pazinu – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli - Pučko otvoreno učilište Poreč.

Orbanić, Elvis. 2010. „Istarski kaptoli i kanonici: nekad i danas.“ *Istarska danica za 2011.*: 127-130.

Orbanić, Elvis. 2024. „Infrastrutture ecclesiastiche nell'area istriana del Seicento: le sfide del confine.“ U *Dimensioni istituzionali del Commonwealth veneziano (secoli XIV-XVII)*, ur. Ermanno Orlando i Gherardo Ortalli, 149-171. Venezia: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti.

Ostojić, Ivan. 1968. „Svjetovni kler u staroj Hrvatskoj.“ *Bogoslovska smotra* 38, br. 3-4: 410-427.

Ostojić, Ivan. 1975. *Metropolitanski kaptol u Splitu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Palese, Salvatore. 2000. „Introduzione.“ U *Guida degli archivi capitolari d'Italia I*, ur. Salvatore Palese, Emanuele Boaga, Francesco de Luca i Lorella Ingrosso, 11-34. Roma: Ministero per i beni e l'attività culturali.

Paolin, Giovanna. 2016. „Il vescovo di Parenzo Giovanni Lippomano e la visita pastorale del 1601. Prima parte.“ *Quaderni giuliani di storia* 37, br. 1: 111-130.

Paolin, Giovanna. 2017. „Il vescovo di Parenzo Giovanni Lippomano e la visita pastorale del 1601. Seconda parte.“ *Quaderni giuliani di storia* 38, br. 1-2: 87-108.

Parentin, Luigi. 1974. „Cenni sulla peste in Istria e sulla difesa sanitaria.“ *Archeografo Triestino* 34: 7-18.

Patafta, Danijel i Slavko Slišković. 2016. „Dijecezanske sinode – primjer provođenja posttridentinske obnove.“ U *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, uredile Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje, 121-140. Zagreb: Matica

Hrvatska – Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu – Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu

Pavat, Mario. 1960. *La riforma Tridentina del Clero nelle Diocesi di Parenzo e Pola nei secoli XVI-XVII*. Roma: Pontificia Universitas Gregoriana.

Pegrari, Maurizio. 2004. „La finanza e la fede. Le attività creditizie degli enti religiosi e laici nella Terraferma veneta. Il caso di Brescia (XVIII secolo).“ U *Confische e sviluppo capitalistico. I grandi patrimoni del clero regolare in età moderna in Europa e nel Continente Americano*, ur. Fiorenzo Landi, 215-233. Milano: Franco Angeli.

Petrović, Ivanka. 1996. „Sveti Mavro Porečki u latinskoj i hrvatskoglagoljskoj hagiografskoj tradiciji.“ *Croatica* 42-44: 347-374.

Plongeron, Bernard. 1974. *La vie quotidienne du clergé français au XVIIIe siècle*. Paris: Hachette

Pranjić, Pero. 1991. „Svećenici i vremenita dobra. Povijesni pregled.“ *Crkva u svijetu* 26, br. 4: 266-276.

Pranjić, Pero. 1998. „Dekanat, dekan i dekanska služba u općem pravu Katoličke crkve.“ *Crkva u svijetu* 33, br. 2: 122-133.

Prelog, Milan. 2007. *Poreč. Grad i spomenici*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2006. „Património e rendas do Cabido da Sé de Coimbra no séc. XVII.“ *Revista Portuguesa de História* 38: 347-376.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2010. *O Cabido da Sé de Coimbra - Os Homens e a Instituição (1620-1670)*. Lisboa: Imprensa de Ciências Sociais.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2012. „Resistance, Negotiation, and Adjustment: Cathedral Clergy and the Tridentine Reform in Portugal.“ *Church History and Religious Culture* 92: 261-279.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2014. „O Concílio de Trento e a sua recepção pelos cabidos das catedrais.“ U *O Concílio de Trento em Portugal e nas suas conquistas: olhares novos*, ur. António Camões Gouveia, David Sampaio Barbosa i José Pedro Saiva, 79-101. Lisboa: Universidade Católica Portuguesa

Ribeiro da Silva, Hugo. 2015. „Patron-Client Relations and Ecclesiastical Careers: Securing a Place in a Portuguese Cathedral (1564-1640).“ *The Catholic Historical Review* 101, 1: 28-47.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2016a. „Projecting Power: Cathedral Chapters and Public Ritual in Portugal, 1564-1650.“ *Renaissance Quarterly* 69: 1369-1400.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2016b. „O governo da diocese e as relações entre poderes: o governo do cabido.“ U *História da Diocese de Viseu*, ur. José Pedro Paiva, 480-516. Viseu: Diocese de Viseu – Imprensa da Universidade de Coimbra.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2016c. „O cabido da Sé do Rio de Janeiro no século XVIII: apontamentos para uma história institucional.“ U *Clero, Religiosidade e Inquisição no espaço ibero-americano (séculos XVI-XIX)*, ur. Aldair Carlos Rodrigues, Angelo Andriano Faria de Assis, Pollyana Gouvicia Mendonça Muniz i Yllan de Mattos, 77-107. Jundiaí: Paco Editorial.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2018. „O conflito como exercício de poder: notas sobre o cabido da sé do Porto (1683-1776).“ U *Dos Homens e da Memória: contributos para a história da Diocese do Porto*, ur. Adélio Fernando Abreu i Luís Carlos Amaral, 13-37.

Ribeiro da Silva, Hugo. 2021. „*Congensis et angolensis* el primer cabildo catedralicio en África central (1596-1704).“ U *Gloria, alabanza y poder. Cabildos catedrales Hispánicos en la Modernidad* ur. Emilio Callado Estela, 551-573. Madrid: Silex.

Rodriguez Molina, José. 2004. „Patrimonio y rentas de la iglesia en Andalucía.“ U *Confische e sviluppo capitalistico. I grandi patrimoni del clero regolare in età moderna in Europa e nel Continente Americano*, ur. Fiorenzo Landi, 235-266. Milano: Franco Angeli.

Rosa, Mario. 2006. *Clero cattolico e società europea nell'età moderna*. Roma: Laterza (digitalno izdanje 2015.).

Rosen, Wolfgang. 2016. *Die Ökonomie des Kölner Stiftes St. Aposteln. Strukturen und Entwicklungen vom Mittelalter bis 1802*. Köln: Böhlau Verlag.

Saxer, Victor. 1984. „L'Istria e i santi istriani Servolo, Giusto e Mauro nei martirologii e le passioni.“ *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* 32: 57-96.

Schiavuzzi, Bernardo. 1888. „Le epidemie di peste bubbonica in Istria.“ *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* 4: 423-447.

Schiavuzzi, Bernardo. 1889. „La malaria in Istria. Ricerche sulle cose che l'hanno prodotta e che la mantengono.“ *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* 5: 319-472.

Schiavuzzi, Bernardo. 1919. „Due Castelli: notizie storiche.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 31: 81-118.

Schiavuzzi, Bernardo. 1924. *Il Duomo di Pola*. Pula: Stabilimento tipografico F. Rocco.

Škrobonja, Ante i Amir Muzur. 1996. „Plague in Istria: a Critical Chronology.“ *Acta Facultatis medicae Fluminensis/Glasilo Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 21, br. 1: 15-19.

Šonje, Ante. 1971. „Predeufrazijevske bazilike u Poreču.“ U *Zbornik Poreštine. Knjiga 1*, ur. Josip Miličević, 219-264. Poreč: Ogranak Matice hrvatske - Zavičajni muzej Poreštine.

Štoković, Alojz. 2012. „Posjedovni odnosi u pićanskoj biskupiji od XVI. do sredine XVIII. stoljeća.“ U *Pićanska biskupija i Pićanština*, ur. Robert Matijašić i Elvis Orbančić, 51-61. Pazin: Državni arhiv u Pazinu i Općina Pićan.

Štoković, Vjekoslav. 1987. „Poreč i Poreština u jednom izvještaju iz 1579/80. godine.“ U *Zbornik Poreštine 2*, ur. Marko Legović, 131-142. Poreč: Narodno sveučilište Poreč.

Teklić, Ante, i Eugen Teklić. 2011. „Kanonikat Angelini u Rovinju.“ *Croatia christiana periodica* 35, br. 68: 35-57.

Teklić, Ante i Eugen Teklić. 2012. „Emfiteuza kanoničke kuće u Rovinju u prvoj polovici XVIII. stoljeća.“ *Povijesni prilozi* 31, br. 42: 275-308.

Teklić, Eugen. 2010. „Odnos između Rovinjske komune i Kaptola sv. Eufemije u prvoj polovici XVIII. stoljeća“. Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu.

Teklić, Eugen. 2017. „La disputa tra i proprietari di buoi e il capitolo roviginese alla fine del secolo XVII.“ *Atti del Centro di Ricerche storiche* 47, br. 1: 567-590.

Ughelli, Ferdinando. 1720. *Italia sacra sive de episcopis Italiae et insularum adjacentium*. Vol. V. *Complectens Patriarchales in Italia singularis dignitates ecclesias, eorumque suffraganeos episcopatus, qui in Foro-Iulii Venetorumque Dominio numeratur*. Editio secunda aucta et emendata cura et studio Nicolao Coletti. Venetiae: apud Sebastianum Coletti.

Uljančić-Vekić, Elena. 2007. „Prilog poznavanju svakodnevice novovjekovnoga Poreča na primjeru obitelji bilježnika Antonija Pavana.“ *Povijesni prilozi* 26, br. 32: 93-116.

Uljančić-Vekić, Elena. 2009. „Buoni bocconi? – trpeza Porečana u 17. i 18. stoljeću.“ U *Cerealia, oleum, vinum...: Kultura prehrane i blagovanja na jadranskom prostoru / Cerealia, oleum, vinum...: Eating and dining culture in the Adriatic area*, ur. Marija Mogorović Crljenko i Elena Uljančić-Vekić, 85-97. Poreč: Zavičajni muzej Poreštine.

Uljančić, Elena. 2019. „U modi“. *Kultura odijevanja porečkih plemenitih građana (1650. – 1720.)*. Zagreb: Srednja Europa – Zavičajni muzej Poreštine.

Van Dijck, Maarten i Jan De Maeyer. 2012. „The Economics of Providence. An Introduction to the Economic History of Religious Orders and Congregations, 1773-1930.“ U *The Economics of Providence. Management, Finances and Patrimony of Religious Orders and Congregations in Europe, 1773- c 1930 / L'économie de la Providence. La gestion, les finances et le patrimoine des ordres et congrégations religieuses en Europe, 1773 – vers 1930*, ur. Maarten Van Dijck, Jan De Maeyer, Jeffrey Tyssens i Jimmy Koppen, 7-25. Leuven: Leuven University Press.

Vergottin, Bartolommeo. 1796. *Breve saggio d'istoria antica e moderna della città di Parenzo nell'Istria*. Venezia: presso Modesto Fenzo.

Vitolović, Viktor. 1971. „Iz prošlosti poljoprivrede Istre od antike do XVIII stoljeća.“ U *Zbornik Poreštine. Knjiga 1*, ur. Josip Miličević, 313-344. Poreč: Ogranak Matice hrvatske – Zavičajni muzej Poreštine.

Vlahov, Dražen. 1994. „Matične knjige u Povijesnom arhivu u Pazinu.“ *Vjesnik istarskog arhiva* 2-3: 277-309.

Vorano, Tullio. 1997. „I beni del capitolo di Pedena nei secoli XVII e XVIII.“ *Atti del Centro di Ricerche Storiche* 27, br. 1: 627-670.

Vranješ-Šoljan, Božena. 1982. „Kvantitativne metode u povijesnim istraživanjima.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 15, br. 1: 235-236.

Vrbanus, Milan. 2010. „Skrivena povijest – tajnoviti svijet brojki.“ *Povijesni prilozi* 29, br. 39: 39-71.

Vručina, Petra. 2019. „Pozadina Sisačke bitke ili kako je rat utjecao na 'moralnu ekonomiju'.“ U *Sisačka bitka 1593. - 2018.*, ur. Hrvoje Kekez, Stipica Grgić i Valentina Janković, 203-222. Zagreb – Sisak: Hrvatsko katoličko sveučilište – Hrvatski studiji – sisačka biskupija

Vručina, Petra. 2021a. „Kako gospodariti vodom u srednjemu vijeku? Primjer Zagrebačkoga kaptola i njegovih vlastelinstava u 14. i 15. stoljeću/Water management in

the Middle ages: The example of the Zagreb Chapter in the 14th and 15th centuries.“ *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea* 8: 33-64.

Vručina, Petra. 2021b. „The Role of Trust in Administering the Incomes of the Zagreb Chapter in the Late Middle Ages.“ *Annual of Medieval Studies at CEU* 27: 129-143.

Vručina, Petra. 2022. „Okolnosti nastanka Statuta Zagrebačkoga kaptola: korporativni identitet pod okriljem anžuvinske dinastije.“ U *Zadarski mir: prekretnica anžuvinskog doba*, ur. Mladen Ančić i Antun Nekić, 249-289. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Vručina, Petra. 2023. „Gospodarski sustav zagrebačkog kaptola u 14. i 15. stoljeću.“ Doktorska disertacija. Sveučilište u Zadru.

Zannini, Andrea. 1999. „L'economia veneta nel Seicento. Oltre il paradigma della 'crisi generale'.“ U *La popolazione italiana nel Seicento*, ur. Maria Norberta Simas i Amorim Bettencourt, 473-502. Bologna: CLUEB.

Zjačić, Mirko. 1973. „Posjedovni odnosi porečke Crkve od VI do XVI stoljeća“, *Jadranski zbornik* 8: 33-104.